

TUDÁS MENEDZSMENT

A Pécsi Tudományegyetem
Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar periodikája

XVII. évfolyam 1. különszám

2016. március

IV. ORSZÁGOS MÚZEUMANDRAGÓGIAI KONFERENCIA

*A múzeum mint a felnőttkori tanulás színtere
- Trendek, tendenciák, aktuális kérdések és jó gyakorlatok -*

A IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga

Pécs-Szekszárd, 2016

**A IV. ORSZÁGOS MÚZEUMANDRAGÓGIAI KONFERENCIA
A PTE FEEK ÉS A PULSZKY TÁRSASÁG
SZERVEZÉSÉBEN VALÓSULT MEG**

A konferencia helyszíne és időpontja:

**Pécsi Tudományegyetem, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar,
Pécs**

2015. május 13.

**A konferencia szervezését támogatta
a Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, valamint
a Janus Pannonius Múzeum**

A különszámot szerkesztette:

dr. Koltai Zsuzsa

Szerkesztő bizottság: elnök: Krisztián Béla, PTE FEEK címzetes egyetemi tanár; felelős szerkesztő: Bodó László. Tagok: Agárdi Péter egyetemi tanár, Kleisz Teréz egyetemi docens, Koltai Zsuzsa egyetemi adjunktus, Oroszi Sándor egyetemi tanár, Vámosi Tamás egyetemi adjunktus, Szamosközi István Babeş-Bolyai Egyetem.

Kiadja a PTE KPVK

Felelős kiadó: a kar dékánja

Szerkesztőség: 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.

Korábbi számaink elérhetők: <http://feek.pte.hu/Tudasmenedzsment>

ISSN 1586-0698

Tartalom

Előszó.....	5
I. PLENÁRIS ELŐADÁSOK	7
Káldy Mária Múzeumok változásban – tanulságok, kihívások, trendek	8
Kurta Mihály A múzeumandragógia örökségközvetítési filozófiája	16
Koltai Zsuzsa Kitekintés a múzeumandragógia nemzetközi trendjeire.....	28
Vásárhelyi Tamás A Herman Ottó Vándortanösvény, avagy interaktív polihisztor játszóház	37
Miszné Korenchy Anikó Fiatal felnőttek a múzeumban	49
II. MÚZEUMANDRAGÓGIA A MAGYAR FELSŐOKTATÁSBAN	57
Szabó József Múzeumandragógiai és kultúrandragógiai kutatások a Debreceni Egyetemen.....	58
Újvári Edit Múzeumandragógia a Szegedi Tudományegyetem képzési programjaiban	68
Horváth Nóra Az andragógus- és kulturális mediátor-képzés tapasztalatai az NYME győri karán	75
Huszár Zsuzsanna A tanárképzés szempontjai a múzeumpedagógia gyakorlatában	83
Takács Anett -Csimáné Pozsegovics Beáta A múzeumpedagógia integrálása a pedagógusképzésekbe.....	91
Hegedűs Anita Egyetemisták és kultúrafogyasztás	99
III. MÚZEUMI TOVÁBBKÉPZÉSEK ÉS ÖNKÉNTES PROGRAMOK	109
Bárd Edit Múzeumi képzések a hallgatók szemével	110
Kassai Hajnal Minden, ami képzőművészet tanároknak, felnőtteknek	122
Bardócz-Tódor Enikő Felnőttek életkori sajátosságainak figyelembevétele a Szabadtéri Néprajzi Múzeum népi táplálkozás tanfolyamain	128
Arapovics Mária Önkéntesség múzeumokban	133
Bernáth Éva Négykezes kedd: Hagyomány-újratertés a Hetedhét Játékmúzeumban.....	140
IV. AKTÍV IDŐSKORÚAK MÚZEUMI TANULÁSA MÚZEUMI PROGRAMOK AKTÍV IDŐSKORÚAK SZÁMÁRA	143
Z. Karvalics László Az ismeretterjesztéstől a tudástermelésig	144
Csimáné Pozsegovics Beáta – Takács Anett Idősek a múzeumban	151
Futó Sabina—Kucsora Katalin—Tóth Zsuzsa—Tugyi Alexandra Enikő Idős múzeumlátogatók és virtuális objektumok	158
Sinkó István Kortalan kreativitás: időskorúak képzőművészeti alkotómunkája szakköri keretek közt	169

Andrásné Marton Zsuzsanna	
A múzeum mint az egész életen át tartó tanulás kultúrákőzvetítő bázisa	172
V. MŰZEUMI TANULÁST TÁMOGATÓ INNOVÁCIÓK AZ INTERPRETÁCIÓBAN ÉS A KIÁLLÍTÁSRENDEZÉSBN	178
Tombáczné Végh Katalin—Szabóné Bognár Anikó	
A Hazatérnek... 1914–2014 című kiállítás rendezésének módszertani kérdései	179
Zay Orsolya	
Fogyasztható történelem – Élő interpretáció múzeumi környezetben	191
Kriston-Bordi Zsuzsanna	
Szemlélet és szemléltetés, avagy 21. századi múzeumot a 20. században születetteknek is	201
Minorics Tünde	
A kiállítás mint projektpedagógiai módszer.....	208
Sós Gergő	
Arthouse Experimental – Szubkultúrák a galériában.....	221
VI. KIÁLLÍTÁS, PÁRBESZÉD, KOMMUNIKÁCIÓ	
– A MŰZEUMI KIÁLLÍTÁS ÜZENETÉNEK ÉS BEFOGADÁSÁNAK KÉRDÉSEI	227
Szabóné Bognár Anikó – Tombáczné Végh Katalin	
A Búza – Kenyér – ÉLET című kiállítás közönséghasználási bemutatása.....	228
Veres Gábor	
Múzeumandragógia a végeken	239
Husz Mária	
A múzeum és a történelmi épületek szervezett felfedezésének szerepe az informális tanulás színterei között	245
Dominek Dalma Lilla	
A 2015. évi milánói világkiállítás üzenetének és befogadásának kérdései	256
Arató Vilja	
Múzeumpedagógiai és -andragógiai programok hatékonyságvizsgálatának lehetőségei	263
Gerner András	
A marketingkommunikáció kihívásai a Janus Pannonius Múzeumban.....	270
VII. A MŰZEUMOK NŐVEKVŐ SZEREPVÁLLALÁSA A FELNŐTTEK SZÁMÁRA SZERVEZETT MŰZEUMI PROGRAMOK	
TŰKRÉBEN. SPECIFIKUS CÉLCSOPORTOK ÉS TÁRSADALMI FELADATOK	275
Joó Julianna	
Felnőtteknek szóló programok a brit, német és osztrák művészeti múzeumokban.....	276
Gál Éva	
Akadálymentesítés a pécsi Janus Pannonius Múzeumban	286
Kovács Zsuzsa – Szigethy Zsófia	
Találkozás az emlékezettel – Demens betegek a múzeumban.....	297
Novák Edith	
Szín- Forma –Tér avagy a lélek útja a művészetben.....	305
Ruff Ferenc	
Az Atomenergetikai Múzeum antropológiai programjainak bemutatása.....	309
Pásztor Andrea	
Helyi Érték Műhelyek két szomszédos faluban.....	315
Teréz Kleisz	
Understanding non-participation in museums. What works for young adults?	321
Iván Zádori	
Museums and Sustainability in the 21. Century	328
Balázs Németh	
Learning Regions, Regional Development and the Learning City Region Forum of Pécs	334
Képek a konferenciáról	342
Szerzőink	349

Előszó

A IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának és a Pulszky Társaság Múzeumandragógiai Tagozatának közös szervezésében 2015. május 13-án, Pécsen került megrendezésre.

A szakmai-tudományos konferencia fő célja az volt, hogy a múzeumandragógia jó gyakorlatának és sikeres módszereinek, illetve a felnőttek múzeumi tanulásával kapcsolatos kurrens tudományos eredményeknek a disszeminációja révén olyan szakmai fórumot teremtsünk, mely előmozdítja és támogatja a múzeumandragógia módszertani és tudományos-elméleti hátterének bővülését.

A konferencia a múzeumandragógia gyakorlatát és elméletét aktuálisan meghatározó, alábbi témakörökre fókuszált:

- Múzeumandragógia a magyar felsőoktatásban
- Múzeumi továbbképzések és önkéntes programok
- Aktív időskorúak múzeumi tanulása – Múzeumi programok aktív időskorúak számára
- Múzeumi tanulást támogató innovációk az interpretációban és a kiállításrendezésben
- Kiállítás, párbeszéd, kommunikáció – a múzeumi kiállítás üzenetének és befogadásának kérdései
- A múzeumok növekvő szerepvállalása a felnőttek számára szervezett múzeumi programok tükrében. Specifikus célcsoportok és társadalmi feladatok

A konferenciára az ország valamennyi részéből érkeztek a felnőttek múzeumi tanulásával foglalkozó múzeumpedagógusok, közművelődési szakemberek, valamint a téma kutatói, egyetemi oktatói. Az országos múzeumandragógiai konferenciák sorában első alkalommal került sor idegennyelvi szekció létrehozására, ahol a szakmai tanácskozásunk iránt érdeklődő, külföldi résztvevők angol nyelven ismerkedhettek meg a múzeumandragógia aktuális kérdéseivel. A konferencia iránti jelentős érdeklődés egyértelmű bizonyíték arra, hogy a felnőttek múzeumi tanulásával foglalkozó szakemberek körében határozott igény jelentkezik az új múzeumandragógiai módszerek, illetve a hazai és nemzetközi jó gyakorlat megismerésére.

Kötetünkben a konferencián elhangzott előadások szerkesztett változatát adjuk közre. A konferenciakötetet olyan, a múzeumi felnőttoktatás és kultúráközvetítés gyakorlatában, illetve a hazai felsőoktatásban egyaránt jól hasznosítható szakmai kiadványnak szánjuk, mely megismerteti az olvasót a múzeumandragógia trendjeivel, a nemzetközi és hazai múzeumandragógiai gyakorlatban alkalmazott sikeres módszerekkel és programokkal, a múzeumi tanulást támogató, a kiállításrendezésben megjelenő innovációkkal és jó gyakorlatokkal, valamint a felnőttek múzeumi tanulásával kapcsolatos elméleti kérdésekkel.

Ezúton is köszönjük a Janus Pannonius Múzeum és a Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ konferencia lebonyolításában nyújtott segítségét.

Találkozzunk 2016 májusában Egerben, az V. Országos Múzeumandragógiai Konferencián!

Koltai Zsuzsa
a IV. Országos Múzeumandragógiai
Konferencia főszervezője,
a kötet szerkesztője

I. Plenáris előadások

KÁLDY MÁRIA

Múzeumok változásban – tanulságok, kihívások, trendek

Absztrakt: Előadásomban azokat a változásokat foglalom össze, amelyek jelentős mértékben érintették, és máig hatást gyakorolnak a múzeumi területre. Foglalkozom a közelmúltban uniós forrásokból megvalósult múzeumi fejlesztések eredményeivel, és az ennek kapcsán kibontakozó humánerőforrás fejlesztéssel. Végül arra keresem a választ, hogy a nemzetközi és hazai kulturális stratégiák milyen prioritásokat fogalmaznak meg a jövő múzeuma szempontjából. **Kulcsszavak:** Múzeumok Mindenkinnek program, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, a jövő múzeuma

Bevezető

A világban zajló gyors gazdasági, társadalmi, technológiai változások, az oktatást és a szabadidő eltöltését is érintő átalakulási folyamatok, valamint a társadalom felől megnyilvánuló elvárások, komoly kihívásokat jelentenek a múzeumok számára is, melyekhez alkalmazkodniuk kell, melyre időben kell felkészülni, hogy megfelelően tudjanak reagálni. A felkészülés jelenti azt is, hogy szükséges a múzeumi szakemberek kompetenciáinak folyamatos fejlesztése, ismereteik naprakész karbantartása, mely feltételezi a széleskörű tájékozódást.

A 21. század elején a nyugati civilizáció – felismerve a múzeumok társadalmi jelentőségét – az új múzeumi modell kialakításában a polgárosult nemzeti közösség építését helyezte a középpontba, azzal a céllal, hogy a társadalom minél szélesebb rétegei számára legyen a múzeum tudásbázis. A múzeumok alapfeladatain túlmenően kiemelt cél a társadalmi hasznosulás, az életminőség javítása és a társadalmi igazságosság. Az európai államokban ez magyarázza azt a jelenséget, hogy nemcsak számottevő pénzügyi és humán erőforrásokat biztosítanak a múzeumok számára, hanem egyúttal el is várják a múzeumok széles körű társadalmi szerepvállalását.¹

Az utóbbi évtizedek változásai Európa-szerte sajátos, összetett kulturális intézménnyé formálták a múzeumot, amelyek a gyűjteményi munkán, a feldolgozáson, a kutatáson és a bemutatáson túl sokféle más feladatot is ellátnak. Szorosan kapcsolódnak a közneveléshez és a felsőoktatáshoz, a szakmai és felnőttképzéshez, meghatározó szerepük van a kulturális rekreáció területén, a közösségmegtartásban és fejlesztésben, de említhetünk akár olyan területet is, mint a kulturális turizmust vagy az országimázs alakításban betöltött szerepét is.

A gazdasági területen érvényesülő változások jelentős hatást gyakoroltak a múzeumok működésére. Tapasztalhatjuk, hogy – különösen a gazdasági válság kezdete óta – csökken az állami szerepvállalás és ennek megfelelően a múzeumok költségvetése, miközben a múzeumi kiadások növekednek. A múzeumi szemléletben megjelent a piacorientáltság. A fennmaradás érdekében szükségessé vált az intézmények többszörös finanszírozása. Egyre inkább növekszik a hazai és uniós pályázatok jelentősége. Előtérbe kerül a látogató érdekeinek céltudatosabb figyelembe vétele, mely közvetve, közvetlenül magasabb látogatószámot (de nem csak ezért) és többletbevételt jelenthet. A múzeum eltarthatósága miatt olyan programokra van

---

¹ Múzeumi stratégia 2013. Helyzetértékelés (Kézirat)

szükség, amelyekre igény van, amelyet a látogató megfizet. Ez pedig szükségessé teszi az átgondolt, célcsoport orientált minőségi programfejlesztést.

A múzeumok tevékenységére hatással van bizonyos társadalmi tényezők alakulása. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a társadalom szerkezetének a megváltozását, a társadalmi mobilitás irányát, a demográfiai tényezők eltolódását. (pl. gyermekek számának csökkenése, idős-korúak számának növekedése befolyással van a múzeum programkínálatára.). Fontos figyelemmel lennünk a népesség alakulására (iskolások különböző korosztályai, egyetemi hallgatók, felnőttek különböző csoportjai, pedagógusok, munkanélküliek, funkcionális analfabéták, szellemi tőke elvándorlása stb.). Folyamatosan elemeznünk szükséges a célcsoportok alakulását, mely kihat általában a kulturális intézmények, s különösen a múzeum látogatottságára

Az információs technológia rendkívüli gyorsasággal fejlődik, mely beláthatatlan távlatokat nyit meg a múzeumok számára is, arra kényszerítve bennünket, hogy újrafogalmazzuk a múzeumról alkotott képet. Gondoljunk például az iskolában használatossá váló IKT eszközökre. De példaként említhetjük a pedagógusoknak, diákoknak, felnőtteknek a gyűjteményekben őrzött tudáshoz való hozzájutását, a digitalizálás eredményeként megszülető múzeumi adatbázisok virtuális kiállítások, múzeumi weblapok stb. használatát, hasznosítását tanításban, tanulásban, a mindennapi életben.

Mindezeken túl nem kerülhetők meg olyan tényezők figyelembe vétele sem, amit például a globalizáció és a lokalitás kérdése, a kapcsolatok nemzetközivé válása, a környezettudatoság világméretű megjelenése, vagy a fenntarthatóság kérdése jelent.

Az említett tendenciák azok, amelyek átfogóan és szinte egyformán érintik a múzeum valamennyi területét (az irányítást, a kutatást, a bemutatást, az interpretálást, az oktatást, éppen úgy, mint a szolgáltatást és a gazdálkodást) és az ott dolgozó szakembereket, tevékenységeiket, legyenek vezetők, tudományos kutatók, vagy az ismeretek átadására hivatott, vagy kommunikációval foglalkozó múzeumi munkatársak

A közelmúlt hazai történéseit felidézve, lássuk, milyen hatások érintették leginkább a múzeumi területet? – A 2007-2013 közötti évek a hazai kulturális intézményrendszer számára komoly változásokat hoztak. Nagyarányú átrendeződés következett be a fenntartóváltás következtében, az önkormányzati múzeumok létrejöttével. Megszűntek a megyei múzeumi igazgatóságok, és megváltozott feladatkörrel létrejöttek a megyei hatókörű városi múzeumok. Jelentősen romlott a kulturális intézmények finanszírozása és foglalkoztatási helyzete. Mindeközben a hazai kulturális intézmények – s így a múzeumok számára is – elérhetővé váltak uniós fejlesztési források, amelyek nem általában a kultúrát támogatták, hanem az élethosszig tartó tanulást és a minőségi oktatást szolgáló fejlesztések számára teremtettek finanszírozási lehetőséget.

Az uniós források hasznosításával a szakpolitikai stratégia egyik kiemelt fejlesztési célja a múzeumok megújítása, a teljes múzeumi szervezetre kiterjedő szemléletváltás elősegítése volt, hogy azok modern kulturális és szolgáltató központokká váljanak, hogy megerősödjön a közoktatásban betöltött szerepük. Ehhez pedig többek között korszerű kiállításokra, színvonalas ismeretátadó, oktató és szórakoztató programokra és nem utolsósorban a fejlesztéseket irányító és megvalósító képzett múzeumi szakemberekre, és a múzeumokat értő módon használó, hasznosító pedagógusokra volt szükség.

A múzeumok oktatási hasznosítása érdekében jött létre a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központja, a „Múzeumok Mindenkinek” program segítségével kiemelt projektként, országos hatókörrel, mely mára a módszertani képzés bázisává vált.

Erre a központi programra épültek rá azok a nagyszabású uniós pályázatok, amelyek a múzeumok oktatási szerepének (humán erőforrás- és infrastruktúra fejlesztésének) további lehetőségeit teremtették meg. Az elkészült szakmai és pénzügyi elemzések egyértelműen sikeresnek értékelik az uniós fejlesztésekkel megvalósított projekteket

A teljesség igénye nélkül lássuk a múzeumok és a köznevelési intézmények együttműködésének összegzését, amelyeket az egész életen át tartó tanulást támogató múzeumpedagógiai tevékenységek fejlesztésében értek el az uniós támogatásoknak köszönhetően:

A nyertes uniós pályázatok száma 1924 volt. A leszerződött támogatások összege összesen: 67,47 Mrd forint.

A projekt időtartama alatt 2008-2014 között jelentős mértékben növekedett a múzeumpedagógiai programkínálat, s az azon résztvevő diákok száma, akik ingyenesen juthattak hozzá a múzeumok szolgáltatásaihoz.

Soha nem látott mértékben nőtt a muzeális tartalmakhoz a korszerű hozzáférés lehetősége.

- A szakmai fejlesztések jelentős mértékben hozzájárultak a múzeumi szakterületen bekövetkezett szemléletváltáshoz.
- A fejlesztési támogatások lehetősége lendületbe hozta az intézményrendszert.
- Az önkormányzati és állami fenntartású múzeumok egyaránt gyorsan alkalmazkodtak az uniós pályázati elvárásokhoz, magas minőségű pályázatokat dolgoztak ki és valósítottak meg.
- A támogatások révén jelentős mértékű infrastrukturális fejlesztés történt a teljes múzeumi szférában. (látványtárak, oktatótermek, demonstrációs eszközök)
- Bebizonyosodott, hogy a múzeumok alkalmasak arra, hogy az egész életen át tartó tanulás a formális, a nem-formális, és az informális tanulás helyszínei legyenek. Olyan fejlesztések valósulhattak meg, amelyek támogatják a kulcskompetenciák, valamint a szociális és állampolgári kompetenciák elsajátítását.
- Az iskolák és a múzeumok kapcsolatának eddig soha nem látott mennyiségi és minőségi változása zajlott le. A pályázatok révén közel 3000 hosszú távú szerződéskötés született a múzeumok és a köznevelési intézmények között.
- Szemléletváltás következett be a projektek nyomán az iskola és a múzeum kapcsolatában.
- Az európai uniós támogatások arra ösztönözték a múzeumokat, hogy koncepcionális módon határozzák meg intézményük feladatrendjét, amelyben az oktatási nevelési intézményekkel kialakított kapcsolat kulcsfontosságúvá vált.
- A fejlesztések eredményeként jelentősen nőtt a múzeumok – elsősorban a vidéki településeken – társadalmi beágyazottsága, országosan pedig ismertsége és presztízse.
- Nagymértékben gazdagodott a múzeumok által szolgáltatásként kínálható tudástárak, segédanyagok választéka. Közülük országos hatókörrel emelkedik ki a MOKK honlapján üzemeltetett „Múzeumi a’la carte” (mely 2014-ben egyedisége révén nemzetközi szakmai elismerésben részesült).
- Az iskolák felől érkező igények további újszerű múzeumpedagógiai programok kifejlesztését indukálták, amely módszertani megújulást és új megközelítési szempontokat eredményezett. Erről adnak tanúbizonyságot a Múzeumpedagógiai Nívódíj pályázatra beküldött kezdeményezések és segédanyagok egyre növekvő színvonala is

- A MOKK képzéseinek köszönhetően jelentős mértékben nőtt a korszerű ismeretekkel rendelkező, múzeumvezetők, középvezetők, muzeológusok, múzeumpedagógusok, és a múzeumi szolgáltatásokat szakszerűen hasznosító pedagógusok száma.

Az uniós projekteknek köszönhetően 2008-tól országos összmúzeumi tanulás bontakozott ki.

A múzeumok programfejlesztéseivel párhuzamosan zajlott a humán erőforrás fejlesztés. Ennek kapcsán jutott eszembe egy hasonlat, amit általában a gyermeknevelésre szoktak alkalmazni, de ami nagyon illik erre a helyzetre: *A gyermeknevelés olyan, mint amikor valaki hangverseny közben tanul meg hegedülni.* Hát valahogy ez történt velünk is. De végül is a múzeumi terület – akár ennek köszönhetően is – rendkívüli kreativitást produkált – (nem véletlenül.)

A változások menedzseléséhez, a megújulási folyamatokhoz, a szemléletváltáshoz felkészült, megfelelő kompetenciákkal rendelkező szakemberek kellenek. Ez szükségessé teszi az ismeretek folyamatos bővítését, s hozzá a megfelelő szakmai képzések egész rendszerét.

2009-2013 között az uniós fejlesztések konkrétan a múzeumi tevékenységek egy szeletét, a múzeumok oktatási tevékenységét hozták helyzetbe (támogatták), de ennek kapcsán hatással volt a teljes múzeumi vertikumra. Már maguk az uniós projektek elkészítése, de ezen túl a különböző tartalmi és infrastrukturális fejlesztések megvalósítása is más szemléletmódot, újszerű gondolkozást, és nagyon sok új – ismeretet követelt meg a közreműködőktől. Ehhez pedig korszerű, és főleg gyakorlatorientált képzésekre, illetve kompetenciafejlesztésekre volt szükség.

A fejlesztések közvetve, közvetlenül, de érintették a múzeumok valamennyi szakterületét: az intézményvezetést, a gyűjteményi és állagmegóvó munkát, a muzeológiai feladatokat, az interpretációt, különös tekintettel a múzeumpedagógiai tevékenységet, a látogatói szolgáltatások területeit, a múzeumok marketing tevékenységét és a kommunikáció széles spektrumát.

Az infrastrukturális fejlesztések, mint például a látogatható gyűjteményraktárak, látványtárak, oktatókabinetek, foglalkoztató szobák, műhelyek és azok berendezése, az infokommunikációs technológia alkalmazása, a szellemi és fizikai akadálymentesítés kérdése olyan műszaki, technológiai, belsőépítészeti, környezetpszichológiai ismereteket követelt meg a közreműködőktől, amivel korábban csak kevesen foglalkoztak.

Az uniós pályázati rendszer megismerése, valamint maguk a pályázatok elkészítése (a projektterv kidolgozásának folyamata az ötlettől a megvalósításig, a pályázati dokumentáció elkészítése, a tájékoztatás és nyilvánosság, az esélyegyenlőség, a környezeti fenntarthatóság kérdései) a múzeumok munkatársai számára mind-mind új ismeretet, feladatot, s ennek következtében kemény tanulást jelentett.

A projektek megvalósítását segítő képzések kidolgozása és lebonyolítása a felnőttképzés megszervezésének feltételeivel (intézményi akkreditációval) rendelkező Múzeumi Oktatási és Képzési Központ feladata volt.

A MOKK „Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában” címmel 2009-ben kutatást végzett melyet Élmény és tudás címmel 2010-ben publikált. A kutatás célja az volt, hogy feltárja a jövő múzeumi feladataihoz milyen múzeumra, milyen múzeumi szakemberekre, a múzeumi vezetőnek és a látogatókkal bármilyen módon kapcsolatba kerülő múzeumi szakembereknek milyen kompetenciákra, milyen ismeretekre, tulajdonságokra van szükségük. A kutatás hasznos segítséget adott a Múzeumok Mindenkinek projekt keretében megvalósuló képzések tananyagának összeállításában

A MOKK tíz félé, saját kutatással, módszertani fejlesztéssel alátámasztott, akkreditált szakmai továbbképzést indított el, melyek tananyaga szorosan kapcsolódott az uniós projektek fejlesztési témaköréhez, s melyben hasznosította a fenti kutatás tapasztalatait is.

2009-2013 között 42 szakmai továbbképzés megszervezésére került sor teljesen díjmentesen, (beleértve a képzési költségeket, az utazás, a szállás és az étkezés költségét is). 596 hallgató vehette át a záró dolgozat elfogadásával befejezett képzés tanúsítványát. A hallgatók közül 387 volt a múzeumi szakember és 209 a pedagógus.

Az uniós pályázatírás megismerését, a projekttervezés gyakorlati megvalósítását az országban kilenc múzeumi helyszínen, kilenc kisléptékű mintaprojekt szimulációs tervezésével segítette a MOKK, és a MOKK keretében országosan működő múzeumi koordinátori hálózat tagjai.

Egy 2011-ben készített statisztikai felmérés szerint Magyarországon 2141 felsőfokú végzettséggel rendelkező szakember volt a múzeumokban. (Ebből 1246 volt muzeológusi munkakörben, 35 informatikus, 164 restaurátor, 134 könyvtáros, 223 múzeumpedagógus illetve andragógus, és 338 egyéb, felsőfokú végzettséggel rendelkező.) A 2141 múzeumi szakalkalmazotti számot alapul véve, viszonyítva a 387 végzett hallgatói létszámhoz, ez 18%-os részvételt jelent, ami úgy gondoljuk nem rossz arány.

A Múzeumok Mindenkinek projektben hangsúlyos szerepet kapott a múzeumokat az oktatás céljára használó pedagógusok képzése, érzékenyítése. A pedagógusok képzését a rendelkezésre álló pénzügyi keretből a tervezett létszámban a MOKK teljesítette. 209 pedagógus végzett a képzéseinken, amivel azonban a 150.000 fős pedagógus-társadalomnak még az 1%-át sem tudtuk elérni. Ez a szám tehát igencsak jelzés értékű. Az biztos, hogy ezzel a számmal a MOKK egyedül nem tud megbirkózni, itt szükség van az egyetemekkel, a pedagógus szakmai továbbképzéseket végző szervezetekkel való együttműködésre.

A jövő múzeuma

Európa 2020 – Múzeumok 2020²

Milyen lesz a jövő múzeuma? Mit vár a jövő múzeumlátogatója? Mire készül a jövő muzeológusa? 2010 óta világszerte intenzív konzultációk zajlanak, így Magyarországon is. Hol reprezentatív beruházások fémjelzik az utat, – előtérbe kerül a tudományos munka, a gyűjtemények megismertetése. Erre példa a londoni Természettudományi Múzeum, a British Múzeum, a Walesi Történelmi Múzeum. Sokféle útról hallunk, keleti, nyugati, európai, hazai.

A közösen megfogalmazott célok és feladatok közül a teljesség igénye nélkül néhányat említek:

Gyűjtemények, tudományos kutatások hasznosítása – hozzáférés növelése

- A múzeumok feladata közreadni a gyűjteményekre alapozott tudományos és muzeológiai feldolgozó munka eredményeit innovatív és kreatív módon a legszélesebb körben a hazai

---

² Szinergia : A múzeumok előtt álló feladatok tervezése szoros kapcsolatban állnak az Európa 2020, Nemzeti Reform Programmal, Egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiájával, valamint az, EFOP programmal. Európa 2020: 1. Foglalkoztatás. Foglalkoztatottak arányának növelése. - 2. K+F : Az Európai Unió GDP-jének 3%-át a kutatásba és a fejlesztésbe kell fektetni. - 3. Éghajlatvédelem és fenntartható energiagazdálkodás - 4. Oktatás A korai iskolaelhagyók arányát 10% alá kell csökkenteni. El kell érni, hogy a 30 és 34 év közötti uniós lakosok legalább 40%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezzen. - 5. Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen - Legalább 20 millióval csökkenjen azok száma, akik nyomorban és társadalmi kirekesztettségben élnek, illetve akik esetében a szegénység és a kirekesztődés reális veszélyt jelent.

és a nemzetközi szintéren.

- A múzeumok gondoskodnak a gyűjtemények minél könnyebb és teljesebb hozzáférésehez.
– digitalizálás

A múzeumok társadalmi szerepvállalásának fokozása

A múzeumok

- szerepet vállalnak a társadalmi befogadás növelésében, a társadalmi feszültségek enyhítésében, a diszkrimináció csökkentésében.
- közreműködnek a köznevelési és felsőoktatási intézmények esélyegyenlőségi alapú fejlesztésének kialakításában,
- támogatják a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódását csökkentő programokat. (Korai iskolaelhagyás csökkentése kompetencia – és személyiségfejlesztő programokkal.)
- felnőttképzési tevékenységük részeként alternatív tanulási útvonalakat biztosítanak a hátrányos helyzetű, formális iskolarendszertől lemorzsolódott fiatal felnőttek számára.
- a leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségeknél segítik a gyermekek és fiatalok társadalmi integrációját.
- a környezeti fenntarthatóság érdekében környezettudatosságra nevelő és azt népszerűsítő programokat valósítanak meg,
- aktív szerepet vállalnak a speciális igényű, fogyatékkal élő, minden korosztályt érintő, a kulturális értékekhez való hozzáférést elősegítő programokban.
- hozzájárulnak tevékenységükkel az időskorúak kultúrához való hozzáféréseinek javításához, minőségi életvitelük, aktivitásuk megőrzéséhez korukhoz és egészségi állapotukhoz igazodó módon. (mentálhigiéné, gyógyító múzeum program)
- Nehéz terepen a múzeumok társadalmi szerepvállalása: hajléktalanok, börtönből szabadulók, fiatalok visszaintegrálása a társadalomba.

Versenyképes közszolgáltatások kialakítása, a hozzáférés növelése

A múzeum

- gyűjteményeit, szolgáltatásait mindenki számára áttekinthetővé, elérhetővé és hozzáférhetővé teszi;
- lebontja azokat az akadályokat, amelyek a hozzáférése előtt állnak;
- a látogatói igényeket felmérve, a célcsoportok megfelelő kiválasztásával versenyképes, a változó igényekre is gyorsan reagáló szolgáltatásokat alakít ki lépést tartva, illetve megelőzve a versenytársakat;
- iskolabarát fejlesztésekkel és oktatási-képzési szerepük infrastrukturális és szolgáltatási erősítésével bekapcsolódnak az oktatásba, hasznosítják muzeális infrastruktúrájukat és műtárgyállományukat;
- a közoktatási intézményekkel együttműködve részt vesznek a közoktatási tartalomfejlesztésekben, segítik az iskolai tehetséggondozás céljait;
- a felsőoktatási és tudományos kutató intézetekkel együttműködve közreműködik a gyűjteményeikben rejlő kulturális értékek hozzáféréseinek növelésében, a felsőoktatási tartalomfejlesztésekben, nemzetközi tudományos együttműködésekben;
- határozottabb szerepet kell vállalniuk a turizmusban, – arra törekednek, hogy komplex turisztikai vonzerővé váljanak;

- törekednek a múzeumlátogatók számának emelkedésére melyhez komplex, célcsoport-specifikus kommunikációt társítanak;
- a gazdasági fenntarthatóság érdekében klasszikus kulturális örökségvédelmi fejlesztéseket hajtanak végre;
- a gyűjtemények tudományos feldolgozásával hozzájárulnak korszerű tananyagok elkészítéséhez, nem csak felsőoktatási, de közép- és általános iskolai szinten is;
- gyűjteményüket alapul véve közreműködnek kreatív és innovatív projektekben, melynek során kiemelt szerepet vállalnak az új kutatás-fejlesztési eredmények terjesztésében.

A múzeum, mint a legfontosabb iskolán kívüli oktatási helyszín

- „Minden gyerek jusson el múzeumba”
- Gyűjtemények tudományos feldolgozása iskolai tananyagok elkészítéséhez

Az egész életen át tartó tanulás lehetőségének biztosítása

A múzeum

- Biztosítja az igazságos és tisztességes társadalom értékeit, és az élethosszig tartó tanulás lehetőségét mindenki számára.
- támogatja a továbbtanulási és képzési utakat, valamint a munkaerőpiacra történő belépést speciális képzésekkel.

Múzeum és közösség, közösségmegtartás, közösségépítés, közösségfejlesztés

A múzeum

- jelen van, konzultációt folytat, szerepet vállal a helyi közösség életében;
- ismeri célközönségeit, folyamatosan kapcsolatot tart a közösségeivel;
- felméri a célcsoportok elvárásait, igényeit és összhangba hozza tevékenységeivel;
- hozzájárul az élő közösségek megerősítéséhez.

Önkéntesség

- Az önkéntesség hozzájárul ahhoz, hogy egészséges legyen a közösség, javítja a szolgáltatásokat, hozzájárul az egyén személyes fejlődéséhez. A múzeumok fejlesztik az önkéntesekkel való együttműködés különböző formáit.
- Iskolai Közösségi Szolgálat fejlesztése

Múzeumi szakemberek képzése

- A jövő múzeuma számára felsőfokú intézmények és szakmai továbbképző központok biztosítanak magas színvonalú képzéseket, az új követelményekhez igazodva múzeumi vezetők és munkatársak részére, hogy jól képzett és megfelelő kompetenciákkal, többféle, használható tudással rendelkezzenek.
- A múzeumi szakemberek számára olyan képzések szervezése is fontos és hasznos, amely megismerteti őket a rendelkezésükre álló pénzügyi és gazdálkodási eszközök megfelelő kihasználásával.
- a múzeumi szolgáltatásfejlesztés érdekében fontos a múzeumi szakemberek tudás megújításának folyamatos biztosítása szakmai továbbképzési programokon, távoktatásban történő részvétel feltételrendszerével.
- Képzési tartalmak megújítása, illetve az új feladatok, elvárások megvalósítását segítő képzések, továbbképzések..

Pedagógusképzés

- Pedagógusok számára érzékenyítő, motiváló, a múzeumot a közoktatásban hasznosító kurzusok, gyakorlati képzések szervezése

Befejezés

A múzeum a legkomplexebb kulturális intézmény. Többféle cél érdekében, egyszerre sokféle feladatot lát el. Kutat, tanít, oktat, közösséget épít, részt vesz a kulturális rekreációban, identitást erősít. Feladata a nemzeti örökség megóvása, a nemzeti identitás építése, a lokális közösségformálás, a különböző szintű oktatási és ismeretátadási tevékenység, a turizmus, a kulturális rekreáció és az országimázs erősítése. Mindezek alapján a múzeum alkalmas arra, hogy a kulturális alapellátás meghatározó intézménye legyen.

A magyar múzeumi hálózat a 800 körüli intézményszámmal nagy érték. Az összes látogatószámot tekintve az európai országok között az élbolyban szerepel a rangsorban.

A múzeumokban dolgozó elkötelezett munkatársak bizonyítottak: a rájuk bízott értékekkel jól tudnak sáfárkodni, ki tudták használni az uniós lehetőségeket. Elhivatottságukkal és kreativitásukkal úrrá tudtak lenni gazdasági és egyéb nehézségeken

A jövő? A múzeum találja meg a helyét, szerepét minél több területen országos és helyi szinten, a különböző közösségek körében, nem felülről jövő elképzelésekre, utasításokra várva, hanem a valóságos igényekre reagálva. Nem egyedül kell nekifeszülni a feladatoknak, hanem társakat kell találni. Mindenki a maga szakterülete lehetősége és ereje szerint partneri viszonyt alakítva: Iskolával, felsőfokú intézményekkel, közgyűjteményekkel, kulturális és közösségi intézményekkel, civil szervezetekkel együtt.

KURTA MIHÁLY

A múzeumandragógia örökségközvetítési filozófiája

Absztrakt: Az előadás bizonyítja, hogy a múzeumandragógia elmélete, módszertana, didaktikai elve, filozófiája, és gyakorlata napjainkban sok vitát generál, de mégis egyenletes fejlődési ütemben stabilizálódik a kortárs muzeológia diverzifikált folyamataiban. Az értekezés rámutat arra a valódi problémára, hogy a múzeumi örökség,- és kultúraközvetítés fejlesztéséhez mérésekre, vizsgálatokra, kutatásokra volna szükség, amelyek elvégzéséhez gyakorlatilag semmilyen finanszírozási forrás nem áll a rendelkezésünkre, a felsőoktatásban pedig magát az állami finanszírozású képzéseket is kivégezték. A múzeumpedagógiai kutatások kiváló színvonalon valósulnak meg Magyarországon a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Képzési és Módszertani Központjában, de ez a program is mellőzi a komplex múzeumi felnőttképzési, felnőtt-oktatási, felnőtt-nevelési, felnőtt-tanulási kutatásokat. Az előadás következtetésének levonása egyértelművé teszi, hogy: „az emberiség történetében vannak sajtós inflexiós pontok, amelyekben az emberiség fejlődése gyökeresen irányt változtat: egész további léte, emelkedése függ, hogy ez az irányváltás sikeresen ment-e végbe”. A múzeumandragógia álláspontja, hogy az egyetemes emberiség jövője, és a muzeológia társadalmi professziója is attól függ, hogy a felnőttek kiképzésének, a felnőttek közösségeinek animálási szükségességéről meg tudjuk-e győzni a döntéshozókat. A múzeumandragógiának e tárgykörben nem létezhet alternatív/helyettesíthető fogalma. Öröndetes továbbá, hogy a neveléstudomány diszciplináris axiómái Magyarországon egyre inkább a pedagógiai-andragógiai elvek integritási folyamatait szerves egészként villantják fel, amely egy új, innovatív jelenség a múltban zajló nevelélmélet-történeti vitákhoz viszonyítottan. **Kulcsszavak:** múzeumandragógia, örökség, múzeumi kultúraközvetítés, inflexiós pont

Inflexiós pont-globális paradoxon

A múzeumandragógia összehasonlító elemzései azt mutatják meg, hogy a természetet kifosztó termelés, a versenyképesség, a fogyasztás mértéktelen fokozása, a tradíció, az örökség értékeinek felszámolási kísérlete, az ember lelki, szellemi, kulturális, spirituális talapzatainak lebontása, a modernizáció priorizálása vissza nem fordítható folyamatokat generálhat az egyetemes emberi világon belül, de magában az univerzumban is.

Az ember a globalizáció térhódításának következményeként tehát hatalmas kihívásokkal áll szemben. Mérlegelnie kell: a földbolygót egységben képes-e megőrizni, vagy olyan megoldást választ, amelyben kockázatokkal terheli meg a felnövekvő nemzedéket, s a kockázatokat belátva vállalja, hogy az ősi, eredeti, emberi/természeti értékekből csupán részlegeket tud „átmenteni”, így saját örökségét, múltját, jelenét torzóként adja át az örökség átvételére felkészült generációk számára, akik már nem választhatnak, - kizárólag az átvett örökségre építhetik fel jövőjüket. Jövőjük pedig azoknak a közösségeknek, népcsoportoknak van, akik pontosan regisztrálják, rögzítik történetüket, örökségüket, múltjukat és jelenkorukat, mert az identitás által erősített személyiség-, közösség-gyökereikre, illetőleg hagyományaikra támaszkodhatnak, amely küzdöképesebbé avatja az egyént, a közösséget egyaránt.

Elkerülendő a szakmai sovinizmust, de mégis vállaljuk annak kimondását, hogy a közösséget vezető csoportok, vallások, politikák a muzeális jellegű rendszerekben találják meg a hiteles tudás- és örökségközvetítőket, függetlenül attól, hogy a múzeumok a sztereotip rendszerek, de még a tudomány álláspontja szerint is fiatal intézményrendszerként vannak számon

tartva. Az eredeti valóság ugyanis az, hogy már a barlangrajzok is muzeális/muzeográfiai lenyomatok voltak egykor, természetesen azt nem vitatjuk, hogy emberiséget nevelő gyűjteményekké ezek az „alkotások” a későbbi korokban soroltattak.

Az a nemzet, amely megbecsüli múltbeli értékeit, a jelen élő és éltető kincseit gyarapítja: ez tehát az egyik tény. A másik ezzel szoros szimbiózisban lévő tény viszont az, hogy adaptív nyitottsággal példát teremt, kapukat tár a kortárs jelen születő-csirázó, növekvő és szárnyait bontogató értékeinek megbecsüléséhez is.¹

Maga az ember is felfedezte ugyanis önmagáról már, hogy tehetsége, tudása – egykori hitét és önbizalmát tekintve – mégis csak korlátozott, töredékes tehetségnek/tudásnak tekinthető. Vizsgálatok, elemzések pedig hiteles formában mutatják, hogy holisztikus látásmódját elveszítette az emberiség. Maga az értelmiség is, mint a tudásközvetítésért felelős közösségi vezető csoport, ideológiai csapdák áldozata lett azáltal, hogy feladta közösségi küldetését, s egyszerűen biológiai, fizikai, biztonsági létének fenntartásáért cserébe, lemondott szociális/morális/etikai elkötelezettségéről, - az érték trendeket megtagadva csatlakozott az érdekrend mindenhatóságát hirdető technokrata körökhöz, politikai platformokhoz, a globalista elitekhez.

Időszerű figyelmeztetésnek tekinthető tehát, hogy „az emberiség történetében vannak sajtós inflexiós pontok, amelyekben az emberiség fejlődése gyökeresen irányt változtat: egész további léte, emelkedése függ, hogy ez az irányváltás sikeresen ment-e végbe”.² Hozzátehetjük a gondolathoz, hogy ismerjük a „Római klub” jelentéseit is, amelyek tudományos tanulmányokban tájékoztatták az emberi világot arról, hogy az ember, a közösség felbontotta a természettel a szerves együttműködési folyamatot, így nem garantálható az emberi közösségek élőhelyeinek fenntartása, - mondta ki a jelentés.

Jó oka van tehát az emberiségnek magának is, hogy önvizsgálatot folytasson, és önmaga számára is feltegye a kérdést: a szavak, a kinyilatkoztatott deklarációk szinkronban vannak-e a konkrét emberi cselekvéssel, vagy pedig inkább az ellentmondások rendszerét fedezhetjük fel, azaz hamis konzekvenciák, anomáliák, diszfunkciók érhetőek tetten a szavak és cselekvés összefüggéseit tekintve társadalmi gyakorlatunkban. Önmagunkat is megtévesztjük akkor, amikor mást mondunk, és mást cselekszünk.

Tévhitünk sajnos hamis értelmén alapszik, ugyanis mint már említettük, a fenntarthatóság feltételeit megsemmisítő termelési, fogyasztási mentalitás elterjesztésének eredménye, - hogy mérésekkel bár nem tudjuk igazolni, de a jelenségek gyakorisága által joggal feltehető a kérdés, úgymond lételméleti összefüggéseket tekintve: megfordítható trendről, vagy irreverzibilis folyamatról van-e szó.

További következmény, hogy halmozódtak az emberi lét egzisztenciális, szellemi kulturális hátrányai, összeadódtak a válságjelenségek, a gazdasági, szociális, lelki/spirituális, kommunikációs válság tényei, amelyek elvezettek a dekanonizáció, azaz a minden szabályt eltörlő filozófiáig. Kiterjedt válság bontakozott ki: állandósult a világban a zűrzavar, elmélyült a társadalmak, a közösségek, államok, nemzetek közötti feszültség, destabilizálódott az emberiség léte, migráció/népvándorlás vette kezdetét a világban, és már hivatalos ENSZ okmányok is jelzik: „háborúk robbanhatnak ki a világ ivóvíz hálózatának uralásáért/birtoklásáért”.

¹ Éles 2010, 68.

² Jánosy 2001, 368.

A megoldást természetesen nem találja, nem találhatja az ember saját válságának felszámolására, mert nincs meg a tudása, hiszen az említett inflexió pont lényegét nem érti. A globális világban az érték- és morális alapú gondolkodást ugyanis felváltotta az érdekorientált, jogrendre építő és haszonszerzésre irányuló cselekvés, amely miatt csökken az ember számára egzisztenciát biztosító fizikai, lelki, kulturális, spirituális élőhely, de eskalálódik a válság, mellette pedig kibontakozóban van egy modern elbutulási folyamat is. A tudáskorrekció-képesség elsajátítására rendkívüli a szükség felnőttkorban, de a folyamat csak oly módon tanítható, hogy komplexen gondolkodunk, és minden helyzetelemzés kiindulópontjául a természet, ember, transzcendens összefüggésének tételét állítjuk fókuszba, amelyet a múzeumandragógia a Szakrális Örökség fogalomkörön belül részletesen (is) magyaráz.³ Minden más jelenség: szegénység, népességrobbanás, migráció, vallási, kulturális, civilizációs, etnokulturális konfliktus, már csak következménye a haszonelvű emberi cselekvésnek. A válság felszámolása az igazságot kereső ember számára csak képzés, oktatás, nevelés, közösségfejlesztés útján lehetséges, amely által a hit, a tudás, az identitás, a szolidaritás, a szeretet, hitelesség együttesen biztosíthatja a fenntarthatóságot, az örökség/hagyomány megmentését, őrzését, ápolását, egységes egész lényegének átadását a következő generációk számára. Az ember élőhelyének, a Földbolygó megmentésének óriási a fontossága, amelyet közgondolkodásunk is kiválóan érez, és tapasztalja a valódi dilemma lényegét. A múzeumandragógia azt viszont vitatja, hogy kizárólag annak függvénye jövőnknek alakulása, hogy majdan gyermekeink, a következő generáció hatékony tanításának, tanulásának révén elérhetjük céljainkat, s megmenthetjük élőhelyünket. Ha azonnali cselekvésre van szükség, gyakorlattá kell emelnünk az egész életen át tartó tanulás elméleti, társadalomfilozófiai jelszót, és ténylegesen a felnőttek oktatására, képzésére, nevelésére kell fókuszálni, annak gyakorlatához erőforrásokat (is) biztosítani kell.

Összefoglaló igényességgel kimondhatjuk: globális paradoxon keletkezett a világban, hiszen az ember olyan tervet kíván megvalósítani, amelynek kivitelezéséhez már a földbolygón nincs meg az élőhelyi adottság: a természeti erőforrások folyamatosan zsugorodnak, a közösségek atomizálódtak, összeomlottak az ember, a kultúra által alkotott szabályok, követhetlenné váltak a magatartás,- és viselkedési minták, elmélyültek a vallási, civilizációs, kulturális, etnokulturális, nemzetek közötti konfliktusok.

Múzeumandragógiai boom Magyarországon

Magyarországon 2009-ben, a Magyar Nyelv Múzeumában, Széphalomban rendeztük az I. Országos Múzeumandragógiai Konferenciát, ahol megállapítást nyert, hogy bár igaz: a koherens múzeumandragógia elmélet, módszertan, didaktika, és gyakorlat még várat magára, de a múzeumi felnőttoktatás, felnőttképzés, felnőtt-nevelés, felnőtt-tanulás a kortárs muzeológia megkerülhetetlen kérdése.

A múzeumandragógia szakandragógiaként törekszik arra, hogy a muzeológusokat, múzeum-pedagógusokat, andragógusokat, múzeum-andragógusokat, kulturális, múzeumi antropológusokat, közművelődési, örökség- és kultúraközvetítési szakembereket, az egyetemek, főiskolák kutatóit, oktatóit aktivizálja, hogy munkásságuk által legyenek a múzeumandragógia diszciplína tudománygyarapítói, hiszen a múzeumandragógia jövője is ettől függ.

A II. Országos Múzeumandragógiai Konferenciát, Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban rendeztük, amely konferencián a tudományos szakemberek, egyetemi, főiskolai okta-

³ Kurta 2014, 332-352.

tók, a gyakorló muzeológusok egyaránt, a múzeumpedagógiát, múzeumandragógiát, múzeumgerontológiát egymásra épülő rendszerként határozták meg, s kijelölték a múzeumandragógia további feladatait, elsősorban a tudományos tevékenység erősítésének követelményét állították az elméleti és gyakorlati munka középpontjába.

Debrecenben, a Magyar Tudományos Akadémia-Debreceni Akadémiai Bizottságának Székházában, 2013-ban, a III. Országos Múzeumandragógiai Konferencián a Debreceni Egyetem rektora úgy fogalmazott, hogy „az andragógia diszciplína képzésének kitörési pontja a múzeumandragógia lehet”.

A gondolat az andragógia és a szakandragógia jövőbeni sikereit is vizionálta, hiszen a lifelong learning, a lifewide learning, mint Európában érvényes paradigma/ filozófia nemcsak a neveléstudománynak, hanem a tudományrendszer egészének érvényes elmélete és gyakorlata. Egyszerű belátni, ha Európában, de mondhatjuk, hogy a globális világban érvényes tanulási paradigmáról beszélünk, akkor evidens tényé válik, hogy felnőttkorban 3-4-szer hosszabb időtartamban tanul az egyén, a közösség, mint gyermekkorban. A felnőttek múzeumi képzésének, oktatásának, nevelésének kötelezettsége küldetésnek tekinthető tehát, hiszen az LLL nem csak általánosan elfogadott európai paradigma, hanem tanulási helyszínné avatta a muzeológiai hálózatot is.⁴

Gondolatmenetünket pedig azzal egészítjük ki, hogy valóban örvendetes az a tény továbbá, hogy a neveléstudomány diszciplináris axiómái Magyarországon egyre elfogadottabb módon a pedagógiai-andragógiai elvek integritási folyamatait szerves egészként villantják fel, amely egy új, innovatív jelenség a múltban zajló nevelélmélet-történeti vitákhoz viszonyítottan.

Következményeként Magyarországon megteremtődött annak tudományos feltétele, hogy az andragógia, a szakandragógiák témáinak kutatói, a neveléstudomány rendszerén belül érvényes tudományos minősítést szerezhessenek. Konkrét értelemben a múzeumandragógia pedig, mint szakandragógia, a kortárs muzeológia elméletében és gyakorlatában egyaránt sikeresen stabilizálódik. A múzeumandragógia-képzés perspektívája szintén vitathatatlan a felsőfokú oktatási rendszerekben: a Debreceni Egyetemen, a Pécsi, a Szegedi Tudományegyetemen, sőt más főiskolákon is folyik a képzés, és mágnesként vonzza a fiatalokat a tárgykör. A múzeumandragógia szakirányú továbbképzési szak akkreditáltatása pedig az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán valósult meg.

A múzeumandragógia diszciplinát reprezentáló honlapot működtet a Herman Ottó Múzeum, a Debreceni Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem FEEK.

A Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Andragógiai Tanszéke, Juhász Erika tanszékvezető főiskolai docens irányításával kidolgozta a múzeumandragógia diszciplína általános képzési, tudományos, karrier történeti professziójának perspektivikus modelljét. Mellette a kortárs muzeológia gyakorlatában egyedülálló, véleményünk szerint nemzetközi figyelmet is érdemlő frontszemélyzet-képzési projektet dolgozott ki a TIMPNET Műhely felkérésére.⁵

A modell nem csak elméleti, hanem gyakorlati megmértetésben is releváns lényegű eredményeket mutatott a hazai múzeumi frontszemélyzet képzés megvalósítási folyamatában.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központja a múzeumi felnőttképzésben, de a vezetőképzésben is a legsikeresebb múzeumi továbbképző központ Magyarországon.

⁴ Thinesse-Demel- Németh, 2005

⁵ Juhász 2010, 136.

Múzeumandragógiai sokk – Termelésközpontú Magyarország

Készülvén a 2015. évi pécsi, IV. Országos Múzeumandragógiai Konferenciára, összehasonlító elemzést folytattunk a magyarországi andragógiai, múzeumandragógiai képzések távlati pozicionálásának kultúrpolitikai trendjeiről, vízióiról. Megállapításainkat az alábbiak szerint vázlatosan összefoglaljuk, hangsúlyozva, hogy a komplex összegzés további vizsgálódást igényel, tudniillik meggyőződésünk, hogy a döntéshozókat tudományos tényekkel meg lehet győzni a korrekációs lépések szükségességéről.

Az általános andragógiai, múzeumandragógiai boom után, amelyet nem csak az egész életem át tartó tanulási filozófia generált Magyarországon, hanem maga a hallgatói érdeklődés is, következett be a hatalmas fordulat, mondhatni diszciplináris, képzési sokk érte a szakmát.

A magyar kulturális kormány megszüntette az állami finanszírozású andragógia BA képzést. A kormányzati intézkedés pánikot keltett a felsőoktatásban, a hallgatók körében, sőt ahol nem kívánt beavatkozni a kulturális kormányzat, ott is anomáliák, diszfunkciók teremtődtek, hiszen a fiatalok eltávolodtak, eltántorodtak az önköltséges, saját finanszírozású andragógiai képzésektől is, mert jelzőtüzként értelmezték a kormányzati intézkedést.

A képző, oktató, kutató, gyakorló szakemberek is elbizonytalanodtak, hiszen az egyetemek, főiskolák megőrizték bár az andragógia mester-képzés lehetőségét, de a jelen helyzetben eldönteni nem lehet, hogy melyik BA képzés teremt kimenetet az andragógia MA szak elvégzéséhez. Az andragógia képzés pozícióinak felpuhulása Magyarországon bizonytalaná tette a szakandragógiák perspektíváját is. Mellette kiemeljük, hogy az EU integráció új helyzetet teremtett, fontossá vált a felnőttképzés komparatív vizsgálata, és az, hogy az átjárhatóság az országon belül és más országok intézményei között valóban megvalósulhasson. Kialakulnak az andragógus szakma specializációi, mint pl. tanulási tanácsadó, a multiplikátor, minőségbiztosítási vagy értékelési szakember, multimédiatervező, tartalomfejlesztő szakember-képzés stb.⁶

Lakonikus szakmai, tudományos megjegyzésünk: elveszíteni az andragógiát, a szakandragógiákat, az andragógus szakma specializációit, ez magának a rendszernek az összeomlását eredményezné. Örökségünk egyik olyan képzési innovációját számolná fel a kulturális kormányzat, amely a nemzetközi, a magyar társadalmi igények generálásának lényegeként, de magyar szellemi oktatástörténeti gyökerekre alapozottan ismerte fel az új felnőttképzési struktúrák szükségességének megalkotását, csökkentve ezzel nemzetközi felnőttképzési rendszerünk leszakadását.

Vizsgálatunk döbbenetes anomáliát fedezett fel a kulturális kormányzat intézkedésének nyomán, azt tudniillik, hogy már a kulturális kormányzat által sem kívánt képzési anomáliák is bekövetkeztek. A Pécsi Tudományegyetemen például (itt került megrendezésre kiváló színvonalon a IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia) a turizmussal kapcsolatos képzés a Közgazdaságtudományi Karhoz került, miközben a legújabb, komplex Eurostat-rendszer, de az UNESCO legkorszerűbb kulturális statisztikai rendszerében is, a turizmust és a sportot is a kulturális statisztikai rendszerbe illesztették.

Nézzük azonban a téma tágabb dimenzióját, konkrétan azt, hogy miért kell „felülről”, „szervetlen fejlődést” generálva katasztrófába hajszolni az andragógiai képzést, a már említett szakandragógiákat, az andragógus szakma specializációit, azt a kreatív képzési rendszert,

---

⁶ Koltai D. – Koltai Zs. 2005, 164.

amely nem termelésben, nem munkaerőpiaci képességben, nem humán- reál-kultúrában, nem duális oktatási rendszerben gondolkodik.

Ugyanakkor a tanulás holisztikus lényegét, elsajátításának metodikáját animálja, hozzáértő kompetenciaként pedig az önirányító/autonóm tanulást⁷ is tudatosítja/tanítja.

A politikai pressziók ellenére is, azt kell egyértelművé tennie a tudománynak, hogy alternatíva nem áll az andragógiai képzés előtt, mert a holisztikus (egész-látással bíró ember) igényű metodikára épülő oktatás/tanulás eredménye lehet csak a komplex tudás, amely előfeltétele a kreatív, innovatív, a hozzáadott értéket teremteni tudó, holisztikus látásmóddal bíró, környezettudatos személyiségnek, magának az emberi alkotóképességnek is.

Maróti Andor írja: „A kreatív gondolkodás akadályát abban is megjelölhetjük, hogy az nemcsak egyszerűen újat teremt, hanem valami meglevőt fel is számol. Sokszor azokat az evidenciákat támadja meg, amelyeket a legtöbb ember „magától értetődőnek” tart, és fogad el, s ha valaki mégis kétségbe vonja ezek igazságát, akkor az illetőt fölöslegesen akadémikuskodónak, esetleg bolondnak mondják. A kritikus kezdeményezést elutasítók nem tudják megérteni, hogy a változtatást javaslók az életben oly gyakori ellentmondásokat akarják megoldani, és nem feltűnési vágyból vagy örökös elégedetlenségből fakad az újító szándékuk. Akik azt szeretnék, hogy az életben semmi se változzék (anyagi helyzetük javulását kivéve), azok elleneznek mindenféle társadalmi reformot, és ellenszenvvel fogadják azokat az új eredményeket, amelyeket nem tudnak megérteni”⁸

A múzeumandragógia tanítása szerint: ember, természet, transzcendens, mint Szakrális Örökség összefüggésének és kölcsönhatásának értelmezése jelenti a komplex világszemléletet, a múzeumandragógia az erre épülő új gondolkodás bevezetésével animálja azt, hogy „egy kitágított tudatnak helyet teremtsen”.

Kant szerint a munkabeli jártasságnak, a szorgalomnak piaci ára van, ezért külsőérték. Az ígérethez való hűségnek és az elvi jóakaratságnak viszont belső értéke van, tehát „méltósága”. Ebben az ember önmaga ura, személyileg független, akit a belső erkölcsi törvény felszólító ereje motivál, ezért a léte hiteles (autentikus), azaz szabad. Ebből következik, hogy az értéknek nemcsak tárgyasult formája van. Értékes lehet az ember is, ha felelősségtudattal él és cselekszik. Felelős önmaga egészségéért, készségeinek, képességeinek, tudásának fejlesztéséért, felelős a természeti, tárgyi környezetének rendezett állapotáért, emberi kapcsolatainak harmonizálásáért, vállalt társadalmi szerepének (foglalkozásának, hivatásának) lelkiismeretes végzéséért. Ehhez nem elég a jó szándék, kell hozzá az élet ellentmondásainak tárgyilagos megítélése, az adódó problémák megoldása, ennek érdekében a másokkal lehetséges együttműködés vállalása. Az értékes ember egyszerre közösségi és önálló, gondolkodásában és tetteiben egyaránt⁹

Tapasztaljuk ennek ellenére, hogy Magyarországon a kormány, a kormányzó párt politikai üzeneteiben jelent meg először az a cél, hogy Magyarországot termelési központtá kell fejleszteni. A politikai üzenetet társadalompolitikai célokká is transzformálták, amely a termelést, a gazdaságot, a munkaerőpiaci relevanciát, a műszaki, természettudományos kompetenciát, a duális képzést/képesítést priorizálja. A matéria által, az anyagi/termelési erőforrások fejlesztése révén tekintik megvalósíthatónak a kitűzött célok elérését. A keresztény, konzervatív értékeket képviselő kormány rövid horizontot belátó kultúrpolitikája, a kultúra kettészakadását

⁷ Forrai-Juhász 2009, 7-10.

⁸ Maróti 2012c, 22.

⁹ Maróti 2012a, 27.

animálja, humán és reál-kultúrára osztva¹⁰ az amúgy egységes kultúrát. Nemcsak az a probléma tehát, hogy a globalitás leértékeli a nemzeti kultúrákat, hanem az is, hogy általában a szellemi kultúra visszaszorulóban van¹¹, amelyhez a lokális, nemzeti politikák is „asszisztálnak”.

A kormány intézkedése által, saját filozófiájával is szembe került. A cartesianizmusnak ugyanis egyik lehangsúlyozottabb és később sokszor elfelejtett tétele az, hogy a lélek, a gondolat és annak tárgya: a szellem, több, különb és elsőb valami, mint az anyagi valóság. Éppen ezért kell egész életünknek a gondolatra felépülni. Ez a legbiztosabb fundamentum és a legnagyobb hatalom, amely adatott nekünk.¹²

Magyarországon a remény még megmaradhat, mert vannak felkészült felnőttképzési szakértők, értelmiségiek, akik hisznek és tesznek a trendnek visszafordítása érdekében.

Megismételten hangsúlyozzuk, hogy meggyőződésünk szerint meggyőzhető a kormányzat a korrekciós eljárások tekintetében, hiszen az andragógia, a múzeumandragógia a kreatív, az innovatív képzés mintája, kísérlete is Magyarországon, de Európában is.

Korábbi tanulmányok már bizonyították, hogy szükségszerű az andragógia, de a szakandragógiák oktatása is Magyarországon, ugyanis: „A felnövekvő generációk oktatásával, nevelésével és képzésével foglalkozó pedagógia szempontjából vizsgálva évtizedeken át úgy tűnt, hogy a felnőttek képzése csupán a pedagógiai folyamatok különös szintjét jelenti. Ma a modern tanulási elméletek ismeretében látható, hogy a felnőttoktatás és felnőttképzés nem a pedagógia különös tükrözése csupán, hanem a felnövekvő generációk tanulásához viszonyítva más minőség, más tanulásirányítási technológiát igényel, tartalmilag tehát indokolt az új elnevezés”.¹³ Egyértelműsíthetjük tehát, hogy sem az andragógiát, sem a múzeumandragógiát nem lehet „átnevezni”, adminisztratív úton „eltávolítani”, mert a felnőttek „kiképzésétől”, tanulásától, morális belátásától függ a jövőnk. Közös a felelősségük ebben a teológiai filozófiáknak, a tudományoknak egyaránt.

Említenünk kell egy korábbi írásunkat még, amelyben publikáltuk:

„A hallgatók európai felsőfokú képzést adó intézményei közötti átjárhatóság érdekében 29 ország, köztük Magyarország is aláírásával hitelesítette a „bolognai szakokat”. A 3+2 éves BA+MA szintjei között összefoglalóan az andragógia nevesíti ezen túl azokat a felsőfokú szakképesítést igénylő intézményi logikák szerint elkülönülő, szakmákra felkészítő képzési szakokat, amelyek eddig a társadalmi igényeknek megfelelően, a különböző felsőoktatási intézményekben különböző néven és curriculummal eredményesen működtek”¹⁴

Fókuszáljunk a depressziós pontok után a múzeumandragógiára,- szakandragógiaként értelmezve a tárgykört. Lényege szerint azt mondhatjuk ki, hogy a muzeális jellegű hálózat,-komplex értelemben a vallási, magán, civil múzeumi mozgalmakkal együtt rendszert alkotó múzeum interdiszciplináris,- transz,- és multidiszciplináris tudásbázisára építve valósítja meg funkcióit. A tudásátadás, az érték-, kultúra- és örökségközvetítés, az identitás- és közösségfejlesztés, a tudáskorrekció, a fenntarthatóság, a múzeummediáció feladatait¹⁵ a kulturális párbeszéd animálását.

¹⁰ Maróti 2012c, 136.

¹¹ Garaczi 2002, 89.

¹² Halasy-Nagy 2004, 212.

¹³ Szabó-Durkó 2006, 64-73.

¹⁴ Kurta 2012, 78-84.

¹⁵ Kurta 2010, 23-55.

Kiindulópontnak tekintjük: „*A közösségi művelődés és közösségi tanulás egymáshoz igen szorosan kapcsolódó fogalmak, minden művelődési folyamatban egyben tanulunk is, legyen az akár befogadó vagy aktív művelődési folyamat. És minden tanulási folyamat egyben hozzájárul a műveltségünkhöz, művelődésünkhöz: a folyamatosan tanulók a művelődésből is aktívabban veszik ki a részüket. A tanulás és a művelődés összefügg a folytonos fejlődés, fejlődni akarás igényével, így a társadalomfejlesztés fontos cselekvései*”.¹⁶

Európai kontextusban különös megvilágításba és fókuszpontba is került a felnőtt-tanulás, de az európai közösségi értékek között súlyozott kérdéssé vált magának a felnőttoktatásnak a finanszírozása is.

Magyarország esetében pedig jogosan fogalmazható meg a kérdés: ha az élethosszon át tartó európai tanulási paradigma érvényes elv, követendő gyakorlat, miért szüntetjük meg az andragógiai, a szakandragógiai képzéseket, az andragógus professzió speciális szakjait hazánkban?

Ha az andragógia szak állami képzési támogatása/finanszírozása megszűnik, akkor már most vizionáljuk, hogy a felnőtt-tanulást érintően nem lesznek szakmai professzióval bíró szakemberek, ha viszont nincs a felnőttképzésre, felnőttoktatásra, felnőtt-nevelésre kiképzett értelmiségi szakértői közösség, ki animálja az LLL programot? A képzés piaci alapokon történő működtetése nem lehetséges, mert közösségszolgálati feladatok ellátására képezzük ki a szakembereket, ahol már a kulturális/szociális munka igénye komplexen jelenik meg, valójában tehát az andragógus, de a múzeumandragógus is szociokulturális tevékenységet gyakorol.

A felsőoktatás, a kulturális szféra, az andragógiai képzés támogatásának a csökkentése együttesen nyilvánvalóan jelzi, hogy az emberi tudást a döntéshozók termelési, munkaerőpiaci, gazdasági relevanciaként mérik, az LLL filozófia érvényesülését pedig, konkrét értelemben a „Memorandum az egész életen át tartó tanulásról” szóló európai paradigmát, – az erről szóló okmányt hazánk is elfogadta és aláírta – nyilvánvalóan zárójelbe helyezik.

Mégis remélhető, hogy nem hiába való bizonyítani, hogy „a boldogulás útja a tudás folyamatos bővítése”.¹⁷

Hozzátesszük azt a tételt, vállalva a túlzóan didaktikus fogalmazáshoz kapcsolódó kritikát/vádat is, hogy a felnőtteket érintően különös jelentéssel bír az idézett gondolat. Újabb neveléstudományi vitát persze generálni nem kívánunk, de a legegyszerűbb kutatási metodikát alkalmazva, megfigyelés útján is értelmezhetővé válik az a jelenség, amelyet úgy fogalmazhatunk meg: bármilyen kiváló színvonalon végzi az első-, másod-, harmadfokú képzés a feladatokat, és helyesen is gyakorolja képzési, oktatási, tanulási, nevelési misszióját, sőt autentikus kimeneti eredménnyel zárja a kurzust, az egyén első foglalkoztatási periódusában érzékeli, hogy újra tanulnia kell. A tanulás folytatása viszont már a „negyedik fokozaton” történik¹⁸ informális, non-formális tanulás keretében. A formális képzés rendszerében ugyanis természetesen egy értékorientált tananyag elsajátítású oktatásban/képzésben vesz részt a hallgató, de felnőttkorban az egyén maga is felfedezi, hogy minden nemű tevékenységét egy érdekorientált társadalmi, gazdasági, politikai rendszerben kell folytatnia, ahol azonnali igénnyé válik az említett felnőttkorban történő újra tanulás, szakmai kifejezéssel szólva, a rekurrens képzés igénye. Messze nem a duális képzésről van tehát szó, hanem arról a komplex kompetenciáról, amely az ember életvezetéséhez szükséges.

¹⁶ Juhász 2015, 7.

¹⁷ Arapovics 2011, 27.

¹⁸ Kozma 2001

A tanulás eredménye mindig komplex, értékorientált tudás, műveltség tartalma a gondolkodásban, az innováció képességében, a cselekvés gyakorlatában, a magatartás, viselkedés, morál szabályainak alkalmazásában, a párbeszéd-kultúrában, és egyéb más emberi tényezőben (is) manifesztálódik. A tudáskorrekció igényének révén folyamatosan, „teljes életidőben” (lifewide learning) történő tanulással (informális, non-formális, autonóm tanulás) fejlesztjük tudásunkat felnőttkorban. Felnőttként mélyítjük el az érdekorientált rendszert felfedező tudásunkat, hozzátevé azt, hogy nem vitatjuk/vitathatjuk azt a ténytet sem, hogy a folyamat kezdete adott és konkrét esetekben a formális képzés idejére is datálódhat. Megjegyezzük, hogy a duális képzés más tanulásfilozófiai rendszerre, és más metodikai eljárásra épül, s célja kizárólag az egyoldalú munkaerőpiaci követelmények „kiszolgálása”,- holott a tanuló társadalom egy olyan nagyon fontos akkomodációs funkciót lát el, ahol az egyén és a társadalom kölcsönös alkalmazkodása a tanulás által működik.¹⁹

Örökségfilozófiai konzekvenciák

Muzeológiai hálózatunk tudásközvetítő rendszere is rendkívül diverzifikált a szakma, avagy a hivatás tekintetében, hiszen a professziók megnevezésük szerint sok szálon kapcsolódnak a foglalkoztatások szakterületeihez: múzeumi népművelő, múzeumi közművelődési szakember, majd a rendszerváltást követően „divattá” nőtte ki magát a múzeumpedagógus elnevezésű szakember, később andragógus, kulturális menedzser, művelődésszervező képzettségű szakmabeliek is helytet kaptak a múzeumok közönség-, közösségszolgálati szervezeti egységeiben, a közművelődés, a kultúráközvetítés területén. A múzeumandragógia mission statement-je, hogy komplex igényességgel szolgálja a közösséget, a társadalmat oly módon, hogy speciális nemzeti örökségünket megtartva, beilleszthetővé tegyük kultúránkat/hagyományunkat az európai- és a világkultúrába egyaránt.

A kérdések újra és újra megfogalmazódnak: „Miért fontos az az ismeret, tudás, amely nem jár közvetlen, kézzelfogható haszonnal, nem válik könyvelhető adattá, tétellé? Megérti-e a mai kor embere, hogy mit jelent a konkrét tudományok, szakmák, technikák szellemi milióbe illesztése, metafizikai, és fenomenológiai erőterbe helyezése? Mit jelent a hagyományos tudás a globalizáció és az öngerjesztő technikai világ kényszerpályáján?”²⁰

A múzeumandragógia válasza: a tradíció/hagyomány értékei, a modernizáció objektivációi együtt alkotják a szellemi, kulturális természeti/tárgyi örökséget, amelynek nyomán a múzeum a fenntarthatóság priori intézménye.

A múzeum gyűjteménye révén megtapasztalható formában képes megmutatni, hogy az emberiség történelmének során voltak olyan korszakok, amelyek az objektivációt innovatív, kreatív módon alkották, s harmóniában éltek a természettel, transzcendenssel. Valódi kuriózuma a múzeumnak a történelem előtti speciális emlékezete, az írásbeliség előtti idők dokumentálása révén, vagy az emberi világnál korábbi természeti jelenségek: növényzet, állatvilág, klíma adatainak feltárásáról. Öröndetes, hogy a már említett professziók között a tudásközvetítő szakok között megtalálhatjuk a speciális művészeti kurátor, avagy a tudománykommunikáció képzést.

A múzeum ugyanis eredeti tárgyi, képi/ikonográfiai, iratgyűjteményei, régészeti leletei alapján tudományközpont, minden tanulás tudásbázisa.

---

¹⁹ Koltai D.- Koltai Zs. 2005, 165.

²⁰ Garaczi 2002, 89.

A múzeum szempontjából is centrális kérdésről van tehát szó, hiszen múzeumaink tudományközpontok is. Tudnia kell a múzeumi kultúráközvetítőnek: „A tudás szerkezetéről vallott felfogásunk alapvetően meghatározza, milyen módon szervezzük meg az ismeretek átadását”.²¹

A múzeum az állandóság, a rend, a változó, változatlan egyensúlyát fenntartja, az alapvető emberi normákat megőrzi, ellenáll a dekanonizációs törekvéseknek, a múzeum tehát hiteles közösségi tér.

A jelenleg végbe menő világfolyamatok kedvezőtlenül hatnak az egyetemi oktatás kultúrájára. „Korunk szellemi tartalmát szokás a metafizika utáni világállapotként jelölni. Az a tény, hogy a nyugati ember felemelkedése a görögöktől Hegel koráig a metafizika világvallására épült, nem vitatható. A modern világ felvállalta a piaci típusú értékmérő abszolútumát. A történelmi tapasztalat azonban azt igazolja, hogy a piaci alapmechanizmusok nem képesek megoldani a világfolyamatokat”.²²

Itt részletezzük azt a gondolatot, hogy az andragógia, múzeumandragógia megmentésére látunk esélyt, hiszen az akadályok ellenére megmaradt az MA andragógia szak, stabilizálódik a múzeumandragógia a magyar kulturális rendszeren belül, továbbá olyan szervező erővé lépett elő a formálódó diszciplína, amely képessé vált Magyarországon országos kulturális hálózatosodást generálni. Fórumainkon, országos konferenciáinkon ugyanis együtt gondolkodtak, folytatattak diskurzust egy integrált andragógia/múzeumandragógia képzési rendszer megteremtése érdekében egyetemi, főiskolai oktatók, kutatók, múzeumi gyakorló szakemberek, a múzeumirányítás képviselői. Az új világkihívásokra, mint a migráció, népvándorlás, közösségek támogatása, tudáskorrekciós elköteleződés,- témákban találtunk válaszokat, amelyek a konferencia kötetekben tükröződnek.

A miskolci Herman Ottó Múzeumban, a szekszárdi Wosinszky Mór múzeumban, de más kortárs muzeológiai helyszíneken is, már működnek azok a múzeumi kiskörök, amelyek felnőtt-korú, valódi közösségként vesznek részt a közösségi művelődésben, közösségi tanulásban. A múzeumi felnőttképzésnek, felnőttoktatásnak, felnőttnevelésnek, felnőtt tanulásnak tevékenységi esszenciáját fejezi ki, hogy az érdeklődő múzeumi közösségnek, de közösségének is segítséget nyújtson, konkrétan azoknak az embereknek, akik saját, egyénileg szervezett élet-tapasztalataikhoz keresik a múzeum tudományos magyarázatait, a rendező szempontokat.

A múzeum a jogrendet, a piaccgazdaságot, az egyetemes emberi jogokat, a demokráciát, etikát, morált, spiritualitást az emberiség szakrális örökségének tekinti, amely tényezők alapján: a múzeum felnőtt-nevelési centrum, a párbeszéd-kultúra színtere.

A felnőttek nevelésének/nevelhetőségének vitatása a pszichológia tudomány előtti időkben is létezett, de az igazságot kutató embernek mindig is fontosak voltak az emberiség-etikai, a morálfilozófiai kérdések, kiválóan bizonyítják ezt a klasszikus bölcséleti példák és tanítások. Az örökség fogalom pedig már 2000 évvel ezelőtt a Szent Írásban is fellelhető, ugyanúgy a világalomra törekvő politikák, amelyek a hódítások mellett, nemzeti, vallási, civilizációs, etnokulturális konfliktusként is felütötték fejüket.

Magyarországon megjelentek a migránsok, népvándorlás vette kezdetét, ezt már minden magyar, európai polgár személyesen megtapasztalhatja 2015-ben is.

²¹ Kárpáti 2011, 92.

²² Garaczi 2002, 5-152.

Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencián, 2009-ben előadásunkat „múzeumandragógia és múzeummediáció” témában tartottuk, amely a vallási, kulturális, civilizációs, etnokulturális konfliktusokról szólt, de azóta is érdektelen maradt a téma.

Lényegében az fejeződik ki jelenkorunkban, hogy a tudomány eredménye lehet bár mérésekkel, vizsgálatokkal, kutatásokkal igazolt törvényszerűség, vagy tudományos vízió, - egyre megy, alkalmazása „nem időszerű”, mert nem termel azonnal profitot. A múzeum „iránytű” az ember életében, amelyre (személyes véleményem szerint) utal a Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási Képzési Központja (korábbi elnevezés) könyvsorozat, tehát küldetésünket teljesíteni fogjuk, ha a felnőtt-ember nem nevelhető, nem bírható rá a tanulásra, akkor a múzeumandragógia újra és újra kísérletet tesz.

Ha a párbeszéd-képesség válságba került vallások, kultúrák, civilizációk, nemzetek között, megpróbálunk kiutat találni, de közben résen kell lennünk, mert a múzeumok olyan komplex örökséget őriznek, amely a világ- emlékezet megfizethetetlen kincseit jelentik, azaz Szakrális Örökségnek tekinthető, tehát nem eladó.

Felhasznált irodalom

Arapovics Mária (2011): *A közösség tanulása. A civil szervezetek szerepe az egész életre kiterjedő tanulásban.* ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány, Budapest.

Éles Csaba (2010): Szép szavak, mély eszmék a magyar „muszeioni” szemléletért. A nemzeti örökség és önbecsülés, az emlékhely és múzeum gondolköre a reformkortól a kiegyezésig. In.: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia.* B-A-Z Megyei Múzeumi Igazgatóság – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Miskolc – Szentendre. 63-72.

Forray R. Katalin – Juhász Erika (2009): A Felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): *Nonformális – informális –autonóm tanulás.* Debrecen, Egyetemi Kiadó. 12-37.

Garaczi Imre (2002): Modernitás és morálbölcselet. In: Kalmár Zoltán (sorozatszerk.): *Carmen Saeculare XV. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém.* 5-150

Halasy-Nagy József (2004): *A filozófia.* Pantheon kiadás. Lectum Kiadó, Szeged.

Jánosy István (ford. utószó és jegyzetek, 2001): *Platón: Az állam.* Lazi Könyvkiadó, Szeged

Juhász Erika (2014): Közösségben művelődni és tanulni. In: Juhász Erika (szerk.): *Közösségi művelődés – Közösségi tanulás.* Debreceni Egyetem, Debrecen. 7-8.

Juhász Erika (2010): A múzeumi frontszemélyzet képzésétől, a múzeumandragógiai képzésig. In: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia, B-A-Z Megyei Múzeumi Igazgatóság – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Miskolc – Szentendre.*78-84.

Károli Gáspár (ford. 1990): *Szent Biblia – azaz Istennek Ó és Új Testamentomában Foglaltatott Egész.* Budapest, Szent Írás, Egyetemi Nyomda.

Kárpáti Andrea (2011): Tanulásemlétek és múzeumi tanulás. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk.): *Múzeumi tanulás.* Magyar Természettudományi Múzeum, Typotex Kiadó, Budapest. 92-98.

Koltai Dénes – Koltai Zsuzsa (2005): Múzeum és felnőttoktatás. In: Huszár Zoltán – Vándor Andrea – Walterné Müller Judit: *Múzeumok az európai térben.* Baranyai Megyei Múzeumok Igazgatósága, Janus Pannonius Múzeum, Pécs. 161-182.

Koltai Dénes (2010): Személyesen és tárgyszerűen 35 évről. In: Agárdi Péter at al (szerk.): *35 éves a pécsi kultúráközvetítő képzés. Emlékek, dokumentumok, tanulmányok.* Pécsi Tudományegyetem FEEK, Pécs. 7-10.

Kozma Tamás (2001): Negyedik fokozat? In: Basel Péter – Eszik Zoltán (szerk.): *A felnőttoktatás kutatása.* Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Oktatókutató Intézet, Budapest. 65-70.

Kurta Mihály (2012): *Múzeumandragógia Magyarországon.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum- Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület, Szentendre- Budapest.

- Kurta Mihály (2013): Múzeumandragógia – Örökség – Tudáskorrekció. In: Sári Mihály (főszerk.): „Az Értől az Óceánig – Ünnepi kötet Majdán János 60. születésnapjára. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja. 170-188.
- Kurta Mihály (2010): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi kultúra-közvetítésben. In: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, 2009. május 11–12., Miskolc –Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 23–54.
- Kurta Mihály (2012): Múzeumandragógia a kortárs muzeológiában.. In: Mátyus Aliz (főszerk.): *Szín 17/2*, Budapest. 78-83.
- Kurta Mihály (2014): Közösségben művelődni és tanulni. In: Juhász Erika (szerk.): *Közösségi művelődés – Közösségi tanulás*. Debreceni Egyetem, Debrecen. 332-351.
- Maróti Andor (2012a): Szükség van e (még) kultúrára? 3. rész. In: Mátyus Aliz (főszerk.): *Szín 17/1.*, Budapest. 12-27.
- Maróti Andor (2012b): Szükség van e (még) kultúrára? 4. rész. In: In: Mátyus Aliz (főszerk.): *Szín 17/2.*, Budapest. 45-65.
- Maróti Andor (2012c): Az „élethosszig tartó tanulás”akadályai. In: Sári Mihály (főszerk.): „Az Értől az Óceánig – Ünnepi kötet Majdán János 60. születésnapjára. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja. 9-21.
- Sári Mihály (2013): Die Wissenübergabe lokal, regional, national, international und die Globalisierung aus dem historischen Aspekt. In: Sári Mihály (főszerk.): „Az Értől az Óceánig – Ünnepi kötet Majdán János 60. születésnapjára. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja. 237-249.
- Szabó József – Durkó Mátyás (2006): Új utakon az integráló andragógia. In: Balipap Ferenc (szerk.): *Az illegitim andragógusképzés megteremtője: In memoriam Durkó Mátyás (1926-2005)*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest. 64-73.
- Thinnesse-Demel, Jutta – Németh Balázs (2005): A múzeumok mint a tanulás helyszínei – Museums as learning places. PTE – TTK – FEEFI, Pécs.
- Zsikó János (2000): A kultúráközvetítés funkciói, fogalma. In: *Tudásmenedzsment 2000/1*. Pécsi Tudományegyetem, FEEFI, 53-71.

KOLTAI ZSUZSA

Kitekintés a múzeumandragógia nemzetközi trendjeire

A felnőttek múzeumi tanulását támogató innovációk Európában és az Egyesült Államokban

Absztrakt: Az egész életen át tartó tanulás támogatása napjainkban központi szerepet kap a múzeumok szakmai tevékenységében. Az új múzeumok és kiállítások kialakításakor, valamint a már meglévő állandó kiállítások felújítása kapcsán alapvető követelménynek számít az interdiszciplináris megközelítés, az élményszerűség és az interaktivitás biztosítása. A gyermekeket megcélzó sokszínű múzeumpedagógiai programok mellett a múzeumok mind nagyobb hangsúlyt helyeznek a felnőttek különböző célcsoportjait megszólító változatos programok meghirdetésére. Az elmúlt évtizedekben a múzeumok egyre több, társadalmi szempontból kiemelt jelentőségű feladatot vállalnak fel a társadalmi harmóniát, illetve integrációt támogató programoktól kezdve, a művészetterápiás foglalkozásokon át a helyi közösségek animálásáig bezárólag. A tanulmány a felnőttek múzeumi tanulását támogató és ösztönző aktuális innovációkat kívánja feltárni az európai és észak-amerikai múzeumok múzeumandragógiai gyakorlatában, valamint kísérletet tesz a múzeumandragógia nemzetközi trendjeinek meghatározására. **Kulcsszavak:** egész életen át tartó tanulás; társadalmi szerepvállalás; trendek

A múzeumok ma már egyértelműen az egész életen át tartó tanulás kiemelkedő helyszínei, melyek a gyermekeket megcélzó múzeumpedagógiai programkínálat mellett mind nagyobb hangsúlyt fektetnek a felnőttek bevonására, illetve különböző, a helyi közösségeket célzó, fejlesztő programok meghirdetésére. Az elmúlt évtizedek kulturális, társadalmi, gazdasági és technológiai változásai nyomán megváltoztak a múzeumokkal kapcsolatos társadalmi és fenntartói elvárások is, hiszen a látogatók professzionális megszólítása, bevonása és interaktív, élményszerű tanulásának biztosítása ma már alapvető követelménynek tekinthető valamennyi múzeum kultúraközvetítési tevékenységével kapcsolatosan. Bár a múzeumi tanulás elmélete és módszertana jelentős fejlődésen ment keresztül hazánkban is, mind a mai napig a társadalom jelentős csoportjai által nem kellő mértékben ismert/ felismert a múzeumpedagógiai tevékenység jelentősége, igen gyakran még maga a múzeumpedagógia fogalma is magyarázatra szorul. Bár életkoruk alapján a múzeumpedagógia hazai fejlesztésének elsődleges célcsoportjaiként határozhatjuk meg a gyerekeket és fiatalokat, a diákok és felsőoktatásban részt vevő hallgatók sokasága számára a múzeum egyszerűen nem jelenik meg szabadidő eltöltési alternatívaként. Óriási különbségek tapasztalhatóak a családi szocializáció, a lakóhely, az oktatási intézmény és gyakran még az alapján is, hogy az adott diákot tanító pedagógus mennyiben elkötelezett a múzeum oktatási célú hasznosításával kapcsolatosan. A gyermek-és fiatalok közötti rögzült, múzeumokkal kapcsolatos negatív attitűdök pedig természetesen meghatározzák azt, hogy a későbbiekben felnőttként, illetve szülőként az adott személy mennyiben válik a múzeumok világa iránt fogékonyra, illetve rendszeres múzeumlátogatóvá.

A múzeumok megnövekedett társadalmi szerepvállalását jól jelzi, hogy az ICOM által 1977 óta megszervezett Múzeumi Világnap témái között az elmúlt évtizedben számos alkalommal hirdettek meg különböző, a múzeumok széleskörű társadalmi feladataira vonatkozó témákat.

Az ICOM 2015-ben a „Múzeumok a fenntartható társadalomért” téma köré szervezte a múzeumi világnapot, valamint konferenciák, publikáció, szakmai tanácskozások sora látott napvilágot a témával kapcsolatosan. Az ICOM elnöke, Prof. Dr. Hans-Martin Hinz az alábbiakat fűzte hozzá a 2015-ös Múzeumi Világnap témakörének meghirdetéséhez: „*A múzeumok mint oktató és kultúraközvetítő intézmények egyre inkább alapvető szerepet kapnak a fenntartható fejlődés és a fenntartható gyakorlatok fogalmában és megvalósításában. A múzeumoknak képesnek kell lenniük arra, hogy garantálják a kulturális örökség védelmében betöltött szerepüket az ökörendszerek növekvő bizonytalansága, a politikai instabilitás és a kapcsolódó természeti és ember által generált kihívások közepette. Az oktatási tevékenységen és a kiállításokon keresztül a múzeumi munkának törekednie kellene a fenntartható társadalom létrehozására. Amit csak tudunk meg kell tennünk annak érdekében, hogy biztosítsuk, hogy a múzeumok részesei legyenek a világ fenntartható fejlődéséért küzdő kulturális vezető erőknél.*”¹ A múzeumi világnapon évről évre több múzeumi vesz részt szerte a világból. 2015-ben 145 országból több, mint 35 ezer múzeum vett részt a rendezvényen.² 2016-ban az ICOM a Múzeumok és kultúrtájak téma köré szervezi szakmai rendezvényeit, mely elsősorban a kultúrtájak kulturális örökségének védelme kapcsán határoz meg fontos feladatokat a múzeumok számára. A 2016-os téma meghirdetésében az ICOM a múzeumok feladataként határozta meg a környezetükben megjelenő örökség interpretálását, valamint azt, hogy a helyi lakosságot és a távolabbról érkező látogatókat aktív szerepvállalásra sarkallják az értékek megőrzésével és fejlesztésével kapcsolatosan.³

Carl R. Nold, az AAM (Amerikai Múzeumok Szövetsége) vezetőjének meghatározása szerint a múzeum „... az egész életen át tartó tanulás bástyája, a gazdaság motorja, társadalmi szolgáltatások nyújtója, terápiák oázisa, a civil tudatosság forrása és felbecsülhetetlen közösségi érték”.⁴ A fenti meghatározás jól szemlélteti, hogy a múzeumok napjainkban milyen szerteágazó társadalmi feladatokat vállalnak fel, illetve, hogy melyek azok a múzeumi közvetítéssel kapcsolatos aspektusok, melyek az elmúlt időszakban fontossá váltak. A helyi közösségek megszervezése, animálása és támogatása, illetve az egyes társadalmi csoportok felkarolása mind fontosabb szerepet tölt be számos múzeum közvetítési tevékenységében. A hagyományos múzeumi kultúraközvetítést az idegen nyelvi kompetenciák fejlesztésével összekapcsoló múzeumi programok mind népszerűbbé válnak az olyan etnikailag heterogén államokban, ahol a bevándorlás nagy volumene következtében társadalmi szempontból is fontos feladat a bevándorlók nyelvi kompetenciáinak fejlesztése. A nyelvi kompetenciák fejlesztése mellett mind nagyobb jelentőségeket kapnak az állampolgárság megszerzéséhez szükséges történelmi, honismereti és kulturális vonatkozású ismeretek megszerzését támogató múzeumi programok. Az Európai Unióba irányuló bevándorlás volumenének radikális növekedése következtében várható, hogy az egyes múzeumok által már több, mint egy évtizede elindított, a migránsok társadalmi integrációját támogató kezdeményezések jelentősége szintén növekedni fog. Míg a bevándorlókat célzó múzeumi programok meghirdetése a jelenlegi migrációs hullám megindulását megelőzően egy-egy múzeum különleges, a múzeumi kultúraközvetítés, illetve a múzeu-

¹ <http://icom.museum/press-releases/press-release/article/launch-of-international-museum-day-2015-museums-for-a-sustainable-society/> (2015. augusztus 30.)

² <http://network.icom.museum/international-museum-day> (2015. augusztus 25.)

³ <http://network.icom.museum/international-museum-day/imd-2016/the-theme/L/12/> (2015. augusztus 25.)

⁴ <http://preserveandprotect.blogspot.hu/2009/10/moving-beyond-reliquary-stephen-weil.html> (2015. szeptember 10.)

mok szélesedő társadalmi szerepvállalásának speciális színpoltjaként jelentek meg, a migráns-válság által Európában megjelenő új társadalmi kihívások és problémák különösen indokolttá teszik az európai kulturális örökség, az európai kultúra és értékek, illetve általában véve az „európaiság” mibenlétének migránsokkal való megismertetését. A bevándorlók integrációja szempontjából a migránsokat megszólító múzeumi programok mellett fontos társadalmi szerepük van a migráció okait, jellemzőit, illetve a migránsok személyes élettörténeteit és a befogadó országba való beilleszkedésük nehézségeit feltáró, a helyi lakosságot megszólító és érzékenyítésüket szolgáló, illetve a helyi lakosság és a bevándorlók közötti kommunikációt és megértést elősegítő múzeumi programoknak is. Az Egyesült Királyságban már az ezredfordulót követő években belendült a migránsokat bevonni kívánó múzeumi kezdeményezések száma, jó gyakorlatok sokasága jelent az ország különböző múzeumaiban.

A bevándorlókat, illetve kisebbségi csoportokat megszólító múzeumi programok az elmúlt években az Egyesült Államokban is mind nagyobb jelentőségre tettek szert. Az AAM (American Association of Museums- Múzeumok Amerikai Szövetsége) által 2008-ban megjelentetett *„Múzeumok és Társadalom 2034: Trendek és potenciális jövőképek”* című vizsgálat számos, a múzeumok működését és társadalmi szerepvállalását alapvetően érintő trendre mutatott rá. A vizsgálat egyértelműen rávilágított arra, hogy az Egyesült Államok populációjának etnikai sokfélesége egyáltalán nem tükröződik a múzeumok látogatói csoportjainak összetételében. Míg napjainkban a populáció 34%-a tartozik valamely etnikai kisebbséghez, a múzeumok látogatói között a különböző etnikai kisebbségekhez tartozó csoportok mindössze 9%-ban képviseltetik magukat az USA-ban.⁵ Bár az elmúlt évtizedekben számos kezdeményezés történt a múzeumok kultúráközvetítő tevékenységének „demokratizálódása”, illetve a szélesebb társadalmi csoportok elérésére érdekében, mind a mai napig a középosztálybeli fehér populáció jelenik meg az amerikai múzeumok alapvető közönségeként. Ezt a jelenséget jól szemlélteti az a 2008-as felmérés, mely kimutatta, hogy az amerikai művészeti múzeumok és galériák felnőtt látogatóinak 78,9%-a tartozott a fehér populációhoz és ezzel több, mint 10%-al felülreprezentált volt ez a társadalmi csoport a teljes népesség körében megjelenő arányához képest. Ugyanakkor a művészeti múzeumok és galériák felnőtt látogatói között a spanyolajkú, illetve az afroamerikai populáció alulreprezentáltan jelent meg a Nemzeti Művészeti Alapítvány⁶ vizsgálatának eredményei szerint.⁷ Számos kutatás vizsgálta azt, hogy mi lehet annak az oka annak, hogy a múzeumi látogatók között a kisebbségi etnikai csoportokhoz tartozók alulreprezentáltan jelennek meg. Az elemzések eredményei alapján az afroamerikai és spanyolajkú populáció igényelné, hogy saját etnikai csoportjuk a jelenleginél nagyobb mértékben legyen reprezentálva a múzeumokban, mind a bemutatott témák, mind a megjelenő perspektívák, sőt, még a múzeumban dolgozó személyzet kapcsán is. A múzeumi kiállításokban, illetve programokban megjelenő perspektívák mind a mai napig igen gyakran a középosztálybeli fehér populáció látásmódját közvetítik, ami bizonyosan összefüggésben van azzal, hogy az amerikai múzeumokban dolgozók között az etnikai kisebbségekhez tartozó munkavállalók aránya csupán 20%, illetve, hogy az amerikai felsőoktatásban múzeumi tanulmányokat folytató hallgatók 80%-a az európai gyökerű fehér populációhoz tartozik.⁸ A múzeumok társadalmi szerepvállalásának, illetve a különböző társadalmi csoportokhoz való kapcsolódásának újragondolását indokolja, hogy az

⁵ AAM 2010, 5.

⁶ National Endowment of Arts.

⁷ Farrell –Medvedeva 2010, 12.

⁸ Merritt 2010, 30.

Egyesült Államok demográfiai összetétele olyan gyors mértékben változik, hogy az előrejelzések alapján négy évtizeden belül a múzeumok tipikus közönségének számító fehér népesség a teljes populáción belül kisebbségbe fog kerülni. A jelenlegi demográfiai trendek alapján különösen a spanyolajkú népesség aránya fog radikálisan növekedni, hiszen 2050-re 30%-ra nő a teljes populáción belüli arányuk az amerikai népszámlálási hivatal 2015-ös előrejelzése szerint.⁹ Ugyanakkor a felnövekvő Z – generáció megszólítása kapcsán a múzeumoknak figyelembe kell venniük azt is, hogy a kulturális örökség és etnikai identitás sokfélesége mellett a generációs hasonlóságok, specifikumok mind meghatározóbbak a tanulási és kultúrafogyasztási szokásokban, illetve szabadidős tevékenységekben. (Gondoljunk csak arra, miként „nőtt bele” és tekinti természetesnek a felgyorsult információáramlást és vizualitást ez a generáció, illetve, hogy miként határozza meg minden korábbinál nagyobb mértékben mindennapjaikat és szabadidős tevékenységüket a digitális világ.)

A kisebbségeket, illetve bevándorlókat megszólító programok meghirdetése mellett a múzeumok mind aktívabb szerepet töltenek be környezetük közösségének megszervezésében. A múzeumok sokszor vezető szerepet töltenek be a közösségek támogatását, fejlesztését érintő civil kezdeményezésekben is. Emellett mind gyakrabban találkozhatunk olyan múzeumi projektekkel, melyek egy-egy kisebb, gyakran valamilyen szempontból hátrányos közösség, illetve kerület lakóinak megszervezését, illetve életminőségének fejlesztését tűzik ki célul.

A múzeumi kultúrák közvetítés nemzetközi trendjeiben egyre meghatározóbb az aktív idős-korúak jelenléte, hiszen a nyugati világban ez a korosztály mind nagyobb szeletét képezi a társadalmaknak. Mivel az aktív időskorúak generációja gyakran különösen nyitott és motivált az autentikus, helyi kulturális örökség, értékek megőrzése és támogatása iránt, fontos szerepük lehet a helyi múzeumot támogató önkéntességben, illetve a helyi kulturális örökség megóvását és a fiatalabb generációk számára való átadását célzó különböző társadalmi kezdeményezésekben. Az időskorúak számára kínált hazai múzeumi programok számának növelését indokolja, hogy a statisztikák szerint Magyarországon 1990 óta a 65 évesek és idősebbek aránya 13,2-ről 17,9%-ra gyarapodott, valamint az öregedési index szerint 2015. január 1-jén száz gyermekkorúra közel 124 időskorú, azaz 65 éves és idősebb személy jutott.¹⁰ Az elöregedést jól mutatja, hogy az ország lakosságából minden tízedik lakos 70 éves vagy annál idősebb.¹¹ Különösen igaz ez a fővárosra, melynek népessége hagyományosan az országos átlagnál idősebb korösszetételű, itt a lakosság 25%-a időskorú.¹² Az elöregedés a nyugati társadalmakra általánosságban jellemző. Az Európai Unióban a 65 évnél idősebbek a népesség 18,5%-át alkották 2015-ben és az előrejelzések szerint 2080-ra ez arány 30%-ra emelkedhet. Különösen jelentős mértékben fog emelkedni a jövőben a 80 éven felüliek aránya, hiszen az előrejelzések alapján a 2014-es 5,1%-ról, 2080-ra 12%-ra fog emelkedni ennek az életkorcsoportnak a teljes népesség belüli aránya.¹³ Míg az USA-ban 2010-ben még csak a lakosság 13%-a volt 65 évnél idősebb, az előrejelzések alapján ez az arány 2030-ra 30% fölé fog emelkedni.¹⁴ Kanadában 2015-ben 16,1% a 65 évnél idősebbek aránya a társadalomban, így 2015-ben először magasabb az

⁹ Colby- Ortman 2015, 9.

¹⁰ Andrejcsik 2015, 19

¹¹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf, p.11. (2015. szeptember 10.)

¹² https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf p.12. (2015. szeptember 10.)

¹³ Eurostat Newsrelease 2015.

¹⁴ Ortman –Velkoff- Hogan 2014, 2-3

időskorúak aránya itt, mint a 14 éven aluliak aránya.¹⁵ A kutatások alapján 2020-ra 4-ből 1, 2030-ra pedig 3-ből egy európai lakos 60 évnél idősebb lesz. Hasonló arányokat prognosztizálnak a kutatók Észak-Amerikában is, ezzel összehasonlítva az ázsiai (kivéve Kína), latin-amerikai és karibi populáció fiatalabb marad.

A szerteágazó, új típusú társadalmi szerepvállalások mellett fontos szegmens a múzeumok turizmushoz való kapcsolódása is. A turisták egyre inkább az érzelmi töltettel bíró autentikus tapasztalatokat keresik utazásaik során, egyre inkább igénylik, hogy a desztinációt személyes élményekre alapozva ismerjék meg, valamint mind nagyobb fontosságot kap a több érzékszervre épülő megismerés az egyes helyszínek felfedezése kapcsán is. Az adott desztináció specifikus gasztronómiájának, flórájának és faunájának, különleges hagyományainak és életvitelének megismerése mind fontosabb aspektusként jelenik meg a turizmus nemzetközi trendjeiben is. A társadalom előregedése alapvetően meghatározza a turizmus nemzetközi trendjeit is, hiszen ez a társadalmi csoport diszkrecionális jövedelemmel és szabadidővel rendelkezik. Felismerve a kulturális örökség turizmusban betöltött kiemelkedő szerepét, valamint azt, hogy a kulturális örökség egy olyan tényező, mely növelheti a nemzetközi turizmusban Európa súlyát, az Európai Bizottság támogatást nyújt a kulturális turizmus azon területei számára, melyek meghatározó szerepet tölthetnek be a turizmus volumenének növelésében. Európa kulturális turizmusában kiemelkedő jelentőségűek a múzeumok mellett a régészeti helyszínek, a történelmi jelentőségű városok, a színházak, ipari helyszínek, valamint a zene és a gasztronómia. A kutatók becslései alapján *„Európa turizmusából kb. 40%-ot tesz a kulturális turizmus, 10-ből 4 turista a desztináció kulturális kínálata kapcsán dönt a helyszín meglátogatásáról.”*¹⁶ Az európai múzeumok nemzetközi turizmusban betöltött kiemelkedő szerepét támasztja alá, hogy a kutatások alapján az amerikai turisták például leginkább a történelmi és kulturális örökség vonzereje miatt utaznak Európába, az utazási motivációk között meghatározó jelentőségű az autentikus tapasztalatok szerzése, a pihenés és relaxáció, a barátokkal és rokonokkal eltöltött idő, valamint az egyén szellemi gazdagodása.¹⁷ A jelentős létszámú amerikai turistát fogadó múzeumoknak érdemes figyelembe venniük aényt, hogy a kutatások alapján a tipikus amerikai turista középkorú és az amerikai átlaghoz képest idősebb, gazdagabb és magasabban kvalifikált. Bár az amerikai utasok többnyire párjukkal utaznak, az amerikai turisták európai útjaik kapcsán egyre inkább meghatározó trendként definiálható a multigenerációs utazás, mikor nagyszülők, szülők gyerekekkel közösen fedeznek fel új vidékeket. A kurrens turisztikai trendekhez való alkalmazkodás szükségessége mind több, múzeumi kultúráközvetítéssel és közönségkapcsolatokkal kapcsolatos tudományos tanácskozás és publikáció legaktuálisabb témájaként szerepel az utóbbi időben.

Az elmúlt évek, évtized egyik legjellemzőbb múzeumpedagógiai trendjeként határozható meg a képzők képzésének, azaz a pedagógustársadalom mint kiemelt célcsoport továbbképzésének fontossá válása a múzeumok tevékenységében. Mind több múzeum kínál olyan, a múzeumi honlapról ingyenesen letölthető módszertani segédletet, mely az iskolai pedagógusok múzeumi foglalkozásra való felkészülését, illetve egy adott téma osztálytermi keretek között való feldolgozását segítik. Az interneten fellelhető letölthető módszertani segédletek igen nagy vál-

¹⁵ Statistics Canada (2015): Canada's population estimates: Age and sex, July 1, 2015: <http://www.statcan.gc.ca/daily-quotidien/150929/dq150929b-eng.htm> (2015. október 15.)

¹⁶ http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/cultural/index_en.htm (2015. szeptember 15.)

¹⁷ European Commission 2014

tozatosságot mutatnak a közvetített ismeretek, illetve a fejleszteni kívánt kompetenciák tekintetében, azonban általánosságban megállapítható, hogy az alábbiak jelennek meg leggyakrabban a pedagógusokat megcélzó módszertani segédletekben: oktatási célok megfogalmazása; nemzeti tantervhez/ alaptantervhez való kapcsolódási pontok meghatározása; a témához kapcsolható múzeumi tárgyak pontos meghatározása; a tárggyal/ témával kapcsolatos kérdések megfogalmazása; tevékenység és módszerek ajánlása; témával kapcsolatos források, szakirodalom feltüntetése; témakör/ tantárgy/ életkori csoport meghatározása. A pedagógusok önálló felkészülését és önképzését támogató módszertani segédletek kidolgozása mellett, a múzeumok felnőttképzési gyakorlatában kiemelt szerepet töltenek be a pedagógusokat megcélzó formális felnőttképzési programok.

A pedagógusokat támogató módszertani kiadványok mellett mind gyakrabban találkozhatunk a szülőket megszólító, a múzeum weboldaláról ingyenesen letölthető módszertani segédletekkel is. Különösen fontos újítás ez, hiszen sok szülő tartva attól, hogy saját tudásának hiányosságai következtében nem képes a múzeumban látottakat interpretálni, nem látogatja gyermekeivel a múzeumi programokat. A családokat célzó múzeumi segédletek leggyakoribb jellemzői: a célcsoportként meghatározott gyermekek életkorának feltüntetése; a kiállítás térképes megjelenítése a kiadványban feldolgozott kiállítási egységek megjelölésével; információ-tartalom a feldolgozott témáról; kérdések megfogalmazása és megoldókulcs; a célcsoportnak megfelelő nyelvi kód alkalmazása és az életkori csoporthoz illeszkedő kommunikációs stílus megválasztása; a kiadvány színeinek és grafikáinak az életkori csoporthoz való alkalmazkodása; a műtárgyak egyes részleteinek kinagyítása a részletek megfigyelése érdekében; személyes vonatkozások megteremtése a kiadványban a feladattal való minél nagyobb mértékű azonosulás érdekében; interdiszciplináris megközelítés- egyes témák kapcsán kapcsolódás a művészethez, életmódhoz, gasztronómiához, tudományok fejlődéséhez, tudományos eredményekhez. Egyes múzeumok nem csak a konkrét múzeumlátogatáshoz kapcsolódóan kínálnak a szülők számára módszertani kiadványokat, hanem az otthoni, illetve egyéb szabadidős tevékenységek közös, aktív eltöltésével kapcsolatosan is javaslatokat, ötleteket fogalmaznak meg a szülők és gyermekek között családi kapcsolatok erősítése, illetve a tanulás támogatása érdekében. A Bostoni Gyermekmúzeum szülők számára készített, 26 otthon, szabadidő keretében, illetve egyéb közösségekben megvalósítható programot, játékot ajánló kiadványa például hangsúlyozza a csoportban való munka, a kezdeményezőképeség, a problémamegoldó-képeség, illetve a feladatok átlátására való képesség fejlesztésének fontosságát, valamint kifejezett célként fogalmazza meg a szülő-gyermek kapcsolat szorosabbá válásának támogatását, illetve a családok környezettel kapcsolatos tudatosságának növelését. A kiadvány hangsúlyozza azt is, hogy a gyermekek számára nyújtott érzelmi támogatás mellett fontos a szülők saját igényeinek kielégítése is, mivel a szülők minél kompetensebbnek érzik magukat gyermekük nevelésében, érzelmileg annál könnyebben megközelíthetővé válnak gyermekeik számára.¹⁸ A szülőket célzó módszertani segédletek pontosan felsorolják az ajánlott tevékenységhez szükséges eszközöket, lépésről lépésre bemutatják a tevékenység folyamatát, segítséget nyújtanak motiváló kérdések megfogalmazásával kapcsolatosan, valamint felhívják a szülők figyelmét arra, hogy az adott tevékenységformával a gyermek mely kompetenciája fejleszthető.

¹⁸ Boston Children's Museum Home Edition. Lots to Know, Lots to Do. 26 Activities Families Can Do Together. <http://www.bostonchildrensmuseum.org/sites/default/files/pdfs/BCM-Home-Edition-2012.pdf> (2015. 09. 20.)

Egyes múzeumok, illetve oktatással foglalkozó állami szervek által megjelentetett kiadványok pedig javaslatokat adnak a múzeumi látogatásra való felkészüléssel kapcsolatosan is. A múzeumok egyre gyakrabban családi programjaik meghirdetése kapcsán kínálnak útmutatót a szülők számára a múzeumlátogatásra való felkészülés, a múzeumi élmény folyamata, valamint a múzeumlátogatást követő eseményekkel kapcsolatosan. A múzeumi szakemberek olyan praktikus, a látogatás megtervezésével kapcsolatos információkat közölnek a szülőkkel, melyek a lehető leghatékonyabbá teszik a múzeumi tanulás folyamatát és melyek révén a megszerzett élmények hozzájárulnak a gyermekek múzeumokkal kapcsolatos pozitív attitűdjének kialakításához. Egyre gyakrabban találkozhatunk az ajánlásokban azzal, hogy sok múzeum fontosnak tartja azt, hogy a szülők megfelelő módon készítsék fel gyermekeiket a múzeumlátogatásra, illetve, hogy előzetesen ismertessék meg velük a múzeumban elvárt viselkedési szabályokat. A múzeumlátogatás folyamatával kapcsolatos ajánlások az élményszerűséget növelő praktikus javaslatokat mellett gyakran előre megfogalmazott kérdésekkel segítik a szülőket abban, hogy gyermekeik számára mind hatékonyabb és élményszerűbb tanulást megvalósító látogatást szervezzenek. A múzeum által módszertani segítségként megfogalmazott kérdések az egyszerű motiváló kérdésektől a felfedezéssel tanuló kérdésekig bezárólag sokfélék lehetnek. A New York-i Guggenheim Múzeum például a múzeumi tanulás hatékonyságának növelése szempontjából, illetve a múzeumi látogatás minél pozitívabb élményként való rögzülése érdekében a múzeumi programra való felkészüléssel kapcsolatosan azt javasolja a szülők számára, hogy lehetőség szerint a délelőtti folyamán látogassák meg a múzeumokat, mivel a gyermekek még kevésbé fáradtak, illetve a múzeum még kevésbé zsúfolt ekkor, így jobb feltételei nyílnak az élményszerű tanulás megvalósításának. Ugyanígy javaslatot fogalmaznak meg a látogatás tervezett hosszával kapcsolatosan is, hiszen a sikeres program érdekében maximum 90 perces múzeumi látogatást javasolnak.¹⁹ A New York City oktatásért felelős hivatala által 2009-ben megjelentetett, szülőket megcélzó kiadvány például az alábbi javaslatokat fogalmazta meg a művészeti múzeumokba irányuló, sikeres családi múzeumlátogatásra való felkészüléssel kapcsolatosan:

- a műtárgyról való beszélgetés otthoni környezetben a múzeumlátogatást megelőzően, és az érdeklődés felkeltése a tárgy történetével kapcsolatos kérdések megfogalmazása révén
- képek könyvekből való felolvasás és arra vonatkozó kérdések megfogalmazása, hogy a képek milyen módon segítik a történet elmesélését, illetve hogy milyen anyagokat használt az illusztrátor.
- a gyerekek által az iskolában készített tárgyakkal kapcsolatosan érdeklődés, valamint a felhasznált anyagokra, illetve az alkotás motivációival kapcsolatos kérdések megfogalmazása
- közös séta a lakóhely környékén, ami közben az épületek díszítésére, a látható mintákra és anyagokra kérdez rá a szülő
- a tömegközlekedési eszközzel való utazás során a szülő hívja fel a figyelmet az út során látható műtárgyakra és ezekkel kapcsolatosan fogalmazzon meg olyan kérdéseket, mint például, hogy vajon miért kerülhetett az adott műtárgy pont arra az állomásra, közterületre, ahol látható²⁰

¹⁹ <http://www.guggenheim.org/new-york/education/families-kids-teens/tips> (2015. szeptember 20.)

²⁰ New York City, Department of Education 2009

A kiadvány emellett hangsúlyozza annak fontosságát, hogy szülők bízzák rá gyermekeikre, hogy azok a saját érdeklődésüknek megfelelő tárgyakat tekintsék meg a múzeumban, valamint, hogy a gyermek maga dönthesse el, hogy mennyi időt kíván egy-egy műtárgy tanulmányozásával eltölteni, valamint hogy mikor szeretne a következő tárgyhoz lépni. Emellett az útmutató hangsúlyozza, hogy különösen fontos az, hogy a passzív ismeretbefogadás helyett a gyerek beszélgetésre építve, aktív módon szerezzék meg az új ismereteket, illetve, hogy a múzeumlátogatás olyan pozitív élményként rögzüljön, mely újabb és újabb múzeumlátogatásra inspirálja a gyermeket.²¹

További trendként határozható meg az, hogy a felnőttek számára meghirdetett programok között egyre nagyobb arányban találkozhatunk a résztvevőket a tanulási folyamatba aktív módon bevonó interaktív műhelymunkákkal. Azaz, a tradicionális, passzív ismeretbefogadást célzó olyan programok mellett, mint a tárlatvezetés, előadás, filmvetítés, mind nagyobb hangsúlyt kapnak a felnőttek önálló tevékenységére épülő kreatív műhelyek. Az elsősorban a turistákat megcélzó hagyományos tárlatvezetések mellett a múzeumok egyre gyakrabban kínálnak olyan, a gyűjtemény egyes részleteit specifikus aspektusból megvilágító galériabeszélgetéseket, melyek aktív módon vonják be a résztvevőket a tanulási folyamatba.

A múzeumi programok kapcsán mind jellemzőbb az inter- és multidiszciplináris szemlélet megjelenése. A több tudományterület eredményeit megismertető, több szempontú megközelítés a múzeumi kiállítások és múzeumpedagógiai programok kapcsán is egyre nagyobb teret nyer.

A különböző digitális eszközök múzeumi kultúraközvetítésbe való bevonása ma már egyértelmű trendként határozható meg, mely a fiatalabb generációk megszólítása és bevonása kapcsán marketing szempontból is jelentőséget nyer. Bár a múzeumi tanulás alapját a múzeumban őrzött autentikus tárgyak, illetve a tárgyakkal való találkozás élménye adja, a közvetítési módok tekintetében vonzó alternatíva a fiatalabb generációk számára, ha érdeklődési körüknek megfelelően a program valamilyen szempontból lehetőséget nyújt a digitális eszközök alkalmazására is. Az idősebb, a digitális világgal kapcsolatosan kevésbé tájékozott generációk számára pedig digitális kompetenciáik fejlesztése, új alkalmazások elsajátítása kapcsán válhatnak népszerűvé ezek a programok. Az elmúlt években mind nagyobb szerepet kapnak a szellemi és lelki egészség támogatásának szolgálatában álló olyan múzeumandragógiai programok, melyek különböző terápiás módszerek bevonásával a felnőttek életminőségének fejlesztését is szolgálják a hagyományos ismeretközvetítésen túl. (pl.: művészetterápia szerepe a korai demencia kapcsán)

Összegzés

A múzeumandragógia innovációiban és kurrens nemzetközi trendjeiben a társadalmi, gazdasági, kulturális és technológiai változásokhoz való alkalmazkodásra való törekvés rajzolódik ki. A múzeumi kultúraközvetítés hagyományos formái olyan újításokkal egészülnek ki, melyek következtében a múzeumok a korábbiakhoz képest nagyobb szerepet vállalnak a társadalmi feszültségek csökkentésében, a közösségeket érintő aktuális kérdések reprezentálásában és az egész életen át tartó tanulás széles spektrumának biztosításában. A közönséggel való, korábinál közvetlenebb kapcsolattartásra való törekvés, a különféle civil kezdeményezésekhez való kapcsolódás, valamint a különböző kulturális, oktatási, tudományos szervezetekkel való

²¹ New York City, Department of Education 2009

együttműködések gyakoriságának növekedése a múzeumok helyi közösségek életében betöltött szerepének növelésével kapcsolatos szakmai igényt jelzik. A tanulmányban felvázolt kurrens trendek alapján várható, hogy a múzeumok a jövőben fokozott erőfeszítést tesznek olyan társadalmi csoportok bevonására, melyek a tipikus múzeumlátogatók között jelenleg alulreprezentáltak jelennek meg, valamint, hogy egyre inkább olyan civil térként jelennek meg, mely lehetőséget biztosít az identitás fejlesztésére, a látogatók közötti kapcsolatok kialakítására, a kurrens, közösséget érintő kérdések megvitatására, és új, a közönség véleményét bevonó javaslatok megfogalmazására. Mindezek mellett az elöregedő társadalom tanulási igényeihez, illetve a turizmus nemzetközi trendjeihez való alkalmazkodás következtében várható az időseket, illetve az aktív időskorúakat megcélzó programok számának és módszertani gazdagságának bővülése.

Felhasznált irodalom

- AAM (2010): Demographic Transformation and the Future of Museums. Washington: AAM.
p.5.<http://www.aam-us.org/docs/center-for-the-future-of-museums/demotransasam2010.pdf?sfvrsn=0>
(2015. szeptember 12.)
- Andrejcsik Linda (2015) Magyarország 2014. KSH., Budapest. p. 19.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2014.pdf> (2015. szeptember 10.)
- Boston Children's Museum Home Edition. Lots to Know, Lots to Do. 26 Activities Families Can Do Together. <http://www.bostonchildrensmuseum.org/sites/default/files/pdfs/BCM-Home-Edition-2012.pdf>
(2015. szeptember 20.)
- Colby, Sandra L.- Ortman, Jennifer M. (2015) : Projections of the Size and Composition of the U.S. Population: 2014 to 2060. Washington D.C.: United States Census Bureau. p.9.
- European Commission (2014): Europe, the best destination for seniors” “Facilitating cooperation mechanisms to increase senior tourist's travels within Europe and from third countries in the low and medium seasons". Experts draft report. <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/6924/> (2015. 09. 10.)
- Eurostat Newsrelease (2015), 166/2015 – 29 September 2015
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7012459/3-29092015-AP-EN.pdf/0b823ac4-cbcb-46b0-a248-0acfb91626a7> (2015. október 15.)
- Farrell, Betty-Medvedeva, Maria (2010): Demographic Transformation and the Future of Museums. In: AAM (2010): Demographic Transformation and the Future of Museums. Washington: AAM. p. 12.
- Merritt, Elizabeth E. (2010): Where do we go from here: A call to action. In: AAM (2010): Demographic Transformation and the Future of Museums. Washington: AAM. p. 30.
- New York City, Department of Education (2009): Parent Guide: Tips for a Successful Visit to an Art Museum. <http://schools.nyc.gov/offices/teachlearn/arts/Parent%20Resources/Parent%20Guide%20-%20Tips%20for%20a%20Successful%20Visit%20to%20an%20Art%20Museum.pdf> (2015. szeptember 25.)
- Ortman, Jennifer M. – Velkoff, Victoria A. – Hogan, Howard (2014): An Aging Nation: The Older Population in the United States. Population Estimates and Projections.
<https://www.census.gov/prod/2014pubs/p25-1140.pdf> pp.2-3. (2015. szeptember 12.)
- Statistics Canada (2015): Canada's population estimates: Age and sex, July 1, 2015:
<http://www.statcan.gc.ca/daily-quotidien/150929/dq150929b-eng.htm> (2015. október 15.)
http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/cultural/index_en.htm (2015. szeptember 15.)
<http://www.guggenheim.org/new-york/education/families-kids-teens/tips> (2015. szeptember 20.)
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orsz_2011.pdf, p.11. (2015. szeptember 10.)
<http://icom.museum/press-releases/press-release/article/launch-of-international-museum-day-2015-museums-for-a-sustainable-society/> (2015. augusztus 30.)
<http://network.icom.museum/international-museum-day> (2015. augusztus 25.)
<http://network.icom.museum/international-museum-day/imd-2016/the-theme/L/12/> (2015. augusztus 25.)
<http://preserveandprotect.blogspot.hu/2009/10/moving-beyond-reliquary-stephen-weil.html> (2015. szeptember 10.)

VÁSÁRHELYI TAMÁS

A Herman Ottó Vándortanösvény, avagy interaktív polihisztor játszóház

Absztrakt: A Herman Ottó Vándorkiállítás a Nemzeti Környezetügyi Intézet megbízásából a Magyar Környezeti nevelési Egyesület készítette el és vándoroltatta 2014. második félévében. A közlemény bemutatja a Vándortanösvény keletkezésének néhány, a felnőttek tanulásával kapcsolatos mozzanatát, a pedagógiai alapvetést jelentő tapasztalati és felfedezési tanulási elvét, és a működtetés néhány tanulási eredményét. **Kulcsszavak:** Herman Ottó, interaktív, játszóház, felfedezési tanulás, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület

A Herman Ottó Emlékév adott lehetőséget a Herman Ottó Vándortanösvénynek, avagy interaktív polihisztor játszóháznak a megvalósítására.¹ Óvodától egyetemig, pedagógus továbbképzéstől családi napig, múzeumtól a Szigetfesztiválon át falusi kocsmáig sok helyen felállítottuk, és mindenütt örömteli felismerésekhez segítette a látogatókat. Jelen írásban első ízben mutatjuk be a Vándortanösvényt mint informális felnőtt tanulás eredményét és mint ennek forrását. A játékkészlet annyiban túlmutat önmagán, és az emlékéven is, hogy múzeumi és iskolai környezetben egyaránt örömteli tapasztalatokat ad az interaktivitásról, a tapasztalati és felfedezési tanulásról, és a kis dolgokból is létrejövő demonstrációs eszközök használhatóságáról. Az említett tanulási módszereknek pedig az Európai Unió vagy akár a hivatalos magyar oktatási kormányzat kormányokon átívelő szándéka szerint is terjedniük kellene a társadalomban. Kiválóan alkalmasak ugyanis arra, hogy segítsék a természettudományok alapelveinek konkrét jelenségekre történő alkalmazását, a tudományos(abb) gondolkodás elvi alapjait elültessék a gyermek vagy felnőtt tanulóknál, és a látogatók körében szerzett tapasztalataink szerint azt a hézagot is képesek áthidalni, vagy legalábbis mint egy szikra „átütetni”, ami pl. a 2006-os PISA felmérés szerint az iskolában szerzett (steril) elméleti tudás és annak gyakorlati alkalmazása között van².

A Vándortanösvény születése

Maga a létrehozás felnőtt tanulási események sora volt. A Herman Ottó Emlékévet a Nemzeti Környezetügyi Intézet (NeKI) Természetvédelmi osztálya kezdeményezte 2013-ban, Vida Antal biológus vezetésével. Sokféle tevékenységben kipróbálta magát, de sem ő, sem osztályának dolgozói nem szerveztek emlékévet, különösen nem polihisztorét, akinek életpályája tudományágakat (biológia, néprajz, régészet, nyelvtudomány) és változatos nem-tudományos tevékenységeket (rajzolás mint természetábrázolás, néprajzi dokumentáció és illusztráció, újságírás, politika, humor, ismeretterjesztés, véleményformálás) ölelt fel. 2013 nyarára készen volt egy koncepció, Klebercz Gábor igényes grafikai tálalásában, és a fenntartó minisztériumban (akkor Vidékfejlesztési Minisztérium) biztató fogadtatása volt, elkezdődhetett tehát a szervezés, majd a megvalósításhoz szükséges összegek kalkulálása. A biológusként halkutató, és

---

¹ www.vandortanosveny.hu (2015.06.22.)

² Patkós 2008.; Nagyné 2010.; Calcagnini 2011.

ilyenként *A magyar halászat könyvének szerzőjét*, Herman Ottót mélyen tisztelő Vida szakmai kurátornak e sorok íróját hívta meg, aki maga is gimnazista kora óta tisztelője, később kutatója is volt Herman Ottónak.

Az Emlékév koncepció *iskolai kiállításokat* említett. Interaktív „polihisztor játszóházat” javasoltam, három évtizedes múltra visszatekintő törekvéseim alapján. Ezek néhány állomása, egyben az aktiválás, élményszerűség, felfedezés kiállítási használatát tapasztalatokkal támogató momentumok:

- ciripelőszerv nagy, kipróbálható makettje, és más interaktív elemek a *Mi és a rovarok* című időszaki kiállításban, 1985-ben, a Természettudományi Múzeumban,
- a Természetbúvár terem berendezése és megnyitása 1992-ben,
- a Szitakötő kreatív természetismereti Klub működtetése (1990-96),
- az *Ember és természet Magyarországon* című állandó kiállítás 1996-ban,
- interaktivitással foglalkozó tárgyak az ELTE PPK Múzeumpedagógia szakosító képzésén és az ELTE TTK Tudománykommunikáció a természettudományban mesterfokú képzésén,
- biológiai, fizikai jelenségbemutatók a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület szervezésében.

A műfaji különbözőség indokolta, hogy a produktum nevét is megváltoztassuk. Tanösvényt rendszerint ténylegesen „ösvényen”, terepi viszonyok között szoktak létrehozni. „*A tanösvény egy kiépített, információkkal ellátott útvonal egy bemutatandó területen. Erről ismerhetjük fel, de szerencsére ennél sokkal színesebb, sokoldalúbb egy ilyen bemutató útvonal... Tehát a tanösvény egy komplex nevelési, szórakoztatási eszköz.*”³

Az MTM közművelődési gyakorlatába a Natural Europe (Mindenki Múzeuma) nevű EU projekt⁴ révén került be a digitálisan létrehozott és „végigjárható” tanösvény (educational pathway) fogalma. Készültek virtuális tanösvények is, pl. az ebben a projektben részt vevő múzeumok digitalizált gyűjteményi anyagának bevonására. Számos, különböző nehézségi fokú tananyag készült a múzeum kiállításainak, illetve valóságos terepnek a tematikus látogatását megkönnyítendő és ezeket több ezren töltötték le a múzeum honlapjáról. Vannak családoknak és pedagógusoknak szánt tanösvényeink is. A tényleges és a digitális tanösvény után már csak egy gondolati ugrás volt a vándoroltatható tanösvény, amely egyszerre valóságosan (az állomásokat jelző „zászlók” és legyártott játékok révén) és digitálisan is elkészült, a terjedelmes, letölthető tanári kézikönyv révén.⁵

A Magyar Környezeti Nevelési Egyesület szerepe

Több tényező is indokolta, hogy a polihisztor játszóházat a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület⁶ tervezze és készítse el.

Az egyesület az egyik legrégebb országos, helyi és szakmai csoportokkal is működő környezeti nevelési civil szervezet. Tagsága zömmel pedagógusokból és közművelőkből áll, köztük a hazai pedagógiában közismert, kiemelkedő kutató illetve fejlesztő pedagógusokkal. Az egyesület faximile kiadásban kiadta Herman Ottó *A madarak hasznáról és káráról* című könyvét, ezzel két évtizede hitet tett a nagy előd kvalitásai mellett. 2006-ban, az ország 7 iskolája

---

³ www.tanosveny.info (2015.16.20.)

⁴ www.natural-europe.eu (2015.16.20.)

⁵ www.vandortanosveny.hu (2015.16.20.)

⁶ www.mkne.hu (2015.16.20.)

és 8 múzeuma közös munkájaként, elkészített egy Herman Ottó életét és munkásságát feldolgozó munkafüzetet (*Nyitott szemmel Herman Ottó útjain*, letölthető a Múzeumok Mindenkinek oldalról).⁷ A projektvezető jelen szerző volt említett kötődésével, az egyik szerző iskolaigazgató, aki korábban Herman Ottóról nevezte el iskoláját. Ilyen hagyományok és az elkötelezettség teremtették meg az alapot erre a kreatív fejlesztő munkára és az elkészült interaktív polihisztor játszóháznak a jó gazda gondosságával való vándoroltatására.

Természetesen itt is belépett a felnőtt tanulás momentum, hiszen ki tervezett, ki szervezett, gyártott és gyártatott vándortanösvényt? Az egyesület tagjai közül hamar került több mint tucat vállalkozó kedvű szerző. Megbeszéléseken tisztáztuk a tapasztalati, illetve felfedezési tanulás elvének szerepét, megkerestük a témákat, majd gyártókat kezdtünk keresni az új játékokhoz. Egyes játékok egyes elemei korán elkészültek, ezekkel próba-foglalkozásokat tartottunk (a legelső a budapesti XIII. kerületi, Herman Ottóról elnevezett általános iskola ünnepségén), és a legtöbb játék tanulságos próbaüzemére sor került a véglegesítés előtt.

Elkészült a terjedelmes Tanári kézikönyv⁸ és ettől kezdve a felhasználók számára adott volt a felnőtt tanulás lehetősége. Általános panasz ezekkel a kiadványokkal szemben, hogy túl részletesek, riasztóan hosszúak a leírások. Minden játék esetében az alapadatokat tartalmazzák (szerző, források, javasolt korosztály, létszám, becsült felhasználási időtartam), majd a leírás következik, a gyerekeknek szánt „használati utasításokkal” és olvasnivalókkal együtt, végül annak leírása, hogy hogyan készíthető el az adott játék házilag. Sok esetben mellékletek, és az irodalomjegyzék zárja a játékleírást. A vándortanösvényt az tudja igazán használni, aki a 305 ill. 334 oldalon végigrágja magát.

Vándoroltatási, működtetési tanulnivalók

Elképzeltünk néhány vándoroltatási szituációt, úgy terveztük meg a vándoroltatás adminisztrációját (igénylőlap, kölcsönzési szerződés, átadás-átvételi jegyzőkönyv, leltár, értékelőlap). A scenáriók között volt az is, hogy A település iskolája használja egy hétig az eszközkészletet, majd személyautón átszállítják a közeli B település könyvtárába, onnan újabb egy hét után C település múzeumában mutatják be, és újabb egy hét után D település iskolájából szállítják vissza az egyesületbe, úgy hogy minden kölcsönző mindezeket a dokumentumokat használva, felelősen adja és veszi át az anyagot. Így lehet ugyanis a vándoroltatás költségeit a minimumra csökkenteni. Ez a működésmód is felnőtt-tanulási szituációk sorát teremtette meg a felhasználók körében, ám csak részben működött, ami a kölcsönzéseket szervező és lebonyolító Valenta Ferencné nyugdíjas pedagógus folyamatos odafigyelését és áldozatos munkáját kívánta meg. (Úgy is mondhatnánk, hogy nem mindenki vette a fáradságot az adminisztráció betartására, nem mindenki tartotta a résztvevő partnereket egyenrangúnak. Még az az érzésünk is megfogalmazódott, hogy volt, aki az ingyen kölcsönözhető anyagot értéktelenebbként kezelte.)

2014-ben összességében 65 helyszínen sikerült az elkészült 3 sorozatot bemutatni, ami az előzetesen becsült 30 bemutatásnak bő kétszerese volt. Elképzeltük a vándoroltatási szituációkat, és leginkább úgy képzeltük, nők: pedagógusok, könyvtárosok, múzeumpedagógusok fogják cipelni, rakodni az eszközöket. Ezért is fogadtuk el „A kicsi szép” elvét, és a környezettel kapcsolatos elgondolások miatt is. Fizikailag kisméretű, egyszerű megjelenésű játékkészletet terveztünk: 3 banános dobozban elfér, 7 tokban védett roll-up egészíti ki (ezeket magyarul

⁷ www.muzeumokmindenkinek.hu (2015.16.20.)

⁸ Vásárhelyi 2014, 2015, mindkét kiadás letölthető: www.vandortanosveny.hu (2015.16.20.)

zászlóknak hívjuk). Az egész készlet személyautóban szállítható. A példaképnek tekintett Öveges Józseftől⁹ elfogadtuk, hogy „*Semmiből is szertárt!*”, s ezt megfejeltük az újrahaznosításra törekvéssel. Hulladékból, kiürült pillepalackból, sörös dobozból készültek egyes eszközök, egyszerű anyagokból, kavicsokból, fadarabokból, papírból, vászonból, gemkapocsból, szívószálból mások. Weöres Sándor egyik legszebb gondolatát képzeltük melléjük: „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” Vannak a készletben készen vásárolt, jellemzően fából készült játékok is, amelyeket azonban megtöltöttünk új szellemi (természetismereti, természetvédelmi) tartalommal. Végül van olyan, új tervezésű, műhelyben legyártatott játék, egy halfgó vejsze makettje, amelynek nulla forintos változatát egy népzenei fesztiválon gyerekekkel együtt készítettük el gyümölcsösládából, folyóparti agyagból, botocskákból, és mindössze egy pingponglabda kellett a működtetéséhez. (Minden gyerek a szülők helyeslő szemei előtt lett sáros, miközben használta ezeket a természetes anyagokat.)

Az értékelésekből az derült ki, hogy valóban többségében nők végezték ezeket a munkákat. És az is, hogy miközben a felhasználók általánosan üdvözölték a játékkészlet egyszerűségét, kreativitását, természetességét, többen nehezményezték az apró alkatrészeket, illetve a kicsi gyerekeknek való, nagyméretű eszközök hiányát. Az értékelésből tanulva a második kiadásban nagyobb méretű, illetve kicsiknek is szóló új játék is szerepel.

Némileg meglepő lehet, de emberileg érthető talán, hogy az utolsó tanulási feladat az egész projekt elengedése lett. A 2014 év második félévének sikere alapján a NeKI 5 újabb sorozatot rendelt az egyesülettől, már úgy, hogy a vándoroltatást 2015 januártól átvette. Négy alig használt játékot lecseréltünk négy olyanra, amelyeket a 2014-es év során fokozatosan dolgoztunk ki, saját örömünkre, a Tanári kézikönyvben azonban az előbbieket is benne hagytuk, hiszen minden egyes játékot házilag is elő lehet állítani, a leírások ezért fontosak. A tulajdonosi, jó gazdai érzésnek azonban itt vége kellett szakadjon, és ezt többünknek fájdalmas elszakadás-ként kellett feldolgoznia.

Ma tehát 8 sorozat létezik, ezek közül egyet a NeKI tartós használatra az egyesületnek kölcsönzött. Együttműködés él a vándoroltatásban, a bemutatásokban. A már bevezetett levelezési címen (vandortanosveny@gmail.com) teremthető kapcsolat a kölcsönzőkkel, az említett honlapon megtalálható a kétféle sorozat Tanári kézikönyve, az összes gyereklap, és – ötletadóként is – képes beszámoló egyes bemutatásokról.

A Vándortanösvény pedagógiai alapvetése

„... *Ne törje eszét a könyvek hiányán ... Nem könyvekről, hanem prücskökről kell írni.*” – írta Herman Ottó fiatal kollégájának, a tücskökkel-sáskákkal foglalkozó Pungur Gyulának, 1874-ben. Ez a frappáns mondat akár mottója is lehetne a tapasztalati tanulással vagy felfedezéssel operáló Vándortanösvénynek, ugyanis e tanulási lehetőségek valóságos tevékenységekkel való foglalatosságot jelentenek. A tapasztalati, élményalapú tanulás és tanítás, illetve az élményközpontú megismerés lényege, hogy a tanulás felfedezésen alapul, amely belső igényt elégít ki. A tanulási folyamat uralkodó eleme a non-direktivitás, vagyis maga a spontaneitás.¹⁰

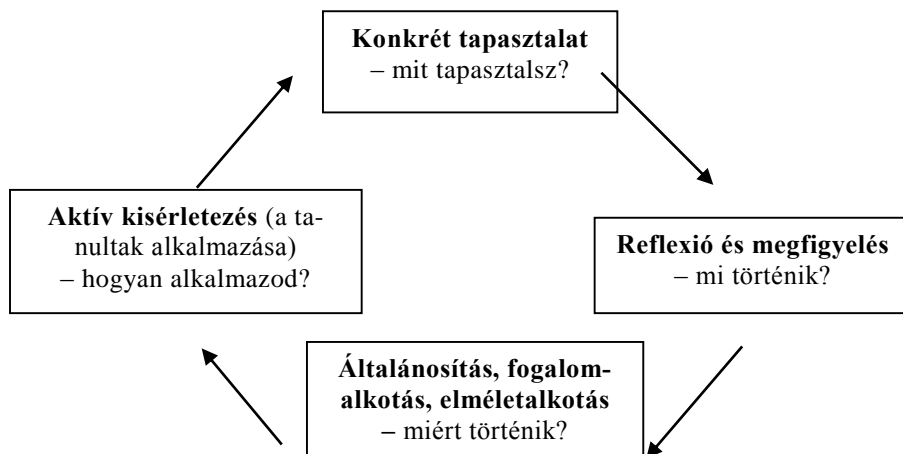
---

⁹http://olomuveg.blog.hu/2009/06/28/villaminterju_oveges_jozsef_fizikaprofesszorral_off_poszt (2015.16.20.)

¹⁰ Bognár 1997.

Meglepően sokféle tanulási módszert ismer a nemzetközi szakirodalom, és némelyiknek itthon is van irodalma, meghonosodott nyelvezete, teoretikusa, támogatója és kritikusa. Fantasztikus hipertextuális infografika készült erről a HoTEL nevű EU projekt számára.¹¹ A tapasztalati tanulás (experiential learning) David Kolb nevével kapcsolódik össze,¹² őröla azonban kevesebb magyar nyelvű anyag található.¹³ A tanulás eszerint tapasztalaton, kísérleten keresztül történik. Úgy is lehetne mondani: azáltal tanulunk, hogy eltöprengünk azon, amit csinálunk. A tanuló természetesen aktív szerepet játszik benne. A tanulási ciklust a mindennapi tapasztalatszerzés mentén ábrázolja¹⁴.

1. ábra. A tapasztalati tanulás (experiential learning) egyszerű folyamatábrája

Konkrét tapasztalat lehet mondjuk városi gyerek számára az időjárás megtapasztalása egy erdei kirándulás során. (Valódi eső, ami nem olyan, mint a mobiljában lévő játékban szereplő, vagy amit a szobából néz végig.) A reflexió az, amikor a gyermek arra gondol, eltöpreng azon, felfogja, hogy a szabadban volt, eleredt az eső, és ő megázott. Erre jön a tapasztalatok értékelése, következtetések levonása: az erdőben nincs eres, ház, aluljáró, esernyővel nem lehet az ösvényen közlekedni, tehát ott a vízhatlan ruházat véd meg az esőtől, ami nála nem volt. A tanulás utolsó lépése az, amikor a gyermek legközelebb eldönti: dzsekit is visz magával, ha bizonytalan az időjárás előjelzés.

A tanulás itt véget érhet, de legközelebb egy új ciklus is elindulhat, pl. kiderül, hogy az a dzseki nem vízhatlan. A tapasztalati tanulás elmélete lényegében azt írja le, ahogyan a mindennapi életben tanulunk, egész életünk során (az okos a más kárán is...), újabb és újabb ismeretekre téve szert, amint a korábban megszerzetteket alkalmazzuk.

Ezt az egyszerűen leírt tanulási módszert sokféle játékkal teszi lehetővé a Vándortanösvény. Persze, lévén beltéri játékgyűjtemény, és praktikus okokból kicsiny játékok gyűjteménye, nem olyan nagy élményekkel operál, mint egy nagy túra során egy nagy megázás.

¹¹ <http://hotel-project.eu/content/learning-theories-map-richard-millwood> (2015.16.20.)

¹² Smith 2010.

¹³ pl. Kárpáti 2011. 93

¹⁴ Fox 1989.

Egy anekdotikus példát mutatnék be a tapasztalati tanulásra, amit a véletlen hozott létre. Kolozsváron, a Magyar Napokon felállítottuk a Vándortanösvényt egy régi iskola ódon, boltíves tantermében, a közönség számára könnyen belátható módon. Bejött két kiöltözött, sminkelt tinilány, egy lendülettel körbesétálták a termet, felmérték a sok gyerekjátéknak látszó vagy érdektelen eszközt, és mentek volna ki. A számukra legutolsó asztalon volt egy vékony faszelet, széttördelve (Évgyűrű-puzzle), a darabjai összekavarva. Egyikük meglátta, hogy az egyik darab a melléte lévőhöz illeni látszik, és lakkozott körme hegyével tolt rajta egyet. Összepasztoltak. Tologatni kezdte a többit is. Közben társa várakozott, a szomszéd asztalon meglátta ennek 3D változatát (Ág-puzzle), és unalmában azzal kezdett matatni. Neki is lett sikerélménye. Ezután megint körbejártak, de már lassan, sok mindent kipróbáltak, és egy fél óra múlva mentek csak ki. A tapasztalati tanulási ciklust itt két szinten is felfedezhetjük. Elemi szinten: ha egy fadarabot egy megfelelő másikhoz illesztünk (valami történik), összepasztolhatunk (valamit tapasztalok), mert az alakjuk olyan, vagy mert az évgyűrűk lefutása folytatódik a másikon (megvan, hogy miért történt így). A megszerzett tudást kipróbálom további fadarabokkal is (alkalmazom). Magasabb szinten is történt tanulás: egy érthetetlen (vacak is? érdektelen?) fadarab-kupacról kiderült, hogy van benne valami logika, sőt, sikerélményhez juttatott. Lehet, hogy a többi érthetetlen, érdektelen eszköz is ilyen? Nyilván azok is érdekesnek, szórakoztatónak bizonyultak, és ez tartotta őket a teremben.

Az experiential learning elméletének közvetlen múzeumi hozadéka is van, erre is hozunk egy példát. David Kolb a tapasztalati tanulás négy fázisának megfelelő tanulási stílust ismert fel tanulóknál, és írt le, ezt sokszor említi a szakirodalom. Jane Morris¹⁵ az alábbi módon jellemezte a négy típust:

- kísérletezők (experiential) – azok az emberek, akik a kézzelfogható, „hands on” tapasztalatokat szeretik,
- elképzelők (imaginative) – kreatív emberek, akik a témát különböző szempontokból szeretik megközelíteni,
- elemzők (analytical) – azok, akik elvont elméletekre, elvekre koncentrálnak. A legtöbb hagyományos múzeumi kiállítás nekik készül, és
- józanok, hétköznapiak (common sense) – azok az emberek, akiket azért érdekelnek az elméletek, hogy megoldják a problémákat.

A Victoria and Albert Múzeumban az interaktív egységeket és azok tartalmát is annak figyelembe vételével alakították ki, hogy megfeleljenek ezeknek a tanulási típusoknak. Az átalakítás nemcsak ezekre terjedt ki, hanem a múzeum egészét érintette. Az első félévben félmillióval *nőtt* a látogatottság. (A látogatottságot persze az interaktivitás lehetőségeinek létrehozása önmagában is növelhette, erre is kutatási eredmények utalnak.)

A felfedezéssel tanuló (a nemzetközi irodalomban Inquiry Based Learning, IBL, magyarul kutatásalapú Nagyné 2010, felfedezéssel Vásárhelyi 2011, felfedeztetéssel Makádi, 2013¹⁶) nagyon hasonló elmélet írja le. A letölthető Tanári kézikönyvben ennek a módszernek a leírása szerepel, mint elméleti alapvetés¹⁷, ezért attól itt eltekinthetünk. Érdekes azonban ennek a módszernek a körfolyamatszerű természetét bemutatni, és azt a múzeumi tanulóhoz kapcsolni. (2. ábra)

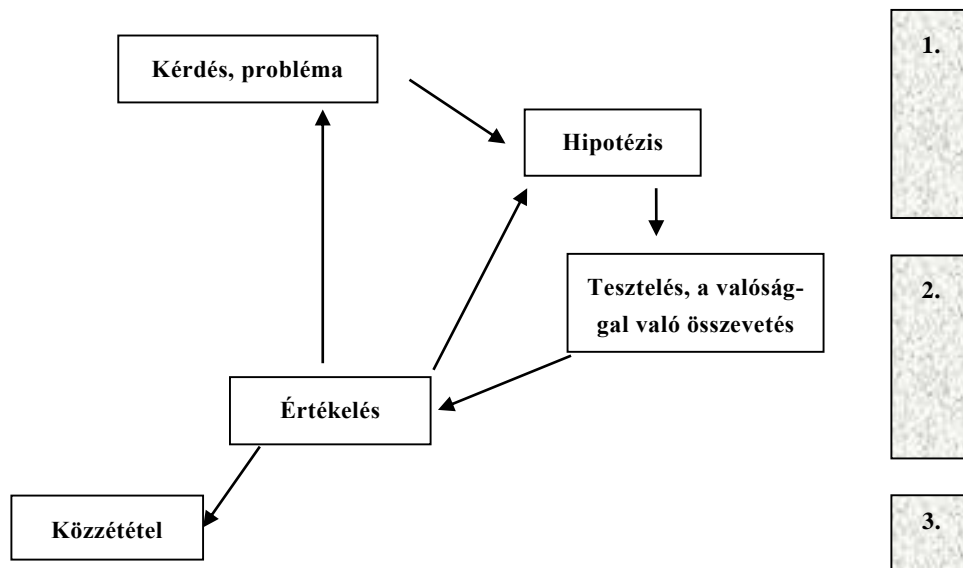
---

¹⁵ Morris 2002.

¹⁶ Nagyné 2010.; Vásárhelyi 2011.; Makádi 2013.

¹⁷ Vidacs 2014. 10-15.

A Vándortanösvényben vannak rejtvénytípusú megfigyelt játékok (pl. többféle síkban és térben működő puzzle, az említettekén kívül például madárodu-kirakó, vízparti madarak vastag fából kivágott és kifestett kirakója, madaras dominó), és többször megfigyelhetjük, hogy valaki a kész kirakót összekavarta, hogy újra kezdhesse. Ezzel lényegében a felfedezési tanulás alaphelyzetét hozta létre: kérdést, megoldandó feladatot kreált magának.

2. ábra. A felfedezési tanulás (inquiry based learning) egyszerű folyamatábrája. A jobb oldali hasábok a jó múzeumi látogatás fázisait jelölik.

Lehetséges, hogy a tanuló úgy értékeli, választ kapott a kérdésére, és azt magában tartja, vagy megbeszéli, megosztja másokkal, de létrejöhet tanulási ciklus is. A végén új kérdés merülhet fel a tanultak alapján, attól függően, hogy mekkora az érdeklődés, milyen válasz született, egyáltalán, mennyire összetett a kérdéskör. Az is lehetséges, hogy az értékelés szerint nem született válasz a kérdésre, a kérdés tehát a régi marad, de új hipotézis születik a válaszra vagy megoldásra, és akkor onnan indulhat újra a ciklus. És arra is rájöhet a tanuló, hogy azért nem kapott kielégítő választ, mert rossz kérdést tett fel. Azaz új kérdéssel indul az új folyamat.

Ez a modell jól összeilleszthető az optimális múzeumlátogatás 3 fázisával, amit a szakirodalom széles körben javasol.

1. Felkészülés. Az első fázisban a tanulók (tegyük hozzá lehetnek akár nyugdíjasklub tagjai is) érdeklődését fel kell kelteni a látogatás iránt. Érdekes elmondani, hogy hová megyünk majd, ott általánosságban mit találnak, hogyan viselkedjenek (vagy hogyan ne), és bevezetni a látogatás tartalmát. Ha sikerül azt elérni, hogy a tanulóknak magukban támadjanak kérdések, az a legszerencsésebb, még akkor is, ha a kérdések nem egészen relevánsak. Ugyanígy jó, ha a kérdéseikre maguk próbálnak választ találni. Ezeket a válaszokat nevezhetjük hipotéziseknek, ugyanúgy, ahogy a kutatók teszik a tudományos munka során.

2. Látogatás, a valósággal való összevetés. A hipotézis az marad, amíg igazolást nem nyer, vagy el nem vetjük, mert tévesnek bizonyul. Erre a lépésre a kutatásban a kísérlet vagy pontos

megfigyelés ad alkalmat. Esetünkben ezt a fázist végezhetjük el a múzeumban, ahol a valóságos tárgyakkal és hitelesnek tekinthető információkkal való találkozás révén történik a válaszadás, vagy a hipotézis tesztelése.

3. Értékelés. A látottak megbeszélése, értelmezése, értékelése történhet mindjárt a látogatás végén a múzeumban, de szerencsésebb, ha majd az iskolában történik, valamilyen összefoglalás formájában. Így ugyanis mélyebben épülnek be a látogatás emlékei, eredményei a tanulmányokba, és tartósabb lesz a múzeumlátogatás emlékezete is.

Érdeemes megjegyezni, hogy a már említett Natural Europe honlapon¹⁸ megnyitható az a segédprogram, aminek segítségével bárki, pedagógus vagy szülő is készíthet ilyen digitális forrásokkal megtámogatott „tanösvényt” tanítványai vagy gyermekei számára.

A Vándortanösvényben igyekeztünk a tapasztalati és a felfedezési tanulás elvét mennél több játékba beépíteni. A felfedezési tanulás elvét legkönnyebben a – szintén letölthető – gyereklapokon ismerhetjük fel. Ezek laminált A/4-es lapok. Mindegyik kérdéssel, kérdésnek minősíthető felszólítással, figyelemfelkeltő mondattal, vagy szokatlan kifejezéssel kezdődik (ami tanári kérdésnek minősül, és valamilyen választ vált ki), pl.

- Melyik kavics olyan nehéz, mint egy madár?
- Magától fennmarad?
- Készíts bűvárharangot!
- Évgyűrű-puzzle

Ez alatt ábra következik, vagy (optimális esetben rövid) szöveg arról, hogy mit várunk a tanulótól. Majd rákérdezhetünk, hogy a kapott jelenség miért történt. Külön ikonja van annak, amikor a lap alján a túldoldalt ajánljuk a figyelembe: ott segédinformáció, vagy a továbbgondolás, felhasználás, továbblépés lehetősége található. A *Mag-vak tapintása* lapon például, amely a madarak és emberek eleségül egyaránt szolgáló magvak vászonzsákban való kitapintására, azonosítására hív, az első lapon további kérdések is vannak, a hátoldalon pedig Herman Ottó sorai a madarak etetéséről. A *Készíts bűvárharangot* lapon pedig az előoldalon csak egy rövid feladatkiadás van: *Át tudod tölteni az összes levegőt az egyik pohárból a másikba? Használhatod az edényben lévő vizet is segítségül.* A túldoldalon részletes leírása van az egyik lehetőségnek, megemlítve, hogy a bűvárpók is így készít magának bűvárharangot, amiből lélegzik a víz alatt.

A két példa talán elegendő a felfedezési tanulás megjelenésének bemutatásához. A figyelem felkeltése a címmel történik. Hipotézist általában nem mi kínálunk. A válaszadáshoz el kell végezni a jellemzően szórakoztató, egyszerű feladatokat.

A magvakat tartalmazó zacskók tapogatása esetében a felfedezés egyedül is megtörténik. A kézbe vett vászonzacskó alapján először tippel a tanuló (azaz hipotézist alkot). A magvak azonosítását a fényképük segíti (a dió, kukorica, napraforgó könnyen megy, a legnehezebb rendszerint a bükkmakkot kitalálni, de ha a kép segít, ez is könnyen megy). Ez tehát a tesztelés, a valósággal való egybevetés, amikor is a valóságon a megszokott vizuális érzékelés nyújtotta információt értjük, ami alátámasztja az itt szokatlan, tapintásos érzékelést. Ha nem egyedül van a tanuló az asztalnál, biztosan megbeszéli a hipotéziseiket és megoldásaikat, azaz még a közzététele is megtörténik.

¹⁸ www.natural-europe.eu (2015.16.20.)

A magvakat tartalmazó zacskókat mindenki azonnal tapogatni kezdi (olvasás nélkül is), viszont én még nem láttam olyan felhasználót, aki maga, egyedül nekiállt volna a bűvárharangos kísérletnek. (Ennek többféle oka is lehet.) Annál nagyobb az érdeklődés, ha valaki (pedagógus, andragógus demonstrátor) segít ebben a feladatban, és kézbe adja a szükséges két műanyag poharat, vagy a kávészűrőt. És a feladat próbatétellé válhat, amiből a szemtanúk is kiveszik a részüket. Tizenöt óvónő figyelte, amikor társuk a víz alatt kotorászott a poharakkal, megjegyzéseket tettek, tanácsokat adtak. Tizenöt óvónő tartotta vissza a lélegzetét, amikor másik társuk próbálkozásának komolyságát megértették, és együtt, hallhatóan sóhajtottak fel a sikeres megoldáskor. Ha ilyenkor jó demonstrátor van jelen, akkor szélesebb körűvé teheti a tanulási folyamatot. Akár onnan is lehet kezdeni, hogy miért száll fel a buborék a vízben (mert kisebb a fajsúlya), fontos kérdés lehet, hogy miért nem bugyborékol át a levegő a víz alatt lévő kávészűrő domború szitarészén (a felületi feszültség létrehozta felületi hártya miatt, aminek megtapasztalására egy kísérletsorozatot is kínálunk), és hogy mi köze van ennek a bűvárpókhhoz, vagy Herman Ottóhoz. A tapasztalati illetve a felfedezési tanuláshoz tehát a demonstrátor juttatja el a tanulót. És ha jól csinálja, akkor a megoldásokat nem ő, hanem a tanulók mondják ki, így fejeződik be közzététellel a tanulás.

A közzétételnek, azaz esetünkben a megoldás, a megértett elv hangos kimondásának, mégpedig nem „konyhanyelven”, hanem formális kifejezésként (formal expression¹⁹) nagy szerepe van a gondolatok rendezésében, és fontos az iskolai tanulás szempontjából. Alkalmat ad arra, hogy a tanuló társa önkéntelenül, vagy a demonstrátor tudatosan ellenőrizze a válasz helyességét, emellett a verbális készségeket is fejleszti. Formális oktatási szituációban ez elvárt, de felnőtt tanulók esetében sokszor elmarad, nem szükségszerű, amint a következő idézetből kiderül. „A tapasztalati tanulás kimenetét rendkívül nehéz mérni, mert nincs definiálva, és nincs is elővételezve. A tanulási eredmények a tanulóktól is nagymértékben függenek. A tapasztalati tanulás során előforduló tanulás legtöbbször olyan változásokat idéz elő a tanulóban, amelyek közvetlenül nem hozzáférhetők a tudatos működések számára. Így aztán bizonyos tanulási események hatása nem is válik nyilvánvalóvá a tapasztalat után napokig, vagy akár hónapokig sem.”²⁰ Másutt a szerző arról ír, hogy a tanuló maga gyakran nem tudja szavakkal kifejezni, mi történt vele (mit tanult), csak máshogyan cselekszik.

Legyen szabad ismét anekdotikus bemutatással érzékeltetni a módszer működését felnőtt tanulók esetében. 2013-ban még nem volt Vándortanösvény, de az egyesület már fizikai jelenségbemutatót tartott egy családi napon. Délután megjelent egy némileg illuminált, egyszerűbb ember, bizonytalan kézzel, de vidáman kipróbált egy izgalmas eszközt (rossz kísérlet esetén víz zúdult volna a nyakába). Az értelmezés során eljutott a *centrifugális erő* kifejezés felidézéséig. Más eszközökkel is próbálkozott, de inkább csak tréfálkoztunk, beszélgettünk. Egy évvel később, ugyanolyan családi napon délelőtt jött, ismerősként üdvözölt, elmondta, hogy tavaly kicsit becsípett délutánra, *ezért most korábban jött*, majd ezután sok játékot kipróbált. A beszélgetés során kiderült, hogy kinek mi a foglalkozása, meghívott egy biciklitúrára és reményét fejezte ki, hogy jövőre újra találkozunk. Ebben az esetben az általános érdeklődés felkeltése és egy nyitott elmének együtt sikerült. Másik példánk egy kohómérnök esete, akit egy a mágnességgel kapcsolatos (a Vándortanösvényben nem szereplő, ám azzal együtt bemutatott)

¹⁹ <http://phd.richardmillwood.net/en/claim/expressive-constructivism>

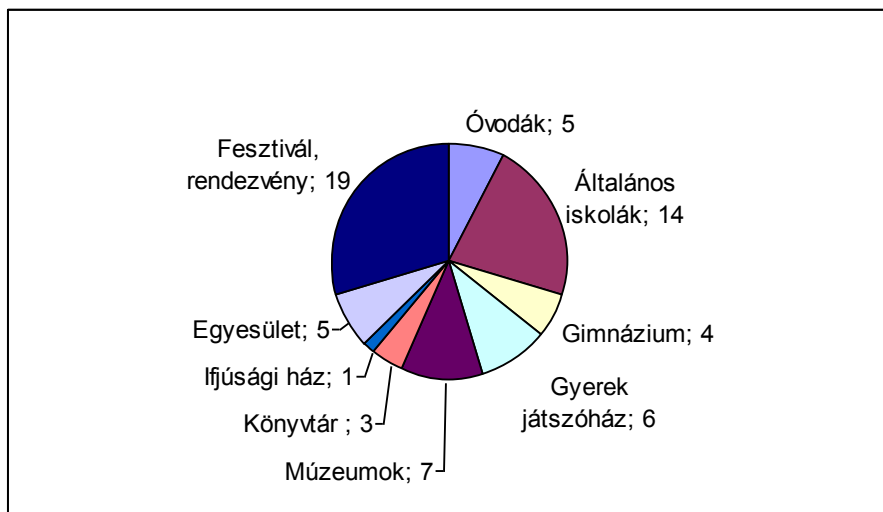
²⁰ Ringer 2015.

egyszerű, de meglepő kísérlet kötött le annyira, hogy több tucatszor elvégezte, megfigyelte. Később bemutatta két gyermekének, akiket ez nem érdekelt, de a többi játék igen, így velük együtt végigjátszotta azokat is. Órákkal később még visszajött, hogy elmondja, mire jött rá, hogyan működik a mágneses eszköz, öbelőle tehát a közzététel kikívánczolt. Összefoglalás-ként azt a mondatot érdemes leírni, aminek valamilyen változata minden egyes alkalommal elhangzott, valahányszor magam is demonstráltam az eszköztárban: „Ha nekem így tanították volna a fizikát...!” Bizonyára az ilyen visszajelzések is közre játszanak abban, hogy számos önkéntes segítő lelte örömét a Vándortanösvény demonstrálásában, vissza-visszatérve is.

A Herman Ottó Vándortanösvény, amellett, hogy sok mindent tanít a természetről, illetve közelebb visz Herman Ottó polihisztorságához, alkalmas arra, hogy gyermek és felnőtt (és pedagógus is) megtapasztalja az élményszerű tanulás örömét anélkül, hogy tanulásra gondolna, gyakorolja a logikus (akár a tudományos) gondolkodást, és más kompetenciákat is fejleszt.

Egyes tapasztalatok²¹

Az első félévben 65 helyszínen mutattuk be az anyagot (3. ábra). Kisebbségben, de voltak köztük múzeumok is. Mintegy 13000 látogató látta szervezett keretekben, és sok ezren a fesztiválok laza körülményei között. Az iskolákban bemutatóként átlagosan 4,8 fő pedagógus, és az esetek 53%-ban más felnőttek is használták a játékkészletet. A pedagógusképzések résztvevői értelemszerűen felnőttek, a fesztiválok esetében pedig azok jellegétől függő arányban felnőttek voltak a tanulók.

3. ábra. A 2014-es évben történt bemutatások eloszlása intézménytípus szerint (Valenta Ferencné adatai alapján)

A felnőtt felhasználók értékeléséből, élményeiből

A Vándortanösvény értékelő ívére válaszolók saját szavait használjuk a bemutatás elején: Egyértelmű tapasztalat, hogy felnőtt és gyerek egyaránt belefeledkezhet a játékokba. Tényleg játszva lehet megtapasztalni fizikai-kémiai- biológiai törvényszerűségeket. A szülő és gyereke

²¹ A Vándortanösvények értékelése és továbbfejlesztési javaslatok megfogalmazása az ELTE TTK Tudománykommunikáció a természettudományban MSc hallgatójának, Tegzes Máriának szakdolgozati témája. Itt köszönöm meg hozzájárulását az előadáshoz.

nagyon elmélyülten tudtak együtt játszani, beszélgetni, felfedezni. A felnőtteknek nagyon tetszett, órákat el tudtak benne molyolni. Pedagógusok elismeréssel vélekedtek a vándortanösvényről. Kollégák (köztük az értékelő is) legalább akkora élvezettel játszottak, mint a diákok. A kollégák ismereteit is bővítette a gondosan összeállított háttéranyag.

Többen (akik másutt találkoztak vele) szívesen bemutatták volna iskolájukban a Vándortanösvényt, de legalább az ötletet továbbvitték, mert lehet házilag is utánozni. Többször elhangzott: „miért nem nekem jutott eszembe? Ez olyan jó! Én is elkészítem.” Többen tervezték, hogy némelyik játékot a közeljövőben megpróbálják előállítani.

Azokat a véleményeket, amelyek a játékok reprodukciójára vonatkoznak, nagyon fontosnak tartjuk. Több helyszínen tapasztaltuk, hogy pedagógusok saját fejlesztésű, hasonló témájú játékokkal egészítették ki a készletet, egy helyen pedig a diákönkormányzatot bízták meg, hogy eszeljen ki Herman Ottóhoz és tevékenységeihez kapcsolódó játékokat²².

Örvedetes volna, ha mennél több pedagógus és andragógus térne vissza a szertárak, a demonstrációs eszközök használatára, akár csak egyszerű, alkalmi kísérletezgetések formájában is. Ez a múzeumokban, ahol az eszközpark a féltett gyűjtemények formájában eleve adva van, a tárgyak (vagy duplumok, másolatok, makettek, elvi másolatok) kézbe adását, használatát jelenti. Ez a kis – és örömet adó – lépés is segíthet, hogy hazánk a természettudományos alapú gondolkodás területén végzett PISA felmérések eredményein és az Eurobarometer felmérései során szerzett közepes helyezésein javítani tudjon.

Felhasznált irodalom

- Bognár Mária (1997): „Élménypedagógia”. In: *Új Pedagógiai Lexikon*. Keraban Kiadó, Budapest.
- Calcagnini, Sara (2011): A múzeumok szerepe és a tudomány a társadalomban. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk): *Múzeumi tanulás*. MTM-Typotex, Budapest, 68-73.
- Fox, Helen (1989): *Nonformal education manual*. Peace Corps, Washington DC, Manual M0042
- Kárpáti Andrea (2011): Tanulásemelvények és múzeumi tanulás. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk): *Múzeumi tanulás*. MTM-Typotex, Budapest, 92-98.
- Kovács Mihály (1995): 100 éve született Öveges József, a fizikai ismeretek népszerűsítője. *Fizikai Szemle*, 1995/4:109. <http://www.kfki.hu/fszemle/archivum/fsz9504/kovacs9504.html>, (2015.16.20.)
- Makádi Mariann (szerk, 2013): *Tanulási-tanítási technikák a földrajztanításban*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest <http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/TanulasiTanitasiTechnikakAFoldrajztanitasban> (2015.16.20.)
- Morris, Jane (2002): The V&A's British Galleries, London. – *Museum Practice Online*, 20:18-23.
- Patkós András (2008): Pillantás PISA-ra. *Fizikai Szemle*, 1:25–30. <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0801/patkos0801.html> (2015.16.20.)
- Ringer, Martin (2015): *Beware of the cooking fire: Dangers and benefits of experiential learning*. (Személyes közlés: a 2015. június 19-21 között tartott Ösvény konferencia plenáris előadásának körbeküldött kézirat)
- Smith, Mark K. (2001, 2010). 'David A. Kolb on experiential learning', *the encyclopedia of informal education*. <http://infed.org/mobi/david-a-kolb-on-experiential-learning> (2015.16.20.)
- Vásárhelyi Tamás (2011): Felfedezései tanulás. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk): *Múzeumi tanulás*. MTM-Typotex, Budapest, 112-115.
- Vásárhelyi Tamás (szerk., 2014): *Herman Ottó vándortanösvény (interaktív polihisztor játszóház), tanári kézikönyv*. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás (szerk., 2015): *Herman Ottó Vándortanösvény (interaktív polihisztor játszóház), Tanári kézikönyv*, Második, bővített kiadás. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest.

²² A tudóshoz kapcsolódó, legoból épített dolgoktól az osztálymértű kvízig, a Fényképezkedj Herman Ottóval című, igazán facebookra való játékig terjedt a gyerekeknek a saját korosztályukat megszólító kreativitása.

Vidacs Júlia (2014): Felfedezései tanulás. In: Vásárhelyi Tamás (szerk): *Herman Ottó vándortanösvény (interaktív polihisztor játszóház), tanári kézikönyv*. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 10-15.

MISZNÉ KORENCHY ANIKÓ

Fiatal felnőttek a múzeumban

Absztrakt: Napjainkban egyre inkább megfogalmazódik az az elvárás a múzeumoktól, hogy ne csak magas szinten oktassanak, illetve műveljék látogatóikat, de legyenek szórakoztatóak és interaktívak is. Külföldi és hazai példákból azt is láthatjuk, hogy a valódi, a virtuális és még csak potenciális látogatókat egyre inkább igyekeznek bevonni a múzeum munkájába: megteremtve nekik a lehetőséget akár a meglévő gyűjtemény új szempontú interpretációjára vagy akár közös kiállítások létrehozására is. Az előadás felvázolja a fiatal felnőttek ismeretszerzési, illetve szórakozási igényeit, sajátosságait, valamint olyan példákat mutat be, amelyek jól illusztrálják a Nagy-Britanniában kidolgozott, ún. „bevonási létra” egyes fokozatait, illetve a Nina Simon által vázolt együttműködési formákat is. Szó esik majd, önkéntességről és közösségi szolgálatról is, valamint az MKVM-ben gyakornoki munkát végzőkről is. Összefoglalásul, pedig néhány olyan kérdés, szempont is előkerül majd, amelyekre nincs egyértelmű jó vagy rossz válasz, azonban kinek-kinek magának érdemes átgondolnia, hogy ez által egyre magasabb színvonalon végezhesse munkáját. **Kulcsszavak:** szerepváltozás; közönségfejlesztés; közösségfejlesztés; bevonási létra; digitális kompetenciák.

Ahhoz, hogy hatékony gyakorlatot alakítsunk ki múzeumunkban a fiatalokkal végzett munkára, elengedhetetlenül szükséges, hogy időnként felülvizsgáljuk, hogyan változott a múzeumok szerepe – általánosságban – a különböző korokban, és ennek fényében azt is, hogy hogyan változott a saját múzeumunk küldetésnyilatkozata, saját véleményünk, elvárásaink a múzeumunk szerepével kapcsolatosan. Duncan Cameron, a Brooklyni Múzeum igazgatója már az 1970-es évek elején felveti a kérdést, hogy mi a múzeum, egy szentély vagy egy fórum?¹ Az amerikai múzeumokban már az 1900-as évek végétől nagy hangsúlyt kap az a nézet, amely szerint a múzeumoknak az őket fenntartó közösségeket kell szolgálniuk, a feladataikat ennek fényében kell meghatározniuk. Stephen Weil szerint fontos, hogy a múzeumok „gyűjteményeket a köz javára használják, ne csak annak őrző-védőinek tekintsék magukat!”²

Eleaine Heumann Gurian, amerikai múzeumpedagógus 2006-ban így ír a múzeumok szerepének változásáról: „*A múzeumok kapcsolata a gyűjteményeikkel, tulajdonosi hozzáállásuk változik. A különböző intézmények (könyvtár, levéltár, színház, kávézó, múzeum, közösségi ház) funkciója elmosódik. A tartalmat tekintve a múzeumok egyre kényelmesebben ötvözik a tudományos nézőpontot a személyessel (amit egyesek talán mítosznak” bélyegeznek), az interpretáció formáját tekintve már nem csak egyedül a gyűjteményre alapoznak, hanem kiegészítik drámával, zenével, beszéddel, hogy az üzenetet sokoldalúbban közvetíthessék, és már nem félnek az érzelmek felkavarásától sem. Ezáltal hatékonyabb információs raktárak lesznek*”.³

A nagyszerű és motiváló kezdetet, számomra kiábrándítóan csapja agyon a szerző a befejezéssel, a „hatékony információs raktár” emlegetésével. Részemről sokkal vonzóbb a fórum vagy az „oázis (az egyre virtuálisabbá váló világban)” szerep, amelyet az előző előadásban Koltai Zsuzsától hallottunk.

¹ Cameron, 1971, 11-24

² Weil, 2002,

³ Heumann Gurian, 2006, 171

Fontos, hogy időről-időre kiszakadva a napi munkából elgondolkozzunk azon, hogy mi (múzeumok) mik szeretnénk lenni?

Mouseion – A múzsák temploma, vagy az alexandriai mouseionhoz és könyvtárhoz hasonló fórum, ahol Archimedes, Euclides is fogadták tanítványaikat és velük beszélgetve tökéletesítették tudományos tételeiket? Vagy a 16.sz. „galleria”-hoz és „cabinetto”-hoz, „Wunderkammer”-hez hasonlatos kis kamrácskák (termek), ahol a kiváltságosok tekinthetik meg az összegyűjtött különlegességeket?

Még hosszan sorolhatnám a példákat, de fontos azonban szem előtt tartanunk azt, hogy a különböző korok változásaival együtt nekünk is változnunk kell, nem maradhatunk meg az „elefántcsont tornyunkban”, hiszen, ahogy arra Arthur Parker még a 20. század elején figyelmeztette a múzeum igazgatókat, „amelyik múzeum nem változik, az lényegében holt intézmény, ezért nem méltó a közönség figyelmére és támogatására”. Manapság már senki sem hagyhatja figyelmen kívül ezt a figyelmeztetést.⁴

Azonban azt, hogy milyen múzeummá válunk, nagymértékben befolyásolják az elvárásaink (ezekről már volt szó korábban) illetve a látogatók – legyenek azok csak potenciálisak vagy valódiak – elvárásai is, valamint a lehetőségeink. Essék szó most ezekről is!

A hagyományos elvárások között az alábbiak szerepeltek:

- a Szépség megismerése
- gondolatok megvitatása másokkal
- a természeti jelenségek megismerése, azokkal való kísérletezés
- hogy „nyűgözzön le”
- legyen a Tanulás helye

Ezzel szemben az újabb elvárások között már az alábbiak is megtalálhatóak:

- lehessen kapcsolatba kerülni tárgyakkal és az információval
- legyen könnyed és vidám
- biztosítson magas színvonalú kulturális szórakozást („edutainment/szórak-oktatás”)
- legyen mód személyes azonosulásra
- legyen részünk történelmi visszaemlékezésekben vagy idézze fel a saját emlékeinket
- biztosítson lehetőséget a valóságtól való menekülésre.⁵

Egy érdekes tanulmányban azt is feltárták, hogy a látogatók elvárásai nagymértékben függenek attól, hogy egy adott intézményt mennyire tartanak „múzeumszerűnek”. A kutatásból kitűnik, hogy a régészeti és a történelmi múzeumok testesítik meg legjobban (100%-ban) azt a képet, amely az átlag látogatóban a múzeumokról él, míg a művészeti múzeumok ennek a képnek csak 43%-ban felelnek meg.⁶

	Nem, nem múzeum	Igen, ez múzeum
Állatkert	68%	7%
Akvárium	57%	11%
Botanikus kert	50%	7%
Gyerekmúzeum	36%	29%
Galéria	14%	43%
Ipari	14%	68%
Technológiai	7%	75%

⁴ Alexander, 2008, 10-11

⁵ Shenga és Chen, 2012, 53-60

⁶ Antoniou és Lepouras, 2008, 191

Tudományos	0%	71%
Történeti	0%	100%
Régészeti	0%	100%

Ennek az ún. „múzeumsági skálának” megfelelő a látogatók elvárás rendszere is: egy nagyon „múzeumszerű” intézménytől kevésbé várják el a látogatók a szórakozást, viszont első helyen szerepel a tanulás az elvárások között. Ezzel szemben a kevésbé múzeumszerűnek tűnő intézményekben, mint az állatkertben vagy botanikus kertben pedig a szórakozás, a rekreáció hangsúlyosabb elvárás, mint a tanulás.

Múzeum	Nem múzeum
Tanulás (a játékos feladatok egy történeti vagy régészeti múzeumban gyakran meglepik a látogatót)	Szórakozás Közösségi élet Tanulás
Közösségi élet Szórakozás (nem fontos)	

Az amerikai Smithsonian Intézet nemcsak a jelenlegi elvárásokat figyeli, de előrejelzéseket készít a jövőbeli látogatók elvárásairól is, hogy ezáltal segítsék a múzeumokat az ezekre való felkészülésben⁷. Ezek szerint a prognózisok szerint az X generáció tagjai számára legfontosabb motiváció az lesz, hogy szeretnék időt tölteni a családjukkal, így az olyan család és apaközpontú programok, mint pl. Bronxi Állatkert ‘Apa és én’ programja egyre nagyobb népszerűsége tesznek majd szert. Ennek fényében szintén fontos lesz, hogy a múzeum biztosítson lehetőséget a helyi közösségek összejöveteleire is.

A kutatás szerint az Y generációnál, illetve az utánuk jövőknél (Generation Next – az 1992 után születettek és a Millenials, akik 2000 után születtek) már egész más igények jelentkeznek, hiszen nekik már speciális kapcsolatuk van a modern technológiával. Az ő életükben már természetes adottság, hogy a mobil technológia mindenhol elérhető, ezért nekik már új módszereik alakultak ki az információgyűjtésre és megosztásra. Nagyon fontos számukra a közösségi háló és a virtuális világ, sok esetben a valódi kapcsolattartás helyét is a virtuális kapcsolattartás veszi át. Az egyre fiatalabb generációk (N és M) egyre inkább képesek egyszerre többféle tevékenységgel foglalkozni („multi-tasking”); 57%-uk nemcsak fogyasztója az internetes információknak, de létrehozója is a különböző blogokon, internetes tartalommosztó oldalakon; és ezek az egymástól érkező „vélemény-morzsa” határozzák meg a döntéseiket pl. szállás választáskor, programjaik tervezésekor. Jól látható ez a YouTube-hoz, Facebook-hoz, TripAdvisor-hoz hasonló oldalak népszerűségén. A tanulásuk jellemzői is jelentősen megváltoztak: (Bár ők a tanulás szót nem is szeretik)

- tanulásuk önvezérelt és kevésbé tekintélyelvű,
- felkészültebbek az új információs források befogadására,
- jobban bíznak a visszajelzésekben és véleményekben,
- jobban támaszkodnak a közösségi tudásra,
- nyitottabbak a tudományterületeken átívelő értelmezésekre, megteremtve a saját ‘tag’-elt taxonómiájukat.⁸

⁷ Smithsonian, 2007, 1-15

⁸ Rainie, 2006

- jellemző rájuk, hogy a passzív információszerzéssel szemben a FLOW-élményt („kihívásokból teremtett öröm”) nyújtó tevékenységeket helyezik előtérbe.⁹

A Smithsonian által felvázolt egyéb demografikus trendek, amelyek szintén meg fogják határozni a jövőbeli múzeumi művelődést, az alábbiak:

- növekszik a kisebbségek száma egy-egy kultúrában, ezáltal az etnikai keveredés is nő;
- egyre gyakoribbak a nem-hagyományos háztartások, családok (pl. az egyszülős családok vagy azonos nemű párok);
- nagyobb a társadalmi keveredés a fiatalok csoportjaiban is (szociálisan is).

Válaszképpen a felsorolt trendekre, a múzeumoknak is szükséges a napi gyakorlatukat hozzáigazítani a megváltozott elvárásokhoz, hiszen ez fennmaradásuk záloga. Ezért nagyon fontos, hogy a látogatóikra, mint aktív résztvevőkre gondoljanak, ne csak passzív befogadóként. Készen kell állniuk arra, hogy a fiataloknak igazi hatalmat adjanak a döntéshozatalban (elsősorban a programok területén, de a kiállítások és az interpretáció területén is).

Magyarországon is megfigyelhető már, hogy az új igényekre, kihívásokra új fajta módszerek bevezetésével válaszolnak a múzeumok. Jó példa erre a múzeumpedagógia és múzeumandragógia határán levő *vitamódszer és a pedagógiai dráma* módszerének bevezetése a középiskolás korosztály számára kidolgozott programok közé. (Pl. a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Mi történt Annával?* című foglalkozása, amelyben a diákok egy nyomozás részeként gyűjtenek információkat, majd a gyűjtött információkat felhasználva esküdtökként egy vita során beszélnek meg a szereplők motivációit, indítékait, így fedezve fel egy adott kort.)

Az új igényekre válaszképpen új fajta programtípusok is születtek, például a Szépművészeti Múzeum + programja, amely havi egy hosszabb nyitva tartást jelent, izgalmas és populáris témák köré szervezett, népszerű programokkal. Ez a programtípus elsősorban a fiatal (20-35 év közötti), gyermektelen felnőtteket célozza meg, akik szívesen járnak a business-világból megismert marketing eszközökkel népszerűsített kiállításokra. Számukra fontos, hogy a múzeum vagy a kiállítás „trendi”-e, illetve, hogy kapott-e jó ajánlásokat az ismerőseiktől.

A szabadulósobák sikerén felbuzdulva és a kihívásokat kívánó látogatók becsalogatására néhány múzeum bevezette a múzeumi nyomozást, mint újfajta programtípust. (Itt elsősorban a Nagytétényi Kastélymúzeum, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum illetve a Magyar Nemzeti Múzeum programjait említeném.)

Azonban fontos ésszen tartanunk, hogy a fenti programokkal növelhetjük ugyan a kínálatunkat, feltehetőleg új látogató csoportokat is vonzhatunk, azonban itt még mindig csak a közönségfejlesztés (audience development) területén kalandozunk, és nem hoztunk alapvető strukturális változást a múzeumunk döntésmechanizmusába. Amikor a múzeumok képesek lesznek arra, hogy a kiállítások és programok tervezésénél kiadják (legalább részben) a hatalmat a kezükből, akkor (és csak akkor, ha ezáltal a bevont csoportokat erősítik is) beszélhetünk majd közösségfejlesztésről (community development). Nagy-Britanniában és az USA-ban (talán a fejlett demokratikus rendszerüknek köszönhetően) erősebben él a köztudatban az a nézet, hogy a köz múzeumainak a közösségek javát kell szolgálniuk és ennek a munkának során a közösségek akár számon is kérhetnek, felelősségre is vonhatnak egyes múzeumokat, de mindenképpen feketén-fehéren látniuk kell, hogy a közösség életének mely aspektusát segítik a múzeum programjai. A fiatal felnőttekkel való munkában is nagyon fontos ennek szem előtt

---

⁹ Csikszentmihályi, 2012, 304-321

tartása, ezért dolgozták ki az Egyesült Királyságban az ún. „bevonási létrát” az állampolgárok, illetve most jelen esetben a látogatók bevonásának fokozatait illusztrálandó.

Hatalommal felruházás: a döntés jogát a helyi közösség kezébe helyezzük.

Együttműködés: közös munka beleértve a közös döntéshozatalt.

Bevonás: a helyi közösségekkel való munka, amely során megismerjük és figyelembe vesszük az érdekeiket.

Konzultáció: a közösség véleményének kikérése a különböző lehetséges alternatívákról.

Tájékoztató: kiegyensúlyozott és objektív tájékoztatás a közösségeknek a problémákkal kapcsolatban.¹⁰

Egy múzeum-közeli besorolásban Nina Simon¹¹ így mutatja be a látogatók bevonásának formáit:

Hozzájárulás: amikor a látogatók bizonyos tárgyakkal, cselekedetekkel vagy ötletekkel járulnak hozzá az intézmény által vezérelt folyamathoz. Erre hozható talán példának a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum azon kezdeményezése, amikor a Szocdeko Textil című kiállításon a látogatókat arra bíztatták, hogy az egyes tárgyakra, tárlókra helyezték el sárga ragadós papírokon a tárgyhoz vagy a korhoz kapcsolódó személyes élményeiket. A felszólításnak a látogatók lelkesen engedelmessé váltak is, érdekes személyes megjegyzésekkel, élményekkel gazdagítva a kiállítást a későbbi látogatók számára.

Együttműködés: amikor a látogatók aktív partnerként vesznek részt egy, a múzeum által kezdeményezett és kontrollált projektben.

Ennek jó példáját láthattuk a Néprajzi Múzeum – Kő kövön (Töredékek a magyar vidéki zsidóság kultúrájából) című kiállításához kapcsolódó, Joó Emese által kezdeményezett és vezetett projektjében, amelyben iskolai közösségi szolgálatosok segítségével állították össze a kiállítás utolsó termékének installációját és szövegeit, megosztva ezekben a fiatalok személyes kapcsolódását a bemutatott tárgyakkal.

Együtt-alkotás: amikor a látogatók és a közösségek részt vesznek a projekt céljainak meghatározásában és annak levezénylésében a közösség céljainak megfelelően.

Befogadás: amikor a múzeum meghív bizonyos csoportokat, hogy a múzeum tereit és eszközeit használva létrehozzák saját kiállításait és programjait. Ennek jó példáit figyelhetjük meg Birmingham Museum and Art Gallery-ben, illetve Manchesterben a People’s History Museum-ban, ahol egy külön közösségi galéria csak az ilyen közösségi kiállításoknak van szentelve, s ebben a különböző csoportok kidolgozott szisztéma szerint pályázhatnak meg idősvokot a saját kiállításuk és programjuk számára.

Magyarországon a Múzeumok és Látogatók Alapítvány és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum tettek erre a nagyobb hatalommal felruházásra közös kísérletet, amikor meghívták az Alternatív Közgazdasági Gimnázium diákjait, hogy *Vásárolunk* címmel alkossanak egy kiállítást, amely reflektál a múzeum frissen elkészített kereskedelmi kiállítására.

¹⁰ Forrás: northyorks.gov.uk

¹¹ Simon, 2010, 200-279

A diákok alcímet is adtak a kiállításnak: *Eladó az egész világ*, és kiválóan bemutatták a kortársaikat is foglalkoztató témákat az ár – érték témakörében, sőt, mi több kiállításukat provokatív kérdéssel zárták: *te mennyit érsz?* A kiállítás dizájnya és kivitelezése igen magas színvonalú volt, amelyre méltán lehettek büszkék a bevont diákok, és amely érthető módon generált a korosztályuk körében a szokásosnál nagyobb figyelmet a kiállítás és a múzeum számára.

A látogatók bevonásának egy további formájával egészíti ki Mark O'Neill¹² a felsorolást: amikor a jelentések együttes kidolgozása történik meg egy kiállításon belül, ahol a látogatók a kiállítás tárgyainak különböző interpretációival járulnak a kiállításhoz. Erre volt jó példa a Néprajzi Múzeum: Etnomobil projektje, amelyben a helyváltoztatáshoz, közlekedéshez kapcsolódó kiállítást egészíthették ki a látogatók további tárgyakkal, személyes élményekkel. De hasonló vállalkozás volt a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum fiatal muzeológusa, Kulich Júlia által készített Plázavilág című kiállításban olyan digitális történeteket bemutatni, amelyeket a múzeumban közösségi szolgálatot teljesítő diákok készítettek, hogy megosszák a látogatókkal a plázákra vonatkozó véleményüket, néhány élményüket.

Ezekhez hasonlóan a kiállításon kívül, a virtuális „kiállító” térben is születhetnek on-line hozzájárulások egy létező vagy akár csak virtuálisan létrehozott múzeumi projekthez is.

Mivel a korábbiakból kiderült, hogy az iskolai közösségi szolgálatosokkal való együttműködés lehet az egyik olyan terület, amelyben a múzeum egyre bátrabb kísérleteket tehet a látogatók bevonására, ezért fontosnak tartom, hogy a múzeumok a közösségi szolgálatosokkal való együttműködéseik megtervezésekor gondoljanak ezekre a fokozatokra, és döntsék el, hogy ők milyen mértékig hajlandóak már a tervezésbe is bevonni a diákokat, mennyi hatalmat tudnak a kezükbe adni. Persze, mivel ez egy ingoványos terület lehet, fontos a világos kommunikáció, a kölcsönös előnyök és a határozott szabályok megvitatása is.

A hatalommal való felruházásnak és a fiatalok bevonásának egy másik példája lehet a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum példája gyakornokok befogadására. A múzeum igyekszik a gyakornokait minél nagyobb önállóságra buzdítani, és így jöhetett létre Bora Éva és Merényi Zita: *Vendégnek lenni régen és ma...* című intergenerációs projektje, amelyben közösségi szolgálatos diákok és nyugdíjasok vettek részt, és osztották meg egymással a vendéglátással és utazásaikkal kapcsolatos élményeiket konkrét posztereken látványosan is bemutatva azokat. Ez nemcsak a résztvevőknek biztosított kellemes és tanulságos perceket, de a gyakornokok is hasznos tapasztalatokkal gazdagodtak az ilyen jellegű projektek szervezése kapcsán, illetve a múzeum is nyert bizonyos információkat ezeknek az embereknek az utazási szokásairól, illetve egyes esetekben a vendéglátás-történeti gyűjteményeit kiegészítő személyes fotókat is, a hozzájuk tartozó történetekkel.

Egy másik terület lehet az együttműködésre, együtt alkotásra a Nemzeti Tehetség Program által támogatott tehetséggondozó projektek köre. Erre láttam egy nagyszerű példát a Nagytérenyi Kastélymúzeumban, ahol a Jelky András Iparművészeti Szakközépiskola diákjai és iparművész pedagógusai készítettek az állandó bútortörténeti kiállítást kiegészítő iparművészeti installációkat, azaz olyan papírból készített ruhákat állítottak ki egy időszakos kiállításon, amelyek motívumait, vonalait a kiállított bútorokon megjelenő minták, motívumok ihlették.

A befogadó és a látogatókat munkájukba bevonó múzeumok további nemzetközi és hazai példái találhatóak a Múzeumok és Látogatók Alapítvány nemzetközi együttműködési projekteinek eredményeit bemutató alábbi kiadványokban:

---

¹² Dr. Govier, Louise, 2009, 7

Museums as Places for Intercultural Dialogue http://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/service/Handbook_MAPforID_EN.pdf

Museum Literacy http://www.fitzcarraldo.it/ricerca/pdf/musli_finalpublication.pdf

Community Exhibitions as Tools for Adults' Individual Development <http://en.calameo.com/read/003633218e1344ed75384>

Összefoglalásul tehát érdemes átgondolnunk azt, hogy a mi múzeumunk szerepe hogyan alakult az elmúlt években; hogyan igazodtunk a generációk változásaihoz; mennyiben vagyunk felkészülve a digitális technológiákat már az anyatejjel magukba szívó potenciális látogatóink újfajta elvárásaira, akár a marketing, akár a bemutatás terén. Fontos szem előtt tartanunk, hogy a közönségfejlesztés nem egyenlő a közösségfejlesztéssel, de a múzeumok létezése egyre inkább csak a közösségért végzett munkájukkal lesz igazolható; valamint, hogy a közönség bevonásának mélyreható strukturális változásokon és intézményi elkötelezettségen kell nyugodnia, csak ekkor lesz hatékony. Azt is érdemes megvizsgálnunk, hogy mi ebben hol tartunk, a jelenlegi lehetőségeink milyen további fejlődést tesznek lehetővé, milyen feltételek megléte mellett gondolhatunk a továbblépésre.

Felhasznált irodalom

Alexander, Edward Porter – Alexander, Mary (2008): *Museums in Motion: An Introduction to the History and Functions of Museums*. Rowman Altamira, Lanham.

Antoniou, Angeliki – Lepouras, George (2008): MEETING VISITORS' EXPECTATIONS, The Perceived Degree of Museumness.

https://www.academia.edu/2982609/MEETING_VISITORSEXPECTATIONS (2015-11-02)

Cameron, Duncan F.(1971): The Museum, a Temple or the Forum. In: *Curator: The Museum Journal*, Volume 14, Issue 1, March 1971, 11-24,

Csikszentmihályi, Mihály (2012): *Kamasznak lenni*. Libri, Budapest.

Govier, Louise (2009): *Leaders in co-creation? Why and how museums could develop their co-creative practice with the public, building on ideas from the performing arts and other nonmuseum organisations*.

<https://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/leaders-in-co-creation/Louise%20Govier%20-%20Clore%20Research%20-%20Leaders%20in%20Co-Creation.pdf> (2015-11-02)

Heumann Gurian, Elaine (2006): *Civilizing the Museum: The Collected Writings of Elaine Heumann Gurian*, Routledge Taylor & Francis Group, London-New York.

Rainie, Lee (2006): *Life Online: Teens and technology and the world to come*. Speech to an annual conference of the Public Library Association. Boston. March 23, 2006.

Shenga, Chieh-Wen – Chen, Ming-Chia (2012): A study of experience expectations of museum visitors, In: *Tourism Management*, Volume 33, Issue 1, February 2012, 53–60

Simon, Nina (2010): *The Participatory Museum*. Creative Commons.

<http://dev.omeka.org/sbrennan/SearchTestO2/SearchTestO2/files/original/ebe83abf5fef3681ea5c5a350234f3a9.pdf> (2015-11-02)

Weil, Stephen E. (2002): *Making museums matter*. Smithsonian Institution Press.

MUSEUMS & SOCIETY 2034: TRENDS AND POTENTIAL FUTURES, Center for the Future of Museums, An initiative of the American Association of Museums, 2008

<http://www.aam-us.org/docs/center-for-the-future-of-museums/museumssociety2034.pdf> (2015-11-02)

2030 Vision: Anticipating the Needs and Expectations of Museum Visitors of the Future, Smithsonian Institute, Office of Policy and Analysis, Washington, DC 20013, July 2007

<http://www.si.edu/Content/opanda/docs/Rpts2007/07.07.2030Vision.Final.pdf> (2015-11-02)

II. Múzeumandragógia a magyar felsőoktatásban

SZABÓ JÓZSEF

Múzeumandragógiai és kultúrandragógiai kutatások a Debreceni Egyetemen

Absztrakt: A Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézetének Andragógia Tanszékén 2011-ben kezdődött és negyedik éve folyik a múzeumandragógia oktatása. A cél az volt, hogy kérdőíves és interjúval támogatott kutatással vizsgáljuk a múzeumokban a múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai tevékenységet. A vizsgálatokat elsősorban Észak- és Kelet-Magyarországon végeztük. Megállapítottuk, hogy a 1997. évi CXL. törvény módosítását követően a muzeális intézmények átalakultak, és egyre nagyobb szerepet vállalnak a helyi közösségi művelődésben. Azt a következtetést is levonhattuk, hogy a múzeumi kultúráközvetítéshez hasonló módszerek más területeken is érvényesülnek, így jeleztük egy magasabb kategória bevezetésének szükségességét, ez lett a kulturandragógia. Az eredményeink feltárták az új fogalmi kategória bevezetésének indokoltságát. Pozitív képet jelent, hogy az andragógiai, sőt néhány esetben a gerontológiai tevékenység egyre nagyobb szerephez jut, bár a legtöbb helyen még mindig a múzeumpedagógia egyfajta leágazásaként végzik ezt a feladatot. **Kulcsszavak:** múzeum, kulturandragógia, múzeumandragógia, múzeumpedagógia, informális tanulás.

A múzeumi kultúráközvetítés

A XXI. század elejére a múzeumok hagyományos hármass feladatrendszerének (gyűjtés, konzerválás, kiállítás) bővülése figyelhető meg. Ma a legfontosabb funkciók közé a közvetítés lépett elő. Ebben fontos szerepet játszott az a tény is, hogy az utóbbi időben jelentősen megváltozott a múzeumok és a helyi társadalom viszonya. A szakirodalomban egyre többször találkozunk azzal, hogy napjaink globalizálódó világában a múzeumok min nagyobb szerepet vállalnak a lokális közösségek építésében és működtetésében, a lokális identitás erősítésében. Külföldi és hazai példák mutatják, hogy a múzeumok megpróbálják újra definiálni szerepüket, és egyre komolyabb szerepet vállalnak a lokális közösségek megszervezésében¹. A múzeumi kultúráközvetítési folyamatban új elemek is megfigyelhetők. Ezek közül ki kell emelnünk a családot, mint célcsoportot megszólító hétvégi programokat, ahol a pedagógiai tevékenység mellett fontos szerep jut az andragógia speciális módszereinek. Kutatásunk egyik célja ezeknek a feladatellátásoknak a feltárása, elemzése.

A múzeumok számára az egyik legnagyobb kihívás napjainkban az, hogy miként tudnak bekapcsolódni a technológia új megoldásait felvonultató információs folyamatokba, milyen lehetőségeket találnak arra, hogy a potenciális látogatóikat, közönségüket megszólítsák. Ehhez ma már elengedhetetlen követelmény az élményszerű információközvetítés, amibe beletartozik a virtuális tárlatlátogatás, az interaktív honlapok működtetése, speciális szakmai programok kidolgozása. Ezzel olyan edutainment programok állíthatók össze, amelyek a múzeumokban összegyűjtött értékeket az interneten keresztül mindenki számára elérhetővé teszi. Különösen fontos lehet az, hogy az így elérhető anyagokat a pedagógusok közvetlenül beépíthetik az oktatási programjukba, ezzel is segítve a tananyag jobb megértését, feldolgozását, hatékonyan

---

¹ Koltai 2011.

össze tudják kötni a gyűjteményre és az ott felhalmozott tudásra alapozott informális és non-formális tanulási lehetőségeket az iskolai keretek között folytatott formális tanulással.

A XXI. századi múzeumi kultúraközvetítés következő fontos feladat, hogy a múzeumokban megfelelően felkészült, a gyakorlati megoldásokat, információ átadási technológiákat ismerő szakemberek álljanak rendelkezésre. A múzeumi funkciók bővülésével, a kultúraközvetítési módszerek változásával új ismeretek és új kompetenciák megszerzése szükséges. Ezekkel a múzeumokban dolgozó szakemberek a hagyományos felsőoktatási képzésük keretében ritkán találkoznak. Ennek fő oka, hogy hiányoznak azok a kurzusok vagy szakok, szakirányok, ahol a múzeumokban folyó ismeretterjesztés specialitásai elsajátíthatók. Fontos szerepet játszhat az is, hogy nem igazán határolható körül, hogy melyik tudományterület oldaláról közelítsék a szakemberek a képzést, mivel a kultúraközvetítésnek ez a módja több tudományterület együttműködésének eredménye lehet. Fontos lehet tehát, hogy a felsőoktatási intézmények az érdeklődő hallgatókat naprakész ismeretekkel lássák el. Megoldást jelenthet a már múzeumpedagógusként vagy múzeumi művelődésszervezőként dolgozó szakemberek továbbképzése. Azt azért itt ki kell hangsúlyoznunk, hogy erre egyetemi szintű diplomát adó képzés keretében igen kis lehetőség kínálkozik, mert a törvényi változások miatt a több éve dolgozó szakemberek csak akkor tudnak belépni az oktatásba, ha a lényegesen szigorúbb követelményeknek is meg tudnak felelni.

Az andragógia belső rendszere

Az andragógia, mint az egységes embernevelés felnőttekkel foglalkozó területe bekerült a köztudatba, de a funkcionális felosztása, a részterületek meghatározása még csak most kezdődik. Azt már sokan érzik, hogy ki kellene alakítani egy olyan felépítést, ami összekapcsolja az egyes részterületeket, de ezzel együtt a specifikumokra koncentrálna az adott terület jellemzőinek kibontását segíti. Ten Have már 1966-ban felhívta a figyelmet arra, hogy a felnőttképzés csak egy részterülete az andragógiának.

A rendszerelméleti megközelítések lényeges feladata volt a felnőttképzés funkcióinak csoportba rendezése. Ezen elmélet egyik képviselője Philipp Eggers, aki a kulturális értékek megismerésén alapuló tanulás lehetőségét csak részlegesen érintette². Gáspár László tudományos munkájának egyik fontos eredménye, hogy bizonyította a szocializáció, a nevelés, a művelődés szoros kapcsolatát. A három területet együttesen az emberformálódás folyamatának tekintette³. Itt találkozunk először azzal a megközelítéssel, mely szerint az andragógia szerves része a művelődés, a kulturális értékek megismerésén keresztül történő ismeretszerzés, ismeretbővítés.

A rendszerszemléleti megközelítés legjelesebb hazai képviselője Durkó Mátyás, akivel közösen írt cikkünkben már 1999-ben jeleztük, hogy a pedagógia rendszerezéséhez hasonlóan kellene az andragógia és a gerontológia belső rendszerét megalkotni, és ebben a rendszerben a permanens nevelést, az élethosszig tartó tanulást, valamint a művelődésen keresztüli tanulást is meg kell jeleníteni. Figyelembe kell venni azonban azt, hogy a felnőttek tanulási módszerei és tanulási motivációi – mint arra többek között Juhász Erika is rámutatott – lényegesen eltérnek a gyerme-

---

² Eggers - Steinbacher 1977.

³ Gáspár 1990.

kekétől. A felnőtteknél többek között új fogalomként jelent meg az autonóm tanulás, ami egyértelműen az informális tanulás részét képezi. A felnőttkori tanulás, ismeretszerzés nem képzelhető el önálló, saját elhatározásból végzett autonóm tanulás nélkül⁴.

Mindez arra is rávilágít, hogy a pedagógia sémája csak fenntartásokkal alkalmazható az andragógia esetén. Azt is láthatjuk, hogy olyan új elemek is megjelennek az andragógia felosztásában (pl.: a fentebb említett autonóm tanulás), ami a pedagógia esetén kevésbé értelmezhető. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a pedagógia és az andragógia belső rendszere jelentősen eltér egymástól. Ennek fő oka a két területnél alkalmazott módszerekben, az elért és elérendő hatásokban rejlik. Erre a kultúráközvetítés más területeit kutatók már régebben is felhívták a figyelmet⁵.

Csoma Gyula a felnőttoktatás intézményi és funkciók szerinti rendszerét vizsgálva mutat rá arra, hogy a felnőttoktatási rendszerben fontos szerepet töltenek be a könyvtárak, a múzeumok, a képtárak, illetve az informális tanulás folyamatában megjeleníthető intézmények.⁶ Ezzel a munkájával lényegében megalapozza az andragógia felnőttoktatásra és kultúráközvetítésre vonatkozó elkülönítését. Ennek háttérében az is állhat, hogy már a kilencvenes évek elejétől a mai andragógus képzés felnőttképzési és művelődési menedzser szakként, majd felnőttképzési és művelődés szervező szakirányként működött. Ez tehát azt is jelzi, hogy a kultúráközvetítés szakemberei már kezdetől fogva tudják, hogy a felnőttkori tanulásnak két olyan jól elkülöníthető területe van, amelyek egyike kifejezetten a felnőttek képzésével foglalkozik, míg a másik ág a kultúráközvetítést, a rendezvények és közösségi események szervezését, az informális tanulást és ismeretszerzést állítja a középpontba.

Az andragógia belső rendszerét vizsgálva a szakemberek négy fő szakterületet különböztetnek meg: 1. Iskolarendszerű felsőoktatás: oktatásszervezés. 2. Személyzeti munka andragógiája (humán erőforrás fejlesztési feladatokat foglal magába). 3. Szociális munka andragógiája (a peremhelyzetben lévők fejlesztésével foglalkozó munkaterület. Részterülete a kriminál-andragógia.) 4. A tanácsadás andragógiája: tanulási tanácsadás, általános és speciális tanácsadások szervezetei, szervezetfejlesztési tanácsadások, teleházak andragógusai.

Elvégzett vizsgálataink alapján ezt a felosztást kívánjuk kiegészíteni egy ötödik elemmel, a kulturandragógiával. Kutatásunk a múzeumandragógia irányából indult, de az előzetes vizsgálatok alapján azonban azt tapasztaltuk, hogy az információ átadás és a közönséggel való kapcsolattartás szempontjából egyes intézmények között nincs jelentős különbség, miközben az intézmény alapvető funkciói eltérnek egymástól.

Kulturandragógia és múzeumandragógia

A kulturandragógia fő területe, ahol az új információk megszerzése elsősorban az informális tanulással történik, és amit az alábbiak szerint jellemezhetünk:

- Az új ismeretek megszerzése alapvetően informális tanulással történik
- Az ismeretek döntően a kulturális értékekhez kapcsolódnak
- A megismerés folyamata, módszerei hasonlóak
- A megismerés önkéntes, többnyire spontán módon zajlik

---

⁴ Forray – Juhász 2009.

⁵ Nagy 2005.

⁶ Csoma 2003.

A kulturális intézmények andragógiai tevékenységének fejlesztésére vonatkozó intézményi és kultúrpolitikai tervek, ezeken belül a civil szervezetek és közösségek fokozott bevonásával kapcsolatos elképzelések megvalósításához elengedhetetlen a szakemberek andragógiai ismereteinek és kompetenciáinak fejlesztése. Erre hívta fel a figyelmet az I. Országos Múzeumandragógia Konferencián Kurta Mihály a múzeumok oldaláról, és Szabó József a felsőoktatás oldaláról.⁷ Különösen fontosnak ítélték a felnőttkori tanulás módszertani hátterének megismerését, de emellett rámutattak arra is, hogy más tudományterületeken szintén szükségesek az új ismeretek.

Amennyiben a múzeumok feladatait vizsgáljuk, az ICOM Múzeumok Etikai Kódexe ajánlását érdemes a középpontba állítani. Ebben az iránymutatásban megjelölik azt, hogy a múzeumok mellett, hogy lehetőséget biztosítanak a természeti és kulturális örökség megbecsüléséhez, megértéséhez és kezeléséhez, fontos feladatuk a közművelődési szerepük fejlesztése. Ehhez szorosan kapcsolódik a helyi közösségekkel az interaktív kapcsolat fejlesztése.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény az etikai kódexhez hasonlóan rögzíti, hogy a múzeumokban található kulturális javak a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség egészének elválaszthatatlan összetevői, aminek a nyilvánosság számára történő széleskörű és egyenlő hozzáférhetővé tétele a mindenkori társadalom kötelezettsége.

Ennek kapcsán Kurta Mihály kiemeli a kultúra és a kulturális intézményrendszer, ezen belül is a múzeumok társadalmi feladatait, amelyek a következők⁸:

- a mindenkori életminőség emelése, a munkaerőképzés;
- az egyén közösségképző képességének kifejlesztése;
- gazdálkodásfejlesztő szerep;
- nemzeti és állampolitikai célok szolgálata.

Napjaink múzeumainak fontos feladata a helyi társadalom építésének támogatása, a helyi tradíciók megőrzésének segítése többek között a kapcsolódó hagyományok és audiovizuális hordozók feldolgozásával, illetve a lokális identitás erősítése. Azt is láthatjuk, hogy a múzeumok, mint az élethosszig tartó tanulás egyik meghatározó színhelyei az élményszerű kultúrákövetítés tökéletes terepét jelentik a helyi lakosság mellett az élményturizmus szereplőnek is. Ebben a folyamatban a résztvevők a múlt és a jelen kulturális értékeinek megismerésén túl olyan háttér ismeretekhez juthatnak, amelyek segítik az eligazodást az egyre bővülő információáradatban. Mindezek mellett az is megfigyelhető, hogy a múzeumokon kívül más intézményekben, kultúrákövetítő rendszerekben is hasonló ismeretszerzési igények jelentkeznek. A kulturális örökségek mellett egyre több szinten találkozunk azokkal az elvárásokkal, ahol a társadalom tagjai a tudomány világáról, a természet értékeiről szeretnének újabb ismereteket szerezni. Ezt támasztja alá az is, hogy egyre több városban találkozhatunk tudományos élményparkokkal, így Debrecenben is megnyílt az Agora, ami a fiatalok és a felnőttek számára egyedülálló andragógiai módszerekkel, interaktív játékos megoldásokkal segíti az új ismeretek megszerzését, elmélyítését.

---

⁷ Kurta 2010.

⁸ Kurta 2012. 78.

A kultúraközvetítés rendszere tulajdonképpen úgy is jellemezhető, mint az általános műveltségnek, az egyén tudatában meglévő információknak – az egyéni érdeklődés által meghatározott irányban való – öntevékeny továbbépítése.

Ebből következik, hogy sem a terjedelme, sem az iránya sem a szintje többnyire nem esik egybe az amúgy nehezen definiálható általános műveltségként jelölt fogalomkörrel. A kultúraközvetítési folyamatot tehát a kínálat mellett nagymértékben határozzák meg az egyéni érdeklődés és az információkhoz való hozzáférés lehetőségei. A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy kultúraközvetítési folyamat tárgya elvileg bármi lehet, amelyben elsajátítható és elsajátításra érdemes emberi erőfeszítés, képesség, tudás halmozódott fel, és közvetítőként szerepelhet minden olyan intézmény és szervezet, amely képes valamilyen módon az általa rendelkezésre álló információt megosztani.

A múzeumandragógia megjelenése az oktatásban

A felsőoktatásban az andragógusképzés indításának célja az volt, hogy a végzettek a nevelés-tudományi, a pszichológiai, a jogi, a közgazdasági és a szociológiai tudásuk, valamint az állami, az önkormányzati, a vállalkozói, a civil és a nonprofit szervezetekről és intézményekről, a munkaerőpiac és a munkavállalás kapcsolatáról szerzett ismereteik alapján képesek legyenek településeken, intézményekben, szervezetekben, közösségekben, a kulturális tanulás különböző szinterein tervező, szervező, értékelő, irányító, animátori és tanácsadói munkakörök ellátására, a humán erőforrás-gazdálkodással kapcsolatos feladatok elvégzésére, és segítséget tudjanak nyújtani a szakmai és az önálló életvezetési feltételek megteremtésében is⁹.

Ennek a komplex feladatellátásnak megfelelően indultak el az egyes specializációk, ami azt is eredményezte, hogy az andragógia szak és specializációi iránt jelentőssé vált az érdeklődés. A belépési kritériumok változtatása sem tudta a képzést ellehetetleníteni, bár tény, hogy a magas pontszám és az állami finanszírozású helyek hiánya miatt a hallgatói létszám olyan mértékben csökkent, hogy már csak néhány helyen tudott megmaradni ez a szak. Az andragógián belül a lokális, az európai és a globális kultúra új kihívása a kultúrandragógia, és ezen belül a múzeumandragógia (múzeumi felnőttoktatás, felnőttképzés, nevelés), amely a kulturális, vallási, civilizációs, etnokulturális helyzetek múzeumi összefüggéseit, megismerésének lehetőségeit vizsgálja. A képzés eredményeként a muzeális jellegű intézményekben andragógiai végzettséggel rendelkező szakemberek is megjelentek. Őket tekintjük az első gyakorló múzeumandragógusoknak. A múzeumandragógia így a XXI. század első évtizedében egyfajta alternatív muzeológiaként jelent meg hazánkban. A gyakorló szakemberek munkája arra mutatott rá, hogy aki a felnőttkori kultúraközvetítésben részt kíván venni, annak andragógiai kompetenciával kell rendelkeznie, és ez fokozottan érvényes a múzeumi kultúraközvetítés területén.

Az andragógia szak elődjai mindig törekedtek arra, hogy megtalálják a képzés és a gyakorlati hasznosíthatóság közötti kapcsolatot. Az oktatók próbáltak olyan ismeretanyagot összeállítani és átadni, ami biztosította, hogy a végzősök a lehető leghamarabb a számukra megfelelő álláshoz jussanak. Ennek a folyamatnak volt egyik fontos eleme, hogy az I. Múzeumandragógia Konferencia tapasztalatai alapján megvizsgáltuk, milyen kapcsolat lehet az andragógia és a múzeumi kultúraközvetítés között. 2011-ben kísérleti jelleggel beépítettük a múzeumandragógia gyakorlati megoldásainak kutatását a mesterszakosok tantervébe. Már az előzetes eredmények is biztatóak voltak. Egyértelművé vált, hogy a múzeumok a környezeti változásokra

⁹ Kocsis – Koltai 2006.

reagálva egyre többször fordulnak a felnőtt közönség egyes csoportjai felé, így szükségük van a megfelelő szakmai háttérre. Másrészt a hallgatók egy része kifejezetten érdeklődött az intézményi kultúráközvetítés iránt, és többen ezen a területen helyezkedtek el. Azt is láttuk azonban, hogy az intézményi kultúráközvetítés speciális területeinek megismerésével, a tanultak gyakorlati alkalmazásával csak azok a hallgatók célozhatók meg, akik már megfelelő szakmai tapasztalatokkal rendelkeznek, több gyakorlaton is részt vettek. Ezen előzetes ismérvek alapján döntöttünk úgy, hogy a képzési rendszerbe a gyakorlat oldaláról kapcsoljuk be a kultúráközvetítésnek ezt a formáját. Mindezt tesszük úgy, hogy az első néhány órán tisztázzuk, felidézzük az elméleti hátteret. Ezt követően mindenki választ egy múzeumot, és ott végzi el azt a kutatói munkát, ami megmutatja az intézményi kultúráközvetítés módszereit, különös tekintettel a felnőttek elérésére. A kutatás elméleti kereteinek tisztázásakor meghatároztuk azokat a fontosabb kérdésköröket, amelyeket mindenképpen tisztázni kell. Mindezek mellett azt is pontosítottuk, hogy milyen háttér információkat szükséges átnézni, és ezeket milyen szempontok szerint kell rendezni.

A kutatás elsősorban arra irányult, hogy megtaláljuk a múzeumokban és a kultúráközvetítő intézményekben a kifejezetten andragógiai vagy az andragógia tevékenységeként értelmezhető gyakorlati elemeket. Ezzel többek között azt is szeretnénk volna elérni, hogy a gyakorlati szakemberek körében is meghonosodjon az egyes részterületek andragógiaiakénti értelmezése. Előzetes információink szerint ugyanis sok helyen folyik kultúrandragógiai vagy múzeumandragógiai tevékenység, de azt felnőttkori múzeumpedagógiaiaként, múzeumi mediációként vagy felnőtteknek szóló pedagógiai programként határozzák meg. Célunk volt továbbá, hogy a módszertani elemek vizsgálatával a kultúráközvetítés és informális tanulás egyes közeli területeinek találjunk közös definíciót, bizonyítsuk az andragógia szerkezetének általunk felvázolt leképezését, az egyes andragógiai elemek rendszerezését.

Empirikus vizsgálatok

Az empirikus vizsgálataink arra irányultak, hogy megvizsgáljuk a múzeumokat, illetve a tudásmegosztással foglalkozó más intézményeket abból a célból, hogy milyen módszereket alkalmaznak a felnőttek ismeretigényének kielégítésében, milyen szakmai háttérrel rendelkeznek a szakemberek, mennyire ismerik az andragógia megoldásait.

A kutatásunk elsősorban Kelet-Magyarország múzeumaira, illetve a tevékenység alapján hasonló kultúráközvetítő szerepet betöltő szervezetekre irányult. Első lépésként áttekintettük a nyilvánosan megszerezhető információkat, elsősorban az interneten fellelhető anyagokat néztük át. Megvizsgáltuk az intézmény honlapját, az ott közölt információk tartalmát és frissességét, frissítési ciklusát, illetve a lap által nyújtott egyéb szolgáltatásokat. Azt is megnéztük, hogy milyen rendszeres vagy időszakos kiadványai vannak az adott intézménynek, ezek mennyire célpiacon orientáltak, milyen konkrét csoportot céloznak. Ezt követően kerestük meg az adott intézmény vezetőjét és azokat a szakembereket, akik a közönségkapcsolatokkal, az információ átadás kontakt és online formáival foglalkoznak.

Az interjúk során már konkrétan az andragógiai tevékenységre kérdeztünk rá, illetve ha így nem fogalmazták meg a munkatársak, akkor segítettünk annak felismerésében, hogy az általuk végzett tevékenység végeredményben andragógiai munka. Legtöbbször ezt saját maguk is felismerték, mert az interjúk során elmondták, hogy mennyire más a felnőttekkel történő foglalkozás, mint az iskolásokkal.

A múzeumi közvetítésben alkalmazott hagyományos felnőttoktatási módszerek (kiállítás, tárlatvezetés galéria-beszélgetés vita, előadás stb.) mellett az elmúlt években az internetre, a mobil infokommunikációs eszközökre alapozott módszerek fejlődtek a legnagyobb mértékben. Vizsgálataink rámutattak arra, hogy a múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakemberek többnyire tudatában vannak annak, hogy a jelenlegi ismereteik nem elegendők, így részükről is határozott igény mutatkozik az andragógia elméletének és a hatékonyan alkalmazható felnőttoktatási módszereknek megismerésére és alkalmazására. Az alábbiakban kutatásunk néhány részletét mutatjuk be. A teljes kutatási anyag önálló kötetben jelenik meg hamarosan.

A kutatásunk egyik célpontja volt a Déri Múzeum Debrecenben.¹⁰ Egyedülálló látványossága a Munkácsy trilógia. A múzeum épületének felújítása és akadálymentesítése megtörtént, a lakosságot megújult honlapon tájékoztatja a programokról, és akár virtuális sétát is tehetünk. Az interjúk alapján elmondhatjuk, hogy szakképzett múzeumpedagógusok várják az iskolai csoportokat. Az általános és középiskolákkal aktív kapcsolatot építettek ki, több tematikus és interaktív, a tantervvel összehangolható programot alakítottak ki. A múzeumpedagógusok az általuk készített anyagokat hozzáférhetővé tették, így a pedagógusok könnyen megtalálhatják azokat a kapcsolatokat, amelyek miatt érdemes egy-egy órát a múzeumban megtartani. A felnőttek számára nincsenek kiemelt szervezés eseményeik, az itt dolgozók nem is ismerték az andragógia fogalmát. A felnőtt látogatók számára a klasszikusnak számító tárlatvezetést tudják biztosítani igény szerint több nyelven is, és rendelkeznek audioguide rendszerrel. Múzeum-andragógiai megoldásokat nem terveznek és jelenleg sem a turisztikai cégekkel, sem a szállodákkal nem építettek ki kapcsolatot.

Vizsgálataink másik debreceni állomása a MODEM múzeum volt, ami az összevonások miatt ma már a Déri Múzeum irányítása alá került. Az elmúlt években kiemelkedő kezdeményezése volt az intézménynek a vasárnaponként rendezett múzeumpedagógia foglalkozás, amit múzeumpedagógusok és képzőművészek együtt tartottak. A csoportlétszám szinte minden héten az internetes jelentkezéssel betelt. A gyerekek egyedülálló élményekkel gazdagodtak, saját alkotásokat vihetek haza, amit megmutatva otthon a családdal is megbeszélhették az új ismereteket. A folyamatosan változó, a modern mesterek műveit felvonultató múzeum kiállításai látogatottak voltak, többen keresték fel Debrecenre csak azért, hogy a művészekkel, illetve az alkotásaikkal találkozzanak. Kiemelt szerep jutott a neves szakemberek és prominens személyek irányításával indult tárlatvezetéseknek. Ezek az események mindig telt házzal zajlottak. Bár nem nevezték múzeumandragógiai tevékenységnek, inkább egyedi kulturális eseményként jelenítették meg, ennek ellenére ez a rendezvény a felnőtteknek szóló kultúrandragógia megjelenése. Nyugodtan állíthatjuk, hogy itt többről van szó, mint múzeumandragógiáról, mivel költők, rendezők, film és színművészek tartották a tárlatvezetést, amelynek során a kultúra igen széles spektrumát vonultatták fel, nem kevés esetben zenei programokkal színesítve.

Debrecen másik nagy sikerű intézménye a természettudományi élménycentrum, az Agóra. Mint azt neve is mutatja, a célja a látogatók számára olyan élmények nyújtása, ami segíti a természettudományos jelenségek megértését, a tanulmányok gyakorlati hasznosítását mind a diákok, mind a felnőttek számára. Tevékenységüket alapvetően pedagógiai elvek szerint végzik, az iskolai oktatáshoz készítene interaktív bemutatókat, audiovizuális anyagokat. Szervezett keretek között látják vendégül a megye általános- és középiskolai tanulóit, illetve az egyetemi hallgatókat. Mindezek mellett szívesen látják a családokat és a felnőtteket is. Kifejezetten

---

¹⁰ Mermeze 2015.

andragógiai programokat nem indítanak, ehhez szakembereket sem alkalmaznak. Ezzel együtt viszont úgy gondolják, hogy a városban a lakosság minden rétege számára kívánnak új és érdekes látványosságokat bemutatni. Mivel az intézmény 2015-ben kezdte meg működését, így az elsődleges pedagógiai programok után csak a későbbi években készítik el a felnőttek számára is érdekes és értékes egyedi bemutató anyagokat. A felvázolt célok alapján már most látható, hogy akár idegenforgalmi látványossággként is kezelhető, egyedülálló természettudományos ismeretátadó hely lesz Debrecenben.

Kutatásunk kiterjedt a kisebb muzeális intézményekre is. Ezek közé tartozik a Debreceni Református Kollégium múzeuma¹¹. A Debreceni Református Kollégium az ország egyik legjelentősebb oktatási intézménye, mely 1538-as alapítása óta folyamatosan nyújt oktatást az elemi iskolától az akadémiai szintig. A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság a Kollégiumot a Református Nagytemplommal együtt 2013-ban nemzeti emlékhellyé nyilvánította. A Kollégium könyvtárában gyűjtötték a tudomány legértékesebb alkotásait, és a kollégium feladatai közé tartozott a vidéki és falusi iskolák tanszerekkel, térképekkel, könyvekkel való ellátása. Az egységes Kollégiumi múzeum tervét 1877-ben vetette fel Révész Bálint, ez azonban csak majdnem egy évszázaddal később valósult meg. A debreceni alkotmányozó zsinat 400 éves jubileuma alkalmával rendezett ünnepségek keretében 1967-ben nyílt meg Kollégiumi és Egyházművészeti Múzeum néven az első kiállítása. A következő esztendőben már állandó kiállítást nyitott a Múzeum az épület déli szárnyának földszintjén. A Nagykönyvtár gyűjteményeinek jó része ekkor került át a Múzeum tulajdonába.

A múzeumban állandó jelleggel több, felnőtteknek is szóló múzeumpedagógiai foglalkozás is elérhető csoportok részére, ezek jellemzően városi séták, amelyek során bemutatják Debrecen nevezetességeit.

– Ady Endre nyomában

- a séta során felelevenítik a költő debreceni éveit, a program 90 perces és 12 év feletti korosztály számára ajánlott.

– Petőfi-séta

- a belvárosi séta során versek és levélrészletek segítségével idézik fel Petőfi Sándor alakját. A program 60 perces és 12 év feletti korosztály számára ajánlott.

– Bolond Istók utazása

- a színháztörténeti sétán a debreceni színjátszás történetét mutatják be, versekkel és történetekkel illusztrálva a történéseket. A program 90 perces és 14 éve feletti korosztály számára ajánlott.

A foglalkozások leírása a múzeum honlapján megtalálható, és a honlapon keresztül a pedagógusok be is tudják jelenteni csoportjukat.

Kifejezetten múzeumandragógiai foglalkozások nincsenek a múzeumban, azonban sok, inkább a kulturandragógia körébe tartozó programot rendeznek. Ilyenek például a kollégiumban megtartott könyvbemutatók, különböző komolyzenei és világzenei koncertek is. Az olyan or-

---

¹¹ Barta 2015.

szágok programok keretében is, mint a Múzeumok Éjszakája és Templomok Éjszakája (melyben a múzeum minden évben részt vesz) biztosítanak a felnőtt korosztály számára is érdekes programokat. Ezen kívül a múzeum az egyházi ünnepekhez kapcsolódóan (húsvét, pünkösd, advent) családi délelőtti rendezvényeket szervez, amelyek keretében a gyerekek különböző, az ünnepkörhöz kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozáson vehetnek részt, miközben a felnőtt korosztály a múzeum kiállításait tekintheti meg idegenvezetés kíséretében. A múzeum minden hónapban megnevezi a „Hónap műtárgy”-át, melyről a múzeum honlapján részletes ismertető olvasható, valamint a tárlatvezetések megemlékeznek róla. Május hónapban a „cégénydányádi úrasztali terítő” áprilisban pedig „Arany János karosszéke” volt a hónap műtárgya. Különböző emléknapokhoz és világnapokhoz kapcsolódóan is szervez a múzeum ad-hoc programokat, ilyen volt legutóbb a költészet napja alkalmából megrendezett „Irodalmi karikázó”, melynek során egy muzeológus vezetésével, biciklivel járhatták végig a város irodalmi emlékhelyeit az érdeklődők.

A Széchényi Ferenc Tájmuzeum Ebesen 2004. augusztus 27-én nyitotta meg kapuit a látogatók előtt.¹² A múzeum alapítója és jelenlegi fenntartója Ebes Község Önkormányzata és az Ebesi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft. A múzeum történeti, régészeti és néprajzi gyűjteményekkel rendelkezik. A Hajdúszoboszlói kistérség négy települése (Ebes, Hajdúszoboszló, Hajdúszovát, Nagyhegyes) adja a múzeum gyűjtőterületét. A múzeum célja és feladata: gyűjteni, megőrizni és közzétenni Ebes és a kistérség tárgyi és szellemi örökségét.

A múzeum alapját három gyűjtemény alkotja:

- A néprajzi gyűjtemény alapját Virág István – egykori ebesi, ma debreceni lakos – ajánlotta a múzeumnak.
- A történeti gyűjtemény alapját Haja István hagyatéka és az Ebesi Krónika anyaga alkotja.
- A régészeti gyűjtemény jelenleg csupán szórvány leletanyagot tartalmaz, melyet helyi lakosok, illetve az iskola ajándékozott a múzeumnak.
- Uzonyi Pál (1923-1986) ebesi lakos, földrajz – rajz szakos tanár, tanyasi iskolaigazgató képzőművészeti hagyatéka is a múzeumban található.

A múzeum fő kiállítása az „Ítélet nélkül – családok munkatáborokban” címet viseli. Az 50-es évek elején a Hortobágyon 12 zárt kényszermunkatábor hoztak létre, ezek közül egy volt az ebesi. Elsősorban Magyarország déli és nyugati határához közel eső településekről telepítettek ki több ezer embert családotul. Ezeknek a szabadságuktól, emberi méltóságuktól megfosztott embereknek emlékére és tiszteletére nyílt Ebesen 2004. október 8-án az 50-es évekbeli elhurcolások emlékére létrehozott állandó kiállítás.

Működik továbbá egy retro kiállítás, ami a régmúlt és a közelmúlt tárgyi emlékeit mutatja be. A múzeum a felnőtteket valamint az általános és középiskolás fiatalokat célozza meg. Egyik programjuk a szerepjáték köntösébe bújtatott forráselemzés az „Ítélet nélkül” – Családok munkatáborokban című állandó kiállításához. Adott egy képzeletbeli család, az ő elhurcolásuk története rajzolódik ki a játék során. A kiállítás országosan egyedülálló, a kiállítótérben időről-időre rendhagyó történelemóra keretében a helyi általános iskola tanulóival is megismertetik a korszak történéseit.

¹² Jász 2015.

Összegzés

Vizsgálataink azt mutatják, hogy az elmúlt években a társadalom jelentős változásokon esett át. Ennek egyik érintettje a múzeum is, és természetesen a látogatói közönség. Jelentősen változott a finanszírozás, és a társadalmi elvárások is több szinten jelentkeztek. Egyrészt a múzeumok a közjavak, társadalmi javak részének tekinthetők, ezért mindenki számára biztosítani kell az összegyűjtött és kiállított anyagokhoz a hozzáférést. Ez azonban nem jelenthet automatikusan ingyenes hozzáférést, mivel a díjmentesség és az értékítélet összekapcsolódik, ami így elfedi a múzeumokban felhalmozott tudás és ismeret valódi értékét. Többek között ennek a szemléletnek is köszönhető a kulturális intézményeknek az alulfinanszírozottsága.

A múzeum és már kultúraközvetítő intézmények társadalmi haszna a társadalom, a szűkebb környezet, közösség szolgálata olyan módszerekkel, amelyek speciális és egyedi ismeretekre, azok hasznosítására építenek, sok esetben támogatják az életminőség javításához szükséges új információk megszerzését. Az andragógia egyik fő feladatákként érdemes megjelölni azt, hogy a kulturális intézmények, így a múzeum fenntartása a társadalom és az azt alkotó polgárok számára egyaránt hosszú távú és magas szintű (pénzzel, közvetlen napi bevétellel nem igazán mérhető) befektetés.

Felhasznált irodalom

- Barta Fruzsina (2015): A Debreceni Református Kollégium múzeuma. In: Szabó József: *Kultúrandragógiai kutatások*. Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete, Debrecen
- Durkó Mátyás – Szabó József (1999): Az ezredforduló kihívása: az integráló andragógia. *Magyar Pedagógia*, 1999. 3. szám.
- Csoma Gyula (2003): Új szempontok a felnőttoktatás tanítási – tanulási folyamatainak időszerkezeti hátteréhez. In: Mayer József (szerk.): *Időfelhasználás és Felnőttoktatás*. OKI, Budapest
- Eggers, Philipp – Steinbacher, Franz (1977): *Soziologie der Erwachsenenbildung*. Stuttgart Berlin Köln Mainz, (Handbuch der Erwachsenenbildung, Bd.6).
- Forray R. Katalin – Juhász Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): *Nonformális – informális – autonóm tanulás*. Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Gáspár László (1990): Bevezetés az emberi erőforrások kutatásához. In: Gáspár László – Chrappán Magdolna (szerk.): „Az emberi erőforrások fejlesztése”. JPTE, Pécs
- Jász Anita (2015): Széchenyi Ferenc Tájmuzeum. In: Szabó József: *Kultúrandragógiai kutatások*. Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete, Debrecen
- Kocsis Mihály – Koltai Dénes (2006): *Az andragógia szak a felsőoktatás átalakuló rendszerében Az andragógia korszerűeszközéről és módszereiről*. Tanulmány kötet. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest
- Koltai Zsuzsa (2011): *A múzeumi kultúraközvetítés változó világa*. Iskolakultúra, Veszprém
- Kurta Mihály (2010): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi kultúraközvetítésben. In: Káldy Mária, Kriston Vízi József, Kurta Mihály és Szabó József (szerk.): *Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széplalom, 2009. május 11–12., Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiadja, Miskolc –Szentendre. 23–54.
- Kurta Mihály (2012): Az andragógia a kulturális életben és a muzeológiában. *SZÍN* 17. évf. 2. szám. p. 78
- Mermeze György Gergő (2015): A Déri múzeum. In: Szabó József: *Kultúrandragógiai kutatások*. Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete, Debrecen.
- Nagy Andor (2005): *Médiaandragógia*. Urbis Kiadó, Budapest

ÚJVÁRI EDIT

Múzeumandragógia a Szegedi Tudományegyetem képzési programjaiban

Absztrakt: Tanulmányom a múzeumandragógia kérdéskörét a felsőoktatás szempontjából közelíti meg. Arra keres választ, hogyan integrálható a múzeumi felnőttoktatás eszmei célja és szakmai törekvése az egyetemi képzési programokba, hogyan érvényesíthető a múzeumok oktatási feladatainak tudatosítása? A Szegedi Tudományegyetem Felnőttképzési Intézetében már évek óta jelen van a múzeumandragógiai és múzeumi mediációs szemléletmód, amely az elméleti és gyakorlati képzésben is teret nyert. Az eddigi múzeumi kultúraközvetítés terén elért eredmények áttekintését követően a jelenlegi, az Andragógia MA képzésébe illeszkedő múzeumandragógia kurzus bemutatására térek ki. A leendő andragógus szakemberek képzési struktúrájába illesztve a múzeum és az andragógia metszéspontjára koncentráló Múzeumandragógia kurzus lehetőséget biztosít a múzeumi oktatás, önművelés és kultúraközvetítés jelentőségének és lehetőségeinek tudatosítására, valamint egy képzési program elkészítése során egy-egy konkrét intézmény keretei között reálisan megvalósítható múzeumandragógiai tervzet kidolgozására. Végül, a változó közművelődési szakstruktúra keretei között egy, a múzeumandragógiai szakmai értékeit is magában foglaló, lehetséges képzési jövőkép felvázolása zárja az tanulmányt, hiszen az új, Közösségszervező BA képzési követelményeivel is összecseng a jelenlegi, nyitott múzeumokra történő törekvés, amely közösségi szintéreként is működhet. **Kulcsszavak:** felsőoktatás, múzeumi kultúraközvetítés, Andragógia BA, MA, Kulturális mediáció MA

A múzeumandragógia hazai erősödése mindenekelőtt a múzeumokban zajló, a felnőtt korosztályra mint célközönségre tekintő kultúraközvetítési, képzési, oktatási programokban valósulhat meg. A múzeum intézményének aktuális definiálása is magában foglalja az oktatási funkciót: „...a társadalom és annak fejlődése szolgálatában álló, nem nyereségérdekelt, permanens intézmény, amely a nyilvánosság számára hozzáférhető, az ember és környezete anyagi tanúbizonyosságait szerzi be, őrzi meg, kutatja, közvetíti és állítja ki, a tanulmányozás, az oktatás és az öröm céljából.” (ICOM – *International Council of Museums*, 1990)¹ Az oktatási funkció érvényesítésének fontos háttérrel adhatnak azok a szakmai fórumok, amelyek tudatosítják a múzeumi kultúraközvetítés ezen ágának jelentőségét, sikeres, jó példák bemutatásával ösztönözheti további hazai térnyerését.

De emellett, úgy vélem, meghatározó szerep hárul a felsőoktatásra is, amely a leendő múzeumi szakemberek képzése során már felvállalhatja a múzeumandragógia ügyét, az egyetemi hallgatókkal megismertetve e szféra fontosságát, a benne rejlő lehetőségeket, valamint a sikeres múzeumi kultúraközvetítéshez elengedhetetlen kompetenciákkal is felvértezheti a diákokat. Ehhez érdemes tisztázni, vajon hogyan integrálható a múzeumi felnőttoktatás, kulturálódás eszmei célja és szakmai törekvése az egyetemi képzési programokba, hogyan érvényesíthető a múzeumok oktatási feladatainak tudatosítása? Mely szakok, egyetemi képzési programok vállalhatják fel ezt a szakmai profilt? Vajon az eddig elért eredmények átszarmaztathatóak lesznek-e az új szakstruktúrába?

---

¹ Waidacher 2011, 198–199.

A Szegedi Tudományegyetem Felnőttképzési Intézetében már évek óta jelen van a múzeumandragógiai szemléletmód, amely az elméleti és gyakorlati képzésben is teret nyert. Az eddigi, „a múzeumi kultúraközvetítés mint oktatási program” terén elért eredményeinket konkrét, specializációba illeszkedő kurzuscsoport alapozta meg. Intézetünk két szakcsoportjának, a Könyvtár- és múzeumpedagógiai Szakcsoportnak és a Kultúramédiátor Szakcsoportnak az oktatói, a múzeumi szférából meghívott óraadó oktatókkal kiegészítve vállalkoztak arra, hogy az Andragógia – Művelődésszervező BA képzés 5–6. szemeszterében 25 kreditértékű Múzeumpedagógia specializációs képzést indítsanak, amelyet a 2009–2014-es tanévekben 15–20 fős hallgatói csoportokkal tudtunk működtetni.

A képzésben résztvevő oktatók: a JGYPK Felnőttképzési Intézet részéről dr. habil. Viskolcz Noémi főiskolai tanár, specializáció felelős, Könyvtár- és múzeumpedagógiai szakcsoportvezető, valamint dr. Újvári Edit egyetemi docens, Kultúramédiátor szakcsoportvezető vett részt a képzésben. Óraadóként pedig Joó Julianna művészettörténész, múzeumpedagógus (KOGART), dr. Kiss Erika művészettörténész, főmuzeológus (Magyar Nemzeti Múzeum), dr. Medgyesi Konstantin, történész és Hegedűs Anita PR munkatárs (Móra Ferenc Múzeum) kapcsolódott be. A specializációs képzésben a Múzeumpedagógia, A múzeumok és a műgyűjtés története, az Általános muzeológia, Kiállítás szervezés, Múzeum-kommunikáció Művészettörténet – műelemzési elmélet és gyakorlat tartozott bele. A szakmai gyakorlatot (amely a két szemeszterben összesen 30 óra) a szegedi múzeumokban valósítottuk meg, amelyre a Móra Ferenc Múzeum², a REÖK³ és a JGYPK Interaktív Természetismereti Tudástár⁴ biztosított lehetőséget. Emellett szegedi városséták szervezése is megvalósult a Joó Julianna múzeumpedagógus által szerkesztett *Stukkó nyomában* című múzeumpedagógiai füzet alapján.

A Múzeumpedagógia képzés gyakorlati programjai közé illeszkedett a felnőtt csoportokat célzó múzeumi tárlatvezetések tartása a szegedi múzeumokban. A hallgatók az őszi és a tavaszi szemeszterben is egy-egy szegedi tárlathoz kapcsolódó csoportos tárlatvezetésre készültek fel Újvári Edit koordinálásával. A programok számos kompetencia fejlesztését tették lehetővé, olyan aktivitást ösztönöztek, amelyben együtt valósulhatott meg az egyéni kutatómunka révén az önképzés, a csoportmunka, érvényesülhetett a csoportdinamika, a művészettörténeti és műelemzési ismereteket „élesben”, tárlatismertetés révén lehetett elmélyíteni és hasznosítani. Mindeközben nagy hangsúly helyeződött a múzeumi környezet értékére, az eredeti alkotások körében zajló ismeretszerzés jelentőségére, a modern, kortárs művészet interpretálásának lehetőségére. Az alkotások ismertetése során a képelemzés, a technikai információk, az alkotóra és az alkotásra vonatkozó ismeretek átadása kiegészült a tárlatnézésen résztvevők aktivizálásával, önálló vélemények megfogalmazásának ösztönzésével. Ezzel egyben érvényesült a projekt módszertan⁵ is, hiszen a rendszerszemlélet, a folyamatban való gondolkodás, az összefüggések megvilágítása, az alaposság, az aktivitás és a csoportmunka egyaránt jellemzője volt a tárlatvezetések előkészítésének és lebonyolításának. (Ld. 1–2. kép)

Jelenleg elsősorban az Andragógia MA képzésébe illeszkedő múzeumandragógia kurzus képviseli ezt a fontos szakmai területet. 2013-tól kezdődően, a 4. szemeszterben a leendő

² <http://moramuzeum.hu/>

³ <http://www.szegediszabadteri.hu/hu/reok/>

⁴ www.tudaskapu.hu

⁵ Victor 2011, 117.

andragógus szakemberek képzési struktúrájába illesztve a múzeum és az andragógia metszéspontjára koncentrálnak a kurzus lehetőségét biztosító múzeumi oktatás, önművelés és kultúráközvetítés jelentőségének és lehetőségeinek tudatosítására. A kurzus során, előadás formájában megismerkednek a hallgatók a múzeum és az oktatásformák kapcsolatrendszerével, valamint a múzeumandragógiai esettanulmányokkal. Egy képzési program elkészítése során pedig egy-egy konkrét múzeumi intézmény keretei között reálisan megvalósítható múzeumandragógiai tervezet kidolgozására is sor kerül. Ennek révén a hallgatók alapos betekintést nyernek egy általuk választott múzeumi intézményi szerkezetébe, az ott folyó múzeumi mediációról interjú készítés során nyernek tapasztalatot, amelyet kiegészít a múzeum honlapjának elemzése. A megismert intézményekbe tervezett múzeumandragógia programok és annak referátumok keretében történő prezentálásai jó alkalmat teremtenek a múzeumok ezen szerepének átgondolására is. Ezáltal a gyakorlati életben is kézzelfoghatóvá válik az elméleti tudás, amelyet a Santiago de Chilébe tartott Nemzetközi Muzeológiai Konferencia (1972) az új múzeum („museo integral”) egyik kiemelt kulcsfogalmaként határozott meg: a decentralizáció. Ennek megfelelően a múzeumok működési elvei között hangsúlyozták a témák orientációját, azaz a kiállítások tartalmának hozzáigazítását a helyi adottságokhoz, valamint a kiállításokhoz kapcsolódó képzési programok megvalósítását.⁶

A Múzeumandragógia kurzus hangsúlyt helyez a múzeumelméleti alapfogalmak és a múzeum mint intézmény történeti fejlődésének megismertetésére is. Nagyon fontos, hogy a hallgatók tisztában legyenek a múzeum története során kialakuló, klasszikus⁷ és változó szerepekkel az utóbbi évtizedekben markánsan megújuló küldetésstudattal, amely éppen a múzeumandragógia, a sokrétű múzeumi mediáció jelentőségét bizonyítja. Amint arra Giovanni Pinna is felhívja figyelmet, a modern múzeum feladatai a hagyományos szerepeket újjal gazdagította. A kulturális javak birtokbavétele, az örökség megőrzése és gondozása, a kultúrateremtés és kutatás a 20. század második felétől kiegészült a kultúráközvetítés és közzététel funkcióival, az oktató, nevelő tevékenységgel. A múzeum eredeti, elit funkciói tehát kibővültek, összetársadalmi szintűvé váltak.⁸ Fontos, hogy ismerjék a hallgatók a jelenlegi folyamatokat is, a Guggenheim-filozófia 1980–90-es években történő érvényre jutását, a múzeumi funkcióváltás jelenségeit, „a tudományos kutatóhelytől a művelődés, szórakozás, társasági igények”, intézményévé váló múzeumot, amely az élményközpontúság, a magas kultúra mellett a kisebbségek, kulturális másság bemutatását is hivatott képviselni.⁹ Az andragógia kereteibe szorosan illeszthető a tanuláselméletek révén az, hogy a modernitás „monológyszerű” múzeumától, az egyoldalú kommunikációt, ismeretátadást érvényesítő formáktól a „dialógusszerű múzeum” felé történik a haladás, tudatosan vállalt törekvés a „részvétel-orientált megközelítés”, a múzeumi munkában is érvényesülő aktív tanulás-elméletek hatása.¹⁰

A Kulturális mediáció MA 2011-től kezdődően nappali és levelező tagozatos formában is zajlik. A 4. szemeszterben sorra kerülő „Intézményi és művészeti mediáció” kurzus-blokk ad lehetőséget a múzeumi kultúráközvetítéssel kapcsolatos ismeretek átadására, az alábbi kurzusokkal: A kortárs művészeti mediáció formái és terei; A kulturális mediáció tradicionális intézményei – a múzeum új szerepeiben. A felnőtteknek szóló kultúráközvetítés gyakorlatának

⁶ Waidacher 2011, 69.

⁷ Lakner 2010, 20.

⁸ Binni – Pinna 1986, 120.

⁹ Lakner 2010, 20.

¹⁰ Mason 2012, 131–132.

sajátos formájára ad lehetőséget a 2. szemeszterben tartott Regionális és lokális kulturális identitás kurzus, melyhez kapcsolódóan a hallgatók a 3. szemeszter elején a minden év szeptemberében megrendezésre kerülő Kulturális Örökségnapok egyik szegedi rendezvényét tervezik és valósítják meg. Az európai/országos programokba illeszkedően a szegedi városéták a lokális kulturális értékekre hívják fel a figyelmet, amelyen elsősorban érdeklődő helyi lakosok szoktak részt venni. (Ld. 3–4. kép)

Képzéseink gyakorlati programjai között a felnőtt csoportoknak meghirdetett múzeumi tárlatvezetésére is van lehetőség, amelynek a múzeumpedagógus specializációs BA-s hallgatók mellett az MA-s hallgatók is rendszeres, aktív résztvevői. A képzéshez kapcsolódóan, tudományos diákköri munka kereteibe illeszkedően egy speciális múzeumandragógiai programot szervezett két hallgatónk, Boháti Dóra – Mihályfi Judit, amelyet a JGYPK Tudástárában valósítottak meg 2012 novemberében.¹¹ A „*Lásd, halld, érezd!*” *Múzeumi kultúráközvetítés fogvatékkal élők számára* című program nyomán készített TDK dolgozat – Újvári Edit témavezetésével – 2013-ban a XXXI. OTDK Kulturális mediáció tagozatában I. díjat nyert el. (Ld. 5–6. kép)

A kibontakozó közművelődési szakstruktúra keretei között egy, a múzeumandragógiai szakmai értékeit is magában foglaló, lehetséges képzési jövőkép felvázolásával zárom a múzeumandragógiát, múzeumi mediációt központba helyező szegedi felsőoktatási áttekintésemet. Az Andragógia BA megszüntetése miatt a Kulturális mediáció MA és az Andragógia MA szakok utánpótlása is kérdésessé vált, csak új BA szak esetén lehet esély az eddigi, múzeumandragógia oktatásában elért eredményeink felelevenítésére, újbóli felépítésére.

A 2015-ben megalapított Közösségszervező BA 2017 szeptemberétől történő indulásától remélhetjük az új hallgatói csoportokat, akiknek képzésében ismét érvényesíthetjük a múzeumi kultúráközvetítés értékeit. Az SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézetében indítani kívánt Közösségszervező BA három specializációt kínálhat fel: a Kulturális közösségszervező, a Humán fejlesztő és az Ifjúsági közösségszervező specializációkat, melyek közül az első kettőben jelenhetnek meg a múzeumi szférával kapcsolatos ismeretek, amelyet a szakindítási anyagunkban kívánunk érvényre juttatni. A Közösségi művelődés tanára (osztatlan tanárképzés, szakpár-tagja) szakindítási anyaga a Közösségszervező BA szakjaival együtt kerülhet kidolgozásra, amelyben az iskola és múzeumkapcsolatának hangsúlyozása, az ezzel kapcsolatos korszerű ismeretek átadása ugyancsak a képzés részét képezheti.

A jelen társadalmi jelenségeihez igazodóan a Közösségszervező BA képzési struktúrájába a múzeumgerontológia is beilleszthető, amelynek gyakorlati képzési programjához új intézményi kapcsolatok kialakítása is rendelhető, pl. Szeged, Szent-Györgyi Albert Agóra – Idősek Akadémiája révén.

A múzeumandragógiának tehát a változó felsőoktatási környezetben is meg kell találnia a helyét, ennek a meghatározó kultúráközvetítési formának a jelentőségét alá kell támasztani egyetemi képzésekkel, mégpedig olyanokkal, amelyek az elméleti tudást megfelelő szakmai gyakorlattal ötvözik. Hiszen a jelenlegi múzeumi törekvések fontos manifesztuma, a Quebeci Nyilatkozat (Ökomúzeumok és az Új Muzeológia, nemzetközi workshop, Quebec, 1984.) is

---

¹¹ <http://sinosz.hu/hirek/interaktiv-termeszetismereti-tudastar-megtekintese-szegeden>

kiemeli, hogy a muzeológiának aktivizálnia kell a közönséget, a modern kommunikációs módszerek és a modern menedzsment fogyasztókat is megszólító metódusaival, jelenünk múzeumaiban meghatározó fogalomká kell emelni a közösséget és az aktivitást.¹²

Felhasznált irodalom

- Binni, Lanfranco – Pinna, Giovanni (1986): A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése, Gondolat Kiadó, Budapest
- Lakner Lajos (2010): Nyitott, szolgáltató és oktató múzeum – fejlődési irányok. In: Múzeumvezetési ismeretek. 1. MOKK, Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 19–24.
- Mason, Rhiannon (2012): Múzeumok, galériák, kulturális örökség. A jelentésalkotás és a kommunikáció szinterei. In: Palkó Gábor (szerk.) Múzeumelmélet. Petőfi Irodalmi Múzeum – Ráció Kiadó, Budapest. 127–154.
- Victor András (2011) Projektpedagógia a múzeumban. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk.) Múzeumi tanulás. Magyar Természettudományi Múzeum, Typotex, Budapest
- Waidacher, Friedrich (2011): Az általános muzeológia kézikönyve. ELTE BTK Művészettörténeti Intézet, Budapest. http://arthist.elte.hu/TAMOP_412/2_1_waidacher.pdf

Képek

1–2. kép Andragógia BA és Kulturális mediáció MA szakos hallgatók tárlatvezetése a MIRO kiállításon, REÖK, 2013. március.

---

¹² Waidacher 2011, 88.

3–4. kép Kulturális Örökségnapok városséta – Szeged köztéri szobrainak bemutatása, Kulturális mediáció MA szakos hallgatók közreműködésével. 2014. szeptember.

5–6. kép „Lásd, halld, érezd!” Múzeumi kultúráközvetítés fogyatékkal élők számára. Múzeumandragógia program, Boháti Dóra és Mihályfi Judit Kulturális mediáció MA szakos hallgatók szervezésében. SZTE JGYPK Interaktív Természetismereti Tudástár, 2012. november.

HORVÁTH NÓRA

Az andragógus- és kulturális mediátor-képzés tapasztalatai az NYME győri karán

Elméleti megalapozással a sikeres gyakorlatért

Absztrakt: Művészetelméletre specializált filozófusként és művelődésszervezőként veszek részt az andragógia (BA) és kulturális mediáció (MA) szakos hallgatók képzésében az NYME Apáczai Karán. Az elmúlt években komoly hangsúlyt fektettem arra, hogy a leendő andragógusok, művelődésszervezők és mediátorok átlássák azt a hálózatot, melyben összefüggő rendszert alkot a művészetelmélet, a művészeti élet intézményesülése, a művészeti felsőoktatás és a műpiac. Véleményem szerint a képzési rendszer ezen a területen a legtöbb felsőoktatási intézményben komoly és átgondolt. Hallgatóink gyakran szembesülnek azonban azzal a problémával, hogy a múzeumok főállású alkalmazottak helyett önkénteseket keresnek tárlatvezetésre vagy múzeumi foglalkozások levezénylésére. Oktatóként és megszállott kiállításlátogatóként úgy látom, hogy a múzeumoknak ragaszkodniuk kell a magasan kvalifikált szakemberek alkalmazásához, akik akár önálló koncepció alapján is képesek megszervezni egy kiállítás kísérő-programjait, szem előtt tartva a kortárs művészet kihívásait és a múzeumokkal szembeni társadalmi elvárásokat. **Kulcsszavak:** társadalmi felelősségvállalás, kritikus gondolkodás, antropológizált múzeumok, bölcsészettudományok

Szakmai körökben köztudott tény, hogy nehéz idők járnak ma az andragógusképző intézményekre Magyarországon. A még futó szakokon azonban olyan hallgatók képzése folyik, akik a kötelezően előírt tananyag követelmények elsajátításával kiváló szakemberekként segíthetnek a művészet iránt érdeklődőket a kultúráközvetítés különböző színterein. Az Európai Unió és az UNESCO kulturális célkitűzéseinek ismeretében különösen fájó, hogy Magyarországon egyre nehezebb a múzeumi kultúráközvetítéssel foglalkozók helyzete, legyenek akár diákok, egyetemi oktatók vagy múzeumi szakemberek. A múzeumok nem a múlt maradványai – többségükben megvan a lehetőség, hogy élő, pezsgő szellemi életet teremtsenek és kivegyék a részüket a közösségépítés és a társadalmi tolerancia növelésének feladatából. Az andragógiával szembeni értetlenség nagymértékben visszavetheti azt a társadalmi párbeszédet, mely kulturált keretek között, képzett szakemberekkel, személyes jelenléttel, egy adott településen, egy mindenki által ismert közösségi térben bontakozhat ki megfelelő vezetői és lakossági támogatás esetén.

A századforduló óta több szó esett az oktatás területén az élethosszig tartó tanulásról, mint korábban bármikor. A kérdés csak az, hogy sikerül-e találkozniuk a társadalmi elvárásoknak, a nemzetközi célkitűzéseknek és a helyi szintű elképzeléseknek. Tanulmányomban arra szeretnék rámutatni, hogy a kultúra átadására specializált szakemberek képzésében nélkülözhetetlen szerepe van azoknak a tantárgyaknak, melyek a kortárs eszmetörténet segítségével rávilágítanak a kultúráközvetítésben rejlő messzire mutató lehetőségekre. Hiszem, hogy a filozófia emberközelibbé tételével és bizonyos helyi ügyek tágabb kontextusba helyezésével, a kritikai

gondolkodásra való igény felkeltésével, leendő szakembereink is nyitottabb világgéppel kezdenek meg munkájukat a kultúrák közvetítésében.

A Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Karán Győrben 2006-tól 2015-ig képeztünk andragógia (BA) szakos hallgatókat.¹ Az elmúlt kilenc év során megszakítás nélkül oktattunk művelődésszervező szakirányos diákokat. A művelődésszervező szak korábban önálló formában, osztatlan képzésben is létezett karunkon, így a kultúrák közvetítéssel kapcsolatos oktatás nagy múltra tekint vissza intézményünkben. 2011-től jelent meg az Apáczai Kar kínálatában a kulturális mediáció mesterszak, mely jelenleg is futó képzésünk.² Oktatótársaimmal számtalanszor tapasztaljuk, hogy az emberek általában nincsenek tisztában az andragógia, az animáció és a kulturális mediáció fogalmaival. Amilyen nehezen kopnak ki bizonyos berögzült fogalmak a nyelvből – pl. a népművelő – olyan gyorsan változnak a kultúrafogyasztással kapcsolatos igények. A közönség igényei és tudásszintje mellett azonban nagyon fontos, hogy milyen szintű tudással, ismeretanyaggal és tapasztalatokkal kerülnek be a kulturális szakok iránt érdeklődő hallgatók a felsőoktatásba. A paletta rendkívül sokszínű, a hallgatóság egyre heterogénebb – érdeklődés és tudásszint szempontjából egyaránt. A művelődésszervező szakirányt választott hallgatók közül sokan fesztiválok, bálók, koncertek megszervezése közben szereztek tapasztalatot és viszonylag alacsony volt azoknak a száma, akik múzeumi közegben képelték el magukat. A kulturális mediáció mesterszakra jelentkezettek között már többen vannak azok, akik komoly szakmai háttérrel rendelkeznek a múzeumpedagógia és múzeum-andragógia területén, s van olyan, aki a bölcsészdiplomája mellé szeretne egy olyan végzettséget, mely feljogosítja valamely munkakör betöltésére a kultúraszervezés területén.

Az elmúlt évek során andragógia BA szakon a következő tárgyakat oktattam:

- A magyar kultúra nagy korszakai (I/I)
- Az európai kultúra nagy korszakai (I/I)
- Modern művészetelméletek (I/I)
- Esztétika (II/I)
- Kultúra- és művelődéstudomány I és II. (III/I és II.)
- Képzőművészeti esztétika (III/I)
- A kultúrák közvetítés színterei (III/I)
- Műalkotás és piac (III/II)

Tárgyaim a mesterképzésben:

- Filozófiai kérdések az ezredfordulón
- Művészetértelmezések az ezredfordulón
- Európai törekvések a kulturális mediációban

Andragógia szakon az első év első félévében három tantárgy keretei között fektettem le azokat az elméleti alapokat, melyek a második évtől egészen a mesterképzésig meghatározták a tananyagot. Úgy gondolom, hogy a legfontosabb ebben a képzési időszakban annak a kétféle szemléletmódnak a megismertetése volt, mely a múlt és a jelen problémáinak a bemutatásához elengedhetetlen. A magyar és az európai kultúra történetének átadása minden évfolyamon

---

¹ Szakfelelős dr. Gál Zoltán filozófia-történelem szakos főiskolai tanár, a Bölcsész- és Társadalomtudományi Intézet igazgatója.

² Szakfelelős dr. Lanczendorfer Zsuzsanna néprajzkutató, egyetemi docens.

könnyebb befogadást eredményezett, mint a modern művészetelmélet kérdéseinek a felvillanása. A hallgatók – korosztálytól függetlenül – olyan oktatási keretek között szocializálódtak, ahol korszakokban kellett gondolkodni és a tananyagot időrendben kellett elsajátítani. Ez a kialakult metódus könnyűvé tette a művelődéstörténeti tények rögzítését, viszont gátló tényezőként köszönt vissza a modern művészetelmélet oktatásakor. A modern művészetelmélet című tárgy esetében kérdésekre és problémakörökre fókuszálva haladtunk az anyagban. Ez a tantárgy kiváló lehetőséget teremthet arra, hogy a hallgatók szabadon megnyilvánuljanak és kifejtsék véleményüket az őket ért művészeti és kulturális hatásokról, a mindenki számára érzékelhető kommunikációs forradalom következményeiről stb. A számonkérések előtt azonban gyakran felmerült a „mit is kell tudni pontosan” problémája, mely rávilágított, hogy betanulható objektív nézőpontok nélkül, sokan elveszítettnek érzik magukat, és nehezen tudják alkalmazni a filozófia számára ismert és természetes gondolkodásmódot, mely a különböző nézetek kritikai elemzésében valósul meg. Ez az a szemléletmód, mely nélkül egyetlen kulturális szakembert sem lenne szabad kibocsátanunk az egyetemekről. Az érték közvetítés az egyik legnagyobb felelősséggel járó feladat, melynek közvetlen „halottjai” természetesen nincsenek, de a téves elgondolások hosszútávon rendkívül káros következményekkel járhatnak. Nagyon fontos kérdés, hogy milyen elvárásokkal lép fel a hatalom a kulturális területen dolgozókkal szemben, és nem elhanyagolható kérdés, hogy a kultúrák közvetítésben dolgozók felismerik-e azokat a veszélyeket vagy előnyöket, melyeket bizonyos rendelkezések jelentenek.

Jelenkorunk szellemiségét sokkal nehezebb megítélnünk, mint a múlt nagy eszmetörténeti fordulópontjait, s azt is el kellene várnunk, hogy hallgatóink tiszta képpel, véleménnyel rendelkezzenek a modernség és posztmodernség állapotának jellegzetességeiről, mivel ezen szemléletmódok nem pusztán a művészeti életben, hanem az élet – társadalmi, politikai, kulturális – minden területén éreztetik a hatásukat. Mikor megkérdezték David Fleminget, a liverpooli Nemzeti Múzeum igazgatóját, hogy hogyan jellemezné a 21. századi múzeumot, számos olyan dolgot sorolt fel, melyek radikálisan eltérnek a 19. századi múzeumokkal szembeni elvárásoktól. Többek közt kihangsúlyozta, hogy a mai múzeum szereti a vitát, az ellentmondásos témákat, szemben a hagyományos múzeumokkal.³ A kortárs múzeumoknak fel kell mutatniuk az egymásnak ellentmondó véleményeket, nem tényeket kell közvetíteniük, hanem gondolatébresztő dolgokat – ehhez viszont befogadói és kiállításszervezői részről is kritikai gondolkodásra van szükség. Nem mutathatjuk be azt, ahogyan egy adott téma „objektíve van”, hanem ahogyan mi látjuk – itt és most, tudatosítva az értékrelativizmust és értékpluralizmust. A posztmodern előtérbe helyezte a multivalenciát az egyértékűség helyett.⁴ Minden kultúraelmélettel és művelődésszervezéssel foglalkozó szakembernek tudnia kellene, hogy mi az az úgynevezett értékpluralizmus és multikulturalizmus, de főleg, hogy mit jelent ez a gyakorlatban és milyen elvekhez kellene magát tartania annak, aki rábólint a posztmodernizmus értékeire. De úgy is megfogalmazhatnám, hogy tudatosítanunk kell, hogy milyen értékeket utasít el az, aki lenézi, vagy nem érti a posztmodern szemléletmóddal foglalkozó tanulmányokat, vagy a multikulturalizmust pártoló véleményeket.

---

³ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/steps/33569> (2015.07.15)

⁴ Ébli 2005, 15.

A kultúraelméleti és filozófiai tematikájú tantárgyak, különösen, ha szemináriumi lehetőségek is vannak, olyan problémák felvetésére is alkalmasak, melyek egy-egy múzeumi program keretein belül is megjelenhetnek. De magánál a szemléletmódnál maradva: Heller Ágnes a detotalizálást tartja a posztmodern legfőbb jellegzetességének. A posztmodernizmust vizsgáló tanulmányában külön figyelmet szentel a történelemszemlélet, az igazságfogalom, az életforma, a művészet és a múzeum detotalizálásának. A mai múzeumok egyik kedvelt módszere az egyes művészi objektumokra való koncentráció megszervezése az anarchia eszközével. Az anarchia irányítja a szemet, ha ugyanabba a kiállító terembe különböző korokból származó tárgyakat helyezünk el.⁵ Ez egy olyan komoly szakmai kihívás, melyhez átgondolt stratégiára és tudásra van szükség. De ha a látogató eltűnődik, a szervező már nyer. Ébli Gábor szerint: „a szakemberektől elvárt képzettség nem csupán mélységi, hanem interdiszciplináris is, és a humaniorák és a művészetek ismerete mellett megköveteli a társadalomtudományos jártasságot. A szakterület ismerete mellett a szociológia vagy a kulturális antropológia kérdésfeltevésének elsajátítása ma a múzeumi fogékonyság része. Ha a már így is túlhajszolt muzeológus szemében mindez tehernek is tűnhet, valójában nagy lehetőség.”⁶ Fontos kiemelnünk, hogy „az anarchia is csak a máshoz szokott szem számára tűnik furcsának”: „De ha belenézünk pl. Hutcheson esztétikai írásaiba, akkor látni fogjuk, hogy ő éppen ezt az elvet ajánlja a 18. században azoknak, akik kastélyukat és kastélykertjüket izlésesen akarják műtárgyakkal berendezni.”⁷

Nincs új a nap alatt? A bölcész alapképzés egyik legnagyobb előnye (lehetne), hogy a hallgatónak képességeket, módszereket kell elsajátítaniuk.⁸ A 2000-es évek elején Németországban komoly vitát váltott ki a bölcészettudományi karok támogatásának a megkurtítása. Az egyetemi átalakítások során összecsaptak a természettudományok és a bölcészettudományok pártolói, és fellobbant a jól ismert szópárbaj a különböző tudományok hasznáról illetve haszontalanságáról. Ottfried Höffe, a Tübingeni Egyetem professzora megírta mára híressé vált tanulmányát, *A haszontalan hasznáról, a filozófia jelentőségéről az ökonomizálódás korszakában* címmel, melyben harcosan kiáll a filozófia oktatása mellett. Olyan előnyöket említi, melyekre óriási szükség van a múzeumi szakemberek oktatásában is. Mivel a múzeumandragógusok felnőttekkel foglalkoznak, több figyelmet kellene fordítani az eszmék szintjén történő kommunikációra. A filozófiai és általában a bölcész tanulmányok során „nem csak egyszerűen bizonyos tényeket ismerünk meg. Technai-t, angolul arts-ot tanulunk, tehát képességeket és módszereket, sőt tartásokat, úgy, hogy a képzés valójában beleélés is. Megváltozik a beállítódás a társadalmi és kulturális világ, és nem utolsó sorban önmagunk felé. Különösen a filozófia közvetíti nagyon korán azt, amit Arisztotelésznél a „képzett” és „általánosan képzett” jelent. Ez nem konkrét ismeretek készlete, amely ma egyébként is gyorsan elavul, hanem általános szempontok birtoklása, amelyekkel akkor tudunk megfelelően élni, amikor újfajta tényekkel találkozunk.” – írta Höffe.⁹ A tudásvágy az érzékennyé tétellel kezdődik – ez a tény nem csak az egyetemeken, de a múzeumokban is igaz lehet. A múzeumi tárgyak is csak fantázia és képzelőerő által kerülhetnek közelebb a látogatókhoz.

⁵ Heller 2005. <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00081/heller.htm> (2010.02.05)

⁶ Ébli 2005, 20.

⁷ Heller 2005. <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00081/heller.htm> (2010.02.05)

⁸ A posztmodern szemlélet múzeumi oktatásban való megmutatkozásáról szól Eilean Hooper-Greenhill, *Education, Postmodernity and the Museum* című tanulmánya, mely a *Museum Revolutions* című kötetben jelent meg, 2007-ben.

⁹ Höffe 2007, 106.

A múzeumok már nem az örökérvényűség templomai, nem diktálhatnak ízlést és gondolkodási irányt. Javasolhatnak, tanácsolhatnak, ajánlhatnak, vitára bocsáthatnak, de semmilyen értelemben nem lehetnek kirekesztőek. Egy múzeumnak az elhelyezkedésével, belső kialakításával, programkínálatával, kiállítási anyagával és az adott településen zajló különböző programok befogadásával nyitottságot kell sugallnia a társadalom minden rétege felé. Nem elegendő pusztán a különböző korcsoportokra koncentrálni. A múzeumoknak fontos szerepük van a társadalmi igazságért és emberi jogokért folytatott harcban. Richard Sandell kutatásai rámutatnak, hogy hogyan tudnak a múzeumok hozzájárulni egy szociálisan igazságos és érzékeny társadalom kialakításához.¹⁰ Mivel a múzeumoknak szerepet kell vállalniuk az emberi jogokért folytatott küzdelemben és a társadalmi érzékenység erősítésében, az animátornak pontosan tisztában kell lennie az elérni kívánt cél jelentőségével és a téma kontextusával. 2014-ben a brit Museums Association elindította a Museums Change Lives című programot, mely egy új nézőpontot próbál megerősíteni a múzeumok társadalmi szerepével kapcsolatban. *„A múzeumok megváltoztatják az emberek életét. Az egyének életének a gazdagításával erős és rugalmas közösségek létrejöttét segítik egy korrekt és igazságos társadalom kialakítása érdekében.”* – áll a neves brit múzeumi szervezet nyilatkozatában.¹¹ A múzeumok rólunk szólnak, az emberről és a világról, melyben élünk.¹² Nagyon fontos, hogy a múzeumok érzelmeket indukáljanak. Az érzelmek segíthetnek abban, hogy komolyabban átgondoljunk bizonyos dolgokat. Másik módon viszonyulunk tárgyakkhoz és történetekhez, eltérőek az asszociációink. A múzeumoknak meg kell fontolniuk, hogy milyen érzelmi húrokat kívánnak megpendíteni a látogatóban. Fontos kérdés, hogy a múzeum meddig mehet el. David Fleming szerint a múzeumok központi elemei az érzelmek – a boldogság, meglepetés, düh, szomorúság, félelem, büszkeség, szegény, szorongás – ezek mind-mind olyan érzelmek, melyek nem lehetnek idegenek a múzeumoktól.¹³ Ébli Gábor „antropologizált múzeum”-nak nevezi a 21. századi múzeumot, ahol már nem a tárgyé, hanem az érzelmeké, a kommunikációé a fő szerep:

„A múzeum fő témája az ember és a környezetének tárgyai között meghúzódó, igen összetett viszony. Ha a dolgokat és a tárgyakat életvilágukba visszahelyezni nem is tudjuk, a múzeum küldetése egyre inkább a köztük és az ember közötti kétirányú kapcsolat elemzése. A tárgy csak ürügy, alkalom lesz az emberi lét rétegzettségének megidézésére. A tárgyakat az emberi használat és elsajátítás szemüvegén keresztül nézzük, az embernek pedig a bemutatott tárgyai tartanak tükröt. A tárgyaira fensőbbiséggel lenéző, azok utólagos, múzeumi életét manipuláló ember helyett ez a dolgokhoz és a jelenségekhez való viszonyát önkritikusan értelmező ember magatartása. Ennek lett helyszíne az „antropologizált” múzeum, gyökeresen megváltoztatva a közgyűjteményi tevékenységet.”¹⁴

Hans Belting *A művészettörténet vége* című kötetében azt állította, hogy a művészet már senkit nem provokál – legalábbis abban a formában nem, ahogy a modernizmus idején tette a tabuktól való megszabadulás nevében. Úgy gondolom, hogy az elmúlt években egyre több olyan megnyilvánulásnak lehettünk a tanúi Magyarországon, melyek azt bizonyítják, hogy a

---

¹⁰ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/steps/33768> (2015.07.11)

¹¹ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/steps/33768> (2015.07.11)

<http://www.museumsassociation.org/museums-change-lives> (2015.07.11)

¹² a múzeumi tanulás szociokulturális dimenziójáról lásd: Falk and Dierking 2000. 189-195.

¹³ <http://www.liverpoolmuseums.org.uk/walker/exhibitions/rankin/> (2015.07.10)

¹⁴ Ébli 2005, 16.

közönség hajlamos elragadtatni magát és személyes sértésnek venni egy-egy produkció vélt vagy valós üzenetét. Előfordul, hogy nyugodt társadalmi párbeszéd helyett csak erőszak-megnyilvánulásokkal találkozunk. Érteni kell a provokáció okát, célját, s egy kulturális szakembernek tudnia kell, hogy hogyan vezetheti le a nézőkben, látogatókban felgyülemlett nyugtalanító érzéseket. 2013-ban a liverpooli Walker Art Gallery, *Alive: In the Face of Death* címmel olyan fotókiállítást rendezett, mely a látogatók halállal kapcsolatos percepcióira alapozott. A halálból megmenekült, vagy halálos betegségben szenvedő emberek portréi vegyes érzelmeket váltottak ki a látogatókból. A múzeum lehetőséget adott a nézőknek a visszacsatolásra – ráírhatták a gondolataikat egy-egy öntapadó kis papírra, és elhelyezhették a kiállítás legutolsó termének a falán.¹⁵ Az üzenetek sok esetben olyan egyedi élettapasztalatokra mutattak és olyan erőt sugároztak, hogy a szervezők megőrizték őket.

Minél kevesebb egy társadalomban a tabutéma, annál több esély van a kibeszélésre, a párbeszédre, az egymás felé fordulásra és a társadalmi érzékenység növelésére. A kulturális mediáció legalapvetőbb tétele, hogy segítse az elfogadást és a megértést. A kulturális szakemberek képzésében nagy hangsúlyt kell fektetni a toleranciával és szolidaritással foglalkozó elméletek és egyezmények, törvények megismertetésére. Európának most különösen nagy szüksége van a kultúrán keresztüli közeledésre. Pozitív jelenség, mikor a múzeumok összeállítanak olyan segédanyagokat, melyek segítik az általános- vagy középiskolai tanárok munkáját az oktatásban. Az üzeneteknek mindig kapcsolódniuk kell valamilyen formában a jelenkor problémái felé, a 21. századi múzeum legfőbb jellemzője, hogy kifelé is kell tekintenie – szociálisan, fizikálisan és metaforikusan is kapcsolódnia kell a városhoz, vagy a közeghez, melyben létezik.¹⁶ Segíthet a társadalmi változások előmozdításában, például az előítéletek lebontásában. A 2009-2010-es évadra a glasgowi Modern Művészeti Galéria (Gallery of Modern Art, Glasgow) átfogó programanyagot készített a társadalmi igazságosság jegyében, első körben a meleg kultúrához sorolható műalkotások bevonásával.¹⁷ A kizárás és az elhallgatás nem lehet megfelelő módszer, különösen nem a művészetben, mely alkalmas arra, hogy érzékenyebben és nagyobb empátiával közelítsen meg bizonyos témákat. Magyarországon a közelmúlt pozitív példajaként említhető a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum Batthyány-kiállítása (*Gróf Batthyány Gyula – Képek egy eltűnt világból*), mely ködösítés nélkül, tényszerűen mutatja be Batthyány festészetének érzelmi motivációit. A nyílt beszédre kell törekednünk a műelemzések során is, legyen szó akár reneszánsz, akár kortárs művekről, a tömegkultúrához, vagy az elitkultúrához sorolt alkotásokról.

Mire a hallgatók eljutnak a felsőoktatásig, számtalan olyan művel találkoznak, melyek a tömegkultúra elítélésével vagy elemzésével, feloldhatatlannak tűnő ellentéteket sugallnak a magasművészet és a populáris művészet között. A tömegkultúra „veszélyei” mindig nagyon élénk megnyilvánulásokat váltanak ki a hallgatókból, annak ellenére, hogy mindannyian rendszeres fogyasztói e kultúra termékeinek. Az elmúlt években Richard Shusterman műveiben egy olyan újfajta viszonyulás tűnt fel a populáris művészettel szemben, mely képes teljesen új megvilágításba helyezni a témával kapcsolatos vitákat és ismert véleményeket. Richard

¹⁵ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/steps/33749> (2015.07.11)

<http://www.liverpoolmuseums.org.uk/walker/exhibitions/rankin/> (2015.07.11)

¹⁶ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/steps/33569> (2015.07.11)

¹⁷ <http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/sh-out/An%20evaluation%20of%20shOUT.pdf> (2015.07.11)

Shusterman amerikai pragmatista filozófus a *Pragmatista esztétika* című könyvében filozófusként kel a populáris művészet védelmére, melynek esztétikai érvényességét akarja bizonyítani: vitathatónak és bizonytalanoknak látja a magas és populáris művészet közti határokat és arra szólítja fel olvasóit, hogy ne állítsák szembe a magaskultúrát a populáris kultúrával. Mivel tanulmányaiban a rockzene, a rap és a grafiti példáival támasztja alá elméletét, Shusterman közel hozza fiatal olvasóihoz is az egyik legtöbbet tárgyalt esztétikai problémakört.¹⁸ A művészetelméleti tárgyak oktatásával kapcsolatban is igaz, hogy olyan példákkal kell élnünk, melyek kontextualizálhatók a hallgatóság által. Fontos a személyes tapasztalatok megvitatása és a kortárs nemzetközi példák bemutatása. Egy-egy művelődéstörténeti korszak, vagy esztétikai fogalom tárgyalásakor már megemlíthetjük azokat a kiállításokat, melyeket az adott téma köré szerveztek. Irodalomesztétikai témakörben például utalni lehet a párizsi kéziratmúzeum tárlatainak újszerűségére (Musée des Lettres et Manuscrits), a dekadencia tárgyalásakor bemutatni a Granville-i Christian Dior Múzeum *Dandysmes* című kiállítását. Fontos, hogy a hazai példák mellett minél több külföldi ötletet is megismertessünk. Külföldi útjaim során sokszor már azon kapom magam, hogy a múzeumi élmények oktatási „hasznosításán” gondolkodom. Hallgatóinkat is minden esetben arra kell buzdítanunk, hogy múzeumlátogatóként is szervezői, animátori, mediátori szemmel figyeljék a különböző kulturális eseményeket. Segítségünkre lehetnek olyan tanulmányi programok is, mint például a Liverpooli Múzeum és a Leicesteri Egyetem szervezésében elindított FutureLearn nevű távoktatási program, mely interjúkkal, cikkekkel és különböző múzeumi honlapok megismertetésével népszerűsíti a múzeumokat és a múzeumpedagógiát. Nem zárkozhatunk el a múzeumi rejtélyeket felvonultató televíziós műsoroktól sem, ha azok olyan megközelítésmódokat mutatnak, melyek a múzeumi foglalkozások alkalmával is hasznosíthatók. A múzeumok maguk is sokszor filmeket, fotókat, computer grafikát alkalmaznak. Dr. Ross Perry szerint már egy ún. ’post-digit’ állapotban vagyunk, mikor a múzeumok már nem is tűnődnek a különböző technikai berendezések alkalmazhatóságán, hanem automatikusan integrálják azokat a múzeumi munka megszervezésébe.¹⁹

Bár a múzeumok ma már inkább élményközpontok, melyek a totális kikapcsolódást szolgálják, nem feledkezhetünk meg arról a nevelő hatásról, mely a múzeumi térben különböző formákban valósulhat meg. Átgondolva a múzeumok feladatait, kijelenthetjük, hogy a múzeumok komoly felelősséggel bírnak. Caroline Lang, John Reeve and Vicky Woollard szerint a felelős múzeum:

- teljes szervezetét tekintve közönség-centrikus
- párbeszédet folytat a közönségével és a potenciális közönségével
- elérhető és megközelíthető (fizikailag, szociálisan, kulturálisan és intellektuális an is)
- tanulásra fókuszáló
- kiállítási programjaiban, designjában és interpretációjában innovatív
- kreatívan használja a technikai berendezéseket
- felelősen gazdálkodik – támogatókat gyűjt stb.²⁰

---

¹⁸ Shusterman 2003, 312-368.

¹⁹ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/steps/34656> (2015.07.11)

²⁰ Lang, Reeve, Woollard 2006, 227-228.

Az előttünk álló évek nagy kérdése az lesz, hogy az eddigi andragógiai képzések helyett kik és milyen formában vállalják fel azt a felelősséget, mely a jövő kultúráközvetítő szakembereinek a kiképzésével jár. A felelősség súlya az egyetemeké is, nem csak a múzeumoké. A kultúráközvetítésről szóló nemzetközi párbeszéd 1967 óta folyik, mikor a monacói kerekasztalon megállapodás született az animátor edukátor-szerepéről. Az elnevezések változhatnak, de a múzeumi felnőttoktatás kizárólag jól felkészült és folyamatosan fejlődő szakemberek munkája által lehet sikeres.

Felhasznált irodalom

- Belting, Hans (2007). *A művészettörténet vége*. ford. Teller Katalin, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Ébli Gábor (2005). *Az antropológizált múzeum. Közgyűjtemények átalakulása az ezredfordulón*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Falk, John H. and Dierking, Lynn d. (2000). *Learning from Museums. Visitor Experiences and the Making of Meaning*, Altamira Press, Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Walnut Creek-Lanham-New York-Oxford
- Heller Ágnes (2005). *Mi a posztmodern – húsz év után*. In.: Megtestesülés, Alföld könyvek, 109-125., Csokonai Kiadó, Debrecen, <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00081/heller.htm> [2010.02.05]
- Höffe, Otfried (2007). *A haszontalan hasznáról, a filozófia jelentőségéről az ökonomizálódás korszakában*. ford. Boros János, In.: Iskolakultúra, 2007/3, 104-114.
- Knell, Simon J. – MacLeod, Suzanne and Watson, Sheila (2007). *Museum Revolutions. How Museums Change and are Changed*. Routledge, London and New York.
- Lang, Caroline – Reeve, John and Woollard, Vicky [ed.] (2006). *The Responsive Museum. Working with Audiences in the Twenty-First Century*, Ashgate, UK.
- Sandell, Richard – Dodd, Jocelyn – Jones, Ceri (2010). *An evaluation of sh[OUT] – The social justice programme of the Gallery of Modern Art Glasgow 2009-2010*, Research Center for Museums and Galleries, University of Leicester, Culture&Sport Glasgow, <http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/sh-out/An%20evaluation%20of%20shOUT.pdf> [2015.07.11]
- Shusterman, Richard (2003). *Pragmatista esztétika – A szépség megélése és a művészet újragondolása*, ford. Kollár József, Kalligram, Pozsony.

HUSZÁR ZSUZSANNA

A tanárképzés szempontjai a múzeumpedagógia gyakorlatában

Absztrakt: Jelen esszé a múzeumpedagógia megjelenésére a pécsi tanárképzésben 2005-ig, a tárgy képzésbeli indulásáig tekint vissza. Célja, hogy felvázolja a múzeumpedagógia kurzusok évtizedes gyakorlatának meghatározó koncepcionális elemeit és módszertani jellemzőit a pécsi tanárképzésben. Ennek a célkitűzésnek nemcsak a tantárgy pécsi tanárképzésbeli „jubilálása” okán lehet létjogosultsága, mint egyfajta időszerű összegzésnek, hanem azért is, mert a tanárképzés nemzetközi trendjei és a múzeumpedagógia aktuális nemzetközi trendjei több szalon is párhuzamosságot mutatnak, illetve egymást erősítő hatások lehetőségeként is értelmezhetőek. Ezért amellet érvelünk, hogy nem csupán egy szűk terület iránt érdeklődők „belügye” a múzeumpedagógia, hanem a múzeumpedagógiának a tanárképzés egésze szempontjából is van jelentősége mind szemléleti, mind diszciplináris, mind felsőoktatás-pedagógiai, mind pedig a képzésbe beemelhető, tárgyalható kérdések tematikus meghatározása szempontjából. **Kulcsszavak:** múzeumpedagógia, tanárképzés, tantárgyi koncepció.

A szempontok forrásai

Még akkor sem kicsinyelhetjük le a múzeumpedagógiai kutatások és tapasztalatok potenciális szerepét a tanárképzés fejlesztése, ill. a pedagógusképzés egésze szempontjából, ha tudjuk, hogy ezzel az elvi státusszal korántsem csak ez a tudásterület rendelkezik, hanem számos más tudásterület is. Az elvi lehetőségeknek keretet azok a szakmai normák és oktatáspolitikai előírások szabnak, amelyek segítségével a képzési területen a mozgásterünket kijelölhetjük. Ahhoz, hogy a tanárképzés szempontjairól érdemben beszélhessünk, érdemes meghatározni e szempontok forrásait is. Az 1. ábra azt mutatja be, mely meghatározók metszetében látszik célszerűnek a múzeumpedagógia tanárképzési szempontú tárgyalása.

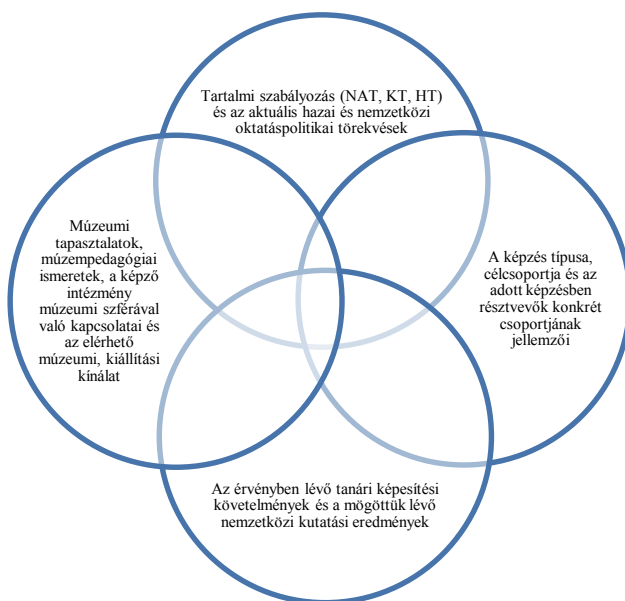
A tartalmi szabályozás területén mind a Nemzeti alaptanterv (NAT), mind a kerettantervek, (KT), mind a helyi tantervek (HT) irányadóak. A nemzeti köznevelésről szóló törvény 27. paragrafusa alapján tanórai foglalkozások a hagyományos, tantermi szervezési formáktól eltérő módon is szervezhetők, például erdei iskolai, múzeumi vagy könyvtári foglalkozások keretében, művészeti előadáshoz vagy kiállításához kapcsolódó foglalkozások formájában is, feltéve, hogy ezek által is biztosított az előírt tananyag közvetítése, a követelmények teljesítése, az ingyenesség és a tanulói terhelés korlátozására vonatkozó rendelkezések betartása.¹ Közös szemléleti és elvi alapnak tekinthető a nemzeti alaptanterv előírásai és a tanári képesítési követelmények² alapján egyaránt, hogy a foglalkozások tervezése és megtartása során a diákok aktivitására épülő, az ismeretek „átadásán” túl a képességeiket és a személyiségüket is fejlesztő, egyéni tanulási utak létrejöttét is támogató, differenciáló, és változatos módszereket alkalmazó pedagógiai és felsőoktatás-pedagógiai megoldásokra célszerű törekedni.

---

¹ 110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.

² 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről

1. ábra A tanárképzési szempontok alapvető forrásai a múzeumpedagógiában

A célcsoport általános jellemzőinek ismeretén túl, az egyes foglalkozások résztvevőiből álló csoportok speciális adottságaira és jellemzőire való építkezés különösen a foglalkozásvezetés szituatív reagálásokat is bőven igénylő fázisaiban nélkülözhetetlen. Bár a tanárképzést is folytató felsőoktatási intézmények székhelyén vannak múzeumok, a közoktatás, köznevelés világára felkészítendő tanárjelöltek számára nagyon fontos támpontokat adni ahhoz is, hogy miként értelmezhetik (át), és hogyan adaptálhatják a múzeumpedagógia órákon szerzett tapasztalataikat olyan környezetekben pedagógusként dolgozva, ahol nincsenek helyben múzeumok vagy kiállítások. Ebből a szempontból fontos lehet mérlegelni, hogy vajon a város mint múzeum, a település mint múzeum múzeumpedagógiai koncepcióként kiterjeszhető-e, illetve mennyiben terjeszthető ki olyan településekre, ahol az épített vagy tárgyi kulturális örökség szegényesnek tekinthető. Ha a múzeumot — erősen vitatható leegyszerűsítéssel — nem tekintenénk másnak, mint egy lehetséges fizikai vagy virtuális megismerési térnek, vagy leginkább úgy gondolnánk rá, mint egy, a fejünkben lévő museionra, azaz szentélyre; szemlélődő, gyönyörködő, gondolkodó, alkotó, táncoló és töprengő múzsáink egyikének-másikának szálláshelye, nos, akkor talán még ily leegyszerűsítő alapállással is lehetnénk, kulturális értékekben szegényesebbnek mondott településeken is, végzett pedagógusokként, előmozdítói azoknak a folyamatoknak, amelyek az adott település helyi értékeinek (táji adottságainak, növénytani, zoológiai, néprajzi, irodalmi, képzőművészeti, építészeti, ipartörténeti, technikai, iskolatörténeti stb. értékeinek) értékékként való megismerésében, felmutatásában, megbecsülésében, személyes és közösségi identitást formáló jelentőségének formálásában előremutatóak. Ismereteinkre és tanulási késztetéseinkre támaszkodva, korunk tömegesen hozzáférhető rögzítő technikái mellett, jelenünk archiváló, muzealizáló törekvéseivel is összhangban, lehetőséget láthatunk egy, az adott település civil hétköznapi tárgyi, írott és fotografikus elemeit is felhasználó, azokra reflektáló megismerési mód érvényesítésére, iskolai kerteken belül és azokon túl is, diákjaink gyűjtő munkájának inspirálásával, e gyűjtemények tanulási folyamatokba való bevonásával, iskolai kiállítások, a hét és a hónap műtárgya iskolai projektek szervezésével és

sok egyéb, terjedőben lévő módszertani megoldással élve. Efféle módszerekről és alkalmazási lehetőségeiről például Vásárhelyi Tamás és Sinkó István ma már „klasszikusnak számító, 2004-ben megjelent kötete”³ vagy Miszné Korenchy Anikó átdolgozásában és fordításában „A tanulás tárgyakkal” című módszertani munka⁴ is bőven nyújt hozzáférhető és hétköznapi tárgyakkal kivitelezhető példákat.

A település, mint múzeum koncepció tehát nyilvánvalóan mást jelent, más elvárásokkal, más célkitűzésekkel párosul, ha kultúrpolitikai vagy településfejlesztési szempontból állapítjuk meg a kritériumait, mint pedagógiai értelmezésben. A kulturális örökség kellő gazdagságának híján nem is fogalmazódik meg ilyen ambíció, jóllehet, mind a turisztikai vonzerő növelésének tágabb perspektívájából, mind ökológiai szempontból a „helyi” egyre értéktelítettebb fogalommá látszik válni. Pedagógiai értelemben az ideális feltételekkel kapcsolatos hiányok sorolásánál „szabadabbak” lehetünk annyiban, hogy egy, a gyűjtésen, tanulói gyűjtemények készítésén, rendszerezésén, bemutatásán és kapcsolódó tapasztalatai és tudáselemei iskolai felhasználásán alapuló múzeumpedagógiai megközelítés alkalmazása elvileg bárhol lehetségesnek látszik. Okfejtésünk lényege tehát, hogy bár fontos múzeumi tapasztalatokhoz és kiállítási élményekhez kötni a múzeumpedagógiai foglalkozásokat és a köznevelés színterein meghonosodó múzeumpedagógiai és pedagógiai programokat és alkalmakat, ám egy adott településen a múzeum (vagy tájház vagy egy látogatható magángyűjtemény) hiánya sem zárja ki a múzeumpedagógiai megközelítések lehetőségét. Tanulói gyűjtemények iskolai alkalmazásának nem feltétlenül kiaknázott lehetőségein túl, a növekvő számú virtuális gyűjtemények és interaktív tárlatok is kínálnak jelen írás keretei között bővebben nem tárgyalandó pedagógiai lehetőségeket.

A múzeumpedagógia tantárgy megjelenése a pécsi tanárképzésben

A tárgy az indulásakor nem támaszkodott közvetlen helyi, intézeti előzményekre. Első tematikája 2005-ben, külső inspirációra, a PTE Neveléstudományi Intézetén kívülről, a klasszika-filológia tudományterülete felől érkező felkérésre készült el, a tanárjelöltek képzésében a speciális kollégiumok sorában bővítve akkor a választható kurzusok körét. A tantárgy fejlesztésében rendkívüli inspirációt jelentett és jelent ma is a tanulás-tanítás, oktatás-képzés, művelődés és önképzés nem tantermi lehetőségeinek kivételes pécsi gazdagsága. Az egyetem keretei között keletkező releváns kutatási eredmények létrejötte, valamint a város kulturális és történeti értékeire, hagyományaira és eseményeire koncentrálnak kiadványok, orgánumok és kulturális rendezvények oktatásban is felhasználható tartalmai szintén fontos háttérét jelentik a múzeumpedagógia helyi fejlesztésének. Vitathatatlanul kiemelkedő szerepük azok az országos szintű szakmai programok, képzések és konferenciák is, amelyek rendszeresen kiváló alkalmakat teremtenek képzők és múzeumpedagógusok tanulásához. A múzeumpedagógiai tanévnyitók mellett a Ludwig Múzeum programjainak intézményi gyakorlatunkban meghatározóvá vált hatását emeljük még ki.

Az évek során vált nélkülözhetelenné a tanárképzés és múzeumi szféra helyi együttműködése a kölcsönös előnyök jegyében, támaszkodva muzeológusok és oktatók kutatási eredményeire, személyes konzultációinak eredményeire, és élve Janus Pannonius Múzeum Történeti

---

³ Vásárhelyi, Sinkó 2004.

⁴ Durbin, Morris, Wilkinson 2004.

Osztályán, egy régi tímárház padlásterében kialakított foglalkoztató terem adta infrastrukturális lehetőségekre is. Az együttműködés a tanárképzés terén jelenleg a Janus Pannonius Múzeum Történeti Osztályával a legszorosabb, és projekteken való munkára, múzeumpedagógiai tartalomfejlesztésre, képzési programban való közreműködésre terjed ki. Utoljára, de nem utolsó sorban arra térünk ki, hogy az eltelt időszakban örvendetes módon és ugrásszerűen gyarapodott az elérhető múzeumpedagógiai kiadványok száma, amelyek a képzések és továbbképzések számára ajánlható módszertani anyagokkal való ellátás terén a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ koordinálásában orvosolni tudták a korábbi hiányokat.⁵

A múzeumpedagógia tartalmi elemei a pécsi tanárképzésben

Tanárképzésünkben a múzeumpedagógia intézményesülési folyamatába és tevékenységi területeibe nyújt elméleti és gyakorlati bevezetést a tantárgy. A múzeumok funkcióját és a tanulásban betöltött szerepét hangsúlyozó program tantermi és szabadtéri foglalkozások keretében, múzeumi környezetben, aktuális kiállítási helyszíneken, alkalmanként muzeológusok, múzeumpedagógusok közreműködésével zajlik, hozzájárulva kiállítások és közönségük kapcsolatának létrehozásához és elmélyítéséhez, és ebben a folyamatban a pedagógiai, pedagógusi és intézményvezetői szerepvállalás lehetőségeinek tudatosításához, módszereinek feltérképezéséhez és gyakorlásához.

A tárgy tematikájában szereplő témakörök: az európai múzeumok történeti kialakulása és az első hazai gyűjtemények, a muzeológia tárgya, a múzeumok funkciói és típusai, a múzeumpedagógia fogalma, intézményesülése és diszciplináris keretei, múzeumpedagógiai konferenciák a múzeumpedagógia intézményesülésének folyamatában és a szakma legjelentősebb hazai fórumai, újabb hazai és nemzetközi irodalma, a múzeumpedagógus szerepköre és kompetenciái, iskolák és múzeumok kapcsolata, szerepmegosztása a kultúráközvetítés és a személyiségfejlesztés terén, iskolabarát, családbarát és látogatóbarát múzeumok, a múzeumi foglalkozástervezés és -vezetés néhány pedagógiai elve. Interaktivitás a múzeumpedagógia gyakorlatában.

Egy-egy szemeszternek vagy tanévnek az utóbbi években kiemelt témája, illetve kialakított fejlesztési iránya is van. 2014-ben például a kert témája került középpontba, 2015-ben pedig — a Pécssett újonnan megnyílt állandó kiállítás kapcsán — a roma holokauszt. A helyi kiállításokhoz kapcsolódó fejlesztő munka jellemzően projektorientált formában, a résztvevők együttműködő munkamegosztásával valósul meg. A múzeum szakértő munkatársai közreműködésével létrejövő fejlesztések gyakorlati hasznosítására is sor kerülhet, ami a fejlesztésben közreműködő diákok számára is különös motivációt jelent.

Néhány koncepcionális és módszertani kérdés

Koncepcionális szempontból a PTE tanárképzésében meghonosodott múzeumpedagógia a lokális adottságok meghatározó szerepét hangsúlyozza, és a város mint múzeum elgondolások múzeumpedagógiai gyakorlatba ültetésének igényét emeli ki. A PTE tanárképzésében a múzeumpedagógia a saját természete szerint, az ún. katedrapedagógiával radikálisan szakítva, mind az egyetemi környezettől, mind a tanárjelöltek mindennapi tapasztalati tereitől meglehetősen távol, konkrét kiállítási helyszínek alkalmi tereiben elevenedik meg, ahol nem az oktató vagy egy tárlatvezető magyarázatai, hanem a diákok tevékenysége áll a középpontban. A résztvevők tevékenységén belül az irányított tapasztalatszerzés és ennek strukturált gyakorlatokkal támogatott reflexiója meghatározó. E folyamatok felsőoktatás-pedagógiai támogatásához a reflektív

---

⁵ <http://www.mokk.skanzen.hu/modszertani-kiadvanyok1.html> (2015.08.30.)

pedagógia⁶ és a konstruktivista alapokon nyugvó tanulásméletek⁷ nyújtanak szemléleti és elvi alapot a múzeumpedagógia számára csakúgy, mint a pedagógusképzés számára általában.

Az interaktivitásnak a köznevelésben, a felsőoktatásban és a múzeumok múzeumpedagógiai gyakorlatában egyaránt gyakran hangsúlyozott kívánalma szintén konstruktivista gyökerű, amennyiben a konstruktív pedagógia tudásképe nem célként már előzetesen tételezett tartalomtudás, nem is statikus tudás, hanem olyan nyitott és dinamikus tudás, amelyben a tudás kölcsönös reagálások eredményeként nem eleve adott, hanem folyamatosan létrejövő, bizonyos értelemben kiszámíthatatlan fejlemény. Ez a tudás a statikus tudásképhez rendelhető korábbi értékmérőkkel nehezen megítélhető, kifejezetten személyes tudás, amely az egyén idegrendszerében a tanulási folyamatok során bekövetkező változások megismeréséhez, így jelenkori neurobiológiai kutatások által is kimutatható idegrendszeri változásokhoz és azok értelmezéséhez is kötődik. A személyes tudások mércéje nem a konstruktivista elmélet által zárójelbe tett tudományos vagy más értelemben vett igazság, hanem az adaptivitás. Az adaptivitás a huszadik századi „üdvтана”, ha úgy tetszik, egy redukált üdvтан, amennyiben a „puszta túlélésre játszik”, azonban abból a nézőpontból ez mégis egyetemes válasz, hogy maga a túlélés az emberi társadalmakban univerzális kérdés akár az egyén egzisztenciája, akár az emberi kultúra létkérdéseként.

Társadalmi szinten a tudások diverzitásának igénye egy, az ökológiából átvett párhuzammal jelezheti, hogy nem statikus és uniformizált, hanem sokféle, elemeiben és rendszerében is tovább alakítható tudásra, és mindenek előtt a társadalom változási (tanulási!) potenciáljának fenntartására van szükség az emberi kultúra fennmaradásához, a mind gyorsabb ütemben változó és az emberi beavatkozások által megváltoztatott világ ismert adottságaihoz és ismeretlen vagy előre nem jelezhető valóságához való alkalmazkodáshoz, és az ehhez nélkülözhetetlen rendszerszintű rugalmasság fenntartásához. Ez az elkötelezettség a *lifelong learning* felfogástól a *life as learning* felfogásig ívelő programokban és tudományos „hitvallásokban” is megjeleni látszik. Azok, a neveléstudományok területén is kurrens kutatási és fejlesztési munkák, amelyek például a problémamegoldásra és a problémamegoldó gondolkodás fejlődésére és fejlesztésére irányulnak, a mindenkori váratlan helyzetek megoldásának humán alapjait erősítik meg. A metakogníció kutatása és fejlesztése pedig bizonyos értelemben a saját gondolkodásunk határaink kiterjesztéseként és e határok megismeréseként is értelmezhető, mi által a modernitás utáni ember a kontrollálható és a bejósolható jelenségek körébe próbálja sorolni (legalább) saját magát. A tudás mint adaptációs eszköz, illetve adaptív készlet kapcsán kézenfekvő a kérdés, hogy hogyan tud egy újabb vagy régebbi keletű tudás adaptív vá, vagyis az azt alkalmazó egyén vagy csoport számára a fennmaradásban pozitív, azaz esélyt növelő tényezővé válni. Talán kevésbé evidens és nem is tipikusan iskolai kérdés, hogy mihez adaptálódunk, vagy mit gondolunk arról, melyek azok a trendek és kényszerek valójában, amelyekhez így-vagy úgy alkalmazkodni lenne jó, érdemes, szükséges vagy éppen muszáj. Az alkalmazkodást nem evidenciaként, hanem mérlegelendő kérdésként kezelő kritikai kérdésfelvetések elvezethetnek például a múzeumok és galériák kiállításai egy részének kortárs jelenségekre reflektáló, kritikai, társadalomkritikai szintjei felismeréséhez, megértéséhez, és lehetséges képzésbeli szerepük átgondolásához és kiaknázásához is.

---

⁶ Szivák 2004.

⁷ Nahalka 1997.

A kortárs képzőművészetben keresztül például nemcsak megkésett és hivatalos ideológiákkal átítatott világtérképek, társadalomértelmezések és szereplehetőségek jelennek meg, hanem az iskolai, pontosabban iskolás jellegű tudáson kívül eső, kevésbé konform válaszok, valamint merőben újak tetsző problémafelvetések is, sőt a művészetek nyelvén közölhető olyan „prognózisok” is, amelyek fontos társadalmi funkciójáról és értékéről az előbbieken volt már szó. Mindezzel arra is szeretnénk rávilágítani, hogy a tanárképzésben elvárható kritikai gondolkodás fejlesztésében a múzeumpedagógia az egyik olyan tárgy, amelynek kitüntetett szerepet lehet szánni.

Az ízlésformálás „ártalmatlan” ambíciójától valójában távol esik a tárgyhoz kapcsolt célkitűzésem. Egy adott gyűjtemény jellemző tárgyi világának kutatásában meghatározó diszciplináris megközelítések a kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozások során természetesen lényegesek, az adott kiállításhoz kapcsolódó tudományos ismeretek egy rétege a foglalkozások során sem mellőzhető. Amíg azonban egy adott kiállítási anyag lehetséges pedagógiai szerepében jellemző besorolhatósága (például régészeti, művészettörténeti vagy egyéb meghatározottsága) mint speciális jegy van jelen, addig e speciális jellegre kevésbé érzékeny módon, illetve a diszciplináris tudás megjelenített elemein túl is érvényesülhet bizonyos általános gondolkodási műveleteknek és feladattípusoknak a kiállítási tér adottságai és az ott bemutatott tárgy-együttes által inspirált tervezése és gyakorlása; például az asszociatív gondolkodás, a ráismerés, felismerés, leírás, felidézés, lényegkiemelés, bemutatás, összehasonlítás, csoportosítás, következtetés, elemzés, rendszerezés, összefüggések keresése, analógiák keresése, rendezőelvek feltárása, vagy az átstrukturálás műveleteinek alkalmazása által. Ebben a múzeumpedagógiai gyakorlatban tehát egyfajta kognitív múzeumpedagógia, pontosabban a múzeumpedagógia mint tanárképzési tantárgy fejlesztési céljai között a kognitív kompetencia fejlesztésének elsődlegessége bontakozik ki, mi által a PTE tanárképzésének múzeumpedagógiai praxisában a kiállítási tér és tárgyai, valamint a résztvevők mindenkori csoportja együttesen mint a megismerés és a gondolkodásfejlesztés egyedi, alkalmi közege tételeződik.

Az egyes foglalkozások felépítésekor jobbra reális fizikai útvonalakra illesztett gyakorlatsorokat és az adott foglalkozás célkitűzéseihez igazodó kommunikációs struktúrákat tervezünk. Módszertani szempontból tárgyközpontú és tevékenységközpontú megközelítésekkel egyaránt élünk, és e megközelítéseket egy foglalkozáson belül keverten alkalmazunk. A tanárképzésben létjogosultságot nyert kompetenciafejlesztés igényeinek megfelelően, a diákok értékeléséhez lehetséges tevékenységeket és műfajokat határozunk meg. Elvszerű és lényeges, hogy az individuális teljesítések megengedése és elfogadása mellett, párban vagy kisebb csoportokban megvalósítható, illetve projektorientált munkaformát feltételező célokat, tevékenységeket és választható kimeneti produktumokat is meghatározunk. A hagyományos szemináriumi műfajok között a szakirodalmi tanulmányokat és szakfordításokat és a műtárgyleírást és műelemzést említhetjük. A gyakran választott, műfajok között a múzeumi foglalkozástervet és a múzeumi feladatlapok készítését emelhetjük ki. A tárgy kereti között is megvalósítható egyéni tanulási utak megjelenítése szempontjából az egyéni kiállítás-látogatási naplót emelem ki. A digitális eszközök alkalmazásának fejlesztése szempontjából a szórólapok poszterek, plakátok, feladatlapok és katalógusok tervezésének szemináriumi lehetőségeit próbáltuk az eddigiekben kiaknázni. Végül „Az én gyűjteményem” elnevezésű, a diákok saját reális, virtuális vagy fiktív gyűjteményeit létrehozó, illetve azokat bemutató katalógusokat, prezentációkat, ill. rögtönzött, alternatív megnyitókval egybekötött tantermi kiállításokat emelem ki a gyakorlati jegyek megszerzéséhez választható hallgatói tevékenységek és produktumok sorában.

Összegzés

Az oktatás világában mára mind a tanulás, mind a tudás hagyományos jelentései átalakultak, ennek nyomán egyre inkább a tanulási eredményekre és az azokhoz vezető társadalmi és mentális folyamatokra terelődik a figyelem. A múzeumi szférában is változó jelentések aktualizálódnak. Sem az oktatás, sem a múzeumi kultúráközvetítés nem nélkülözheti a kritikai megközelítéseket. A mai múzeumok már nemcsak tudományos normarendszerek alapján létrehozott térbeli narratívák, hanem a kulturális hierarchia átalakulásának kitüntetett intézményei is, ahol a látogatók számára egyre kevésbé a korábbi rendszerezések létjogosultságának „bizonyítékait” vagy az állandóság illúzióját nyújtják, hanem ahol olyan effektusokkal és helyzetekkel találkoznak, amelyekre reagálva a változásokra való reflexió interpretációs technikáit sajátíthatják el.⁸ A kortárs művészet, illetve az azzal való foglalkozás a társadalmi lét által kínált szociális magatartásformák azonosítására is kínál kibontakoztatható lehetőségeket.⁹ A múzeumpedagógiai gyakorlat nem nélkülözheti a kritikai megközelítéseket.¹⁰

A múzeumi tanulás során fejleszthető és fejlesztendő területek között különösen a kommunikáció, az együttműködés, a kritikai gondolkodás és a problémamegoldás területeit emeltük ki, amint ezek jelentőségét más szerzők mellett Kárpáti Andrea¹¹ is hangsúlyozza. A kiállítási terepeken való irányított tapasztalatszerzést tanárképzési kurzusaink meghatározó elemének tekintjük. A terepek kiválasztásakor az állandó kiállítások mellett hangsúlyosabb az időszaki kiállítások újdonságértékű, nem „elkoptatható”, és kapcsolódó feladataiban az önálló véleményformálást az előzetes megítélések nélkülözéséből adódóan is támogató közegének preferálása.¹² A múzeumi, köznevelési és felsőoktatási szféra kapcsolatának megerősítését képzéseink és aktuális múzeumpedagógiai fejlesztéseink háttérben stratégiai kérdésnek tekintettük. E kapcsolatrendszer regionális megerősítéséről Koltai Zsuzsa tanulmánya¹³ tudósít egy, a közelmúltban befejeződött uniós pedagógusképzés-fejlesztési projekt¹⁴ égisze alatt lezajlott pécsi műhelysorozat tapasztalatai alapján. Képzési és fejlesztési tapasztalataink reflexióját egy korábbi tanulmányunk is segítette, amelyben egy lezajlott múzeumpedagógiai fejlesztés folyamatára három különböző nézőpontból; a múzeum, illetve a fejlesztésben közreműködő muzeológus, a tanárképzés, illetve a fejlesztésben közreműködő oktató, valamint a tanárjelöltek, illetve a fejlesztésben közreműködő diákok szempontjából tekintettünk.¹⁵ Az érintett szereplők dialógusára a fenntartókat is beleértve, a továbbiakban is nagy szükség van. Az együttműködés intézményesített formáinak fenntartását az eddigi együttműködésekben kialakult elköteleződés és a fejlődő szakmai kapcsolatok jól tudják támogatni, helyettesíteni azonban nem képesek.

⁸ György 2007, 245-247.

⁹ Hemrik 2004.

¹⁰ Ott 1989.

¹¹ Kárpáti 2009.

¹² Huszár 2010.

¹³ Koltai 2015.

¹⁴ Pedagógusképzést segítő hálózatok továbbfejlesztése a dél-dunántúli régióban. TÁMOP 4.1.2.B 2-13/1-20013-0014

¹⁵ Huszár, Pásztor- Méreg 2012.

Felhasznált irodalom

- Durbin, Gail – Morris, Susan – Wilkinson, Sue (2004): *Tanulás tárgyakkal. Múzeumok Mindenkinek Program V.* Fordította és átdolgozta: Miszné Korenchy Anikó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest
- György Péter (2007): Klinikai és templom. A második múzeumkor. In: uő: *A hely szelleme.* Magvető, Budapest, 191-292.
- Hemrik László (2004): A kortárs művészet múzeumpedagógiai megközelítésének lehetőségei. *Új Pedagógiai Szemle*, 6. sz. 118-122.
- Huszár Zsuzsanna (2010): A múzeumpedagógia terepeiről a pécsi tanárképzésben. In: Szabolcs Éva, Foghtúy Krisztina (szerk.): *Zsibongó Múzeum.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 59-68.
- Huszár Zsuzsanna – Pásztor Andrea – Méreg Martin (2012): Múzeumpedagógiai tartalomfejlesztés három nézőpontból. In: Foghtúy Krisztina, Pirka Veronika, Kempf Katalin (szerk.): *Új múzeumpedagógiai törekvések a hazai felsőoktatásban és a múzeumi gyakorlatban.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kárpáti Andrea (2009): A múzeumi kiállítás mint tanítási és tanulási környezet. In: Vásárhelyi Tamás, Kárpáti Andrea (szerk.) (2009): *A múzeumi tanulás kézikönyve.* Magyar Természettudományi Múzeum – ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest. 30-33.
- Koltai Zsuzsa (2015): A múzeumok és az oktatási intézmények sikeres együttműködésének pécsi példája: A „Múzeumpedagógia és múzeumandragógia az oktatás szolgálatában” című Képzők Képzése Műhely programsorozat eredményei. In: Németh Balázs (szerk.): *Pécsi Tanuló Város – Régió Fórum. Tanulmányok, elemzések.* Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 41-52.
- Nahalka István (1997): Konstruktív pedagógia — egy új paradigma a láthatáron (III.) *Iskolakultúra*, 4.sz. 3-20.
- Ott, Robert, William (1989): Teaching Criticism in Museums. In: Berry, Nancy – Mayer, Susan (eds): *Museum Education, History, Theory and Practice.* The National Art Education Association, Reston, VA 172-193.
- Szivák Judit (2004): *A reflektív gondolkodás fejlesztése.* Gondolat, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás – Sinkó István (2004): *Múzeum az iskolatáskában.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny, 66. szám 2012. június 4., 10635- 10848.
- 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről.

TAKÁCS ANETT -CSIMÁNÉ POZSEGOVICS BEÁTA

A múzeumpedagógia integrálása a pedagógusképzésekbe

A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karának jó gyakorlata

Absztrakt: A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karán 2001-től folyik múzeumpedagógiai képzés, 2010-ig a művelődésszervező-, majd az andragógia szakhoz kapcsolódó öt tantárgyat magában foglaló Múzeumpedagógia modul, majd 2010-14 között szakirányú továbbképzési szak formájában is. Az iskola és múzeum kapcsolatának erősödésére irányuló hazai törekvések hatására 2011-től a Kar a pedagógus képzésin is elindította, egy féléves választható tantárgy keretében (Múzeumpedagógia), a múzeum pedagógia népszerűsítését, 2014 szeptemberétől pedig már tanúsítványt adó specializáció kereteiben (2 féléves intenzív képzés) is ismerkedhetnek a hallgatók a múzeumpedagógia módszereivel, kipróbálhatják a múzeumi környezetet nevelési-oktatási-fejlesztési célokra. A tanulmány célja, hogy bemutassa, hogy alkalmazkodva az új kihívásokhoz, hogyan integrálta a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara a múzeumpedagógiát a pedagógusképzésekbe, továbbá, hogy ismertesse a képzés során megszerezhető ismereteket, általános és szakmai kompetenciákat, az oktatott tárgyak jellemzőit. **Kulcsszavak:** múzeumpedagógia, Kaposvári Egyetem, pedagógusok, múzeumi tanulás.

Bevezetés

Napjainkban a nevelési célok között rendkívül fontos a kreativitásra nevelés és ezzel összefüggésben a feladatmegoldó képesség, a tanulási képesség fejlesztése. A jelenkor globalizáció által formált helyzeteiben, kivételes szükség van az alkotó intelligenciára, az új válaszokra, újszerű megoldásokra,¹ melyek túlmutatnak az óvoda, iskola falain.

Egyre jelentősebb kihívásként jelentkezik a pedagógusok életében az iskolán kívüli fejlesztés, melynek egyik kiváló terepe lehet a múzeum. A múzeumok speciális atmoszférája, a szórakozva tanítás/tanulás elvére épülő, élményközpontú színes múzeumpedagógiai módszertan nagyszerűen alkalmazható különféle tanulási, nevelési célokra,² a pedagógusok számára kiváló eszköz és lehetőség.

A múzeumok és a köznevelési intézmények közötti együttműködés erősödése

A modern múzeumok megszokott feladatai között napjainkban egyre hangsúlyosabb szerepet kap az oktató-nevelő funkció, mely egyben feltételezi az iskolák és múzeumok közötti együttműködés aktivizálódását.

A múzeumlátogatások, a múzeumi tanulási helyzetek bekapcsolása az óvoda-iskola életébe Magyarországon nem újdonság. Az iskolai osztálykirándulások az 1970-es évektől többnyire múzeumlátogatásokról szóltak. A „múzeumból ki, múzeumba be” módszer eredménye általában zavaros összbenyomás, negatív múzeumi attitűd. A mai gyakorlat, az ad hoc múzeumlátogatások helyett az iskolák és múzeumok közötti együttműködés rendszeresítésére fókuszál.³

---

¹ <http://www.ofi.hu/tudastar/tantargyak-helyzete/rajz-vizualis-kultura> (2015. 03. 18.)

² Takács 2013, 48.

³ Takács 2013, 48-49.

A Múzeumok Mindenkinek Program (2003), a 2006-ban alapított Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, valamint a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség 2007-ben elindított operatív programjai (TÁMOP 3.2.8/10/B: Múzeumok Mindenkinek Program – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése; TIOP 1.2.2/08-1 – Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése pályázat) felélénkítették az iskolák és múzeumok kooperációját. A „Múzeumok Mindenkinek” Program – „Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése – Központi módszertani fejlesztés” című projekt célja: „A kompetencia fejlesztő közoktatás érdekében újszerű múzeumpedagógiai megoldások, valamint a múzeumok és a közoktatási intézmények közötti együttműködések kialakítása.” Az operatív programok kapcsán kialakított oktató- és foglalkoztató terek, IKT pontok, eszközök és az ezekre épülő múzeumpedagógiai programok az iskolabarát múzeum kialakítását célozták, és számos alkalmat teremtettek és teremtenek a szórakozva tanulásra.⁴

Tanulás a múzeumban

A 21. században az iskola egyik alapvető sajátossága a nevelési-oktatási tér kitágítása. Összekapcsolódik s egyenrangúvá válik az iskola falai között és azon túl zajló tanulás, felértékelődik a múzeum mint tanulási színtér.⁵

A múzeumok speciális közegében a tanulás nem megszokott környezetben, nem megszokott módon és segítőkkel folyik, ennek ellenére, vagy épp ezért, az itt elsajátított tartalmak sokkal inkább beépülnek a már megszerzett ismeretek közé, könnyebben előhívhatóak, sokkal inkább eredményeznek lehorgonyzott tudást.⁶

A múzeumi tanulási helyzetek elősegítik a komplex látásmód kialakítását, fejlesztését; összefüggésekre mutatnak rá; elmélyítik, kiegészítik, gyakoroltatják az iskolában a tanórán szerzett tudást; megmagyarázzák az ismereteket; szemléltetnek; felkeltik az érdeklődést adott témával kapcsolatban; továbbgondolkodásra ösztönöznek; segítik a kooperációt; fejlesztik a különböző képességeket, készségeket.⁷

Kárpáti Andrea utalva egy korábbi kutatásra a következő képességeket tartja relevánsnak a 21. században: kreativitás és innováció; kommunikációs képesség; együttműködő képesség; az információszűrés, -elemzés és -feldolgozás képessége; kritikai gondolkodás, problémamegoldás és döntéshozás; állampolgári ismeretek (helyi és nemzetközi szinten); információs írástudás (az információs és kommunikációs technológiák ismerete és használata); életpálya-építési kompetencia; tanulási képesség, metakogníció.⁸

Miként fejleszthetők ezek a képességek múzeumi környezetben? *„A múzeum különböző tanulási tereiben (a kiállítási tértől a restaurátor műhelyen, könyvtáron át egészen akár a múzeumi boltig) a múzeum gyűjteményével, illetve a múzeumpedagógus, tárlatvezető vagy tanár az adott környezethez illeszkedő információival és foglalkozásaival bármelyik 21. századi kompetencia fejleszthető – legalább olyan hatásosan, és esetenként jobban, mint az iskolában.”⁹*

A múzeumi tanulás az iskolai tanulással ellentétben többnyire alkalmyszerű, egyszerre több tantárgy bevonására ad lehetőséget, több érzékszerv bevonásával hat a szereplőkre, mellőzi az iskolai értékelési formákat. Az iskolai tanulási szituációkkal szemben legfőbb előnye a

---

⁴ Vásárhelyi 2009, 8.

⁵ Kárpáti 2009b, 75.

⁶ Walter-Takács 2011, 131.

⁷ Vásárhelyi-Sinkó 2004, 121.

⁸ Kárpáti 2009a, 31.

⁹ Kárpáti 2009a, 31.

„különleges környezet”, a tapasztalatszerzésen alapuló élményközpontú ismeretszerzés, a nevelés minél több területének bevonása (testi-, értelmi-, érzelmi-, erkölcsi-, esztétikai-, művészeti-, egészség-, környezeti-, állampolgári-, multikulturális nevelés) a tanulási folyamatba.¹⁰

A múzeumpedagógia révén a gyermekek játék közben formálják esztétikai, tárgyi, viselkedési kultúrájukat, identitásukat. Játék közben sajátítják el, például a helyes múzeumi viselkedési normákat, ismerik meg különböző korok művészetét, épületeit, tárgyi világát.¹¹

A múzeumpedagógia módszereinek alkalmazásával az új kihívások mellett – oktató-, nevelő-, fejlesztő-, facilitáló szerepek – aktuálissá válik a pedagógusok múzeumpedagógiai tudásának bővítése is.¹²

Pedagógusoknak szóló múzeumpedagógiai képzések

A pedagógusok hazánkban jelenleg elsősorban múzeumokban és felsőoktatási intézményekben szervezett pedagógus továbbképzések és szakirányú továbbképzések, illetve egyéb lehetőségek (például műhelyek) keretében tehetnek szert múzeumpedagógiai ismeretekre, szélesíthetik módszertani repertoárjukat. Népszerűek a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ akkreditált pedagógus-továbbképzései, képzései (Iskolák és múzeumok partnersége, Pedagógus képzők képzése – Múzeumok közoktatási hasznosítása, Néphagyomány-éltetés az óvodai nevelésben, A hon és népismeret szemléltető tanítása).¹³ Akkreditált pedagógus továbbképzéseket hirdet továbbá például a Magyar Nemzeti Múzeum („Nézzünk együtt kiállítást!”), História Történeti Játésház,¹⁴ a Néprajzi Múzeum („Mire jó a múzeum?”)¹⁵ és a Szépművészeti Múzeum (Múzeumpedagógia tanároknak)¹⁶ is.

Szakirányú továbbképzési szakok például az ELTE PPK Múzeumpedagógia szaktanácsadó,¹⁷ a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar Múzeumpedagógia tanítására felkészített pedagógus,¹⁸ a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Múzeumpedagógia szakterületen pedagógus-szakvizsgára felkészítő¹⁹ szakjai.

Speciális rendszeres szakmai program például a Ludwig Kortárs Művészeti Múzeum „Ped.Kedd” elnevezésű programja (kortárs művészetpedagógiai műhely tanároknak, múzeumpedagógusoknak, múzeumi szakembereknek).

---

¹⁰ Németh 2009, 197.

¹¹ <http://jovoiszola.hu/oviparade/pedagogia/> (2013.05.31.)

¹² Walter-Takács 2011, 134.

¹³ Részletesen lásd <http://mokk.skanzen.hu> (2015. 03. 21.)

¹⁴ Részletesen lásd http://www.hnm.hu/hu/oktat/okt_muzeu.html (2015. 03. 21.)

¹⁵ Részletesen lásd <http://www.neprajz.hu/tartalom.php?menu2=612> (2015. 03. 21.)

¹⁶ Részletesen lásd http://www.szepmuveszeti.hu/muzeumpedagogia_tanaroknak (2015. 03. 21.)

¹⁷ Részletesen lásd http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/IntezmenyiOldalak/szakiranyu.php?smeg_id=445 (2015. 03. 21.)

¹⁸ Részletesen lásd http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/IntezmenyiOldalak/szakiranyu.php?smeg_id=1135 (2015. 03. 21.)

¹⁹Részletesen lásd http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/IntezmenyiOldalak/szakiranyu.php?smeg_id=590 (2015. 03. 21.)

A felsőoktatás átalakítási folyamatainak hatása

a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karának képzéseire

A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara korábban három képzési területen (pedagógus-, társadalomtudományi- és bölcsészettudományi képzési területeken), összesen 9 alapszakon folytatott képzést, amit 10 felsőfokú szakképzési szak, továbbá szakirányú továbbképzések széles köre egészített ki.

A felsőoktatás átalakítási folyamatainak részeként, az irányító hatósággal végbement egyeztetést követően, 2013-ban sor került a Kar képzési szerkezetének újragondolására és fejlesztési irányainak kijelölésére. Az egyeztetések eredményeként a Pedagógiai Kar a 2013-14. tanévtől nem hirdeti, egyidejűleg kivezeti a bölcsészettudományi és társadalomtudományi képzési területhez tartozó alapszakokat, valamint a közoktatási igények figyelembevételével a szakirányú továbbképzések köre is racionalizálás alá került.

A Kar képzési kínálata ennek megfelelően 2014-re jelentősen átalakult. A Kar profilja a korábbi hagyományoknak megfelelően újra a pedagógusképzés lett, így a fejlesztések is e területhez kapcsolódtak. A kivezetésre kerülő szakok kapcsán az értékmentés és értéktérítés alapelvei voltak irányadóak. Így kerültek kidolgozásra a meglévő tudásbázis felhasználásával az alapképzéses diplomák piaci értékének növelése érdekében az egyes specializációk.

A pedagógusképzések mellé kínált specializációk 2-4 féléves (intenzív) képzések, (például múzeumpedagógia, kreatív módszertani műhely, szabadidő szervező, biblioterápia...) céljuk a személyes és szakmai fejlesztés, tanúsítvánnyal zárulnak (a diplomát kiegészítik).

A múzeumpedagógia integrálása a pedagógusképzésekbe a Kaposvári Egyetemen

A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karán (jelenleg a Szakmódszertani Tanszék, korábban a Közművelődési-, majd Felnőttképzési Tanszék gondozásában) 2001-től folyik múzeumpedagógiai képzés 2010-ig a művelődésszervező-, majd az andragógia szakhoz kapcsolódó öt tantárgyat magában foglaló Múzeumpedagógia modul, majd 2010-14 között szakirányú továbbképzési szak formájában is.

Az iskola és múzeum kapcsolatának erősödésére irányuló hazai törekvések hatására 2011-től a pedagógus képzéseken is elindult, egy féléves választható tantárgy keretében (Múzeumpedagógia) a múzeumpedagógia népszerűsítése, majd a Művészeti Kar Vizuális környezetkultúra tanár MA szakjába is bekerült választható tantárgyként (Múzeumpedagógia), 2014. szeptemberétől pedig már ún. specializáció keretében is ismerkedhetnek hallgatók a múzeumpedagógia módszereivel.

A képzés célcsoportját azon tanító, óvodapedagógus, gyógypedagógia szakos hallgatók alkotják, akik szeretnék kipróbálni, hasznosítani a múzeumi környezetet nevelési-oktatási-fejlesztési célokra.

A múzeumpedagógia specializáció célja: a múzeumpedagógia – mint elméleti tudományág és gyakorlati diszciplína – fogalmának, feladatainak, nemzetközi vonatkozásainak, metodikájának megismertetése; a tanítási-nevelési folyamatban jól hasznosítható múzeumi lehetőségek, módszerek gyakorlati alkalmazásának elsajátítása; képessé tétel a nevelési-oktatási és muzeális intézmények közötti együttműködések megvalósítására, fenntartására; felkészítés múzeumpedagógiai foglalkozások tervezésére, szervezésére és irányítására. A képzés során a hallgatók elsajátítják azokat a kompetenciákat, melynek segítségével, új, korszerű múzeumi kommunikációt alakíthatnak ki. Megismerkednek a korszerű kommunikációs eszközök használatával a gyakorlatban – különös tekintettel a múzeumok egyik célcsoportjára, a gyerekekre, diákokra.

A hallgatók megismerik a múzeum és az óvoda, iskola kapcsolatának lehetőségeit, előnyeit. Ötleteket kapnak arra, hogyan használják a múzeumot óvodán, iskolán kívüli tanulási színtérként. Megismerik a múzeumokban alkalmazható pedagógiai módszereket, s azok gyakorlati hasznosítását, a múzeumpedagógiai módszerek sokszínű, kreatívan alkalmazható és újító erejének, lehetőségeinek tárházát. Saját élményeken keresztül gazdagítják módszertani tudásukat és a múzeumi közeg adta lehetőségeket kihasználva, új megközelítésben értelmezik az elsajátított, valamint újonnan készített eszköztárakat, melyeket a későbbiekben kiterjesztve, a különböző tantárgyaik oktatásában is felhasználhatnak. Megtanulják érteni a kiállítás nyelvét, és megismernek olyan módszereket, melyekkel a gyerekekben is ki tudják alakítani azokat a készségeket és képességeket, melyek birtokában a múzeumi kiállítások értő látogatóivá válnak.

1-2. táblázat: Az oktatott tantárgyak félévenkénti bontásban

I. félév

Tantárgy	Óra/ vizsga-forma	Kredit	Óraszám KONTAKT	Óraszám Összes	Ajánlott félév
Múzeumi kommunikáció az oktatás szolgálatában	0/2 gyj5	3			5.
Múzeumpedagógia elméletben és gyakorlatban	1/1 k	3			5.
Múzeumpedagógiai módszerek és eszközfejlesztés	1/1 k	3			5.
<i>Összesen</i>	<i>6</i>	<i>9</i>			

II. félév

Tantárgy	Óra/ vizsga-forma	Kredit	Óraszám KONTAKT	Óraszám Összes	Ajánlott félév
Múzeumról, múzeumra	0/2 gyj5	3			6.
Múzeumpedagógiai gyakorlat	0/3 gyj5	3			6.
<i>Összesen</i>	<i>5</i>	<i>6</i>			

A képzés infrastrukturális háttere – együttműködés a múzeumokkal

A Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum régóta – együttműködési megállapodásban lefektetettek alapján – a Kaposvári Egyetem gyakorlati helye.

Kapcsolata a Pedagógiai Karral a legszorosabb, de a Művészeti Kar egy-egy oktatója is viszi órái kapcsán a hallgatókat múzeumba, és egy-egy múzeumi szakember például az Agrár- és Környezettudományi Kar képzéseire is beokat.

Ami a jelenlegi gyakorlatot jellemzi a két intézmény (beleértve a Rippl-Rónai Múzeum igazgatása alá tartozó Rippl-Rónai Emlékház és Látogatóközpont, a Fekete István Látogatóközpont, a Szentjakabi Bencés Apátság és Romkert intézményeit is) együttműködése kapcsán (ami 2014-ben erősítve lett a Szennai Szabadtéri Néprajzi Múzeummal is):

- 1.) Egy-egy oktató (nem általánosan jellemző) egy-egy szeminárium/előadás kapcsán, szemléltetésre, ismeretterjesztésre használja a múzeum kiállításait
- 2.) Egy-egy múzeumi szakember beokat az egyetem egy-egy képzésére
- 3.) Bizonyos szakok esetében gyakorlati helyszín
- 4.) Illetve pályázati partner (TIOP 1.2.2 [A Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási képzési szerepének infrastrukturális erősítése])

A Rippl-Rónai Múzeum és a Szennai Szabadtéri Néprajzi Múzeum mindenekelőtt a Pedagógiai Kar múzeumpedagógia képzéseinek gyakorlati bázisa.

Az együttműködésnek köszönhetően az oktatók és hallgatók használhatják a múzeum oktató- és foglalkoztató tereit, azok eszközkészletét, ingyenesen látogatják kiállításait.

A múzeumpedagógus hallgatók múzeumpedagógiai foglalkozások tartásával csoportokat szerveznek a múzeumnak, színesítik a múzeumpedagógiai kínálatot, miközben a gyakorlatban is kipróbálhatják az elméletben tanultakat.

A 2014 szeptemberében indított, pedagógusképzésekbe integrált múzeumpedagógiai képzés első évfolyamának eredményei

A képzés során a hallgatók megismerkedtek a korszerű kommunikációs eszközök használatával a gyakorlatban – különös tekintettel a múzeumok egyik célcsoportjára, a gyerekekre, diákokra, megismerték a múzeum és az óvoda, iskola kapcsolatának lehetőségeit, előnyeit, ötleteket kaptak arra, hogyan használják a múzeumot óvodán, iskolán kívüli tanulási színtérként. Megismerték elsősorban a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum oktatási infrastruktúráját, a múzeumokban alkalmazható pedagógiai módszereket, s azok gyakorlati hasznosságát, saját élményeken keresztül gazdagították módszertani tudásukat.

A két félév során bejárták a Rippl-Rónai Múzeum, a Rippl-Rónai Emlékház és Látogatóközpont, a Fekete István Látogatóközpont, a Szennai Skanzen kiállításait, megismerkedtek az intézmények múzeumpedagógusainak „kulisszatitkaival” és részt vettek a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum egy múzeumpedagógiai foglalkozásán. A Rippl-Rónai Emlékház és Látogatóközpont *Nárciszünnepe*n óvodapedagógus hallgatók foglalkozása is színesítette a programkínálatot, és az idei múzeumi táborban is aktívan közreműködnek a az óvodapedagógus jelöltek (például önálló foglalkozástartással). A tanító és gyógypedagógia szakos hallgatók pedig a Rippl-Rónai Múzeum kiállításaiiban múzeumpedagógiai foglalkozásokat tartottak általános iskolásoknak.

Felhasznált irodalom

- Bodócky István (2009): A rajz a vizuális kultúra helyzete és fejlesztési feladatai. <http://www.ofi.hu/tudastar/tantargyak-helyzete/rajz-vizualis-kultura>
- Hajnal M. Hajnalka (é.n.): Múzeumpedagógia az óvodában. <http://jovoiskolaja.hu/oviparade/pedagogia/>
- Kárpáti Andrea (2009a): A múzeumi kiállítás, mint tanítási és tanulási környezet. In: Vásárhelyi Tamás és Kárpáti Andrea (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve. Továbbképző tanfolyami jegyzet*. Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multi-médiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest. 30–33.
- Kárpáti Andrea (2009b): Tanulásméletek és múzeumi tanulás. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve. Továbbképző tanfolyami jegyzet*. Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest. 75–80.
- Németh Csaba (2009): Múzeum és iskola változó kapcsolatáról. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve*. Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest. 195-199.
- Takács Anett (2013): A művészeti nevelés jó gyakorlatai hazai múzeumokban – múzeumpedagógia a pedagógusok nélkülözhetetlen eszköztára. In: *Gyermeknevelés* 1. 2. sz. 48-56.
- Vásárhelyi Tamás – Sinkó István (2004): *Múzeum az iskolatáskában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Vásárhelyi Tamás (2009): Múzeum és tanulás – egész életen át. In: Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve*. Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, Budapest. 81-82.
- Walter Imola – Takács Anett (2011): Pedagógusok új szerepben, múzeumpedagógiai módszerek alkalmazása a gyakorlatban – mint új perspektíva. In: Pinczésné dr. Palásthy Ildikó (szerk.): *A református tanítóképzés múltja, jelene, jövője*. Kölcsény Ferenc Református Tanítóképzés Főiskola, Debrecen. 130-134.

<http://mokk.skanzen.hu>

http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/szakiranyu.php?smeg_id=445

http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/szakiranyu.php?smeg_id=1135

http://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/szakiranyu.php?smeg_id=590

http://www.hnm.hu/hu/oktat/okt_muzeu.html

<http://www.ke.hu/>

<http://www.neprajz.hu/tartalom.php?menu2=612>

http://www.szepmuveszeti.hu/muzeumpedagogia_tanaroknak

www.mk.ke.hu

Képek

1. kép: Óvodapedagógus hallgatók a Nárcisz Ünnepen a Róma-villában

2-3. kép: Tanító- és gyógypedagógia szakos hallgatók foglalkozása a Rippl-Rónai Múzeumban

HEGEDŰS ANITA

Egyetemisták és kultúrafogyasztás

Intézményi szintű kultúrakínálat a vidéki egyetemek tekintetében

Absztrakt: A hazai kulturális, múzeumi szférában az egyetemista korcsoport kiemelt potenciális célcsoportot jelent, azonban fontos kérdés, hogyan is lehet megszólítani a múzeumoknak a hallgatókat, a különböző hallgatói közösségeket. Ezen kérdés megválaszolása a szerző hosszabb távú kutatásának célja, melynek első lépését kívánja a tanulmányban bemutatni. Az említett kutatás során arra voltunk kíváncsiak, milyen kulturális kínálatot ajánl intézményi szinten a hallgatóknak egy hazai, nagy múltú egyetem: a Szegedi Tudományegyetem. Azt vizsgáltuk, hogy a kulturális programokkal, eseményekkel foglalkozó munkatársak hogyan látják az egyetemisták kulturálódási szokásait, valamint saját helyüket a hallgatók kikapcsolódási lehetőségeinek dimenziójában. A tanulmányban elemezzük az elkészült interjúkat, bemutatjuk az SZTE intézményi szintű kulturális kínálatát. Külön kitérünk az interjúalanyok múzeumokkal kapcsolatos álláspontjának elemzésére, valamint az interjúk tanulságai alapján áttekintjük a közgyűjtemények és az egyetemi kultúraközvetítő egységek együttműködésének potenciális lehetőségeit. **Kulcsszavak:** múzeum, egyetem, felsőoktatás, kultúraközvetítés, magaskultúra.

Bevezetés

A hazai múzeumi szféra számára kiemelt feladatot jelent, hogy folyamatosan képes legyen új célcsoportok megszólítására – olyan célcsoportokra is, akik hagyományosan nem tekinthetők múzeumkedvelőnek, a rendszeresen múzeumba járó közönség tagjainak. Ezen potenciális célcsoport közé sorolható az egyetemista közösség: a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttek komoly látogatói bázist jelentenek, azonban megszólításuk különleges eszközöket és módszereket kíván. Ahhoz azonban, hogy ezen módszereket megtaláljuk, tisztában kell lennünk a hallgatókat körülvevő, életükben legmarkánsabban jelenlévő intézmények, az egyetemek által nyújtott kulturális kínálattal.

Jelen publikáció egy hosszabb kutatás első lépését tárja az olvasó elé: a szerző célja, hogy nagy vidéki egyetemek tekintetében mérje fel, mit is jelent a kulturális programkínálat intézményi tekintetben. A kutatás első részében a Szegedi Tudományegyetemen készítettünk interjúkat: jelen írásban ezen interjúk alapján kívánjuk bemutatni az SZTE intézményi szintű kulturális kínálatát. Külön kitérünk az interjúalanyok múzeumokkal kapcsolatos álláspontjának elemzésére, valamint az interjúk tanulságai alapján áttekintjük a közgyűjtemények és az egyetemi kultúraközvetítő egységek együttműködésének potenciális lehetőségeit.

A megváltozott egyetemista-lét: az elitkultúrától a populáris kultúráig

Az egyetemi kultúra rengeteget változott az elmúlt évtizedekben: míg korábban egyértelműen a magas kultúrához sorolódott a campus-kultúra, addig napjainkban már a populáris kultúrától beszélünk, ha az egyetemista kultúrát említjük. Noha a felsőoktatási intézmények értelmiségi szakembereket képeznek, mégsem nevezhetjük őket a magaskultúra tagjainak, sokkal inkább a populáris kultúrához kell sorolnunk őket. Ennek egyik oka a felsőoktatás átalakulásában ke-

resendő: a korábbi elitképző intézmények tömegképző terekké váltak, ahol az elitoktatás a tömegoktatás felé tolódott el, s így napjaink hallgatói már nem tradicionális felsőoktatási hallgatók többé.¹

Ahogy Bazsa megfogalmazza, a közoktatás és a felsőoktatás viszonya rendkívül érdekes képet mutat napjainkban: míg a közoktatás az általános műveltséget adja a diákok kezébe, addig a felsőoktatás az erre az általános műveltségre épülő szakképzést folytatja.² Egyfajta paradigmaváltás történik a közoktatásból a felsőoktatásba történő átmenetkor, felmerül azonban a kérdés: az az általános műveltség, melyre a közoktatásban szert tesznek a diákok, mennyire alapozza meg azt a diplomás, értelmiségi szerepkört, melyre a magaskultúra „ráépíthető”? Ez a műveltség elegendő-e arra, hogy a magaskultúrával megszólíthassuk az egyetemistákat? További vizsgálatainkban erre is keresni fogjuk a választ.

A megváltozott egyetemi struktúrában, az egyre szélesedő kínálatban megjelentek olyan felsőoktatási intézmények, olyan képzések, melyek presztízse jócskán eltér más, „nagy egyetemek” képzéseinek értékétől, egyfajta leértékelődésről van szó. Ezeket a hallgatókat „olyan hallgatói kontextus várja [...], amelynek magatartásmintái kevésbé emlékeztetnek a klasszikus értelmiségi ideálra”.³ Ez a megállapítás jól szemlélteti a korábban elhangzott megállapításokat, mely szerint a hagyományosan vett értelmiségi lét mára átalakult, az egyetemeken, főiskolákon tanuló diákokat nem lehet a felsőfokú tanulmányaik pusztá léte miatt automatikusan a magaskultúrára nyitott egyénekként értelmezni. Szintén Pusztai világít rá⁴ arra kutatásainak fényében, hogy értelmiségi kultúra alatt a „magaskultúra-fogyasztásban szerzett jártasságot”⁵ érthetjük.

Természetesen a hallgatók kultúrafogyasztása komoly eltéréseket mutat a különböző háttérű egyének esetében, ezért a jövőben célunk a hallgatók társadalmi pozíciójának mentén vizsgálni magaskultúra-fogyasztási hajlandóságukat. Ugyancsak Pusztai mutatott rá kutatásában, hogy a legerőteljesebb magaskultúra-fogyasztók a vallási és civil közösségek tagjai, akik nagyobb arányban járnak a magaskultúra kategóriájába sorolható programokra, rendezvényekre.⁶

Mindezek alapján azt látjuk, hogy a megváltozott egyetemi struktúrák, a tömegoktatás megjelenése nagyban hatott az egyetemistákra is, s hallgatói státuszuk okán már nem nevezhetőek azonnal „magaskultúra-fogyasztó” egyéneknek. Ezen felsőoktatási környezetben kell megtalálnia a helyét a múzeumi szférának, s felderíteni a populáris kultúra felé eltolódott hallgatók megszólításának eszközeit, módszereit.

Egyetemi kultúra-kínálat a Szegedi Tudományegyetemen

A fenti probléma felderítésének céljából kezdtük el interjú kutatásunkat, melynek első részét a Szegedi Tudományegyetemen készítettük el: arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen kulturális térben mozognak a múzeumok az egyetemeket figyelembe véve, hogyan áll össze az az egyetemi kulturális szféra, mellyel a hallgatók a felsőoktatási intézményekben nap mint nap találkoznak. Milyen egyetemileg szervezett kulturális témakínálattal kell „versenyeznie” a múzeumoknak a hallgatók figyelmének megszerzéséért? Hogyan illeszkednek be ezen témakínálatba

---

¹ Koppen et al. 2002

² Bazsa 2004.

³ Pusztai 2011, 9.

⁴ Pusztai 2009.

⁵ Pusztai 2011. 73.

⁶ Pusztai 2011.

a múzeumok, a múzeumi kulturálódási lehetőségek? Ezen kérdések megválaszolására törekedve készítettünk interjút egy nagy vidéki egyetemen, a Szegedi Tudományegyetemen, ahol a Hallgatói Önkormányzat és a Kulturális Iroda programkínálatának oldaláról kívántuk megvizsgálni a témát. A fent említett kérdések mellett kíváncsiak voltunk arra, hogy az egyetemi kulturális kínálat létrehozói maguk hogyan vélekednek az egyetemi kultúráról, saját tevékenységükről és a hallgatók magaskultúrához kötődő viszonyáról. Továbbá arra is választ kívántunk találni, hogy a múzeumoknak az egyetemi „kulturakészítő” aktorok milyen szerepet szánnak, milyen teret adnak, mennyire engedik be a közgyűjteményeket az egyetemi kulturális témakínálatba.

Az interjúk

A kérdések megválaszolása céljából két, félig strukturált interjút készítettünk a szegedi egyetem kulturális életét meghatározó két szervezet irányítójával: az Egyetemi Hallgatói Önkormányzat Rendezvényszervező és Kulturális Bizottságának vezetőjével, valamint az SZTE Kulturális Iroda irodavezetőjével és kulturális szervezőjével. Az interjúk 2014 novemberében, illetve 2015 februárjában készültek. Az interjúalanyok különböző háttérű és korú szereplők voltak. A Kulturális Bizottság vezetője húszas éveie elején járó férfi, a Természettudományi és Informatikai kar hallgatója, a Kulturális Iroda vezetője harmincas éveie végén járó, diplomás nő, a kulturális szervező szintén ennek a korosztálynak a tagja.

Szervezeti felépítés, finanszírozás, szereplők

Az Egyetemi Hallgatói Önkormányzat Rendezvényszervező és Kulturális Bizottsága (továbbiakban: EHÖK RKB) húsz főből áll, mindannyian hallgatók, az Egyetemi Hallgatói Önkormányzat tagjai. Egy vezető van, aki meghatározza a döntést, a programjaik szervezésébe külső aktorokat nem engednek be: „*Nem szeretném, hogy bárki is szervezhessen külsősként, mert akkor gyakorlatilag elveszíti a bizottság a lényegét.*” (EHÖK RKB vezető) Finanszírozásukat alapvetően az egyetem biztosítja, de emellett bizonyos rendezvények esetén támogatói hozzájárulásokat (akár anyagi, akár természetbeni) elfogadnak. Szervezetileg az Egyetemi Hallgatói önkormányzathoz tartoznak.

Az SZTE Kulturális Irodának (továbbiakban: KI) két munkatársa van: a teljes állásban foglalkoztatott irodavezető, és a félállású kulturális szervező. A programok szervezését ők végzik, de ez a fesztiválok esetében inkább tekinthető koordinálásnak, mint konkrét szervezési tevékenységnek, így tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy külső szereplők is befolyásolják a programkínálat alakulását. Finanszírozásukat szintén az egyetem biztosítja, emellett folyamatosan pályázati bevételekből is kiegészítik a működésüket. Szervezetileg a Rektori Hivatal alá tartoznak.

Célcsoport, programkínálat, hatókör

A programkínálatot szemlélve komoly különbség mutatkozik a két szervezet között. Célcsoport-szempontról az EHÖK RKB kizárólag a Szegedi Tudományegyetem hallgatóit célozza meg, más célcsoportjai nincsenek. Ez a célközönség jelenti mind a tizenkét kart, azonban az egyetem falain nem lépnek túl. Ezzel szemben a KI célcsoport-összetétele jóval színesebb képet mutat. Az elsődleges célcsoportot természetesen itt is az egyetemisták jelentik, kiegészülve a szélesebb körben vett egyetemi polgárokkal (oktatók, egyetemi alkalmazottak). Azonban a

Kulturális Iroda működése olyan nagymértékben összefonódott Szeged város kulturális életével, hogy másodlagos célcsoportként Szeged teljes lakosságát is megnevezhetjük: „[...] *de igazából a nagy rendezvényeink illetve minden egyes kulturális rendezvényünk nyitott. Tehát bárki jöhet a város lakói közül. Vagyis bárki bárhol, és jönnek is, tehát azért a fesztiválokon látjuk, hogy azért ott tulajdonképpen majdhogyanem ilyen 50-50%-os az egyetemi hallgatók és a városi polgárok részvétele, de hát tulajdonképpen a város lakosságának egy jelentős része volt egyetemi polgár, úgyhogy azok az emberek is, akik itt végeztek*” (KI vezető)

A KI esetén érdemes bővebben is szólni a városi és az egyetemi kultúrákövetítő szerep megjelenéséről. A KI vezetője szerint az egyetemistákat leginkább a koncertekkel, komolyzenei programokkal érik el, valamint a színházzal. (Ebben a tekintetben kapcsolódhatunk az EHÖK RKB elnökéhez is, aki szintén a színházat nevezte meg a legfőbb vonzó programok között.) Míg az EHÖK RKB programjai szinte kizárólag az egyetemistáknak szólnak, addig a KI-nál csak elvétve találunk olyan rendezvényt, mellyel csakis a hallgatókat akarják elérni: ilyenek a különböző pályázatok, melyeken csak az egyetemisták indulhatnak. Ezen kívül minden egyes programjuk nyitott a széles nyilvánosság előtt, ezáltal Szeged kulturális életében komoly szerepet tölt be a KI működése.

Programkínálat tekintetében az EHÖK RKB célja az, hogy szorgalmi időszakban hetente öt alkalommal biztosítson kikapcsolódási lehetőséget a hallgatók számára. Ezen lehetőségek spektruma rendkívül széles: az összegytemi gólyatábortól és a tavaszi egyetemi fesztiváltól kezdve múzeumlátogatások, színház- és mozielőadások megtekintése, bor-, sör-, és whisky-kóstolók megszervezése, filmklubok lebonyolítása, valamint kül- és belföldi utak szervezése is a profiljukba tartozik: „*Szóval próbálunk ilyen kis külföldi utakat is, tavasszal szeretnénk elmenni Olaszországba a velencei karneválra ugye, oda próbálunk valamit. Ezek azok az utak, ami külföld és olcsó és megfogja a hallgatókat. Itthon viszont hát nyilván [...] a Móra Ferenc Múzeum, volt még a REÖK, hogy kiállításra vigyünk hallgatókat.*” (EHÖK RKB vezető)

A szorgalmi időszak – vizsgaidőszak felosztást használta az interjú során az interjúalany, mely jól mutatja az egyetemistákhoz történő szoros alkalmazkodást: az ő életükhöz, időbeosztásukhoz alakítják a különböző programjaikat, rendezvényeiket. Emellett érdemes azt is kiemelni, hogy a fenti példák alapján egy rendkívül színes, változatos programkínálat mutatkozik meg az EHÖK RKB működésében, mely a magaskultúrába és a populáris kultúrába sorolható tevékenységi elemeket is tartalmaz.

A KI programkínálata azonban sokkal inkább a magaskultúrához köthető. Minden évben két kiemelt rendezvényt szerveznek: az Egyetemi Tavaszt, valamint az Őszi Egyetemi Kulturális Fesztivált. Az őszi fesztivál a legkiemeltebb programjuk, mely másfél hónapon keresztül kínál programokat Szeged-szerte. Az összművészeti fesztivál-jelleg miatt itt leginkább komoly- és könnyűzenei koncerteket, kiállításokat, színházi előadásokat, irodalmi esteket és hasonló, a magaskultúrához jobban kötődő programokat találunk. Emellett a nagy egyetemi konferenciák, előadások, kísérőrendezvények szervezését is végzik. Érdemes kiemelni, hogy a rendezvényszervező szerep mellett az egyetem művészeti csoportjainak tevékenységét is segítik, például különböző pályázati források keresésével.

A programkínálat tekintetében tehát elmondhatjuk, hogy az EHÖK RKB kitekint a magaskultúrából, és jellemzően a populáris kultúra felé mutató rendezvényeket hoz létre, míg a KI inkább az elitkultúra vonalán halad, kisebb kitekintésekkel a populáris kultúrára. Az EHÖK RKB tevékenysége kizárólag rendezvényszervezésből áll, míg a KI feladatai ennél jóval szélesebb körűek.

Rendkívül érdekes képet mutat a belépődíjakhoz történő hozzáállás. Más-más szempontból, de mégis ugyanarra jutnak az interjúalanyok: a magaskultúrához kötődő programokért nem lehet pénzt kérni. A KI vezetője szerint az egyetemisták akkor vesznek részt aktívabban a programokon, ha ingyenessé teszik őket: *„És azért is fontos így, hogy ingyenesen jöjjenek, hogy ne legyen anyagi akadálya annak, hogy egy egyetemi hallgató elmegy egy hangversenyre.”* (KI-vezető) A KI tehát a hangversenyek, magaskultúrához kötődő programok gyér egyetemista-látogatottságát az egyetemisták érzékenységében látja. Az EHÖK RKB vezetője erről így gondolkodik: *„Ha ez egy kulturális rendezvény, mondjuk elmegyünk egy színházba, ott nem csinálhatunk nagy részvételi díjat, mert a hallgatók ahhoz vannak szokva hogy ingyér’ sokat kapnak. Mert ott nem fogja azt nézni, hogy annyit fizessen, amennyit ér, rá kell venni a hallgatókat, hogy menjenek oda is. Merthogy egyre kevesebb ember érdeklődik a történet iránt, hogy művelődjön, kulturálódjon, tehát olyan, hogy... az a része szokott kevésbé jó lenni, de ha csinálunk valamilyen nagyobb bulit, akkor ott berakhatunk rendesen kapupénzt is va gy bármit, mert oda eljönnek.”*

Ezek alapján elmondható, hogy a magaskultúrához kötődő rendezvények esetében az interjúalanyok szerint az egyetemista korosztálytól nem lehet belépődíjat szedni – ez az álláspont kardinális módon befolyásolja a magaskultúrához fűződő egyetemista hozzáállást.

Közönségszervezés és elégedettség-mérés

A közönségszervezés tekintetében hasonló eszközöket használ a két szervezet, de eltérő hangsúllyal. A honlap és a Facebook mindkettőjük számára fontos felület, de amíg a KI kiegészítésként használja a Facebookot, egyfajta erősítő kommunikációs eszközként, addig az EHÖK RKB számára ez a legfontosabb közönségszervezési felület: *„[...] ami nagyon-nagyon nyom a latban, az a Facebook. Te is tudod, mindenkinek csippan a telefonján, látja, jelzi, hogy hova hívják [...]. Van 15ezer lájkolója az EHÖK oldalnak, az EHÖK oldallal csináljuk nyilván a rendezvényeket, mindenki azonnal kirakja az oldalára, lájkolják. És próbálunk arra törekedni, hogy minden egyes rendezvényünknel 3-4000 ember meg legyen hívva, hogy minél szélesebb körben tudjuk [terjeszteni].”* (EHÖK RKB vezető)

Az EHÖK RKB emellett erőteljesen épít a személyes kapcsolatokra, hiszen tagjai között mindegyik kar hallgatója megjelenik: *„[...] úgy van a bizottság kialakítva, hogy minden karról van két emberünk, vagy egy vagy kettő, de kettő azért megvan, és minden kart próbálunk így alapvetően behívni. És minden karról egy adott hallgató, aki nálunk van, őt azért ismerik azok a hallgatók, megvan, az ismerősei meg vannak, és így talán lehet.”* (EHÖK RKB vezető) A KI ezzel szemben leginkább a print eszközökre épít, konkrétan a fesztiválok programjainak katalógusára, mely minden évben megjelenik, és nem csak a városi közönség, hanem az egyetemisták is előszeretettel forgatják és igénylik azt: *„Van egy műsorfüzetünk, van egy nyomtatott rész, mindig ragaszkodunk hozzá, hogy legyen műsorfüzet, [...] ezt szeretik kézbe venni.”* (KI-vezető) A sajtókapcsolatok tekintetében az EHÖK RKB-nál nem számolhatunk be előre átgondolt, szervezett sajtókapcsolati tevékenységről, általában a nagyobb rendezvényeket érintő megkeresésekre reagálnak. Ezzel szemben a KI-nak komoly helyi, regionális és országos sajtókapcsolati hálójá van, a fesztiválok és kiemelt rendezvények esetén sajtóanyagokat küldenek ki, sajtóeseményeket is szerveznek. Hirdetésekre a KI egyáltalán nem költ, az EHÖK RKB pedig a Facebook-os hirdetést használja, direkt print/köztéri felületeket nem alkalmaz kommunikációjában.

Hivatalos elégedettségi felmérést egyik szervezet sem végzett a közelmúltban (noha mindkét vezető jelezte, hogy vannak ilyen típusú terveik), mindketten a személyes visszajelzésekből mérik a rendezvények sikerességét. Mindkét szervezet esetében jelentkeznek negatív vélemények, de az interjúalanyok elmondása alapján a pozitívak vannak erőteljes túlsúlyban. Az EHÖK RKB esetén nem kaptunk választ arra, hogy milyen problémák miatt születnek negatív vélemények, míg a KI vezetője erre is választ adott: a legtöbbször a programdömping okoz elmarasztaló véleményt, amiért az érdeklődők egyidőben futó, őket érintő programokon értelemszerűen nem tudnak jelen lenni.

Küldetéstudat, hallgatói kép, kultúra-értelmezés

A két szervezetet vizsgálva elmondhatjuk, hogy kifejezett küldetést a KI vezetője jelölt meg: „Tehát a KI-nak az a... mondjuk úgy a működése, hogy amikor a kultúra már tényleg egy kicsit eltolódott a piaci szféra felé közeledő jellegűen is, tehát... másképp nem lehet, akkor próbálunk egy olyan szituációt vagy helyzetet teremteni főleg a magaskultúrának, mert hát a szórakoztató résznek annak van egyfajta közege, amit nem kell kényszeríteni... Ahhoz mondjuk hogy bulizni eljárjon vagy a koncertek és a könnyűzenei koncertek azért viszonylag látogatottabbak. Tehát mi próbálunk egy olyan szituációt teremteni, hogy ez is elérhető legyen a hallgatók számára, ugyanis hát azzal, hogy kikerült a piacra a kultúra, kicsit drágább lett, de nem mindenki fizeti meg.” (KI vezető)

A KI vezetője külön is megfogalmazta személyes küldetését az iroda működésével kapcsolatban: „*Mi nagyon fontosnak tartjuk, én legalábbis személy szerint, hogy ne legyen itt az egyetemen olyan hallgató, aki 3 vagy 4 évig jár, hogy nem volt egy kortárs kiállításon vagy nem volt egy komolyzenei hangversenyen, vagy nem volt színházi előadáson.*” (EHÖK RKB vezető) A KI működését egyértelműen befolyásolja a vezető ilyen irányú véleménye, mely megmutatkozik a programkínálatban is.

Az EHÖK RKB vezetője konkrét küldetést nem fogalmaz meg a szervezet számára, de mégis felsejlik a küldetés-tudat benne is: „*Próbáljuk úgy felépíteni, hogy minden héten öt rendezvényünk legyen a hallgatók számára [...] És így próbáljuk tartani, hogy megjegyezzék, hogy fixen a tematikát, hogy egy nap és nem az van, hogy összevissza keressék, hogy összevissza keresni kelljen, hogy mi a program, hanem hogy... hogy emlékezzenek rá.*” (EHÖK RKB vezető) Ez a küldetéstudat arra vonatkozik, hogy legyenek kulturális lehetőségei a hallgatóknak, tudjanak hová lépni, kihez fordulni, ha kulturális kikapcsolódásra vágyanak. E mellett egyfajta személyes küldetést közvetve ő is megfogalmaz a különböző programokkal kapcsolatosan: „*Az „Ismerd meg Szegedet!”-ben volt sok, ott több mint 70 ember elment, vagy nem is tudom. És folytatni is akarom, ki akarom vinni őket a Pickbe meg ilyesmi. És ami van Szegeden, a Sóhajok hídjá... azt úgy hívják, nem? Na, ilyen helyekre el akarom őket vinni, hogy meglássák.*” (EHÖK RKB vezető)

Rendkívül érdekes képet mutat a két vezető hallgatói felfogása, a bennük élő hallgató-kép is. Az EHÖK RKB elnöke tulajdonképpen saját korcsoportjáról, saját társairól beszél, de rendkívül kritikusan teszi ezt: „*Nem látok bele az emberek fejébe ilyen téren, hogy miért nem járnak el, csak a mai fiataloknak legalább a 60-70%-a a délutánját pihenéssel tölti, a másik 30% pedig bejár órára, mi pedig a programjainkat délután tudjuk megcsinálni. Aki eljár a rendezvényeinkre, az estiekre jár el nagyon sűrűn, és napközben nem csinál semmit kábé, mármint ezt durva kijelenteni így azért, de van az a réteg, aki meg nem érdeklődik egyáltalán a kultúra*

iránt. És lehet, hogy pont az a réteg, aki érdeklődne, az órákon ül akkor. És ezeket a programokat nem lehet este megcsinálni, mert a nyitvatartási időbe nem férünk bele.” (EHÖK RKB vezető)

Több esetben szólt egyértelműen elítélően a hallgatótársairól. Például a jegyárak, belépőjegyek és az ingyenesség tekintetében: *„Van olyan, aki eladja az egész családját 50 Ft-ért, de van olyan, aki nem.”*, valamint a színházlátogatási szokások kapcsán is: *„Az egyik része az, hogy konkrétan valakit érdekel, hogy elmennek és tényleg jól érzik magukat. [...] A másik az, ha valaki eljár a társaság miatt és nagy skálán mozog ez, hogy ki miatt [...]. És a harmadik, hogy valaki így csak így vagányságból elviszi a barátját, és milyen jó, hogy elvitte a színházba.”*(EHÖK RKB vezető)

Az EHÖK RKB kapcsán látjuk tehát, hogy elmarasztalóan szól a hallgatótársai kultúrafogyasztási jellemzőiről, saját magát viszont kiemeli közülük: *„Én például járok színházba, én azért járok, mert szeretem a színházat. Engem érdekel, hogy hogy valósítják meg, hogy rakják fel a színpadra.”*(EHÖK RKB vezető)

A KI vezetője sokkal pozitívabban látja a hallgatók magaskultúra-fogyasztását: szerinte ha a lehetőség adott, akkor azért élnek vele a hallgatók: *„Ahhoz mondjuk hogy bulizni eljárjon vagy a koncertek és a könnyűzenei koncertek azért viszonylag látogatottabbak. Tehát mi próbálunk egy olyan szituációt teremteni, hogy ez is elérhető legyen a hallgatók számára, ugyanis hát azzal, hogy kikerült a piacra a kultúra, kicsit drágább lett, de nem mindenki fizeti meg. Nyilván ha két dolog közül kell választani, akkor választja inkább azt, ami jól bejáratott és szórakoztató, viszont mivel mi ezt tulajdonképpen tálcán kínáljuk nekik ingyen – mert eddig ez volt egy fő koncepciónk, hogy ingyen látogattak ezek a programok, ezért azt vesszük észre, hogy valóban, így már be lehet őket hozni. Egyrészt ez, hogy kínálunk nekik, másrészt lehetőséget nyújtunk, hogy ők is bemutatkozzanak bármilyen szinten, tehát nem kell magas szinten, profi szinten előadónak, alkotónak lenni, de folyamatosan vannak olyan fórumaink, pályázataink, versenyeink, ahová bárki benevezhet, aki lát magában egy kicsi talentumot vagy ambíciót. Zenei versenyek mindenféle műfajban, versmondó versenyek, ezek a klasszikus próza- és versmondó versenyek, alkotópályázatok, mindenfélével, különböző műfajokkal, lesz most éppen drámapályázat. Tehát igyekszünk neki olyan teret adni, hogy kiállhassanak és megmutathassák magukat – fotópályázat, képzőművészet, tehát mindenféle, és ez rendszeres, folyamatos minden félévben sok-sok fajta.”* (KI vezető) De itt is látszik, hogy a vezető is nagyobb vonzerőt tulajdonít a populáris kultúrának, mint az elitkultúrának, a magaskultúrát csak különböző egyéb eszközök bevetésével lehet közelebb vinni a hallgatókhoz.

Kultúraértelmezés tekintetében találjuk a legnagyobb szakadékat az interjúalanyok között. Az EHÖK RKB elnöke rendkívül szélesen értelmezi a magaskultúrát: nem csak a múzeumot, a színházat veszi ide, hanem a mozit, a kirándulásokat, a filmklubokat, a bor-, sör-, és whisky-kóstolókat, valamint a paintballt és a gokartot is: *„[...] nagyon széleskörű. Merthogy van benne paintball bajnokságtól gokartversenyig minden.”* (EHÖK RKB vezető)

A KI kulturális szervezőjének kultúrafelfogása már jóval másabb képet mutat. Az interjú során felettük a kérdést, hogy hogyan alakulna Szeged kulturális programkínálata a KI rendezvényei nélkül, s ezáltal kaptunk betekintést az interjúalany kultúraértelmezésébe: *„[...] most már kulturálisat mondanak mindenre, tényleg a május elsejétől kezdve a Hídi vásárra is. Olyan programok, amik kicsi szinten... hát nem is tudom... nagyon kicsi szinten kulturálisnak nevezhetők. Ha egy programkínálóból kivennénk [a KI programjait], akkor a vastagságban nem*

biztos, hogy látszódna, de a minőségben biztos. Mert a mi programjaink azok valóban kulturális programok. Ezek a programok meg, amik nyilván kellenek, mert erre jönnek az emberek, nyilván nagyon fontos, ezek a programok azért javarészt nem nevezhetőek kulturális programoknak.” (KI kultúra szervező)

A KI vezetője is hasonlóképpen vélekedik. Reakció arra a kérdésre vonatkozóan, hogy melyek azok a programok, rendezvények, melyek már nem férnek bele a KI fesztiváljaiba tartalmuk, témájuk miatt: „[...] ilyen szórakoztatóipari egységek szoktak inkább jelentkezni, akik ilyen... egy-egy alkalomra egy-egy produkcióval... vagy hát nem is produkcióval, mert nem lehet annak nevezni, de ez szerintem csak inkább a forgalmuk fellendítése miatt próbálnak kapcsolódni a mi rendezvényünkhöz... Annak a színvonaláért nem üti meg azt a mércét, ami mondjuk egy ilyen fesztiválhoz méltó.” (KI vezető)

Jól elkülönül tehát a KI munkatársainak tekintetében a magas- és az elitkultúra közötti különbség. S érdemes arra is felfigyelni, hogy saját magukat a magaskultúra szektorába sorolják, holott a fesztiváljaik során (elvétve) találkozhatunk a populáris kultúrába tartozó programokkal is.

A múzeumok mint kulturális partnerek

A múzeumi együttműködéssel, a múzeumok és a vizsgált szervezetek közötti együttműködés lehetőségeivel kapcsolatban különböző perspektívákat találtunk. Az EHÖK RKB vezetője külön nem ápol kapcsolatot a szegedi múzeummal, különböző kiállítóhelyekkel, ad hoc módon szervez látogatásokat az intézményekbe, sokszor tárlatvezetés igénybevétele nélkül. Közös programok szervezése nem jelenik meg nála, noha az interjú befejezése után gondolkodni kezdett egy közös éjszakai múzeumi rendezvényről, mely csakis az ő hallgatóiknak szólna. A múzeumokkal kapcsolatban a következők hangzottak el az interjú során:

„[...] szokott lenni benne [a programkínálatban – H.A.] múzeumlátogatás, [...] Nyilván elvittük őket ebbe a... Móra Ferenc Múzeumban... itt van ez a... kiállítás, a fáraós, mind a három helyszínt megnéztük velük, körbejárták.”

„Itthon viszont hát nyilván [...] a Móra Ferenc Múzeum, volt még a REÖK, hogy kiállításra vigyünk hallgatókat. Azt tapasztalom egyébként, hogy a REÖK-öt azért nem annyira preferálják. Ilyen 30-40 ember elmegy, de az nem is számít soknak szerintem.”

„És ezeket a programokat nem lehet este megcsinálni, mert a nyitvatartási időbe nem férünk bele. És nem tudom, ezek így [a problémák] a múzeumlátogatásokkal kapcsolatban.”

„A mozi mellette az full teli, az mindig 200 fővel, és lehet, hogy működhetne a múzeumlátogatás is, csak nem ismerik a művészeket, a kiállítókat.” (EHÖK RKB vezető)

Az idézetek jól mutatják, milyen problémái vannak az interjúalanyok a múzeumokkal:

- a korlátozott nyitva tartás: napközben az egyetemisták nem mozgósíthatók
- az ismeretlen programkínálat: kortárs művészek, ismeretlen nevek nem érik el a hallgatók ingerküszöbét

Pozitívumként mutatkozik a Móra Ferenc Múzeum 2014-es A fáraók Egyiptoma című kiállítása, mely témája miatt képes volt megszólítani az egyetemistákat, és érdekelte is őket a tárlat.

A KI esetében teljesen más szinten mozog a múzeumokkal kapcsolatos kooperáció. Hosszú évek alatt kialakult személyes kapcsolatrendszernek köszönhetően minden fesztivál kapcsán születnek közös programok. Komoly különbség tehát az EHÖK RKB-hoz képest, hogy a KI

nem csak a meglévő kiállításokat ajánlja a fesztiválózóknak figyelmébe, hanem külön programokat is létrehoz az egyetemisták számára a múzeummal együttműködésben. A 2015-ös Egyetemi Tavasz programkínálatában például szerepel angol nyelvű tárlatvezetés külföldi hallgatónak, első világháborús emlékséta egyetemistáknak, valamint egyetemista-nap ingyenes tárlatvezetésekkel színesítve.

Az interjúk tanulságai

A Szegedi Tudományegyetem említett két szervezetének vezetőivel készítettünk interjút, ahol a programkínálatra voltunk kíváncsiak: milyen más, egyetemistáknak szóló, egyetemi szervezetek által rendezett kulturális programokkal kell versenyeznie a múzeumoknak? Az interjúkból kiderült, hogy a két szervezet munkatársai mennyire másként értelmezik a magaskultúrát, milyen széles az egyetemi hallgató felfogása, s mennyire az elitkultúrára koncentrált a Kulturális Iroda kollégáinak képe. A két szervezet nincsen szoros kapcsolatban egymással, egymástól elkülönülten működnek, csak eseti események keretében jön létre közöttük kooperáció.

A hallgatói képre is kíváncsiak voltunk, hogy megtudjuk, milyen „minta-hallgatónak” szólnak a programok, milyen módon vélekednek erről a hallgatóról a két szervezet vezetői. A szervezetek és a vezetők szerepfelfogására is fény derült: érdekesség, hogy az interjúk készítése során az EHÖK RKB vezetője egyes szám első személyben, míg a KI vezetője többes szám második személyben beszélt. Ez jól mutatja, milyen más módon értelmezi küldetését a két szervezet vezetője.

A múzeumokkal kapcsolatos kooperáció csak a Kulturális Irodánál jelent meg, azonban az EHÖK RKB esetén fontos tanulságokat szűrhattunk le azzal kapcsolatban, hogy milyen tényezők gátolhatják a szervezett múzeumlátogatást az egyetemisták tekintetében.

Komoly tanulság mindkét szervezet vezetőinek tekintetében a magaskultúra árazása: mindketten ingyenes tevékenységként jelölik meg az elitkultúra-fogyasztást, véleményük szerint az egyetemistákat csakis így lehet magaskulturális eseményekre bevonítani.

Az interjúk elkészítésének célját elértük: felderítettük, milyen kulturális környezetben kell tudnia megszólítania a múzeumoknak az egyetemistákat, milyen versenytársak léteznek az egyetemi kulturális szférában.

Összefoglalás

A jelen tanulmányban bemutatott, a Szegedi Tudományegyetemen végzett interjúk kutatás segítette feltérképezni, hogy milyen egyetemi szintű kulturális rendezvényeket kínál egy felsőoktatási intézmény a hallgatói számára. Megismertük a vezetők kultúraértelmezését, a hallgatókkal kapcsolatos attitűdjüket: rendkívül érdekes tanulság az, hogy mindegyik alany úgy gondolja, hogy a magaskultúrára nem áldoznak a hallgatók, azt csak ingyen lehet azt az egyetemistákra „rásózni”. Másik fontos tanulságként említhető ezen szervezetek és a múzeumok kapcsolata, illetve az EHÖK Rendezvényszervezési és Kulturális Bizottsága esetében ennek hiánya.

A kutatás segíthet rávilágítani arra, milyen kulturális térben is mozognak a hallgatók az egyetemeken, milyen kulturális kínálatból válogathatnak, s ezen kínálatba hogyan épülhet be, milyen pluszt nyújthat számukra a múzeum, a múzeumi szektor. Ennek érdekében kutatásunkat más vidéki egyetemek bevonásával kívánjuk folytatni.

Felhasznált irodalom

- Bazsa György (2004): 21. századi műveltségkép felsőoktatási tükörben. In: *Educatio*, 13. évf. 2. sz. 267-278.
- Koppen, Jan Karel – Lunt, Ingrid – Wulf, Christoph (2002): *Education in Europe : Cultures, Values, Institutions in Transition*. Waxmann, Berlin.
- Pusztai Gabriella (2009): *A társadalmi tőke és az iskola: Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Új Mandátum, Budapest.
- Pusztai Gabriella (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig : Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Budapest: Új Mandátum, Budapest

---

III. Múzeumi továbbképzések és önkéntes programok

BÁRD EDIT

Múzeumi képzések a hallgatók szemével

Absztrakt: A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ 2009 és 2013 között 5 alkalommal hirdette meg a *Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni*, és 10 alkalommal az *Iskolák és múzeumok partnersége* című képzéseket. Kutatásomban e két képzés hallgatói visszajelzéseit, a záró értékeléseket elemeztem, feltárva a hallgatók által leghasznosabbnak és legkevésbé hasznosnak ítélt tematikákat, a képzésről alkotott általános véleményük jellegzetességeit. Ezek alapján meghatározhatóak a képzések erősségei és a fejlesztésre szoruló területek egyaránt. A kutatás tapasztalatait összevettem az ELTE PPK múzeumpedagógia szakirányú továbbképzés volt hallgatói körében 2008-ban végzett visszatekintő felmérés eredményeivel is, majd javaslatokat tettem a képzések megújításának lehetséges irányaira. Az elemzés nemcsak a MOKK képzéseinek továbbfejlesztéséhez szolgál információkkal, hanem általában a múzeumi felnőttképzések módszertani, tartalmi kidolgozásához, a hatékony és sikeres képzések megvalósításához is hozzájárulhat. **Kulcsszavak:** múzeumi szakember-képzés, felnőttképzés, múzeumpedagógia.

5+10 képzési alkalom, összesen 242 hallgató véleménye. Vajon milyen képet mutatnak a Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (korábbi nevén Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, röviden MOKK) uniós forrásból megvalósított képzési programjairól? Doktori kutatásom keretében elemeztem a 10 képzés közül kettő – a *Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni*, valamint az *Iskolák és múzeumok partnersége* címűeket – hallgatói elégedettséget mérő zárókérdőíveinek szöveges válaszait. Előadásomban ennek a vizsgálatnak az eredményeit mutatom be, arra keresve a választ, vajon a résztvevők (hallgatók) visszajelzései alapján meghatározható-e a sikeres múzeumi felnőttképzés kritériumai, és ha igen, melyek azok.

A MOKK elmúlt 5 éves tevékenységének egyik legsikeresebb területe a képzések elindítása és megvalósítása. A hazai múzeumi életben hiánypótló szakember-továbbképzések innovatív jellegét Koltai Zsuzsa is kiemeli a hazai múzeumi kultúráközvetítést helyzetét bemutató kötetében.¹ A MOKK munkatársai – az adott területek felkért szakértőivel közösen – összesen tíz képzési programot dolgoztak ki a projekt során, melyeket évente egy – esetenként több – alkalommal hirdettek meg. A múzeumi vezetők képzésétől kezdve, az iskolabarát múzeumi kommunikáción át a kiállítástervezésig és a pedagógus képzők képzéséig gazdag kínálat jelent meg így a múzeumi szakma, illetve a másik célcsoport, a pedagógusok előtt. Kutatásomban két képzést vizsgáltam meg részletesebben, mivel ezek kapcsolódtak leginkább disszertációm témájához, a múzeumok tanulásban, ismeretátadásban való hasznosításának lehetőségeihez, iskolán kívüli tanulási helyszíneként való alkalmazásának erősítéséhez. A mintaválasztást az is indokolta, hogy a két – hasonló tematikájú – képzés értékelésének összevetése révén két különböző célcsoport, a múzeumi dolgozók, jellemzően múzeumpedagógusok, illetve az iskolában dolgozó gyakorló pedagógusok véleményét ismerhettem meg. A projekt ideje alatt mindkét képzés több alkalommal is meghirdetésre, lebonyolításra került, tehát volt fejlődési, kifizetési idejük, illetve viszonylag nagy elemszámú minta állt rendelkezésre a kutatáshoz.

---

¹ Koltai 2011, 84-86.

Módszertani sajátosságok

A hallgatói elégedettség mérése a MOKK valamennyi képzésén folyamatos: a résztvevők minden képzési nap végén értékelik az előadók előadói készségét és az előadások felépítését, az egyes előadások tartalmát, illetve a képzés körülményeit. A képzés végén egy átfogó hallgatói elégedettséget mérő kérdőívet is kitöltenek.

A kérdőív kitöltése anonim módon történt. Mivel valamennyi – az adott napon jelen lévő – hallgató számára kötelező volt a válaszadás, az adott képzésekre vonatkozóan a vizsgált minta lefedi a teljes alapsokaságot. A kutatás során a háttérváltozók felvétele nem történt meg, ezért részminták vizsgálata nem volt lehetséges.

Az értékelő kérdéseket a MOKK munkatársai állították össze, a válaszadásra minden képzés utolsó napján, a képzési program zárásaként került sor. A kérdőívek a MOKK valamennyi képzésén azonos felépítésűek, néhány kisebb kiegészítéssel – ezeket az adott képzés elemzősekor jelzem –, így az adott képzés valamennyi képzési alkalmának adatait egyben tudtam vizsgálni, illetve össze tudtam vetni a két választott képzés hallgatóinak véleményét is. A kérdőív nyitott kérdései a kvalitatív és kvantitatív elemzést egyaránt lehetővé tették, így a válaszok tartalmi ismertetése mellett az egyes témák, felvetések előfordulásának számát, arányait is be tudom mutatni.

A kérdőívek egy részét papír alapon, eredetiben kaptam meg, egy kisebb részét pedig begépelve, képzési alkalmanként a kérdések szerint összesítve. Az adatbázist Excel-táblázatban készítettem el. A kódolást nem előzetesen felállított kategóriák alapján végeztem el, hanem az első képzési alkalom kérdőíveinek adatai alapján állapítottam meg, és szükség szerint – amennyiben új, releváns adat merült fel – bővítettem a kategóriákat a kódolás során.

Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni – Projekt módszer a múzeumpedagógiában

A képzési program bemutatása

A 60 órás képzés a MOKK egyik legnépszerűbb tanfolyama; az uniós forrásból megvalósított öt képzési alkalmat követően – melyeken a hallgatók térítésmentesen vehettek részt – is nagy volt az érdeklődés iránta, jelenleg is rendszeresen meghirdetésre kerül. Bár a képzés címében a projekt módszer hangsúlyosan szerepel, a tematikát és az előadások alapján készült segédanyagot² áttekintve egy klasszikus, a múzeumi ismeretátadási tevékenységet alapjaitól a speciális részletekig bemutató, átfogó múzeumpedagógiai tanfolyam képét adja. A kétszer négy napra elosztott tananyag a múzeumok kulturális életben és társadalomban betöltött szerepéről, a 21. század múzeumi kihívásairól szóló előadásokkal indul, majd a múzeum oktatási koncepciójának kialakítása, a hasznosítási tervek elkészítése és a múzeumpedagógiai foglalkozások tervezése következik. Ezek már nemcsak elméleti előadások keretében, hanem konkrét példák, hazai és nemzetközi jó gyakorlatok bemutatásával vannak jelen a képzési programban. Az első képzési hét közepén jelenik meg a projekt módszer, annak szükségessége, a projekttervezés menete elmélettel, példákkal és közös gyakorlattal. Ehhez kapcsolódnak olyan, a múzeumpedagógia témaköréből kitekintő, azt tágabb összefüggésekbe helyező témák, mint a non-profit marketing, a piackutatás, látogatóvizsgálatok, támogatói kör és pályázatok. A foglalkozások tervezése és megvalósítása, a korosztálynak megfelelő módszerek alkalmazása, a kiállítások, témák múzeumpedagógiai hasznosítása többször, több megközelítésben jelenik meg a képzés során, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum múzeumpedagógusai által bemutatott példák, a hallgatók

² <http://mokk.skanzen.hu/muzeumiskola-10.html> (2014. 11. 10.)

bevonásával zajló gyakorlatok mellett külső helyszíneken is: a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Természettudományi Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Ludwig Múzeum múzeumpedagógusai egy-egy kiállítás vagy foglalkozás kapcsán mutatják be a hallgatónak saját módszereiket, bevált gyakorlatukat vagy épp újdonságaikat. Külön órakeretet kapott a múzeumpedagógiai segédanyagok témája, a múzeum és kommunikáció – kiemelten a múzeumpedagógiai tevékenység kommunikációja –, a drámapedagógiai módszerek alkalmazása. A múzeumi ismeretátadás módszertani jellemzői mellett annak tárgyi – helyszín, eszközök, kellékek –, illetve személyi feltételei – a frontszemélyzet és annak képzése, tájékoztatása – is előkerülnek.

A képzés során nagyjából kiegyenlített az elméleti előadások, illetve a saját élményen alapuló vagy helyszíni jó példákra épülő gyakorlati foglalkozások aránya. Viszonylag kevés lehetőség van a hallgatók saját ötleteinek közös továbbgondolására, a tanultak azonnali kipróbálására. Az is nagyban az előadótól függ, van-e lehetőség a saját jó példák megosztására, az aktuális hallgatói csoport saját tapasztalatai, „otthoni” gyakorlata ezáltal mennyire válhat a közös tudás részévé.

A *MúzeumIskola* sorozat első köteteként kiadott oktatási segédanyag az első képzés előadóinak elméleti előadásait, az ott előkerült példákat rögzíti szerkesztett formában. A jó felépítésnek, áttekinthető szerkezetnek és a viszonylag általános tartalmaknak köszönhetően a jegyzet a későbbi képzéseknél is aktuális, jól használható alap, melyet az adott képzési alkalom előadóinak számítógépes prezentációi egészítenek ki (ezt a hallgatók utólag, cd-n vagy pendrive-on kapják meg).

Hallgatói értékelések

A *Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni* képzés a projekt során öt alkalommal került meghirdetésre. Az öt képzés hallgatói értékeléseinek áttekintése során megállapítottam, hogy az előadók értékelése egyértelműen pozitív, mind az előadások felépítése, szerkezete, az előadói készség, mind az előadások tartalma, relevanciája terén. Az egyes előadók egyik szempont alapján sem kaptak egyetlen esetben sem 4,00-nál rosszabb értékelést az ötfokú skálán, ezért az egyes előadók és az előadási tartalmak elemzését ezen adatok alapján nem lehet érdemben elvégezni. A képzés körülményeire vonatkozó értékelés – az információáramlás, az időbeosztás, a légkör, az étkezés, a közlekedés, a technikai feltételek értékelése – jelen kutatás szempontjából nem releváns, inkább a képzés szervezői számára tanulságos. Érdemi információkat, fontos adatokat kapunk viszont a képzés zárásakor adott átfogó értékelések elemzésével a hallgatók előzetes várakozásainak teljesülésével, a képzésen tanultak hasznosságával, hasznosíthatóságával kapcsolatban.³

Az alábbiakban a 2009. március – 2013. május között lezajlott 5 képzés 71 résztvevőjének visszajelzéseit elemzem a képzés végén kitöltött hallgatói elégedettséget mérő kérdőív válaszai alapján. Az öt kérdőív mindegyike tartalmazott 4 nyitott kérdést; ezeket a 2009., 2012. és 2013. évi kérdőíven további két kérdés egészítette ki, melyek a hallgatók képzést kiegészítő tematikus vagy módszertani javaslataira kérdeztek rá, illetve arra, hogy a gyakorlati foglalkozásokon való részvételt inkább a célcsoport szerepébe helyezkedve vagy külső szemlélőként tartják hasznosabbnak, esetleg mindkettőt hasznosnak tartják. Az utóbbi kérdés válaszára röviden

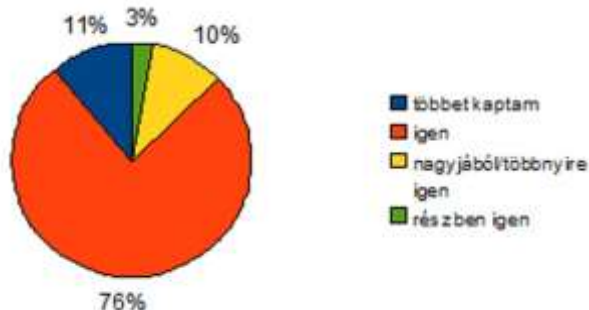
³ Ezúton is köszönöm dr. Bereczki Ibolyának, Káldy Máriának és Módli Évának, hogy lehetővé tették a kérdőívek elemzését.

külön kitérek, az előbbi, javaslatokra vonatkozó kérdés válaszait részletesebben is bemutatom majd.

A hallgatók 76%-a válaszolta egyértelműen, hogy a képzés során azt kapta, amire előzetesen számított, 10%-nak „nagyjából igen”, „többnyire igen” volt a válasza. 11% esetében a képzés felülmúlta az előzetes várakozásokat, megfogalmazásuk szerint ők többet is kaptak, mint amire számítottak. Mindössze 3% jelezte, hogy a képzés csak részben felelt meg előzetes várakozásainak.

1. számú ábra: Megfelelt-e várakozásaidnak ez a képzés? – SZTTSZ (%)

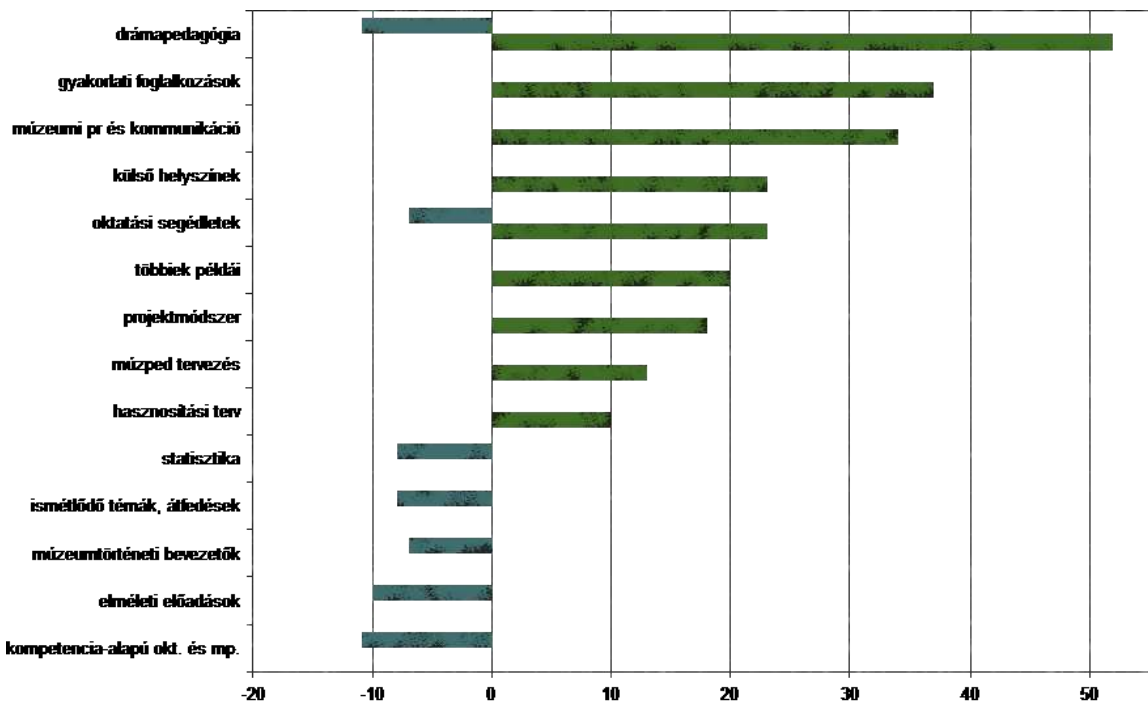

Az indoklások között leggyakrabban az *új szakmai ismeretek* megszerzése szerepelt (a hallgatók 32,39%-a írta ezt). Több gyakorló múzeumpedagógus számára a képzésen hallottak *szakmai megerősítést* jelentettek (15,49%). Sokan kiemelték a képzés során szerzett *új kapcsolatok* fontosságát (28,17%) – az előadók megismerése mellett főként a hallgatói közösség, a csapat létrejötte jelentett sokat, a jövőben is tartani fogják a kapcsolatot, lesz kihez fordulni kérdésekkel, ötletekkel. A hallgatók 25,35%-a kapott *jó ötleteket* a képzés során 23,94%-a számára pedig a képzésen való részvétel *erőt, lendületet, motivációt adott a további munkához, új módszerek, formák kipróbálásához*. A konkrétan a képzésre vonatkozó észrevételek közül a legtöbbször *a gyakorlati foglalkozások tapasztalatai* szerepelnek pozitívként (23,94%), és a megfogalmazott kritikák legtöbbje is arra vonatkozott, hogy *még több gyakorlatra lenne szükség, hospitálásra, „működő” múzeumpedagógiai foglalkozások megtekintésére és elemzésére* volna igény. A képzés erényeként fogalmazódott meg *a sokszínűség, a témák változatossága* (összességében 15,49% említette ezeket), és sokan említették *az előadók és a szervezők segítőkészségét* (8,45%), illetve az *előadók felkészültségét, tudását, szakmai tapasztalatát* (9,86%) is. Több kritikai észrevétel is megjelent itt, leggyakrabban az *időgazdálkodás* problémája – néhány témára vagy a gyakorlatra kevés az idő, sűrű, fárasztó, zsúfolt a program. Ezek a további kérdésekre adott válaszokban is szerepelnek, olykor konkrét témákhoz kapcsolódva.

A kérdőív ezután azokra a témákra és előadásokra kérdezett rá, amelyeket a hallgatók legjobban tudnak hasznosítani a munkájuk során.

A legtöbb említést a *drámapedagógia* kapta, a hallgatók több mint fele (52,11%) nevezte meg konkrétan, és ehhez még érdemes hozzászámolni az előadó név szerinti említéseit is (11,27%). Sokan írták, hogy most már bátrabban mernek nyúlni ehhez a módszerhez. Fontos megjegyezni azonban, hogy a legkevésbé hasznosnak tartott témák között is viszonylag magas a drámapedagógia említéseinek az aránya (8,45%); több gyakorlati, a múzeumpedagógiai hasznosításhoz jobban kötődő bemutatót, illetve komolyabb elméleti áttekintést egyaránt hiányol-

tak néhányan, sőt többen az előadó stílusát is kritizálták. Így elmondható, hogy az egyik leginkább megosztó, de mindenképpen fontos téma a képzésben a drámapedagógia múzeumpedagógiai hasznosítása.

2. ábra: Legjobban/legkevésbé hasznosítható témák (+ hasznos, – nem hasznos) – SZTTSZ (%)

A második leghasznosabbnak a képzés során látott vagy kipróbált *gyakorlati foglalkozások tapasztalatait* tartják a hallgatók (36,62%). A hasonló jellegű, de tágabban értelmezhető – előadók és hallgatótársak elmondott *példái, saját megoldások és látogatóként tapasztaltak* egyaránt – *gyakorlati tippek, jó példák* is gyakran szerepelnek (19,72%) Külön kiemelték a hallgatók a *külső helyszínek meglátogatásának hasznosságát*: további 22,54% említette általában ezeket a helyszíni bemutatókat. Az egyes helyszínek konkrét említéseivel, illetve a Szabadtéri Néprajzi Múzeum bemutatóinak megnevezésével együtt összességében a *gyakorlati bemutatók* említési aránya a legmagasabb, 66,2%. Ezek az arányok egyértelműen mutatják, hogy az elméleti megalapozás mellett egymás munkamódszereinek, eszközeinek és foglalkozásainak megismeréséből, a látott, hallott, kipróbált jó gyakorlatokból profitáltak legtöbbet a résztvevők.

Sokak számára volt újdonság a *múzeumi kommunikáció és pr*, annak múzeumpedagógiai vonatkozásai (33,8% említette), illetve a *non-profit marketing* (12,68%). Többen megjegyezték, hogy annak ellenére is fontos és hasznos volt a téma megismerése, hogy saját intézményükben ezzel a területtel nem ők foglalkoznak. Akadt azonban olyan hallgató is, aki ezt a legkevésbé hasznos témák között említette, mondván „ezt mindenki ösztönösen jól csinálja”. Az *oktatási segédletek, feladatlapok* említése is igen gyakori (22,54%), és ez a másik olyan terület, amely a legkevésbé hasznos témák között is viszonylag gyakran szerepelt (7,04%), ami

részben – a hallgatói visszajelzések alapján – az előadó stílusának tudható be, de hatással lehetett rá az is, hogy a hazai múzeumpedagógiában egyre többen kérdőjelezik meg a feladatlapok létjogosultságát, indokoltságát. A témával legutóbb a *MúzeumCafé* 43. számának *Disputa*⁴ rovata is foglalkozott.

A képzés címében szereplő *projektmódszer* megismerését a hallgatók 18,31%-a tartotta jól hasznosíthatónak. Hasonlóan gyakori a *múzeumpedagógiai programok tervezésének* (12,68%) és a *hasznosítási terv készítésének* (9,86%) említése is. Ez mutatja, hogy – bár a *tudatosság, tervezés fontosságának* említése viszonylag ritka (4,23%) – a képzés során többekben tudatosult a tervezés, a komplex, rendszer-szerű gondolkodás fontossága és hatékonysága, amihez a további munkájukban jól hasznosítható példákat, mintákat és módszereket kaptak.

Arra a kérdésre, hogy mely témákat tartották a legkevésbé hasznosnak, a hallgatók 38,03%-a azt válaszolta, hogy *nem volt ilyen*, minden témában talált valamit, amit a saját területén hasznosítani tud vagy ami miatt érdekes volt számára. A legtöbben a *kompetencia-alapú oktatás és a múzeumpedagógia* kapcsolatáról szóló előadást találták a legkevésbé hasznosnak (11,27%); sokan hozzátették, hogy a téma bővebb kifejtést vagy az elmélet mellett több konkrét múzeumi vonatkozás bemutatását igényelte volna. A leginkább hasznosként szereplő gyakorlati tapasztalatok és példák ellenpontjaként 9,86%-kal a harmadik legtöbb említést kapták általában az „*elméleti előadások*”. A már fent elemzett, megosztó *drámapedagógia és segédanyagok, kiadványok* (8,45%, illetve 7,04% szerint a legkevésbé hasznos) témái mellett többször szerepelnek haszontalanként az egyes helyszíneken kapott *múzeumtörténeti bevezetők, ismertető* (7,04%) – hiszen ezeknek könnyen utánanézhethet, akit érdekel, viszont a gyakorlati tevékenységektől vették el az időt –, és az egyes *előadások közti átfedések, a témák ismétlődése* (8,45%) – ami a pontosabb témameghatározásokkal, az előadók közti egyeztetéssel kiküszöbölhető. A *statisztika* témája sem bizonyult igazán hasznosnak a hallgatók visszajelzései alapján (8,45%).

Az öt képzésből három esetében a kérdőívben szereplő, a képzés tematikájának vagy módszereinek kiegészítésére vonatkozó kérdésre adott válaszok megerősítik az eddig összefoglaltakat. A legtöbben *több módszertant, gyakorlatot, az elméleti anyag gyakorlati bemutatását* igényelnék (összesen 14 említés), szívesen *hospitálnának* gyerekekkel zajló múzeumpedagógiai foglalkozáson (10 említés). Vannak, akik a *drámapedagógiára, pályázatírásra* fordított órakeretet emelnék (3-3 említés), és a hallgatók szívesen megnéznék a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum *kiállításait* is. Ketten örömmel látnának *kis múzeumi példákat* is a nagy intézmények bemutatói mellett, és ugyanennyien a *gyerekek motiválására szeretnének ötletet, példákat kapni*. A további – egy-egy hallgató által felvetett – javaslat, felsorolásszerűen: *több elmélet, közös projekt kidolgozása, írásos anyagok, szakirodalom az előadásokhoz, múzeumpedagógiai tervezésből több, projektmódszerből több, kiadványkészítés közösen, nemzetközi példák beemelése, 20. század történelme téma feldolgozására példa, ötletbazar a résztvevők között, célcsoportok elérésével, jellemzőivel többet foglalkozni, a múzeumok együttműködése, felnőtteknek szóló programok, több kreatív feladat*. A javaslatok egy részét a szervezők a későbbi képzésekbe beépítették (például kis múzeumokból jövő előadók, helyi kiállítási helyszínek bevonása, kreatív feladatok, közös projekt kidolgozása), bizonyos témákban pedig más MOKK által szervezett vagy egyéb tanfolyamok kínálnak elmélyülési lehetőséget.⁵

⁴ *MúzeumCafé* 43. 8. évfolyam, 2014. 5. 30-34.

⁵ Pl. a segédanyagok tervezéséhez MOKK: *Oktatási célú kiadványok készítése* című képzés, a drámapedagógia múzeumi alkalmazásához Néprajzi Múzeum: *Mire jó a múzeum?* akkreditált képzés.

A kérdőív utolsó egységében megosztott, egyéb fontosnak tartott gondolatok csak megerősítik az előző kérdésekre adott válaszokat:

- a képzés a résztvevők számára sok hasznos ismeretet nyújtott, megerősítést, lendületet adott a további munkához, saját múzeumpedagógiai tevékenységének megújításához, fejlesztéséhez;
- az időbeosztás szoros, többeknek fásasztó volt a zsúfolt program;
- a képzések jó hangulatban, pozitív, együttműködő légkörben zajlottak;
- a hallgatók számára a jövőben is nagyon fontosak a megszerzett kapcsolatok, friss ismeretségek, pozitívan értékelték az együtt tanulás lehetőségét;
- az előadók szakmai és emberi hozzáállását is pozitívan értékelték;
- a gyakorlati tevékenységek arányát növelni szükséges.

A hallgatók közel egyharmada fontosnak tartotta, hogy köszönetet mondjon a képzés szervezőinek, lebonyolítóinak figyelmességéért, a részvétel lehetőségéért. Ezt azért emelném ki, mert alátámasztja azt az előadói tapasztalatomat és a hallgatói elégedettséget mérő kérdőívek adatainak elemzése során kialakult benyomásomat, hogy a hazai múzeumpedagógusok számára nemcsak a továbbképzés lehetősége és az ott kapott tudás volt újdonság, hanem a felnőttképzés azon jellegzetessége is, hogy a hallgatókra partnerként tekintenek a szervezők és előadók, fontos a véleményük, értékelésük. A válaszok megfogalmazása, stílusa implicit módon utal arra, hogy a múzeumpedagógusok többségének saját munkahelyén kevés lehetősége van ötletei, véleménye megosztására, saját sikereinek bemutatására. Fontos lenne a jövőben is csatornát, fórumot biztosítani ehhez, illetve szükség volna a múzeumvezetők képzésében a belső, intézményi kommunikáció témájának, jó gyakorlatának erősítésére is.

Iskolák és múzeumok partnersége

A képzési program bemutatása

A MOKK két akkreditált pedagógusképzése közül ez a 30 órás tanfolyam a közoktatásban dolgozó pedagógusokat célozza meg. A képzés tematikája szépen reprezentálja a múzeumok és iskolák közötti kapcsolatépítés múzeumi megközelítését: bemutatja a múzeumi gyűjtemények, kiállítások tantervi-módszertani segédletként történő alkalmazásának lehetőségeit, jó példákat mutat a múzeumok és oktatási intézmények együttműködésére, segít a két intézménytípus közti kommunikáció hatékonyabbá tételében. Alaposan körüljárja a különböző életkorú diákok múzeumi ismeretszerzésének formai, tartalmi és módszertani lehetőségeit, és hasznos tanácsokkal segíti az iskolai múzeumlátogatás megszervezését a pedagógus felkészülésétől az utazás megszervezésén keresztül az iskolai feldolgozásig, visszacsatolásig. A képzéshez kapcsolódó oktatási segédanyag⁶ az előadások elméleti anyagán kívül feladatlap-mintákat is tartalmaz.

2009-2012. között összesen 10 alkalommal (2009-ben és 2010-ben évi kettő, 2011-ben és 2012-ben évente három) került megrendezésre a képzés, átlagosan 15 fő részvételével. Az alábbiakban – a *Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni (SZTTTSZ)* képzéshez hasonlóan – a képzést záró hallgatói elégedettséget mérő kérdőívek szöveges válaszait elemzem, összesen 171 darabot. Ebben az esetben valamennyi kérdőív felépítése, kérdései azonosak voltak, ami megkönnyítette az összesítést, egyben lehetővé tette a válaszok összevetését az SZTTTSZ 60

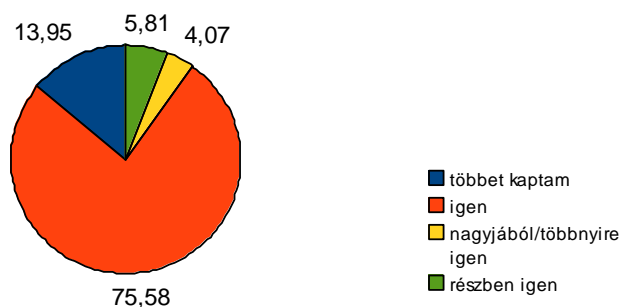
---

⁶ Bereczki - Sághi 2009.

órás képzés múzeumpedagógus visszajelzéseivel is. Ez különösen egyes módszerek, eszközök alkalmazása kapcsán lehet érdekes.

A hallgatói visszajelzések alapján a képzésen résztvevő pedagógusok 75,58%-a azt kapta a képzéstől, amit előzetesen várt. 13,95% számára a képzés többet adott, mint amire számított, felülmúlta a várakozásait, 4,07% nagyjából elégedett volt a képzéssel, és 5,81% jelezte, hogy csak részben felelt meg elképzeléseinek a képzés. A képzés erősségeként jelölték meg azt, hogy sokszínű

(7,56%), jól szervezett (6,98%) volt, megerősítést adott a már megkezdett munkához vagy az új szemlélet bevezetéséhez (9,3%). A hallgatók közel fele (44,77%) írta, hogy sok új, hasznos ismerethez jutott a képzés során, és csaknem ötödük (18,02%) emelte ki a jó ötleteket, amiket hasznosítani tud majd a továbbiakban. Az előadók szakmai felkészültségét (6,4%), az érdekes előadásokat (9,3%) ugyanúgy nagyra értékelték, mint a tanulói közösségben megismert kollégákat, a tapasztalatcsere, együttgondolkodás lehetőségét (9,3%). Azok, akik hiányérzetüknek adtak hangot leginkább több gyakorlatot (11,05%) vártak volna.

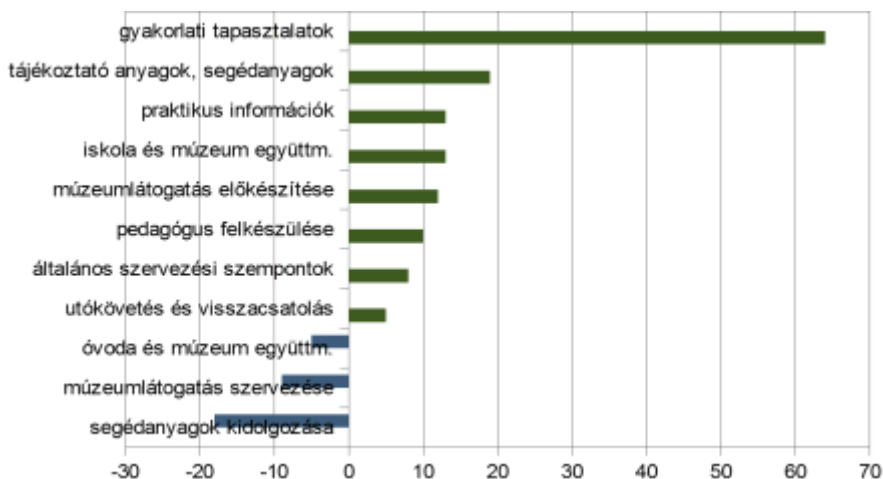

3. számú ábra: Megfelelt-e várakozásaidnak ez a képzés? – IMP (%)

Ez utóbbi véleményre erősít rá az is, hogy a legjobban hasznosíthatónak a képzés *gyakorlati elemeit*, a módszertani témákat találták a hallgatók. A *konkrét foglalkozások* (falusi iskola foglalkozás, kenyérsütés, MNM programja, látványtár, tárgyfelismerés stb.) említésével együtt 64,53% emelt ki valamilyen közvetlen, gyakorlati tapasztalatot. Szintén jól hasznosítják majd a pedagógusok az *iskola és múzeum együttműködéséről* tanultakat (12,79%), és a *múzeumlátogatás szervezésével, tantervbe való beillesztésével kapcsolatos témákat – múzeumlátogatás előkészítése* (12,21%), *pedagógus előzetes felkészülése* (10,47%), *utókövetés és visszacsatolás* (5,23%), *általános szervezési szempontok említése* (8,14%). Nagyon hasznosnak ítélték meg a *tájékoztató anyagok, segédanyagok* bemutatását (19,19%) és a *praktikus információkat* a múzeumok elérhetőségeire, kapcsolatfelvételre, bemutatott témákra vonatkozóan (12,79%). 10,47% számára a *saját múzeumi modul* kidolgozása is hasznos volt. Az előadók közül Vásárhelyi Tamás és Káldy Mária (8,14% és 6,98% említette név szerint) volt a legnagyobb hatással a pedagógusokra.

A legkevésbé hasznosnak viszont a *segédanyagok kidolgozásáról* szóló előadást tartották a pedagógusok (17,54%), többen megjegyezték, hogy ez a múzeumpedagógus feladata, ők már készen kapják, illetve, hogy a feladatlap-készítés főiskolai tananyag, nem mondott újat nekik. Viszonylag sokan írták, hogy a *múzeumlátogatás szervezésének, körülményeinek bemutatása* nem volt újdonság számukra (8,77%). Az *óvoda és múzeum együttműködése* többször szerepelt

itt (4,68%), leginkább azzal a kiegészítéssel, hogy nem érintettek ennek a korosztálynak a nevelésében. A hallgatók közel fele úgy érzi, *nem volt haszontalan egyik előadás sem* (46,78%). A résztvevők sokszínűségére, szakmai tapasztalatuk különbözőségére és eltérő módszertani, infrastrukturális hátterükre utalhat a kérdésre adott válaszokban megjelölt témák sokfélesége

– 1-5 alkalommal említettek további mintegy 10 különböző témát.

4. ábra: Legjobban/legkevésbé hasznosítható témák (+ hasznos, – nem hasznos) – IMP (%)

Hasonlóan sokszínű a kiegészítésként javasolt témák gazdagsága is. A legfontosabb javaslat a még *több gyakorlati lehetőség* (39,77%), *hospitalás* (12,87%) vagy *saját élményű múzeumi órákon való részvétel* (8,19%). Többen igénylik a jelentősebb országos vagy régiónkénti *vidéki múzeumok felsorolását, bemutatását, a skanzenen kívül más múzeumok kínálatának megismerhetőségét* a képzés keretében, és azt, hogy *több idő legyen a résztvevő pedagógusok saját tapasztalatainak, jó gyakorlatainak megismerésére* (3,51%). A többi, 1-4 alkalommal említett javaslat egy része a képzési programba könnyebben beépíthető – például a *különböző életkori csoportok és speciális célcsoportok (hátrányos helyzetű, SNI vagy fogyatékkal élő gyerekek) múzeumi látogatásának jellegzetességei, a közös munka lehetőségének kihasználása –, vagy azokkal a képzés kiegészíthető – jegyzet előre kiosztása, egyes témák bővebb kifejtése stb.*

A *képzési idő növelése* nemcsak a javasolt témák között, hanem az egyéb megjegyzéseknél is előkerül, csakúgy mint a *közös gondolkodás, ötletbörze* (4,09%) és a *további kapcsolattartás – konzultációs lehetőség, találkozók – igénye*. Vannak, akik azt javasolják, hogy a 4 napos képzést ne bontsák meg 2×2 napra – így a négy nap informális együttléte is hasznosabban telnének, tapasztalatcserére adna lehetőséget. A szervezők és előadók elismerése, a köszönet kifejezése mellett ezen a képzésen nagyon jól érezték magukat a résztvevők: 14,62% emelte ki a *jó társaságot, a kellemes, inspiráló légkört*. Többen megfogalmazták, mennyivel *jobban szervezett, tartalmasabb és hitelesebb* volt ez a képzés, mint a korábbi tapasztalataik alapján gondolták volna. Egy képzési alkalommal a résztvevők közel fele (7 fő) jelezte, hogy *a képzés tartalmával, mélységével nincs arányban az elvárt 10 oldalas záródolgozat léptéke*. Ez más képzéseken nem jelent meg, ezért nem vonható le általános következtetés.

Az *Iskolák és múzeumok partnersége* képzés legfontosabb jegyei a hallgatói visszajelzések alapján a következők:

- a pedagógusok számára fontos, hogy ismerjék a múzeumok kínálta lehetőségeket, ezáltal magabiztosabban hozzák a gyerekeket a múzeumokba;
- a képzés alkalmával saját élményt és hospitálást egyaránt nagyobb arányban igényelnek, mint elméleti háttérinformációkat;
- a hangsúly az információszerzésen van – segédanyagok, személyes kapcsolatok, elérhetőségek, hasznos honlapok és minden egyéb formában, ami a későbbiekben könnyítheti a múzeumlátogatás megszervezését;
- fontos a hiteles, szakértő előadók személyisége;
- a közös tanulás inspiráló a pedagógus résztvevők számára is, szívesen dolgoznak együtt;
- a pedagógusok igénylik a további konzultáció, kapcsolattartás lehetőségét.

A képzések erősségei és fejlesztendő területei

A két képzés hallgatói visszajelzéseinek elemzése nyomán a MOKK képzéseire, és a múzeumi szakemberképzésekre átfogóan is vonatkoztatva az alábbiak szerint határozhatók meg a főbb jellegzetességek, erősségek, illetve a fejlesztendő területek.

Erősségek:

- egyedi, vonzó, sokszor hiánypótló témaválasztás;
- a hallgatói közösségek, az egymástól tanulás lehetősége;
- alkalom a kapcsolatépítésre, a meglévő szakmai kapcsolatok elmélyítésére;
- előadók hitelessége, szaktudása;
- jó szervezés, inspiráló, kellemes légkör, közvetlen hangulat;
- tartalmi sokszínűség;
- sok gyakorlati tapasztalat.

Fejlesztendő területek:

- mind a múzeumok, mind az oktatási intézmények terén szélesebb kör bevonása a példákba (kis múzeumok és különböző képzési szintek) – az előadók és a képzési helyszínek révén is;
- az elméleti előadások alátámasztása, kiegészítése még több gyakorlattal;
- hatékonyabb időgazdálkodás, a gyakorlat nagyobb aránya az elmélettel szemben;
- a hallgatók saját programfejlesztési tevékenységének, közös munkájának beépítése a képzésbe;
- felnőttképzés sajátosságainak jobb kihasználása – hallgatók és előzetes tapasztalataik bevonása, módszertani sokszínűség, önálló és közös tanulás alkalmai;
- további szakmai támogatás, segítségnyújtás a végzett hallgatóknak;
- oktatási segédanyagok aktualizálása.

A MOKK képzéseinek értékelése az ELTE PPK múzeumpedagógia szakirányú szak hallgatói véleményezésének tükrében

Az ELTE PPK Neveléstudományi Intézet Pedagógiatörténeti Tanszékén 2001-ben indult először a múzeumpedagógia szakirányú továbbképzési szak. A korábban 120 órás továbbképzésként már működő képzési program indulásakor hiánypótló volt a maga területén, népszerűsége jelenleg is töretlen. Bizonyíték erre az is, hogy a 2012/13-ban a kulturális szakemberek képzésére igénybe vehető uniós pályázati keretet több vidéki múzeum munkatársainak e képzésre történő beiskolázására használta fel.

2008 őszén, a *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában* című kutatás⁷ keretében Foghtúy Krisztinával közösen végeztünk felmérést az addig végzett hallgatók körében.⁸ A kérdőíves vizsgálat során a szakon folyó ismeretátadási tevékenység tartalmi és módszertani elemeit értékelték a hallgatók hatékonyság, hasznosság szempontjából, és általánosan véleményezhették a képzést. A kutatás visszatekintő jellege arra is lehetőséget adott, hogy a képzés során szerzett ismeretek gyakorlati alkalmazására vonatkozó adatokat is gyűjtsünk; mindennapi munkájuk során vajon alkalmazzák-e és ha igen, hogyan a végzett hallgatók a képzés során megszerzett ismereteket, módszereket. A harmadik vizsgálati egység a képzés idején kialakult személyes, formális vagy informális, valamint az azóta kialakított intézményes kapcsolatokra vonatkozott. A vizsgálat eredményei publikálásra kerültek a kutatási jelentésben (Foghtúy, 2009), és a képzés fejlesztése céljából megrendezett konferencián is bemutatásra kerültek. A hallgatói visszajelzések így hozzájárultak a múzeumpedagógia szakirányú szak megújításához.

A MOKK képzéseinek értékelését a céljaiban hasonló, ám módszerében eltérő korábbi kutatás eredményeivel több szempontból is érdemes összevetni:

- a képzések célcsoportjának, hallgatói összetételének hasonlósága okán;
- a múzeumpedagógia szak hallgatói véleményezésének első egysége a képzés tartalmi egységeinek hasznosságára kérdezett rá, ami összhangban van a MOKK értékelések kérdéseivel;
- a múzeumpedagógia szakra vonatkozó vizsgálatban már a gyakorlati hasznosulás tapasztalataira vonatkozóan is kapunk információkat, ez a MOKK esetében is segítheti a fejlesztési irányok pontosabb meghatározását.

A múzeumpedagógia szakirányú szak hallgatói a képzés során alkalmazott oktatási formákat 1-7-ig terjedő skálán értékelték (a magasabb érték jelölte a nagyobb hasznosságot). A gyakorlati képzési formák (műhelymunka, tárlatvezetés, gyakorlati módszertani bemutató, speciálkollégiumok, művészeti alkotótábor) egységesen jóval magasabb pontszámot kaptak, mint az elméleti előadás. A képzés bővítésére vonatkozó nyitott kérdés válaszai is megerősítették – a MOKK hallgatóinak visszajelzéseire rímelve – a gyakorlati tevékenységek, a saját tapasztalat és a múzeumlátogatások példáinak hasznosságát, az ezek iránti fokozott igényt. A MOKK-képzések és az ELTE képzése esetében a hallgatók egyaránt úgy érezték, hogy sok új ismerettel, gyakorlati tapasztalattal és módszertani ötlettel gyarapodtak.

A múzeumpedagógia szak elvégzése utáni időszakra vonatkozó visszajelzések a MOKK képzésekre vonatkoztatva igen biztatóak: e képzés esetében ugyanis az egykori hallgatók 33%-a sokszor, 35%-a pedig többször is merít a képzésen nyert tudásából napi munkája során – és nemcsak a múzeumban, hanem az iskolában dolgozó pedagógusok is alkalmazzák a múzeumpedagógiai módszereket. A képzés elvégzése nyitottabbá tette a volt hallgatókat az új módszerek iránt is.

A MOKK hallgatók azon igénye, hogy a képzés elvégzése után is tartani szeretnék a kapcsolatot az oktatókkal, illetve csoporttársaikkal, nagyobb figyelmet érdemel a múzeumpedagógia szak volt hallgatóinak válaszai alapján: 37%-uk számára nagy segítséget jelentenek a képzésen kialakított személyes kapcsolatok, segítséget kérnek és kapnak volt oktatóiktól, és

⁷ Vásárhelyi 2009.

⁸ Foghtúy 2009. 104-118.

92%-uk baráti vagy munkakapcsolatban van egykori csoporttársaival, sőt a különböző évfolyamokon végzettek között is erős a személyes kapcsolattartás. A hallgatók és a képzés szervezői által közösen életre hívott Múzeumpedagógiai Klub működése is példamutató.

Összegzés

A két MOKK-képzés hallgatói visszajelzései alapján, illetve az ELTE képzésének hasznosulására vonatkozó kutatás eredményeinek ismeretében az alábbi szempontokat javaslom figyelembe venni a MOKK képzéseinek továbbfejlesztésénél és az új képzések kidolgozásánál:

- 1.) A képzések során a gyakorlati tapasztalat, személyes élmények és saját munka arányát növelni szükséges, az elmélet átadását akár bővebb segédanyag, szakirodalom, akár e-learning egységek formájában meg lehet oldani; ún. *blended* képzési formák (Forgó, Hauser és Kis-Tóth, 2004) kialakításával hatékonyabbá tehető az időgazdálkodás, gyakorlat-központúbbá a közösen töltött idő.
- 2.) Érdemes lenne valamennyi képzési alkalomhoz egy önálló internetes felületet kialakítani, amelyre az előadások anyagai mellett a hallgatók által készített dolgozatok vagy akár korábbi jó gyakorlatok dokumentációja is felkerülhet. Emellett kapcsolattartási felületként is használható lenne a csoport tagjai számára, és online konzultációra is alkalmas lehet.
- 3.) Fontos volna a végzett hallgatók számára személyes találkozási alkalmakat biztosítani – konferenciaként, műhelymunkaként, a szervezett és informális tapasztalatcsere lehetőségével.
- 4.) A drámapedagógia mint módszer múzeumi alkalmazása mind az iskolai, mind a múzeumi munkatársak számára fontos és érdekes, nagy az érdeklődés iránta. Ezen a területen már van egy jól kidolgozott képzési program⁹, de emellett fontos lenne a témának akár országos konferencián, akár kiadványban, online bemutatókkal a MOKK honlapján teret adni.
- 5.) A képzések során a hallgatói csoportokban kialakuló szakmai-emberi kapcsolatok erőforrásként való hasznosítása a múzeumi szférában, illetve a múzeumok-iskolák együttműködésében: intézmények közötti kooperációra épülő pályázatok kiírásával, vagy az ilyen típusú együttműködést tartalmazó pályázatok előnyben részesítésével a közös szakmai alapokkal rendelkező, hasonlóan gondolkodó munkatársak jól motiválhatóak. Ez részben már túlmutat a MOKK keretein, inkább minisztériumi feladat, de például a Múzeumpedagógiai Nívódíj pályázatok értékelésekor kiemelt szempont lehet az együttműködésben rejlő potenciál hatékony kihasználása.

Felhasznált irodalom

- Bereczki Ibolya és Sági Iлона (2009, szerk.): *Iskolák és múzeumok partnersége. Pedagógus továbbképzés.* Múzeumiskola 2., Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Foghty Krisztina (2009): Az ELTE PPK múzeumpedagógus képzés eredményei In: Vásárhelyi Tamás (szerk): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés.* Múzeumi iránytű 3. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 104-118.
- Koltai Zsuzsa (2011): *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa* (Iskolakultúra-könyvek 41.), Iskolakultúra, Veszprém
- Vásárhelyi Tamás (2009, szerk): *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés.* Múzeumi iránytű 3. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre
- Szükségük van-e munkafüzetekre, feladatlapokra a múzeumpedagógiai foglalkozások résztvevőinek, és ha igen, milyenekre? *MúzeumCafé* 8. 43. sz. 2014/5. (Disputa) 30-34.

⁹ *Mire jó a múzeum? A Néprajzi Múzeum akkreditált képzése*

KASSAI HAJNAL

Minden, ami képzőművészet tanároknak, felnőtteknek

Absztrakt: A szentendrei Ferenczy Múzeum 2012 szeptemberében kezdte meg képzéseinek sorát. Első körben egy 30 órás pedagógusképzést szerveztünk 18 tanárnak, melynek két fő célja volt: egyrészt szeretnénk volna megismertetni a kiállításaink anyagát, másrészt olyan módszertanokat mutattunk be, melyekkel a tanárok és az óvópedagógusok fel tudnak készülni a múzeumlátogatásra, hiszen beavatottakká váltak. A képzésnek két speciális eleme volt: nagy hangsúlyt fektettünk az elméleti és a gyakorlati oktatásra egyaránt – a képzés fele időben a múzeumpedagógiai módszereket ismertette; a képzőművészeti témákat társművészeti kontextusban mutattuk be – így az irodalom és zeneművészet, esetenként a táncművészet is szerepet kapott az előadások során. A képzést azóta folytatjuk, évente kétszer egy-egy kiállításhoz kapcsolódva, hasonló szisztémában várjuk a tanárokat továbbképzésre. Terveink szerint 2016-ban a 30 órás alapképzést megismételjük! **Kulcsszavak:** múzeum; képzés; élmény; ismeretátadás; informális tanulás.

A Ferenczy Múzeum 2012-ben fogalmazta meg először, hogy anyagai megismertetéséhez, a képzőművészet bemutatásához és a látogatói körének speciális kibővítéséhez szervezett, meghatározott struktúra mentén kialakított képzéseket indít – a célcsoportok igényeinek figyelembevételével. Már a szervezés kezdeti szakaszában világossá vált, hogy a képzések tematikájának és szerkezetének kialakításakor figyelembe kell vennünk néhány alaptézist: A látogatók nem elsősorban tanulási szándékkal érkeznek hozzánk, sokkal inkább a tapasztalatgyűjtés, a meglévő ismereteik újraértelmezése, a hasznos időtöltés, az élményszerzés az, ami vonzza őket. Számos rendezvényen tapasztaltuk, hogy a múzeumi programokat olyan szociális eseményként kezelik, ahol építhetik baráti vagy üzleti kapcsolatrendszerüket.

Kinek / Kiknek szervezzük képzéseinket?

Tanárok, pedagógusok, óvópedagógusok

Nehezen bevonhatók, pedig a velük való együttműködés számunkra a legfontosabb.

Egészen világos, hogy a gyerekek nem maguktól érkeznek a múzeumokba és kevés kivételtől eltekintve (természettudományos kiállítás, dino-kiállítás, lego-kiállítás) nem is a szülők hozzák a kicsiket, hanem nagyrészt az iskolán kívüli tanulás keretében érkeznek hozzánk.

Ebből a tényből kiindulva tartjuk nagyon fontosnak a tanárok beavatását. 2013-ban hirdettük meg először pedagógusképzésünket. Egy 30 órás képzést dolgoztunk ki, melynek keretében 16 tanár 5 egymást követő szombaton érkezett hozzánk.

A képzési programot a múzeumaink anyagára építettük föl, úgy, hogy az általuk tanított iskolai tananyaggal állítottuk párhuzamba. Délelőtt a művészettörténészek elméleti órákat tartottak, délután az ezekre az anyagokra épülő gyakorlati és módszertani ismereteket adtuk át múzeumpedagógusok segítségével. Kitértünk arra, hogy milyen módon építhetik be a múzeumlátogatásukat saját tantervükbe, valamint, hogy miként készíthetik fel a gyerekeket a múzeumlátogatásra.

A pedagógusképzés szervezésekor is figyelembe vettük azokat a szempontokat, melyekkel biztosítjuk, hogy a résztvevők számára az élmény érzését növeljük.

- a tanárok már meglévő tudását szélesítettük, hiszen a képzési anyagot a tanrendhez igazítottuk;
- élményt biztosítottunk – a program a kiállításokban, exkluzív keretek között jött létre – ez nagyon tetszett a tanároknak;
- az előadó művészettörténészek nagynevű, ismert szakemberek voltak – ez is rendkívüli módon imponált a résztvevőknek;
- az előadások nem csupán a képzőművészet bemutatására korlátozódtak, hanem a társművészeteket is áttekintettük – az előadók komplex, a kort bemutató előadásokat tartottak;
- a tanárokat exkluzív bánásmódban részesítettük – teljes figyelmet kaptak, minden előadás után visszacsatolást vártunk tőlük (értékelniük kellett az egyes előadókat, a gyakorlati tevékenységet, a képzési program egészét is);
- a képzés során egymást is megismerhették, új kapcsolatokat alakítottak ki egymással (networking);
- programjainkra azóta is rendszeresen hívjuk őket – személyre szabottan;
- fontos elem, hogy beemeltünk egy külső kényszert is – a képzést akkreditáljuk, így a tanároknak lehetőségük nyílik arra, hogy helyben kapják meg a 30 órás továbbképzési lehetőséget.

Itt kell kitérni arra a tényre, hogy csupán ez a képzés nem kellőképpen hatékony, ezt kiegészítve több szinten biztosítunk lehetőséget arra, hogy a tanárok ismereteiket bővítsék.

- évente kétszer hasonló szerkezetben – társművészetek bevonásával – szervezünk képzést az időszaki kiállításainkban, ügyelve, hogy az exkluzív környezetet biztosítsuk;
- iskolák számára szervezünk tematikus programokat, ahol a diákoknak adunk lehetőséget, hogy tanárai vezetésével megmérettessék magukat (Föld Napja összművészeti kiállítás, várostörténeti vetélkedők stb.);
- a pedagógusok számára szervezett programjaink minden esetben *ingyenesek*, hiszen az egyik legárérzékenyebb célcsoportról van szó;
- sikeres kezdeményezésünk a kihelyezett tantestületi értekezletek sorozata (félév és év végén a tanári értekezleteket az iskolák igazgatói múzeumainkban – gyakran kiállításainkban tartják);
- immár két alkalommal tartottunk KLIK értekezletet, amikor is az iskolákat fenntartó intézmény igazgatója a múzeumban tartotta évnyitó megbeszélést;
- több mintaprojektet is kialakítottunk iskolákkal együttműködve – tanárok kezdeményezésére;
- rendszeresen szervezünk programokat óvodapedagógusoknak – egyrészt képzéseket, másrészt kiállításokhoz kapcsolódó más művészeti ágak bemutatását;
- szintén óvodapedagógusok kezdeményezésre dolgoztuk ki a Bánáti Sverák Integrált Óvodaprogramot, melynek keretében minden nagycsoportos óvódás gyermek összesen 6 foglalkozáson vesz részt, hol múzeumban, hol az óvodában; hol múzeumpedagógussal, hol művészekkel.

A tanárok múzeumi munkába való bevonása kapcsán tehát elmondható, hogy az szervezett látogatásaik csak többszintű együttműködés (képzési rendszer) keretében működhet hatékonyan. Az egyszeri, ötletszerűen kialakított programokkal, csupán képzési ötleteinkkel nem tudunk kellő hatást elérni.

A tanárképzésből levont tapasztalatok alapján 2014-ben elindítottuk a „Művészet kedvelőből műértővé” című képzőművészeti szabadegyetemünket.

A képzés három egységből tevődik össze. Egy év alatt összesen 12 alkalmat ajánlunk:

- alapképzés – 4 előadás;
- szeminárium – 4 családi délelőtt;
- gyakorlat – 4 program, mely a műgyűjtést öleli fel.

Ahhoz, hogy a hallgatók folyamatos érdeklődését fenntartsuk, az alábbi szempontokat vesszük figyelembe és a következő technikákat használjuk:

- célcsoportok pontos meghatározása – perszonalizáció;
- civil szervezet bekapcsolása (Szentendrei Lakástárlat Alapítvány);
- kommunikációs technikák kiszélesítése – gyakran a saját eszközeinktől eltérő módszerek használata;
- sztárelőadók bevonása;
- gyakorlati témák bevonása;
- más múzeumok sztárkiállításainak meglátogatása;
- a képzőművészeti téma összekapcsolása a műgyűjtéssel;

Kik a célcsoportjaink?

1.) Családok – Képzőművészeti Gyakorlat

Holland felmérések alapján a látogatók mintegy 26 százaléka 12 éves kor alatti gyermekkel érkezik a múzeumokba, de vannak olyan kiállítóhelyek is, elsősorban természettudományi területen, melyek látogatóinak 40 százaléka család.

A szentendrei múzeumokban ez a szám jelentősen alulmarad, a látogatók kevesebb, mint 5 százaléka érkezik családotul. Ez adódik valószínűleg a kiállítóhelyek képzőművészeti témájából is, de abból is, hogy a városban élő újonnan beköltözött lakosság nem érez közösséget a múzeumokkal.

Amikor a képzőművészeti szabadegyetem programját kidolgoztuk, úgy próbáltuk kialakítani a képzési tematikát, hogy a következő elemek kerüljenek előtérbe:

- a családok *szórakoztató* eseményért érkeznek múzeumba;
- a gyerekek *kézműves foglalkozással* egybekötött programon szeretnek részt venni, hiszen kell egy *tárgy*, amit hazavisznek;
- a programot egy a családok számára *vonzó épületben/vonzó körülmények között* tartjuk meg;

A családok együtt szeretnének szórakozni, tudást gyűjteni, ezért párhuzamos foglalkozásokat tartunk ugyanazon témában.

Milyen további elvárásaik vannak a családoknak, melyeknek meg kell felelnünk?

- *árérzékenyek*;
- fontos számukra az első benyomás (elsősorban a gyerekek számára, de a felnőttek is szeretik a meglepő fordulatokat);
- anyagba való befektetés – mindenképpen haza kell vigyeniük valamit – esetenként nem csupán a gyerekek;
- többszintű értelmezést kívánnak.

Ennek értelmében a képzőművészeti egyetem családi eseményei a következők alapján épülnek fel:

Felnőtteknek tárlatvezetést, előadást szervezünk – nem feltétlenül frontális formában, hanem beszélgetve a műtárgyak között. A program végén gyakran sorsolunk ki egy-egy katalógust, vagy egyéb, a kiállításához kapcsolódó tárgyat.¹

- MúzeumiMeseMatiné – elkülönítve, azonban nem túl messze a felnőttektől a kisebb gyerekeknek kínálunk elfoglaltságot. Képek megfigyelésével, ismertetek alapszintű átadásával a témához kapcsolódva. Szigorú szabály, hogy egy alkalom során legfeljebb 3 új fogalmat vezetünk be számukra. A rövid bevezető után kézműves foglalkozás következik. Múzeum-pedagógusaink olyan technikákat emeltek be a képzési programba, melyekkel a gyerekek sem a családi, sem az óvodai foglalkozások során nem találkozhatnak (speciális festékek, más speciális anyagok használata).

E korosztály számára egyetlen célt fogalmaztunk meg: legyen számukra *élmény* a múzeumban töltött idő.

- MúzeumiMűhely – kicsit távolabb a nagyobb gyerekek számára kínálunk egy kifejezetten művészeti problémákra rávilágító foglalkozást. Cél nem a tárlatvezetés, hanem néhány mű kiválasztásával és bemutatásával, valamely művészeti kérdés körbejárása. Ezt követi egy olyan speciális foglalkozás, mely olyan eszközigényt kíván, amely sem otthoni, sem iskolai körülmények között nem kivitelezhető (linómetszet, készítése, monotípiák készítése)

Ekképpen tudjuk biztosítani, hogy a családok együtt szerezzék meg a tudást – különféle szinteken – különleges elfoglaltságot biztosítunk, hiszen ezt várják el tőlünk.

2. *Fiatalok*

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a 15-25 éves korosztályt szinte lehetetlenség megszólítani. A közösségi munka, az önkéntes programok és a kapcsolódó fesztiválok remek kezdeményezések, egyéb a kötelezőn túli vonzó programokat képtelenek vagyunk szervezni számukra. Őket tehát a képzési rendszerünkben teljesen kihagyjuk – nem is fogalmazunk meg számukra üzeneteket.

3. *Senior korosztály*

Az idősebbek esetén elsősorban a nyugdíjasokra építhetünk. Általában értelmiségi és jól szituált célcsoport. Ők azok, akik a leginkább bekapcsolhatók LLL programjainkba. Ez az a csoport, mely eltérően a többitől, nem csupán az élményszerzésért érkezik a múzeumba, hanem ténylegesen tanulni szeretne, bepótolja azt, amit az aktív életrésztében elszalasztott. Tapasztalataink azt mutatják, hogy nyitottak az új dolgok iránt, kíváncsiak az újszerű képzőművészeti projektekre, azokat befogadni azonban csak korlátozott mértékben hajlandók.

A gyerekek mellett náluk látjuk leginkább, hogy fontos az interpretáció formája – szeretik, ha párhuzamokat állítunk, ha vizuális mankókat biztosítunk, ők is történeteken keresztül fogadják be leginkább az anyagot.

Azon túl, hogy meghatározzuk, kiket szeretnénk megszólítani, fontos volt az a felismerés, hogy egymagunkban nem vagyunk képesek elérni új közönségünket. Hiába kínálunk jó programokat, ha nincsenek birtokunkban azok a csatornák, melyek révén üzeneteinket eljuthatunk hozzájuk. Ezért választottuk azt az utat, hogy szoros együttműködést alakítottunk ki egy olyan civil szervezettel, melynek komoly kapcsolatrendszere van, és amely már bizonyított éppen

¹ Vincze Ottó grafikai kiállításához egy szitanyomatot sorsoltunk ki.

azon embereknek, melyeket mi is szerettünk volna elérni. A Szentendrei Lakástárlat Alapítvány imidzse rendkívül trendi – a szigorúan pozitív értelemben vett kulturális sznobokat térképezte fel, nem csak Szentendrén, hanem a környező településeken is. Számukra kínált exkluzív programokat (magánházakban szerveznek egyestés tárlatokat, ahova a házigazda meghívja barátait, üzleti partnereit és szakszerű vezetés mellett – művészettörténészek bevonásával – kínálják a szentendrei művészek három generációja egy-egy képviselőjének munkáit; közben borkóstolót szerveznek és minden esetben jelen van egy-egy zenei produkció is). Az Alapítvány merítése immár egy 2000 főből álló társaság, akik fogékonyak a képzőművészet iránt, megfogalmazódik bennük az igény, hogy gyűjtsék is, de ismereteik az adott témában rendkívül csekélyek – ezt hivatott pótolni a Múzeum a szabadegyetemi programjával.

A kommunikációs stratégiánkat is megváltoztattuk: részben átvettük a Lakástárlat Alapítvány kommunikációs technikáit, másrészt vállaltuk, hogy a programmal egy speciális célcsoportot szólítunk meg. Tehát nem egy *általános* múzeumi programról van szó, hanem olyan réteggközönségnek szervezzük a képzést, akikben hosszú távon van hajlandóság műtárgyvásárlásra is.

Ezt a közönséget nem könnyű megnyerni! A programokat sztárelőadókkal hirdettük meg – a legnevesebb művészettörténészekkel, esztétákkal, irodalmárokkal. Nagyon érdekes volt megtapasztalni, hogy ha egy-egy témát egy kevésbé ismert arccal hirdettük meg (mégis fontosnak tartottuk annak bevonását, mert tudtuk, hogy előadási technikája, tudása páratlan), máris kevesebben érkeztek az előadásokra.

A program megtervezésekor világossá vált számunkra, hogy nem elég csupán előadásokat szervezni – hamar felismertük, hogy a frontális ismeretátadás nem fogja meghozni a kellő érdeklődést. Ezért a 12 alkalom egyharmad részében gyakorlatiasabb, kifejezetten a műgyűjtésre irányuló, programot hirdettünk. Műgyűjtőket, aukciós házak képviselőit, galériatulajdonosokat hívtunk meg, hogy a gyűjtési technikákról, a műgyűjtés szempontjairól beszéljenek. Meghívtuk azokat a gyűjtőket, akik már hosszú évek óta érintettek, lehetőséget biztosítottunk művészekkel való találkozásra (voltak olyan előadások, melyeket képzőművészek tartottak meg). Az előadássorozat ezen eseményein a cél elsősorban a hallgatók orientálása volt.

A programban résztvevőknek nem csupán a saját kiállításainkat ajánlottuk ki, hanem más múzeumok nagykiállításait is meglátogattuk – sőt szerveztünk egy bécsi kirándulást is az Albertina Múzeumba, amely program sajnos technikai okok miatt elmaradt, de nagyon jó alkalom lett volna arra, hogy a hallgatóság, mint egy *múzeumi baráti kör* vegyen részt az eseményen.

Az előzőekből kiderül, hogy a célcsoport és a téma is perszonalizált, a témaválasztással kiléptünk a szakmuzeológiai feladatellátásából – a képzőművészet témáját kiegészítve kitekin-tünk a galériák és a műgyűjtés világába is.

A képzések célja

Jogos lehet a kérdés, hogy miért hozzuk létre ezeket, a nem kizárólag múzeumi feladatokat ellátó programokat. A két képzéstípussal új célcsoportokat szerettünk volna bevonni, olyan hallgatókat vártunk (a tanárok és a civilek esetében is), akik a képzések során értővé válnak. A családi napokkal ezen célcsoport gyermekeit is szeretnénk volna megszólítani. Szeretnénk, hogy a gyermekek ne csupán az iskolával érkezzenek hozzánk, hanem a családokban is megfogalmazódjon az igény, hogy egy hétvégi délelőttöt nálunk töltsenek, hiszen a család minden tagja hasznos elfoglaltságot és élményt talál magának. A szenior korosztály bevonásával nem

titkolt célunk, hogy idővel kialakítsunk egy stabil háttérű önkéntes programot, melynek ők az egyik pillére. A műgyűjtők bevonásával cél volt a gazdasági holdudvarunk kiszélesítése is, hiszen olyan közönségről van szó, akik anyagi háttérükkel a jövőben szponzorainkká válhatnak. Közös cél volt a Lakástárlat Alapítvánnyal, hogy közönségünk soraiból új vásárlókat toborozzunk, akik idővel műértővé válnak és maguk is eligazodhatnak a műtárgypiacon, akár országos/nemzetközi szinten is. Cél, hogy a vásárlók gyermekei számára is természetessé váljon a művészeti közeg – folytassák szüleik ambícióit.

Végül, de nem utolsó sorban az Alapítvány holdudvarába tartozó szponzorokat szeretnénk bevonni a műtárgyvásárlásba. Fontos ez a múzeumnak, hiszen éppen Szentendrén rendkívül erős az Intézmény és a művészek közötti együttélés.

Összegzés

Képzési programjaink kidolgozása és megszervezése során a cél NEM a célcsoportjaink oktatása! Az a szándékunk, hogy a képzési programokon keresztül munícióval lássuk el látogatóinkat, hogy otthonosan mozogjanak a múzeumi és a művészeti, esetleg műgyűjtői közegben. Elképzeléseink szerint ezen programokkal sikerül összekapcsolnunk a társadalmi hálózatokat és szélesíteni társadalmi, gazdasági holdudvarunkat. Mindemellett természetesen segítünk egyberendezni a hozzánk érkezők tapasztalatait. Reméljük, hogy jól fogják magukat érezni nálunk és gyakran visszatérnek hozzánk.

BARDÓCZ-TÓDOR ENIKŐ

Felnőttek életkori sajátosságainak figyelembevétele a Szabadtéri Néprajzi Múzeum népi táplálkozás tanfolyamain

Absztrakt: Tanulmányomban a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, felnőtt csoportok vezetése közben szerzett tapasztalataimat vetem össze egy ma még kevésbé ismert fejlődéslélektani alapú pedagógiai rendszer gerontagógiai kiterjesztésével. Ezt a fejlődéslélektani rendszert Karácsony Sándor alkotta meg a múlt században, és a pedagógiák életkorok szerinti csoportosítására alkalmas. Karácsony-féle felosztás szerintem kiterjeszthető az időskori nevelésre is, mivel tapasztalataim szerint az idős emberek viszonyulásai hasonlítanak a gyerekekéihez. A hasonlóság abban fejeződik ki, hogy minél öregebbek az időskorú tanulók, annál kisebb gyerekek interperszonális gesztusaival mutatnak rokonságot. Ennek a felismerésnek az alapján lehetőség nyílna arra, hogy a pedagógia már eddig meglévő kutatási eredményeit megfelelően alkalmazva a gerontagógia terén is felhasználjuk. **Kulcsszavak:** pedagógia, fejlődéslélektan, gerontagógia, időskori tanulás.

A tanulmány a felnőttek különböző fejlődéslélektani sajátosságait határozza meg. Az, hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum népi táplálkozás tanfolyamaira hivatkozom, csupán azért van, mert múzeumpedagógusként elsősorban e foglalkozások tartásakor találkozom tanuló felnőttekkel. A tanfolyamok tárgya mondandóm szempontjából tehát nem meghatározó.

A népi táplálkozás foglalkozásokkal kapcsolatban annyi tartozik ide, hogy azok előre elkészített forgatókönyv alapján zajlanak, témáikat előre meghirdetjük. Ennek ellenére a lehetőségek nagy szabadságot jelentettek, a résztvevők számára. Szabadon dönthettek a színhelyen történő elhelyezkedésről, arról, hogy saját tapasztalataikat meg akarják-e osztani a többiekkel, arról, hogy munka közben milyen egyedi technikák akarnak alkalmazni, sőt bizonyos mértékig még az elkészítendő ételek kiválasztásáról is dönthettek. Ez azért érdekes, mert lehetővé teszi, hogy megfigyeljük az időskori tanulási helyzetekben a tanulói döntések megjelenését, szerepét, súlyát.

Azt figyelhettem meg, hogy az idősebb korösszetételű csoportok, vagy a csoportok idősebb tagjai kevésbé voltak kezdeményezők, minden döntést rám, vagy a csoport domináns – jellemzően fiatalabb – tagjaira hagytak. Fokozatokat persze nehéz az ilyesmiben megállapítani, de a két szélsőség, – az aktivitást és a teljes passzivitást az általában a teljes csoportok érintő döntésekben – jól meg lehetett figyelni.

Egyes foglalkozásokon kenyeret, kalácsot sütöttünk, és valamilyen főtt ételt készítettünk. Külön-külön dagasztott, sütött mindenki, de levest, főtt ételt közösen főztünk, az volt az ebédünk. Az egyéni munkánál bizonyos fokú rivalizálást tapasztaltam. Volt, aki legyőzendő, de legalábbis meggyőzendő ellenfelet látott a többiekben, volt, aki örült, ha bebizonyíthatta a többieknek, hogy ő legalább úgy tudja a dolgokat, vagy még jobban, mint más, bár eközben igyekezett ellesni másoktól is a különböző fogásokat.

A közös ételek főzésekor a munkamegosztás érdekesen alakult. Jellemzően idősebbek voltak a csoportokban, de előfordult, hogy egy család három korosztállyal is képviseltette magát. Azt gondoltam volna, hogy a jelenlévő nagymama fogja irányítani lányát és unokáját, de ehelyett nagymama, és unokája egyaránt a felnőtt anyuka irányítását követte. Mások természetesen vették, hogy az én utasításaimat követik.

Attól eltekintve, hogy családtagok is voltak a csoportokban (férj-feleség, szülő-gyerek) és voltak páran olyanok is, akik korábról ismerték egymást, a többség akkor találkozott először, így meg kellett egymással ismerkedniük. Megfigyelhető volt, hogy az idősebbek könnyedebben ismerkedtek. Nekik azonkívül kiemelkedő volt a munkakedvük és versenyszellemük is szembeütött.

Vitára, veszekedésre sosem került ugyan sor, de érzelmi megnyilvánulásaira érdekes példa, hogy volt olyan, aki komolyan bosszankodott azon, hogy kalácsdagasztás előtt nem futtattuk fel az élesztőt. Ehhez a szokásához ő dogmatikusan ragaszkodott volna. Mások kamaszos féltékenységgel őrizték konyhai „titkaikat”.

Az eddig elmondottak némi magyarázatra szorulnak. Felnőttek életkori sajátosságairól beszéltek, nem a főzés tanfolyamokról. A felsorolt példák csak arra szolgáltak, hogy rajtuk keresztül az elmélet érvényét megmutathassam. Az elméleti kérdés pedig az idősek nevelésének részletesebb korosztályi felosztása, hasonlóan ahhoz, ahogy a gyerekekkel foglalkozó pedagógia megkülönbözteti a kisgyermekkel, növegyekkel, kamaszokkal, való foglalkozás módját. Ennek az andragógiában még nincs nagy hagyománya. Léteznek az andragógiai sajátosságokat részletező próbálkozások, amelyek azonban általában csak arra terjednek ki, hogy a felnőttkori tanulás egyes sajátosságait megkülönböztessék a gyerekkori tanulásaitól. Knowles¹ szerint például a tanuló gyerek függő személy, mert a tanár dönti el, hogy a gyerek mit tanuljon, míg a felnőtt tanuló autonóm résztvevője a tanulásnak. Az általam most vázlatosan bemutatandó megközelítés előnye az, hogy a jelenlegi andragógiafogalom tartalmát felosztja, és abból egy jelentős (tegyük hozzá egyre jelentősebb) szeletet kivéve, a kivett szeletre vonatkozóan lehetővé teszi a meglévő széleskörű pedagógiai tapasztalat alkalmas módon történő transzponálását. Ez a megközelítés Karácsony Sándortól származik és terminológiai nehézségekkel is jár, hiszen új szakkifejezések használatát követeli meg. Először ezt világítom meg.

A pedagógia gyermeknevelést jelent, nem általában nevelést, és itt a „gyermek” a felnőtt emberhez képest gyermek. A pedagógia tudomány különböző életkori (helyesebben fejlődéslélektani) csoportokat különböztet meg a velük való bánásmód különbözősége szerint, mint kisgyermek, növegy gyermek, kamasz és ifjú, ahogy Karácsony nevezi az egyes fejlődéslélektani fokokat. Vannak tehát egyrészt a gyermekek (négy korcsoportra osztva) és a felnőttek, egyelőre korcsoportokra való felosztás nélkül.

A továbbiak megértéséhez szükséges, hogy itt röviden bemutassam Karácsony fejlődéslélektani táblázatát. Az eredeti Karácsony-féle táblázat, melyben ő a felnőtt ember viszonyulásait és azok kifejlődését összegezte így néz ki²:

felnőtt	jog	művészet	tudomány	társadalom	vallás	társ
ifjú	harc	liturgia	dogma	rítus	kétely	ellenfél
kamasz	totem-tabu	remek	szabály	szerzet	eskü-átok	ideál
növegy gyermek	verseny	munkakedv	gyűjtemény	csapat	mítosz	vezető
kisgyermek	játék	spontán öröm	utánzás	ad hoc társaság	mese	szülő

Ez a táblázat Karácsony terminus technikaival írja le a gyerekek a másik emberhez való viszonyulásának legjellegzetesebb vonásait. A táblázat fejléce úgy jött létre, hogy az ariszto-

¹ Knowles 1989.

² Karácsony 2008, 274.

telészi lelki kategóriák – érzelem, értelem, akarat – mellé felvette a Wundt által javasolt élet-érzés és hit kategóriákat, mint olyan lelki tevékenységek gyűjtőfogalmait, amelyek az előző három arisztotelészi kategóriákba nem sorolhatóak. Az így kapott öt kategória helyett azoknak egy-egy részalmazát képező fogalmakat vezetett be, nevezetesen az életérzés, érzelem, értelem, akarat, hit lelki tevékenységeknek a másik emberhez való viszonyban megjelenő jellemzőit, amiket jog, művészet, tudomány (nyelv), társadalom (tett) vallás elnevezéssel illetett. Az egyik embernek a másikkal történő viszonyulása közben például akkor nyugodt az életérzése, ha kinek-kinek megvan a jussa, ami jogi kérdés. Két ember érzelmi viszonyulásakor az egyik ember által létrehozott szimbólumban a másik a saját érzéseire ismer, ez a művészet. A baloldali oszlop az egyes korosztályokat tartalmazza, bár megjegyzendő, hogy itt általában nem életkorokra kell gondolnunk, hanem fejlődéslélektani fokozatokra. Így például vannak olyan nagykorú emberek, akik fejlődéslélektani szempontból megrekedtek a kamasz korban, tehát nagykorúak ugyan már, de még nem felnőttek. Jobb oldalon az egyes fejlődési fokozatokban lévő ember ideális partnerei vannak felsorolva. A teljes táblázat értelmezésére itt nincs lehetőségem, de a tudomány oszlopon röviden végigmegyek. A kisgyermek értelmi tevékenysége mindig utánzás. Utánunk mondja a szavakat, utánozza a gesztusainkat stb. A növvő gyerekek domináns értelmi tevékenysége a gyűjtés, a gyűjtemény, annak rendezése, gondozása. A kamaszok a szabályokat keresik, a szabályosságokat ismerik fel. Az ifjak saját könnyebben-nehezebben elsajátított tudásuk mindenhatóságában hisznek dogmatikusan. A felnőtt ember tudománya a tények érvényén alapul.

A jobboldali oszlopban látjuk az egyes viszonyulásokhoz legalkalmasabb partner megnevezését. A kisgyermek spontán öröme a legfeltűnőbb, amikor szüleiivel találkozik. A növvő gyerekeknek csapatban, munkaközben egyaránt vezető kell. A kamasznak mintaképre, ideálra van szüksége. Az ifjúnak pedig, aki a társadalmi pozíciójáért küzd, ellenfélre van szüksége, hogy gyakorolhasson vele. Az érett felnőttnek pedig társra, egyenrangú és egyenjogú partnerre van szüksége. E viszonyulások alapján állítja Karácsony, hogy kisgyerekek – szülő, növvő gyerekek – vezető, kamasznak – ideál, ifjúnak – ellenfél a méltó partnere.

Most már rátérhetek tulajdonképpen mondandómra. Amit én a múzeumi foglalkozásokon megfigyelhettem, az az a tény, hogy idős emberek viszonyulásai hasonlítanak a gyerekekéhez. Talán egy kicsit erőltetettnek tűnhet, de a Karácsony-féle fejlődéslélektani felosztást ki lehet egészíteni az öregkor fejlődési szakaszaival úgy, hogy azok párhuzamba állíthatók a gyerekek fejlődési sajátosságaival. Erre egyébként maga Karácsony Sándor is utal az „A magyarok kincse” című könyvében. Ha az öregedésre is kiterjesztjük a felosztást, a fejlődési fokok, vagy ha úgy tetszik korosztályok alapján az életkori pedagógiák kilenc különböző szintjét kapjuk, melyek közül négy pedagógiai, öt andragógiai, illetve gerontológiai jellegű.

felnőtt	
ifjú	idős
kamasz	öreg
növvő gyerek	vén
kisgyerekek	agg

Amikor a pedagógiához viszonyítok, akkor egyrészt andragógiáról, felnőtt nevelésről beszélhetek, másrészt okom van megkülönböztetni az ugyancsak nem felnőtt nevelést, az idősek nevelését, hiszen tapasztalataim is alátámasztják, hogy az idős kor különböző fejlődéslélektani osztaályai párhuzamba állíthatóak a pedagógia hasonló felosztásával. Vagyis (ami nyilván ellenkezést fog szülni) az öregeket nem felnőtteknek tekintem neveléstudományi értelemben, hanem a

gyerekekhez közelebb állóknak, legalábbis bizonyos fejlődéslélektani szempontból, ami a velük történő foglalkozás módját nagymértékben meghatározza. Ezért helyeslem az öregekkel foglalkozó neveléstani diszciplínát gerontagógiának nevezni, megkülönböztetve az andragógiától, annál inkább, mivel ez így analóg a pedagógia elnevezéssel is.

Az eddig elmondottak talán megmagyarázzák némileg a főzéstanfolyamokon tett észrevételeimet. Igaz ugyan, hogy a Karácsony-féle öt kategóriával szemben csupán három korcsoportot sikerült megfigyelnem, köztük sem volt éles a határ, de a viszonyulások megközelítőleg érvényesültek. Az is észrevehető volt, hogy az egyes fokozatokon a tanuló-tanár kölcsönös aktivitása változó. Minél közelebb van a tanuló a felnőtttséghez, annál inkább irányítja a tanulás folyamatát. Az, hogy egy idősebb tanuló alárendelődik esetleg fiatalabb tanítójának egyáltalán nem baj, hanem tény, ami fejlődéslélektani sajátosságokkal függ össze. A nehézség abban van, hogy egyidejűleg különböző szerepekben tudjunk megjelenni, mindenkihez a maga igényei szerint viszonyulva. Vegyes csoportokkal foglalkozva (és a felnőtt csoportok mindig vegyesek) a foglalkozásvezetőnek egyszerre kell tudnia társként, ellenfélként, ideálként, vezetőként és szülőként viszonyulnia. Akit itt a szülő, vagy ellenfél szakkifejezések elriasztanak, azoknak csak a tranzakció analízis szülő fogalmát szeretném emlékezetébe idézni, ami ott szintén nem családi kapcsolatot, csupán pillanatnyi lélektani dominanciát jelent.

Végül még egy táblázatot mutatok be, amelyben az irányított gyermek-tanuló és az önálló felnőtt-tanuló közti különbséget fokozatos átmenetként láthatjuk az egyes fejlődéslélektani fokozatoknak megfelelően.³ Az első két oszlop jelzi a tanári dominancia növekedését fentről lefelé, amit a tipográfiával is próbálok jelezni. A két jobboldali oszlop a pedagógia területére tartozik, de tanulságos a gerontagógia számára is.

TANULÓ	TANÁR	a tanulási folyamat jellemzője		
FELNŐTT	tanár	a tanuló dönt a tanulásáról, a tanulási igény dominál, a tanár segítő (klasszikus andragógia)	felnőtt	társ
IDŐS	tanár	a tanuló kérdéseire tanára sok utánajárással megkeresi a válaszokat	ifjú	ellenfél
öreg	tanár	a tanuló választ kap a témában jártas tanárától kérdéseire	kamasz	ideál
vén	TANÁR	a tanuló elfogadja, amit a tanára tud neki tanítani	növő gyerek	vezető
agg	TANÁR	a tanár dönt a tanítás tartalmáról, formájáról (klasszikus pedagógia)	kisgyerek	szülő

Ebből én azt szűröm le, hogy azok a korosztály-pedagógusok, aki a gyerek pedagógiában rutint szereztek, tapasztalataikat könnyen transzponálhatják a gerontagógia területére. Az andragógia tudományos megalapozásához is segítség lehet, hogy egyes életkor-pedagógiák tapasztalatait az elméleti gerontagógiába transzponáljuk. Erre volt egy szerény próbálkozás ez a tanulmány is, amelyben a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban tett megfigyeléseimet vetettem össze az elmélettel. Akik pedig úgy ítélik meg, hogy ennyi tényanyagra nem alapozható a vázlatosan ismertetett elmélet igazolása, azoknak az a válaszom, hogy éppen azért hozakodtam elő e néhány észrevétellel, hogy minél többen, minél részletesebben elemezhesük ennek az elméletnek a gyakorlati használhatóságát, igazolva, vagy cáfolva érvényét.

³ Bardócz-Tóador 2011, 39.

Felhasznált irodalom

Bardócz-Tódor Enikő (2011): *Múzeumandragógia a Szentendrei Skanzenben*. MA Szakdolgozat ELTE PPK.

Karácsony Sándor (2008): *A magyarok kincs. (Értékrendszer és axiológia)*. Könyvműhely, Széphalom

Knowles, M.S. (1989): *The Making of an Adult Educator. An autobiographical journey*. Jossey-Bass, San Francisco

ARAPOVICS MÁRIA

Önkéntesség múzeumokban

Absztrakt: Egy társadalom fejlettségének megítélése, a társadalmi tőke mérése és kohéziója szempontjából fontos tudnunk, hogy a lakosság milyen mértékben tud ellenszolgáltatás nélküli önkéntes tevékenységgel hozzájárulni mások jóllétéhez. Az European Volunteer Centre műhelymunkája alapján a nemzetközi önkéntes vizsgálatok (ILO, országos statisztikai felmérések) főbb eredményeit és dilemmáit vázolja az írás. Az önkéntesség fogalma elismert lett hazánkban, ugyanakkor az önkénteseket befogadó szervezetek felkészültsége még fejleszthető. A nemzetközi és a hazai vizsgálatok kitérnek az önkéntesek motivációira is, ezek bemutatásának célja a múzeumi önkéntes menedzsment fejlesztését. A hazai múzeumok közül egyre több ismeri fel a közösségépítés új lehetőségeit, az önkéntesek tevékenységének előnyeit. A múzeumi jó gyakorlatok, követendő példák bemutatása és elemzése segítheti a múzeumi kulturális szolgáltatások minőségének javítását. **Kulcsszavak:** tapasztalati tanulás, önkéntesség, felnőttek tanítása, önkéntesek motivációja, múzeum.

Tapasztalati tanulás

A tapasztalati tanulás a mindennapi munkánk, tevékenységünk során valósul meg. Kolb és Fry amerikai oktatási szakemberek modellje szerint a tapasztalati tanulás négy fázissal mutatható be: a konkrét tapasztalatot (észlelést) a megfigyelés követi, ezután jön az absztrakt fogalomalkotás szakasza (gondolkodás), amiből az aktív kísérletezés, tehát a cselekvés következik.¹ Egy új feladat, vagy egy munkakör számos új készségünket fejlesztheti. De nemcsak munkavégzés közben, hanem önkéntes segítség közben is tanulhatunk. Informális tanulási környezetben, az önkéntes munka során számos gyakorlati tapasztalat szerezhető meg. Az önkéntes munka előnye lehet az is, hogy az önkéntes egyrészt az adott szakterület munkafolyamatáról szerezhet tapasztalatot, másrészt megismerheti a szervezet (múzeum) működtetésének alapvető formáit, a szervezeti kultúráját, a helyi cselekvési technikákat. Harmadrészt hasznos szakmai kapcsolatok is kialakulhatnak az önkéntes tevékenység során, ami hosszú távon akár munkalehetőséget is jelenthet az önkéntes számára. Több önkéntessel folytatott beszélgetésből az derült ki, hogy az önkéntesek úgy érzik, többet kapnak (jó érzést, szeretetet, köszönetet, tanulási élményt, örömet), mint amit időadományként vagy segítésképpen adnak az önkéntes tevékenység során.

Az önkéntesség ismertté válása

A mindennapok hősei az önkéntesek, akik képesek időadománnyal támogatni a nemes célokat. Az önkéntesség mögött húzódó meghatározó késztetés és emberi érték a szolidaritás, embertársunk segítése, ebből adódóan, mint a társas együttélés természetes velejárója, egyidős az emberi civilizációval. Miképpen az adományozásnak, a segítségnek is komoly tradíciói vannak. Hazánkban is hagyománya van a jótékony segítségnek, a közös munkának, vagy akár a kalákába szerveződő összefogásnak. Az önkéntesség új formája a rendszerváltást követően újjászülető, a nonprofit szervezetekhez vagy egyházhoz kapcsolódó karitatív tevékenység a kilencvenes évektől megjelenik, mégis Magyarországon lényegében ENSZ által meghirdetett Önkéntesek

¹ Kolb – Fry 1975.

Évétől (2001) válik számottevő tevékenységgé hazánkban, áramlik be a köznyelvbe az önkéntesség fogalma és tudatosan az emberekben, hogy ténylegesen önkéntes tevékenységet folytatnak. A nemzetközi szervezetek által fókuszba helyezett tevékenységek kapcsán elinduló kampányok általában elérik céljukat: hazánkban az Önkéntesség Európai Éve (2011) programozathoz kapcsolódó rendezvények és kutatások tették igazán népszerűvé a segítség e speciális formáját.

Hazánkban a tevékenység jelen van, 1995 óta a KSH a nonprofit szervezetekben végzett munkáról adatot is gyűjt, de az igazán nagy változást azt hozta, hogy 2005-ben megjelent a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény, ami lehetővé tette, hogy nemcsak civil-nonprofit szervezetekben, hanem közintézményekben, kulturális intézményekben is lehet legálisan önkéntes tevékenységet végezni.

Valamennyi nagymintás önkéntes felmérés (2004, 2008, 2010) és a KSH adatai szerint a nonprofit szektorban hazánkban évek óta a szabadidős területen van jelen a legtöbb önkéntes². (Ez nem meglepő, hiszen a korábban említett Johns Hopkins Egyetem által koordinált nemzetközi vizsgálat is azt mutatta ki, hogy Magyarországon a legtöbb nonprofit szervezet is ezen a területen tevékenykedik.) Ugyanakkor a múzeumi önkéntességet segíti, hogy a magyar lakosság szokásaiba már beépült a kulturális célú önkéntesség. Több vizsgálat is felmérte, hogy a hazai önkéntesek jellemzően milyen területen szeretnek segítséget nyújtani. A gyakoriság sorrendjében 2004-ben a legjellemzőbb: *a lakóhelyi, települési segítségnyújtás (68%), a hivatalos ügy elintézése (41%), a szociális, egészségügyi, művelődési területen tevékenykedő szervezetek segítése (21%)*.

A 2008 évi vizsgálat szerinti első négy tevékenységi sorrend hazánkban és az EU országokban:

Rangsor	<i>Magyarország</i>	<i>Európai Unió országai</i>
1	sport, szabadidő	vallási szervezetek
2	vallási szervezetek, egyházban	sport szabadidő
3	kulturális szolgáltatás	jóléti szervezetek, szociális szolgáltatás
4	jóléti szolgáltatás	kulturális szolgáltatás

EVS 2008 felmérése alapján

Az önkéntesség fogalma

Az elmúlt 10-15 évben egyre több nemzetközi szervezet hívta fel a figyelmet az önkéntesség társadalmi hasznosságára, melyet az ENSZ és az Európai Unió is deklarált dokumentumaiban.

Az önkéntesség mérése, annak összehasonlítása a fogalmi különbözőségek következtében igen nehéz. A kutató számára kihívást jelent az önkéntesség mérése, a definícióalkotás meghatározza a mérési eredményeinket, az összehasonlító vizsgálat ezért szinte lehetetlen.

Az normatív, tételes definíciót fogalmaz meg az Egyesült Nemzetek Önkéntesei (UNV) által készített jelentésben arról, hogy mi az önkéntesség. Három jellemzőt fogalmaz meg:

- Az önkéntes tevékenység után nem jár nem anyagi ellenszolgáltatás, bár a kiadások megtérítése és jelképes fizetség adható.
- Az önkéntességet belső indíttatásából, nem kényszerítve, az egyén szabad akarata alapján kell végezni
- A tevékenység más személy vagy a társadalom hasznára irányul hasznára szolgál, közvetlen haszonnal nem jár (noha mindig kimutatható hosszú távú saját haszon is).

² KSH felmérései, Czike-Kuti 2005, Bartal-Kmetty 2009.

A nemzetközi munkaügyi szervezet, az ILO általi meghatározás szerint az önkéntesség olyan munka, melyet önkéntesek végeznek jótékonysági szervezetekben, illetve humanitárius vagy nonprofit civil szervezetekben (nem nyereségorientált szervezetekben) és az elvégzett munkáért munkavállalóként a piaci ár alatti fizetést kapnak. Ebbe a definícióba a családon belüli segítség is beletartozik.

Az Európai Unió Bizottsága 1997-ben az Amszterdami szerződésben méltányolta először az önkéntességet, melyben az önkéntes szolgáltatási tevékenység úgy jelenik meg, mint ami a tapasztalatszerzés, az információcsere, a fiatalok és idősek részvétele által hozzájárulás a társadalmi szolidaritáshoz.

Az Önkéntes Központ Alapítvány megfogalmazásában az önkéntesség olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, továbbá az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt. Az önkéntes nem elsősorban saját családjának segít, munkálkodása hozzáadott értéként jelenik meg a fogadó szervezet életében. A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet, vagy állami intézmény-, ritkább esetben for-profit szervezet (cégek, vállalkozások) keretein belül. Előnye, hogy elősegíti a társadalmi beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz. Az önkéntesség segít környezetünk és közösségünk jobbá tételében.

A definíciós vitáktól függetlenül megállapítható, hogy az önkéntes tevékenység minden formában hasznos, ezért érdemes tág fogalmat alkalmazni. A hazai fogalom használatára negatívan hatott, az a kormányzati kommunikáció, ami az érettségi teljesítéséhez kötelezően előírt iskolai társadalmi munka bevezetése előtt folyt. Civil kezdeményezésre lett a „kötelező önkéntesség” helyett „iskolai közösségi szolgálat” a tevékenység megnevezése a jogszabályokban. A bevezetés átgondolása kedvezőbb fogadtatásra talált volna a diákok és a pedagógusok körében.

Hasonló „átnevezés” lenne szükséges, a kormány által bevezetett másik intézkedés kapcsán. 2014-től a foglalkoztatást helyettesítő támogatásban (FHT) részesülő emberek választható, 30 napos önkéntes tevékenységet folytathatnak. A jelenlegi szabályozás értelmében a munkanélküli státuszba került emberek akkor jogosultak segélyekre, ha meghatározott ideig közmunkát végeznek. Ha erre nem veszik fel őket, nincs ilyen lehetőség, annak érdekében, hogy rendszeres, munkához hasonló napirenddel és kapcsolatokkal hozzásegíthetők legyenek a foglalkoztatáshoz, 30 napos önkéntes tevékenység, „FHT önkéntesség” is választható számukra. Ez sem tekinthető tisztán önkéntes tevékenységnek, a kötelező jellege és a tevékenységhez kapcsolódó tapasztalatok sokakban negatív érzéseket keltettek, ami messze áll az önkéntesség szellemiségétől. A szervezés tapasztalatai összefoglaló Önkéntes Központ Alapítvány megfogalmazása szerint javasolt lenne inkább az egyéni közösségi munka vagy foglalkoztathatósági közösségi szolgálat elnevezés.³

2011-ben a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) ajánlása alapján átvett önkéntes definíció tágabb keretet enged az önkéntesség értelmezésének, hiszen itt a munkaerőpiaci szempontok érvényesültek, az, hogy a fizetett munka mellett milyen ingyenes, önkéntes tevékenységet folytatunk. Ebben a megközelítésben az is ide sorolható, ha szüleinket ápoljuk, vagy ha a nagymama unokájáról gondoskodik.

³ F. Tóth 2014.

Civil szervezet tagjaként a családon belüli segítség számomra kötelesség, nem önkéntes tevékenység, ugyanakkor munkaerő-ráfordítási szempontból meghatározó ez a tevékenység, hiszen nem az állami alapellátást vesszük igénybe. Szervezeti önkéntesség során külön odafigyelést érdemel, hogy az önkéntesek ne ugyanazt a munkát végezzék, mint a fizetett munkatársak, hiszen az önkéntesnek frusztráló lehet, hogy ingyen dolgozik, míg más ezért pénzt kap, a fizetett alkalmazottban pedig félelmet kelt, hogy elveszítheti a munkáját.

Ezért fontos megjegyezni, hogy az EGSZB nyilatkozata kiemeli: „*Nem az a cél, hogy az önkéntes tevékenység helyettesítse a fizetett munkát, sőt kifejezetten az a kívánatos, hogy a fizetett munkát ne lehessen önkéntes tevékenységgel helyettesíteni. Az önkéntes tevékenység különleges értéke az, hogy hozzájárul a közösség formálásához. Az önkéntes tevékenység nem egyszerű társadalmi szolgáltatás és nem is azért van, hogy állami alapfeladatokat vállaljon át*”.⁴

Az önkéntesek motivációja és tipizálása

Ahhoz, hogy jó múzeumi önkéntes programokat tudjunk kialakítani, nem árt, ha tudjuk, jellemzően kik nyitottak hazánkban az önkéntes tevékenységre. Több motivációs kutatás közül az egyik legfrissebb a Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán által 2008-ban végezett szociológiai felmérés, mely alapján a hazai önkéntesség erőteljesen érték, de kevésbé norma és legkevésbé sem hitrendszer által vezérelt cselekvés.⁵ Azt vizsgálták, milyen motivációs tényezők állnak az önkéntes tevékenységek hátterében. Ezek a területek a következők:

- másokon segítség, egy társadalmi ügy / társadalmi csoport melletti elköteleződés,
- a szervezet missziójának megértése, tapasztalati tanulás,
- barátok, családtagok, illetve környezetében lévők követése, akik önkéntesek,
- egyfajta önvédelem, megszabadulni a magáról alkotott negatív érzésektől,
- karrier-tényező, a jövőbeni foglalkozása szempontjából hasznos tapasztalatok szerzése,
- elismertség, a formális megbecsülésének igénye,
- szociális: új ismeretségeket és barátságok,
- reciprocitás elve, adok-kapok cserekapcsolatnak tekinti az önkéntes,
- visszahatás (reaktivitás), jobba tegye azt a rosszat, ami történt vele az életében,
- önmegbecsülés, az önkéntes munka által jobban, és fontosabbnak érzi magát,
- vallás, hitéletbeli elköteleződésnek való megfelelés,
- a helyi önkormányzati /kormányzati forrás és támogatás hiánya motiválja,
- kulturális motiváció: az önkéntes fontosnak tartja a kultúra megóvását, megőrzését, és a különböző kultúrák megismerését,
- környezetvédelmi motiváció: az önkéntes tenni akar valamit a természet- és környezetvédelemért, fenntartható fejlődésért.

A felmérés mintája alapján a tipikus önkéntes olyan 18-45 év közötti nő, aki városokban vagy községekben él, inkább házas, de nagy gyakorisággal lehet hajadon, inkább gyermekes, aki általában 2 gyermeket nevel, de gyakori, hogy gyermektelen, felsőfokú vagy középfokú végzettsége van, gazdaságilag aktív, szolgáltatás jellegű, illetve felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő munkakörben dolgozik, a maga módján vallásosnak és katolikus felekezetűnek vallja magát, átlagos havi jövedelme inkább 75-150 ezer forint között van, de gyakori,

---

⁴ EGSZB 2011, Arapovics. 2011.

⁵ Bartal-Kmetty. 2009.

hogy ennél magasabb, 250-300 ezer forint és az elmúlt 10 évben lett önkéntes. A szervezeteknél végzett leggyakoribb önkéntes tevékenysége, hogy rendezvények, események szervezésében és lebonyolításában segít, vagy pedig adminisztratív feladatokat lát el, vagy pedig gyermek- és ifjúságvédelmi programokban segít. Az értékvizsgálat megállapította, hogy az önkéntesség elsősorban örömforrás, másodsorban *közösségi élményt is jelent*. „A magyar önkéntesek értékvezérelt cselekvését elsősorban egy *társadalmi ügy és csoport* melletti elköteleződés motiválja, ami kiváltja az *altruisztikus magatartást, a segítséget*. /.../ az önkéntesség mögöttes dinamikájában nagy szerepet játszik, hogy *a szervezetek munkatársai partnerként kezelik-e az önkénteseket* vagy „beosztottként“, illetve *a munkatársak mennyire ismerik el az önkéntes segítők munkáját*.”⁶

Önkéntesekkel kapcsolatos feladatok a múzeumokban

Az önkéntesek és a középiskolás iskolai közösségi szolgálatosok fogadása egyszerre öröm a szervezetnek és egyszerre jelenti új feladatok megszervezését. A múzeumi közösségek fejlesztése, új célcsoportok bevonása (pl. idősek, tinédzserek, egyetemisták) és közösségi aktivizálása a társadalmi szolidaritást és a művelődést, a kulturálódást egyaránt erősíti.⁷ Az alábbiakban a nonprofit szervezetekben gyűjtött tapasztalatok alapján foglalom össze, mire érdemes figyelni önkéntesek bevonása esetén:

Önkéntes a múzeumban. Minden szervezetben az új belépő helyét, feladatait meg kell tervezni, még akkor is, ha nem kifejezetten munkaköréről beszélhetünk. A szervezet részévé kell válnia, adva a véleményére. Mindenképpen olyan feladatot kell tervezni, ami nem egyenértékű a fizetett alkalmazottak munkakörével és segíti, bővíti a múzeumi tevékenységek körét. pl. tárlatvezetés, közönségkapcsolati feladatok, közösségszervezés, egyedi programok stb.

Szervezeti irányelvek, önkéntes szerződés. A feladat kiválasztásában meghatározó annak áttekintése, milyen munka milyen minőségi és felelősségi köre van. Az önkéntessel célszerű szerződést kötni, ennek kereteit a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény tartalmazza.

Önkéntesekkel kapcsolatos HR feladatok: toborzás, kiválasztás. Sok esetben az önkéntesek toborzása és kiválasztása olyan komoly HR feladatok elvégzésével jár, mint egy munkatárs felvétele. A legfontosabb, hogy a múzeumi értékrendet elfogadja az önkéntes. A feltételrendszert célszerű a program meghirdetése előtt tisztázni. A feltételeket a kereslet – kínálat határozza meg. Annak célszerű felvenni az önkéntest, aki a koordinátora, mentora lesz a későbbiekben.

Az önkéntes bevezetése a múzeumba. Miképpen az új munkatársat, az önkéntest is meg kell ismertetni a múzeumi dolgozókkal, be kell járni a múzeumot, ismernie kell a helyi adottságokat. Legfontosabb, hogy tudja, hova forduljon probléma esetén.

Az önkéntes képzése, felkészítése. Ténylegesen minden önkéntes programot megelőzően felkészítő képzést kell tartani a múzeum tevékenységéről a felelős munkatársak bemutatásával. A felkészítés elengedhetetlen.

Koordinálás, mentorálás. Az önkéntesek munkáját segítő főállású munkatársnak kell kísérenie. Angol tanulmányok szerint minimum 4 hónap felkészítés/próbaidő szükséges.

⁶ Bartal. 2010,

⁷ Arapovics 2014.

Motiválás, megtartás. Az egyik legfontosabb feladat, hogy meg tudjuk tartani az önkénteseinket! Ehhez vonzó és kihívást jelentő feladatokat kell felajánlani, engedni kell a tevékenység kibontakozását. célszerű exkluzív programokkal, belépőkkel, nyitás előtti VIP tárlatvezetésekkel jutalmazni.

Dicséret, megbecsülés, elismerés, köszönet. Nem lehet eleget köszönni az ingyenes időadományt! Az elismerés, elismertetés segítése mindenképp előtt való.

Ellenőrzés, számonkérés, értékelés. Érdemes már az elején tisztázni, (akár önkéntes szerződésben is rögzíteni) az ellenőrzés mikéntét, rendszerességét. Fontos az elején rögzíteni a teljesítményértékelés formáit.

Kilépés. Miképpen sétáló cédulával járjuk körbe munkahelyünket kilépéskor, hasonlóan kell eljárni, amikor az önkéntes már befejezi a tevékenységét. Az eszközök, belépők, kölcsönzött könyvek stb. visszajuttatásával, a későbbi együttműködés reményével, az igazolások kiadásával kell lezárni a folyamatot.

Múzeumi önkéntes program. Azok a múzeumok tudják hatékonyan haderőre fogni az önkénteseket, akik komplex programot készítenek, átgondolják a fenti kérdéseket, majd folyamatosan felülvizsgálják. Mintát adhat a Szépművészeti Múzeum, vagy a Ludwig Múzeum programja.

Az önkéntesség elismerése

Az említett önkéntes motivációs kutatások bizonyították, hogy az önkéntesek motivációja szempontjából nagy szerepe van a példamutatásnak. A felnőtt szocializáció esetében a mintaadás, a jó példa és annak elismerése meghatározó a társadalmi szolidaritás érdekében. A mérés és a népszerűsítés mellett fontos feladat az adományozók, az önkéntesek elismerése. Ezek kifejezhetők díjakban (pl. Év Önkéntese), de munkaerőpiaci előnyben vagy egyetemi kreditpontokban is. A dicséret és jutalmazás mellett eszközök kifejlesztésére is sor került.

Az önkéntes munka elismerése alapvető a tevékenység terjesztése, a cselekvések ösztönzése érdekében. Az önkéntesség elismerésére az Önkéntes Központ Alapítvány munkatársai egy nemzetközi projekt keretében belül olyan „kompetencia portfóliót” dolgoztak ki, amellyel felmérhetők az önkéntesség során megszerzett, a munkaerőpiac számára is fontos képességek, kompetenciák. Ezek láthatóvá tétele segíthetnek az önkéntes tapasztalatokkal rendelkezőknek a munkakeresésben. Az Önkéntes Portfólió 3 részből áll. A füzetszerű *Önkéntesként szerzett képességek felmérése – Kompetenciák feltárása*, az *kiskönyvszerű Önkéntes útlevél – Önkéntesként végzett tevékenységek gyűjteménye*, különálló igazolás, a *Betétlap önéletrajzhoz – Önkéntesként szerzett kompetenciáim prezentálása a munkáltatónak*. Az Önkéntesség Európai Éve idején ezt a portfóliót a Képesítési Keretrendszer követelményeinek és a kulcskompetenciák láthatóvá tételével megújítottuk.⁸ A portfólió célja, hogy az önkéntesek a munkaerőpiacon elismertessék, érvényesíteni tudják tapasztalataikat, célja az elvégzett önkéntes tevékenységek összesítése, leírása, igazolása. A portfólió lehetőség az egész életen át tartó tanulóshoz szükséges kulcskompetenciák elismertetésére, a nem-formális tanulás bemutatására. Letölthető: <http://www.onkentes.hu/cikkek/kompetencia-portfolio>

---

⁸ A kiadvány újbóli megjelenésében aktív szerepet vállaltam az Uj Széchenyi Terv TÁMOP 5.5.2. program támogatásával, az „Integrált megyei Önkéntes Centrum fejlesztés országos szinten” című TÁMOP-5.5.2-09/1-2009-0001 azonosítószámú projekt keretében valósult meg. <http://www.onkentes.hu/cikkek/kompetencia-portfolio>

A múzeumi önkéntesség presztízse

A kulturális intézményben végzett önkéntes tevékenységnek presztízse van. Nem akárki léphet be a kulisszák mögé! Nem akárki férhet hozzá testközelből kulturális kincseinkhez. Nem akárki láthatja a megnyitó előtt a kiállítás anyagát! A múzeumi önkéntesség előnye, hogy szép környezetben, egyedi tárgyak között és hasonló érdeklődésű emberekkel körbevéve végezhetünk önkéntes munkát. Az sem utolsó szempont – ami sok önkéntes motivál az új típusú önkéntesség során – hogy pályánk elején jól mutat az önéletrajzunkban, hogy egy kulturális intézményben tapasztalatot szereztünk – különösen, ha ezen a területen szeretnénk elhelyezkedni. Őrizzük meg tehát a múzeumi önkéntesség presztízst!

Felhasznált irodalom

2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről

Arapovics Mária (2011): *A civil-nonprofit szektor és a forrásteremtés sajátosságai*. Budapesti Corvinus Egyetem. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0003_09_civili_nonoprofit_szektor/adatok.html

Arapovics Mária (2014): *A közösségfejlesztés hazai trendjei – innovációs lehetőségek a múzeumokban*. VI. Országos Múzeumpedagógiai Konferencia előadása. Szerethető Múzeum. Eger, 2014. november 5. (megjelenés alatt)

Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2009): *A magyar önkéntesek motivációnak vizsgálata és a Magyar Önkéntesmotivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei* www.volunteermotivation.hu

Bartal Anna Mária (2010): *Önkéntesek és nem-önkéntesek a 2008. évi Európai Érték Vizsgálat tükrében, avagy Aki önkéntes nagyobb valószínűséggel boldogabb és elégedettebb?* www.volunteermotivation.hu

Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Civitalis Egyesület, Budapest.

Czike Klára – Kuti Éva (2005): *Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek. Gyorsjelentés a 2004-es felmérés eredményeiről*. Önkéntes Központ Alapítvány – Nonprofit Kutatócsoport Egyesület Budapest.

F. Tóth András szerk. (2014): *„FHT önkéntesség” Magyarországon. Az országos felmérés a foglalkoztatást helyettesítő támogatásban részesülő emberek választható 30 napos önkéntes tevékenységének szervezési és koordinációs tapasztalatai kapcsán*. Önkéntes Központ Alapítvány. Kézirat.

Grenier, Robert S. (2009) The role of learning development of experties of museum docents. In: *Adult Education Quaterly*, American Association of Adult and Continuing Education. Volume 159 Number 2. 142-157.

Kármán Erika – Kónya Gizella (2008): *Önkéntes menedzsment*. Önkéntes Központ Alapítvány

Kolb, D. A. – Fry, R. (1975) Toward an applied theory of experiential learning. In C. Cooper (ed.), *Theories of Group Process*, London: John Wiley

Önkéntes Portfólió, www.onkentes.hu, www.oka.hu

BERNÁTH ÉVA

Négykezes kedd: Hagyomány-újraateremtés a Hetedhét Játékmúzeumban

Absztrakt: A székesfehérvári Hetedhét Játékmúzeumban 2013 februárjában indítottuk a Négykezes kedd elnevezésű foglalkozásunkat. Kedd délelőttönként jellemzően nyugdíjas korú önkéntesek tanítják az érdeklődőket hagyományos kézműves technikákra. Eredeti célunk az volt, hogy a „nagymamák” tanítják a kismamákat, miközben megoldjuk – szintén önkéntesekkel – a gyermekek felügyeletét is. Időközben kialakult egy olyan vendégkör, ahol csak pár kismama van, vannak viszont tartós munkanélküliek, rokkantnyugdíjasok, nyugdíjasok. Ami visszatekintve a másfél évre a legfontosabb hozadéka a programnak: nyertünk egy összetartó önkéntes csapatot, akik más rendezvényeken is segítik a munkánkat.

Kulcsszavak: önkéntesség, kézművesség, hagyományörzés, közösség.

A Hetedhét Játékmúzeum

A székesfehérvári Hetedhét Játékmúzeum 2012 májusában nyitotta meg kapuit a belváros egyik legszebb épületében, a Hiemer-házban. A múzeum két állandó kiállítása a Moskovszky-gyűjtemény és a Réber-gyűjtemény. Réber László illusztrációi, grafikái a Lázár Ervin és Janikovszky Éva könyvein felnőtt generációknak mind ismerősek. A fanyar humorú önálló karikatúrák és felnőtt könyvekhez készített rajzok már kevésbé közismertek – kiállításunkban helyet kaptak ezek is.

A Moskovszky-gyűjtemény anyja és lánya játékgyűjteménye. A gyűjtemény létrehozója Moskovszky Lajosné Auer Erzsébet és lánya Moskovszky Éva. Auer Erzsébet az 1920-as években kezdte meg a gyűjtést, majd lányával közösen folytatta. A gyűjtemény gyarapítása Moskovszky Éva halálával ért véget 2010-ben. A jelenleg látható majdnem 5000 tárgyat apránként gyűjtötték, vásárlással, cserélgetéssel, barátaitól kapott ajándékképpen.

A gyűjtemény különlegessége elrendezéséből fakad: a játékok és játékká vált apró tárgyak életképekben, enteriőrökben kaptak helyet, a 19. század idilli polgári világát idézik miniatúrben. A mives bútorok, babaporcelánok és porcelánbabák, apró ezüstkészletek, csont- és üveg-munkák megmutatják az 1800-as évek divatját, lakberendezési- és étkezési kultúráját, de képet kapunk a művelt városi hölgy illendő viselkedéséről, bepillanthatunk nevelésébe, életébe – persze játékokon keresztül, s az enteriőröket elrendező anya-lánya páros szemszögéből.

Négykezes kedd

Auer Erzsébet jó kézügyességű asszony lévén több porcelánbabának készített ruhát, cipőt, apró horgolt terítőkkal, rajzolt térképpel és mini atlással gazdagította az életképeket. Részben az ő emlékére indítottuk el 2013 februárjában a Négykezes kedd elnevezésű foglalkozásunkat, részben így kívánunk fejet hajtani azon asszonyok előtt, akik örökre beírták nevüket a játéktörténetbe. Kiállításunkban szép számmal akadnak legendás kézműves asszonyok „szülőttei”, például Steiff figurák, Käthe Kruse vagy Lenci babák. A foglalkozások kedd délelőttönként vannak. Négykezes, mert tapasztalati tudásátadásról szól, kézműves technikákat tanítanak önkénteseink a foglalkozás résztvevőinek, szó szerint kezet nyújtanak, segítő kezet adnak. Eredeti

célunk az volt, hogy az önkéntes „nagyamák” tanítják a kismamákat, miközben megoldjuk – szintén önkéntesekkel – a gyermekek felügyeletét is. Időközben kialakult egy olyan vendégkör, ahol nem csak kismamák vannak, hanem munkanélküliek, rokkantnyugdíjasok, nyugdíjasok.

A Négykezes kedd hagyomány-újrateheremtésként értelmezhető több szinten is: egyrészt a múzeum gyűjteményét alapozó hölgy, Auer Erzsébet miatt, másrészt a korábban természetesen létező családi-rokoni tudásátadás miatt is. Az egykori fonók, otthoni kézimunkázás, kelengyekészítés családi hagyományait új keretbe emeltük. Ma már ritka, hogy anya és lánya együtt kézimunkáznak, a fiatalok előbb fordulnak az internethez, mint rokonaikhoz. De éppen a kézműveskedéssel foglalkozó oldalak látogatottsága, divatja mutatja, hogy hatalmas az igény az egyedi, kézzel készített alkotásokra. A kézműves műhely indításával egyrészt a hagyományos kézműves kultúrát szeretnénk továbbvinni, másrészt lehetőséget szeretnénk teremteni egy egykor családi körben működő tudásátadásnak – immár intézményes keretek között, de az egykorihoz hasonló szeretetteljes tartalommal.

Egy „önjáró” programot szerettem volna kifejleszteni, ahol önkéntesek bevonásával kézműves technikák örökítődnek át. A motiváció egyszerűen megfogalmazható: szakemberhiány. Múzeumunkban egyedül felelek a múzeumpedagógiai foglalkozásokért és a közönségprogramok szervezéséért. Szinte minden nap 1-2 foglalkozást vezetek gyerekszoportoknak, így a felnőtteknek szánt programokra alig jut idő. Olyan megoldást kerestem, amiben alkalmanként jelen kell lennem, de nem rendszeresen. A működtetés részben vált önjáróvá – s mai tudás-sommal már nem is törekszem a teljes kivonulásra, inkább az önkéntes-menedzsmenről próbálok minél több információt szerezni. A múzeum részéről 1-2 fő vesz részt aktívan az előkészítésben, segítségnyújtásban a rendezvény alatt, illetve az előkészítésben, elpakolásban. Szerencsémre Németh Boglárka teremőr kollégám (egyébként remek kézügyességgel megáldott keramikus) lelkesen és lelkiismeretesen segíti a Négykezes önkéntes csapatát. Számíthatok a Városi Képtárban – az anyaintézményünkben dolgozó múzeumpedagógus kollégára, Novák Edith-re is, Boglárka és Edith egy-egy program levezénylését is vállalják akár.

Egy-egy alkalom úgy épül fel, hogy az aznapi foglalkozás felelőse, kvázi tanára, műhelyvezetője adja meg az alkotás témáját és hozza a mintákat, ha szükséges, a sablonokat. Előfordul, hogy egyedül, de van, hogy ketten-hárman is vezetik a foglalkozást. A múzeum adja az eszközöket (varrás eszközei, ollók, ceruzák, sütő, varrógép, kötőtű, horgolótű... stb.) és az anyagokat. A múzeum saját költségvetéséből éves szinten kb. 50.000 forintot fordít anyagokra (például filc, cérna, süthető gyurma, dekorációs kiegészítők). Az eszközöket részben korábbi TÁMOP programunk keretében vásároltuk, akkor iskolai műhelymunkára használtuk (pl. sütő, ragasztópisztoly). Eszközeink más részét saját költségvetéséből vásároltuk (pl. varrógép). Az anyagok beszerzésében rengeteg segítséget kapunk önkénteseinktől, textilmaradékokat, fonalmaradékokat, hímzőfonalat, gombokat, szalagokat, de még kötő- és horgolótűket is kaptunk ajándékba.

Önkénteseink toborzásakor hobbialkotókat, amatőr alkotókat kerestünk, akik szeretnek kötni, varrni, horgolni, ismerik az alapttechnikákat, és nyitottak az újak tanulására – miközben szeretnék tudásukat átadni, segítő kezet nyújtanak a tanulni vágyóknak. Az önkéntesek első körét nyugdíjas klubokban toborzással szólítottuk meg. A programhoz ismerettség, szájhagyomány útján 3-4 újabb önkéntes csatlakozott.

A résztvevők újságcikkek, Facebook oldalunk, e-mailes hírlevelünk alapján látogatják az eseményt. Hetente 6-8 önkéntes és 10-12 résztvevő jön el a foglalkozásokra. A résztvevők

vagy 3000 forintos éves bérlettel, vagy 500 forintos alkalmi, kedvezményes belépőjeggyel vehetnek részt a foglalkozáson. Ezzel a szinte jelképes összeggel nem rendelkezünk, a múzeum egyéb bevételeivel együtt a közös kasszát, fenntartónk bevételeit növeli.

Ami fontos tapasztalat: az alkotás öröme jó hatással van mind az önkéntesek, mind a résztvevők lelkiállapotára, önbecsülésére, önértékelésére. Varrás, horgolás, makramézás, kötés, hímzés közben jó beszélgetések és fontos kötődések alakulnak ki. Kötődések a múzeumhoz és egymáshoz. És innentől beszélhetünk közösségről, nem csupán egy program közönségéről. Ezt a közösséget pedig gondozni, ha úgy tetszik menedzselni kell. A Négykezes kedd önkéntes csapatából többen más alkalmakkor is összejárnak – ugyanabba a nyugdíjas klubba, ugyanabba a közösségi kertbe, ugyanabba a hobbialkotó körbe. Sokan nem csak a múzeumban önkénteskednek, hanem városi rendezvényeken, színházban, civil egyesületek, alapítványok programjain. Visszatekintve a másfél évre ez a legfontosabb hozadéka a programnak: nyertünk egy összetartó önkéntes csapatot, akik ha szükséges, segítik a munkánkat, lojális támogatói a múzeumnak.

IV. Aktív időskorúak múzeumi tanulása
Múzeumi programok aktív időskorúak számára

Z. KARVALICS LÁSZLÓ

Az ismeretterjesztéstől a tudástermelésig

Kulturális örökség és senior tudáshasznosítás

Absztrakt: Látogatás, programok, múzeumi tanulás: az „aktív időskorúakkal” kapcsolatos kulcsszavak jól jelzik, hogy mi a diskurzus kerete. Az idősek a szerepértelmezés oldaláról befogadók, motivációjuk szempontjából élményfogyasztók, akik idejük egy részét áldozzák arra, hogy személyesen jussanak el abba a fizikai térbe, ahol a tudásfolyamatok természete szerint meglévő tudás sokszorosítása (disszemináció, ismeretterjesztés) folyik. Bármilyen innovatív is egy módszertan, bármily sikeres is az aktuális tudásközvetítés, bármilyen élvezetes is a tanulás, lényegét tekintve ugyanarról az alap-beállítódásról, szemléletről, elvről és gyakorlatról van szó. Létezik ugyanakkor egy alternatív megközelítés is, amely nem riválisa, hanem kiegészítője ennek. Számos példa bizonyítja, hogy az idősek tudástermelő folyamatokba is integrálhatóak: szerepük így a részvétel lesz új tudások létrehozásában, az élmény forrása pedig a hozzájárulásuk révén elért előrelépés tudatosítása, felismerése. **Kulcsszavak:** gyűjtemények, kulturális örökség, crowdsourcing, microtasking, időseknépesítés.

Bevezetés

Induljunk el távolról, egy látszatra a méretével megegyező, vagyis igencsak csekély jelentőségűnek tűnő gyűjteményi tárgytypustól. A londoni Victoria és Albert Múzeum egyik megbecsült kiállítási darabja egy 1620 körül, zománcozott aranyból készült, vércseppre emlékeztető rubintkővel díszített, alig négy centiméteres fogpiszkáló. Értékét és jelentőségét az adja, hogy a kor halál-szimbólumaiból építkező úgynevezett „memento mori” ékszerek közé tartozik, tetején a korban népszerű koponyával és körgallérral, alján arany sarlóval (Father Time's sickle), amely a vagyoni helyzetétől függetlenül mindenkire egyként leselkedő halálra figyelmeztet.¹ Magyar közgyűjtemény is akad, amelyben hasonló értékre bukkanhatunk. A sárvári Nadasdy Ferenc Múzeumba egykor két, hosszúkás teknő alakú, 10x4 centiméteres, stilizált állatkarmos lábacskaon álló, Bécsből származó ezüst fogpiszkálótartó került, a Nadasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred ezredemlékeként.² Valójában semmi meglepő nincs abban, hogy régi, nemesfém fogpiszkálók vagy művészi, kézműves fogvájótartók fel-feltűnnek múzeumok tárlóiban, katalógusaiban vagy (újabbán immár) Web-oldalain is. Hiszen ipartörténeti izgalmat hordoznak, korabeli luxuscikknek számítanak, értékes nyersanyagokból készültek, (arany, ezüst, elefántcsont), s olykor még művészettörténeti értékük is van (mint például a káprázatosan eredeti, karcsú Art Nouveau daraboknak).

De milyen múzeum az, amelyik nemcsak az értékes műtárgyat, hanem a belevalót, magát a fa fogpiszkálót tartalmazó tömegterméket, a filléres fogpiszkálós dobozt vagy csomagot is megőrzésre érdemesnek tartja, a sokkal nehezebben túlélő használati tárgyak világából? Hazánkban például a Kiscelli Múzeum, amelyik a Vegyes életmód gyűjteményébe két ilyen is

---

¹ Az ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti tanszék blogjáról (2015.06.11.) https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=318910048236203&id=532409273450590

² <http://huszarok.nadasdymuzeum.hu/targyak.php?keres=24&fajta=3> (2015.06.11.)

beosztott. Egy hatvanas évek elejéről származó magyar („fekvő téglány alakú, kartonpapírból hajtogatott, felnyíló fedelű dobozt tele fogvájóval”)³ és egy hasonló korú német darabot („piros-arany színű papírgyűrűvel összefogott, hegyezett, lapos fadarabok”).⁴ A fogpiszkálók kapcsán gondoljuk végig: a tárgytipusok és az ezekhez kapcsolható tudás-mikrovilágok sokasága milyen mértékben teszi lehetetlenné, hogy a csekély számú muzeológus még csak a töredékét is lefedje az őrzött objektumokhoz kapcsolódó speciális tudásoknak. Hogyan is volna elvárható, hogy egyáltalán akár értsen valaki a fogpiszkálók és fogpiszkálótartók kultúrtörténetéhez, vagy gazdaság-és technológiatörténeti vonatkozásaihoz, netán ezen túlmenően kutatásokat folytasson?

Mindezt azért tartottam fontosnak, hogy sikerüljön példaképp legalább egy olyan területet azonosítani (sok van még amúgy), ahol – amennyiben szükségesnek mutatkozik – a „metatudás” a múzeumok intézményi falain túlról, kívülről tud megérkezni. Vannak ugyanis olyan felkészült, tapasztalt és szenvedélyes amatőr gyűjtők, akik évtizedek óta elmélyülten foglalkoznak az adott tárgycsaládokkal, sok ismeretet halmoztak fel, és legtöbb esetben a múzeumokénál sokkal gazdagabb egyedi kollekciókat sikerült létrehozniuk az idők során.⁵ S vannak tudósok és hobbikutatók, akik folyamatosan építik a diskurzust, így elvileg egyre gyarapodó szöveg hagyomány is rendelkezésre áll.⁶ S végül vannak olyanok, akiknek egyszerűen rendelkezésre áll ideje és van megfelelő háttértudása és felkészültsége (végzettség, nyelvismeret, információs írástudás, keresés, szöveggondozás), hogy részesei lehessenek a szükséges tudások kollektív megtermelésének. Hiszen bármilyen nagyra tűnik is az elvégzendő feladat, az ezernyi kisebb, átlátható és könnyen teljesíthető részfeladatra tagolható: mindezt a szakirodalom *microtasking* néven ismeri. Az önkéntesek révén megvalósuló tömeges erőforrás-bevonás pedig a *crowdsourcing*, amelynek számos online és offline formája létezik.

Az intézmények oldaláról erőforráshiányról beszélünk tehát, miközben a tárgyakhoz kötődő tudások (és gazdag tárgy-kollekciók) megtalálhatóak a falakon kívül. Tipikus az a helyzet, amely folyamat-innovációt és ehhez igazított új közgyűjteményi „filozófiát” igényel.

Crowdsourcing és kulturális örökség: egy gyönyörű barátság kezdete

Amikor a múzeumi tárgyak leírásához az intézmények kezdeményezik, hogy látogatóiktól vagy Web-oldaluk látogatóitól adatokat, linkeket, irodalmi hivatkozásokat kapjanak, s ezzel egészíthessék ki a tárgy-specifikusan kínált háttérismereteket, már ebbe az irányba tesznek

³ A leírásból: A fedél világoskék színű. Ezen egy klasszikus sótartó látható, melynek közepe tele van fogpiszkálóval. A kép mellett "SZÖVETKEZETI GYÁRTMÁNY" és "FOGVÁJÓ" felirat olvasható. A dobozt sötétkék papírszalag zárta, "FAHÁNC DOBOZKÉSZÍTŐ TSZ." feliratozással. Ez már át van szakítva. A doboz fenekén piros betűvel: "Készült a 8200-4/1952. XI. Eü. M. sz. / utasítása alapján" szöveg. A doboz jelzete: Globus. A fogpiszkáló kisméretű, keskeny, lapos, hegyes.

Szélesség: 6,00 cm hosszúság: 12,50 cm magasság: 6,00 cm. Leltári szám 2006.173.1 (2015.06.11.)

<http://gyujtemeny.kiscellimuzeum.hu/gyujtemeny/fogvajo-sajat-dobozaban/1300>

⁴ "GESCHLIFFENE ALPENHOLZ ZAHNSTOCHER". Leltári szám: M 444. Hosszúság: 8 cm (teljes csomag) átmérő: 2,5 cm (teljes csomag) (2015.06.11.)

<http://gyujtemeny.kiscellimuzeum.hu/gyujtemeny/fogpiszkalo-csomag/1069>

⁵ E sorok szerzője például a hatodik X-ben járva több mint 30 éve gyűjti a fogvájótartókat és a fogpiszkálócsomagokat, valamint a fogpiszkáló kultúrtörténetének szellemi és tárgyi emlékeit. És még ennek a tárgykörnek is csak a töredékében van otthon, mert a nagy számban gyártott herendi és zsolnai fogvájótartók világa kívül esik az érdeklődési körén, ebben más gyűjtők mélyültek el.

⁶ Forrai 2005, Petroski 2008 (közel félezer oldalas fogpiszkáló-történeti monográfia!).

lépést, tömeges külső erőforrást vonnak be (még ha esetlegesen is). Amikor a szervezett, csoportos múzeumi programok részévé teszik a magángyűjtők meglátogatását és felkeresését,⁷ akkor tulajdonképpen a tárgyak, a kiállítási helyiség és a tárgyakhoz kapcsolódó tudás is „ki-szervezésre” kerül. Ennél azonban sokkal többről is szó lehet. Oomen és Aroyo (2011) tipológiáját, a 6 C modellt⁸ továbbfejlesztve a memóriaintézmények számos, különböző típusú értékhozzáadást jelentő módon tudnak önkéntes erőforrást bevonni:

Javítás és átírás	Tömeges digitalizációs projektek esetén a digitális objektumok leírása, indexelése, metaadatolása, a már bevitt dokumentumok ellenőrzése, pontosítása. Képhez szöveg rendelése, kézírás átírása szövegfájlja.
Kontextualizáció	Egyedi objektumokhoz szöveges kiegészítések hozzáadása, történetek, interjúk, nyilvános szócikkek készítése
Gyűjtemény-gyarapítás	Hagyományos, de különösen virtuális gyűjtemények esetén a tételszám gyarapítása
Osztályozás	Leíró metaadatok gyűjtése kollektciók darabjaihoz, besorolások pontosítása, átrendezése (<i>social tagging</i> : adott objektumok valamilyen jelentés-teli mozzanatának magyarázata önkéntesek spontán hozzájárulásával)
Társ-kurátorság	Komplett kiállítások (elsősorban virtuális/Webes változatok) létrehozása, gondozása, kezelése
Forrás-szerzés ⁹	Adott projektek érdekében közösségi támogatások gyűjtése
Tudásközösség-szervezés ¹⁰	A memóriaintézményben, egy adott kulturális jelenség-és objektumcsaláddal foglalkozó más csoportokban és az egyes polgárok fejében felhalmozott ismeretek cseréje és gyarapítása, hálózat-és közösségfejlesztéssel
Kutatás	Új tudás létrehozása, klasszikus forrás-és irodalomkutatási eszközökkel. Képesített tudósok és professzionális amatőrök (ProAm) együttműködésével, de külön is megvalósulhat. ¹¹

Ha az állampolgári aktivitás kifejtése nem egyedi esetet vagy spontán tevékenységet jelent, hanem térben és időben jól definiálható projekt keretében történik, akkor egy szerzői kollektíva véleménye szerint három fokozata lehet (ez a három C-modell):¹² egyszerű hozzájárulás, magasabb szintű együttműködés, vagy közösen megteremtett keretrendszer, amely akár a digitális tartalmak teljes életciklusára kiterjedhet

⁷ Remekül illusztrálja mindezt egy „legjobb hazai gyakorlat”. Az elmúlt évek során a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület Szekszárdi Klubjának tagjai többek között az alábbi magángyűjteményekbe látogattak: Rühl Gizella magángyűjtő (Tolna), Schmidt György óragyűjtő (Várdomb), Farkasné Pál Bözsi Sárközi életképek című babagyűjtemény és himes tojások (Decs), Steiner József öntöttvas kályhagyűjteménye (Kaposvár), Vargáné Kovács Veronika Hímzsmúzeuma (Sióagárd), Téwich család sváb magángyűjteménye (Dombóvár), Horváth család képfestő múzeuma (Tolna), Baka Múzeum (Tálosi Zoltán és Borbandi György I. és II. világháborús gyűjteménye, Szekszárd), Bogár István sárközi magángyűjteménye, Bogár-tanya (Szekszárd – Szőlőhegy), Hajózástörténeti gyűjtemény (Zebegény).

⁸ Correction and transcription, Contextualization, Complementing Collections, Classification, Co-curation, Crowdfunding.

⁹ A hálózati erőforrás-gyűjtés speciális esete, amikor az önkéntes támogatók nem életidővel, munkával, hanem anyagi vagy természetbeni hozzájárulással segítenek (*crowdfunding*). A hazai múzeumi világban ennek nincs hagyománya, Észak-Amerikában annál nagyobb.

¹⁰ Kiss (2011) meghatározása szerint „Tudásközösségnek egy olyan csoportot nevezünk, amelyben a tagok ismeret-és tapasztalatszintje az adott témakörrel eltérő lehet, ugyan esetleg különböző szinten, de mindannyian motiváltak ezen ismeretek megszerzésében, gazdagításában és továbbadásában”. Tipikusan helytörténeti ill. mesterség-és szakmatörténeti kontextusban beszélhetünk tudásközösségekről. A „hagyományörző” közösségek különböző formái is jellemzően ilyenek.

¹¹ A ProAm kutatások tipikus esetei a helytörténeti, vagy a hely valamilyen természeti-kulturális sajátosságával összefüggő témák esetén évtizedek óta futó sikeres vállalkozások, amely jellemzően papok, iskolaigazgatók, orvosok, könyvtárosok – a „helyi értelmiség” – munkáját dicséri. Erről részletesebben ld. Z. Karvalics (2009b).

¹² Contributory, Collaborative, Co-created (Bonney et al., 2009).

Fontos tudni, hogy nem elvekről, hanem gyakorlatokról beszélünk. A világ számos országában, elsősorban a crowdsourcing kultúrában élenjáró angolszász területeken (USA, Nagy-Britannia, Ausztrália) százsámra futnak az izgalmasabbnál izgalmasabb projektek (áttekintésükre ld. Oomen és Aroyo, 2011). A hazai színtérről, a lehetőséggel visszaélve, két olyan projektet említek meg, magam felé hajló kézzel, amely még tervezési szakaszban van, és munkahelyemhez, a Szegedi Tudományegyetemhez kötődik.

A Kulturális Örökség és Humán Információtudomány Tanszék 2015 őszén tervezi Langer Lajos mérnök három kötetben megőrzött naplójának crowdsourcing-jellegű feldolgozását.¹³ A már folyamatban lévő digitalizálást követően önkéntesek segítségét kérjük abban, hogy a kézírásból szövegfájl szülessen. Amikor van digitálisan megosztható nyers-szöveg, akkor viszont egy második körben, a kiadás és a szöveggondozás támogatásaként a kéziratban előforduló helynevek, személynevek, kifejezések lábjegyzetelésében várjuk online szövetségesek hozzájárulását.

A Szegedi Információtörténeti Műhely a Fény nemzetközi éve tiszteletére 2015 októberében konferenciát rendez „A fény információtörténetéhez” címmel. A konferencia folytatásaként egy olyan Web-oldalt hozunk létre, amelyre korabeli világítóeszköz-ábrázolásokat (rajzokat, fotókat) töltünk fel, javarészt önkéntesektől remélve a gyarapítást, hogy aztán pl. a lámpákkal kapcsolatos ismereteket fényképek datálásához lehessen segítségül hívni.

Tegyük hozzá végül, hogy létezik és egyre népszerűbb egy negyedik projektforma, amelyről kevesebb szó esik, pedig egyre népszerűbb. Amikor a múzeum, mint kulturális intézmény a saját gyűjtemény-profilhoz igazodó (vagy bármilyen más) tudományos területen folyó online virtuális önkéntesség-programot népszerűsít, fogad be, ad neki helyszínt. Ezek a „befogadott” (*hosted*) projektek¹⁴ ahol az intézmények képzéssel, felkészítéssel, a tapasztalatok megbeszélésével segítik a megfelelő alkalmassági szint elérését, amellyel az önkéntesek bekapcsolódása lehetővé válik a világhálón futó népszerű ún. „crowdsourcing” programokba. Ezekben az esetekben a múzeum közösségi helyként, a muzeológus mentorként szolgál.

A legnépszerűbb hálózati tudományos projektekhez esetenként akár több százezren is csatlakozhatnak. A Galaxy Zoo önkéntesei galaxisokat osztályoznak, a FoldIt hívei fehérjeszerkezetekkel kísérleteznek játékos formában, a Stardustosok a mesterséges intelligencia kép-és alakfelismerési korlátait segítettek legyőzni az űrgélben foglyul ejtve a Földre visszatért űrporrészecskék keresésében. A sok tucatnyi népszerű program közös jellemzője az, hogy az angol nyelv ismerete és a szabályok megtanulása elégséges ahhoz, hogy valaki teljes értékű *microtasking*-ot nyújtson. S noha a csatlakozás és a munkavégzés teljesen egyéni természetű, a szervezett, bevezető, kedvcsináló vagy az eredményeket megbeszélő közösségi „rásegítésben” sok-sok izgalmas lehetőség vár még kiaknázásra.

Állampolgári tudomány és társadalmi innováció – miért építsünk a seniorokra?

Annak felismeréséhez, hogy a külső erőforrás-bevonás révén a tudomány új lehetőségekhez és megnövelt megismerési potenciálhoz jut, természetesen nemcsak a memóriaintézmények oldaláról lehet eljutni. Annál is inkább, mert az állampolgári tudomány (*citizen science*) maga több mint száz éves múltra tekinthet vissza, az amerikai hobby-ornitológusok 20. század eleji

¹³ Minden, ehhez hasonló projekt úttörője és legismertebb darabja, a Transcribe Bentham és a „The Consolidated Bentham Papers Repository” most közel 14 ezer oldalnál jár (részletekre ld. https://www.ucl.ac.uk/Bentham-Project/transcribe_bentham), és most már más, hasonló kézirat-átírási projektek is az általuk kifejlesztett, szabad hozzáférésű, nyílt forráskódú eszközt használhatják.

¹⁴ Simon 2011.

szervezett és intézményes tudástermelésének megindulásáig- Mai napig az állampolgári tudomány-projektek 80%-a a természet-megismeréshez, természetjáráshoz, állatok megfigyeléséhez és követéséhez (animal tracking), ökológiai és környezeti kérdésekhez kapcsolódik.¹⁵

A kulturális örökség digitalizálásával azonban a bölcsészeti-és társadalomtudományok területén is megnyílt a lehetőség a professzionális amatőr (ProAm) önkéntesek bevonására. Az Unió Civic Epistemologies Projektnek¹⁶ egyenesen az az elsődleges célja, hogy olyan ütemtervet kínáljon, amelynek mentén megsokszorozható az állampolgári érdeklődés a digitális bölcsészeti (digital humanities) területéhez sorolható programokhoz való csatlakozásra. Ebben a programfejlesztő és népszerűsítő munkában önálló munkacsomag vonatkozik a kulturális örökséggel foglalkozó intézményi szereplőkre (Cultural Heritage Institutions, CHIs), az egyes tudományterületekre és az egyes projekt típusokra. Érdekes módon a crowdsourcing „alanyairól”, a programokban részt vevőkről esik a legkevesebb szó. Mindaz, amit idáig elmondtunk, azt a célt szolgálta, hogy ennek a fényében lehessen tételmondat-szerűen kimondani: az állampolgári tudománynak két kiemelt célcsoportja van: az iskoláskorúak (12-18)¹⁷ mellett az időseknek (+55)¹⁸ elsősorban azok a generációi, akik a munka világából való visszavonulás után, de még szellemi erejük teljében vagy birtokában keresnek és találnak magoknak új kihívásokat. (Az „idős” negatív konnotációinak elkerülése végett ezért használják a szakirodalomban az ezüstkort (*silver age*) vagy a *senior* állampolgár kifejezéseket.) Ennek az írásnak a befejezésében azt a fél tucat szempontot kívánom lista-szerűen megjeleníteni, amelyek amellel szólnak, hogy érdemes kiemelt célcsoportként tekinteni rájuk, és számos sajátosság kifejezetten kedvező előfeltételeket biztosít a tudástermelésbe való aktív bevonásuknak.

1.) Míg a diákok és a dolgozók folyamatosan legértékesebb erőforrásuk, az életidejük számukra megfelelő felhasználása érdekében hoznak döntéseket és kompromisszumokat, a seniorok dilemmája pontosan fordított: ők a rendelkezésre álló idő leginkább megfelelőnek tartott eltöltéséhez keresik az alkalmas tevékenységformákat.

2.) A fejlett országokban a társadalmi korfa a következő évtizedekben az idős korosztályok irányába tolódik el. Az átlag-életkor növekedése és az utolsó dekádokban jobban megőrzött egészség és szellemi frissesség éppen ebben a célcsoportban jelent növekvő „poolt”, erőforrás-bányát a crowdsourcing számára.

3.) Az iskolázott seniorok mind a tudományműveléshez szükséges képességek, jártasságok, műveltségelemek tekintetében, mind a microtaskinghoz szükséges erkölcsi-és felelősség-struktúrák megléte tekintetében megbízható célcsoport: éthoszuk leginkább az, hogy immár „adhatnak”, ellenszolgáltatás nélkül, hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a környezetükben valami jobb legyen.

---

¹⁵ Z. Karvalics 2015.

¹⁶ <http://www.civic-epistemologies.eu/> A projektet irányító konzorcium legutolsó szakmai eseménye Budapesten, az Országos Széchenyi Könyvtárban, 2015 július 10.-én zajlott (Volunteering in the development of digital cultural heritage). Az előadók számos esettanulmányt és legjobb gyakorlatot ismertettek, valamennyi prezentáció elérhető itt: <http://www.civic-epistemologies.eu/workshop-about-innovation-policies-for-cultural-heritage-institutions/>

¹⁷ Róluk már számos alkalommal esett szó, összefoglalóan ld. Z. Karvalics (2009a)

¹⁸ Különböző kultúrák és tipológiák egészen más szempontokat vesznek figyelembe és más életkori sajátosságokhoz rendelik az „idősség” fogalmának szigorú meghatározásait. Nekünk nincs szükségünk szabatos definícióra. Olyasmit értsünk alatta (és a +55 ehhez elég), hogy a 'seniorhoz' a karrier utolsó szakasza, a visszavonulás első szakasza, majd valamennyi, még aktívan töltött periódus tartozik.

4.) A korosztályban erősödnek az élethosszig tartó tanulás, a lifelong learning tevékenységformái, a tanulás változatos formáival. Ezt könnyű párhuzamosan élethosszig tartó kutatássá (lifelong research) transzformálni, ami ezidáig kizárólag a professzionális kutatók „kiváltsága” volt.

5.) A senioroknak a memória-és tudásintézményekhez kapcsolódó speciális közösségi formái (nyugdíjas szabadegyetemek, klubok, országjáró csoportok) kedveznek annak, hogy szervezett formában kerüljenek közel állampolgári tudomány-projektekhez.

6.) A seniorok személyes emlékezete a kulturális örökség-dokumentumok bizonyos családjainak esetében (amelyeknek átfedése van a megélt vagy örökített tapasztalattal) egyedi és originális ismeret-erőforrást jelent,¹⁹ és gazdagabbak az emlékezet-objektumokhoz kapcsolható kontextusaik is.

Természetesen nemcsak a múzeumok lehetnek alkalmasak arra, hogy katalizálják az idősök állampolgári tudomány-projektjeit. Erősen kínálkozik még a könyvtár²⁰ és a könyvtáros, mint helyszín és mentor, és – ahol létezik még – művelődési ház, teleház, vagy akár az iskola is.

Összességében nemcsak arról van szó, hogy egyes tudományágak vagy a kulturális örökség-intézmények új erőforráshoz jutnak. Nemcsak azt remélhetjük, hogy tartalmas és hasznos időtöltés révén az érintett senior korosztály életminősége javul, új inspiráció-forrásokkal, hasznosság-tudattal és a kutatás szellemi izgalmával, miközben minden egyes érintett új típusú közösségi élménnyel is gazdagodik. A folyamat az egyik legígéretesebb terepe a társadalmi innovációnak, növeli a társadalmi tőkét, a kulturális tőkét és a kulturális gazdagságot²¹. Emiatt a senior állampolgári tudomány nem egyszerűen csak egy fejlesztési lehetőség, hanem stratégiai kitörési és előrelépési pont, amelynek méltó helyet kellene kapnia a kulturális politikában és az egyes intézmények innovációs terveiben is. Az ezt támogató diskurzus éppen csak elindult: nemcsak akadémiai kutatások, hanem a legjobb gyakorlatok azonnali megosztása is sokat segíthet a szemléletformálásban.

Felhasznált irodalom

- Bandelj, Nina – Wherry, Frederick F. (2011, eds.): *The Cultural Wealth of Nations*. Stanford University Press, Stanford, CA
- Bonney, R. és társai (2009): *Public participation in Scientific research: Defining the Field and Assessing Its Potential for Informal Science Education. A CAISE Inquiry Group Report*. Center for Advancement of Informal Science Education/CAISE, Washington D.C
- Forrai Judit (2005): *Fejezetek a fogorvoslás és eszközeinek történetéből*. Dental Press Hungary, Budapest.
- Kiss Ferenc (2011): Tudásközösség – a hagyományörzés legősibb és legkorszerűbb formája
- In: Noszkay Erzsébet (szerk.): *Tudásból várat ... Tudásmenedzsment elméleti és módszertani megközelítésben*. N & B Kiadó, Budapest, 136-141.

¹⁹ Jellemző esetnek számít Laura Mae Davis története, aki múzeumlátogatása során egy több mint félszáz évvel azelőtt, hozzá írt levelet fedezett fel a tárlóban: <http://newsonia.com/reader/report/elderly-lady-finds-love-letters-to-herself-in-la-museum/>. A régi fotók azonosításában is szinte kizárólag idősekre lehet számítani. A helytörténeti információknak is fontos tárházai. A korábban említett projektek közül azokban, ahol kézírást kell elolvasni és szövegfájlá konvertálni, ismét csak előnyben vannak azok az idősök, akik még tanultak szépirást és közelebb állnak hozzájuk régebbi korok írásstílusai. És itt utalnék ismét a bevezetőben említett különleges célcsoportra, a kulturális örökség-objektumok gyűjtőire: itt az ismeretek akkumulációjának van óriási jelentősége, és ez csakis több évtizedes, elmélyült tudásszerzéssel biztosítható.

²⁰ Z. Karvalics 2009b

²¹ Bandelj- Wherry 2011.

- Oomen, Johan – Aroyo, Lora (2011): Crowdsourcing in the cultural heritage domain: opportunities and challenges Proceedings of the 5th International Conference on Communities and Technologies 2011138-149 http://www.iisi.de/fileadmin/IISI/upload/2011/p138_oomen.pdf
- Petroski, Henri (2008): *The Toothpick*. Technology and Culture. Random House, New York- Toronto.
- Simon, Nina (2010): *The Participatory Museum*. Museum 2.0., Santa Cruz, California
- Z. Karvalics László (2009a): Knowledge Producing Megamachines: The Biggest Web 2.0. Communities of the Future In: Lytras, Miltiadis, D – Pablos, Patricia Ordonez de (Eds) : Social Web Evolution. Integrating Semantic Applications and Web 2.0. Technologies Information Science Reference, Hershey, New York, 17-30.
- Z. Karvalics László (2009b): A lokális tudástermelés koordinációja: egy új, lehetséges könyvtárosi szerepkörrel In: Mennyeiné Várszegi Judit (szerk.): *Szolgáltatás – Használó – Könyvtáros. Paradigmaváltás a könyvtárak helyismereti munkájában?* A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete 15. Országos Konferenciája (Győr, 2008. július 9-11) Győr, 5-15.
- Z. Karvalics László: Állampolgári tudomány időseknek. Liget, 2015. április 28-31.
(Külön: április 7. <http://ligetmuhely.com/zkl-jeges-buvar-es-csillag-allatkert-allampolgari-tudomany-idoseknek/>)

CSIMÁNÉ POZSEGOVICS BEÁTA – TAKÁCS ANETT

Idősek a múzeumban

Absztrakt: A 21. században a modern múzeumok fő funkciói között –a tradicionális feladataik mellett (műtárgyak gyűjtése, tudományos feldolgozása) –megjelenik az interaktív, élményközpontú interpretálás, a szórakoztatás és az oktatás. Oktatási aktivitásuk az 1970-es évektől fokozatosan erősödik, 2000-tól különösen felélénkült. A lassú folyamat látható eredményei: a közoktatással való állandó kapcsolat kiépítésére törekvés (lásd Nemzeti Fejlesztési Ügynökség TÁMOP és TIOP pályázatai), a múzeumi felnőttképzési programok és az időskorúaknak célzott programok megjelenése. Tanulmányunkban a múzeumgerontológia lehetőségeit vizsgáljuk. Áttekintjük az időskori sajátosságokat, jellegzetességeket a múzeumok aspektusából, foglalkozunk a kaposvári múzeumok időskorúaknak szóló programjaival, bemutatunk néhány tervezett programot. Elemzésünket szekunder és primer forrásokra alapoztuk a dokumentumelemzés (szakirodalmi háttér, múzeumi honlap tanulmányozása) és a fókuszcsoportos interjú módszerét alkalmazva. **Kulcsszavak:** múzeumgerontológia, aktív öregedés, múzeumi programok időseknek.

Az öregkor megközelítési lehetőségei

2012-es év témája az aktív idősödés és nemzedékek közötti szolidaritás, valamint a demográfiai idősödés egyre kiterjedtebb válásával összefüggő kérdések újszerű felvetését és újfajta válaszok, megoldások kidolgozását célozta.¹

A 2009-ben elfogadott Idősügyi Nemzeti Stratégia (81/2009. (X.6.) OGY határozat) az aktív idősödés elveivel összhangban készült el. Ezt maga a dokumentum is leszögezi, külön kitérve a WHO 2001-ben publikált, az idősügyi politikát meghatározó alapidokumentumára, melynek címe az Aktív Idősödés (Active Ageing – Policy Framework). Ez utóbbi dokumentum azért jelentett igazi áttörést, mert először gondolkodik az idős emberről a maga emberi teljességében, figyel az emberi élet kiteljesedésére, és nem szűkíti le a szociális és egészségügyi vonatkozásokra. Az Idősügyi Nemzeti Stratégiában elsődleges célcsoportot képeznek a mai idősebb generáció tagjai. Rá kell azonban mutatni, hogy az aktív időskor lényege éppen a generációk közötti szerves kapcsolatban és kölcsönös támogatásban rejlik. Így a középkorú és a fiatalabb generációk számára sem közömbös az idősök aktivitása, életminősége, a saját majdani időskoruk lehetőségei.

A társadalom nagyméretű öregedésével való szembesülés előtérbe tolta az idősekkel való foglalkozást – a tudomány és a közélet terén egyaránt. F. Hampton Roy és Charles Russell a jelenséget a baby boom mintájára aging boomnak/papy boomnak nevezi kifejezve ezzel a tendencia erősségét és jelentőségét.² Az életkori arányok nagymértékű és irányú megváltozását – általános elfogadottsággal – veszélyesnek tekinti a társadalom, ami nagymértékben hozzájárul annak a látásmódnak a kialakulásához, ami az idősekre teherként tekint a közösség többi tagja szempontjából. Ez a megközelítésmód állandó témaként tartja fenn az öregedés kérdéskörét és az öregekkel kapcsolatosan felmerült feladatokat. A gondoskodó, jóléti államok működésében

¹ http://www.szia.org/sites/default/files/Szocialis_TK_INS.pdf (2015. 04. 22.)

² F. Hampton Roy- C. Russell 1992, 6.

az utóbbi kb. két évtizedben halmozódtak ezek a problémák, melyek rendezése megoldásra vár, folyamatosan foglalkoztatva a közéletet és a szakembereket.

A gerontológiai kutatásokból ismert, hogy azok az idősek, akik megőrzik társadalmi kapcsolataikat, mozgékonyak és nyitottak maradnak, teljesebb öregkorra számíthatnak. Azok, akik fiatal korban többet tanultak, tehát az agyi idegsejtjeik között a kapcsolatok, szinapszisok száma magasabb, idősebb korban is tanulékonyabbak maradnak. Az intelligencia, a kreativitás, a műveltségi szint a kor előre haladtával nem hanyatlik törvényszerűen: az idegsejteknek az öregedés okán törvényszerű csökkenése ellensúlyozható a közöttük levő kapcsolatok tanulásal való megújításával, az emberi kor legvégéig.

A fent említett Idősügyi Stratégia fontos részét képezi az élethosszig tartó tanulás, kultúra-közvetítés, strukturált szabadidő eltöltésének témaköre. Ha egy nyugdíjas a társadalom fontos és hasznos tagjának érzi magát, mely számára jogokat biztosít (ezáltal biztonságérzetet nyújt), valószínűleg könnyebben fogja megőrizni létbiztonságban a szellemi, mentális frissességét, mintha az alapvető létfenntartáshoz szükséges dolgokért kellene küzdenie. Ebből következik, ha valaki szellemileg és mentálisan friss, akkor a szabadidejét is hasznosabban tudja eltölteni, társaságkedvelőbb, – ezáltal csökken a kirekesztődés veszélye – önellátóbb, nyitottabb az új dolgok iránt, akár az élethosszig tartó tanulásra is.

Aktív öregedés

Az aktív öregedésre az emberek szinte egész életükben folyamatosan készülnek, például a testmozgással, a szellemi frissességgel és az önállóság megtartásával. Az aktív öregedés kiindulópontja, hogy az öregedés folyamatként kezelendő, és ekképpen az nem köthető egy életkorhoz vagy eseményhez. Az öregedés tehát nem a nyugdíjba vonulással, de nem is egy bizonyos életkor elérésével kezdődik. Az aktív öregedés tehát az a folyamat „amely az egészség, társadalmi részvétel és a biztonság lehetőségei között az optimális egyensúlyt megtalálja, hogy az emberek életminőségét elősegítse az öregedés folyamatában.”³

A társadalmi részvétel fontos része a tanulási lehetőségek megteremtése minden életszakaszban, az időskorban is, felismerni és elősegíteni az emberek gazdasági fejlődésben való részvételét, képességeihez mérten és igényeinek megfelelően, elősegíteni, hogy az idősödő emberek teljes jogúan vehessenek részt a közösségi életben. Ez az, ami leginkább az gerontológiai megközelítéshez köthető.

A közösségi életben való részvételt segíti, hogy egyre inkább a közművelődési intézmények tevékenységének kiemelt célcsoportja az idős korosztály. A közművelődés, az amatőr művészeti tevékenységek és a hagyományőrző csoportok szervezésével az idős emberek tömegei számára teszi lehetővé az önkifejezés különböző módjainak megismerését, fejlesztését, a kultúrában, művészetekben való aktív részvételt, az alkotást. A korosztály számára a közösségben való alkotásnak nem csupán az alkotómunka vagy a mű a produktuma. A művészi kiteljesedés mellett építi a személyiséget, a folyamatos kooperáció emeli az egyének toleranciaszintjét, konfliktuskezelő-képességét, az egymásra való figyelést, az empátiát, erősíti a megtartó közösségi hálót és a produkció/alkotás létrehozása közben észrevétlenül is megvalósul a generációk közötti tudástranzfer.

A közművelődési statisztika adatai ugyan némileg összemoszák az idős korosztályt érintő sokféle, színes tevékenységi kört és közösséget, de a művészeti csoportok, nyugdíjas klubok,

---

³ Horváth Cz. 2006. 13.

tanfolyamok résztvevőinek számában így is megjelenik az aktivitás emelkedésének tendenciája. A nyugdíjaskluboknak 2009-ben több, mint 257 ezer tagja volt. A művészeti csoportok tagjai közül mintegy 27 ezer fő a 60 éves vagy idősebb, a tanfolyamok esetében pedig ez a szám közel 16 ezer. A statisztikák azt is mutatják, hogy az idős emberek számára jól szolgálat a közművelődés: a kistélepülések felén (49%) működnek nyugdíjas klubok, de a főleg időseket tömörítő hagyományörző és népművészeti amatőr csoportok is hasonló arányban (47%) találhatóak.⁴

Múzeumgerontológia

A közoktatási intézmények mellett napjainkban egy sereg alkalom kínálkozik az információ-elsajátításra, a médiumok közvetítésével, illetve egyéb kulturális intézményekben, mint például a múzeumok. A múzeumok az élet egészére kiterjedő tudásszerzés sajátos közegei, egyszerre valósul meg bennük a formális, non-formális és informális tanulás. Kiállításaikban egyszerre van jelen az affektivitás, empirizmus, kísérletezés.

Míg korábban elsősorban a (mű)tárgyak begyűjtésével, tudományos feldolgozásával foglalkoztak, addig a 21. században a feladatköreik között már feltűnik a szórakoztatás és az oktatás is.⁵ Oktatásban, illetve felnőttképzésben betöltött szerepük több próbálkozás, kezdeményezés folytán a '70-es évektől kezdve kerül fokozatosan előtérbe⁶. Ennek fejlesztésében fontos szerepet játszott a 2003-ban indult Múzeumok Mindenkinél Program és a 2008-ban a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum igazgatóságaként létrejött Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK)⁷. Alkalmazkodva a kihívásokhoz a múzeumok oktatási aktivitása folyamatosan kiszélesedik az iskolások bevonására törekvéssel túl az andragógia és gerontológia irányába is.⁸

A múzeumgerontológia: „muzeális értékeket gyűjtő és őrző intézményekben, szervezetekben az idősek (ön)művelődésével, képzésével, oktatásával, formális, nonformális és informális tanulásával és annak háttérével, valamint elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó terület.”⁹

Külföldi és hazai gyakorlatokkal jól alátámasztható, hogy a szabadidővel rendelkező nyugdíjas korosztály állandó látogatói bázisa, célközönsége lehet a múzeumoknak. A kínálatban szereplő programok egyszerre nyújtanak szórakozási lehetőségeket és használhatók terápiaként, elősegítik az időskorúak kapcsolattartását, segítik leküzdeni, lassítani a szenilitást, továbbá jellegzetességük, hogy túlmutatnak a múzeum falain túl és megkönnyítik az önművelést azok számára is, akik nem képesek arra, hogy a múzeumokat látogassák.

A somogyi térségben a gerontológiai kutatás még nem kapott széleskörű publicitást, így azt gondoljuk, hogy a régió és lakóhelyünk, Somogy megye számára is hasznosak lehetnek ebben a témában végzett kutatásaink, eredményeink. Következtetéseink adalékul szolgálhatnak intézményünk, a Kaposvári Egyetem számára gerontológiai kurzusok tervezéséhez, illetve a megyében lévő nyugdíjas klubok, otthonok programkínálatának bővítéséhez. A jó gyakorlatok hozzájárulnak, hogy az idős emberek is érezzék: hasznos tagjai a társadalmunknak, és hogy 60 év felett is lehet tanulni.

⁴ nonprofit.hu/...idősödés.../Az%20aktív%20idősödés%20magyarországi (2015. 05. 11.)

⁵ Sári -Dominek 2010, 55.

⁶ Vásárhelyi 2009, 175.

⁷ Vásárhelyi 2009, 173.

⁸ Walter-Takács 2011.

⁹ www.hermuz.hu/muzeumandragogia/adatok/.../herpaine.ppt 7. dia (2015. 05. 15.)

Ahhoz, hogy tervezni tudjunk (intézményesült keretek között) egy viszonylag egységes közösségeken és területeken belül, figyelembe kell vennünk – egyénenként – az alábbi körülményeket:

- Az elsődleges szocializáció helyszíne, kultúra, szokások, hiedelemvilág, normák, tradíciók, értékrend, a többségi kultúrához való viszony.
- Az iskolai végzettség, a volt munkahely presztízse, a családban és a civil szférában betöltött szerep.
- Kíván-e élni az új ismeretszerzés igényével,
- Attitűdváltozás remélhető – e,
- A közösséghez való alkalmazkodás készsége jelen van vagy nem észlelhető,
- Igényként merül- e fel a normatív vagy az attól eltérő kultúra- átadás/átvétel (részben vagy egészben), újabb kultúrák megismerése (ez a XXI. századra nagyon jellemző jelenség lett) jelentkezik- e igényként?

Azonban sok az akadályozó tényező is, mint például: a fizikai lét sokszor fájdalmas, az anyagi biztonság hiánya, magány, vagy csalódottság, a kiszolgáltatottság érzése, céltalanság. Maradnak a kérdések: kivel, mikor, hol, milyen körülmények között, mit, milyen időtartamban lehet és érdemes csinálni a múzeumi programok során, az élet ezen szakaszában. Minden vonatkozásában úgy kell látnunk a problémát, hogy egy percre sem feledhetjük, a masszív környezeti beágyazódást, és az egyes rendszerek kölcsönhatását.

Kutatásaink a témában

1.) Nyugdíjas klubokban végzett kutatás az idősek tanulási művelődési szokásairól

A kutatás eredményei: Legtöbb esetben maguk szerveznek programokat, mivel eddig csak utazási irodák által ajánlott programok érték el őket, de ezek nem váltak be, mert már részt vettek ilyen jellegű kirándulásokon (pl.: a legjellemzőbb a szórólapok hirdette egynapos kirándulások előadássorozattal egybekötve voltak), de úgy érzik ezekkel „becsapják” őket. Egyértelműen hangsúlyozzák, hogy az időskorúak számára csak a heti klubösszejövetelek vannak, mint helyi és egyéb szórakozási lehetőség. Úgy érzik, ha ők nem foglalkoznának egymással, akkor magukra maradnának, sok az előítélet velük szemben és nem foglalkoznak velük egyáltalán. A helyi rendezvényeken vesznek részt, illetve elmennek egy-egy számukra érdekesebb előadásra, foglalkozásra, programra. Ilyenek például: nemzeti ünnepekhez kapcsolódó koszorúzások, énektalálkozók, kórustalálkozók, közös programok a testvérintézményekkel, fellépések, irodalmi találkozók stb. Ezek a rendezvények nagyon fontosak számukra, hiszen „közösséghez kell tartozni”.

2.) Kistérségi kutatás

TÁMOP pályázat keretein belül vizsgáltuk milyen az időskorú lakosok közösségi, szórakozási, tanulási esélye a kistérségben. A szépkorú lakosságának nagy része nyitott a közösségi élet felé. Véleményük szerint a települések szórakozási lehetőségei majdnem fele-fele arányban (43%-54%) azt mutatja, hogy az idősek számára nincs megfelelő programkínálat. A helyi rendezvényekre többségük eljár (64%-uk), fontosnak is tartják ezeken a programokon való részvételt (83%-ban) a közösségi élet, a kapcsolattartás, a szórakozás, az élményszerzés és az elmagányosodás ellen, ahogy azt ők maguk kifejtették.

Ugyanakkor, a kapott eredményekből fordítottja tapasztalható. A helyi közösségekbe, mint például a nyugdíjas klubok, hagyományőrző egyesületek tagjaként 36%-uk tevékenykedik.

64%-uk nem tagjai semmiféle helyi közösségi csoportnak. Ebből azt feltételezhetjük, hogy a kistérségben élő időskorúak számára a heti, havi, vagy negyedéves rendszerességgel történő foglalkozások nem jelentősek, ellentétben a hagyományokhoz, szokásokhoz kapcsolódó, azonban egyre inkább ritkuló helyi rendezvényeken való részvételt illetően. Azok az emberek, akik valamilyen szervezet, klub vagy egyesület tagjai, folyamatos a kapcsolattartás. A klubokban a baráti kapcsolatok kialakulása, a beszélgetések, az egymástól tanulás, a közösség összetartó ereje miatt vesznek részt. Ezek a szervezetek a települések közösségi motorjaiként is működnek, életrekelik a hagyományokat, és hozzájárulnak lakóhelyük közösségfejlesztéséhez.

A digitális adathordozókra vonatkozó információk esetében meglepően sok idős ember ismeri az új technológiai eszközöket, úgy mint például a mobiltelefon, a számítógép és az internet. Kisebbrészük használja is azokat, főleg azok az egyének, akik korábban magasabb státuszt töltöttek be aktív korukban vagy a közösség életében jelenleg is betöltenek (pl.: nyugdíjas klub vezető). Ők ezeknek az eszközöknek a megtanulását kihívásként élik meg, és saját maguktól vagy valamelyik családtagjuk segítségével (unoka, felnőtt gyermek) tanulják. A mobiltelefon és a televízió az, ami mindennapi életük elengedhetetlen részét képezi. A válaszadók szabadidejük nagyrésztét kertészkedéssel, TV nézéssel, főzéssel, szomszédokkal, barátokkal való beszélgetésekkel, olvasással töltik.

Válaszadóink 85%-a gondolja úgy, hogy egész életünkön át tanulunk és véleményük szerint időskorban is fontos a tanulás, de csak az érdeklődési körüknek megfelelő szinten. Fontosnak tartják, hogy haladni kell a korrallal, a változásokhoz alkalmazkodni kell.

Összességében elmondható, hogy a kistérségben megkérdezett időskorú emberek a térség elmaradottsága, a korosztályi összetétel és a helyi adottságok hiánya ellenére igyekeznek lépést tartani a változásokkal. A helyi rendezvények csekély tárháza ellenére azokon szívesen részt vesznek. Könnyen elfogadják és beletörődnek abba, hogy nincs megfelelő költség különböző tevékenységek megvalósítására. A szűk költségvetés ellenére a települések szinte mindegyikére jellemző a nyugdíjas klubok létrehozása, fenntartása. Mindezeket sokszor saját és az önkormányzat éves költségvetéséből próbálják megoldani, pl. kirándulások, rendezvények megvalósítására. A tanulás szó számukra nem mint formális oktatást jelent, hanem szabadidejükhöz, érdeklődési területükhöz, kíváncsiságukhoz kapcsolható. Azok az idősek, akik számára a technológiai eszközök kihívást jelentenek, szívesen utána néznek különböző dolgoknak az interneten.

Nyugdíjas klubok – múzeum – Kaposvári Egyetem

Jelenleg a múzeum nem kínál programokat kifejezetten időskorúak számára. Nincs kapcsolat a múzeum és a klubok között. A Nyugdíjasok Szervezeteinek Somogy Megyei Szövetsége, a megyében 155 nyugdíjas klubot, egyesületet tömörít. Rajtuk keresztül megfelelően el lehet érni azokat az időskorú embereket, akik készek részt venni a különböző kulturális, oktatási programokon. Erre jó példa, hogy a KE-n nagy érdeklődésnek örvendő SENIOR EGYETEM program, melyet szintén a fent említett szövetségen keresztül is népszerűsített az egyetem.

Az egyetem generálhatja a múzeum és nyugdíjas klubok együttműködését. A kutatásainkból kiderült, hogy azok az időskorúak a legaktívabbak, akik aktív tagjai valamelyik klubnak.

Az egyetem jó gyakorlata a kapcsolati háló létrehozásában és fenntartásában

A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karán a művelődésszervező-, majd az andragógia szakhoz kapcsolódóan múzeumpedagógiai képzés folyt 2001-től múzeumpedagógia modul formájában, majd 2010-14 között szakirányú továbbképzési szak formájában is.

2011-től a pedagógus képzéseinken is elindítottuk egy féléves választható tantárgy keretében, majd a Művészeti Kar Vizuális környezetkultúra tanár MA szakjába is bekerült választható tantárgyként (Múzeumpedagógia), 2014 szeptemberétől pedig már ún. specializáció keretében is ismerkedhetnek hallgatónk a múzeumpedagógia módszereivel, mely képzések hozzásegítették és hozzásegítik az iskolákat és a múzeumot a kapcsolattartáshoz. A gyakorlatok során a hallgatók feladatai közé tartozik a közoktatásból a tanárokkal felvenni a kapcsolatot és programokat ajánlani nekik. Továbbá a múzeumokban több volt hallgatónk tölt be múzeumpedagógus állást.

A tervezett képzések

A gerontológiai kutatásokból ismert, hogy azok az idősök, akik megőrzik társadalmi kapcsolataikat, mozgékonyak és nyitottak maradnak, teljesebb öregkorra számíthatnak. Azok, akik fiatal korban többet tanultak, tehát az agyi idegsejtjeik között kapcsolatok, szinapszisok száma magasabb, idősebb korban is tanulékonyabbak maradnak. A gerontológia célja az önkifejezés, kreativitás elősegítése, a tanulás motivációjának elősegítése időskorban, a megvalósítás módjának ismerete; mely által az idős ember önérzete, önbecsülése növekszik. A felsorolt célok és nyereségek külön-külön és együtt is az egyén biológiai állapotának fenntartását ill. javítását szolgálhatják, a testi-lelki harmónia, az egyensúly megtartását, az időskori hanyatlás (demencia) gátlását vagy lassítását eredményezheti. Az idősök vonatkozásában a didaktika szempontjából ki kell emelni, hogy természetesen mentális változások lépnek fel a korosodás folyamán, tehát ezt figyelembe kell venni.

Egy sokat emlegetett téma: a sikeres öregedés, a successful ageing, de újabban sokszor a conscious ageing-et (tudatos vagy öntudatos öregedés) említene, amelyben a sikeres öregedés fogalmában szereplő biológiai, szociális és pszichológiai tényezők összeadódnak. Mindennek az a következménye, hogy tovább lesz independens, független, önellátó, tehát autonóm személy az idős személy.

A Kaposvári Egyetem gerontológus képzés indítását tervezi, melyben helyet kap a múzeumgerontológia is, mely szintén a sikeres öregedést kívánja elősegíteni.

Tervezett programok

A fent említett múzeumpedagógiai képzések gyakorlatai alapján az egyetem, kapcsolódási pont lehet múzeum és a nyugdíjas klubok között, kapcsolati hálójával elősegítheti a szereplők egymásra találását.

Múzeumi programok időseknek: A „Börönd múzeum” jelenleg létező múzeumi program, mely a közoktatásban résztvevő gyerekeknek szól de a nyugdíjas klubokban kiterjesztve természetesen az idősebb korosztályra szabott témával elősegíti ezen korosztály szorosabb kötődését a múzeumhoz.

A jelenleg folyó múzeumpedagógiai programok közül a „hogyan?” didaktikai kérdés előtérbe helyezésével több program kínálható az idősebb korosztály számára (fenti kutatás szerinti érdeklődés figyelembe vétele), melyek a következők: Rippl-Rónai és a Nyugat íróinak kapcsolata, Az élet édes tarkasága, Arcrekonstrukció, Restaurátor foglalkozás, Jelek, jelképek a népművészetben.

Az időszaki kiállítások közül jelenleg is vannak olyanok melyek szintén vonzóak lehetnek a korosztály számára, hiszen szeretik felidézni a múltat, az emlékeket és együtt megbeszélni az eseményeket, történéseket, saját élményekkel kiegészítve: Népi kalendárium-csupa csipke, Nézőpontok- térhatású fényképek a nagy háborúról, A szépség és a reklám.

Továbbá a múzeumban kialakított foglalkoztató terek alkalmasak idősek számára múzeumi szakkör megvalósítására a délelőtti időszakban is, ezáltal nagyobb lenne a kihasználtsága ezeknek a tereknek.

Összegzés

Tanulmányunkban rámutattunk, hogy a napjainkban egyik fontos társadalmi tényező az aktív öregedés, melyhez a közművelődési intézmények közül a múzeumoknak is nagy szerep jut. Az idős korosztállyal való foglalkozás minden intézmény számára egyre nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon. Kaposváron a múzeumok még nem kínálnak kifejezetten az idősek számára programokat, ezért terveink között szerepel a Kaposvári Egyetemen a múzeumgerontológiai programok indítása, melyek hozadéka lehet a múzeum kínálatának bővítése és az idősebb korosztály művelődési igényeinek szélesebb körű kiszolgálása.

Felhasznált irodalom

- Az aktív idősödés és a nemzedékek közötti szolidaritás európai évének Magyarországi Programja non-profit.hu/...idősödés.../Az%20aktív%20idősödés%20magyarországi
- Csimáné Pozsegovics Beáta-Horváthné Tóth Ildikó (2014): Nagybajomi kistérségben élő szépkorúak közösségi tevékenysége, tanulási lehetőségeik [Community activity and learning opportunities of pensioners in Micro-Region Kadarkúti-Nagybajomi]. In: *Köztes Európa*: társadalomtudományi folyóirat: a VIKEK közleményei 6:(2-3 / No. 15-16) 175-190.
- Herpaine Lakó Judit: Gerontológiai adalékok a gerontológiai és a múzeumgerontológiai tevékenység segítéséhez. www.hermuz.hu/muzeumandragogia/adatok/.../herpaine.ppt (2015.05.15.)
- Horváth Cz. János (2006, szerk.): *Idősebb munkavállalókkal kapcsolatos politikák*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest
- Ildikó Tóth Horváth, Beáta Pozsegovics Csimáné (2013): Research of the elderly population's learning needs and opportunities in Somogy County In: Viola Tamasova (szerk.) *Quality in the Context of Adult Education and Lifelong Education*: Dubnica Technological Institute, . Dubnica nad Váhom, 168-173.
- Roy, F. Hampton – Russel, C. (1992): *The Encyclopedia of Aging and the Elderly*. Facts on File, New York.
- Sári Mihály-Dominek Dalma Lilla (2010): Iskola a múzeumban. A Szépművészeti és a British Múzeum: összehasonlítás, következtetés és javaslat. In: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia I. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, 2009. május 11–12., Miskolc –Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 55-62.
- Vásárhelyi Tamás (2009): *A nyitott múzeum*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre
- Walter Imola-Takács Anett (2011): „Felnőni” a múzeumban? A múzeumokban folyó felnőttképzési lehetőségek módszertana In: Bencéné Fekete Andrea (szerk.) *Lehetőségek és alternatívák a Kárpát-medencében : módszertani tanulmányok*: Az I. Kárpát-medencei Nemzetközi Módszertani Konferencia. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár. 588-594.

FUTÓ SABINA—KUCSORA KATALIN—TÓTH ZSUZSA—TUGYI ALEXANDRA ENIKŐ

Idős múzeumlátogatók és virtuális objektumok

Egy viszony alakváltozatai

Absztrakt: A múzeumok világában nagyon sokáig érvényesült a mindent a szemnek, semmit a kéznek alapelv szerinti elrendezés. A kiállított tárgy csupán egy rövid magyarázat társaságában, pusztán jelenlétével próbált hatni. Emellett a látogatók is szentélyszerűen kezelték a kiállítótereket, csendesen, tisztelettel olvasgatva haladtak teremről teremre. Ezt a klasszikus formát egyre inkább kezdi kiszorítani egy újfajta mentalitás, amely vizuális-és hanghatásokkal, digitális információhordozókkal, vetítésekkel, animációkkal kíván minél több információt átadni, szórakoztatni, és a fiatalabb generációkat is megragadni. Azonban hogy fogadják mindezt az idősebb látogatók? Mennyire tudják használni és kihasználni ezeket az eszközöket, illetve az általuk nyújtotta lehetőségeket? Ezek, illetve a hasonló felmerülő kérdések mind az intézmények, mind a látogatók számára nagyon fontos irányvonalakra mutathatnak rá. A kiállítóterek virtualizálódása napjaink egyik legaktuálisabb kérdése a múzeumi berkekben. Tanulmányunkban idős múzeumlátogatók személyes véleményét, attitűdjét, tipikus percepcióit igyekszünk feltárni, rendszerezni, bemutatni. **Kulcsszavak:** kultúrák közvetítés, multimédiás eszközök, lifelong learning, időskori tanulás, múzeumi terek virtualizálódása.

Az időskori tanulás

A demográfusok megállapították, hogy a gyermekek, ifjak, felnőttek és az időskorúak generációi között a 20. századi és az azt megelőző korokhoz képest igen jelentős arányeltolódások mentek végbe. Megnőtt a várható élettartam, aminek következtében növekedett az idősek száma.¹ A korosabb generációk tömegessé válása következtében egyrészt megnövekszik ennek a célcsoportnak, mint „megrendelőnek” a szerepe – vagyis az idősktatás a jelenleginél meghatározóbb, önálló szerepet kap a felnőttoktatáson belül –, másrészt az idősebb generációk munkaerőpiaci helyzete is átalakul, ami szintén oktatási, képzési feladatokat von maga után.²

Az Európai Unióban a különböző életkorral, illetve foglalkoztatásukkal kapcsolatos kérdések kiemelt és hangsúlyos helyzetben vannak. Az időskorúak növekvő jelenléte ezekben elsősorban gazdasági problémaként jelenik meg: növekszik az inaktív, eltartottak száma, a másik oldalon pedig stagnál vagy csökken a foglalkoztatottak, illetve az aktívak részaránya. Ma ezek a problémák hagyományos társadalom- és nyugdíjbiztosítási eszközökkel megoldhatatlanok, a kialakuló aránytalanságokon változtatni kell. A rövid- és középtávon ajánlott megoldások egyike a foglalkoztatottság növelése a 70%-os részarány eléréséig, ehhez a szabályozás átforgalmazása és a nyugdíjkorhatár megemlése tűnik legegyszerűbbnek és gyorsabban megoldhatóknak. Ezzel együtt azonban szükség van arra is, hogy a nyugdíjba készülő munkavállalókat különféle eszközökkel, főleg képzésekkel támogassák a munka világában való maradásra.³

---

¹ <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/tanulmanyok/petho-laszlo--a-komforterzet-megtartasa---tanulmany-az-idoskoruak-tanulasarol.html> (2015.04.30.)

² <http://www.ofi.hu/tudastar/bajusz-klara-idoskori> (2015.04.30.)

³ <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/tanulmanyok/petho-laszlo--a-komforterzet-megtartasa---tanulmany-az-idoskoruak-tanulasarol.html> (2015.04.30.)

Magyarországon az időskorúak képzésének már vannak bizonyos előzményei a 70-80-as években, mikor a felnőttoktatás felzárkóztató-kompenzáló jellegű tevékenységeinek hagyományát követve igyekeztek lehetőséget teremteni az időskorúaknak a tanulásra. A dolgozók iskoláiban általános iskolai, majd középiskolai végzettség megszerzésére biztosítottak kereteket, később pedig a felsőfokú végzettség megszerzésére is lehetőséget nyújtottak. A felnőttképzés azonban a rendszerváltozás után alakult át jelentősen a szakképzés és a felnőttképzés közötti szorosabb kapcsolatrendszerrel, majd később az európai trendeket követve új projektek beépülésével. Fordulópontot jelentett a számítástechnika térhódítása is, a Budapesti Művelődési Központ „*Kattints rá nagy!*” projektje, például befogadásának megkönnyítése érdekében, eredményesen valósult meg. A technikai eszközök gyors ütemű fejlődése, az informatika és az internet elterjedése egyre több idős emberben ébreszti fel az igényt arra, hogy megismerje és kezelni tudja ezeket az új eszközöket. Egyre többen szeretnének mobiltelefont és digitális fényképezőgépet használni, e-mailt fogadni, otthonról internetezni.⁴

Annak ellenére, hogy a nyugdíjkorhatár emelkedésével az idősktatás a munka világához szorosan kapcsolódó képzési kínálatot is kialakíthat, az idősök alapvetően nem a formális (iskolarendszeren belüli) oktatási színtereken teljesednek ki, hanem a nem formális (szervezett keretek között zajló képzés) és az informális (spontán vagy tervezett keretek közötti) tanulást preferálják, szívesen választva a rövidebb, időben is kötetlenebb tanfolyamokat önképzésre. A magyarországi képet azonban árnyalja, hogy az alacsony aktivitási ráta következtében sokan akár évtizedekkel a nyugdíjkorhatár előtt kilépnek a munkaerőpiacról, hogy sok idős küzd anyagi gondokkal, ami miatt az „önmegvalósítás” háttérbe szorul, illetve hogy a nagyvárosokon kívül kevés idősktatási program érhető el.⁵

2010-ben, a győri Széchényi István Egyetemen elindult a nyugdíjasok szabadegyeteme. A hatalmas érdeklődés miatt a kezdeti 500 férőhelyet 800-ra emelték. Népszerűségét az is mutatja, hogy már néhány óra alatt több százan regisztráltak⁶. A sikeren fellelkesülve egy évvel később Sopronban is elindult a nyugdíjas egyetem 450 hallgatóval. A Benedek Elek Pedagógiai Kar oktatója, dr. Jávorszky Edit pszichológus szerint az öregedés leghatékonyabb ellenszere a fizikai és szellemi aktivitás, és a saját örömeinkre végzett tevékenység.⁷

Az előadások változatosak, a népi gyógynövényismerettől, a torinói lepel történetén és a nyugdíjjal kapcsolatos adózási kérdéseken át a digitális tévéátállásig és az internetes kapcsolattartásig. A témákat a szervezők választják ki az ajánlottakból, de döntéseiket elősegíti a Pannon Nyugdíjas Szövetség előzetesen végzett egy felmérése arról, hogy mely témákról tanulnának legszívesebben a leendő hallgatók.⁸ Az egyetem ennek finanszírozását teljesen magára vállalta. Dr. Wersényi György, az egyetem rektora – mint ötletgazda – jó befektetésnek tartja, mert így a nyugdíjasok megoszthatják pozitív tapasztalataikat kortársaikkal, unokáikkal, valamint ez egy jó alkalom arra, hogy minőségi eseményen vegyenek részt, barátokat szerezzenek, és hogy szellemileg is aktívak és frissek maradjanak.⁹

⁴ <http://www.ofi.hu/tudastar/bajusz-klara-idoskori> (2015.04.30.)

⁵ <http://www.ofi.hu/tudastar/bajusz-klara-idoskori> (2015.04.30.)

⁶ http://jokortv.hu/hirek/tuljelentkezés_a_nyugdijas_egyetemen (2015.04.01.)

⁷ http://jokortv.hu/hirek/hatalmas_erdeklodessel_indult_a_soproni_nyugdijas_egyetem (2015.04.01.)

⁸ http://jokortv.hu/hirek/tuljelentkezés_a_nyugdijas_egyetemen (2015.04.01.)

⁹ http://jokortv.hu/hirek/tuljelentkezés_a_nyugdijas_egyetemen (2015.04.01.)

A múzeumi tanulás

Napjaink múzeuma sokféle funkciót tölt be: gyűjt, raktároz, kutat és kiállít, emellett ismeretterjesztő könyvtár, kutatóhely és dokumentációs központ, egyben közösségi tér is.¹⁰ A múzeum tehát az elitkultúra fontos bázisa, ugyanakkor nyitott a közművelődés felé is. Fel kell azonban ismernünk, hogy minél idősebb a tanulni kívánó látogató, annál kevesebb számára az interaktív múzeumi lehetőség.

A múzeumoknak nagy szerepe van a formális keretből kinőtt felnőttek tudásának növelésében, mert azon helyszínek és információforrások közé tartoznak, amelyek hiteles, vagy legalábbis a társadalom nagy része által hitelesnek elfogadott ismereteket közvetítenek.¹¹ Magyarországon évente több millió látogató keresi fel az ország muzeális intézményeit. A látogatók közt sok a különböző korcsoportú gyermek, akiket a pedagógusaik azért visznek el, hogy különleges élmények közepette tanuljanak. Nem kevés azonban azoknak a felnőtteknek a száma sem, akik szintén tanulási szándékkal érkeznek.

A múzeumi tanulást Barry Lord az alábbiak szerint határozza meg: „olyan informális, önkéntes környezetben szerzett transzformatív, affektív tapasztalat, melyben új attitűdöket, érdeklődéseket, értékeléseket, meggyőződéseket vagy értékeket fejlesztünk ki”.¹² A múzeumandragógia tudománya – mely a kulturális örökség védelmével megbízott intézmények és szervezetek oktatási tevékenységének azon lehetőségeit keresi, mely kielégíti a felnőttek élethosszig tartó tanulási, önképzési és fejlesztési igényeit – viszonylag fiatal hazánkban. Míg a múzeumpedagógia országszerte bevett gyakorlata évek óta hódít, a lifelong learningben kiemelt és sajátos feladatot ellátó múzeumandragógia a perifériára szorul. „*A múzeumandragógia az emberiség örökségét, a kulturális örökséget működő rendszerként értelmezi, tehát nemcsak annak védelmét, hanem fenntarthatóságát és hasznosítását is szem előtt tartja*”.¹³ A múzeumandragógia ugyanakkor folyamatosan és konzekvensen hangsúlyozza a múzeumpedagógia, a múzeumandragógia és a múzeumgerontológia összefüggését és elválaszthatatlan kölcsönhatását.¹⁴

Az elmúlt időszakban több, a múzeumi látogatók tanulási folyamataival, módszereivel és lehetőségeivel foglalkozó elmélet és modell született meg, erős pszichológiai, pedagógiai és szociológiai alapokra támaszkodva. Közöttük még nem született konszenzus, mivel gyakori problémát jelent az, hogy a túlzottan sok, különböző terület felölelésére való kísérletek eredményeképpen teoretikussá vagy alkalmazhatatlanná válnak a gyakorlatban. Ugyanakkor a konstruktív pedagógia elmélete egyre inkább meghatározza a múzeumpedagógia innovációját, különösen a felnőttek oktatását szolgáló múzeumi programokban. Az elméletből elsősorban a tanulók aktivitására való támaszkodás, a kreativitás kiemelt szerepe, az interdiszciplináris jelleg, a több szálon futó interakciók megvalósítása, a résztvevők már meglévő tudásának előhívása, valamint a szociális készségek fejlesztése határozható meg, mint napjaink múzeumpedagógiai módszertani innovációjának legfontosabb irányvonala.¹⁵

A hagyományos múzeumpedagógiai módszerek mellett – a múzeumi kultúráközvetítés új irányvonalait az amerikai és nyugat-európai megamúzeumok egyértelműen vetítették elénk: az

---

¹⁰ Kárpáti-Vásárhelyi 2011. 10

¹¹ Vásárhelyi 2009, 81

¹² Koltai 2011b, 101.

¹³ Kurta 2012, 40

¹⁴ Kurta 2010, 37

¹⁵ Koltai 2011a, 65

internetre, illetve mobil infokommunikációs eszközökre (például PDA-ra) alapozott módszerek fejlődtek a legnagyobb mértékben az elmúlt években.¹⁶ Éppen ezért az internetalapú múzeumi kultúráközvetítés térhódítása, illetve a különböző infokommunikációs, multimédiás eszközök múzeumi közvetítésbe való integrálása, határozható meg az elmúlt évek innovációjaként. Ugyanakkor a multimédiás eszközöket, mint információközvetítő, oktató és különleges élményt biztosító eszközöket a kiállításokba való betervezésükkor a fenntarthatóságukat is figyelembe kell venni, hiszen a gyors elavuláson túl jó néhány eszköz élettartama csupán néhány év.

Időskorúak a múzeumban

A kultúráközvetítésnek alapvetően reflexívnek kellene lennie a múzeumok részéről, ám a napjainkra megváltozott társadalmi és kulturális viszonyokat nem teljes mértékben tudják követni. Jóllehet a múzeumok a kulturális örökség átadóhelyei, a technológiai rendszereik – melyek által a kulturális kommunikáció létrejön – átalakultak, a kódjaik megváltoztak.¹⁷ Castells-hez hasonlóan mi is aggódunk a kommunikáció biztosításának lehetőségén. Ezért határoztuk el, hogy 60 év feletti, idős látogatóktól, valamint muzeológus és múzeumpedagógus szakemberektől tájékozódunk a hazai körképről. Vajon ideje lenne-e, hogy a múzeumok újragondolják a falaik közötti oktatás szerepét és funkcióit, hogy aztán új szemlélettel forduljanak ismét a széles közönség felé?

A hagyományos kiállítások esetében mindig a látogató dönt az őt érdeklő tárgyak alaposabb megismeréséről, és megszemlélésük időtartamáról, illetve az eredeti művek későbbi megtekintésének igényéről. A jól megszerkesztett weboldalak segítenek felidézni a valódi kiállítás élményét, és emlékeztetnek a látottakra. A virtuális múzeum azonban akkor tölti be a szerepét, ha kedvet csinál a valóság alaposabb megismeréséhez.¹⁸

Ezen az úton tárjuk fel felmérésünk eredményeit, melyeket egy nem reprezentatív kutatással végeztünk. Ennek keretében 50 főt kérdeztünk meg, akik 60 év feletti férfiak és nők voltak. Kvalitatív kutatásunk interjúit vezérlő főbb kérdéseink az alábbiak voltak: Milyen gyakran mennek múzeumba? Milyen típusú múzeumokat látogatnak? Szoktak-e modern technológiai megoldásokkal találkozni? Ha igen, mikkel? Boldogulnak-e ezekkel? Szükségesnek tartják-e ezeket? Tudnak-e nagyobb élményt, vagy több ismeretet nyújtani? Megkérdeztük, hogy van-e észrevételük a témával kapcsolatban, illetve, hogy, ha egy kiállítás/tárlat/múzeum úgy reklámozza magát, hogy modern audio guide-dal, páratitítással, interaktív tárlatvezetéssel stb. látogatható, ez számukra vonzó, semleges, vagy ijesztő.

A pozitív és negatív vélekedések nemek szerint vegyesen jelentek meg. Iskolázottságot, életükben eddig végzett munka tevékenységet, illetve lakhelyet nem kérdeztünk az idősektől, és a múzeumok helyére sem volt kikötésünk, szívesen fogadtunk akár hazai, akár külföldi példát, észrevételt. A válaszok meglehetősen széles palettán mozogtak, emiatt nehézkes volt őket összegezni, és egyértelmű következtetést levonni. Jelen tanulmányban így főként csak a témához való hozzáállásukat ismertetjük. Legtöbbször az inkább semlegesség felé hajló véleményt adók voltak, nagyjából 45%-ban. Többnyire azt válaszolták, hogy ők nem tudják megítélni a multimédiás eszközök szükségességét, ugyanakkor segítséggel megbirkóznának ők is ezen felszerelésekkel. Sokan közülük rendelkeznek otthon saját számítógéppel, de annyira nem érdeklí

¹⁶ Koltai 2011. 57

¹⁷ Castells 2012. 30-35

¹⁸ Kárpáti 2011. 207

őket, hogy hetekig be sem kapcsolják azokat. Vallják, hogy nem ismerik ki magukat ebben a világban. Szükségesek ugyan, de őket zavarhatják, idegesítik, ellenben a fiatalokkal, akik jól szórakoznak. A múzeum típusa, kiállítás témája válogatja, hogy mennyire kellene, ami egy jó meglátás az interjúalanyok részéről. Tehát csábítóak ugyan, ha mondjuk így reklámozza magát egy múzeum, de ki van békülve ez a tábor a hagyományos kiállításstílussal. Nem élményt keresnek a múzeumban, hanem értéket, és saját bevallásuk szerint bizonytalanok a „ketyeréssel” és azok használatával kapcsolatban. A pozitív attitűdű válaszadók csoportja volt a második legnépesebb, körülbelül 40%-uk gondolkodott hasonlóan. Tőlük tudtuk meg, hogy a kiállításokat körbevevő virtualitás kényelmessé és praktikussá teszi a múzeumokat. Elsősorban a tudás, az ismeretanyag a hívogató, amelyet egy múzeum őriz, ha ezt érdekesebb formában tudjuk átadni, az még vonzóbb, de nem ez az elsődleges. Azt is említették, hogy ezek nagyon kellene, annak ellenére, hogy sokan nem értenek hozzá, vagy nem szeretik, de mivel nagyon széles skálán mozognak a használt eszközök, így nagyon sok minden van, ami színessé és izgalmassá teszi a látogatást. *„Az ember ilyenkor lát, meg hall is, és sok az új dolog... Sok inger éri a látogatót, ami nagyon nagy élmény.”* - mesélte interjú alanyunk.

Fontosnak tartották a virtualitást, hiszem a szellemi karbantartottság egyik feltétele, hogy folyton újat tanuljanak, nyitottak legyenek és kíváncsiak. Nem lenne szabad egyből háttal fordítani az újításoknak, hiszen, ebben lakozik a jövő. Meg kell hajolni a technológia előtt. Egy kiemelkedően nyitott és modern nézeteket valló alanyunk 82 éves társával kifejezetten keresi a technológiai újításokkal „felszerelt” kiállításokat, mert szeretik, modernnek találják és vonzóbbnak is, mint a hagyományos kiállításokat. Ezzel egy kulcsot kaptak ahhoz, hogy a fiatalság életébe becsatlakozzanak, és ne érezzék magukat elszigeteltnek, hiszen haladniuk kell nekik is a korrallal. A múzeumba ritkán járó idősök nagy része azt vallja, hogy nagyon kellene az újítások, főleg ha városi múzeumról beszélünk. Maguktól sorolták azokat a modern eszközöket, amelyek egy kiállításon többnyire már fellelhetőek például kivetítők, audio guide-ok. Előnye az utóbbinak, hogy nem kell kérdezni, *„mindent belemondanak a fülembe, bőszéges információt kapok, egy könnyen befogadható módon”* - egy hölgy szerint. Nagy tájékozottságra és jó meglátásra következtettünk az alábbi gondolatból: *„Ebben van a jövő, ebben biztos vagyok! Erre szükség van, mert egyre kevesebb az idő, mindenki rohan, és ez igaz a múzeumokra is, senkinek, még egy nyugdíjasnak sincs ideje minden egyes tájékoztatót, vagy táblát végigolvasnia. Bármilyen animációval, vetítéssel közelebb lehet hozni olyan dolgokat, amik esetleg nincsenek hely-szűke miatt kiállítva sem. Szóval nem csak a kísérő elemekre gondolok, hanem ezek hiánypótlók is lehetnek.”* Egyfelől sok lehetőség van benne, másrészt meg változik a világ és rendben van, hogy múzeumok nagy részében régi dolgokkal találkozunk, de magának a múzeumnak nem kell ugyanolyan réginek lennie. Kifejezetten tetszett egyik alanyunknak egy vár rekonstrukció során az animált kivetítés egy szlovákiai vármúzeumban.

A vélemények túlnyomó része szerint sok lehetőség rejlik a virtualításban; maga a világ is változik, ezért annak dacára, hogy a múzeumok nagy részében régi tárgyakkal találkozunk, magának a múzeumnak nem kell ugyanolyan réginek lennie. Minden előny ellenére sem szabad, hogy az ismeretszerzés hátrányára váljon a szórakoztatás a kiállítóterekben, hiszen ahogyan azt többen megfogalmazták, ez csak „körítés”. Ezen interjúk készítésekor két meglepő gondolattal is találkoztunk. Egyik interjú alanyunknak például nagy bánata, hogy csak gyermekeknek vannak nyári múzeumi táborok és matinéik, hiszen szerinte jó néhány nyugdíjas is szívesen menne rendszeresen ilyenekre. A másik pedig az, hogy több időskorú is látogatja a múzeumok virtuális kiállításait. A negatív vélekedések elkönnyvelték magukat „öskövületnek”-

ahogy egy házaspár fogalmazott –, vagy „öreg bohócna”. Ők teljességgel elutasítják a modernizációt és feleslegesnek, bolondításnak vélik azt, egyesek a falra másznak az ilyen típusú kiállításoktól. Szerintünk biztosan vissza kéne térniük a múzeumoknak a hagyományos elemekhez. Ez a csoport volt a legkisebb, a válaszadók csupán 15%-a vélekedett így.

A múzeumok szakemberei

A Budapesti Történeti Múzeum általános marketinggel dolgozik, így az általuk megrendezett programok főleg a diákokat és a turistákat célozzák meg. Az időseknek nincs külön szervezés, annak ellenére, hogy tapasztalataik alapján a látogatók 15-20%-a nyugdíjas¹⁹. A Tájak–Korok–Múzeumok Egyesületnek van viszont egy Budapesti Történeti Múzeum Baráti Köre Egyesület nevű szakcsoportja, melynek 95%-a nyugdíjas. A csoport taggyűléseinek székhelyeül a múzeumot választotta, annak összes kiállítását külön programként beveszik az éves programtervbe. Ezen felül havonta tartott klubnapjukon előadásokat is szerveznek a legkülönbözőbb történeti, földrajzi, vallástörténeti, művészettörténeti, művészeti témákban, széles spektrumban; az előadókat pedig a múzeum hívja meg. A szakcsoport célja az önművelődés előmozdítása, amelyet a már említett tevékenységeken kívül gyalogos városnézésekkel, buszos szakmai utakkal, múzeumlátogatásokkal, vagy jubileumi megemlékezésekkel érnek el.²⁰

A magyar és az egyetemes művészet alkotásait az 1960-as évektől begyűjtő Ludwig Múzeum célja az érdeklődés felkeltése a kortárs iránt, korosztálytól függetlenül. Kifejezetten az idősek számára hozta azonban létre egyik programját *Tea – jó társaságban* elnevezéssel, melyet az előzetesen bejelentkezők számától függően tartanak meg. Jutányos árú programjegyekkel, valamint a különböző nyugdíjas klubokkal és otthonokkal felépített kapcsolataik révén csábítják a múzeumba az érdeklődőket.²¹ Ezen kívül a múzeumban több családi program is működik; ilyen a *Családi Délelőtt*, ahol a gyerekekkel külön foglalkoznak, míg a szülők és nagyszülők tárlatvezetéssel vehetnek részt, a *Családi Koffer* keretein belül pedig a múzeumba látogató családok számára összeállítanak egy csomagot, amely segítséget nyújt a kiállítás fontosabb tárgyaival való megismerkedésben.²² A nyugdíjas számára a múzeum vonzó kulturális program, ami plusztöbbletet és élményt ad: a hétköznapi problémákon kívül beszédtemát kapnak, és csoporttal együtt érkezve, egy közösségben tudnak élményeket szerezni. Erre nagy szükségük van, hiszen a nyugdíjasokat jellemzi az elmagányosodás.²³

A miskolci Herman Ottó Múzeumban 2011 óta vannak külön az időseket megcélzó múzeumandragógiai foglalkozások Múzeumi Szabadművelődési Akadémia Idősek és Szépkorúak részére, „*Múzeumandragógiai Mintaprojekt*” címmel. Az előadássorozatot Dr. Simon László és Dr. Kurta Mihály vezeti. A változatos előadások során beszéltek a múzeumok kialakulásáról, a régészetről, az etnográfia, etológia, antropológia, folklorisztika, kulturális antropológia, a múzeumi marketing, az ásatások és számítógépes rekonstrukciók, történelemtudományi források gyűjtésének módjairól, a nemzetiségekről, Borsod-Abaúj-Zemplén megye várairól, a

¹⁹ <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/hallgatoi-munkak/szabo-gergely--az-idoskoruak-es-a-muzeum-kapcsolata.html> (2015.05.03.)

²⁰ <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/hallgatoi-munkak/szabo-gergely--az-idoskoruak-es-a-muzeum-kapcsolata.html> (2015.05.03.)

²¹ <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/hallgatoi-munkak/szabo-gergely--az-idoskoruak-es-a-muzeum-kapcsolata.html> (2015.05.03.)

²² <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/hallgatoi-munkak/szabo-gergely--az-idoskoruak-es-a-muzeum-kapcsolata.html> (2015.05.03.)

²³ <http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/hallgatoi-munkak/szabo-gergely--az-idoskoruak-es-a-muzeum-kapcsolata.html> (2015.05.03.)

művészettörténész munkájáról, a gyűjtemények történetéről, az ásványokról, a frontszemélyzet munkájának fontosságáról. Az érdeklődőknek megmutatták a múzeum azon kincseit, amelyek nem mindig láthatóak a kiállításokon.²⁴

A szentesi Koszta József Múzeumban kifejezetten a fiatalok számára vannak szervezett programok és múzeumpedagógiai foglalkozások, hiszen ez a korosztály használja aktívan az intézményt. A különböző csoportokkal való találkozásokat azonban utólag értékeli, és ha szükséges, próbálnak a megfelelő irányba változtatni. Az idősekre vonatkozóan nincsenek célzottan ez irányú látogatókutatások, de a teremőröknek tett szóbeli kéréseket és a vendégkönyv használható bejegyzéseit mind felhasználják a látogatók megelégedése érdekében. A modernebb technikák közül a múzeum beruházásainak és sikeres pályázatainak köszönhetően érintőképernyők képviseltetik magukat. Folyamatosan követhetünk rajtuk olyan bonyolult tevékenységekről szóló kisfilmeket, mint például a varszás vagy a híres fekete kerámia készítése, továbbá megtekinthető egy 10 perces videó is történelmünk összefoglalásaképpen. A néprajzi kiállítások szolgálatába pedig hangeffektust is állítottak; egyes kolompok (pl. csikócsengő, ökorharang) hangját rádióban, stúdiói körülmények között rögzítették, a hangokat a kiállításon belül, kapcsolókkal lehet működtetni és meghallgatni. A kézműves műhelyeket bemutató helyeken lehetőséget biztosítanak a tapintásra is az élményközpontúságért.

A muzeológus tapasztalatai szerint a múzeumok látogatása igen tárgyfüggő, a néprajzi kiállításoknál az idősek mindig élménnyel gazdagodnak és általában nem igénylik az új technikai vagy multimédiás elemeket; legtöbbször beérik a sima tárlatvezetéssel. Számukra ezért nincs külön szervezett program, így tanításukra bevált módszertan sem. Van azonban két helyi jellegzetesség: a Szentesi Református Idősek Otthonába például egy általános iskolai osztály jár, hogy elkísérjék őket a múzeumba. Ők a református lelkész kérésére 2014-ben a farsangi népszokások témakörében szerezhettek közös élményeket. Ezen kívül Szentesen működik egy *Tájak, Korok, Múzeumok Klub*, ahol van igény az élethosszig tartó tanulásra is, hiszen ismereteiket kirándulások alkalmával szeretnék bővíteni. Ők sokszor tanítanak, illetve besegítenek a múzeum egyes eseményeibe is, például a *Múzeumok Éjszakáján*. A muzeológus szerint a múzeumandragógiában az idősek tanítását a fiatalok tanulásával lehetne összekötni, például rég nem készített ételféleségek közös elkészítésével. Egy-egy ilyen program a tudás és a hagyomány átadásán kívül a korosztályok közötti kommunikációt is elősegítené. Az idősek tárgyismerete egyúttal a múzeum munkáját is gyarapíthatná, hiszen még napjainkban is sok az ismeretlen vagy megnevezetlen tárgy a gyűjteményekben. A múzeumban a gyűjtemények megtekintésével eltöltött idő az idősekre is jó hatással van: mentális állapotukban javulás tapasztalható, hiszen gyermekkoruk tárgyai között felidézik a régi világot, fiatalságukat.

A makói József Attila Városi Könyvtár és Múzeumának kiállításai sok idős látogatót vonzanak. A muzeológus meglátása szerint ők másképpen szocializálódtak, más a hozzáállásuk a múzeumhoz: számukra a kiállítások látogatása magától értetődő. Az újabban népszerű éjszakai tárlatvezetések is megmozgatják őket. A legutóbbi Múzeumok Őszi Éjszakáján kb. 200 fő, főként az idős és az aktív középkorosztály képviseltette magát. A múzeum dolgozóinak nagy része is 50 év feletti, még az önkénteseik is általában nyugdíjasok (volt tanárok vagy múzeumi dolgozók, akikre a teremőrök hiánya miatt van szükség). Nyáron leginkább 20-30 fős nyugdíjas turistacsoportok jönnek, akik előre bejelentkeznek. A tárlatvezetések során igyekeznek eltalálni a korosztályok igényeit: az idősebbeknek több történelmi vonatkozást mondanak,

²⁴ <http://www.hermuz.hu/muzeumandragia/news.php?readmore=14> (2015.05.03.)

ugyanis ez az igényük, míg a fiatalabbaknak több olyan, ami inkább érdekes vagy gusztustalan, mert őket meg az fogja meg. A nyugdíjasok kérdeznek és mindent megtapogatnak, nem lehet rájuk szólni. Az idősebb korosztályok további bevonásának egyedüli problémája az akadálymentesítés hiánya. Ebben a múzeumban tehát pont az idősek a jellemző és kiszámítható látogatók.

A muzeológus meglátása szerint a látogatók kora nagyban függ a település típusától: Makó mezővárosi jellegű, ahol az idősebbek dominálnak, míg a közeli Szeged egyetemi város, ahol a fiatalok. Ezen kívül helyi szinten kiemelte még az 1964 és 1988 közötti időszak fontosságát is, mikor Dr. Tóth Ferenc volt a múzeum igazgatója, akinek személye megbecsült, máig munkálkodó közösségformáló erő volt: az intézménynek sok tárgyat adományoztak és az itt élők érdeklődtek a múzeum iránt. A múzeum azonban pénz hiányában csak lassan tudott infrastrukturálódni, egyik állandó kiállításukat 40 év múlva tudták lecserélni. Makón a modern technológiák alkalmazásával inkább a fiatalokat próbálják bevonni: ezért is vannak virtuális kiállítások, illetve külön Facebook-oldal, valamint ezért szerveznek az iskoláskorúaknak nyári táborokat, többféle témában. A múzeumban jelenleg síkképernyő, érintőképernyő és digitális képernyő van, melyeket az I. világháborús kiállításra nyerték pályázaton. Egyre többet dolgoznak QR kóddal is. A minőségi munkához alapvetően szükség lenne kellene wifire, számítógépekre, de olyan újdonságokra is, mint például a Kinect. Kellene idegen nyelvű tárlatvezetés is, ehhez talán a régebbi pályázaton nyert Ipodokat fogják majd használni audioguide-nak.

A Móra Ferenc Múzeum kiállításainak megtervezése során a tájékoztató szövegeket a szakmai hitelességen túl igyekeznek az idősebbekhez is igazítani, mind betűméret, mind tipográfia tekintetében. A multimédiás eszközöket igyekeznek jól és megfelelő mértékben használni, hogy többletinformációkhoz segítsék a látogatókat. A képi információkon kívül fény- és hanghatásokat is érzékeltetnek, akár nyomógombos, akár szenzoros működtetéssel. Utóbbi eklatáns példája a nemrégiben véget ért időszak kiállítás, a *Hazatérnek 1914-1918* lövészárka volt.

A fenti eredményekből kitűnik, hogy a különböző felnőtt tanulói stílusok figyelembevétele tehát különösen fontos lehet a múzeumok számára, hiszen meghatározzák azt, hogy a látogató milyen tanulási módokat preferál.²⁵ Ezen kívül szükség lenne múzeumi gyűjteményekre alapozott oktatási projektek tervezésére és megvalósítására, illetve a didaktikus közvetítésen túl a kiállításokban olyan elemekre, melyek az idősebb látogatók fizikális és mentális aktivitását is szolgálják, és biztosítják az önálló felfedezés nyújtotta megismerést.

Mindezek alapján úgy gondoljuk, hogy a legnagyobb probléma az, hogy sem a múzeumok, sem az idősek nem nyitnak eléggé egymás felé, nem ismerik egymást és nincsenek kellően feltérképezve az igények sem. A múzeumok pedig keveset foglalkoznak az idősekkel. Másik hátráltató tényező az idősek nyakukba vett társadalmi szerepe, miszerint ők már öregek, feleslegesek és nekik nem lehetnek elvárásaik, csakis a belenyugvás az ő feladatuk.

Összegzés

Kutatásunk csupán a torta egy aprócska szeletét, sőt talán még pontosabb az a megfogalmazás, hogy ennek a szeletnek a fontosságát volt képes bemutatni. Demográfiai adatok mutatják az idősek növekvő arányát a társadalmon belül, amely szám – az előrejelzések szerint – csak növekedni fog a jövőben. Ez a tény magával vonzza az időskori tanulás kérdéskörét, a gerontagógiát, amely nemzetközi trendek alapján egyre nagyobb figyelmet élvez. A tanulás kérdéskörén belül pedig fokozott érdeklődés irányul a nem formális, vagy informális formákra,

²⁵ Vö. a Kolb-féle rendszer aktív, reflektív, elméleti és pragmatikus típusaival Koltai 2011, 66

így a múzeumokban elsajátítható tudásra is. Ezen három elem egyetlen irányba mutat, az idős múzeumi tanulásának kérdéskörére.

A múzeumokat vizsgálva pedig láthatjuk, az egyik legerősebb trend manapság a kiállítóterek virtualizálódása. Kutatásunk tehát ezt a két területet, illetve ezek viszonyát próbálta meg kvalitatív interjúkkal feltárni, személyes véleményeket és attitűdöket bemutatva szemléltetni, majd elemezni. A válaszok megoszlása változatos volt, ugyanakkor direkt elutasítással ritkán találkozunk, főleg semleges és pozitív véleményeket hallottunk. Ezek pedig sem nemi, sem életkori megoszlással nem mutattak korrelációt. Minden valószínűség szerint családi befolyás (gyerekek, unokák digitális befolyása), illetve személyes, egyéni attitűd alapján formálódtak ezek a vélemények. Érdekes azonban arra a szociológiai jelenségre is rámutatni, hogy hazánk idős lakosai sokkal hamarabb adják fel aktív életüket, kevésbé szívesen próbálnak ki új dolgokat nyugdíjas korukban, mint egy-egy nyugati társadalomban. Véleményünk szerint ezen sajátos magyar szociológiai jellemzőket is figyelembe véve kutatások sora, illetve a múzeumok és idősök közötti kommunikáció erősödése kifejezetten elősegíthetné az intézmények és az idősök táborának jó kapcsolatát, konstruktív együttműködését, és a múzeumi gerontológia kifejlődését, meggyökeresedését hazánkban.

Felhasznált irodalom

- Bajusz Klára (2008): Az időskori tanulás In: *Új Pedagógiai Szemle* 2008, 3.sz.
<http://www.ofi.hu/tudastar/bajusz-klara-idoskori> (2015.04.30.)
- Castells, Manuel (2012): Múzeumok az információs korszakban In: Palkó Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. Képzeltbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Ráció, Budapest, 30-43.
- Dunainé Nagy Borbála (2012): Idősök és Szépkorúak a Herman Ottó Múzeumban
<http://www.hermuz.hu/muzeumandragogia/news.php?readmore=14> (2015.05.03.)
- Hatalmas érdeklődéssel indult a Soproni Nyugdíjas Egyetem (2011.04.01.)
http://jokortv.hu/hirek/hatalmas_erdeklodessel_indult_a_soproni_nyugdijas_egyetem (2015.05.07.)
- Kárpáti Andrea (2011): A múzeumok virtuális valósága In: Vásárhelyi Tamás- Kárpáti Andrea (szerk.): *Múzeumi tanulás*. Magyar Természettudományi Múzeum, Typotex, Budapest, 207-210.
- Kárpáti Andrea-Vásárhelyi Tamás (2011): Előszó In: Vásárhelyi Tamás- Kárpáti Andrea (szerk.): *Múzeumi tanulás*. Magyar Természettudományi Múzeum, Typotex, Budapest, 9-13.
- Koltai Zsuzsa (2011a): *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa*. A múzeumi kultúráközvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata (Iskolakultúra könyvek 41.), Gondolat, Veszprém
- Koltai Zsuzsa (2011b): Múzeumpedagógia-Múzeumandragógia. In: Vásárhelyi Tamás- Kárpáti Andrea (szerk.): *Múzeumi tanulás*. Magyar Természettudományi Múzeum, Typotex Kiadó, 101-103.
- Kurta Mihály (2010): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi kultúráközvetítésben. In: Kurta Mihály- Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia. Az I: Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc-Szentendre, 23-54.
- Kurta Mihály (2012): *Múzeumandragógia Magyarországon*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest; Budapest-Szentendre
- Pethő László (2008): A komfortérzet megtartása – az időskorúak tanulásának problémái és megoldási lehetőségei
<http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/tanulmanyok/petho-laszlo--a-komforterzet-megtartasa---tanulmany-az-idoskoruak-tanulasarol.html> (2015.04.30.)
- Szabó Gergely (2012): Az időskorúak és a múzeum kapcsolata
<http://www.idostanulas.eoldal.hu/cikkek/hallgatoi-munkak/szabo-gergely--az-idoskoruak-es-a-muzeum-kapcsolata.html> (2015.05.03.)
- Tűljelentkezés a nyugdíjas egyetemen (2011.04.09.)
http://jokortv.hu/hirek/tuljelentkezés_a_nyugdijas_egyetemen (2015.04.01.)

Vásárhelyi Tamás (2009): Múzeum és tanulás egész életen át In: Vásárhelyi Tamás- Kárpáti Andrea (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve. A Bevezetés a múzeumi ismeretterjesztésbe és a Természettudományos múzeumi ismeretterjesztés továbbképző tanfolyamok jegyzete*. Magyar Természettudományi Múzeum-ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Informatótechnológiai Központ, Budapest, 81-82.

SINKÓ ISTVÁN

Kortalan kreativitás: időskorúak képzőművészeti alkotómunkája szakköri keretek közt

Absztrakt: A „szunnyadó” kreatív képességek előhívása bármely életkorban – így akár felnőtt-vagy időskorban is lehetséges. Az igény az alkotó munkára, az alkotásra magára, az önkifejezésre a kisgyermek számára egy kommunikációs forma, a felnőtt az önmegvalósítás újabb állomásaként, vagy épp életmód-váltásként éli meg. Egy „késői kezdés” még nem jelent eleve sikertelen és lemaradó helyzetet az alkotó munkában. Évtizedek óta vezetek/vezetünk felnőtt szakkört a Magyar Nemzeti Galériában a GYIK (Gyermek és Ifjúsági Képzőművészeti) Műhely „melléküzemágaként” előbb Szemadám György, majd 25 évig Lajta Gábor festőművésszel, jelenleg Juhász István festő-restaurátorral. **Kulcsszavak:** kreativitás, képzőművészet, szakkör.

Ez a műhelymunka először inkább felkészítő jellegű volt 16-24 év közötti fiatalok számára, de az évek során egyre több- az idősebb generációhoz tartozó-jelentkező túnt fel, akik számára teljesen mást jelentett, s mind a mai napig mást jelent a szakköri munka. Nem felkészíteni, hanem rávezetni, megismertetni és saját kezdő, vagy haladó alkotómunkájukban segítséget nyújtani –ezzé vált a mi csoportvezetői feladatunk számukra, ezt az igényt fogalmazzák meg és várnak tőlünk segítséget.

De miért, milyen rejtett, vagy alig titkolt ambíciókból kifolyólag jelentkeznek? Mi az, ami a tárgy és alakrajzolásban oly komoly elmélyültséget ad számukra? Mit akarnak kezdeni az itt megszerzett tudással? Egyáltalán tudják-e, érzik-e, hogy ez a tevékenység egy mesterség alapjainak megismerését, egy szakmai kiképzést is jelent, nem csupán önfeledt önkifejezést, a Szép létrehozását? Azaz, felmérték-e a kockázatokat, a kudarc lehetőségét is? Vagy nem is érheti kudarc azt, aki nem megélhetési, eladási, üzleti szándékkal kezd bele a képzőművészettel való foglalkozásba?

Izgalmas beszélgetések és önvallomásszerű kis írások születtek a jelenleg 12-15 idősebb szakköri taggal folytatott „interjúk” nyomán. Az eredmény egy előadásáá teljeseedett ki, melyet tavaly májusban a Szenior Akadémián tartottam meg. Alant azok a kis interjúrészletek olvashatóak, melyeket néhány önként vállalkozó tag osztott meg velem, arra a kérdésemre, mi motiválta a festészeti praxissal való foglalkozásra.

„Én egy későn érő típus vagyok, 27 évesen tanultam meg először biciklizni, 42 évesen úszni, és akkor szültem, először, és bizonyára utoljára, és 2008-ban kezdtem újra rajzolni hosszú pauza után. Remélem nem hiába. Egyébként a flow sem új keletű találmány, már az ókori kínai taoista bölcsek is ismerték a "yü" fogalmát, ami lebegést, áramlást jelent. A megfelelő tudatállapotot. Én úgy tapasztaltam, hogy akkor készültek igazán jó fotók, írások, képek, ha sikerült ebbe a tudatállapotba jutnom. Egyébként csak a felszín sűrűltam.” (S. É. fotós)

„A festészet iránti érdeklődésem gyerekkoromban kezdődött és a szüleimnek köszönhetem, akik múzeumokba, kiállításokra vittek. Művészettörténeti könyveket olvastam, de mégis inkább a közgazdasági egyetemre jártam, igaz, hogy hallgattam előadásokat a bölcsészkaron is. - Az-

tán már elmúltam ötvenéves, amikor egy hirdetésen megakadt a szemem: „Rajz és festőtanfolyam azoknak, akik mindig szerettek volna, de sohasem mertek”. Így kezdődött. – Festményeimben keresem a szépet, az egyedít, és igyekszem megmutatni azt a kort, amelyben élek. Közgazdász és „magánfestő” – talán így jellemezhetem magam. (R. T. közgazdász)

„A bécsi erdőkben láttam először egy egészséges igazi erdőt. Mivel a rokonaink lakhelyéhez közel volt, kerestem magamnak egy botot, és mint egy megszállott minden nap kigyalogoltam az erdőbe és nem tudtam betelni a látottakkal. (Előtte csak a Kispest és Kőbánya határán elültetett poros akácfa védőerdőcskét ismertem.) Na, mindezek hatására, először életemben, teljesen magamtól elkezdtem rajzolgatni, fákat, virágokat, mesekönyvből állatokat stb. és egy vonallal egyből jól sikerültek (semmi keresgélés, mint mostanában). Ez a kreatív időszak visszatérve úgy folytatódott, hogy apám előbányászott a számtalan szakkönyvei közül egy osztrák rajzoktató könyvet. Abból rajzolgattam le őz, ló, kutyafejeket, gyönyörű alpesi tájakat, sziklával, fenyőfákkal távoli, hófedte csúcsokkal stb. húzzam utána ki a vonalakat. Egy sor boldogtalan szerencsétlenséget, rossz házasságot stb. bevonzottam magamnak és nem volt erőm sokáig változtatni és meg voltam győződve, hogy ez a vezekelésem része. A megbékélést végre önmagammal és hitet a jövőben, az u. n. Pránas természetgyógyászokhoz való csatlakozás és a spiritualitásuk hozta, akik a tibeti Buddhizmus talaján igyekeznek tudatosan élni és segíteni másokon, önmagukon.” (R. A. üzletkötő, osztrák- magyar kettős állampolgár)

„Külker Főiskolát végeztem, a külkereskedelemben, majd bankban dolgoztam. Amikor nyugdíjasként nem találtam munkalehetőséget, elhatároztam, hogy azt teszem, amit mindig is szerettem volna: megtanulok rajzolni. Jó döntés volt, kellemes időtöltésnek bizonyult. Nagyszerű élmény az alkotás. Az új életcél mellett még új társaságot és barátokat is találtam. Ceruzával, szénnel, pasztellkrétával, akril- vagy olajfestékkel dolgozom” (D. V. M nyugdíjas külkeres)

„Kedvem telik benne, nem nagy cél van kitűzve, hanem tervek, indítatások az alkotás örömeként, azok mind jobbá tételeként. S ha ez még másoknak is örömet okoz, az a bónusz.” (Nagyné K. É. nyugdíjas tanár)

Mint látható ahány személyiség annyiféle feladat hárul a velük foglalkozó tanár-mester pedagógusra. Egy szakkör-különösen egy alkotó tevékenységet is fejleszteni kívánó szakkör-vezetése ezt a sokféleséget beépíteni és feldolgozni tudja, nem is lehet más módszer a „növényedékek” segítésére, támogatására, máskülönben személytelen tanfolyami léggör és hangulat uralná a műhelyt. Fontos a tapasztalatok-élet, lét, szellemi tapasztalások-előhívása, az azokra való építés. Ez akkor is igaz, ha az illető még kezdő. Sőt leginkább a szellemi útra terelés, a belső elköteleződés támogatása válik célszerűvé.

A mi szakkörünk a Galéria Kör a Magyar Nemzeti Galéria egyik harmadik emeleti helyiségében található, fantasztikus panorámával a városra, alattunk, mellettünk műkincsek, múzeumi értékek sokasága, közvetlen közelünkben restaurátor műhelyek. Ezek mind remek támaszai a tudás megszerzésének, hivatkozási alapok, témák és példák. Ennek kihasználása a mi helyzeti előnyünk más szakkörökkel szemben.

Egykor nagyon lenéztem és elvettem a „dilettáns és amatőr „tevékenységet, ma idősebb és tapasztalt művész-tanár koromra tisztelettel és nagy segítőkészséggel fordulok azokhoz a vállalkozó kedvű érdeklődő, életük bizonyos korszakát egy teljesen új, kreatív területen kipróbáló kortársaimhoz, akik bizalommal és várakozással vágnak neki egy nehéz és ismeretlen vizek felé tartó kalandos útnak. Koruk, egészségi állapotuk nem akadály, csupán a saját kreativitásuk, annak minél erőteljesebb megjelenítése a fontos számukra.

A múzeum mint az egész életen át tartó tanulás kultúraközvetítő bázisa

Absztrakt: A Wosinsky Mór Megyei Múzeum minden korosztálynak szervez programot az óvodásoktól a nyugdíjasokig. Célunk és feladatunk olyan, feltehetően nagy érdeklődésre számot tartó kiállítások rendezése, közönségcsalogató programok szervezése, amelyek a mai kor igényeinek, elvárásainak eleget téve, a látogatóbarát múzeum elvét szem előtt tartva széles közönségrétegeket mozgatnak meg. Intézményünkben a legfiatalabb korosztályn kívül a másik leginkább motiválható réteg a nyugdíjas korosztály, akik egyrészt a múzeumi rendezvények potenciális látogatói bázisát jelentik, másrészt szükség szerint önkéntesként segítik az intézmény munkáját. A múzeum kutatási- és gyűjtőterületei iránt érdeklődő aktív dolgozók, nyugdíjasok számára – az élethosszig tartó tanulás elvét figyelembe véve – évek óta szervezünk kiállításokhoz kapcsolódó rendezvényeket, tudományos és ismeretterjesztő előadásokat, könyvbemutatókat, hangversenyeket, dramatikus bemutatókat, családi hétvége programok, irodalmi esteket. **Kulcsszavak:** múzeumandragógia, szépkorúak, Wosinsky Mór Megyei Múzeum, aktív időskorúak, egész életen át tartó tanulás.

Közművelődési tevékenységünk alappillére a múzeum kiállítás-hasznosítási koncepciója. Célunk és feladatunk olyan, feltehetően nagy érdeklődésre számot tartó kiállítások rendezése, közönségcsalogató programok szervezése, amelyek a mai kor igényeinek, elvárásainak eleget téve, a látogatóbarát múzeum elvét szem előtt tartva széles közönségrétegeket mozgatnak meg. Időszaki kiállításaink témáit is – a látogatói igények felmérése alapján – úgy igyekszünk összeállítani, hogy lehetőség szerint a múzeum szinte valamennyi kutatási és gyűjtőterületét fellelje, ugyanakkor látogatóbarát, interaktív eszközeivel a közönség igényeinek is eleget tegyen.

A szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeumban – mint oly sok más muzeális intézményben – évtizedek óta szervezünk felnőtteknek (is) szóló programokat. Az óvodások, az általános és középiskolás tanulók, főiskolai hallgatók rendszeres látogatói a célirányosan nekik szervezett múzeumi óráknak, tematikus foglalkozásoknak, múzeumi szakkörnek vagy vetélkedőknek, különböző pályázatoknak, nyári táboroknak. Ugyanakkor fontosnak tarjuk azt is, hogy az egész életen át tartó tanulás¹ jegyében az aktív dolgozóknak és a nyugdíjasoknak is szervezünk közönségcsalogató programokat, mellyel hozzájárulunk a szabadidő tartalmas eltöltéséhez, az önképzéshez, személyiségfejlesztéshez, hiszen a kultúra, közművelődés, múzeumi közművelődés társadalmi feladatainak ellátására, teljesítésére rendkívül nagy a közösségi igény.²

A múzeumandragógia a múzeumok, a muzeális jellegű intézmények, civil közösségek, a kulturális örökség védelmével, őrzésével megbízott szervezetek felnőttképzési, felnőttoktatási, felnőtt-nevelési tevékenységének lehetőségeit, feltételeit vizsgálja, valamint azokat a törvényszerűségeket igyekszik feltárni, amelyek intézményes vagy intézményen kívüli múzeumi keretek között hatékonyabbá tehetik a felnőtt egyének, közösségek számára az egész életen át tartó tanulási, képzési, önképzési, személyiségfejlesztési eredményeit. A pedagógia, az andragógia és a gerontológia azonos szinten elhelyezkedő, egymással egyenértékű elemek, és ezek

---

¹ Kóczyáné 2002. 44-49.

² Kurta 2010. 23-54.

szervesen kapcsolódnak az általános emberneveléshez³. A neveléstudomány egy specifikus területét jelenti a felnőtt korúak múzeumi nevelése, oktatása és képzése, amely az élethosszig tartó tanulás jegyében rendkívül fontos szerepet tölt be a múzeumok közönségkapcsolati tevékenységében. Míg a múzeumpedagógiai foglalkozások célközönsége a gyermek, addig a múzeumandragógia a felnőttek, a múzeumgerontológia pedig az idősek, szépkorúak múzeumbeli nevelésével foglalkozik. A múzeumban szervezett programjaink nagy része elsősorban a gyermekeknek, diákoknak szól, ugyanakkor arra törekszünk, hogy a felnőtt korosztály számára is biztosítani tudjuk a múzeumi tudásközvetítés lehetőségét. Mindezt az is indokolja, hogy az OKM megbízásából mintegy 12 hónapon át tartó országos látogatói felmérés, adatgyűjtés szerint a válaszadók mindössze 19 százaléka volt 18 éven aluli, 81 százaléka a felnőtt korosztályhoz tartozott.⁴ Ezért nagyon fontosnak tartjuk, hogy a 3-18 évesek számára korosztályonként ajánlott programkínálatához hasonlóan a felnőtt korosztályt is differenciáljuk életkor, foglalkozás, érdeklődési terület szerint, s ennek megfelelően kínáljuk adekvát módon a nekik szóló programokat.

A Wosinsky Mór Megyei Múzeum felnőtt célközönsége:

- főiskolások, egyetemi hallgatók,
- pedagógusok,
- társintézmények munkatársai,
- kultúra iránt érdeklődő aktív dolgozók,
- nyugdíjas korosztály,
- kultúrával (is) foglalkozó civil szervezetek,
- Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület szekszárdi klubja.

A felnőtt korosztály legfiatalabb tagjait a főiskolások, egyetemisták képezik. Megyeszékhelyünkön mindössze egyetlen felsőoktatási intézmény működik, a PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar. A felsőoktatási intézményből elsősorban a pedagógia valamint a turizmus – vendéglátás szak hallgatói látogatják rendszeresen az intézményünk által szervezett programokat. A másik célközönség a pedagógusok, akik egyrészt tanítványaikat hozzák a különböző múzeumpedagógiai foglalkozásokra, másrészt kiállításnyitók, kiállításhoz kapcsolódó rendezvényeken, előadásokon, könyvbemutatókon vesznek részt. A társintézmények munkatársai is képviseltetik magukat a fenti programokon kívül különböző szakmai fórumokon, információs napokon. Kerekasztal-beszélgetéseken vesznek részt, közösen dolgozzuk ki, szervezzük és bonyolítjuk a városi vagy megyei rendezvényeket, múzeumi műhelymunkákat.

Nehezebb a helyzet a kultúra iránt érdeklődő aktív korosztállyal, ugyanis az a tapasztalatum, hogy ez a korosztály – munkavállaló révén – lényegesen kevesebb időt tölt el múzeumban. Eddigi tapasztalataink azt bizonyítják, hogy nagyobb létszámmal a családi hétvége programokat – különös tekintettel a múzeumi gyermeknapra –, valamint az országos nagyrendezvények közül a Múzeumok Éjszakáját látogatják. Sajnálatos módon megyeszékhelyünkön a nyári turizmus sem játszik döntő szerepet, nem számottevő a csoportos felnőtt látogatók száma sem, ellentétben az ország más pontjain lévő várak, kastélyok, történelmi emlékhelyek közönségcsalogató szerepével.⁵

---

³ Kurta 2007. 84-96.

⁴ Puczko 2009. 8-91.

⁵ Puczko 2008. 19-38.

A leginkább motiválható réteg a nyugdíjas korosztály és a Tájak-Korok-Múzeumok klub – többségében nyugdíjas – tagjai, ők szinte valamennyi felnőtteknek szóló rendezvényünk aktív résztvevői. Az elmúlt évek során jelentősen változott a kultúrával is foglalkozó civil szervezetek és a múzeum közötti együttműködés minősége is. Számos rendezvényt közösen szervezünk, bonyolítunk, az egyes civil szervezeteken keresztül szélesebb rétegekhez jutunk el. Fontosnak tartjuk, hogy a múzeumi szemléletváltás jegyében nyitottá váljunk, olyan közönségszolgálat, látogatóbarát programokat szervezzünk, mellyel vonzóvá tesszük kiállításainkat, egyúttal növeljük látogatottságunkat. A gyűjtemény bemutatásán, feldolgozásán túl lehetőséget biztosítunk annak népszerűsítésére, interaktív megismertetésére is. Teljes mértékben azonosulunk Dr. Cseri Miklós, a szentendrei Szabadtéri Múzeum főigazgatójának megfogalmazásával, miszerint „*A múzeum nem önmagáért való, hanem a közönségért, a múzeumot eltartó társadalomért*”⁶

Felnőtteknek (is) szóló programtípusok:

- tárlatvezetések;
- *Múzeumi esték* előadás sorozat;
- évfordulókhoz, eseményekhez kapcsolódó programok;
- diákok előadásai felnőtteknek;
- könyvbemutatók;
- hangversenyek, dramatikus bemutató foglalkozások;
- kiállításnyitók, tárlatokhoz kapcsolódó programok;
- pályázatok;
- családi hétvége programok;
- Múzeumok Éjszakája országos nagyrendezvény;
- Múzeumok Őszi Fesztiválja programsorozat;
- MOKK rendezvények;
- TKM klub rendezvényei.

A tárlatvezetés a múzeumok történetének egyik legrégebbi közönségkapcsolati módszere. Intézményünkben ez nagy hagyományra tekint vissza, hiszen a századfordulón már Wosinsky Mór, a múzeum alapító igazgatója, majd a bibliofil tudós nyomdokain haladva a Múzeumegyesület tagjai minden ellenszolgáltatás nélkül tartottak tárlatvezetések, tudományos-ismeretterjesztő előadásokat.⁷ Napjainkban is rendszeresek a különböző korcsoportoknak tartott vezetések.

A történelem iránt érdeklődő főiskolások, aktív dolgozók, nyugdíjasok számára – az élet-hosszig tartó tanulás elvét figyelembe véve – szervezünk előadásokat főként az őszi, téli hónapokban. Ezt a célt szolgálja a közel húsz éve rendezett *Múzeumi esték* című népszerű ismeretterjesztő sorozat, melynek tematikái évről-évre változnak, évfordulókhoz, jeles eseményekhez vagy várhatóan érdeklődésre számot tartó témákhoz kapcsolódnak. Így például az autópálya ásatás befejezését követően *Az elmúlt évtized régészete Tolnában* címmel szerveztünk hat-hat részből álló előadást. A következő évben *A sors embere* sorozatunk azt kutatta, mennyire volt egy adott történelmi esemény meghatározója az a személy, akihez kötődött. Szintén nagy érdeklődés kísérte a *Nők a történelemben*, a *20. századi portrék*, a *Történelmi krimik – krimi*

---

⁶ Cseri 2010. 97-103.

⁷ Gaál 1977. 3-27.

nális történelem, a *Királyi legendák*, az *Ezerarcú kultúrák* valamint az I. világháború kitörésének 100. évfordulóján a *Szarajevótól Trianonig* című sorozatunkat is. Az előző években vendégül láttuk többek között Katus Lászlót, Ormos Máriát, Majdán Jánost, Hahner Péter, Majoros Istvánt, Hermann Róbertet, Bebesi Györgyöt, Harsányi Ivánt valamint az adott témák ismert helyi szakteknitelyeit. Egy-egy előadáson a résztvevők száma közel hetven fő volt.

Kezdeményező jelleggel indult a 2014/15-ös tanévben a Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület és a múzeum közös szervezésében a *Kedvenc témám – Honismeret a múzeumban* című nyolc részes sorozat, melynek előadói neves helyi kutatók, helytörténészek és középiskolás ifjú tudorok.

Intézményünkben nem csupán a témák jeles kutatói, hanem alkalmanként tehetséges, egy-egy történelmi személy, esemény ismeretében jártas diákok is tartanak előadást – felnőtt közönségnek. Nagy érdeklődés kíséri a kiállításnyitókat, tárlatokhoz kapcsolódó programokat, könyvbemutatókat, hangversenyeket, dramatikus bemutatókat (pl. betlehemes játék). Lehetőséget biztosítunk felnőtt látogatóinknak arra is, hogy pályázatainkon részt vegyenek (pl. karácsonyfa díszítő, adventi koszorú készítő pályázatok). Egyik legnépszerűbb, legtöbb látogatót vonzó rendezvényeink a családi hétvége programok, melyeken unoka – szülő – nagyszülő egyaránt képviselteti magát. A nagyrendezvényeken, a Múzeumok Éjszakáján, a Múzeumok Őszi Fesztiválján, s nem utolsósorban a Múzeumi Világnap programjain szintén jelentős a felnőtt látogatók száma. Felsoroltakon kívül alapvetően a felnőtteket, különös tekintettel a megye múzeumainak, tájházainak, helytörténeti gyűjteményeinek közművelődéssel (is) foglalkozó munkatársait valamint a pedagógusokat célozzuk meg a Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ megbízásából végzett programok szervezésével. Arra törekszünk, hogy minél szélesebb körben tájékoztassuk az érdeklődőket a MOKK által szervezett felnőttképzési programokról.⁸ Célunk a megyében működő múzeumok közötti együttműködés erősítése, új kiállítóhelyek vezetőivel a kapcsolat felvétele, kiépítése, a korszerű és hatékony múzeumi közművelődési, oktatási-képzési, közönségkapcsolati tevékenység, a jó gyakorlatok adaptálása, széleskörű elterjesztése. A programokat, módszertani műhelyfoglalkozásokat nem csupán a megyei múzeumban, hanem kihelyezett helyszínen, a megye különböző településein, alkalmanként más-más muzeális intézményben tartjuk.

Múzeumpedagógiai, múzeumandragógiai, kulturális rendezvényeink nagyobb része díjtalanul látogatható, így lényegesen magasabb az ingyenes látogatók száma a fizetőknél. Intézményünk látogatóinak legnagyobb része a szervezett programok résztvevői, sajátos módon – vidéki kisváros múzeumaként – kevésbé számíthatunk a fizető, egyénileg vagy csoportosan érkező bel- és külföldi turistákra. Természetesen nem vehetjük fel a versenyt az országos nagy múzeumokkal, kiemelt történelmi emlékhelyekkel, ismert várakkal, kastélyokkal, turisztikai látványosságokkal.⁹

Múzeumandragógiai programtípusaink sorában fontosnak tartom megemlíteni a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület Szekszárdi Klubja által szervezett, éves tematika szerint összeállított programkínálatot. A mintegy negyed évszázaddal ezelőtt megalakított klub aktuális évi programtervét január elején, az éves közgyűlésen a klubtagok javaslata, véleménye, előzetes igényfelmérés alapján állítjuk össze. Talán ezzel is magyarázható az a nagy érdeklődés és rész-

⁸ Káldy 2010. 175-183.

⁹ Veres 2009. 46-52.

vételi arány, amely programjainkat kíséri. Általában kéthetente csütörtökön, évente 30-35 alkalommal szervezünk programot. Kínálatunk, ajánlataink a kulturális értékekre hívják fel a figyelmet, programjaink is erre támaszkodnak. Klubunk rendszeres programjaival lehetőséget kínál a város, a megye és nem utolsósorban a távolabbi települések helytörténetének, nevezetességeinek megismerésére. Miután a TKM klub háttérintézménye a múzeum, így a meglehetősen nagy létszámú, több mint 460 fős klub tagsága egyúttal az intézmény rendezvényeinek potenciális látogatói bázisát is jelentik, alkalmanként a klubtagok önkéntesként segítenek a nagyrendezvényeken (pl. Múzeumok Éjszakáján) teremőrzési feladatok ellátásában.

A Wosinsky Mór Megyei Múzeum központi épületén kívül az intézmény kiállítóhelyein, a Babits Mihály Emlékházban, az Irodalom Háza – Mészöly Miklós Múzeumban és a 2014 őszen megnyílt Vármegyeházi Kiállításban is szervezünk programokat különböző korosztályok számára. Utóbbi intézményben a helyi lehetőségeket kihasználva, külön múzeumpedagógus kolléga irányításával alakítottuk ki múzeumpedagógiai programkínálatunkat.

A közönségkapcsolat, a marketing, a PR tevékenység egyik legjelentősebb feladatköre az intézmény híreinek eljuttatása, közvetítése a nagyközönséghez egyrészt a média segítségével, másrészt továbbítása adott célközönség felé. A múzeumok sokoldalú, speciális tevékenységű szervezetek, ezért célszerű az ún. szolgáltatás marketing alkalmazása.¹⁰ Programjainkról, rendezvényeinkről rendszeresen, havonta küldünk tájékoztatót interneten keresztül a médiáknak (Tolnai Népújság, Szekszárdi Vasárnap, Antritt Rádió, Tolnatáj Televízió stb.), a megye kultúrával foglalkozó civil szervezeteinek. Fent nevezett médiák többsége az aktuális információkról napra kész, folyamatos tájékoztatást ad az olvasóknak, illetve a nézőknek, hallgatóknak. Alkalmanként egy-egy rangosabb, nagyobb publicitást igénylő eseményről, rendezvényről a médiák – kérésünkre megfelelően – előzetesen hírt is adnak, majd programjainkról képes riportot készítenek, melyet értelemszerűen a napi híradóban, esetenként külön rövidfilm összeállításban, illetve a következő napi sajtóban jelentetnek meg. Ugyanakkor a korszerű tájékoztatás egy igen fontos alappillére a múzeum naprakész, aktuális híreket folyamatosan közlő honlapja, melyet 2014-ben több mint 15.000-en tekintettek meg. Szintén jelentős információs bázisnak tartjuk a Facebook internetes közösségi oldalt, melyen az intézmény mintegy 2.700 „ismerős” számára ad tájékoztatást a múzeum különböző rendezvényeiről. Felmérések szerint ez a közösségi oldal egyre inkább terjed az idősebb korosztály körében is. Minél több jó sajtókapcsolattal rendelkezünk, annál több helyen olvashatnak rólunk, láthatnak, hallhatnak bennünket, így a látogatók még szélesebb körben elérhetők.

Felhasznált irodalom

- Cseri Miklós (2010): Szemléletváltás a múzeumokban In: BEREZKY Ibolya – SÁGHI Ilona (szerk.): *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában. Múzeumi iránytű 4.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 97-103.
- Gaal Attila (1977): Tolna vármegye múzeumának megalakulása és közművelődési tevékenysége a század első évtizedeiben In: Szilágyi Miklós (szerk.): *A szekszárdi Béni Balogh Ádám Múzeum évkönyve VI-VII.* Szekszárd, 3-27.
- Káldy Mária (2010): Felnőttképzési programok a Múzeumi Oktatási és Képzési Központban In: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság- Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Miskolc – Szentendre. 175-183.

---

¹⁰ Némedi Varga 2009. 6-10.

- Kóczyánné Szentpéteri Erzsébet (2002): Lifelong learning, azaz egész életen át tartó tanulás a múzeumban – Európai várakozások és a hazai helyzet In: Lengyelné Kurucz Katalin (szerk.) *Országos Múzeumi Közművelődési Konferencia: Esztergom, 2002. június 26-28.* Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest. 44-49.
- Kurta Mihály (2010): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi kultúraközvetítésben In: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság-Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Miskolc – Szentendre, 23-54.
- Kurta Mihály (2007): Múzeumandragógia. Paradigmaváltás a múzeumi kultúra közvetítésben In: Pató Mária (szerk.) *Nyitott kapukkal. Múzeumok ma-holnap.* Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza- Szolnok, 84-96.
- Némedi Varga Zoltán (2009): Marketing a múzeumok szolgálatában In: Pató Mária (szerk.): *Nyitott kapukkal – Kapun kívül és belül. Múzeumi iránytű 1.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 6-10.
- Puczkó László (2008): A Magyar Múzeumok Kutatás turisztikai vonatkozásai. In: Víg Annamária (szerk.). *Múzeumi Közlemények 2008/2.* Budapest 19-37.
- Puczkó László (2009): A kutatás eredményei In: Víg Annamária (szerk.) *Múzeumi Közlemények 2009/1.* Tematikus szám Budapest.
- Veres Gábor (2009): A kulturális örökségre épülő turizmus az egri Dobó István Vármúzeumban In: Pató Mária (szerk.) *Nyitott kapukkal – Kapun kívül és belül. Múzeumi iránytű 1.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 46-52.

V. Múzeumi tanulást támogató innovációk az interpretációban és a kiállításrendezésben

---

TOMBÁCZNÉ VÉGH KATALIN—SZABÓNÉ BOGNÁR ANIKÓ

A Hazatérnek... 1914–2014 című kiállítás rendezésének módszertani kérdései

Absztrakt: A Nagy Háború 100. évfordulója alkalmából 4 év áll rendelkezésünkre a méltó megemlékezésre, a múzeumlátogató közönség figyelmének e téma felé fordítására. 100 év nem oly hosszú idő, hogy elfeledhetnénk a Nagy Háború borzalmait, véráldozatát és a magyar katonák helytállását. Ennek ellenére a társadalmi emlékezetből mára kikopott, történelmi tananyagként szorult vissza. Az egyéni emlékezet, a katonák leszármazottai már csak szilánkokat őriznek nagyapáik, dédapáik sorsáról, történeteiből. Az első világháborúval a magyar történelem más irányt vett, következményeit a mai napig viseljük. Több magyar katona halt meg az első világháborúban, mint bármely más korábbi és későbbi háborúban. A Kecskeméti Katona József Múzeum kiállítása a muzeológia eszközeivel állított emléket a hősöknek, az áldozatoknak, a sok százezernyi magyar katonának. **Kulcsszavak:** muzeológia, módszertan, értékközvetítés.

A kiállítás alap gondolata egy magyar és olasz magángyűjtők, civil szervezetek, múzeumok tárgyananyagából összeállított időszakos és vándorkiállítás az első világháború általános bemutatására. A kiállítás széles társadalmi összefogással valósult meg. A goriziai–doberdói területről olasz magángyűjtők eredeti csatater anyaga került a vitrinekbe. Olaszországból velünk együttműködő magángyűjtők csatater anyagát mutatjuk be, az egykori ádáz csaták helyszínéről gyűjtött tárgyakat: kulacsokat, palackokat, buzogányokat, boxereket, gyógyszeres üvegeket, fegyvereket, homokzsákokat, szögesdrótot, drótvágókat, rohamsisakokat stb. A katonák tárgyi emlékei hazatértek néhány hónapra... Ezek a tárgyak az utódok nemzettudata erősítésének szolgálatába álltak, majd visszatérnek az immár békés, sziklás Doberdóra, sok ezer katona végső nyughelyére. A magyarországi muzeális intézmények és nagyobb részt magyar gyűjtők rendkívül gazdag és sokszínű tárgy- és fotóanyaga is bemutatásra került. A kiállítás létrejöttében különösen jelentős szerepet játszottak a múzeum munkáját segítő egyesületek.

A küldetés nélküli kiállítás pusztán tárgyraktár. 100 év nem oly hosszú idő... A kurátorok célja a lélekre tartalmában és látványelemeiben is maradéktalanul ható kiállítás rendezése volt, hogy az I. világháború kitörésének 100 éves évfordulóján méltó, az emberek lelkét megcélzó kiállítással adózzunk hőseink emléke előtt. A kiállítással a lelket szeretnénk volna megérinteni, az érzelmekre hatni. Valamennyi feldolgozott témakör címét a magyar népdalkincs legszebb korabeli katonanótái adják. Célunk a nemzeti identitás erősítése, a múlt-ismeret igényének kiváltása. Küldetésünk az érzelmi azonosulás kiváltása mellett a tapasztalati úton való tanítás. Reményeink szerint a gondolatébresztő, figyelemfelkeltő kiállítás megtekintése után a látogató kézbe vesz egy-egy háborús visszaemlékezést, regényt vagy verset, esetleg történelmi tanulmányt, mert a megdöbbentő élmény után jobban szeretné ismerni a korszakot, mind a mikro- mind a politikatörténetét. A páratlanul gazdag anyaggal a Kecskeméti Katona József Múzeum Magyarország valamennyi első világháborús hősi halottjának és hadba vonult katonájának állított emléket, egyúttal emlékezteti a látogatókat nagyapáik és dédapáik emberfeletti teljesítményére és helytállására. A kiállítás főhajtás a 660 ezer hősi halott előtt. A koncepciónk: a magyar katona. A múzeum a harcok, a katonaelet, az állóháború, az iszonyatos emberáldozat

témáját emeli a kiállításba, a lövészárkok, a front embert próbáló, idegeket őrlő mindennapjait, halállal, szenvedéssel, bajtársiassággal és hazaszeretettel átszőtt világát.

Három emeleten, 14 termen keresztül ismerkedhet a látogató a magyar baka háborús útjával: a fronthétköznappal, az Isonzo-front kavernáival, a lövészárokkal, a fegyverekkel, a hadifogolyemlékekkel. Mire végigsétál a termeken, eljut a háború történetének fényvetítéses, animációs ismertetésétől az emberi sors-tragédiákon keresztül a katonatemetőkhöz. Kiemelt kiállítási egység a Doberdo a nagy számú olaszországi csatater-tárgyanyag miatt. A Doberdo-fennsík, az Isonzo völgye és Dél-Tirol három éven át maga volt a földi pokol. A Karszt-fennsíkon a küzdelem körülményei semmihez sem hasonlítottak. Forróság és fagy, szomjúság és férgek kínozták a katonákat. Rendet vágott soraikban a tüzérségi tűz, a megszámlálhatatlan repesz, a milliárd sziklaszilánk. A viszonylag kis kiterjedésű, kopár, víztelen sziklafennsíkon lövészárkot sem lehetett ásni, legfeljebb robbantani; a tüzérségi lövedék robbanásakor szétrepülő kövek jobban sebeztek, mint a gránátszilánkok; a halottakat pedig jószerivel el sem lehetett temetni. Ezért is maradt meg és él emléke napjainkig a népdalokban és a magyar nép történelmi emlékezetében. A megrendítő, látványos enteriőrök a katonák helyzetét teszik kézzel foghatóbbá, elképzelhetőbbé a látogatók számára. Azt a környezetet természetesen nem lehet visszaadni, ahol éveken keresztül ádáz harcok dúltak, de látványelemekkel, hang- és fényhatásokkal érzékeltethető. A halál közelsége, az élet törékenysége csak érintőlegesen tud megmutatkozni az enteriőrökben, de a kavernát, elsősegélyhelyet, lövészárkot végigjáró látogató számára bepillantást nyújt a háborús pokolba. Eredeti sírkövek, srapel-vázába helyezett virág. Katonatemető enteriőr s a vörösen izzó döbbenetes „adat”: 660 ezer hősi halott a történelmi Magyarország területéről. Egyetlen szám — óriási embertömeg. De minden egyes katona halála egyéni tragédia volt s nem csak a családjaik, hanem Magyarország számára is hatalmas veszteséget jelentett. A kecskeméti áldozatokról név szerint is megemlékeztünk, közzétéve a majd kétezer hősi halált halt katona nevét. A Cifrapalota első emeletén Ausztria–Magyarország fegyveres ereje került bemutatásra, a tárgyanyagban különösen gazdag fegyverszoba pedig az osztrák–magyar haderő legjellegzetesebb fegyvereit mutatja be a puskáktól és karabélyoktól kezdve a szuronyokon, pisztolyokon, kézigránatokon, gázálcokon, tüzérségi lőszereken át a kézitusa-harc fegyvereiig: a fokosokig, buzogányokig, gyalogsági ásókig. A hétköznapi tárgyak mellett egészen egyedi, ritka tárgyanyagot is a látogatók elé tárt a kiállítás. Az eredeti egyenruhák sora mellett vitrinekben kapott helyet Devecseri Schulteis Emil honvédtábornok emlékanyaga, személyes tárgyai, iratai, kitérítései.

A kiállítási koncepció 22 egységből épült fel. A Cifrapalota földszintjén 12, alapvetően enteriőrrel bemutatott téma került bemutatásra.

- 1.) „Fogadókapu” – korabeli harctéri fotók alapján
- 2.) „Fogadófal” – a látogató köszöntése

„Ismertem a Karsztot. Dolinagödrökkel meglyuggatott csupasz, sivár, lehangoló mészkövilágát, mely a világháború legszörnyűbb és leggyilkosabb csataterévé avatta a doberdói fennsíkot.” (Somogyváry Gyula)

- 3.) *„Kárpátokban megfújták a trombitát,
minden anya hazavárja a fiát.”*

A Monarchia védelmében

Dioráma fényvetítéssel: csapatmozgások, csaták, frontvonalak, közös és magyar ezredek elhelyezkedése valamennyi frontvonal mentén. A Monarchia domborzatára több vetítőgéppel

(projektorral) külön erre a célra megtervezett animációt vetítünk. A mozgókép a főbb toborzási helyeket, felvonulási útvonalakat, támadási irányokat, városokat stb. mutat be.

4.) Mindennapok a fronton

5.) *„Ellőtték a jobb karomat,
folyik a piros vérem.”*

Sebesültek, gyógyítás. Tábori orvosi felszerelés.

Kaverna berendezve elsősegélyhelynek és tisztii kaverna.

*"Kelet felől jön egy vonat, veres kereszt rajta,
Ablakába kikönyököl egy sebesült katona.
Karján kötött, fehér fátyol, hátra fújja a hideg szél,
Látod csárdás kisangyalom, hiába szeretted.”*

6.) *„Doberdóban hull a magyar rakásra,*

*Idehaza megy a sírás javába.
Sír az apám, sír az anyám, sír a szeretőm,
teli van a doberdói temető.”*

Berendezett enteriőr. Megépített lövészárók, löállások, kaverna, szemben a Doberdo-fennsík panorámaképen. Az enteriőrben a csatateren megtalált tárgyak kerülnek bemutatásra oly módon, hogy a látogatók átérezzék és megértsék Doberdo poklát, tudják, mit jelentett a magyar katonák éveken át tartó helytállása. Az ádáz csaták hangjai, folyamatos robbanás- és lövészek, fényhatások.

7.) *„Imádkoznék, hogy segítse őket haza a jó Isten,
Ne temessék Oroszország átkozott földjébe”*

Hit a fronton. Tábori pap emlékanyaga.

Megépített harctéri kápolna enteriőr, benne a kiállított tárgyanyag.

8.) *„Eltemetnek az erdei gyönygyvirágok,*

Megsiratnak a falumbeli leányok.”
„Kora délután van, az őszi nap bágyadtan süt, a tábori tisztelete s úr fekete talárja selymesen tündököl, s az öreg népfelkelők, akik egész éjjel sírt ásnak, fáradtan bólogatnak szavaira, amint búcsúztatja a még nem élt, de már halott fiatalokat, hogy álmodjanak a köves hant alatt boldog Magyarországról.”

Fotók, elesett katonák temetése.

9.) *„Estére indul az ezred...” –
és hajnalra halott...*

(Dobai Péter)

Halál... Fotók képernyőn vetítve.

10.) Tisztelet a helytállásért, főhajtás az áldozatok előtt

*„Asztalos, csinálj koporsót, egy egész ezrednek valót.
Nagy betűvel írd rá aztat,
Itt nyugszik egy ezred baka,
Megnyugodtak.”*

A terem hosszú fala előtt: végtelenített katonatemető fotó, 660 000 magyar halott katonát jelképezve. A kép térbelivé válik a padlón eredeti sírkövek enteriőrbe állításával.

11.) Kecskeméti áldozatok névsora és adatai.

12.) Sebesült tárgyak. Átlótt, roncsolt használati tárgyak, sisakok, csajkák, kulacsok, olasz halálosztagosok páncélja.

A Cifrapalota 1. emeletén tíz téma jelent meg alapvetően hagyományosnak mondható, vitrines, tárlós bemutatással.

13.) „*Beálllok rózsám katonának,
vagy huszárnak, vagy bakának.*”

Egyenruhák, fegyvernemek, alakulatok.

Korabeli gyalogos, léghajós, lovassági stb. egyenruhák.

Fotón: huszárok, honvédek, tüzérek, lángszórósok, pilóták, hadi rajzoló, gyalogosok, népfelkelők stb. Tárgyak: korabeli papírmásé katonák, öltöztetős babák, a fegyvernemek egy-egy jellegzetes tárgya.

14.) Tábornoki emléktárgy

Devecseri Schultheisz Emil (Devecser, 1854. – Budapest, 1928. aug.) honvédtábornok személyes tárgyai, kitüntetései és iratanyaga. Unikális, egyedi és eredeti tárgyanyag.

15.) „*Nincsen párja a Mollynary-bakának...*”

A kecskeméti császári és királyi 38. gyalogezred a háborúban

„*Ahol a harcok fergetege a legviharosabban dúlt: a szerb ingoványokban, az orosz sztyepéken, a Kárpátok bércein, a karsztok szakadékain, a Piave kanyargó folyásánál, ők mindenütt ott küzdöttek a legelső sorban, ontották bőven ömlő vérüket és soha nem kicsinyellhető részt vettek ki belőle, hogy a megszentelt haza földjét ellenség lovának patája nem gázolhatta*”

16.) „*Szólnak az ágyúk, ropognak a masingeberek...*”

Fegyverek. Kézi tusa. Lövészárokharc fegyverei.

„Fokos” hadosztály, fokosok, kardok, szuronyok stb.

17.) „*Tudatom sorsomat...*” A lövészárok művészete

Háborút megjárt emléktárgyak

Az egységben eredeti tárgyak (faragások, gyermekjátékok, emlékgyűrűk, levelek, naplók, tintatartók, gránáthüvelyből készült vázák, mozsarak, emlékképek, faragott szikladarabok, képeretek stb.).

18.) Hadifogság

Az előző egység folytatása. Fogságban készült tárgyak vitrinben elhelyezve: cigarettatarók, szivaradozók, sétabotok, papírvágó kések, díszképek.

19.) „*Viselem a Ferenc Jóska csákóját...*”

Sapkajelvények, alakulatjelvények.

20.) Kitüntetések

A kisméretű, fali tárlón elhelyezett kitüntetések közül néhány nagyításban jelenik meg. A falon fotókon huszárok, honvédek, tüzérek, lángszórósok, repülősök, hadi rajzoló, gyalogosok, tengerészek stb.

21.) „*Nyugaton a helyzet változatlan*” c. film részleteinek (harc, rohamok, lángszórósok stb.) vetítése monitoron.

22.) Hadszintérkutatás

„Mielőtt az emlékek szertefoszlának.”

23.) A díszteremben korabeli olasz és magyar újságok, fényképek.

Módszertani kérdések

A múzeum ma a köz elől elzárt kincseskamrából a köz javára, a köz érdekében, a köz intézményeként fenntartott nyitott, művelődést, tanulást és szórakozást szolgáló hely, illetve azzá kell válnia. A korszerű és látogatóbarát múzeumnak fel kell lépnie a szabadidős tevékenységek alternatívájaként s piaci szereplőként versenyezni a látogató idejéért. Ehhez elengedhetetlen az innováció, az emóció s a rugalmasság, amelyek a „leporolt múzeum” stratégia humán feltételrendszerének új elemei.

Mіндеzen követelmények a tárlatokra adaptálva: érdekes kiállításokat kell a látogatók elé tárni.

A világháborús események megismertetése a múltba tett utazás. A múlt megismerése nem feltétlenül szórakoztató és nem különösebben vonzó a kifejezetten erre fogékony érdeklődők kivételével. A feladat egyértelmű: érdekessé tenni a kiállítást, hogy a témát is annak találják, ezáltal lehetőség legyen az üzenet átadására. A mai potenciális múzeumlátogató kíváncsisága könnyen felkelthető, nem csak korunk jól ismert multimédiás eszközeinek használatával, de azzal is, ha saját családja múltját felfedezi a látottakban, s ha növekvő ingerküszöbét igyekszünk elérni mind látványban, mind kínálatban.

A száraz történelmi adatok, dokumentumok helyett élethűen megjelenített helyszínek, hangulati elemek, emberközeli bemutatás a célunk. Alapvetően nem szöveges tablókkal közvetítjük az információkat, hanem a modern technika segítségével. Be kell látni, hogy a látogatók egyre kevesebbet olvasnak. Ettől függetlenül az információt nem célszerű teljesen leahagyni, meg kell találni az átadás módját. A kiállítás nem „tanulmány”, sajnos saját felmérésünk szerint is rendkívül kevés látogató olvas a kiállításokban. Szórakozni, de legalábbis élményt akarnak szerezni. S ha meg akarjuk szólítani a szakma mellett az átlagembert is, igazodnunk kell az igényekhez. Nem a minőség feladásával, hanem új technikák és bemutatási módszerek szakszerű alkalmazásával. Filmvetítés a háború történetéről, fényvetítés diorámára szintén az események bemutatására, hangeffektek, fényhatások, 3D képek, enteriőrök. Élünk az érzékelés, észlelés, emlékezet, képzelet, gondolkodás és tanulás folyamata adta lehetőségekkel. Eszközaink a hangulati elemek, az emberközeli bemutatás, a látvány, az élmény, a technika és különböző bemutatási módszerek szakszerű alkalmazása.

A kiállítás tervezése során elkészültek a szükséges szakmai anyagok: tématerv, látványterv, költségvetés, közönség-hasznosítási terv, látogatói körúljárás leírása, múzeumpedagógiai programterv, marketingterv és szakmai forgatókönyv.

Tér

A múzeumépület patinás, egyedi szecessziós épület. A kiállítás mindhárom szint kiállítótermeit igénybe vette. Az épület millióje meghatározó a múzeumlátogatás egészére nézve. Nehézséget jelentett a szecessziós térben a háborús környezet megjelenítése, de a kiállítás földszinti teréből kizárjuk azt a lesötétített ablakokkal és a függönyökkel. A szecessziós ajtó elé gerendából készített a kiállításrendező csoport tábori fogadókaput.

Az első és a második emelet kiállítótermei természetes fényt kapnak, nagy szecessziós ablakai a városközpontra néznek. Itt, és a díszes Pávás teremben a vitrines és képes egységek kerültek elhelyezésre, ahol nem jelentett problémát a tér meghatározó szecessziós jellege.

Tárgyanyag

A „hétköznapi” tárgyak mellett unikális tárgyanyag többek között az eredeti tábori lelkészi láda, egy mozgó római katolikus tábori kápolna vagy az ezredorvosi láda. Bemutatunk olyan tárgyegyütteseket, amelyek eddig kiállításban nem vagy átfogó koncepció elemeként még nem került bemutatásra. A harctérről hazakerült tárgyaknak, egy-egy elkopott tintaceruzának, keresztnek, imakönyvnek vagy személyi azonosító jegynek nem ismerjük a teljes történetét – de lelkük van s a lelket szólítják meg.

A tárgyanyag túlnyomó része nem nyilvántartott műtárgy, nem múzeumi raktárak őrzik. Egy része külföldön, másik része itthon található. Egy része kizárólag vitrinnel védendő, más része az enteriőrökbe, a lövészárkok, kaverna élethű megjelenítésére szánt. Egy része magyar katonáké volt, más része az egykori ellenségé. Egy része csatatérről, más része a hátszágából került gyűjteményekbe. Egy része „hétköznapi” jellegű (kulacsok, drótvágók, levelek), más része unikális (tábornoki hagyaték, tábori lelkészi láda).

A tartalom

A téma rendkívül nagy merítésre ad lehetőséget, ugyanakkor a „kevesebb több” szempontja alapján szelektálnunk kellett a témák között. Oly sok területe van, amelyek közül csak néhányat érintettük. A kiállítás a hadszíntér legfontosabb aspektusait öleli fel, a hátszág bemutatása később megrendezendő kiállítások témája lehet.

Installáció

A dioráma és a hozzá tartozó 3 db projektor önmagában egy termet betölt. A megvilágítás mesterséges, az ablakok fóliával fedettek. A fotók nagy méretűek, témájuk és méretük együttesen váltja ki a kívánt megdöbbenő, elgondolkodtató vagy érzelmi hatást. Egy monitoron végtelenített fotóanyag is nézhető, hogy a kiállítás hatását ne csökkentsük átláthatatlan és a nézőt fárasztó „kitapétázott” felületekkel.

Az enteriőrök a katonák helyzetét teszik kézzel foghatóvá és élményszerűvé a látogatók számára. Nyilvánvaló, hogy azt a környezetet nem tudjuk visszaadni, ahol éveken keresztül ádáz harcok dúltak, de a látványt, a hang és fényhatásokat igen. A halál közelsége, az élet múlandósága csak érintőlegesen tud megmutatkozni az enteriőrben, de reményeink szerint a lövészárkot végigjáró látogató számára maradandó élményt tudunk nyújtani. Ugyancsak enteriőr a végtelenített fotó, a magyar katonatemető sírjai, amely elé, mintegy a kép folytatásaként, eredeti sírköveket helyezünk. A látogató itt szembesül azzal, hogy a 660 000 szám milyen óriási embertömeg, és milyen hatalmas veszteség volt a korabeli Magyarország számára.

Multimédia

Az informatikai eszközeink kifejezetten az aktív ismeretszerzést szolgálják, minden esetben információforrások. A projektoros diorámás fényvetítés nem csak látvány és hangulati elem, hanem alapvető ismeretek hordozója. Az ismeretterjesztő film vagy a korabeli fotók folyamatos vetítése nemcsak érdekes, hanem tanulságos is. A katonadalok a hangulati rávezetést segítik, az enteriőrök fény- és hanghatásai az érzelmekre hatnak. A multimédia megoldások alapinformációkat hordoznak, ugyanakkor a kiállítás „megjelenését” is színesítik, az esetleges egy-

hangúságból zökkentik ki a jó helyen elhelyezett kommunikációs eszközök. Ezek a megoldások fontos szerepet játszanak az információ átadásában, de rendkívüli módon hatnak a kiállítótér érintett szegletének hangulatára, fényhatásaira és a nézőkre is, akik nem utolsó sorban pihenésképpen is megállnak előtte.

Interaktivitás

Az interaktivitást a kiállításban a látogató „aktív vá tétele” jelenti. A sokrétű bemutatás folyamatosan ébren tartja a figyelmet, termenként új látvánnyal találkozik a látogató. A képek által keltett labirintus osztja a teret és lehetőséget ad az elmélyülésre. A kiemelt és nem hagyományos vitrinben, hanem plexi alatt elhelyezett tárgyak szinte hívják látogatókat. A tárlatvezetésekben kézbe adott tárgyak, egy fegyver, szikladarab a Doberdóról, vagy egy srapnel szilánkjá meghatározó élményt jelent. A „pihenőegység” olvasmányai egész más fajta aktivitást indítanak el: kedvcsinálók a magyar irodalom első világháborús regényeihez.

A kiállítás működtetése

Legyen egy kiállítás bármennyire is megalapozott tudományosan, bármennyire is kiválóan kivitelezett, ha nem sikerül a látogatóhoz eljuttatni az üzenetét, akkor nem lehet sikeres. A rendezés komoly munkája után legalább annyira jelentős feladat és a kiállítás sikeréhez elengedhetetlenül fontos a működtetése, a kiállítás élő vá tétele. Ez a múzeumi szakemberek, a muzeológusok a kommunikációért felelős szakemberek és a múzeumpedagógusok összehangolt, közös munkájának eredményeként születik meg. A múzeumi funkciók újabb és újabb társadalmi kihívások, fenntartói elvárások eredményeként jelentősen bővültek. Az alaptervékenységben egyre erősebben kap szerepet az oktatás, a múzeumpedagógia, a közművelődés és a szórakoztatás.

A kiállítás nagyközönséggel való megismertetése már a megnyitó előtt elkezdődött. A Kecskeméti Katona József Múzeum működtetésében *önálló Facebook* közösségi oldal indult el, „*Hazatérnek/Return home / Tornano in Patria*” címmel, 2014. június 9-től. Az oldal betöltötte szerepét, folyamatosan élő kapcsolatot biztosított a múzeum és közönsége között. Már az építésről is mutatott fotókat, közreadott történeteket, később beharangozott és tudósított minden eseményt, kapcsolatot tartott a társintézményekkel s civil szférával. A sajtó minden szegmense, nyomtatott és elektronikus, illetve a rádió és a televízió is nyomon követte az építést. A legnagyobb sajtónyilvánosságot a megnyitó napjaiban kapta a kiállítás. A helyi mellett kiemelkedő volt az országos érdeklődés.

A *megnyitó* 2014. július 31-én került sor. Száz éve, július 30-án tettek esküt Kecskemét házi-ezredének, a császári és királyi 38. gyalogezred, a Mollináry-bakák tartalékosai a Vásártéren. A megnyitó előtt a Honvéd Hagyományörző Egyesület szervezésében került sor megemlékezésre az első világháborús emlékműveknél. A közönség egy része innen érkezett a Cifrapalotába. A megnyitón részt vettek azok a civil partnerek és intézmények, akik tárgyanyagot, szakmai segítséget nyújtottak a kiállítás elkészítéséhez, valamint nagy számban Kecskemét emlékező közönsége.

A kiállítás mellé szervezett programok kapcsán a legfontosabb gondolat az volt, hogy minél több korosztálynak, minél többféle érdeklődési körű, iskolázottságú embernek, minél szélesebb társadalmi réteg igényeinek kínáljunk alternatívát. A *Nyitott kapuk – Magyarország szeretlek* programjainak keretében (szeptember 26–27.) a látogatók tárlatvezetéssel ismerkedtek a kiállítással. A kurátorok számára is élmény volt a váratlanul előkerült tárogató, és a felcsendülő katonanóták – mindezek jól mutatták a kiállítás élő és látogatóbarát voltát.

A *Múzeumok őszi fesztiválja* programjainak keretében került sor a kiállítás kifejezetten tanároknak történő bemutatására. (október 10.) A tárlatvezetés után a pedagógus kollégák megismerkedtek a tárlathoz kapcsolódó múzeumpedagógiai kínálattal és „hadtápkóstolón” vettek részt. „*A harc*” címmel élőszobor kiállításra került sor (október 17.). A középiskolás korosztály számára kiírt pályázat feladata az volt, hogy tervezzenek meg egy két főből álló élőszobrot a háború, a küzdelem témakörében. Olyan műalkotás létrehozása volt a cél, amely átgondolt és elvont formában hívja fel a figyelmet a harcra és az ahhoz kapcsolódó asszociációkra. Az emberi testek műalkotássá változtak át. A kiállítás tereiben, enteriőreiben megfelelő helyet találó szobrok és performance különleges élményt jelentett a látogatóknak, a kiállítást pedig valóban élővé tette. Az estét a Kecskemét City Balett lenyűgöző táncelőadása zárta.

Külső helyszíneken tartott *előadásokkal* népszerűsítették a kurátorok a „*Hazatérnek... 1914–2014*” című kiállítást. A Kecskeméti Katona József Könyvtárral közös szervezésben általános iskolásoknak, a Harmadik Kor Egyetemén szenior hallgatók számára, a Soltszentimrei Téli Esték előadássorozat keretében pedig a település térségében élők számára. Az Utazó Múzeum program keretében múzeumpedagógus kolléga hívta fel több száz gyermek és pedagógusaik figyelmét a kiállításra.

Bács-Kiskun megyei *Költők és Írók Baráti Köre* és a *Toll és Ecset Alapítvány* országos Versírópályázatot hirdetett, amelyre 28 szerző 39 verse érkezett az ország különböző részeiből. A pályázat témája a háború, a béke, a száz évvel ezelőtti élet a háttérországban s a fronton. Ennek ünnepélyes eredményhirdetésére került sor a Cifrapalota kiállítóterként is funkcionáló Pávás termében, valamint *versmondó és népdaléneklő versenyre* is, ugyanebben a témakörben (szeptember 30.).

Két *koncertnek* adott otthont a kiállítás. A *Múzeumok Őszi Fesztiválja* keretében a Hegedüs Együttes „*Katonadalok*” címmel adott koncertet (szeptember 30.), majd a zárás előtt Zayzon Ágnes és bandája mutatkozott be „*Kelet felől jön egy vonat...*” című estjükkel (január 25.). A mezőségi népdalokat és népzenei korabeli levlérszletekkel és fotókkal színesítették. A sepsiszentgyörgyi előadás és előadók belopták magukat a kecskeméti közönség szívébe.

A kiállítás jelentős civil és társintézmények közötti összefogással valósult meg. Ennek folytatásaként rendeztük meg a kiállítás kísérőprogramjai között a legjelentősebb szakmai rendezvényt, a „*Megtizedelt évek*” országos konferenciát (október 20–21.). Szervezői a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára és a Kecskeméti Katona József Múzeum voltak. Levéltáros és muzeológus szakemberek, történészek, néprajzkutatók, jogászok mutatták be kutatási eredményeiket. A 24 előadást jelentős szakmai és laikus érdeklődés kísérte, és kiváló eszmecsere és kapcsolatépítő alkalom volt a kollégák számára.

Magyar Honvédség 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázisa és a Kecskeméti Katona József Múzeum közös előkészítésében nyílt meg a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumának „*Négy év vérben, vasban*” című vándorkiállítása. A 32 db roll-up szintén a Pávás teremben került bemutatásra (október 16–28.).

Ugyancsak a Pávás teremben került sor a Magyar Filozófiai Társaság szerkesztésében kiadott „*Háborús konfliktusok és erkölcs*” című *könyv bemutatójára* (október 3.).

A *SYMBEL 2014–2018 projekt* az első világháború eseményeit dolgozza fel, nemzetközi divattervező- és társművész team közreműködésével. A ruhák az utolsó béke- és az első háborús év, 1914 jelentős háborús történéseit mutatták be egy különleges hangulatú kiállítási egység keretében (október 20-tól).

A kiállítás csatlakozott a Krajczáros Alapítvány felhívásához. A Cifrapalota főbejáratánál és ablakaiban 2014. november 11-én, 11 órától *gyertyát, mécseszt gyújtottunk* elődeink emlékezetére.

Családi napokat több éve szervezünk nagyon nagy sikerrel. A felnőtteket tárlatvezetéssel, a gyerekeket kézműves programokkal vártuk. Az egyik legsikeresebb és legnagyobb érdeklődő közönséget vonzó tárlatvezetést tartottuk ezen a napon (február 12.).

Kiállítás-búcsúztató (január 30.) programunkon különleges tárlatvezetésen vehettek részt a látogatók. A szakmai tárlatvezetés alapját az egykori katonák naplórészletei és visszaemlékezései jelentették, és a rendhagyó sétát két népdalénekes kísérte teremről teremre első világháborús katonanótákkal. Ezután egy rendhagyó, kötetlen kerekasztal beszélgetésre került sor, amely keretében meghívott történész vendégeink, Dr. Ravasz István és Dr. Katona Csaba beszélgettek a közönséggel családi emlékekről, olvasmányélményekről.

Múzeumpedagógia

A kiállításához kapcsolódó múzeumpedagógiai programok és fiataloknak szóló tárlatvezetések célja az volt, hogy az első világháború tényszerű valóságát, szörnyű következményeit tudatosítsuk a mai kor fiatalságában. Mivel a kiállítás a véres doberdói harctérre, a lövészárkok és a háború mindennapjainak szemléltetésére, valamennyi frontvonal bemutatására és személyes beszámolók, emberi sorsok megismertetésére törekedett, így a múzeumpedagógiai foglalkozások célja az volt, hogy színes, elmélyülésre alkalmas feladatokkal egészítse ki ezt a gazdag tárgyi- és emlékanyagot.

Tekintettel arra, hogy az I. világháború 7. osztályos tananyag, illetve érettségi tétel, így elsősorban ennek a korcsoportnak állítottuk össze a múzeumpedagógiai programokat. A nagy érdeklődésre tekintettel azonban a kisebbeknek, már 3. osztálytól tartottunk foglalkozásokat. A tárlatvezetéseket a dioráma megtekintésével kezdtük. A kiállítás további termein végighaladva a bemutatott tárgyakon kívül demonstrációs tárgyak is segítettek, hogy a fiatalok közvetlenül ismerkedjenek meg a katonák által használt mindennapi és háborús tárgyakkal, ruházattal és fegyverzettel. A foglalkozások, tárlatvezetések párbeszédesebb formában zajlottak. Sok esetben a diákok élménybeszámolóival színesítették a programot, amelyek felmenőik beszámolóiból származtak.

A legkisebbek, a 3–5. osztályosok számára ajánlottuk a „*Kalandos időutazás a Nagy Háború korába*” című foglalkozásunkat. A résztvevő tanulók rendhagyó módon kézműves foglalkozással kezdték a múzeumlátogatást, amelynek során a fiúk fekete kartonpapírból katonai sisakot készítettek, a lányok pedig vöröskeresztes karszalagot hímeztek. Az elkészült tárgyakat magukra öltötték a gyerekek, majd interaktív tárlatvezetés keretében megtekintették a kiállítást. Megismerkedtek a hadszíntéren használt mindennapi tárgyakkal, amelyek közül az osztrák–magyar katonai csajkát vagy személyi azonosító jegyet kézbe is vehették a tanulók. A kavernában megismerkedtek a szanitécek és tábori orvosok munkájával, majd a csatatérre léptek, ahol a lövészárkon keresztül osonva jutottak el a tábori kápolnához. Útközben megismerték a katonák feladatait, fegyvereit, valamint szabadidejükben készített emléktárgyait. A fegyverszobában a gyerekek kézbe vehették a tisztek által használt pisztolyt is.

„*Élet a háború idején*” címmel múzeumi órát tartottunk 6–8. osztályos tanulóknak. A kiállításban vezetett program során a történelem tananyag szemléletes kiegészítésére törekedtünk. Az első világháború eseményeinek bemutatása a mindennapi történések tárgyi anyagával

kiegészített interaktív előadás keretében valósult meg, miközben utaltunk a helyi vonatkozásokra is. A múzeumi óra során a diákok történész vagy múzeumpedagógus vezetésével tettek időutazást. Amennyiben a diákok két tanórát is rászántak a kiállításra, a múzeumi órát követően kézműves foglalkozás keretében egy Zeppelin makettjét készítették el.

„*Ízletes hadiételek*” című 6–8. osztályos tanulóknak tartott múzeumi óránkon megvitattuk, hogy mit nevezünk inségeledelnek és milyen növényfélék sorolhatók közéjük. Milyen alapanyagokat használtak fel a kenyérliszt kiegészítésére, hogyan került az asztalra a marhabendő, miből készült a gránátos kocka? A múzeumi óra során beszélgettünk az I. világháború élelmiszer- és ital-ellátásáról, a hadtáp összetételéről, az élelmiszertartósítási módokról. Megvitattuk, hogy mióta használják a katonák ellátásában a kétszersültet vagy a sózott, szárított húst, és milyen alapanyagokat használtak fel az ételek elkészítéséhez a hátszágban maradt, beszolgáltatásra kényszerített családtagok. Beszélgettünk háborús szakácskönyvekről valamint az ekkor feltalált kiokoskodott hamis ételek készítéséről. A múzeumi órát „hadtápkóstoló” zárta.

A középiskolás korosztály számára meghirdetett programok között olyan foglalkozásokat állítottunk össze, amelyek első sorban a gyerekek fantáziáját mozgatták meg. Igaz, főleg a középiskolás korosztályt céloztuk meg az alábbi foglalkozásokkal, de elérhetővé tettük az általános iskola 7–8. osztályos tanulói számára is. A foglalkozásokon azokat az érdekességeket emeltük ki, amelyek nem tartoznak szorosan a történelemórák anyagához. Ezen belül az egyik legkedveltebb alkalom a „*Fegyverszakértünk*” című foglalkozás volt elsősorban fiúk számára. A fiatalok kézbe vehettek néhány puskát, karabélyt, rakétapisztolyt. Felpróbálhattak gázárcsokot, miközben elsajátíthatták az első világháborús hadtechnikával kapcsolatos ismereteket. A program nagyon sikeresnek bizonyult, hiszen amellet, hogy a szakértőtől részletes és kimerítő információkat tudhattak meg, a kézbe vett tárgyak is meséltek a történelem e viharos időszakáról. A programmal párhuzamosan a lányok — a hátszág témájához kapcsolódva — divattörténeti előadást hallgathatnak meg „*A szoknya hossza*” című foglalkozáson. Ezen belül nem csupán a háború divatra gyakorolt hatásáról, hanem a nemi szerepek változásáról is szó esett, majd akinek kedve támadt, a korszakhoz illő frizurát készíthetett a társnőjének. A lányok nagy örömmel fogadták a divattörténeti áttekintést, hiszen a divat ebben a kontextusban nem csupán úgy jelent meg előttük, mint egy szórakoztató jelenség, hanem mint a társadalmi változások és gazdasági nehézségek lenyomata.

A „*Kép-mese*” című *asszociációs társasjáték* kipróbálására is jelentkezhettek az érdeklődők. A játékban a kiállítás képeiből készített kártyák közül kell húzni egyet, majd egy címet alkotni hozzá. A húzó játékos partnerének az a feladata, hogy egy képmelléklet alapján kitárlja, melyik képet takarja a fantázia címe. A játék lényege: miközben a kiállítás fotóanyagával ismerkednek a gyerekek, ráhangolódnak egymás gondolkodásmódjára.

Tanítóképzős hallgatók számára *módszertani órát* tartottunk, amelynek során tanácsokat, ötleteket kaptak, hogyan fogadják a 3–4. osztályos korosztályt az első világháborús emlékkiállításban?

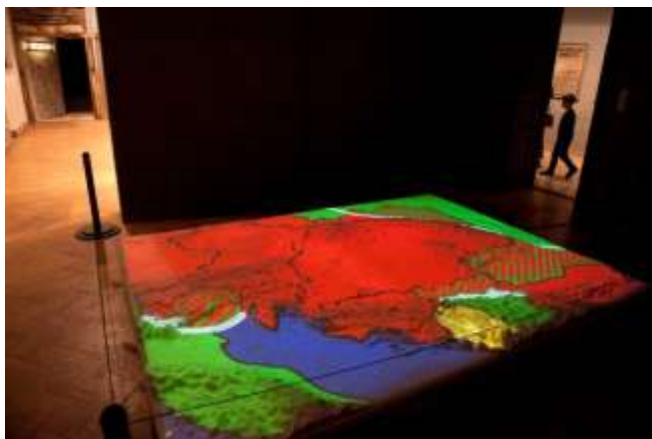
A kiállítás emlékalbumként él tovább

A tárlat rendezése során törekedtünk arra, hogy eddig publikálatlan tárgy-és fotóanyagot, javarészt magángyűjtők becses darabjait mutassuk be. Ezért érdeklődésre tarthat számot a kiállítás anyagából elkészült album, mely egyszerre kiállítási katalógus, emlékalbum és képekkel gazdagon illusztrált történelemkönyv.

Az április 10-én tartott könyvbemutatón dr. Navracsics Tibor, az Európai Unió kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi biztosa és Mák Kornél, Kecskemét Megyei Jogú Város alpolgármestere köszöntötte a megjelenteket. A kötet budapesti bemutatására a Terror Háza Múzeumában került sor. Dr. Romsics Ignác történész, akadémikus méltatásában úgy vélte, az expresszív, felkavaró révén a jelen generációk azonosulni tudnak a dédapák szenvedéseivel. Kitért arra is, hogy a múltat másként látja egy történész, mint az aktuális emlékezet-politika. Örömet fejezte ki, hogy a kecskeméti kiállítás és a kötet nem tükrözi ezt a kettősséget, a két-fajta megközelítés „kéz a kézben jár”.

Képek a kiállításból:

ZAY ORSOLYA

Fogyasztható történelem – Élő interpretáció múzeumi környezetben

Absztrakt: Az élő interpretáció módszerét (live interpretation) 2013 őszétől használjuk a Magyar Nemzeti Múzeumban. A módszer kb. 30-40 éve Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban alakult ki, mint múzeumi tudásátadási forma, építve a múzeumi környezet adta lehetőségekre. A módszer lényege a játszva tanulás, mely nem korlátozódik a közoktatásban résztvevő gyerekekre, sőt, minden korosztály számára alakítható, így a nehezen elérhető fiatal felnőttek bevonása is elérhetővé válik az intézmények számára. A külföldi példákon keresztül alakítottuk ki saját programjainkat, felhasználva a múzeumi környezet adta lehetőségeket. A múzeumban a módszer különféle változatait használjuk a bemutatás során, így különféle témákat kiválasztva (épülettörténet, különböző korszakok politikai-társadalmi változásai, társadalmi identitás) is megismerhetik a látogatók, első kézből, a műtárgyak között. Az intézményben és fiiláléiban az elmúlt 2,5 évben az élő interpretációs programok során összegyűjtött tapasztalatainkat mutatjuk be az előadás során. Szeretnénk felhívni a módszerre a múzeumi szakma figyelmét, mivel újfajta, élvezhető és a tapasztalatok szerint népszerű alternatívát nyújt minden korosztály számára, a megszokott múzeumpedagógiai foglalkozások és a klasszikus tárlatvezetések mellett. **Kulcsszavak:** múzeumandragógia, élő interpretáció, új módszerek, drámapedagógia, élő történelem.

A Magyar Nemzeti Múzeumban 2013 őszétől egy újfajta, kísérleti jellegű programot indított a Kommunikációs és Stratégiai Főosztály. Bár az alkalmazott módszer nem teljesen ismeretlen Magyarországon, célkitűzésünk volt, hogy az eddigiekhez képest az új, kidolgozandó programok több szempontból is határozott célokat képviseljenek. Elsődleges feladatunk, történeti múzeum lévén a történelmi tudás átadása, melyet szerettünk volna szórakoztató és könnyen befogadható, de egyben szakmai alapokon nyugvó, hiteles alapokra helyezni. A tapasztalatok előtt azonban érdemes áttekintenünk, mit jelent a szakirodalomban maga a fogalom, hogy aztán megérthessük a Magyar Nemzeti Múzeum múzeumandragógus csoportjának motivációját, választását és magát a végeredményt is.

Az élő interpretáció (live interpretation) Nagy-Britanniából és Észak-Amerikából indult Freeman Tilden 1957-es könyve¹ és Christopher Giddlow Egyesült Királyságbeli munkája során. A módszer lényege, hogy információt adjunk át, első kézből,² vagyis ne csak a megszokott előadás vagy tárlatvezetés módszerét alkalmazzam, hanem felhasználjam az ember alapvető játék iránti szeretetét, és történeti karakterekkel jelenítsek meg egy-egy adott témát, korszakot. Ez a történeti karakter sokkal több információt tud átadni a látogatónak, a hagyományos módszereknél, akár rövidebb idő alatt. A résztvevő pedig élvezetes formában kapja meg az „adathalmazt”, de amellet, hogy kontextusba helyezzük a számára a kapott információkat, őt magát is arra készítjük, hogy gondolkodjon. A módszer másik eszköze a provokáció, az érzelmekre hatni, hogy a vendég magáénak érezze a kérdéses szituációt, vagy éppen saját személyiségétől nagyon eltérőnek, s a később elgondolkodjon az adott téma, korszak lehetőségein.³

---

¹ Freeman Tilden: *Interpreting our heritage*. University of North Carolina Press. 1957.

² Huth 2010.153.

³ Coyne 2009.5.

A bővebb angol és a kisebb lélegzetvételű magyar szakirodalom többféle előadásmódját, vagy módszerét ismeri az élő interpretációnak. Véleményem szerint az alábbi csoportosítás szerint lehet összefoglalni röviden az ismert kategóriákat:⁴

I. A karakter beszéde szerint - E/1 előadás - E/2. előadás - E/3 előadás	II. Játékossági szintek - "Museum theatre" (múzeumi szín- ház) - Szerep eljátszása (Role-play) - Történetmesélés (Storytelling)	III. Korhű szerepek - Living history (élő történelem) "Élő vitrin" (4th wall) - Reenactment
---	---	--

Az élő interpretáció Magyarországon

Mivel jelen sorok szerzője is több megközelítésben találkozott a témával, valamint a programban résztvevők is többféle indítással rendelkeznek, így érdemes ezen szempontokat is áttekintnünk és hozzátennünk a vizsgálathoz. A Magyar Nemzeti Múzeum falai között kibontakozó élő interpretációs programsorozatot nem hívtuk volna életre, ha saját magunk gyermekként nem veszünk részt az 1980-90-es években futó különféle múzeumpedagógiai programokon a Nemzeti Múzeum és más intézmények falai között. Jómagam a Dobó István Vármúzeum szakmai gárdája közt nőttem fel, így elmondhatom, hogy másodgenerációs múzeumi dolgozóként láttam a múzeumban használt közönségkapcsolati módszerek fejlődését. Mielőtt új módszerek ismertetésébe kezdenénk, látnunk kell azt is, hogy az előző generációk munkája beérett: amit a 20. század nagy innovációjának tartottunk, a múzeumpedagógia általános elfogadását és bevetését a közoktatásba, az nyitotta meg a 2000-es években az utat a múzeumandragógia és az élő interpretáció felé.

A táblázatban felsorolt módszerek közül több ismerős lehet, ugyanis az élő interpretáció bizonyos fajtáival, vagy azok egyszerűbb változataival Magyarországon már találkozhattak a látogatók. Mindössze annak nem voltak eddig sokan tudatában, hogy a felhasznált alternatíva egy újfajta múzeumandragógiai módszer változata lehet:

1.) Múzeumpedagógiai foglalkozások jelmezekkel, tárgykészítéssel

A módszert az elmúlt évtizedek az elfogadott múzeumi tevékenységek körébe emelték, az ebben a munkakörben dolgozó közművelődési dolgozók pedig bebizonyították, hogy igenis alapvető szükség van a közoktatásban résztvevő gyermekek számára a múzeum, valamint a bent őrzött tárgyak megismertetésében a múzeumpedagógiának.

2.) Katonai és népi hagyományörzők előadásai

Nagyon vegyes képet mutat, milyen színvonalú csapatot láthatott eddig a látogató, mivel jelenleg Magyarországon nincs szakmai felügyeleti szerv, mely ellenőrizheti, hogy a bemutatás során valóban hiteles képet kaphat a látogató. Ez csakis az adott csapat érdeklődésén és elkötelezettségén múlik.

3.) Megrendezett előadások, fesztiválok

Fel kell hívnunk a figyelmet, hogy bár nagyon sok „történelmi fesztivált” hirdetnek ország-szerte az év során, mégis Nyugat-Európához és Észak-Amerikához képest a ma Magyarországon megrendezett fesztiválok döntő többsége nem történelmi hitelességű rendezvény. Változásra, ahogy majd a későbbiekben láthatjuk, az *élő interpretáció* és a *living history* adhat lehetőséget.

⁴ Mivel a külföldi és magyar szakirodalom részletesen ismerteti a táblázatban szereplő fogalmak pontos meghatározásait, így a jelen tanulmányban erre nem térünk ki részletesen.

A fenti három irányvonal, bár nem fedi le a módszer teljes palettáját, de arra lehetőséget biztosított, hogy tapasztalatot szerezzen a múzeumi szakma, hogy ha továbbra is, akár részleteiben alkalmazza az élő interpretáció kínálta lehetőségeket, akkor milyen megoldandó kérdések és problémák merülhetnek fel. Először is az erős szakmai háttértámogatás hiányát érzékelhetjük. Mivel a módszer egyszerre szakmai és szórakoztató jellegű, így a történész, régész, művészettörténész kollégák számára is újdonság. Időbe telik, amíg a közművelődési dolgozó a kutatóval eredményes közös munkát hoz létre. Így elmondható, hogy az élő interpretáció elindítása időigényes és plusz energia befektetését kívánja mindkét részről. A szakmuzeológusra is külön feladatokat ró, hiszen egyszerre kell életmóddal, tárgyi-anyagi kultúrával és történeti folyamatokkal foglalkozni a programok kialakításakor, így vagy egyszerre több kolléga bevonását kell kérni, vagy olyan kollégát kell keresni, aki több irányvonal mentén tud tanácsot adni, tehát nem csak a történeti háttérhez ért, hanem a régészethez és művészettörténethez is.

A másik probléma, ami felmerült azonnal az 1990-es évek során, hogy nincs közös nevező a hagyományőrző/reenactor és szakember közt. Nem ismerték sem egymás tudását, sem a másik indíttatását, így sok fenntartás és tévhit alakult ki egymással szemben mindkét oldalról. Mára a kutatók belátták, hogy a kísérleti régészet alkalmazása és a célirányos érdeklődésük miatt, a katonai hagyományőrzők egy része alkalmas a közös, tudományos munkára, egy-egy szűkebb történeti keresztmetszet bemutatásánál akár elengedhetetlen is lehet a jelenlétük. Olyan tudást gyűjtöttek össze az elmúlt 15-20 év során, melyet már tudományosan is érdemes figyelembe venni vagy akár kutatni. Egy olyan civil kezdeményezésről van szó, mely a szociológia szóhasználatával élve szubkultúrává vált. Egyrészt maga a katonai hagyományőrzés, a reenactment és a living history nagyon sok embert vonz, így igen széles embertömeg mozgatható meg, vagy érhető el általa. Másrészt ennek a hobbinak a képviselői, ha a tudományos kutatás és szemlélet alapjait elsajátítják a szakemberek segítségével, akkor valódi tudományos eredményekkel tudnak szolgálni. Ennek a szakember-reenactor közti közelítő folyamatnak egyik első lépése volt a 2008-ban, Egerben indult Civil Csillagok nevű rendezvény. Az első próbálkozás volt arra, hogy szakmai zsűri előtt, egy közös konzultáció során mérhessék föl a katonai hagyományőrző csapatok felkészültségét.⁵ Ám a kezdeményezés nem csak a katonai hagyományőrzők számára volt elgondolkodtató, hanem a múzeumi szakma számára is. Rá kellett jönnünk, hogy ahhoz hogy segítsük a reenactor vagy a leendő élő interpretátor munkáját, bizony a szakmai tudást is másképp kell átadni, illetve felmerültek olyan kérdések, melyek rávilágítottak arra, mik azok a témák, amelyekkel eddig a történelem, a régészet vagy a művészettörténet nem foglalkozott elég behatóan.

Harmadrészt egy rendkívül érdekes aspektus is felmerült: a felelősség kérdése. Ahogy korábban már láthattuk, a módszer csírái megjelentek több magyar múzeumban, főként olyan helyeken, melyek adottságaiknál fogva alkalmasak nagy történelmi fesztiválok megrendezésére. Ezért találkozhattunk az 1990-es évek végétől az egri Dobó István Vármúzeumban,⁶ Aquincumban,⁷ Szombathelyen, a Savaria fesztiválon, Diósgyőrben vagy kisebb várjátékokon történeti karakterekkel és szerepjátszással. Az ilyen rendezvényeken megjelenő laikus látogató érdeklődik a látottak iránt, odafigyel a látottakra és az elhangzottakra. Ráadásul mivel egy

⁵ Veres 2010. 178.

⁶ Veres 2010. 174.

⁷ Lengyel 2010. 170.

múzeumban, szakemberek által kialakított és bemutatott programon vesz részt, teljesen evidensnek veszi, hogy amit lát az egy az egyben úgy létezett, úgy zajlott le, úgy nézett ki, ahogy neki azt bemutatták. Természetesen ez elméletben eddig is felmerült a múzeumban dolgozók számára, de szemtől szemben találkozni a ténnyel, hogy a vendég valóban *szó szerint érti* azt, hogy amit lát az tökéletes másolata az adott kornak vagy eseménynek, hihetetlen terhet ró az élő interpretációban résztvevő valamennyi félre. Ha nem figyelünk oda eléggé, ha bizonyos témákat, részleteket hanyagul kezelünk, akkor mérhetetlen károkat okozhatunk, rossz berögződéseket terjeszthetünk el. Ráadásul nem csak az aktuálisan jelen lévő akár több száz vagy több ezer embert érjük el vele, hanem a pillanatrögzítő módszerek segítségével az élő interpretációs program többször visszanezhető, terjeszthető, így a hanyagul előadott program, sokkal szélesebb közönséget érhet el térben és időben. Példa lehet erre a rosszul összeválogatott, jelmez szintű ruházat használata – igen, a vendég valóban el fogja hinni, hogy létezett a közepkorban a cipzár és a patent (!), sőt azonnal rá fog kérdezni, hogy az miért úgy van, amint lehetősége nyílik a közvetlen kommunikációra. De az előadásmód, a rosszul megválogatott modern szavak, az interpretátor szerepének elhagyása is ugyanilyen hibánk számít, ahogy majd lentebb látni is fogjuk a példánk során.

Ezen tapasztalatok a tudatában kezdtük el kialakítani a Nemzeti Múzeumban az első programot, de tovább is léptünk az eddig használt módszereken, ismerve az élő interpretáció fajtáit. Nem elégedtünk meg egy színi előadás színvonalával. Ennek oka pedig magukban a szervezőkben rejlik. A jó élő interpretáció megvalósításánál nem elegendő csak a múzeumpedagógiában megszokott figyelemfelkeltés és játékosság, ahogy a jelmezbe öltözés és a szerepjáték sem. Komolyan vettük, hogy a módszer akarattal alkalmazza a legszigorúbb történeti korhűséget, tehát ahogy fentebb is láthattuk, több szakterület koprodukciójától lesz az élő interpretáció az, ami. A mi „szerkesztőgárdánkban” a múzeumpedagógus mellett régész, történész, művészettörténész és a számunkra elengedhetetlen, elkötelezett és nagy gyakorlattal rendelkező reenactor vagy katonai hagyományörző is benne volt. A programot úgy dolgoztuk ki, hogy minden résztvevő a saját egyéni tapasztalatait tette hozzá a nagy egészhez. A módszer során a szakmai elvárások már nem engedik meg a múzeumpedagógia számára alkalmas jelmezek használatát. Itt nem a gyorsan fel-le vehető, a kort imitáló tárgyacról van szó, hanem a korhűségen, a tárgy- és ruharekonstrukciók bemutatásán van a hangsúly, hiszen a vendég odamehet, megfoghatja, rákérdezhet bármire, amit elé teszünk. Ehhez a munkafolyamathoz elengedhetetlen a szakemberek bevonása. A tárgyi anyagon túl pedig a karakterkialakításból és a történeti, társadalmi-politikai háttér megrajzolásából sem hagyható ki.

A reenactor a tapasztalatát használja fel: a gyakorlatot, amit a kísérleti régészeti programokon, korhű történeti rendezvények során szerzett. Emiatt sem szívesen alkalmazunk egyszerű színészeket, ugyanis a színész betanítható, de mindig hiányozni fog az a tapasztalat, amit egy igazi reenactor megszerez a hosszú évek során múzeumokban, történeti parkokban és csatarekonstrukciók során, együttműködve az adott helyszín vagy múzeum szakembergárdájával.

Ismerve az élő interpretáció történeti háttérét és annak alkalmazását, kritériumaink a következők voltak:

- Nem jelmezekkel és kosztümökkel dolgozunk, hanem ruharekonstrukciókkal. Ezek beszerzése ugyan sokkal körülményesebb, anyagilag megterhelőbb, de elengedhetetlen a használatuk a történeti hitelességhez. Itt újabb fogalmat kell tisztáznunk: mit is értünk pontosan ruharekonstrukció, ruhamásolat, korabeli ruházat alatt. Szerintünk lehetnek egy konkrét

ruhadarab pontos másai vagy a kor szabása, divatja alapján készült, korhű anyagokból varrt fiktív ruhák.

- A ruha kiegészítői (öv, oldaltáska, kés, ékszerek stb.) teszik teljessé a viseletet, egy ruha önmagában nem egy karakter! A tárgyakat bevonhatjuk majd a programba is.
- Kell a jól felkészült háttérű interpretátor. A történeti tudása magas, ismerje a kor általános szokásait, beszédstílusát, a megjelenített karakter tudásszintjét, műveltségét. Ez azért is fontos, mert a vendégekkel folytatott interakció során azonnal kiderül, ha valamiben a karakter bizonytalan, ez pedig kizökkenti a résztvevőt a megteremtett milióból.

Többször említettem a katonai hagyományőrzőt vagy reeantort, mint lehetséges munkatársakat, bár csak a program szervezőjén múlik, kivel dolgozik együtt. Bárki lehet interpretátor, akár a programtípust kidolgozó közművelődési dolgozó is, mégis gyakran érdemes bizonyos előképzettséggel rendelkező személyt választani. Ha történeti interpretációt szeretnénk kidolgozni, akkor Magyarországon háromféle csoporthoz fordulhatunk: választhatjuk a profi színészt, esetleg az élő szerepjátékost (ún. larpos, újrajátszó), vagy a már emlegetett reeantort is. Úgy gondolom a három kategória megismerése lehetőséget ad a múzeumi szakember számára, hogy az adott programnak leginkább megfelelő munkatársat válasszon.

Mivel magam is több mint egy évtizede aktívan veszek részt katonai hagyományőrző csapatok munkájában, és a magyar viszonyokkal is tisztában vagyok múzeumban dolgozóként, így saját programunk során én a következők alapján tettem le a voksomat, a kollégáim teljes egyetértése mellett. A magyar viszonyokra vetítve a múzeum legjobban a reeantorral jár. Ha jól választ a múzeum, van történeti háttértudása, ezen kívül a saját érdeklődése miatt hajlandó magát képezni, mivel érdekli a téma. Van saját felszerelése, ami a legtöbb múzeum anyagi lehetőségei miatt egy rendkívül fontos szempont főként, ha többféle korszak, téma bemutatása a cél. Illetve a színészi-drámai készség – mely egyébként is részét képezi a katonai hagyományőrzők munkájának –, amely ha szükséges, szakemberek bevonásával tovább fejleszthető. A színész nem feltétlen elkötelezett a korszak megismerése iránt, ráadásul állandó instrukcióra szorul, mivel történeti háttértudása átlagos. Ez kifejezetten zavaró lehet, amikor a vendég kérdez akár a program közben, akár utána, mivel a színész nagy valószínűséggel nem fog tudni választ adni a feltett kérdésekre. Ezen kívül a program készítőire hárul a színész szövegének teljes kidolgozása és felkészítése is, ami megsokszorozza a befektetett munkát. Továbbá a színész nem rendelkezik felszereléssel és korhű ruházattal, tehát ezt is az intézménynek kell biztosítania. Az újrajátszók és larposok a mi szempontunkból egyfajta átmenetet képeznek a színész és reeantor között. A célirányos érdeklődés miatt egy-egy résztémában otthon lehetnek, bár a korhűség nem feltétel az ő hobbijuk, érdeklődésük szempontjából, így a hozott tárgyi anyagot mindenképpen át kell néznie a program kidolgozójának. Együtt dolgozni szintén könnyebb velük, mint a színészekkel az érdeklődési körük miatt. A számuk viszont a másik két kategóriához képest elenyésző Magyarországon.

A reeantor személyénél merül föl először, hogy a bevezetőben összefoglalt „szakirodalmi” élő interpretációt, a külföldről áthozott „know how”-t, miért is kell a gyakorlatban átértékelnünk. Amint odáig jutunk, hogy kilépünk a szakirodalom olvasásából, bizony szembe-sülünk vele, hogy a Nyugat-Európában használt módszerek nem húzhatóak rá egy az egyben a magyar viszonyokra. Ez az elmúlt több mint két év során kétféle szempontnál érvényesült leginkább: át kellett alakítani a módszert a magyar látogató-közönség igényeire, valamint igazodni kellett a magyar múzeumi körülményekhez. Az angol nyelvű szakirodalom az élő interpretáció ismertetésénél alapvető kérdésnek tartja, hogy figyelni kell a közönség feloldására. Ám

külföldi tapasztalataim igazolták, hogy a magyar közönségnél ez hatványozottan igaz. Mivel általános nézet, hogy az előadások, tárlatvezetések során csak passzív befogadó fél lehet a résztvevő, de még csak a közoktatásban sem elvárás az aktív közreműködés vagy akár a csapatmunka, így az hogy bármilyen módon bevonják a látogatót a múzeumban egy program során, meglepő a vendégek számára. Általános a zavartság az első pillanatban, félénkek, sőt, a zavar miatt nem mindenki tudja kezelni a helyzeteket, így rendkívül könnyen megsérthetjük a vendéget olyan szituációval vagy párbeszéddel, ami normál körülmények között egyáltalán nem számítana bántónak. Mivel nem értik mi az, amibe belecsöppentek, így célszerű megmagyarázni előre, mit látnak. Itt lép be egy segítő, akár a tárlatvezető képében. A külföldi viszonyokra azért sem tudunk alapozni, mivel nagyon jól tudjuk, hogy az anyagi háttér korlátozottabb. Ez egy olyan szempont, amit mindenképpen szem előtt kell tartanunk a megvalósítás során. Ezen kívül a múzeum nem mindig a témához kapcsolódó korhű helyszínen áll (bár ez a lehetőség külföldön ugyanúgy jelentkezik), így a programot a kiállításban kell elhelyeznünk, ami módosítja a módszert és korlátozza a lehetőségeket az eredeti helyszínen történő bemutatáshoz képest. Attól függően, hogy régi típusú, vagy korszerű új kiállítást kell használni,⁸ újabb választások elé kerül a program kidolgozója.

Esettanulmány: Megelevenedik a török-kor – kísérleti program az MNM-ben

A Magyar Nemzeti Múzeumban is volt már próbálkozás jelmezes tárlatvezetésre, mégis 2013-ban kaptunk lehetőséget megvalósítani egy programot egy új, időszaki kiállításunk kapcsán, mely a fent ismertetett szigorúbb, szakmaibb elvárások mentén készült el. A kiállítás A kód: Bethlen 1613 nevet viselte, s Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmé választásának 400. évfordulója kapcsán készült el. Mivel maguk a kiállítás kurátorai sem egy klasszikus kiállítást terveztek, így kihívás volt számunkra egy modern térbe elhelyezett tárlatba vinni a módszert. A falakat élénk színekre festették, a kevés vitrin is inkább korabeli bútorra hasonlított, az installációk között pedig sikkképernyős monitorokat, érintőképernyős felületeket és tableteket helyeztek el, melyeken játékos formában, a történeti szereplők Facebook profiljait vagy a kedvelt képmegosztó alkalmazásra, az Instagramra „feltöltött” fotóit érhatték el a látogatók. A tér alapvetően egy hosszú bevezető folyosóból állt, amihez két kisebb terem kapcsolódott. Ezek a lehetőségek adottak voltak számunkra, ebből kellett kihozni egy érdekesítő élő interpretációs programot. A témára reflektálva csapatunk a *Megelevenedő Aranykor – A fényesség padisah árnyékában* címet választotta. Ismerve a módszer lehetséges hátulütőit, így a következőképp építettük föl a kb. másfél órás eseményt: a vendégeket a múzeum bejáratánál a tárlatvezető fogadja. Ez megszokott mind a magyar, mind a külföldi látogató számára. Mégsem egy szokásos tárlatvezetésen fognak részt venni a látogatók, hiszen tárlatvezető csupán a „vezérfonal” a kiállítótérben. Egyrészt elmondja, mit látnak majd a vendégek, hogy fel tudjanak a készülni előre, valami újdonságban vesznek részt. Célja, hogy végig kísérje a csoportot ebben a képzelt időutazásban, ráhangolja őket a játékokra és feloldja a kezdeti bizonytalanságot. Egy kicsit cinkostárs is, hiszen azzal, hogy vezeti a látogatót, a megjelenő karaktereknél ki is segítheti őket a kommunikáció során: a megszólaló történeti szereplő vele ugyanúgy interakcióba lép, a tárlatvezetőt is szerepbe helyezi. Általában a csoport hivatalos kísérőjének nézi őt, akit a karakter személyesen is ismer. Ez egyfajta biztonságérzetet alakít ki a látogatóban, hiszen egy „közös ismerős” mutatja be egymásnak a történeti karaktert és a vendégeket. A szavak mellett a zenét

---

⁸Miszné 2004.

választottuk még a ráhangolódás eszközének, így a tárlatvezető mellett már a legelején találkozunk egy történelmi ruhába öltözött zenésszel – általában kobzossal vagy tekerőssel –, aki a program során végig a csoporttal marad. Minden gondolati egység végét az ő odaillő, források alapján választott zenéje választja el és köti is össze egyszerre. A program térben és időben lineáris, mint maga a kiállítás, úgy gondoltuk, hogy kihasználjuk a tárlat nyújtotta adottságokat. Így kívülről befelé haladtunk, a folyosón megjelenő politikatörténetől, a fejedelemség kezdetétől a legkisebb szobáig, ahol a fejedelem magánéletével ismerkedhetett meg a látogató.

Az esettanulmány nem lenne teljes azonban, ha nem mutatnánk be, hogy milyen háttér-munka szükséges a program megvalósításához. Ahogy láthattuk, egy másfél órás programot készítettünk el, melyben a modern tárlatvezető mellett élő, korhű zene hallható, egy viselet-másolatba öltözött személy közreműködésével. Ezen kívül a kiállítás bizonyos pontjain felbukkannak az adott kiállítási egység témájához kapcsolódó történelmi karakterek: így Bethlen első feleségének Károlyi Zsuzsannának majd a második asszony, Brandenburgi Katalinnak az udvarhölgye. Legvégül pedig a 30 éves háborút és az erdélyi katonai-politikai- etnikai viszonyokat megjelenítő közkatonával találkozhatunk. A karakterek között vegyesen válogattunk a korszakban tipikus férfi és női szerepek közül. Általában nem egy ismert személyt jelenítünk meg, hanem a történelmi személy egy fiktív vagy valóban nevesített közeli társát. Úgy gondoljuk ezzel a módszerrel több lehetőségünk nyílik a kiválasztott résztéma, történelmi korszak bemutatására, mintha csak egy adott, ismert történelmi személyre koncentrálnánk. Természetesen ez magával vonja azt is, hogy tudnunk kell, a megszemélyesített karakter az adott korszakban és környezetben mit tudhatott, mivel lehetett tisztában. Innentől kezdődik a pontos és időigényes történelmi kutatómunka, majd a karakter felépítése.

Hogyan dolgozunk ki egy karaktert?

Mivel a múzeumban mi a katonai hagyományőrök mellett saját magunk vettünk részt a programban, így valóban elmondhatjuk, hogy a „saját bőrünkön” tapasztaltuk az egész folyamatot (a korabeli ruhák gyártásánál és felvételénél ez szó szerint is megvalósult). Jómagam Brandenburgi Katalin udvarlőleányának szerepét választottam. Mivel kutató és katonai hagyományőr is vagyok egyszerre, így mindkét aspektust igyekeztem a karakter kidolgozásnál figyelembe venni. Első lépésként korabeli írott és képi forrásokat néztem át.⁹ Ez után a szűk időszakra (1625-29), és a szóban forgó történelmi személyekre¹⁰ vonatkozó szakirodalom áttekintése következett. A harmadik lépés pedig a felgyűlt információk szelektálása, logikai sorba rendezése és ebből a karakter felépítése volt.

Ezt követően a szituációt találtuk ki, amelyben a karakter megjelenik, és bele is tudja az ott álló nézőket helyezni. Mivel Brandenburgi Katalin ismert volt vidám, szórakozni vágyó természetéről, így a szituáció és a karakter-kidolgozás során is a mindennapi élet, a korabeli szórakozás és az erdélyi fejedelmi udvar élete kapott hangsúlyt. Más karakternél ettől lehet teljesen eltérő témákat is választani, ez csupán az interpretátor személyiségén és a program tematikáján múlik. Természetesen lehetetlen mindent bemutatni, így ki kell választani résztémákat,¹¹ melyek mentén a karakter át tudja adni az információt a látogatóknak. Ebben az esetben a megérkező udvarlőleány a svéd követség tagjainak nézte a látogatókat, amit el is mondott nekik: ezzel a módszerrel már a látogató is tudja, ő most éppen milyen szerepben van. Mivel

⁹ 16-17. századi levelezések, korabeli naplók, viseletalbumok, szabásmintakönyvek, portrék felhasználásával

¹⁰ pl. Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor, erdélyi főurak, korabeli politikai ellenfelek összegyűjtése

¹¹ Jelen esetben a korabeli sport, időtöltés, étkezés, zene, tánc került előtérbe.

ez a karakter már nem az első megjelenő történeti személy a program során, általában nem okoz problémát a vendégek számára, hogy részt vegyenek a játékban. Vagyis itt már aktívan közreműködnek, párbeszéd alakul ki a szereplő és a látogatók között. Sokan bólogatnak, helyeselnek az elhangzó kérdésre, hogy valóban „a svéd követség tagjai-e” a megjelentek.

Fontos megemlíteni, hogy jelen esetben is kritérium a ruházat, kiegészítők beszerzése. A látogató számára rendkívül érdekes a karakter kinézete, minden kiegészítőt végignéznek, amíg az kommunikál velük. Ha lehetséges, akkor a karakternek érdemes a nála lévő tárgyakat belefűzni a mondanivalójába. Nálunk a karakter folyamatosan egyes szám első személyben beszél a látogatóval, felhasznál korabeli szófordulatokat, de többször „fordít”, rákérdez, ismerik-e a kifejezést, hogy élvezhető legyen a mai ember számára a mondanivaló. Erre is érdemes a karakterkialakításnál figyelni, hogyan lehet a magyarázatokat belefűzni, hogy egyszerre legyen korhű, és érthető is, ami elhangzik.

Nem előre megírt a szöveg, melyet a szereplő használ, de van egy ív, aminek a mentén halad a szereplő, hogy a karakterhez kapcsolódó témákat megismertethesse a hallgatósággal. A történeti személyünk ugyan a kiállítóterben jelenik meg, de a saját szituációjának megfelelően úgy tesz, mintha a maga környezetében lenne. Ez egy történeti helyszínen nem okoz problémát, ebben a kiállításban viszont mindenképpen fontos volt, hogy a tárlatvezető és a karakter is pontos instrukciókat adjon a vendégeknek, hol is vannak most, mit is kell „látniuk” vagyis elképzelniük. Amint ez megtörténik, a csoport számára nem okozott gondot, hogy belemenjenek a játékba, és gondolatban máris a gyulafehérvári fejedelmi palota fölépcsőjén álljanak.

Mindenezek után meg kell jegyezni, hogy a kidolgozás folyamatának leírásából is látszik, milyen rendkívül sok energia befektetéssel jár egy jó karakter kidolgozása. Mégis ebből a látogató csupán azt érzékeli, hogy a karakter könnyedén, a korszak nyelvezetével beszél hozzá. Természetesnek érzi a megjelenő alak viselkedését, és tud azonosulni a szereplővel, magát is el tudja helyezni a szituációban. És ez az élő interpretáció módszerében a „zseniális”! A látogató úgy tanul játékosan, hogy észre sem veszi, hogy sokkal több információt kapott, mint egy előadás, vagy szimpla tárlatvezetés során, mégis könnyedebb, befogadhatóbb formában.¹²

Az élő interpretátor munkája a fentiekből is láthatóan rendkívül összetett. Nem csak kidolgozza (ha nem szakirányú végzettségű, akkor szakmai segítséggel természetesen) a karaktert, de azt megfelelő színvonalon elő is adja. Mivel minden korosztály és csoport más, így azonnal tudnia kell reagálni az adott szituációkra, tehát nagy rutint követel a módszer. Ezen kívül rendkívül magas fokú összpontosítást is kíván, mivel egyszerre kell a vendégre, a kiállításra és a saját szerepére is figyelnie. Nem véletlenül létezik interpretátor képzés és alkalmaznak az Egyesült Királyságban és Észak-Amerika különböző kulturális helyszínein főállásban interpretátorokat. Ideális esetben a szakmai odaadást és felkészültséget igénylő munkakör valóban teljes embert kíván.

Tapasztalatok

Mivel A kód: Bethlen 1613 című időszaki kiállításon sikeres volt az élő interpretációs program bemutatkozása, így a tárlat elbontása után a programot átalakítva az állandó kiállítás termeibe helyeztük át. Emellett több, más tematikájú programot is elindítottunk. Mivel az *élő interpretáció* jól hallhatóan idegen kifejezés, nem elterjedt és nehéz is megjegyezni, így választanunk

¹² Ez az Egyesült Királyságban is ugyanígy konklúzió volt Giddlow számára, amikor elkezdtek élő interpretációval foglalkozni. Huth 2010. 153.

kelltt egy nevet, melyet a látogató hívó szóként a programtípussal azonosíthat: ez lett az *Élő Múzeum*.

Nem csak a bemutatott programformát használjuk, hanem a többi élő interpretációs lehetőséget is alkalmazzuk azóta a témának és a helyszíneknek megfelelően. Van a múzeum épületéhez és történetéhez kapcsolódó, különleges tereket bemutató programunk. Elindítottunk például a női sorsokra koncentráló rövidebb előadássorozatot is vagy egy-egy nagyrendezvényhez kapcsolódó tematikus, sok szereplőt felvonultató interpretációt is készítettünk kifejezetten a Múzeumok Majálisához, az Ars Sacrahoz valamint a Múzeumok Éjszakájához kapcsolódva.

Általánosan elmondható, hogy a vendégek részéről a kezdeti percekben teljesen megszozott a passzivitás. A tárlatvezetőnek és az élő interpretátornak sokat kell dolgoznia azon, hogy ráhangolja a vendégeket az adott témára és a részvételre. Viszont a program sikeres, hiszen sokkal jobban odafigyelnek, ráadásul tovább fenntartható az érdeklődés, mint egy előadás vagy tárlatvezetés során. Ha a fent elmondott kritériumoknak a múzeumi szakember és az élő interpretátor eleget tesz, akkor valóban észrevétlenül tanulhat a látogató, sőt a program végén tele lesz további érdeklődő kérdésekkel a módszerrel, valamint az elhangzottak információkkal kapcsolatban.

Általános tendencia, hogy a múzeumok látogatottsága kezd visszaesni. Ezeket különböző módszerekkel igyekeznek az intézmények lassítani vagy megállítani. Az élő interpretáció erre is lehet egy megoldás, ugyanis saját tapasztalatunk alapján megerősíthetjük a külföldi intézmények leírásait: a látogató élvezi a részvételt, emiatt visszajáróvá válik.

Korosztályi eloszlás szempontjából jelenleg a legtöbb múzeumba a múzeumpedagógia és a tárlatvezetések kapcsán a közoktatásban résztvevő diákok érkeznek a legnagyobb arányban. Ezt követik a felnőtt és idősebb korosztály tagjai (40 év fölöttiek), s legkisebb számban a fiatal felnőttek lépnek be a múzeum falai közé. Ez a tendencia természetesen nem csak hazánkban, hanem mindenhol tapasztalható. A most bemutatott módszer ennek az aránynak a megváltoztatására is alkalmas lehet. Az élő interpretáció rendkívül rugalmas, így a közoktatásban résztvevő bármely korosztályra átalakítható, mégis a fiatal felnőttek és az idősebbek számára is élvezhető, így egyszerre a család több különböző korú tagja is részt tud venni a programon. Számszerűsítve elmondhatjuk, hogy csak a 2014-es évben 45 élő interpretációs programot tartottunk, melyen összesen több mint 1000 fő vett részt.¹³ A 2015-ös év első felének statisztikáját áttekintve elmondhatjuk, hogy 26 élő interpretációs programot tartottunk, melynek 1/3-a közoktatásban résztvevő diákcsoportok megrendelésére készült.

A programon résztvevő látogatók korosztályi megoszlása nagyon vegyes: az előre hirdetett programokon a fiatal felnőttek, az idősebb korosztály és a családok is megjelentek, de a közoktatásban résztvevő diákok aránya a 2014-es évben ugrás szerűen nőtt meg. Ahogy a múzeumpedagógiai foglalkozások egy-egy téma megismerését segíthetik elő, ugyanerre alkalmasak az élő interpretációs programok a diákok számára. Az átélt „utazás” több hónappal később is mély benyomást hagyott a hozzánk érkező 3. osztályosokban. Fogalmazásukban pontosan tudták idézni a velük történeteket és az ott hallottakat: „... aztán egy szegény szabóné kínálgatta nekünk a portékáját: Tessék, csak tessék, próbálják fel! – hallgattunk szavára, de semmit nem vettünk. Aztán egy táncot kedvelő néni elhívott minket az esti bálra. Elindultunk körbenézni a

¹³ Hozzá kell tennünk, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban ezeket a programokat regisztrációhoz kötöttük, mivel a felhasznált múzeumi terek befogadóképessége véges. Egy szabadtéri vagy más adottságokkal rendelkező kiállítóhelyen ez a szám növelhető.

palotába de ... jaj elkap minket egy morcos katona! – Sorakozó! A koronázásig egy órátk van, büdös népség, gombot felvarrni, gatyát foltozni, ülepeket eldugni! – kiabált ránk. Ezen nagyot nevtünk. A mulatságon táncoltunk is. Boldogan hazamentünk, s beszámoltunk élményeinkről.”¹⁴

Fontosnak tartjuk, hogy a programot a látogatók igényeihez igazítsuk, így az előadás végén élő szóban, illetve kérdőívek segítségével írásban is rögzítjük a pozitív és negatív észrevételeket, illetve a további ötleteket. Az elmúlt időszak kérdőíveit feldolgozva láthatjuk, hogy az észrevételek döntő többsége pozitív, az 1-5 skálán leggyakrabban 4 és 5 között jelölik meg a vendégek, hogyan érezték magukat a programon. Azonban fejleszteni és változtatni mindig érdemes, ugyanis a visszajárók érdeklődését továbbra is fenn kell tartani.

Határozott célunk, hogy az igazi, szakmai alapokon nyugvó élő interpretáció módszerét terjesszük, ezért vállalkozott a Magyar Nemzeti Múzeum múzeumandragógiai csapata a konferencia előadásra, valamint e tanulmány megírására is. Mivel a módszer az ismeretterjesztésben, látogatószám növelésében valamint a látogató korosztályok arányának megváltoztatásában is szerepet játszik, így szeretnénk hosszú távon elérni, hogy olyan bevett módszerré váljon az élő interpretáció, mint amilyen általánosan elfogadott lett a múzeumpedagógia.

Felhasznált irodalom

- Coyne, Jennifer L. (2009): *Museum in it together: the mutual influence of exhibitions and live interpretation*. Exhibition Planning and Design. University of the Arts, Philadelphia, Pennsylvania.
- Huth Anna (2010): Az élő interpretáció módszere az Egyesült Királyságban. In: Bereczky Ibolya-Sághi Ilona (szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – Európai példák és hazai alkalmazásuk*. Múzeumi Iránytű 5 Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Lengyelné Kurucz Katalin (2010): Az élő interpretáció, mint oktatási módszer alkalmazása az Aquincumi Múzeumban. In: Bereczky Ibolya-Sághi Ilona (szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – Európai példák és hazai alkalmazásuk*. Múzeumi Iránytű 5. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Miszné Konerchy Anikó (2004): A brit Példa. *Köznevelés* 2004.09.10. <http://www.mlalapitvany.hu/mla011466.html> (2015. június 30.)
- Veres Gábor (2010): A múzeumi interpretáció lehetőségei és tapasztalatai az egeri Dobó István Vármúzeumban. In: Bereczky Ibolya-Sághi Ilona (szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – Európai példák és hazai alkalmazásuk*. Múzeumi Iránytű 5. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.
- Wallis, Mark (2010): Az élő interpretáció Magyarországon. In: Bereczky Ibolya-Sághi Ilona (szerk.): *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – Európai példák és hazai alkalmazásuk*. Múzeumi Iránytű 5. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

¹⁴ Az idézet egy 3. osztályos budai kisdíák fogalmazásából származik, melyet a pedagógus küldött el a múzeumandragógiai csoport számára. Feladatuk egy fogalmazás megírása volt a múzeumban átélt élményekről.

KRISTON-BORDI ZSUZSANNA

Szemlélet és szemléltetés, avagy 21. századi múzeumot a 20. században születetteknek is

Absztrakt: Mára felnőtté vált az internettel egyidős nemzedék, de a megelőző korosztályok képviselőinek széles köre is szívesen akklimatizálódik a digitális korhoz, és értékeli annak kínálatát, lehetőségeit. Hogyan lehet a kiállításokat megmozdítani úgy, hogy a legkisebttől a legidősebbig mindenki élvezze? A Mozaik Cégcsoport innovatív megoldásokat kínál a múzeumok számára a kiállítás ötletének felmerülésétől a megvalósulást követő programok kiegészítéséig. Az előzetes látványtervek, az adott témához készített személyre szabott videók, egyedi tematikájú, a kiállításhoz szorosan illeszkedő animációk segítenek olyan részleteket is kibontani, melyekre adott esetben a tárgyi valóság nem nyújtana megoldást. A színvonalas, áttekinthető és modern megjelenésű web portál, az előadásokhoz kapcsolódó nívós prezentációk segítik a látogatókat a kiállítások anyagának befogadásában. A modern megoldásokat ismerve és felhasználva a kiállítások 21. századivá és látogatóbaráttá válhatnak, ami minden múzeum vágya.

Kulcsszavak: digitális, interaktív, szemléltetés, prezentáció.

„A valódi felfedezés nem abban áll, hogy új területeket találunk, hanem, hogy új szemmel nézzük az ismert világot.” Marcel Proust

A múzeumandragógiai gondolkodást tulajdonképpen a másként, de tudományrendszerben gondolkodó andragógus muzeológusok, az alternatív szisztémákban gondolkodó szakmuzeológusok, a Kriston Vízi József által vezetett Timpnet Műhely indították útjára a magyar muzeológián belül, mert a felnőttek múzeumi aktivizálását a múzeumandragógusok nem múzeumpedagógiai, hanem a múzeumandragógia diszciplína rendszertani keretei között tartották realizálhatónak.

A globalizáció hatásaként a múzeumandragógia kiindulási pontnak tekinti, hogy a társadalomtudomány paradigmája olyan elméleti rendszer, amely értelmezi, és koherens módon leírja, fogalmi eszközökkel megragadja a változás lényegét, feltárja annak okait és következményeit. Paradigmaváltás akkor következik be, amikor az ember alapvetően más módon kezd gondolkodni önmagáról, a világról, a világhoz fűződő viszonyról, ennek megfelelően új valóságot teremtve önmaga számára, másként szabályozza viszonyait. Az időben és térben pontszerűen jelentkező változások, egy meghatározott történelmi helyzetben felmerülő problémahalmazra adandó válasz okán rendszerszerűen összekapcsolódnak.

A múzeumandragógia közösségfejlesztő célja: segíteni a felnőtt embert, a felnőtt közösséget a múzeumban biztosított tanulási helyszínen abban, hogy az életen át történő tanulást gyakorolhassa, támogatni abban, hogy a múzeumi érdeklődő, a közönség megismerhesse az emberiség sokféle tudását, a világnézetet is tükröző más kultúrák tanításait, a formális, a non-formális, az informális tanulás logikusan összefüggő értelmezését. A múzeumi rendszer komplex adottságára építve valósíthatja meg azokat a célkitűzéseket, amelyek javíthatják az emberi tudáselsajátítás minőségét – múzeumi szakember, gyűjtemény, kiadvány, kiállítás stb. útján –

, a tudatosabb emberi cselekvés pedig lehetőséget teremt a modern elbutulási folyamatok negatív tendenciájának megállításában.

Célja segíteni a felnőtt embert, a felnőtt közösséget a múzeumban felhalmozott tudásbázis adottságaira építetten abban, hogy megismerje, megértse a kulturális, vallási, civilizációs különbségek lényegét. A múzeumok vállalt feladataikkal pedig hozzájárulhatnak ahhoz, csökkenjenek az előítéletek, az emberek tiszteljék más vallások, más kultúrák, más civilizációk értékeit és hagyományait.

Nem szabad elfeledkezni a felnőttekkel foglalkozó múzeumi vonulat kapcsán a pedagógusképzésről, melynek célja, hogy a pedagógusok képessé váljanak a múzeumot oktatási, nevelési tevékenységük szolgálatába állítani, illetve a múzeumi szakemberek a látogatóbarát múzeumok megteremtésének jegyében a korszerű és a mindennapi gyakorlatban közvetlenül hasznosítható ismereteket szerezzenek, többek között a múzeumi ismeretátadás, a múzeumvezetés, a múzeumi kommunikáció vagy a kiállítás rendezés területén.

Természetes, hogy a múzeumi tanulás lehetőségei a korosztályokhoz kötődve változó tartalommal jelennek meg a kínálatban, hiszen mindig különbség van a különböző generációk szemléletében, gondolkodásmódjában, elvárásaiban és befogadási képességeiben.

A generációkról szóló elméleteknek általában az a funkciója, hogy jól érzékelhetővé és megfoghatóvá tegye azokat a kulturális, szocializációs különbségeket, amelyek a különböző korosztályok között megfigyelhetőek. Szokás ezeket a generációkat születésük időpontja szerint elnevezni, így ismerős név lehet a második világháború után, az 1950-es, 1960-as években születettekre használt „baby-boom” generáció, de elterjedt a 1970-es években születettekre vonatkozó „X-generáció” is. Az ábécében sorban haladva őket követi az 1981 és 2001 között született „Y-generáció”, illetve a legfiatalabbaknak kijáró „Z-generáció” kifejezés. E két utóbbi generáció egyik legfontosabb ismertetőjele, hogy ők már beleszülettek abba a világba, amelyet egyre inkább meghatároznak a különböző digitális technológiák: ők tehát az IT-generáció.

Mára felnőtté vált az internettel egyidős nemzedék is, de nincs mit tagadni azon sem, hogy a megelőző korosztályok képviselőinek széles köre is szívesen vagy kényszerből, de akklimatizálódik a digitális korhoz, élvezi és értékeli annak kínálatát és lehetőségeit. Az ehhez a réteghez tartozó egy része az eszközök kínálta lehetőségeket nem teljesen használja ki, de nem már nem is fordul a technika ellen.

Mark Prensky 2001-ben írt tanulmányára¹ gyakran hivatkozunk a digitális bennszülöttek kapcsán, de nem szabad elfelejteni, hogy ő akkor pontosan leírta a bennszülött bevándorlókat is, akik jelentősen különböznek a mai kor gyermekeitől. A digitális bennszülöttek beleszülettek az új világba, már a digitális korral együtt nőttek fel: számukra magától értetődő, hogy mindennapi kommunikációjukat, érzelmi, társas életüket, alkotókedvüket és játékosságukat az internet, a mobiltelefon és már digitális eszközök segítségével, egymással és a legszélesebb nyilvánossággal megosztva élik át.

A digitális bevándorló, tanulása során alkalmazkodik a környezetéhez – mint minden bevándorló, egyesek jobban, mint mások –, de bizonyos mértékig mindig megtartja „akcentusát”, azaz fél lábbal a múltban él. A „digitális bevándorló akcentus” abban nyilvánul meg, amikor első gondolatunk helyett csak második az internet, amikor információra van szükségünk, vagy

---

¹ <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (2015.06.01.)

amikor elolvassuk valamelyik számítógépes program kézikönyvét, és nem abból indulunk ki, hogy úgyis rájövünk, hogyan működik használat közben – ahogy ezt a fiatalabb generáció tagjai teszik. Az idősebb generáció másképpen szocializálódott, mint gyermekeik, és most tanulja az új nyelvet; és az a nyelv, amelyet életünk során később tanulunk meg, agyunk más részében raktározódik.

A lifelong learning, az egész életen át tartó tanulási filozófia, paradigma lényegű küldetése, hogy elméletével és gyakorlatával hozzájáruljon a fenntartható fejlődéshez. Múzeumi értelmezésben a lifelong learning gondolat elterjedésének köszönhetően az utóbbi években a magyarországi múzeumok minden korosztály számára tanulási helyszínekké válhattak.

„Az új dolgok jóval szélesebb körűek, s a lényegük is mélyebben rejlik, mint amit érzék-szerveinkkel felfoghatunk. Elvont, elméleti gondolkodás kell hozzá, ami nem azonosítható egyetlen átélt tapasztalattal, és a belőle leszűrhető tanulsággal. Ezért napjainkban a tanulás jellegének is meg kell változnia. Túl kell jutni a tapasztalattal megszerezhető tudáson, és még az oktatásban kapott ismeretekre is. A tanulás ma a gondolkodás folytonos megújítását jelenti, annak a képességnek a megszerzését és állandó fejlesztését, amelynek a segítségével az élettapasztalatokat és a más forrásokból átvett ismereteket egymásra tudjuk vonatkoztatni, a gondolkodás valamely egységében szerkezeti összefüggésbe tudjuk rendezni.”²

A múzeumi felnőttképzést, felnőttoktatást napjainkban egyre inkább a múzeumi tanulás fogalmával helyettesítik, s szerencsésen összesimulnak és egymásra épülnek a formális, az informális, a non-formális, az autonóm és önfejlesztési tanulási törekvések. A „digitális bennszülöttek” első generációja már felnőtt, és nekik már volt lehetőségük arra, hogy a múzeum-pedagógia részesei legyenek. A múzeumoknak múzeumandragógiai szempontból is szükséges, hogy tartsák a lépést a megváltozott környezet, illetve a generációs különbségek okozta változásokkal, megnőtt és folyamatosan tovább nő az igény a felnőttek számára készült, új technikai lehetőségekkel támogatott kiállításokra, melyek jellemzői közt kiemelkedik, hogy a téma megközelítése interdiszciplináris, annak bemutatása élményszerű és interaktív.

Elengedhetetlen az interaktivitás fogalmi tisztázása: a rendezett információk befogadásának aktív folyamata, amelyben a befogadó fél saját igénye szerinti döntéseket hoz a lehetőségekhez mérten, ezt a közvetítő felé visszajelzi, majd a folyamat ennek megfelelően, változásokkal halad tovább. Az interaktivitás a felhasználó részéről mindig cselekvést feltételez. Az interaktív működés feltétele egy számítógépes program, mely az érkező jeleket fogadni, értelmezni tudja, és az annak megfelelő, következő akciót létrehozza.

Hogyan lehet a kiállításokat megmozdítani úgy, hogy a legkisebttől a legidősebbig mindenki élvezze? Milyen prezentációs lehetőségekkel színesíthetjük a bemutatókat, foglalkozásokat, felnőttképzéseket?

„A kiállítások és a bennük lévő tárgyak sok esetben primér megjelenési formájukban nem tudják közvetíteni azokat az információkat és üzeneteket, amelyeket megalkotójuk, a muzeológus szeretett volna átadni. Ezért szükséges az interpretáció, a magyarázat, a közönséggel való megismertetés.”³ A 21. század emberének ingerküszöbe a rengeteg felé áramló információ miatt olyan magasan van, hogy erősen meg kell dolgozni, hogy képesek legyünk azt átugrani. A sok és folyamatos információból ki kell ugrani annak, amit be akarunk fogadtatni. Azaz mindig kell valami plusz, valami más, valami több, és ha a technika és a szaktudás ehhez rendelkezésre

² Nagy 2005. 30.

³ Cseri 2002. 57-61.

áll, már csak élni kell a lehetőségekkel. A múzeumoknak kiemelkedő szerepük van tárgyi emlékeink megőrzésében, valamint abban, hogy módot nyújtsanak e kulturális értékek megismeréséhez a nagyközönség számára.

A 21. században az új technikai eszközök használata már az emberek mindennapjainak alapvető részévé vált, így ez az elvárás jelentkezik az információszerzés minden területén. A múzeumi kiállítások létrehozásában is egyfajta paradigmaváltás figyelhető meg, vagyis egyre intenzívebben jelenik meg a digitális technológia a múzeumi tudásközvetítésben és élmény-nyújtásban.

Az előadások, bemutatók hagyományos kísérői a prezentációk. A megszokott prezentációs programok: Microsoft PowerPoint vagy a Prezi alkalmasak arra, hogy mondandónkat statikus tartalommal kísérjük, melynek megjelenése, animációi színesíthetik az előadást. Ma már azonban ez animációkkal színesíthető, mégis statikus tartalom kevés, sokszor már az első diánál elveszítjük az érdeklődés egy részét magától a tényről, hogy kivetített, szöveges prezentációval kísérjük mondandónkat. .

A múzeumok kínálta, a kiállításokhoz kapcsolódó előadások nívós támogatója lehet a mozaBook prezentációs szoftver, mely dinamikus és interaktív megjelenítési lehetőségeket kínál minden bemutatóhoz. A mozaBook sokoldalú illusztrációs, animációs és ötletes prezentációs lehetőségekkel színesíti a bemutatók, múzeumpedagógia vagy múzeumdrágógi foglalkozások eszköztárát. A látványos interaktív elemek és a beépített készségfejlesztő, szemléltető és kísérletező alkalmazások felkeltik a tanulók érdeklődését, és segítik a tananyag könnyebb feldolgozását. A felhasználók visszajelzéseit folyamatosan figyelembe vettük a fejlesztéskor. Ezáltal a program könnyen használható, egyszerűen kezelhető lett, minden ott található ahol a felhasználó keresi. A mozaBook interaktív táblán és normál számítógépes környezetben egyaránt használható. A program kezelőfelülete intelligensen alkalmazkodik a megjelenítő eszköz méretéhez. A mozaBook program, a beépített alkalmazások, oktatóvideók, interaktív háromdimenziós modellek és azok narrációi jelenleg is számos nyelven elérhetők, és a nyelvi támogatás folyamatosan bővül. A mozaBookban is elérhető mozaLibrary tartalomgyűjtemény több mint 1000 interaktív 3D modellt, több száz oktatóvideót és számos hanganyagot, feladatot tartalmaz, melyek felkeltik a tanulók érdeklődését a tananyag iránt. A mozaBook – előnye, hogy dinamikus, előadás közben aktívan változtatható, hiszen interaktív táblára készült. Használható természetesen hagyományosan kivetítve, mint most is, de fontos lehetősége, hogy bár-mikor belenyúlhatok az előre elkészített anyagba, ahogy a bemutató, foglalkozás menete kívánja.

Az új információs eszközök alkalmazása új távlatokat nyit meg a muzeológusok számára. A klasszikus tárgyi bemutatás ötvözése a virtuális információkkal még élményszerűbbé teheti az ismeretek átadását, elkötelezett múzeumlátogatók egyre szélesebb körét szólítva meg ezzel.

Egy-egy projekt megvalósítása a múzeumban sokrétű feladat, amelyhez számos szakember együttműködésére van szükség. Ebben az összetett folyamatban tud hatékony segítséget nyújtani a Mozaik Cégcsoport a tervezés fázisától a teljes körű megvalósításon át egészen a fenntarthatóság biztosításáig. Innovatív megoldásokat kínál a múzeumok számára a kiállítás ötletének felmerülésétől a megvalósulást követő programok kiegészítéséig. Néhány példa a megvalósul múzeumi fejlesztéseiből:

- A Gyulavári Kastély látogatóközpontjában elhelyezett „Virtuális Múzeum” – saját fejlesztésű grafikai és adatbázisrendszer megjelenítő programja és tartalommal való feltöltése.
- Információs kiosk készítése a recski Kényszermunkatáborok 1950-1953 című kiállításához.

- A Móra Ferenc Múzeum megbízásából két érintőképernyős terminál gyártása és tartalommal való feltöltése.
- A Pallavicini Kastély és a Budai Sándor Emlékház részére érintőképernyős terminálok készítése, megjelenítő szoftverek programozása, audio guide rendszer kiépítése a tárlatvezetéshez idegen nyelvű narrációkkal.
- A makói József Attila Városi Könyvtár és Múzeum megbízásából virtuális bemutatóanyag készítése. Digitális képkeret alkalmazása a kiállítás részeként bemutatásra kerülő videó animáció megvalósításához.
- A gyulavári Wenckheim-Almássy kastély előzetes látványterve.
- A Konecsni György Helytörténeti Múzeum kiállítási látványterve.
- A Pallavicini Kastély és a Budai Sándor Emlékház új tárlatának látványterve.
- A maroslelei emlékház új tárlatának látványterve, állóképekkel
- Virtuális kastély és helytörténeti bemutatóanyag elkészítése a Körös-Maros Vidékfejlesztési és Ökogazdálkodási Alapítvány részére.
- A gyulai vár történetét bemutató 10 perces animációs film elkészítése. Ennek részét képezi egy, a gyulai vár 16. századi állapotát bemutató 3D-s animációs film, amely az Oktatási és Kulturális Minisztérium és Gyula Város Önkormányzata támogatásával, a Corvin János Múzeum megbízásából készült. A film megtekinthető a múzeum tárlatának részeként.
- A szegedi Móra Ferenc Múzeumnak film készítése A fáraók Egyiptoma kiállítás-sorozathoz.
- A százhalombattai Régészeti Park számára régészeti témájú múzeumpedagógiai foglalkozás bemutató anyagának készítése.

Az előzetes látványtervek fotorealistikus képei segítik a múzeumi munkatársakat a kiállítások tervezésében, akár mozgóképeken járhatják be a megálmodott kiállítás termeit, több látószögből is megtekinthetik az elrendezést, a bútorokat, a falakat és a tereket. Az a tapasztalatunk, hogy egy építés alatt álló vagy még egyáltalán nem létező teret, helyiséget nem szakemberként nehéz lenne kész állapotában elképzelni. Ha a megrendelői elképzelések alapján született terveket akár centiről centire valóságként ábrázoljuk, így a tér olyan valóságos lesz, mint az életben. Ha ezt követően változtatásra, pontosításra lenne szükség, könnyedén lehet módosítani az igényeknek megfelelően. A képek egyszerűen fényképnek tűnnek, de valójában látványtervek, aminek segítségével áttekinthető az egész kiállítás összbenyomása, eldönthető, hogy pl. a falak tervezett színe összhangban van-e a tartalommal, vagy esetleg zavaróan hat, megfelelőek-e az arányok, szemlélődőként a tér milyen szinten fogható be. Ilyen anyaggal támogatva a pályázatokat vagy a szponzoroknak bemutatva a terveket hatékony segítő lehetőséget jelent.

A kiállításokhoz szorosan illeszkedő 3D animációk segítenek a témák olyan részleteit is kibontani, melyekre adott esetben a tárgyi valóság nem nyújtana megoldást. A kiállítások statikus elemeit kiegészíthetik az animációk változatos megjelenésével, és olyan tartalmakkal bővíthetik a kiállítást, amelyeket valóságban nem tudunk bemutatni. Helyreállított tárgyak, romjaiból újjáálmodott épületek képe, csak leírásban létező elemek megalkotott formája a legifjabbaktól a legidősebbekig mindenki érdeklődésére számot tarthat. A mozaWeb médiatárban több, mint 1000 interaktív háromdimenziós modell található, amelyek a tananyaghoz kapcsolódnak, és élménnyé varázsolják a kiállításokat vagy az önálló ismeretszerzést az érdeklődők számára. Beutazhatják a világűr, megismerhetik régi és mai eszközök működését, betekinthetnek az emberi test rejtelmeibe, és a kémia szabad szemmel láthatatlan világába. Bejárhatják

a régmúlt településeit, építményeit, megismerhetik az emberek mindennapi élete, valamint felfedezhetik a természet rejtett titkait. A szabadon forgatható, méretezhető modellek többségében narrációk, beépített animációk és feladatok segítik a téma feldolgozását. A szerkezeti, metaszeti nézetek feliratait több nyelven is elérhetőek, így a nyelvtanuláshoz is segítséget nyújtanak, de a külföldi látogatók is bővebb információhoz jutnak.

Az adott témához készített személyre szabott, magyar vagy idegen nyelvű narrációval ellátott egyedi tematikájú videók a kiállítási anyagok, a bemutatók, foglalkozások kiegészítői lehetnek.

Az okostelefonnal, tablettel a táskájában érkező ifjú vagy fiatal felnőtt múzeumlátogató jó néven veszi, ha eszközeit használhatja is a múzeumi ismeretszerzés folyamatában. A BYOD (Bring Your Own Device – hozd a saját eszközödet) trend visszafordíthatatlanul terjed az élet más területein, s ha a múzeumok is lépést tarthatnak a kedvelt irányzattal, sok lelkes követőre akadhatnak. A „okos eszközökre” letölthető applikációk kiterjeszhetik a valóságos látnivalókat, megmozdulnak a tárgyak, életre kelnek a részletek. Az applikációk könnyen hozzáférhetőek, offline is működtethetőek. Nem csak a legifjabbak érdeklődését keltheti fel a sík képből térbelivé alakuló tárgy, a megmozdítható, körbeforgatható, minden szögből alaposan szemügyre vehető tartalom. A kiterjesztett valóságnak csak a képzelet szab határt.

A múzeumok PR terveiben hangsúlyos szerepet kell kapnia a színvonalas, áttekinthető és modern megjelenésű web portálnak, melynek látogatottsága bizonyítottan magában hordozza a kiállítás-látogatók számának emelkedését is.

A helyszín, város, múzeum iránt érdeklődő az intézmény weboldalát megtalálva kapja az első benyomást, és ez gyakran el is dönti a továbbiakat – vajon virtuális látogatóból valódi látogatóvá válik. Egy jó weboldal nem csak informális, hanem jó megjelenésű is, aktív és érdeklődést felkeltő, éppen úgy elérhető okostelefonról vagy tabletről, mint asztali gépről, s a valódi mobilbarát honlap a kézi készülékek kínálta felületeken is jól használható.

A hazai internetezők 98%-a a Google keresőt használja internetezéskor. A Google-ban indított keresések közel 30%-át ma már okostelefonokról indítják a magyar felhasználók. 2014. novemberétől a Google „Mobilbarát” címkével jelöli meg a mobiltelefonokra optimalizált tartalmakat és a teszt alatt lévő algoritmus már rangsorolási előnyt fog adni a mobilbarát weboldaloknak. Ha nem mobilra optimalizált a weboldala, az a keresőoptimalizálás szempontjából komoly hátrányt jelent. A tapasztalat az mutatja, hogy az új eszközökre (okostelefon, táblagép) nem optimalizált honlapokra érkező okostelefon-használók 95%-a azonnal visszafordul az ilyen oldalakról, és jelentős részük nem is látogat oda vissza többet.

A konferenciára készülve 20 véletlenszerűen kiválasztott múzeum adatait ellenőriztem, és a 16:4 arányban a mobil készülékre nem optimalizáltak nyertek. Ez az arány, meglepő és egyben elkeserítő is, hiszen egyértelműen mutatja, hogy a múzeumok jelentős része még nem méri fel kellőképpen, hogy milyen elvárásokkal fordul a 21. század feléjük. Nagyon fontos lenne, hogy az intézmények weboldaluk modernizálására, és mobilbaráttá alakítására is fordítsanak kellő hangsúlyt, hiszen a pl. a kereső rendszerek is „büntetik” a nem megfelelő oldalakat, azaz a kereséskor hátrébb sorolják azokat, tehát egyértelműen kevesebben lelik meg és keresik fel majd az említett portálokat, kevesebb potenciális látogatóhoz jut el az információ az intézmény kínálta lehetőségekről. A modern weboldal amellet, hogy táblagépekre és mobiltelefonokra optimalizált, áttekinthető megjelenésű és szerkezetű, menüpontjai között könnyű navigálni, kiegészíthető múzeumi webáruházzal vagy akár aukciós oldallal is.

Ezeket és további különleges, modern megoldásokat ismerve és felhasználva a kiállítások 21. századivá és látogatóbaráttá válhatnak, ami minden múzeum vágya. Mondandóm egy része promóciónak tűnhet ugyan, de egy konferencia nem csak arra alkalmas, hogy beszámoljunk korábbi tapasztalatokról és eredményekről, hanem kijelölhet egy jövőbeli utat, megmutathatja az elérendő célt. Egy új technikai lehetőség bevezetését valahol el kell kezdeni, meg kell ismerni, hogy élhessünk vele. A Mozaik Cégcsoport és múzeumok együttműködése nem új keletű, ám most új lehetőségeket is kínál reményeink szerint mindenki meglepedésére.⁴

Felhasznált irodalom

Cseri Miklós (2002): A múzeumpedagógia helye és szerepe a magyar múzeumokban. In: Kovács Judit (szerk.) Múzeumok a „köz művelődésért”. Nemzetközi Múzeumpedagógiai Konferencia. Budapest, 1999. október 25-27.. Budapest. 57-61.

Nagy Andor József (2005): Médiaandragógia. Urbis, Budapest.

<http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (2015.06.01.)

---

⁴ A IV. Múzeumandragógiai Konferenciára készült prezentáció megtekinthető itt: mozaweb.hu/muzeumpedagogia. A megnyitott bemutatóból az egyes oldalak közepére kattintva elindíthatók a prezentációt kiegészítő videók, animációk, és megtekinthetők azok a lehetőségek, amiről a tartalmi rész szól. A prezentációt a Mozaik Cégcsoport munkatársai készítették.

A kiállítás mint projektpedagógiai módszer

Absztrakt: A tanulmány a kiállításrendezést, mint projektpedagógiai módszert, felsőoktatási kurzusok keretében történő alkalmazásának lehetőségeként mutatja be. Kultúrákövetői szakmai kompetenciák fejlesztésére fókuszálva tekinti át a kurzusok kapcsolódási pontjainak lehetőségeit, amikor a tárgy kulturális médiumként, a kiállítás pedig, mint önálló alkotásként és egyben projektpedagógiai eszközként alkalmazható. A kiállítás tehát egyrészt tanulási-tanítási stratégia, melynek keretében a hallgatók egy közösen elfogadott/kiválasztott témát dolgoznak fel, másrészt egy bemutatható produktum is. A kiállítás így nem csak a résztvevőknek, de a rendezőknek is (tanulási, ismeretszerzési, fejlődési) élmény lehetőségét teremti meg. **Kulcsszavak:** projektpedagógia, kiállításrendezés, tárgy, interpretáció.

A kiállításrendezés oktatói gyakorlatom során kezdetben a befogadó oldaláról megközelített, elsősorban rendezvényszervezési kérdéseket felvető tevékenység volt, tematikáját tekintve pedig az aktuális ünnepkörhöz, eseményhez vagy helyi kultúrához, kulturális jelenségekhez kapcsolódott. A cél – az egyetem vonzáskörzetében élők megszólítása mellett – elsősorban az egyetemi hallgatóknak szóló ismeret közvetítése, illetve élmény lehetősége volt. A kiállítások a saját, a kollégák, és ritkábban, de a hallgatók által is felvetett ötletek alapján valósultak meg.

E gyakorlatban a fordulatot az jelentette, hogy megjelent képzési kínálatunkban (kezdetben felsőfokú szakképzésben) a moderátor szak. E hallgatók számára Rendezvényszervezés elmélete és gyakorlata című kurzus mellett 40 órás rendezvényszervezési gyakorlat is volt fél-évente. Ezek szakképzésben betöltött szerepe és célja az volt, hogy a hallgató ismerje meg a rendezvény tervezésének és előkészítésének lépéseit, a szükséges feltételeket, ugyanakkor szerezzen tapasztalatokat is e folyamatról, azaz, vegyen részt rendezvények szervezésében. A külső helyszíneken zajló gyakorlatokról a hallgatók beszámolót készítettek, és igazolást hoztak, de az órák keretében is meg kellett az elmélet mellett jelennie a gyakorlatnak. Ezt kezdetben fiktív tevékenység jelentette, azaz közösen elfogadtunk egy rendezvényötletet, majd tulajdonképpen szimuláltuk a tervezési-szervezési feladatokat, amíg fel nem vetődött, hogy amit közösen kitaláltunk, dolgoztunk vele, álmodoztunk, miért is nem valósítjuk meg. Így született a FEEXtívál (a kar korábbi neve és a fesztivál szó összetételével), amelynek valamennyi eseménye (kiállítások, művészeti és ismeretterjesztő előadások, zenei programok, gasztronómiai és sportbemutatók, médiaesemények) a hallgatók ötlete alapján, az ő munkájuk nyomán jött létre. Számtalan *tanulással* járt, hogy mindaz, amit addig elméletben „csináltunk”, az a valóságban mennyi hibalehetőséget és örömet tartogat. *Tapasztalással*, hogy mindez hogyan előzhető meg, és sikerélménnyel, amikor mindezt tudatosan *alkalmaztuk*.

A másik meghatározó élményem az Önálló kulturális projekt című kurzusomhoz kötődik. A hallgatók valóban önállóan, egymástól elkülönült helyeken és szituációkban szereztek tapasztalatokat, és számoltak be azokról, majd az ő kérésükre és javaslatukkal közös projektet hoztak létre, majd valósították meg saját tereinkben, ahol a hallgatótársak voltak a célcsoport, a befogadó közeg. A projekt eredménye egy online virtuális,¹ és egy kiállítótérben létrejött, de

¹ <https://www.facebook.com/events/228418223956511/> (2015.04.23.)

többnapos interaktív játékokra, a hallgatók bevonására, részvételére épülő kiállítás lett, melynek koncepcióját az ajándék-fogalom adta. Túl a projekt sikeres megvalósulásán, számomra különösen nagy élmény volt annak megtapasztalása, hogy az addig széthúzó csoport hogyan kezdett összehangoltan dolgozni, hogyan ismerték meg egymás addig rejtve maradt tulajdonságait, képességeit, hogyan kezdtek egymás munkájára számítani, arra építeni, és azt megbecsülni.

Mindez a hallgató szakmai gyakorlatok átgondolására készítetett. A nálunk zajló képzések egy részének² esetében egy többé-kevésbé sikeresen kialakított intézményrendszeri, szervezeti hálózat, kapcsolatrendszer állt mögöttünk, mely lehetőséget ad a különböző szakon hallgatók számára a gyakorlatuk teljesítéséhez. Ezek között több szakon is találkozhatott a hallgató kiállításrendezési szituációkkal, pl. kultúraközvetítő (közművelődési, múzeumi) intézményekben vagy szervezetekben, vállalkozásoknál. Példaképpen kiemelhető a művelődésszervező szakos hallgatók számára korábban szervezet 200 órás intézményi gyakorlat, melynek célja, az intézmény működésének, szervezeti felépítésének, tevékenységének, finanszírozásának, együttműködési és kapcsolatrendszeri, tervezési és szervezési folyamatainak megismerése, valamint, hogy a hallgató szerezzék meg első munkatapasztalatát, későbbi karrierje során kamatoztatható társadalmi és szakmai kapcsolatokat építhessen ki. A rövidebb, 40 órás gyakorlat a hallgatók többségénél elsősorban tájékozódó, illetve kapcsolatteremtő lehetőség, kevésbé jellemző a munkatapasztalat szerzési lehetőség, míg a 200 órás gyakorlat helyszínének kiválasztása már az előző tapasztalatok birtokában tudatosabb választás lehetett, sokszor ugyanaz az intézmény, ha kölcsönösen sikerült jó kapcsolatot kialakítani. Igyekeztünk arra törekedni, hogy azok az intézmények szerepeljenek a választható helyszínek között, ahol korábbi jó tapasztalatai voltak a hallgatóknak.

A fogadó gyakorlati helyszínnel szemben az egyik legfontosabb elvárás az volt, hogy a hallgató az adott intézményben dolgozó gyakorlatvezetővel együtt közösen kidolgozott projektet valósítson meg. Fontos visszacsatolás volt a gyakorlat végén a hallgatók beszámolója, illetve a hallgatókról kért értékelés, valamint az intézmények részéről tett észrevételek, javaslatok, újabb és újabb szempontjai jelenhettek meg a kölcsönös érdekviszonyok.

Érdeemes még kiemelni a Múzeumi animáció gyakorlata elnevezésű kurzust is, ahol a kurzus elfogadásának feltétele részben múzeumi látogatást (a múzeum programkínálata, az interpretáció, ismeretátadás módszerei, eszközök, egyéb tapasztalatok megismerését), részben projektötlet kidolgozását jelentette, melyhez szintén jól működő kapcsolatra volt szükség, hiszen a hallgatónak több látogatást is kellett tennie múzeumokban, hogy különböző szituációkkal találkozhasson. Lehetett az szakvezetés, foglalkozás, megnyitó, vagy éppen egy kiállítási koncepció létrehozásának részfolyamata, egy célcsoport számára foglalkozás, múzeumi nyitott programok tervezése (alkalomhoz kötött, időszakhoz kötött, éves...), egy választott múzeum animáció szempontjából lehetséges kapcsolatrendszerének megnyilvánulásai, vagy a választott múzeum, mint a LLL színtere. Az inspirációk alapján a hallgatók koncepciót készítettek akár választott, akár fiktív múzeumi környezetre, mindkét esetben meghatározva a múzeum gyűjteményének jellegét, helyszínét, lehetséges látogatói körét. Fontos kritérium volt, hogy a kidolgozott projekt személyes (animátor és látogató) kapcsolat létrejöttére alapozzon, kötetlen át-

² Ilyen szakok: Andragógia BA, Művelődésszervező szakirány, Informatikus könyvtáros BA, Andragógia MA, Informatikus könyvtáros MA, Kulturális mediáció MA, Kulturális örökség tanulmányok MA, Kulturális projektmenedzser SZT, Protokoll szaktanácsadó és rendezvényszervező SZT, Public Relations és szóvivő SZT, Szociális és ifjúsági munka felsőoktatási szakképzés, Turizmus-vendéglátás felsőoktatási szakképzés

adási formákat, módszereket alkalmazzon a tervezésben, szervezésben. Az elkészült projekteket a hallgatók prezentálták egymásnak, ami sokféle ötlet, lehetőség megismerését tette lehetővé. Ennek ellenére a visszajelzések alapján sajnos az érzékelhető, hogy a gyakorlatok hasznossága, sikere, nagyon esetleges, egyéntől függő, az egységes minőség elvárása pedig szinte lehetetlen, és követhetetlen is. Ezzel kapcsolatban természetesen születtek és folynak is sikeres kezdeményezések³, melyek lehetőséget adnak a szakmai kompetenciák fejlesztésére, és melyek bemutatása most nem célunk, sokkal inkább az, hogy mindez hogyan járulhat hozzá egy eredményesebb hallgatói tanulási folyamathoz, szakmai kompetenciák kialakításához.

Az általam oktatott valamennyi kurzuson⁴ azt tapasztaltam, hogy a kiállítás valamilyen szempontból fókuszba kerül. Vagy mint rendezvényszervezési példa, illetve feladat, vagy mint a kultúra megismerésének, illetve megjelenítésének egyik módszere, eszköze, vagy az alkotó folyamatok közege, vagy mint a tanulás, a közösségfejlesztés egyik speciális helyszíne, és még sorolhatnám. A legfontosabb kérdés azonban, hogy vajon az oktatás során szerzett ismeretek hogyan adnak választ a felsőoktatásban felmerülő kérdésekre, nevezetesen arra, hogy mit vár el a társadalom a felsőoktatástól, milyen mély elméleti ismeretekkel és mennyire konkrét gyakorlati tapasztalattal rendelkezzen a friss diplomás, és vajon meg tud-e felelni az elvárásoknak? „Egy dologban azonban biztosak lehetünk, az elméleti ismeretek nem érthetők meg gyakorlati tapasztalatok nélkül, a gyakorlat viszont pusztán másolás az ok-okozati összefüggések megértése nélkül. Az elmélet és a gyakorlat nem választható szét, csak megfelelő arányban, egymásra támaszkodva tanulhatók.”⁵ Kiss László megfogalmazásának üzenete az, hogy vajon az oktatás keretei alkalmasak-e arra, hogy a kellő arányban és megfelelő mélységű tapasztalathoz juttassa a hallgatókat. Vajon képesek vagyunk-e a tananyag olyan szintű összehangolására, amely során figyelembe vesszük azokat az elvárásokat, amelyek a társadalom, a szakma irányából érik az egyetemet elhagyó hallgatókat.

A különböző kurzusokon megjelenő követelmények lehetséges és összehangolt tervezése, egymást erősítő hangolása, és a szakmai szempontok gyakorlatiasabb szemlélete érdekében számomra két kézenfekvő megközelítés kínálkozott: egyrészt a kiállításrendezés mint projektpedagógiai eszköz, másrészt a tárgy, mint kulturális médium, a kultúra interpretálásának eszköze. E két megközelítés teszi lehetővé, hogy a kiállítás egyszerre jelentsen lehetőséget a rendezvényszervezés lényeges kérdéseinek átgondolására, a szervezés folyamatába bekapcsolódni, ugyanakkor az ott megjelenő tartalmak, ismeretek, információk megismerésére, feldolgozására, megjelenítésére, majd mindezek átélésére, az élmény megtapasztalására. Természetesen ennek feltétele, hogy a különböző kurzusokon részt vevő hallgatók számára közös terek és idő álljanak rendelkezésre, és hogy a különböző kurzusokon felmerülő kérdésekkel az adott kiállítás valamilyen formában kapcsolatba hozható legyen. A nehézséget az adja, hogy az egyes képzési formák, szakok, kurzusok, a hallgatói létszám, érdeklődés, felmerülő témák soha

³ Pl. a Nemzeti Művelődési Intézet Felnőttképzési munkacsoportja, melynek magam is tagja voltam, 2014 májusában célul tűzte ki, hogy a hazai felsőoktatási gyakorlati képzés általános helyzetét és a közművelődési intézmények igényeit megismerve összeállít egy olyan szakmai ajánlást, amely hasznos és eredményes lehet mind a felsőoktatási, mind a közművelődési intézmények számára a felsőoktatási szakmai gyakorlathoz.

⁴ Rendezvényszervezés (elmélet és gyakorlat), Kulturális antropológia, Multi- és interkulturális ismeretek, Mediációs jelrendszerek: A tárgyi kultúra interpretációjának módszerei, Szociokulturális animáció, Szellemi kulturális örökség, Kulturális örökség – alapismeretek, Ünnepek közössége – közösségek ünnepe, Tárgyalkotó népművészet, Múzeumi mediáció, Kulturális turizmus, Kulturális projektmenedzsment, Önálló kulturális projekt, Kultúrárközvetítő intézmények mediációja I-III.,

⁵ <http://kisslaszlo.spec.hu/a-projektpedagogia-nevelési-hatasrendszerenek-vizsgalata> (2015.04.23.)

nem azonosak, mindig az adott időszakban, szituációban formálódnak. Nincsenek sémák, hiszen olykor egyetlen kurzus hallgatóival tervezhető, más esetben akár három-négy kurzus is összehangolható az oktatási folyamat egyes szakaszaiban.

Az oktatás folyamatának interdiszciplináris szemlélete a kiállítás mint rendezvény esetében jól érzékeltethető már a kiállítási ötlet megfogalmazásakor felmerülő kérdések megválaszolásával. Mi a célja a rendezvénynek? Miért éppen azt a témát választjuk, hogyan kapcsolódik az a kurzusunk tematikájához, milyen ismeretek szükségesek a koncepció megalkotásához? Hol és mikor rendezzük a kiállítást? A hely és idő megfelelő-e ahhoz, hogy elérjük a célcsoportunkat? Ráadásul alkalmas-e a hely, a körülmények, az infrastruktúra arra, hogy ott vizuális élményt hozzunk létre? Hogyan fogjunk hozzá, hogyan tervezzük, szervezzük, kivitelezzük? Ki, mit fog elvégezni, mihez van affinitása, kedve, tehetsége, lehetősége? A kiállítás tehát egyszerre szól tevékenységekről, másokról való gondoskodásról, együttműködésről, és rengeteg tapasztalásról, tudás és ismeret megszerzéséről. Amikor ezeket a kérdéseket feltesszük, tulajdonképpen egy projekten gondolkodunk, miközben lehetőséget adunk hallgatóinknak, hogy maguk alakítsák a folyamatokat, érzékeljék saját hatásukat, saját szemléletük, gondolkodásmódjuk formálhassa a létrejövő eredményt, a kiállítást, ami egyfajta saját alkotásként is értelmezhető. Saját tapasztalataim azt bizonyítják, hogy minden szervezési nehézség ellenére, akár a tantervi keretek feszegetésével, az akár több tantárgyra kiterjedő átfogó projektek is megvalósíthatóak, beilleszthetőek a tanrendbe, de főleg élménydúsabb, dinamikusabb, a hallgatói részvételre, együttműködésre alapozó tanulás lehetőségét nyújtják. Mindez nem csupán színesíti a hagyományos órákat, de önismeret és közösségfejlődés szempontjából is hatékony.

A fenti példákkal arra szerettem volna ráirányítani a figyelmet, hogy a szemléletváltáshoz szükség volt az *oktatói szerepem* felülbírálatára, a nyitottságra, de mindezt a *hallgatók kezdeményezése* indította el, ugyanakkor az eredmény mindkettőnk számára tanulságos és örömteli volt. Annak ellenére, hogy a projektpedagógia legalább egy évszázada ismert módszer, számos konferencia és műhely foglalkozott a témával, ismert a szakirodalma⁶ is, mégis nehezen terjed a gyakorlatban, miközben a legarányosabban és hatékonyan képes segíteni az elméleti és gyakorlati ismeretekhez jutást. A felsőoktatásban való alkalmazásának nehézségeire magam is utaltam, de kiegészíteném egy fontos hátráltató tényezővel. A felsőoktatásban az oktatók első-sorban valamely tudományág képviselőiként és nem végzett pedagógusként (természetesen kivételek a pedagógusképző illetve felnőttoktatási szervezeti egységek) vannak jelen. Én magam is néprajz – kulturális antropológiai képzettséggel rendelkezem, és a projektpedagógia módszerével autodidakta módon ismerkedtem meg, és csodálkoztam rá a benne rejlő lehetőségre. Egyszerűen az történt, hogy az oktatási gyakorlatom során „adta magát” a módszer, amelynek lényegét éppen a benne rejlő távlatok okán röviden tekintsünk át.

A projektoktatás tulajdonképpen egy tanulási-tanítási stratégia, ami egy közösen elfogadott vagy kiválasztott probléma, téma feldolgozását jelenti egyéni vagy csoportos formában. Alkalmas arra, hogy feloldja a hagyományos tanóra kereteket, célja és egyben végeredménye pedig egy bemutatható *produktum*.

⁶ Többek között: Hegedűs 1998.; Hegedűs 2002.; de a legfontosabb, feltétlenül megemlítendő definíciók Richards, Kilpatrick, Dewey, Hortobágyi Katalin, Karikó Sándor nevéhez köthetők.

Mivel saját gyakorlatomban a kiállítás, mint rendezvény létrehozása volt a kiindulópont, és vezetett el a projektoktatás szemléletéhez, álljon itt egy táblázat,⁷ mely a projekt és a kiállítás hasonlóságainak érzékeltetéséhez a szokásos értelmezési keretek mentén írja le létrehozásuk folyamatát. A két folyamat hasonlósága, a kiállításnak projektként való értelmezése adta az alapját a módszer oktatásban való alkalmazásának, a különböző kurzusok hallgatóinak közös projektben való együttműködésének.

	PROJEKT		KIÁLLÍTÁS
	ötlet – témaválasztás		ötlet – téma kiválasztása
	tervkészítés (célok és feladatok megfogalmazása)		tervezés (célok és feladatok megfogalmazása)
	szervezés: adatgyűjtés, a téma feldolgozása		szervezés: infrastruktúra és gondoskodás
PRO-DUK-TUM	összeállítása, bemutatható formában	REN-DEZ-VÉNY	építés (a rendezvény helyszínének kialakítása)
	a projekt értékelése, korrigálás		ellenőrzés (helyszínbejárás, próbák stb.)
	a produktum bemutatása, nyilvánossá tétele,		lebonyolítás (maga a rendezvény)
	a projekt lezárását követő tevékenységek		értékelés, utánkövetés

A projekt és a kiállítás célja is kettős, ugyanakkor egy kölcsönös csereüzlet. A kiállítás mint az ismeret, a tudás közvetítője tehát a hallgatónak, aki a kiállítás megálmódója és létrehozójaként, illetve a mi esetünkben ugyanannak a hallgatónak (és másoknak), aki majd befogadója is lesz a kiállításnak, mindkét oldalról a következő lehetőségeket adja: tanulás, ismeretszerzés, tapasztalás, szórakozás, (hatékonyság)élmény, (kompetencia)fejlődés.

Az oktatás céljainak oldaláról tekintve e csereüzletet, további lényegi kérdéseket kell szem előtt tartanunk. Ha a kiállítás fentieket nyújtja, akkor az egyben maga a tudás konstruálásának folyamata is. Ráadásul ez szintén kétoldalú, hiszen a tudást a létrehozó és befogadó aktívan hozza létre, nem csak passzívan elfogadja. A kiállítás létrehozója is, és a befogadója is az ismeretet a már általa birtokolt tudásra reflektálva s abba integrálva konstruálja. Példánkban ez egyben társas folyamat is, ahol nagyon fontos az együttműködők egymásra hatása, a megvitátás, a konfliktus, a közös konszenzusra törekvés. Miközben így tanulunk, megismerjük mások ismereteit, ismeretrendszereket, elméleteket, világgépet. Számít a körülmény, ahol és ahogyan ezt tesszük/tehetjük. Törekvéseink lehetnek az optimálisra, az elegendőre, az értelmezhetőre, de természetesen, hogy közben kétségeinket vannak a végeredmény tekintetében. Ugyanakkor az együttműködők csoportjában a képességek és tudások nem különülnek el, hiszen reagálunk egymásra, különböző kontextusok jönnek létre, amelyek különböző tartalmakat hívnak elő. Maga a projekt lezajlása mindig egyén- és szituációfüggő folyamat. Miközben a cél konkrétan megfogalmazott információ(k) feldolgozását jelenti, konkrét tartalomhoz kötött, az működés eredményessége az adott szituáció és a jelenlévő tudásrendszerek, azaz egyének és a köztük létrejövő tudáskonstruálási folyamatok minőségétől függ. A projektpedagógia ebben az értelemben (ahogyan a társadalom is) tudásalapú. Ha ennek a folyamatnak a kiállítás az eszköze, akkor beszélnünk kell a kiállításon megjelenő tudáshordozókról, a *tárgyakról* is.

Már számos esetben feltettük a kérdéseket, hogy a tárgyak a kiállításon önmagukban is képesek-e látogatóval való kommunikáció megvalósítására? Természetesen igen, de egy projekt során, a megfogalmazott cél, koncepció egy sajátos (szituációfüggő) kontextust, interpretációs keretet hoz létre. A kiállítás lehetőség új kérdéseket feltenni, emocionálisan megérinteni

⁷ Saját készítésű táblázat (2015), mely az általam korábban alkalmazott projekttervezési, illetve kiállításrendezési folyamatot állítja egymás mellé.

a befogadót. Kifejező eszköze lehet azzal is, hogy kiemel, bekeretez, megjelenít egy adott kulturális jelenséget, közösségi kultúrát stb., ugyanakkor a kiállítás szituációja létre is hoz egy új jelenséget, a kiállítás létrehozóinak tudáskivetülését, egy új alkotást, mely a létrehozók csoportjának összetétele, működése, tudásrendszerei, szituációi okán mindig egyedi alkotás. A kiállítás, mely a tárgyi interpretáció egyik tere és eszköze, teszi lehetővé, hogy a kiállítás és a kiállítás-látogató viszonya dialogikus legyen. Ugyanakkor a projektoktatás célja az, hogy ez a dialógus már a kiállítás létrehozásának folyamatában létrejöhessen.

Tekintsük át, hogy milyen lehetőség áll rendelkezésünkre e dialógus provokálására, milyen sokféle kérdésre irányíthatja rá a figyelmet a tárgyak megfigyelése (természetesen megint nem csupán a kiállított tárgyakkal való találkozásra, hanem a kiállítást megelőző adatgyűjtésre, feldolgozási folyamatra is gondolunk): különböző anyagok és felhasználásuk, megmunkálási és díszítési technikák, a tárgyak társadalmi, történelmi és gazdasági háttere, az idő hatása, a szimbolikus jelek és formák jelentése, világszemlélet, mi mire alkalmas, a kulturális értékekhez való viszonyulás stb.. Ugyanakkor számos képesség fejlesztését is szolgálja: óvatos bánásmód, megőrzés, tárolás, megfigyelés és vizsgálódás, megvitatás, javaslattétel, becslés, elméletek felállítás, összegzés, jóslás, általánosítás, hatások felbecsülése, kísérletezés, következtetés, összehasonlítás, végkövetkeztetés levonása, értékelés, összefüggéseinek felismerése, besorolás, katalogizálás, adatok rögzítése, válaszadás, jelentés, magyarázat, kiállítás, bemutatás, összegzés, véleményalkotás, fogalmak értelmezésének képessége, és még sorolhatnánk hosszasan.⁸

A kiállítási koncepcióval, tárgyakkal való ismerkedés és elmélyedés során tehát kérdéseket teszünk fel, megválaszoljuk, illetve ha nem tudjuk, akkor megvitatjuk, megbeszéljük, újra kérdezünk, kutatunk, következtetéseket vonunk le. Ez pedig a projektpedagógia lényege.⁹ A tevékenységre alapozott ismeretszerzés, ahol az új ismeretek legfőbb forrása a tapasztalat, és ami jellegénél fogva interdiszciplináris. Előnye, hogy nem kitalált, nem mesterkél, hanem a gyakorlatban és demokratikusan vállalt feladat valós feladat. Komplexitását az adja, hogy a tárgyi tudáson kívül más képességeket is (szervezési, kommunikációs, találékonyság stb.) igénybe vesz és fejleszt. Alkotó jellegű, hiszen a projekt végrehajtása valamilyen kézzel fogható, fizikailag is megvalósult, vagy szellemi mivoltában megjelenő végterméket eredményez. Megszűnik benne a verbalitás fölénye, mert nemcsak beszélnek a dolgokról, a projekt során el is készítik a tervezett projektet. Csoportmunka, tehát előnyben részesíti a csoportban végzett tevékenységet az egyéni munkával szemben, és egyben partneri együttműködésre készítet, amelyben az oktató és hallgató mellérendelt viszonyban, egymást támogatva dolgoznak. Az oktató szerepe a tanárközpontú oktatás helyett hallgatóközpontú, tanulást szervező, segítő, stimuláló, így a hallgató a tanítás-tanulás folyamatának főszereplőjévé válik. Ezáltal a kommunikáció szerepe is megváltozik, azaz új alapokra helyeződik és fokozódik. A projekt óhatatlanul is kilép az iskola falai közül, bekapcsolja a közelebbi és távolabbi környezetet (társadalmi), attól függően, milyen tudásrendszerek mozgósítása szükséges. A differenciálás magától értetődő, mivel a feladatok egyének által vállaltak, így nagyobb eséllyel testreszabottak, feltehetően figyelembe veszi az egyén képességeit, érdeklődését. Szabadabb a mozgás, mert a projektek egy része fizikai tevékenység közben zajlik. Gyakorlatilag a tervezéstől a kiértékelésig aktív és cselekvő részvétel lehetőségét nyújtja.

⁸ http://www.mlapitvany.hu/csatolt/1413/MMP_V_1legvegso.pdf 3-9. (2015.04.23.)

⁹ <http://kisslaszlo.spec.hu/a-projektpedagogia-nevelési-hatasrendszerenek-vizsgálata> (2015.04.23.)

A módszer élményszerűségének egyik kulcsa az önállóság. A tanár „nem telepszik rá” a csoportra, nem írja elő pontosan, hogy mikor, kinek, mit kell csinálnia, hanem kezdeményez. Szerepe leginkább az animátoréhoz hasonlítható. Az animátor ugyanis olyan személy, aki a háttérben marad, aki demokratikus módszerekkel, a közösség aktivitására, kreativitására alapozva serkenti, ösztönzi a szabad, sokoldalú kommunikációt és alkotó cselekvést. Nem manipulál, nem befolyásol, nem elfogult. Attitűdje a meghallgatás, az empátia és a megértés. Hatékony megoldásokra készíti a jelenlévőket, biztosítja, hogy mindenki érvényesíthesse és megvalósíthassa elképzeléseit.¹⁰ Ugyanakkor mindenki befolyásolhatja, hogy mi történik a foglalkozáson, részese az elhatározásoknak, irányításnak, problémamegoldásnak, döntésnek stb.. A hallgatóktól persze tudatosságot igényel, kritikus értékelést, diskurzusokat: „mit”, „miért”, „hogyan”, „miért pont úgy” kérdések feltevését. A megbeszélések, viták, sikerek átélhetővé teszik a felelősség kérdését, a bemutatás, az eredmények elmagyarázása, a kooperatív tevékenység, az együttműködés, a csoportmunka (csoportos tanulmányozás, tervezés) lehetővé teszi a különféle nézőpontok megismerését, belehelyezkedést mások nézőpontjába, alkalmazkodást a „hallgatóság” (résztevő) megértési módjához és határaihoz.

A csoport tehát együttesen dönt arról, hogy a tantervi követelmények (ezek külső, nem a közösségtől függő tényezők) teljesítése milyen konkrét témák feldolgozásával, milyen módszerekkel, milyen tevékenységekkel, milyen ütemben, milyen elágazásokkal lehetséges, ki mit vállaljon részfeladatként, ki milyen szint elérését vállalja, a közösség mit szab ki elérendő célként. A tevékenység irányítása is az egész közösség feladata, de az értékelés is a közösség egészére tartozik, hogy mindenki láthassa megkonstruált tudásának használhatóságát.

A projekt tanulási környezetébe beletartozik a tanulási folyamatokat meghatározó, kívülről kontrollálható tényezők teljes rendszere: a tanterem, a könyvtár, médiatár, a számítógépes programok és videofilmek, a tanulás térbeli és időbeli viszonylatai, a tanulási folyamat terve, annak felépítése, a munkaszervezés körülményei, a tanulók és a pedagógusok közötti interakciók rendszere.

Ugyanakkor itt kell megemlítenünk az előzetes ismereteket, a tudásrendszer ismeretét, amelyekbe az új tudás majd beépül. E módszer új kontextusba helyezi és felértékeli a pedagógus módszertani kultúráját, módszertani repertoárját és szakmai tudását is. Az alábbi táblázatban¹¹ a projekt megvalósítása során jelentkező feladatok és tevékenység típusokat az oktató és hallgató szerepén keresztül mutatom be.

TEVÉKENYSÉGEK		
	HALLGATÓK	OKTATÓK
ELŐKÉSZÍTÉS	asszociációk: felidéz, fogalmaz, elmond	irányít, koncentrálja a figyelmet, egyeztet, közöl, érvel
	a téma véglegesítése: vitatkozik, elfogad, megold, értékel	magyaráz, értékel
A MEGVALÓSÍTÁS TERVEZÉSE	ötletel, mérlegel, pontosít, vitat, összevet, tervez	irányít, kérdez, figyelmet felhív
	célmeghatározás: realizál	vácsol, irányít, jóváhagy
SZERVEZÉS	csoportalakítás: választ, figyel, tervez, meggyőz, elfogad	figyel, tanácsot, segítséget ad
	feladat végrehajtás: konzultáció: tanácskérés, elfogadás	figyel, tanácsot, segítséget ad
	gyűjtőmunka: keres, gyűjt, rendez, értékel	figyel, tanácsot, segítséget ad

¹⁰ Bokor–Koltai 1995. 18–21.

¹¹ Saját készítésű táblázat, 2015.

	csoporton belüli egyeztetés, véglegesítés: kommunikál, módosít, elfogad	figyel, tanácsot, segítséget ad
	végrehajt, hibát keres, javít	figyel, tanácsot, segítséget ad
KÖZZÉTÉTEL	épít, lebonyolít, előad, figyel	tervet értékel, kritikát mond, jóváhagy átdolgozásra biztat, segít, konzultál
	viSSZACsATOLÁS: értékel, szembesül	értékel, szembesít a teljesítménnyel

Végezetül néhány saját példával a kurzusok közötti együttműködés lehetőségeit szemléltetem. A *Hol a tojás?* című húsvéti kiállítás (2007) egyrészt rendezvényszervezési gyakorlat volt a moderátor hallgatóknak, a művelődésszervező szakos hallgatóknak, valamint kapcsolódott az Ünnepek közössége, közösségek ünnepe című kurzushoz. Utóbbi kurzus hallgatói számára a téma előkészítése, a vele kapcsolatos asszociációk és elképzelések megvitatása, majd a koncepció véglegesítése kutatási feladatot jelentett, beleértve a témához kapcsolódó szakirodalom feldolgozását, a helyi múzeumi kapcsolatrendszer tervezését, illetve a gyűjteményi vonatkozások feltérképezését, majd a rendezvényszervezés során a kiállítási koncepciónak a tárgyak, ismeretek, gyűjtött információk, tudások látványá, illetve tudásközvetítő rendszerré szervezését.

Mindez a moderátor, illetve művelődésszervező hallgatókkal való konzultációk, megbeszélések és feladategyeztetésekkel párhuzamosan valósult meg. Mindkét csoport gazdagodott az eltérő kurzuskövetelményeknek megfelelő feladatok kölcsönös megismerésével, hiszen mindenki mindenkinek a tevékenységét láthatta, illetve hozzászólhatott, javasolhatott, konstruktív kritikával szólhatott mások feladatahoz, ezzel segítve a végső produktum sikeres megoldását.

Olyan széleskörű, a témát többszólamúan megszólaltató kiállítás jött létre, melyben az együttműködő partnerek¹² segítségével egyszerre jelent meg a tojás mitológiai funkciója, régészeti-történeti vonatkozásai, néprajzi és természettudományos szempontok, mindez napjaink húsvéti készülődésének bemutatásával, kézműves vásári jelenet, tojásgyűjtemény és tojáshímzés bemutatásával.

Hasonló feladatmegosztással jött létre a „*Szabad-e bejönni betlehemmel?*” (2007), illetve a *Maszkos alakoskodó népszokások a Dolomitok karneváljain* című kiállítás (2009) is. Utóbbi esetben a kulturális antropológia kurzusokat látogató hallgatók a szokások hátterének, helyi hasonló közösségeknek (mohácsi busók) a kutatásában vettek részt, végeztek terepmunkát, majd készítettek kapcsolódó fotókiállítást, illetve vállalták a kiállítási tárlatvezetést, az interaktív programok (maszkfaragás, filmvetítés, beöltözés) lebonyolítását.

A már említett ajándék témájú koncepció az „*Oszd meg!* (2012) címet kapta a „Ha december akkor karácsony, ha karácsony akkor ajándékozás” alcímmel. Az online virtuális kiállítást egy a Facebook-on létrehozott esemény, úgynevezett „event” segítségével indították 2012. november 16-án: „December 4 – 13. között vár majd Rátok egy meglepetés kiállítás a FEEK folyosóján, de addig is hangoljunk rá!”

¹² A Baranya Megyei Múzeumok Igatóságának Néprajzi Osztálya, Régészeti Osztálya, Természettudományi Osztálya, kiállító kézművesek, népi iparművészek: Bedő Anikó, Behán Ildikó, Mosonyi Éva, Polgár Zsuzsa.

Elkezdődött. Megjelentek az ajándékfotók és a hozzá kapcsolódó történetek a Facebook oldalon, gyűltek az ajándékok a folyosón felépített labirintus zezugaiban. Később az oldalon követni lehetett az eseményeket, mikor, mi történik: „Gyertek a FEEK-re, és kukkintsátok meg!”, „Jövő hét kedden 11:30-tól pedig csomagolási technikák tortapapírból, papír gurigák-ból, textilből. És természetesen az ajándékválasztás!”, gyűltek a vélemények és jókívánságok: „Boldog karácsonyt kívánok minden kedves ajándékozóznak és megajándékozottnak!”, és természetesen megnyílt a felkért, illetve pályázott kézművesek és közösségek művészi megformálása, egyedi koncepciót megvalósító karácsonyfa alkotásaiból készült kiállítás is, amit azután a szervezők közös ünneplése zárt.

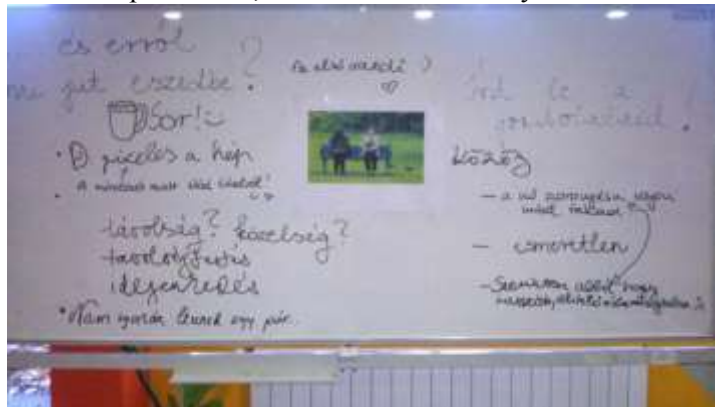
Legutóbbi kiállításunk a „*Mások voltak*” „*Magyar Holokauszt Emlékév – 2014*” címmel valósult meg. Karunkon a képzési és kultúraközvetítési feladatok és tevékenységek szerves összefüggésben vannak azon célokkal, melyek kiemelten kezelik a kulturális örökségnek, a magyarországi nemzeti és nemzetiségi értékeknek, emlékeknek, a magyar történelem eseményeinek széleskörű társadalmi tudatosítását, elmélyítését. E célok részben a képzési struktúrában, a kurzusok tematikáiban hangsúlyosak, részben pedig a kultúraközvetítési módszerek folyamatos kutatásában, feldolgozásában, a hallgatókkal történő interaktív alkalmazásában nyilvánulnak meg. A 2014-es projekt célja az volt, hogy a múlt értékeit, eseményeit a jelen kontextusában vizsgálja, és az éppen aktuális folyamatok tükrében hívja fel a figyelmet a kultúra és társadalom közös problémáira. Mindenekelőtt a vonatkozó kurzusok esetében kezdeményeztem a projekttervezést, melynek főbb célja kutatás, konferencia és kiállítás szervezése lett. Kiemelten fontos volt azon események feldolgozása, melyek a fiatal felnőttek történelmi ismereteit, azok kulturális és társadalmi hatásait vizsgálják, segítik a szembesülést, a jelennek szóló megértés és tudatosítás folyamatát, ugyanakkor felkészíti őket, hogy saját környezetükben, szakterületükön, képesek legyenek közösségeket aktív részvételre ösztönözni. A feldolgozás bemutatását közel 4 hónapos eseménysorozattal kívántuk megvalósítani. A megvalósítás módszerében meghatározó volt projektben résztvevő hallgatók elképzeléseinek megvalósítása és az aktivitás, de további hallgatók minél több alkalommal történő bevonódási lehetőségének provokálása is, illetve annak biztosítása. A projektben az előkészítő munkálatok javát a Kulturális mediátor szakos hallgatók (Kulturális antropológia kurzuson) közösen az Ifjúságsegítő szakos hallgatókkal (Multi- és interkulturális ismeretek kurzus keretében) végezték. E munka

számos eleme a hallgatói vélemények, a fiatalok figyelmének felkeltésére alkalmas módszerek beépítését tette lehetővé.

A projektpartnerek (Pécsi Zsidó Hitközség, Baranya Megyei Levéltár, Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Mohácsi Városszépítő és Városvédő Egyesület, Vizuális Nevelésért Alapítvány, Míves Mag Műhely kézművesei) bevonásával öt szakaszban valósult meg a projekt. Az első szakaszban a kíváncsiság felkeltése, a témára történő figyelemfelkeltés volt a cél. A Kar pihenésre, társalgásra is alkalmas nagyterű folyosóján különböző tartalmú, de a zsidósághoz, a cigánysághoz a holokauszthoz, az antiszemitizmushoz, a rasszizmushoz (kiszolgáltatottság, a félelem pillanatai) kötődő kifejezések, idézetek és felnagyított archív fotók elhelyezésével, és azokra reagáló véleményformálást provokáló, írható felületeket helyeztek el a hallgatók. A válogatás csak részben volt egyértelmű, több olyan szöveg és fotó is kikerült, melyek félreérthetőek voltak, nem egyértelműsítik a témát, hanem elbizonytalanítanak, vitára készítetnek. Az elhelyezett felületek és a hozzá biztosított eszközök lehetővé tették a véleményformálást. Mit látok? Mire asszociálok? Mi jut eszembe róla?

A pályázott időszakban a holokauszthoz szempontjából érintett kulturális csoportok aktuális ünnepeit is felidéztek, pl. a Purim – örömnepet. Ünnepi lakoma, ünnepnek megfelelően terített asztalnál, „ünnepi szertartásrend” szervezése és ismertetéséhez szóanyag készítését a Moderátor szakos hallgatók tervezték és szervezték a Kulturális mediáció szakos hallgatók instrukcióinak segítségével, ahol még flódnál és receptleírás is készült. A kulturális antropológia kurzus keretében, a hallgatók feldolgozásával fotókiállítás és installáció készült Claude Lévi-Strauss antropológus centernáriumi, A MÁSIK című emlékkiállításán készült fotók és katalógus segítségével, valamint a témához válogatott filmklubot vezettek a hallgatók: A hullám, A napfény íze, Az élet szép, Minden világon című filmek vetítésével.

A második szakaszban a Kar folyosóján nagy felületű, az oda érkezők számára minden irányból feltűnő vásznon olyan filmek peregtek, melyek elsősorban vizuális eszközökkel, hanghatásokkal, a résztvevők akár rövid, néhány perces jelenléte esetén is képesek felhívni magukra a figyelmet. Lehetetlen volt nem szembesülni a képkockákkal, melyek drámai erővel hatnak. (Pl. *Tell your Children* című rövidfilm). Ugyanakkor nagyon fontos volt, hogy egészen személyes, átélhető példák is segítsék az érzelmi hangolódást, hogy az eseményekkel való szembesülés ne legyen túl általános és személytelen. Ehhez Bedrich Fritta Csehországból származó zsidó festő és karikaturista (akit a náci uralom alatt 1941-ben zártak a theresianstadt-i gettóba) 3 éves kisfiának, Tominak szánt képeskönyvét¹³ használták a hallgatók. A kis könyvre

a háború után, a gettóban elrejtett többi festmény között leltek, majd a fiú (Fritta kérésére, aki meghalt a gettóban) csak a 18-adik születésnapján kapta meg. Egy-egy kinagyított lapját kifüggesztették a tantermek bejárataihoz. E lapok önmagunkban még nem voltak értelmezhetőek, de amikor egyre több lapjával szembesült valaki, elkezdett összeállni egy történeté. A két hét alatt feltehetően egyre többen találtak egyre több részlettel, majd egy a képeket elemző kiállítási installációval zárult ez a szakasz, amikor egyben, a teljes történettel szembesülhetünk. A kiállításon grafikusok, kézművesek segítették a helyben elkészülő saját „képeskönyvek” („jövőüzenetek”) összeállítását.

A harmadik szakasz a holokauszt tényeinek, eseményeinek és a „végső megoldásig” való fejlődésének megértéséhez a háború előtti zsidó élet és világ bemutatásával foglalkozott, elsősorban a helyi vonatkozású, pécsi történetekkel való összekapcsolással. A program partnereinek, meghívott vendégeinek előadásaira a hallgatói részvétellel szervezett konferencia keretében került sor.

A negyedik szakaszban az Ifjúságsegítő szakos hallgatók délelőttönként karunk folyosóján interaktív programokat szerveztek, pl. a „Te is más vagy, te sem vagy más” című interaktív játékot a multikulturalizmus, az előítéletesség, a sztereotípiák témához.

¹³ A könyv jelenleg a berlini Zsidó Múzeumban látható.

A záró programon kiállítás nyílt Móróc Sándor mohácsi helytörténész magángyűjteménye alapján a Mohácsi zsidóság története címmel, melynek installálásában (óriásfotók, tárgyi emlékek installációja, tóra, imakönyvek, templomba adományozott tárgyak, helyi kereskedelem tárgyai, a szappan- és bőrgyár emléktárgyai, a helyi zsidó közösség háború utáni dokumentációja) valamennyi projekttervező hallgató részt vett.

Fenti gondolatmenet és a kapcsolódó példák leírásának célja elsősorban a figyelemfelkeltés és a továbbgondolás provokálása. Nem szánom követendőnek e példákat, hiszen minden helyszín, szituáció és közösség más és más, de talán érzékeltettem, hogy a projektpedagógia módszerének alkalmazásával számtalan, és a meglepetések erejével ható lehetőség nyílnak meg az arra vállalkozó számára. A kiállítás ehhez olyan terepet nyújt, mely konstrukció-jellegénél fogva, már a tervezésénél is lehetőséget nyújt újszerű és izgalmas kutatómunkára, majd egyedi narrációra. Mivel így a diskurzus lehetőségét teremti meg, benne az identitásra és reprezentációra, befogadásra és kizárásra, kulturális emlékezetre és társadalmi diskurzusokra adott kérdések és válaszok fogalmazódnak meg.¹⁴ Ebből következően, aki részesévé válik e diskurzusnak, részese egy a társadalomról, önmagunkról, a kultúráról szóló diskurzusnak is. Miközben tanulási folyamatként éli át a létrehozást, a kiállításra reflektáló vélemények, kritika megfogalmazódása további diskurzusokat gerjeszthet, fejlesztheti a társadalmi érzékenységet, de a projektek lényegét alkotó, az azt záró *közszemlére bocsátás aktusa* kialakíthatja a „jelentésgyártással” kapcsolatos felelősségvállalás képességét is.

Felhasznált irodalom

- Bokor Béla – Koltai Dénes (1995): *Szociokulturális animáció*. JPTE, Pécs.
- Fogarasi Ilona (2010): *A kiállítás gesztusa. Módszerek és modellek kiállításelemzéshez*. 13. évf. 1. sz. 127-144.
- Hegedűs Gábor (1998): *A projektmódszer elmélete*. Hírös Akadémia, Kecskemét.
- Hegedűs Gábor (2002): *Projektpedagógia*. Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar, Kecskemét.
- Hortobágyi Katalin (2003): *Projekt kézikönyv*. Iskolafejlesztési Alapítvány, Budapest.
- Karikó Sándor (2001): Projektpedagógia és nevelésfilozófia. In: *Projektmódszer II.* (szerk.: Hegedűs Gábor) Kecskemét.
- Kiss László (2005): *A projektpedagógia nevelési hatásrendszerének vizsgálata*. <http://kisslaszlo.spec.hu/a-projektpedagogia-nevelesi-hatasrendszerenek-vizsgálata>

¹⁴ Fogarasi 2010. 127.

Tanulás tárggyakkal – Módszertani útmutató múzeumpedagógusoknak és pedagógusoknak. Fordította és átdolgozta: Miszné Korenchy Anikó. Múzeumok Mindenkinek Program V. kötete. Letölthető változat: http://www.mlalapitvany.hu/csatolt/1413/MMP_V_legvegso.pdf

SÓS GERGŐ

Arthouse Experimental – Szubkultúrák a galériában

Absztrakt: A „galéria” mint eszköz vagy lehetőség, ez problémafelvetésem és múzeumpedagógiai programom alapja. Adott egy tér, szellemi produktumokkal megtöltve, magas minőségű vizuális élménnyel és komplex tematikával, ugyanakkor közösségi és befogadói szempontból távolságtartó légkörrel. Az élmény-intenzitás és az atmoszféra létrehozása a végcél. Nem minden kiállítás és nem minden tér alkalmas erre a rövid ideig fenntartható állapotra, de talán pont a végessége és instabilitása adja meg a létjogosultságát ennek a folyamatnak. A megnyitó, a tárlatvezetés, a múzeumpedagógia, a finisszázs folyamatos rendszerébe helyezem bele a tematikus, radikális koncerteket, és interaktív tárlatvezetéseket. **Kulcsszavak:** Arthouse Experimental, szubkultúrák, galéria.

Outsiderek paradox módszertana

A kortárs képzőművészet átláthatatlanul összetett stíluszöveve rendkívül hasonló a szubkultúrákéhoz. Stephen O'Malley anekdotája szerint olyan ez, mint a fekete árnyalatai, érzékelhető, de nehezen meghatározható. A zenék is nagy spektrumon helyezkednek el. Az *Arthouse Experimental* folyamatban önkényesen jelöltem ki irányelveket, szelekciós módszereket. A lehető legdirektebb és legintenzívebb élményt adó produkciónkat, zenekarokat keresem, radikális attitűddel. Az első eseménynek alapja a közeg, amiben felnöttem és sok szempontból ez határozta meg az utána követőket is. Ezeknek nehéz a katalógus szintű meghatározása, mégis három nagyobb csoportra különíthető el. Az első csoport a punk, a HC, a Black Metal és ennek valójában követhetetlenül sokszínű hibrid vagy kevert stílusváltozata. A második jól elkülöníthető csoport a freedessz, a szabad improvizáció a maga teljes függetlenségével és váratlan-ságával. A harmadik egy kiméreként definiálható szegmens: a zajzene és kísérleti hangművészet, illetve az első két csoport, különböző áthallásaival létrejövő időszakos formációk összessége. Ezekben a körökben – a szubkultúrák csoportjaiban – és azok metszeteiben a belső kommunikáció és az önszerveződés figyelemre méltó nyitottsággal találkozok, ami egy sejtyszerkezetű társadalmi hálót formál. Gyakran kapcsolódnak társadalmi mozgalmakhoz, civil kezdeményezésekhez, radikális állatvédelemhez, az anarchizmus valamilyen formához. A zene és a szubkultúrák biotóp életének tökéletes példája a *Food not bombs* taktika és szervezet, egyes eseményei: saját szervezésű főzés és ételosztás a rászorulóknak részére és mindez zenei támogatással. Így jön létre a kortárs társadalmi kérdésekre a kortárs válasz audio, verbális és fizikai szinten ebben a szűk mégis nagyon sokszínű közegben. Mindez számomra lényegében parallel a kortárs képzőművészet mai problematikájával, dinamikájával és légkörével. Ezek alapján megtalálja a kiállítás a hozzá indirekt módon köthető zenei eseményt és közeget az *Arthouse Experimental* folyamatban. Az önszerveződés és összetartás generálja, hogy az adott kiállítással valamilyen módon konstellációban álló zenei eseményélővé és fenntarthatóvá váljon. Hagyományos értelemben vett rendezvényszervezési és finanszírozás nélkül, a minimális ráfordítással. Igyekszem egy hagyományos értelemben vett töke nélküli, de szellemi tőkével rendelkező fair trade múzeumi eseménysorozatnak megtartani ezt a sorozatot, amelynek nyilván múzeumpedagógiai áthallásai vannak.

Események-performanszok, crosstalk

A sorozat közel kétéves működése során egy koherens kiállítás-koncert párbeszéd jött létre. Hat eseményt mutatok be a párosítások múzeumpedagógiai kontextusa szerint.

Digitális környezet és zaj

A D'ARTS egy több éve futó kortárs tendenciákat felvonultató kiállítás-sorozat a veszprémi Művészetek Házában. Digitális környezetben élő és ható alkotásokból álló kiállítás, kortárs társadalmi problematikával. A lehallgatás, a megfigyelés és a kritikai hangnem voltak a kiállítás fő fogalmai és eköré szerveződtek a direkt és indirekt digitális technikákat beemelő alkotások. Ezen az eseményen három erősen különböző, mégis a témát körüljáró koncert volt hallható, társadalmi válaszként vagy megfeleltetésként. Mikhail, Heir of Blue Tomorrows néven Gyulai Gábor projektje nyitott, lassú ambient hangzással. Bizonyos értelemben hátat fordít a technikai és társadalmi problémáknak, mintha távolodna tőlük: ködös vidéki elzártság érzetét kelti. Egy időtlen, nem városi hangulatban. Ezt a klausztrófóbia hangulatot erősítette, hogy a kiállítás legkisebb terébe helyeztem el, ahol csak egy világító installáció adott minimális fényt. A második előadó – NOAHSTAS néven – Bartha Bence volt. Tömör, szélsőségesen éles, hangos zajzene és hangszobrászat; ösztönös és sötét tónusú utópisztikus hangulatot teremtve. A belemerülés érzését adta egy információhalmazba és önmagán túlfutott fenntartható fejlődésről alkotott távoli, de sejthető véleményt. Ilyen típusú anyaggal a látogatók nagy része először találkozott és szellemileg is közelebb kerülhetett a kiállítás tematikájához. Az estét egy nagyobb térben a Larry Kubiak punk-powerviolence formáció zárta. Gyors és intenzív, rövid, legfeljebb egy perces tételekben jelentek meg alapvető vallási és társadalmi kérdések és az egyén-hatalom viszonya. A koncertek a kiállítóteremben a műtárgyak között zajlottak a közönségtől alig egy méterre. Ez az alapja egy sokkal intenzívebb atmoszféra létrehozásának. A figyelem rövid, de rendkívül intenzív időszakokba sűrűsödött. Az első és második tétel között tárlatvezetést tartottunk a kurátorral, amikor a kérdések és közös okfejtések kerültek terítékre. Érezhetően oldott hangulatban, érdemi és a befogadást elősegítő kérdések hangzottak el, ez a szoros kapcsolat az alkotások és befogadók közt, illetve a hozzájuk a koncertek, egységes hangulatot alakítottak ki.

Élő festés, gépversek

Boros Viola kiállítása az előző anyaghoz képest merőben más koncepciót igényelt, atmoszférája és jellege miatt. A művésznő nagyméretű színes kollázs-montázs-frottázs-dekollázs alapú munkái erős expresszív megjelenésükkel uralták a kiállító teret. A kiállítás másik fontos aspektusa, hogy jelentős szociális és aktuálpolitikai problémákat is felvetett. A nőjogi kérdések és a klasszikus nemi szerepek problematikája is megjelentek árnyalt szimbolikával és punkos hatású ikonográfiával. Az anyag komplexitását tovább növelte Boros Viola erős személyisége és alkotói jelenléte. Közös egyeztetés nyomán egy élő improvizatív est jött létre. Boros Viola energiája és élő, valós idejű performansz-festése volt a kiindulási pont. Szerencsés körülmény, hogy ebben az időben megismerkedtem Tóth Kinga költővel és hangművésszel. Az ő munkássága az *All Machine* projektben ölt testet, vizualitás és hang formájában. Violához hasonlóan a rendkívül erős jelenlét jellemzi munkáit, a Gépverseket. A radikális légzéstechnikával és rekesztámasszal megvalósított repetitív kántáló előadásmód a komoly hangerővel párosulva, magával ragadja a hallgatót és a látogatót. Minden eseményhez – amikor csak mód van rá – társítok helyi zenekart is. Így játszhatott eseményünkön a *Less than zero* formáció is. Az ő zenéjükben, szövegeikben hasonló társadalmi igazságtalanságok és problémák jelennek meg,

mint a művészno munkáiban, csak más iránypontok mentén, más hangsúllyal. Dinamikájuk és erős üzenetük valós kapcsolatot teremtett a punk mentalitású képekkel. Így jött létre a váz, ami a kiállítás anyagát felerősíti és talán tovább árnyalja: a látogatót egészen direkt módon éri. Mint szervező, nem tartom szerencsésnek alkotóként való részvételemet az adott eseményeken, mégis itt, Boros Viola személye és a kialakult atmoszféra miatt *monoton/monokrom*, drone projektemmel ezúttal én is részt vettem. Lassú kitartott hangok és sűrű szövetű irányított zaj kombinációja adta az improvizáció alapját és a képek-nézők viszonyt; figyeltem reakcióikat és aszerint változtattam a hang intenzitását. A tárlatvezetés és performansz az est végére önálló entitássá vált a látogatók is beépültek a közös festésbe, szinkronba kerültek a zajjal-zenével. Az est az *Arthouse Experimental* folyamatnak számomra egy jelentős és fontos állomása volt. Az atmoszféra létrejött, és az alkotó és befogadó közti sáv egészen vékonynak és átjárhatónak tűnt egy olyan szituációban, amelyet valóban radikálisnak értékelhetünk.

Építészeti és közösségi architektúrák

A Tegulárium a Művészetek Háza egy állandó tárlata. Rendhagyó helyszín. A Veszprémi vár régi pincerendszere és a történelmi várfal határolja. A Kiállítótér balszárnya fölé egy teljesen új épületet emeltek. Nyitott téglafalak, nagy ablakfelületek, és minimalista építészeti törekvések teszik a két építészeti korszak diszharmonikusnak tűnő tereit izgalmas egységgé. A balszárny, rendelkezik egy két emelet magas teremmel, ahol téglagyártó eszközök és történelmi téglák találhatók. Ebben a térben rendeztünk egy újabb tematikus koncertet. A *Kronstadt* és *Dukes of wattenhal* zenekarok Csehországból érkeztek egy zágrábi kitérő előtt. A két külföldi zenekar, a már galériás környezetben szerepelt *Less than zero* zenekarral közösen léptek fel. A tematikus cél az volt, hogy a Teguláriummal megismerkedjen az a közönség is, amely addig nem érdeklődött a gyűjtemény iránt. Más aspektusból megközelítve mutattuk be a téglaművészetét. A téglát, mint a kézműves munka eredményét mutattam be, nem, mint ipari terméket. Annak a szubkulturális közegnek, amit az írásom elején bemutattam egy központi törekvése az önellátás és a természet közeli építészet és környezetbarát megoldások alkalmazása. Fi József téglakészítő mester volt, aki élete végéig kézzel készült és szignózott téglákat készített, az alapanyag beszerzésétől az égetésig teljesen egyedül. Az ő életét bemutató film volt a tárlatlátogatás és közös beszélgetés alapja. Így egy izgalmas kiállítás és egy öko-anarchizmusra fogékony közeg találkozott. A téglaművészet történelme és egyéb zöld építkezési törekvések bemutatása mellett zajlottak a koncertek a karakteres terekben. A bálépítészetről tartott rögtönzött előadást a meghívott cseh zenekar egyik tagja a valóban nyitott közönségnek. Számomra mindez, a projekt teljes megvalósulást jelentette, mivel a látogatók döntő része közölte, hogy soha nem járt a múzeum ezen részén. Az esemény megvalósulásához és szellemiségéhez hozzátartozik, hogy a két cseh zenekar (nyolc taggal) nálam, a szervezőnél aludt és étkezett, hogy ne terheljük plusz belépődíjjal a látogatókat, és valóban közösség és közönségépítő maradjon mindez. Hiszem, hogy ez a módszer idővel egy valóban önszerveződő, önellátó múzeumpedagógiai módszerré, tematikává válhat, főleg költségek nélkül.

Eklektika mint lehetőség

A *Caffart* művészeti egyesülés, csoport vendégkiállítása volt a másik alkalom, amikor az *Arthouse Experimentalt* újra megrendeztük. Ez a kiállítás egy meghívás volt, válaszként a V8 veszprémi művészcsoport, Baján rendezett kiállítására. Az eklektikus, különböző stílusú és személetű alkotók munkáihoz jó választásnak tűnt a *Gustave Tiger* katedrális punkja. Akárcsak a kiállított anyagon, ezen a zenekaron is nehéz fogást találni. Fiatal zenekar, fiatal művészeti

csoport és instabil tárlatvezetési vezérelvek alapján esély volt egy friss, valóban interaktív tárlatvezetés megtartására, ami ennek az egész zenei és művészeti diskurzusnak az alaptörekvése. Az improvizációt és a szervezési nehézségeket a spontaneitás mozdította ki a holtpontról. A program egyik számomra izgalmas aspektusa a munkák közös megfejtése és a látogatók által generált asszociációk kialakulása és rendeződése volt. A nagy merítés az anyagban, és az, hogy az alkotók önhibájukon kívül nem lehettek jelen, mind rendezőelvként funkcionált az estén és a nézők saját magukat, és véleményüket vihették bele a tárlatvezetésbe, egymást vezették és ez egy valódi létező mozgó, és változó közösséggé szervezte az embereket. Az est záró- és tetőpontja a Gustave Tiger törekeny énekesnője és valóban eklektikus zenéje volt. Az erre az estére hozott hanganyag olyan széles spektrumon mozgott mint a képek, ezáltal az utolsó terebben egy direkt és nagyon erőteljes, energikus élménnyel zárták a programot.

DLA és Freedzsessz

Hans Koch és Gaudenz Badrutt kísérleti adása és az MKE Intermédia DLA kiállítása egy különleges szervezés és tematikus kihívás volt számomra. Alt klarinét, kontaktmikrofonok, és egy asztal adta a zenei munka eszköztárát. Ebből épült fel egy esetleges, hangasszociációkra építő sűrű hangszövet. Az intermédia szakos hallgatók munkái döntően videó, fotó és installáció alapúak, amelyek összetett kimunkált konceptuális folyamatok végtermékei. A legoptimistább és jóindulatú megfogalmazásban is a látogatók számára egy nehezen befogadható anyag állt össze. A kiállítás szerencsés helyzetben, pont a két svájci művész magyarországi tartózkodása alatt volt látható. Itt a múzeumpedagógiai koncepcióm az analógiákat és transzparenciákat kívánta bemutatni. A hosszú absztrakt gondolkodás célját és értékét mutattam be, valamint érveltem ezeknek a munkafolyamatoknak az értékessége mellett és ez által az alkotásokhoz is közelebb kerülhettek a látogatók. A tárlatvezetés és koncert befogadása egyenrangú kihívás lett a látogatók számára. Az alkotások mögött rejlő célok és elméletek gyakran fontosabb szerepet kaptak, mint maga a produktum. Nagyon erős párhuzamot mutat ez az alkotói attitűd a freedzsesszel és a szabad improvizációval, ahol egy ötlet, egy hangképző technika határainak a feszegetése gyakran fontosabb, mint maga a képzett hang. A gondolat és az inkább sejthető konstellációk megtalálása mélyebb örömforrás látogató, hallgató számára, így ez a kiállítás és kísérleti játék egy egységes problémakört alkotott. Múzeumpedagógiai stratégiám itt a kíváncsiság és az unortodox befogadás iránti vágy felkeltése volt. Elindítani a közös gondolkodást; felkelteni a későbbi, hasonlóan konceptuális látható és hallható anyagok megértése iránti vágyat, ez hosszú távú célja *Arthouse Experimental* módszeremnek.

Hang és tér viszonya

Az utolsó bemutatásra kerülő munkám egy performansz esemény. Az első olyan rendhagyó elvek mentén szerveződő múzeumpedagógiai diskurzus a látogatókkal, ahol maga a hang és a látvány az esemény tárgya, kiállítás nélkül. Ez az elmélet attól válik érdekessé, hogy nincs egy fix keretet adó kiállítás, tárlat, ami szimbiózisba kerülhetne a hangművészettel. Kevesebb kapaszkodó van és a figyelem is a behatárolt idő alatt létrejövő produkcióra, koncentrálódik. A folyamat végessége és váratlansága adja erejét. Az estén *Kikanju Baku* japán dobos, freedzsessz-művész játszott, két magyar szabad-improvizációs zenésszel. Az est ráhangoló prológgal kezdődött, a végén a nem hétköznapi alkotóval volt beszélgetés és a hallgatók betekintést nyerhettek a kortárs művészet egy szűkebb körben művelt, és ismert formájába, a radikálisan gyors és intenzív performanszokkal és azok mozgató elvével, szakmai, elméleti háttérével.

DIY mint válaszlehetőség

Ezeknek a rendezvényeknek a szervezése, megvalósulása, promotálása külön költségvetés nélkül jön létre, a belépés becsületkassza-rendszerrel működik, amikor csak ez kivitelezhető. A látogatók, a vendégek az eseményt és a fellépő művészeket önszántukból, az általuk meghatározott mértékben támogathatják. Ez nem tesz lehetővé stabil folyamatos programokat, mégis közösségépítő és fejlesztő hatású. Az események jellege és irányelve sem teszi lehetővé az állandó belépődíj rendszert. A *DIY*, csináld magad módszere praktikus, és autentikus módon jelenik meg a promotálás és néha a szállás, étkezés tekintetében, ha ez intézményi finanszírozási keretek közt nem valósítható meg. Jó példa erre a más városból, esetleg országból érkező előadókat meleg étellel várjuk és szállást is biztosítunk.

Mindezek a nehézségek távolabbról szemlélve közösségépítő, kultúrán, nyelven átívelő közös problémamegoldásokat generálnak. A közösségi oldalakon szervezhető a promóció. A plakátok, készülhetnek kézzel vagy digitálisan házilag fénymásolva, házon belül, minimális költségeken vagy megfelelő képminőségben szétküldve és önszerveződő módon nyomtatva és frekvenciált helyekre kihelyezve. Ezek a módszerek sem megoldhatók minden intézmény keretein belül, minden időben, de egy létező és életképes alternatívája a költségvetési hiányból fakadó lemondások elkerülésére. A tárlatvezetések, események látogatói így egy szélesebb spektrumban láthatják és élhetik meg a művészet létrejöttét és megnyilvánulását.

Ennek a szervezési folyamatnak egy praktikus és gerilla marketingre emlékeztető vonása, a közösségi hálón létrehozott aktív csoport. Jelenleg 183 aktív visszaigazolt tagja van ART HOUSE EXPERIMENTAL csoportnak. Egy közös platform, ahol a tagok a Művészetek Háza eseményeivel és azok dokumentációival is találkozhatnak, véleményezhetik és javasolhatnak új projekteket. 15 napja tart az a tematikus folyamat, amelynek a lényege a hangművészet bemutatása, a múlt és jelen legjelentősebb alkotói által. Minden nap egy alkotó szöveges és audio bemutatása történik. Jelenleg indul a hetente megjelenő rovat, nemzetközi kiállítások rövid bemutatása, célzottan nem a legismertebb alkotóktól. Mindez és a csoport önszervező, önfenntartó jellege azt mutatja, hogy a múzeumpedagógia egy ilyen kissé unortodox megközelítése is adhat közönséget és közönséget egy modern- kortárs galériának, művészettel foglalkozó intézménynek a költségvetést komolyabban terhelő befektetések nélkül is. Mindez a már jól működő múzeumpedagógiai kínálat szélesítését, színesítését jelentheti. Eddigi tapasztalatom alapján a bemutatott *Arthouse Experimental* projekt más intézményekben, galériákban, múzeumokban, más célokra, módszerszerűen és taktikailag használható. Egy olyan közeg és szubkultúra számára jött létre, ami majdnem minden városban megtalálható és szervezhető a már említett minimalista módszerekkel is.

Tervezés-fejlődés

A jövőben egy, a Művészetek Háza arculatát követő, kézzel készült, kis példányszámú, sorozámozott fanzine létrehozását tervezem, félévenkénti megjelenéssel. Másik fő fejlesztési prioritás a dokumentáció fejlesztése és archiválása. A performanszok és koncertek, interaktív tárlatvezetések, és galéria bejárások dokumentációját tervezem rendezni. A fotóanyagokat a fanzine-ben publikálnánk, a hanganyagokat kispéldányszámú kazettákon tennénk elérhetővé. Ezeknek a médiumoknak a használata célirányos választás. A kis költségvetés és a gyűjthetőség, valamint a *DIY* jelleg adja meg kis léptékű, de értékteremtő jellegét ezeknek a kiadványoknak. A következő években a mozgás és tánc kortárs megjelenéseit és kísérletező típusait igyekszem az intézményben bemutatni, és tematikusan beépíteni a kiállítási rendbe. Fontos prioritás,

hogy több fiatal még nem ismert külföldi, kortárs zenei produkciót is be tudjak bemutatni Veszprémben.

Képek

VI. Kiállítás, párbeszéd, kommunikáció
– a múzeumi kiállítás üzenetének és
befogadásának kérdései

SZABÓNÉ BOGNÁR ANIKÓ – TOMBÁCSNÉ VÉGH KATALIN

A Búza – Kenyér – ÉLET című kiállítás közönséghasználási bemutatása

Absztrakt: Célunk bebizonyítani a közönségnek, hogy a néprajzi tárlatok a vidéki múzeumokban is képesek megújulásra, a hagyományos témák is képesek újjászületésre, lehetnek érdekesek, eredetiek, sőt mehökkentők; bebizonyítani, hogy a néprajzi kiállítások nem feltétlenül „porosak”, hanem lehetnek kifejezetten szórakoztatóak, sőt attraktívak. A muzeológia eszközeivel kerestük a választ arra, hogy egyetlen évszázad alatt mi tette fenntarthatatlanná, ami évezredekken át fenntartható volt. A 20. század előtt a parasztság az általa nem ismert fogalom, a fenntarthatóság szellemében élt. A biogazdálkodás nem mai találmány, műtrágya, gyomirtó nélkül természetek „biobúzá”t. A búza egykor maga volt az élet. Ettől függött a szó legszorosabb értelmében a család megélhetése. A parasztemberek magától értetődően és ésszerűen éltek meg mindezt: a földből él az ember, s az ember által él, terem a föld – azaz a természet rendje szerint működött a „fenntartható fejlődés”. A téma érinti a kulturális antropológia, a szociológia, a kultúrokológia, az agrártudományok s a napi agrárpolitika területét is. **Kulcsszavak:** élet, Cifrapalota, búza.

A kiállítás alapgondolata

A kiállítás ötlete formabontó néprajzi tárlat tervéből indult ki, kifejezetten azzal a céllal, hogy a közönségnek megmutassuk: a néprajz a vidéki múzeumokban is képes a megújulásra, a néprajzi kiállítás lehet szórakoztató, interaktív, sőt „trendi”. Alapgondolatunk a Kárpáti Andrea és Vásárhelyi Tamás által megfogalmazott alapvetés volt: *Az „interpretatív kiállításrendezés [...] középpontjában a látogatói megértés, illetve élmény áll. A kiállítás megjeleníthet új tudományos eredményeket, bemutathat szakmai körökben nagy figyelmet keltő tárgyakat, de ha nem képes elgondolkodtatni, elbűvölni és érdekes, fontos ismeretekkel ellátni látogatóit, nem tekinthető sikeresnek”*.¹

Hogyan szólítsuk meg a ma emberét néprajzi témával úgy, hogy valóban felkeltse az érdeklődését? Hogyan bizonyítsuk be az egyre magasabb ingerküszöbvel rendelkező látogatóknak, hogy a néprajz is lehet izgalmas; a „trendet” követőknek, hogy nem divatjamúlt; a fiataloknak, hogy tanulságos; a kételkedőknek, hogy ezer szállal szövi át ma is életünket? Be tudjuk-e mutatni, hogy ma is korszerű, sőt időszerű az évszázadokon és generációkon át felhalmozott Tudás? Hogyan jelenítsük meg azt, hogy amit ma fenntartható fejlődésnek neveznek, azt a parasztemberek megélték? Kenyér, búza, paraszti gazdálkodás, táplálkozáskultúra, a kenyér ünnepe, kultusz, mezőváros, malmok, Krisztus teste, új kenyér – szőttük egyik gondolatunkat a másikba. A választott téma hagyományos: sokan, sokat, sokféleképpen foglalkoztak vele, s a néphagyomány, a népi kultúra egyik legismertebb és leginkább feldolgozott területe. Éppen ezért volt kihívás, és ezért alkalmas az új megközelítésre!

A legfontosabb kérdés a kiállítás célját tekintve az, hogy a rendezői szándék találkozik-e a látogató igényével. Elképzeléseink megértésre találnak-e a közönség körében, vagy célt vesztenek? Ugyanazon az értelmező szemüvegen keresztül vajon ugyanazt látja az érdeklődő

---

¹ Kárpáti- Vásárhelyi 2013.

a látogatás során, mint a muzeológus a rendezés közben? Megérti a látogató a kiállítás üzenetét? Beteljesíti küldetését, vagy feledhető, ámde a rendezői csapatnak munkai igényes, az intézménynek költséges vállalkozás marad?

A kiállítás témája

A búza egykor maga volt az élet. Így nevezte a nép az életet jelentő, kenyeret adó gabonát. A gabonatermesztés elsősorban a paraszti háztartások önellátását, éves kenyérszükségletük biztosítását szolgálta. Ettől függött a szó legszorosabb értelmében a család megélhetése. A muzeológia eszközeivel kerestük a választ arra, hogy egyetlen évszázad alatt mi tette fenntarthatatlanná azt, ami évezredek át fenntartható volt. A 20. század elejéig a parasztság – a napjainkban gyakran használt, ám általa nem ismert fogalom – a fenntarthatóság szellemében élt. A biogazdálkodás nem mai találmány, a parasztemberek évezredek át műtrágya, gyomirtó nélkül termelték meg a mindennapi kenyérnek való gabonát. A kenyér ma is alapvető élelmiszer, ma is főként búzából készül, a búza ma is a földben terem – minden egyéb viszont megváltozott a gépesített mezőgazdasági termelés egyeduralmával. A rendszerváltás után ugyan rövid időre visszatért a hagyományos eszközhasználat, hisz a földkárptólás során gazdákká vált embereknek nem voltak gépeik, de ez csak rövid kitérő volt e folyamatban. A térszerűsítés nyomán átalakult a „föld népe”, a munkaközpontú paraszti mentalitás. Mára eltűnt a paraszti gabonatermesztés, az ősi tudás és a parasztkenyér. A hagyományos paraszti gazdálkodás és háztartás, az erőn felüli, sokszor tetet-lelket kizsigerelő munkakultúra ma néprajzi tanulmányokban, irodalmi alkotásokban – s kiállításokon él tovább.

A kiállítás a Duna–Tisza köze hagyományos gabonatermesztésének és kenyérsütésének bemutatása mellett utal a jelenre. Hogyan zajlik napjainkban az egykor hagyományos munka, milyen gépek, eszközök segítségével jut el asztalunkra a mindennapi kenyér? Időszaki kiállításként nem törekszik a múzeum néprajzi gyűjteményének átfogó bemutatására, sem a behatárolt kor és a téma kimerítő szintézisére. Viszont a kiválasztott téma, a hajdani és a hozzá válogatott jelenkori tárgyanyag lehetőséget ad új szempontú feldolgozásra.

A kiállítás küldetése

Célunk az volt, hogy bebizonyítsuk, a néprajzi tárlatok a vidéki múzeumokban is képesek megújulásra, a hagyományos, szokványos témák is képesek újjászületésre, lehetnek érdekesek, eredetiek, sőt meghökkentőek; bebizonyítani, hogy a néprajzi kiállítások nem feltétlenül „porosak”, hanem lehetnek kifejezetten látványosak, szórakoztatóak, sőt attraktívak. *„Az ismeretekben túltengő, de látványban szegényes vagy értelmezhetetlen kiállítás napjaink élményközösségnek nevezett, folyamatos kép- és hangfogyasztásban élő polgárai számára elfogadhatatlan.”*²

A kiállítással a néprajztudományt kívánjuk népszerűsíteni, a népi kultúra egy gyakran feldolgozott, „elkoptatott” szeletének feldolgozásával – kifejezetten szokatlan aspektusból megközelítve, s természetesen a paraszti gazdálkodás, táplálkozáskultúra, néphit és kultusz kiállítási témánkat érintő népi használati tárgyait megismertetni. Törekedtünk a hagyományok s a paraszti kultúra tiszteletének erősítésére és továbbadására.

A tárlattal nem csak bemutatni, hanem értelmezni is akartuk a tárgyakat, a cselekvést, a hagyományt és a továbbélést. Véleményt formáltunk, ám állást nem foglaltunk. A téma érinti

² Kárpáti- Vásárhelyi 2013.

a kulturális antropológia, a szociológia, a kultúrokológia, az agrártudományok s a napi agrárpolitika területét is.

A kiállítással utalni szeretnénk arra, hogy a hagyományos értékek, eszközök, technológiák közül számos alkalmazható a 21. század igényei szerint adaptált módon, ily módon hozzájárulva egy helyi erőforrásokra épülő, fenntartható életmód kialakításához. Azt a fajta hagyományos gazdálkodást kívánjuk bemutatni, amely helyi alapanyagokat és erőforrásokat használ, szem előtt tartja az újrahasznosítást, az előállított élelmiszerei vegyszermentesek, a hagyományos életmódhoz kapcsolódó mindennapi tevékenységek, szokások, ünnepek pedig erős és életképes közösségeket hoznak létre.

Aktivitás, interaktivitás

A természettudományi kiállításokban honosodott meg először az a bemutatási mód, melyet modellek, szétszedhető makettek, filmek, infografikák jellemeznek. A „tudományos játszóház” (science center) a látogatót aktivitásra, tapasztalatszerzésre, cselekvésre ösztönzi. Önmaga fedezi fel a tárgyakkal közvetített üzenetet, ami által az jobban rögzül, a látogató magáénak érzi, sikerélményt nyújt számára, sőt megkockáztatjuk, jól érzi magát a kiállításban. Az élményszerzés/nyújtás e módja az interaktivitás alapja. Él az érzékelés, észlelés, emlékezet, képzelet, gondolkodás és tanulás adta lehetőségekkel. Ezáltal az egyszerű nézelődő értő látogatóvá válhat, passzív nézelődőből aktív partnerré. A népi kultúra interpretálása természetesen nem veheti át egészében a természettudományok bemutatási módszertanát, ám ötleteket, alkalmazható elgondolásokat mindenképpen érdemes meríteni belőle. Ebből a szempontból tárlatunk átmenet a művészeti és a műszaki jellegű témát feldolgozó tárlatok között.

Passzív nézelődő, szokványos „hétvégi program” helyett gondolkodtató tárlat, továbbgondoló látogató. A kiállítás tárlatvezetés nélkül is aktivizálja a látogatót azáltal, hogy rácsodálkozik, emlékezik, hozzányúl, kipróbál, összehasonlít, keres, felfedez, megért. Ezért terveztünk maketteket, műtárgymásolatokat, melyekkel akár a földművelés, akár a kenyérsütés folyamata kézzelfoghatóan megtapasztalható. Ezért labirintusszerű az installáció, mely révén megválasztható a bejárési irány, és mindez a felfedezés örömét adja.

A kiállítás módszertani vezérfonala

A bemutatás során a népi kultúra tárgyait és mai megfelelőiket új kontextusba helyeztük. A látogatók zöme, különösen a felnövekvő generációk nem tapasztaltak, nem is láttak, sőt nem is hallottak rávágó aratásról, szarutokmányról, lapickáról, morzsoltkáról, keresztfáról vagy karcsonyi morzsáról. Mit keres a kasza mellett kombájn-makett, a szakajtó mellett műanyag kelesztő tál, a teknő mellett robotgép? A paraszti kultúra használati tárgyai és mai „megfelelőjük” együttesen mutatják be – utóbbiak az előzőeket magyarázva és a 21. századi látogató nyelvére „lefordítva” –, milyen úton került/kerül a kenyér az asztalra. A látogató megtapasztalhatja a kaszafogás módszerét; érzékelheti, hogy korántsem egyformák a gabonafélék; megismerheti a hosszadalmas, megerőltető kenyérsütés szakaszait, amelyeket ma dagasztógépek végeznek. A látogatók zöme nem sejtí, hogy 17 órás munka volt a kenyérsütés, de meghökkenő az is, hogy az aratás-hordás-nyomtatás-szórás-törekelés embert próbáló folyamatát ma egyetlen légkondicionált kombájn elvégzi.

Kísérleteztünk a tárgyakkal, a térrel, a témával. A mai és a népi tárgykultúra közötti párhuzamokkal „emberközeli” tettük a kiállítást, a modern eszközök beemelésével étellel töltöttük meg a hasonló funkciójú korabeli tárgyakat, hogy a látogatók jobban megismerjék, megértsék azok szerepét.

A vezérfonal végigkíséri a tárlatot: egykor vesszőborona – ma szántóföldi kultivátor, egykor négy ökör – ma 360 lóerő, egykor vetőzsák – ma vetőgép, egykor acatoló – ma gyomirtó, egykor kasza – ma kombajn, egykor morzsoltka – ma instant élesztő, egykor szakajtó – ma kelesztőtál, egykor kemence – ma kenyérsütőgép. Hosszas magyarázatok helyett a rácsodálkozás örömet akartuk megadni a látogatóknak egy látványos, modernitása révén számukra is az otthonosság érzetét adó kiállítási közegben.

A népi kultúra megismertetése a múltba tett utazás. A múlt megismerése nem feltétlenül szórakoztató és nem különösebben vonzó a kifejezetten erre fogékony érdeklődők kivételével. A kiállítás tervezése során a feladat egyértelmű volt: érdekessé tenni a tárlatot, hogy a látogatók a témát is annak találják, ezáltal lehetőség legyen az üzenet átadására. A mai potenciális múzeumlátogató kíváncsisága könnyen felkelthető, ha saját korával és személyes élettapasztalatával összevetheti az elé tártakat. Ha a kiállítás mondanivalója, látványa és kivitelezése is kortársainkhoz tud szólni, akkor eléri céljait, a tanítást, a szórakoztatást, az elgondolkodtatást.

A régi és az új, a modern és az autentikus egymásmellettiségében egyszerre nyilvánul meg a párhuzamosság és az ellentét. A muzeális intézmény a kulturális javak őrzője, gyarapítója, kezelője, feldolgozója. Egy múzeumi kiállításon éppen ezért nem kerülhet túlsúlyba a demonstrációs tárgy, noha ez a kérdés tovább vezet a jelen tárgykultúra néprajzi, kulturális antropológiai szemléletű múzeumba emeléséig. A megértést szolgáló, szemléltető eszközökként kiállított jelenkori tárgyakat kivétel nélkül másodlagos szerepkörbe utaltuk, ugyanakkor elhelyezésüket tekintve egyenrangú helyen mutatjuk be a népi kultúra tárgyaival. A tárlatvezetés, a népszerűsítő kiadványok és a kiállítás ismertető szövegei mind a múlt – jelen ellentét/párhuzam kettősségre hívják fel figyelmet.

Fenntarthatóság és néprajztudomány

Társadalmunk ökológiai felelőssége a fenntarthatóságban keres kiutat. Ennek része, a fenntartható gazdálkodás nem új felfedezés, hiszen a 20. század előtt az emberiség ennek szellemében élt, noha nem ismerhette az ENSZ 1987-es jelentésében rögzített fogalmat: a fenntartható fejlődés „...kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket”. A parasztemberek a hagyományos gazdálkodási forma keretei között magától értetődően élték meg mindezt: a földből él az ember, s az ember által él, terem a föld – azaz a természet rendje szerint működött a „fenntartható fejlődés”. Egyetlen évszázad alatt mi tette mégis fenntarthatatlanná azt, ami évezredek óta fenntartható volt? A régi korok földművesei a búza minden részét felhasználták a magtól a korpán, töreken át a szalmáig, a legváltozatosabb formákban, a gazdaság és a háztartás különböző területein többek között étkezésre, almózásra, takarmányozására, építkezéshez, gyógyításra. A túlnyomóan önellátásra épülő paraszti üzemek, a parasztgazdaságok ideálja a minél teljesebb függetlenség. Igyekeztek minden szükségeset megtermelni, előállítani, és a megtermelt javakat gondos tervezéssel egész évre beosztani. Az egykilogrammos lisztes zacskó mintegy jelképe a boltra támaszkodó, az 1950-es évektől általános s ma is jellemző háztartásvitel „kiszolgáltatottságának”, rögtönzöttségének az egész évi készletet pontosan beosztani kényszerülő egykori falusi háztartás rendjével szemben. A takarékoskodás szemléletét mutatja az is, hogy a kenyérét két kezével megszerző parasztság nem ismerte a felesleg, a kidobandó szemét fogalmát sem. Mindent hasznosított, a tehénszarvtól a vesszőn át a búza legkisebb alkotórészéig. „Fenntarthatóan” gazdálkodott, „fenntarthatóan” élt, és óvta környezetét.

A gabonafélék felhasználási területe napjainkban is sokrétű. A megtermelt gabonafélék – az élelmiszeripari felhasználás mellett – vegyipari alapanyagként kivont hatóanyagai bio üzemanyaggá, bio műanyaggá, izomtömegnövelő táplálékkiegészítővé, masszázskrémé vagy épp tapétaragasztóvá alakulnak a megtermelt gabonafélék. Megdöbbentő, hogy jelenünkben „búzából van” az inkontinencia-betét és a vegetáriánus pörkölt. Mivel a határtalan fogyasztás mára a jövő elfogyasztásává fajult, a „globális” civilizáció többek között a fenntartható fejlődés elméletében keresi a kiutat. Évszázadokkal ezelőtt az emberek mindennapjait átszötte a gabona-termesztés és a kenyérsütés munkafolyamata, a jó termésért való aggodás és a hozzájuk kapcsolódó rítusok. Ma nem feltétele létfenntartásunknak a kenyér, és ez fordítva is igaz: nélkülünk természet búzát a modern, vegyszereket alkalmazó mezőgazdaság, s nélkülünk készít kenyeret a sütőipar. A búza ettől függetlenül a mai napig elsődleges kenyérgabonánk, a kenyér táplálkozásban betöltött szerepe nem csökkent. A közelmúltban az üzletek polcain ismét megjelent és a táplálkozásban szerepet kapott az alakor, a tönköly, a köles, a hajdina, az árpa, a rozs és a zab is.

A kiállítás időszerűsége a téma aktualitásától függ, e kiállítás esetében saját életüket érintő, akár életbe vágó kérdésekkel szembesítjük a célközönséget. Olyan létkérdésekkel, mint a fenntarthatóság, a takarékoskodás, a magyar agrárpolitika irányai s ezek hatása táplálkozásukra, jövedelmi viszonyaikra, a hazai agrárgazdaságra, életminőségünkre vagy épp gyermekeik egészséges fejlődésére.

Az elmélet megvalósítása – tartalmi elemek

A paraszti gazdaságban és háztartásban a búza útjának állomásai – az őszi szántástól az őrlésig – az esztendő munkarendjének pillérei voltak, végállomása pedig a heti rendszerességgel elvégzett asszonyi munka, a kenyérsütés. A magyar parasztság középkortól termesztett gabonaféléit – a búza kivételével – idővel a burgonya, a kukorica, végül a rizs jórészt kiszorította a népi táplálkozásból. Napjainkban újra népszerű, részben a bioélelmiszerek előtérbe kerülése miatt az alakor, a tönköly, a köles, a hajdina, az árpa, a rozs és a zab. De máig a búza maradt az elsődleges kenyérgabonánk.

A múlt és jelen egymás melletti megjelenítése már a kiállítás első polcán megjelenik: a vékákban, különböző hagyományos terménytárolókban elhelyezett magvak és a nejlon csomagolású „reform” élelmiszerek bemutatásával. A magvak műanyag edényekben is láthatók, ezekben fajtánként megtapinthatók, összehasonlíthatók. Egykor a föld volt a legfőbb érték. A föld az ember által kelt életre, az ember pedig tőle kapta a búzát, azaz az életét. A talaj megfelelő művelése, a vetőmag gondos kiválasztása egyaránt fontos feltétele volt a jó termésnek, ahogy a trágyázás s a kedvező időjárás is.

A tervezés

„A gyűjtemények legtöbbje közösségi: azaz adóbevételekből származó költségvetési, illetve esetleg civil szervezetek által nyújtott támogatásból él. A látogató véleménye számít, hiszen ettől függ, ismerősei is eljönnek-e, a helyi döntéshozók és mecénások támogatják-e a gyűjtemény fejlesztését, a ház fenntartását, a munkatársak munkáját. A kiállítási kommunikáció, avagy a kiállításokkal, a kiállításokon keresztül való kommunikáció tudatos tervezése tehát egyre fontosabb eleme a tárlatok készítésének.”³ A kiállítás ötletének megszületésekor és a

---

³ Kárpáti-Vásárhelyi 2013.

tervezéskor a fenti gondolatok, a látogatók és a múzeumot fenntartó közösség elégedettségének elérése kiemelt cél volt. A tárlat pályázati támogatással valósult meg.

Megalkuvás térrel, fényekkel, tárgyakkal

Tér

A múzeumépület patinás, egyedi, lenyűgözően szép szecessziós épület. Minden magyar ember gyerekkorában megtanulja, hogy ha Cifrapalota, akkor „zöld az ablaka”. A neve tehát ismerősen cseng, még akkor is, ha külsejével a látogatáson szembesülnek először. Az épület, az egykori városi bérház nem kiállítóhelynek és nem múzeumnak épült. Adott a tér, a nagy belmagasság, a míves ablakok és belső nyílászárók, hangulatos vadszőlős belső udvar s a lenyűgöző szecessziós díszterem határozza meg hangulatát. Szép, ám nehéz feladat ebben a néprajzi témától távolinak tűnő térben, etnográfiai kiállítást létrehozni. Külön nehézség, ha ez a tárlat formabontó s módszertani határokat is feszeget. Az épület miliője nem meghatározó a múzeumlátogatás egészére nézve, de a kiállítás teréből igyekeztünk kizárni.

A tervezés folyamatában tisztában voltunk azzal, hogy a kiállítóhely egyéb termeit más kiállítások foglalják el. Elfogadtuk, hogy a Cifrapalota kiállításbefogadási képessége korlátozott, csak meghatározott terek fognak rendelkezésünkre állni. Nem a lehetetlent akartuk megvalósítani, csupán a lehetőségeket a kiállítás hasznára fordítani, a kedvezőtlen adottságokat előnyére változtatni. Adott volt a földszinti folyosó, egy átjáró és a folyosóból nyíló terem. A térbeli sajátosságokhoz való igazodás egyes esetekben megalkuvás a terv minden lényegi elemét érintette, de igyekeztünk előnyt kovácsolni belőle. Ha folyosó, legyen labirintus. Legyen átláthatatlan, a titkait lépésről lépésre felfedő. Legyenek ugyanakkor kis ablakok, rések egyes témák között. Alapelvünk, hogy a látogató legyen aktív! Azáltal is erre ösztönözzük, hogy keresi az utat, körbejárhat, megfordulhat, a posztamensek előtt és mögött is érdekes tárgyi világot talál. A kiállításhoz épített bútorok középen állnak, a belső teret aszimmetrikusan tagolják. A centrális térrendezést használtuk a hagyományos falak elé épített kiállítással szemben. A falakon a fotókat mutatjuk be, amelyek élővé teszik és magyarázzák a középre rendezett tárgyi anyagot. A két tér egymással szoros kapcsolatban van, és együtt értelmezhető.

Tárgy

A folyosót és a termet megosztottuk a férfi és női munkafolyamatok között. Ezáltal kijelöltük a leglényegesebb térszervező szempontot, ami egybeesett a búza időben előre haladó „útjával” is, azaz a logikai sorrendet követő tartalommal. A tárgyak csoportosítása tehát részint funkcionális, részint időrendi szempontokat követett. A térelrendezés hátránya, hogy a nagy méretű, a föld megmunkálásában használt tárgyak – a vesszőboronától az ekén át a hegyhúzóig – épp a szűk folyosón kerültek volna elhelyezésre. A tér adottságai tehát a tárgyanyagra – különösképpen a nagyméretű tárgyanyagra – voltak legnagyobb hatással. Makettekkel helyettesítettük a tárgyak egy részét, ami segítette alapkoncepciónk érvényesülését: tapasztalva tanulni, alkalmazva, kipróbálva megérteni funkciójukat. Mivel nem a tárgyak sokaságával, hanem a figyelem egy-egy darabra való irányításával akartunk üzenetet közvetíteni, az egyediségükben megjelenő tárgyak épp a túlszűfolttságtól óvták meg a tárlatot... Ezeknek a paraszti környezetből származó használati tárgyakkal nem a díszítményei (többségük díszítetlen), hanem a működésük, rendeltetésük funkcionális szempontból figyelemre méltóak. Hagytuk a tárgyakat önmagukért szólni, tiszta, átlátható rendben érvényesülni. Ahol a tárgyak díszített volta lehetővé tette, mint a keresztfák esetében, ott több típust sorakoztatunk fel, látványelemként.

Tartalom

A szűkös tér korlátozta a kiállítható tárgyak mennyiségét, ezáltal szűkítette a beemelhető tematikus egységek számát, terjedelmét is. A téma sokoldalú, széleskörű anyag bemutatására adott volna lehetőséget. Oly sok aspektusa van, melyek közül csak a legalapvetőbbeket érintettük. A kiállítás egy-egy tematikus egysége önmagában is alapot – és anyagot – szolgáltathat egy önálló tematikus tárlatra a tárgy alkotójától kezdve a rajtuk fellelhető motívumokon át a tipizálásig. Mivel sem a tér, sem a költségvetés nem tették lehetővé az analitikus feldolgozást, átfogó bemutatás mellett döntöttünk. Ezzel a részek helyett az egészre helyeztük a hangsúlyt.

Installáció

A harmadik befolyásolt terület az installációtervezés volt. Ahhoz, hogy a közönség áramlása biztosítva legyen, s a lehető legtakarékosabb térfelhasználást valósítsuk meg, középre kellett rendezni a posztamenseket. Nagy méretű, nehéz bútorokról van szó, melyek azonban nem teszik nehezkessé az összképet színviláguk, a rajtuk szelősen elhelyezett tárgyanyag és körbejárhatóságuk miatt. A falakon fotók, oda-vissza csatolásként és a megértést segítő szükséges kapcsolódási pontként a tér középső és szélső részei között. A falak és a posztamensek egységet képeznek a kiállítási térben. Elvetettük a vitrinek alkalmazását, hogy ne azok határozzák meg a teret. A posztamensek és paravánok nem külön állnak, hanem egymást támasztó, körüljárható bútorzatot alkotnak. A posztamensek egyben a paravánok lábai. A bútorok hangsúlyosak, mégsem uralkodók, különleges látványt és labirintus-érzetet nyújtanak.

Noha kizártuk a vitrinek használatát, hisz semmit nem akartunk üveg mögé zárni, azaz „búra alatt” tartani, a műtárgyvédelem eszköztára (a teremőrök jelenlététől kezdve az „elérhetetlen” helyzetben való rögzítésen át a megérintésre kifejezetten felhívó piktogramokon át) lehetőségeket is ad a kiállított tárgyak megóvására. Bizalmat szavaztunk az érdeklődőknek, s tapasztalatunk, hogy nem életek vissza ezzel.

A vándorkiállításnak helyet adó helyszíneken a tárgyak száma a hely nagyságához igazodva változhat, tekintve, hogy számos további, nagy méretű mezőgazdasági eszköz kiállítható a téma kapcsán. A tárgyakat mellé helyezett vagy azokat helyettesítő makettek azonban valamennyi helyszínen meg tudják idézni a cselekvést.

A népi kultúra és a gépesített mezőgazdaság illetve sütőipar közötti időbeli, technológiai távolságot a tárgyak szemmagasságba vagy épp háttérbe helyezésével is hangsúlyoztuk, különösen a gazdálkodás egységben.

Multimédia

Át kellett gondolnunk, mely témához, mely egységhez szükséges, egyáltalán szükséges-e multimédia használata. Tényleges célunk van vele, vagy csak az új kiállítás rendezési trendnek akarunk megfelelni? Az informatikai eszközeink nem az aktív ismeretszerzés szolgálják, mindkét esetben passzív információforrás. A slideshow inkább látvány- és hangulati elem, a mese-film szórakoztató és a múzeumpadagógusok által hozzákapcsolt ötletes feladatok háttére. A multimédia- megoldások nem alapinformációkat hordoznak, akár el is hagyhatóak. A kiállítás „megjelenését” színesítik, az esetleges egyhangúságból zökken ki a jó helyen elhelyezett kommunikációs eszközök. Ezek esetünkben kifejezetten nem interaktív megoldások! A számítógépen, mobil/okos/telefonon, érintőképernyőn szocializálódott generáció, a felnövekvő nemzedék, de a felnőttek egy része is az internet rabja, a honlapok, blogok és portálok alkalmazója. Egyetlen képernyőt és egy projektorral vetített filmet terveztünk, melyek valóban csupán másodlagos szerepet játszanak az információ-átadásban, de rendkívüli módon hatnak a kiállítótér

érintett szegletének hangulatára, fényhatásaira és a nézőkre is. Nem utolsó sorban pihenésképpen is megállnak előtte. A világhálóhoz mérten az interaktivitása ellenére is statikus kiállításban a látogató a saját világából jól ismert eszközökre tekint ismerősként, s ez az otthonosság érzetét keltheti benne.

Fény

A megvilágítás, a fénytechnika kiállítás szolgálatába állítását a meglévő lehetőségek keretein belül aknáztuk ki. Az egyenletes megvilágítás unalmas, rideg is lehet. A sejtelmes, fény-árnyék hatás otthonosabb miliőt, bensőségesebb, ezáltal melegebb érzetet kelt. Kizárólag mesterséges fényforrásokkal adunk fényt, a kiállítótér ablakait a fallal egyező színű szürke fóliával illetve a fallal megegyező színű függönyökkel borítottuk. Ezáltal a néprajzi tárlatokra kevésbé jellemző különleges, sejtelmes, hangulatot teremtettünk. A homályban megbúvó, de kiemelt helyen lévő teknő vagy taligás eke „művészi alkotásként”, az árnyékaik révén önmagukat „megsokszorozó” cséphadarók és keresztfák „csendéletként” is értelmezhetők. S máris új szemszögből mutatják magukat e tárgyak... nem veszítve szem elől a téma komolyságát és a funkcionális bemutatásának eredetileg kitűzött célját.

Színek

A kiállítás színvilága igazodott a terem meglévő, egy korábbi kiállításhoz meleg szürkére festett falaihoz. Az első pillanatban téma és tudományág idegennek vélt sötét szín második gondolatra már nem kényszerhelyzetnek, hanem nagyszerű lehetőségnek mutatkozott egy trendet alakító/követő, korszerű, formabontó, egységes megjelenésű kiállítás háttéréként. Szürkék a posztamensek, terepasztalok, tablók is. Ehhez már csak két harmonizáló szín kellett – a fehér és a sárga –, hogy egyfajta „retró”, ugyanakkor fiatalos látványt nyújtson. A sárga az érett búzakaralászt is idézi. A fehér és sárga betűkkel megalkotott szövegek és grafikai elemek mintegy önálló életet élnek a kiállításban, kinyitják a szürke zártságát, szinte világítanak a sötét háttérben.

Szöveg

A kiállítás írott ismeretterjesztő szövegei sok kérdést vetettek föl. Be kell látni, hogy egyre kevesebb látogató és egyre kevesebbet olvas. Ettől függetlenül az információt nem szabad teljesen elhagyni, meg kell találni az átadás megfelelő módját. Témától, múzeumi szakágtól is függ, hogy mi a legcélszerűbb: hagyományos tábló, kézben olvasható kiállításvezető, prospektus, audiovizuális eszközök stb. Mi a szöveget látványelemként is használjuk. Uralja a teret, de nem veszi el a figyelmet a tárgyokról. Érdekes, de nem hivalkodó. Szembeötlő, de nem tolazkodó. Centiméterekben „túlzó”, de hosszát és tartalmát tekintve könnyen olvasható, sőt kifejezetten rövid szakaszokból áll.

A szövegek előképzettség nélkül is érthetőek, lektoraink véleményét figyelembe véve inkább ismeretterjesztő jellegűek. A laikus látogatót nem hozhatjuk kellemetlen helyzetbe azért, hogy számára értelmezhetetlen szöveget kínálunk egy olyan kiállításban, mely célzottan didaktikus és szórakoztató.

A szövegek címre, alcímnek szánt idézetekre és információs szövegre tagolódnak. Az idézeteket népdalokból vettük, egy-egy szólást is felhasználtunk. Ezek színe fehér, mérete akkora, hogy azonnal elolvassák a látogatók. Ugyanekkora méretű, de sárga színű a téma címe. Ha erre a két szövegrészre ránéz a látogató, már útbaigazítást kap a kiállítás megtekintéséhez. Az idézetek figyelemfelkeltő, egyes esetekben ismert, ezért nosztalgikus érzést keltő szövegei to-

vábbolvasásra készítetik a közönséget. A rövid ismertető szövegek színe fehér, de a sárga kiemelések itt is ráirányítják a szemet egy-egy fontos kifejezésre.

A szövegeket minden esetben a kiállítás „logója” kíséri: sárga-fehér, stilizált búzagalász a minimalizmus jegyében. Ahogyan haladunk előre a témában és nő a feldolgozott egységek száma, úgy fogy a sárga búzaszemek száma a kalászban. Olyan apróság ez, amely a látványtervező figyelmét dicséri, és vezeti a kiállítással ismerkedő látogatót. A kalász megjelenik minden reklámhordozón, molinón, plakáton, kiállítás vezetőn.

Tárgyalírásokat minden esetben alkalmaztunk, kapcsolódva a látványhoz, feltűnő sárga színű búzaszemeken. Nem szokványos, de nem is zavaró, mert a kiállítás egészét végigkíséri a búzaszem motívum.

Kiadványok

A kiállításhoz tervezett népszerűsítő kiadvány a képes tárlatvezető, múzeumpedagógiai foglalkoztató füzet, kézben olvasható ismertető lap. A kiadványok tartalmi része mellett kiemelkedően fontosnak tartottuk ez esetben is az egységes látványt, így mindegyik anyag a sötétfehér-sárga színű, búzaszemes megjelenésű. A meghívók, plakátok, molinó, szórólapok is ugyanígy készültek el.

A látogatók. Kinek terveztük a kiállítást?

Ki tekintettünk a kiállítás célcsoportjának? Kiknek szántuk az üzenetet? Tudományos intézményként természetesen meg szeretnénk volna szólítani a szakmát, a muzeológusokat, az egyetemeket, intézetek kutatóit, hallgatóit. De ez a kiállítás nem elsősorban a néprajz-kutatóknak készült. A szakmai gondolkodásmódot, nyelvezetet elengedhetetlen alapnak tekintettük, márcsak azért is, mert a téma szakmai és a köznyelvi közege alapján nem áll távol egymástól. A lehető legszélesebb körre gondoltunk, amikor a lehetséges érdeklődők skáláját átgondoltuk.

A múzeumok „evolúciójának” kezdetén szűk réteg kiváltsága volt az őrzött kincsek, egzotikumok megtekintése. Ma célcsoport a társadalom legszínesebb palettája a gyermekektől a középiskolásoktól át a nyugdíjasokig, az értelmiségiektől kezdve a fogyatékkal élőkön át a turistákig. „A múzeum immár a látogatóé. A modern múzeumépület tehát kutatóhelyből bemutató térére alakult, amelynek kulisszái mögött azért éppolyan intenzív, értékteremtő kutatás zajlik, mint korábban, de ez nem vetül rá kényelmetlenül a néző és (mű)tárgy találkozására.”⁴

Nem emeltünk ki egy célcsoportot a tervezésnél, de a kiállítás néhány hónapnyi fennállása után levonva a tapasztalatokat, a diákokat, a családokat és az idősebb korosztály tudtunk megmondani leginkább. Ezt a tervezés során is tudtuk, ezért kifejezetten gyerekbaráttá alakítottuk a terepasztalokkal, a makettekkel, a mesefilmmel, a játszószönyegek tervezésével. A látogatóink körét ha nem is tökéletesen, de megközelítő pontossággal ismerjük. A Cifrapalota közönségét a város diákcsoportjai, iskolai osztályai, családok, a hűségesebb múzeumbárák, a turista csoportok, osztálykirándulások résztvevői adják. Tapasztalataink alapján nem számíthatunk nagy számban egyetemi hallgatókra, hisz Kecskemét nem egyetemi város, sem a környező falvak, az agglomeráció iskolásaira. Célcsoportunkat nem szűkítettük le. A különböző tudásbázissal érkező közönség – szakiskolásoktól az egyházi intézmények gimnazistáig –, különböző egészségi állapotban lévő – gyengénlátóktól az autistákig –, különböző korú – óvodásoktól az idősekig –, különböző tapasztalattal rendelkező – a paraszti származású idősektől a vir-

---

⁴ Kárpáti - Vásárhelyi 2013.

tuális valóságot megélt fiatalokig – mindegyike találhat neki tetsző, őt érdeklő, figyelmét felhívó elemet. Mindez nem a rendezők érdeme, hanem a témáé: ha más kapcsolat nincs is a témával, kenyeret biztosan mindenki eszik...

A kiállítást kísérő programsorozat

Társadalmi elvárás, hogy a múzeum – egyéb feladatain túl – oktasson, szórakoztasson, jól működő közönségkapcsolati, múzeumpedagógiai tevékenységet fejtsen ki, s e szerepével a helyi identitást is erősítse. A Búza – kenyér – ÉLET kiállítás témájának sokszínűsége, a bemutatás módjának tapasztalati oldalról való megközelítése mind ezt szolgálják.

A kiállításhoz múzeumpedagógiai programot dolgoztak ki az ezzel foglalkozó kollégák. A programokkal nemcsak ismereteket és élményeket, valamint élmények által segített tanulást tudunk nyújtani, hanem a diákok helyi identitását, mezővárosi múltjukhoz való ragaszkodását erősíthetjük múzeumi tanóra keretében. Szoros együttműködésben dolgozunk a helyi iskolákkal, annak a gondolatnak a szellemiségében, hogy „a múzeumok természetes és „legális” terepei a közoktatásnak”.⁵ A diákcsoportokat minden esetben múzeumpedagógus kíséri a kiállításban, játékos tárlatvezetéssel mutatja be legfontosabb elemeit. Különböző korú gyermekek számára más-más programokat ajánlottunk, és múzeumpedagógiai füzet készül a kiállítás mellé. A programok vegyesen tartalmaztak kézműves foglalkozásokat, drámapedagógiai elemeket, társasjátékokat.

Nem csak a gyerekek számára kínált programot a kiállítás. A felnőtteket, családokat családi napokkal vártuk. A családi napok hagyománya már számos kiállításunk sikeréhez hozzájárult. Ilyenkor a felnőttek és a gyerekek egy épületben, de igény szerint külön is elfoglalhatják magukat. Amíg a szülők a kiállítással ismerkedtek, addig a gyerekek múzeumpedagógus által tartott foglalkozáson vehettek részt. A gyermekeknek a kiállításban kínáltunk játékos programokat (gabonarejtvény, szólásmondás párosító kártyák) a felnőttek pedig szakmai vezetés mellett kaphattak választ kérdéseikre. A medvehagymás hajdinakását, a lekváros zabkását vagy a mézes-mákos búzát már együtt kóstolták.

A pedagógusok számára külön témnapot szerveztünk, ahol a téma szakmai háttérével és oktatásban való felhasználási lehetőségével ismerkedtek meg.

Kifejezett célunk volt, hogy a látássérültek, gyengén látók külön foglalkozás keretében, a demonstrációs tárgyak, műtárgymásolatok segítségével, múzeumpedagógusok vezetésével ismerkedjenek a témával – és a „múzeum-élménnyel”. Erre, úgy gondoljuk, bemutatási módszereink, a makettek, a megfogható, „használatra” szánt tárgyak kiválóan alkalmasak. Látássérült csoportunk múzeumpedagógus vezetésével ismerkedett a kiállítással.

Múzeumpedagógiai módszerek alkalmazása a Búza – kenyér – ÉLET. A búza útja földtől az asztalig a Duna–Tisza közén egykor... és ma! kiállításban című programunk módszertani óra volt a Tanítóképző Főiskola hallgatói számára, melynek során a kiállítás oktatásban való alkalmazását mutattuk meg pedagógusjelölteknek.

A kiállítás mellett elhelyezkedő térben adventi időszakban egy – a témánkhöz sok szállal kötődő – karácsonyi asztalt állítottunk föl, amely újabb foglalkozásokra és programok kapcsolására adott lehetőséget.

---

⁵ Kriston Vízi 2009. 72.

Felhasznált irodalom

Kárpáti Andrea-Vásárhelyi Tamás (2013): Kiállítási kommunikáció. Tudomány – kiállítás – kommunikáció. ELTE TTK. http://ttktamop.elte.hu/online-tananyagok/kiallitasi_kommunikacio/ch01.html (2013. 12. 27.)

Kriston Vízi József (2009): Múzeumi mozaikok. In.: Pató Mária (szerk.) *Nyitott kapukkal – kapun belül és kívül. Írások a szolgáltató és oktató múzeumról.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

Képek a kiállításból

VERES GÁBOR

Múzeumandragógia a végeken

A Heves megyei tájházak helyzete és lehetőségei¹

Absztrakt: Az 1997. évi CXL törvény tartalmazza a muzeális intézmények szakmai besorolását. A legszélesebb feladatkörrel és országos gyűjtőkörrel rendelkező országos múzeumoktól egészen a saját gyűjteménnyel sem rendelkező intézményekig. A besorolás legkisebb intézményei a közérdekű muzeális gyűjtemények, illetve kiállítóhelyek, melyeket már nem is nevez a törvény múzeumnak. Kistelepüléseken, falvakban többségében ilyen intézmények működnek. Ide sorolhatók a tájházak is, melyek száma háromszáz fölött van, így hazánkban ebből a muzeális intézményből található a legtöbb. A tanulmány azt vizsgálja, milyen múzeumandragógiai lehetőségei vannak a tájházaknak. Elsősorban Heves megyei példák alapján működő modelleket elemez a tájház és környezetének kapcsolatrendszerét, a helyi társadalomra és a turizmusra gyakorolt hatások vonatkozásában. **Kulcsszavak:** tájház, alkotóház, Heves megye, értékátadás.

Heves megyében nincsen skanzen, a népi építészet megmaradt emlékeit azon a helyen védik meg, ahol azok felépítésüktől kezdődően állnak. Bakó Ferenc a témában jelentős kutatásokat végzett és az ő nevéhez fűződik a Heves Megyei Múzeumi Szervezet keretében a tucatnyi tájházból álló hálózat kialakítása. Ma a megyében több, mint harminc tájház működik. Ezek közül a legátfogóbb ismeret azokról áll rendelkezésre, melyeket egykor a már említett múzeumi szervezet vezetőjének ajánlására vásárolt meg az állam, illetve a megyei tanács. Ezek az épületek a muzeológiai szempontoknak megfelelően lettek felújítva és leltározott, múzeumi tárgyakkal kerültek berendezésre.

A berendezés módja is szakmai igényességet tükrözött: nem keveredtek különböző korszakok és oda nem illő darabok. Ide sorolhatók Abasár, Átány, Kisanána, Noszvaj, Nagyréde, Mikófalva, Parád népi műemlékei, melyek Verpeléten kovácsműhelyt, a felsorolt településeken pedig tájházakat jelentettek. Külön csoportot jelentenek a Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet által működtetett kiállítóhelyek, Bodonyban, Recskén, Hevesen és Mátraderesken, melyek sajátosságairól a későbbiekben még lesz szó. Van a megyében magángyűjtemény, kiállítóhely is Szihalmon, mely a település életében fontos közösségi szerepet is betölt. A többi tájház egy-egy lelkes gyűjtő vagy kisközösség, egyesületek, alapítványok kezdeményezésére létesült Boldog, Markaz, Lőrinci, Recsk, Gyöngyöspata, Gyöngyöstarján, Mátraszentimre, Kisköre, Poroszló, Rózsaszentmárton, Tarnaméra, Kerecsend, Kápolna, Kömlő, Besenyőtelek, Mátraballa, Sirok, Felsőtárkány, melyek működésében a helyi önkormányzat vagy annak valamilyen intézménye is szerepet vállal.

Heves megyében ma összesen 121 település van, ebből tíz város. A városok közül csak négy lakossága haladja meg a tízezret, öt lakossága pedig négyezer fő alatt van. Az adatok azt jelzik, hogy a megye minden negyedik településén működik tájház, melyek léte itt jellemzően a kisebb településekhez kötődik.

¹ A tanulmány a tudományos képzés műhelyeinek továbbfejlesztése az Eszterházy Károly Főiskolán (TÁMOP-4.2.2. B-15/1/KONV-2015-0016) pályázat keretében készült.

Magyarországon 2013-ban 699 muzeális intézmény működött, ami félszázzal (52) több, mint 2010-ben. Az összes muzeális intézmény 74%-a azonban közérdekű muzeális gyűjtemény vagy kiállítóhely volt 2013-ban.² Még ennek alapján is meglehetősen nehéz a tájházak számának pontos meghatározása, hiszen a fent említett jogszabály nem tartalmaz „tájház” kategóriát. A Tájház Szövetség honlapján³ több, mint háromszáz tájházat említenek. Ehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy a statisztika csak szakmai működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményeket tartalmazza és a felsorolt Heves megyei tájházak jelentős része sem rendelkezik ezzel. A fenti adatok is igazolják, hogy hazánkban ebből a muzeális jellegű bemutatóhelyből van a legtöbb. Szándékosan használom ezt a kifejezést, hiszen a szakmai működési engedéllyel nem rendelkező gyűjteményeket, kiállítóhelyeket muzeológiai szempontból természetesen fenntartásokkal kell kezelnünk, annak ellenére, hogy jelentős részükben figyelemreméltó tárgyak találhatóak. Ezek többsége egy kis szakmai segítséggel (leltározás, válogatás, kiállítás rendezés) szakmailag is tudná legalizálni létét, de erre sok esetben nincs is igény.

A leírtak alapján joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért jön/jött létre ennyi tájház Magyarországon? Milyen turisztikai vonzerőt jelentenek a településeknek ezek a gyűjtemények. A Központi Statisztikai Hivatal már idézett jelentésében⁴ olvashatjuk, hogy az összes múzeumlátogató 42%-a a budapesti múzeumokat kereste fel 2013-ban, míg a községeknek, ahol a tájházak többsége található, alig 10% jutott. 240 muzeális intézménybe a látogatók száma az évi ezer főt sem érte el, melyek között szintén nagyon sok tájház található. Pusztán a tájház turisztikai vonzerejére nem alapozható egy-egy település idegenforgalma. Inkább arról beszélhetünk, hogy több Heves megyei településen a tájház jól illeszkedik a helyi kínálatba, erősíti, kiegészíti azt. Ennek ellenére a megye tájházainak kisebb részében van csak számottevő idegenforgalom. Statisztikai adatszolgáltatásra csak a szakmai működési engedéllyel rendelkezők kötelezettek, így a pontos adatok nem minden esetben ismertek.

Kiemelkedő látogatottsággal bíró tájház is található a megyében. A korábban csekély látogatottságú poroszlói tájházat 2012 áprilisától az újonnan nyílt Ökocentrum részeként üzemeltetik, melynek látogatottsága két és fél év elteltével 2014 novemberében már meghaladta a félmilliót. Bár téli időszakban a tájházat zárva tartják, így is elmondható, hogy a látogatottsága jócskán meghaladja az éves százezer főt és ezzel hirtelen az ország egyik leglátogatottabb tájházává vált. Jelentősebb idegenforgalomról beszélhetünk a noszvaji Gazda-házban, ahol a látogatottságot a tájházhoz kapcsolódó rendezvények emelik meg. Kiszánán a felújított várral együtt látogatható a Szlovák-ház, Parádon pedig a Márta idegenforgalmának egy része irányul a nemrégiben felújított és újra megnyílt Palóc-ház felé.

A tájházak nagy száma a megyében nem magyarázható az idegenforgalmi törekvésekkel, elsősorban a helyi közösség „szolgálatában” állnak. Milyen típusú kapcsolódásokat tapasztalhatunk a helyi közösséggel, a múzeumdrágóia és múzeumpedagógia milyen súllyal érhető tetten ezen intézmények működésében? Sok kézműves foglalkozást kínálnak a turisztikailag frekventált tájházakban rendezvényekhez kapcsoltan. A múzeumpedagógia tevékenységre is számtalan példát mutathatunk be. Ami viszont elgondolkodtató, hogy az iskolák pedagógiai

² Statisztikai Tükör 2014/117. 1-5 .

³ <http://www.tajhazszovetseg.hu/rolunk> (2015. 06.30)

⁴ Statisztikai Tükör 2014/7. 1-5.

programjaiban alig néhány tájház szerepel. A parádi Általános Iskola pedagógiai programjában⁵ az alábbiak olvashatók: „*Fontosnak tartjuk a komplex személyiségfejlesztést, amely az intellektuális fejlesztés mellett az erőteljesebb nevelési funkciók vállalását is jelenti.*” A tanári munka fontosságát pedig egy Németh László idézettel jellemzik a dokumentumban: „*A tanári munka nem azonos a módszeres ismeretközléssel, még akkor sem, ha rendszeresség, szigor és következetesség jár vele. A jó tanár a lehetőségeket mutatja tanítványainak, a könyvtár és a kutatás irányába tereli az érdeklődést, önálló véleményalkotásra és munkára ösztönöz, ugyanakkor tudásban, magatartásban, anyanyelvhez, hagyományokhoz való ragaszkodásban és gondolkodásban a tevékeny, művelt ember mintaképe. Csak az ilyen tanár tud jelenlétével és munkájával szellemi forrongást kiváltani.*” A pedagógiai programnál konkrétabb kapcsolatot találhatunk a tájházak által képviselt kulturális örökséggel az egyes tárgyak tanterveiben. A rajz és vizuális kultúra tárgy 4. osztályos tantervében⁶ a tananyag témák között szerepelnek a régi korok tárgyai, népművészeti használati és dísz tárgyak, napjaink tárgyai. Élet a faluban: régi falusi házak berendezési tárgyai (a tisztaszoba jellegzetes bútorai). Menyasszonyi láda tervezése. Rekonstrukciós rajz, restaurálás: népművészeti minta kiegészítése rajzban. A népi kerámiaedények díszítő motívumai. A régi tárgyak használati és jelképes funkciói (az anyag, a forma, a szín és a díszítés szerepe). A tájház a pedagógiai program és a tantervek készítésekor már évek óta zárva volt, így nem róható fel a konkrét említés hiánya. Az oktatás és a muzeális intézmény egymásra találása a dokumentumokban olvasható célok és tartalmak ismeretében joggal remélhető.

A rendszerváltást követő időszak a tájházak számának jelentős bővülését hozta a megyében. Érdeemes megvizsgálni, milyen célokkal alapították az újabb tájházakat. Kerecsenden az 1818-ban épült házat a Kerecsendi Faluvédő Egyesület (FAVE) és az Önkormányzat azzal a céllal vásárolta meg 2002-ben, hogy összegyűjti, szükség szerint felújítja, karbantartja a község népi, kulturális közösségi és történeti hagyományaira jellemző tárgyi és írásos emlékeket. Gondoskodik a tárgyak bemutatásáról az oktatási intézmények tanulói, a község lakói, a településre látogató vendégek számára. Állandó és időszaki kiállításokat szervez, továbbá közösségi rendezvényeknek ad otthont.⁷ A tájház és Kerecsendi Hagyományok Háza évente visszatérő rendezvényeknek a hegyszíne is. Tavasszal kerül sor a Faluvédő Egyesület szervezésében megtartott disznóölésre, szeptemberben a falunapra, amikor néptáncsoportok, valamint hagyományörző kórusok mutatkoznak be. Nyaranta a népi kézművesség, népi játékok iránt érdeklődő diákok napközis tábor keretén belül népi iparművészek segítségével ismerkednek meg a régi mesterségekkel.

A tájházak többségének a helyi közművelődésben jut jelentős szerep. Boldog község művelődési háza, könyvtára és tájháza 1991-től kezdődően összevont intézményként működik, fenntartója a Boldog Községi Önkormányzat. A tájházhoz kötődő kulturális tevékenységeket egy helyi alapítvány is segíti. Hagyományörző bemutatót és műhelymunkát tartottak különböző korosztályok részvételével. Kiemelt cél a tájházhoz kapcsoltan a település hagyományainak ápolása. Az alapítvány a helyi népviseletet, népdalokat népszerűsítő fellépéseket támogatta és népviseleti ruhadarabokat vásárolt.

⁵ Fáy András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Pedagógiai program 2013. http://wp.fayparad.hu/wp-includes/files/pedagogiai_program_20131115.pdf (2015.06.30)

⁶ http://wp.fayparad.hu/wp-includes/files/alsos/vizualis_kultura_1_4.pdf (2015.06.30)

⁷ 6/2003. (II.25.) helyi rendelet a Kerecsendi Hagyományok Háza alapításáról

Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet „Örökségünk nyomában” projektjében. Hevesen a Radics Udvarban zajló havi, heti és tehetséggondozó programokon a Hevesi József és a Körzeti tagiskola, a tenki Szent Imre Általános Iskola és a Jászapáti Katolikus Iskola tanulóit fogadták. Az ugyancsak a szövetkezethez tartozó Mátraderecskei Népművészeti Házban a helyi általános iskola és óvoda gyermekeit foglalkoztatták. A Recski Tájház Palóc Galériában heti szakköri és kézműves tábori foglalkozásokat tartottak, ahol a gyermekek a szövés, hímzés, ajándéktárgy készítés és faragás alapműveleteivel ismerkedtek.

A tájházak, mint képzőhelyek is megjelennek a megyében, példákat tudunk bemutatni az alkotóházzá válásra is. A Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet tagja a Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesületének. Ilyen tevékenységet a hozzájuk tartozó intézményekben a hevesi Radics udvarban, Recski Tájház – Palóc Galériában és a mátraderecskei Népművészeti házban és a Bodonyi Népművészeti ház és szövőműhelyben is folytatnak. Ezen a helyszíneken az érdeklődők megtekinthetik az eredeti tárgyakat, gazdag népművészeti gyűjteményeket és ki is próbálhatják az alkotás folyamatát, az itt folytatott kézműves tevékenységet.

Detken a Népművészetek Házában népi kézműves szakkör (gyermek, felnőtt) működik. A detki Alkotóház 6 éve ad helyet a népi kézműves hagyományok ápolásának. A foglalkozások szakköri formában zajlanak, óvodás, iskolás és felnőtt szakkör működik a Házban, pénteki napokon. A ház és foglalkozások vezetője: Lovászné Juhász Rita népi iparművész.

A „Vándor-legény” mozgalom elterjesztésének az lenne a célja, hogy műhelyeiben a fiatal alkotók többsége megforduljon, szakmailag formálódjon. A mesterek szerepe az inas tartásban igen fontos, de 2-3 főnél nem tudnak többet fogadni, hiszen minőségi oktatásra lenne szükség. A kézművesség mesterfogásait így lehet a legmagasabb szinten elsajátítani. Az kétkezi munkával készült termékek ára az alacsony órabérek ellenére is magas, hiszen nagyon sok időt kell a kiváló darabok elkészítésére fordítani. Ezt tetézi még a 27% áfa teher, ami miatt igazán nehéz eladni az élőmunkával készült termékeket. Hiányzik a kézműves termékek piacra jutását segítő bolthálózat is. A kézműves szakmák aggasztó elöregedése tapasztalható. A fiatalítás akkor válhatna szélesebb körűvé, ha megélhetést, szakmai perspektívát kínálnának a kézműves szakmák. Néhány jó gyakorlatot be tudunk mutatni, de ahhoz hogy „mozgalomról”, általános gyakorlatról beszélhessünk, szélesebb körben támogatni kellene, a meglévő alkotóházak fenntartását és működtetését. A tájházak alkotóházként is való funkcionálása egy biztató alternatíva a fiatalok elvándorlása miatt is előregedő, elszegényedő, települések kitörési lehetőségeinek keresésében, fontos eszköze lehet a vidékfejlesztésnek.

Az Eszterházy Károly Főiskola kulturális örökség mesterszakos hallgatói kutatómódszerrel tantárgyuk keretében készítenek évek óta interjúkat, különböző témákban többek között az Egri Idősek Otthonában és az Idősek Berva-völgyi Otthonában. Az interjúkból is világosan kiderül, hogy az idősebbek sokkal jobban vonzódnak a múlthoz, mint más generációk. Motiváltak foglalkoznak a fiataloknál saját maguk, illetve szüleik, nagyszüleik által használt tárgyakkal. Érdeklők őket a tájházak és a „múlt tárgyai köré épített régi világ” (kiállítások). A megyében a helyi kezdeményezésre létrejött tájházaknál is fontos, sok helyen meghatározó volt az idősek szerepe. A tapasztalatok és persze a tudományos vizsgálatok is azt mutatják, hogy az emberi memória sajátosan működik ebben a korban, sokszor pontosabban emlékeznek a régmúlt eseményekre, mint a közelmúlt történéseire. Az idősekkel folytatott interjúk tapasztalatai azt mutatták, hogy többségnek vannak meghatározó múzeumi élményei. A múzeumi érdeklődés kevésbé függött az iskolai végzettségtől és a lakhelytől, mint más korosztályoknál.

Szívesen töltötték idejüket más generációk tagjai között és a főiskolások is meglepően jól fogadták az idősek körében végzett feladatot. Az idősek tanulási motivációjával kapcsolatban azt tapasztaltuk, hogy a formális tanulás kevésbé (illetve egyáltalán nem) érdekli őket és az informális tanulásban is az őket érdeklő témákban voltak motiváltak. Például az interjúk témái alapján ők választották ki a hallgatókat. Természetesen a hallgatók is felkészültek előzetesen szakirodalom alapján az interjú témákból így hamar észrevették volna az ellentmondásokat, de a tapasztalatok alapján jól lehetett építeni az idősek múltbéli emlékeire. Ugyanakkor figyelembe kellett venni, hogy a tájházakban megjelenő múlt már nem a mai idősek életét jelenti, ez már szüleik, nagyszüleik kora.

Az idősek otthonaiban „véletlenszerűen” választott interjúalanyoknál is kedvező képet kaptunk a múzeumi területtel kapcsolatban. A korosztályban az átlagnál érdeklődőbbek különböző egyesületek munkájában vesznek részt. Ez több szempontból is nagyon fontos. Segít a munkaerőpiacról frissen kikerülteknek, hogy új célokat, tevékenységet találjanak. A felszabaduló idő eltöltési módja meghatározza az egyén közérzetét, kihat a környezetére családjára. Nyugdíjas Egyesületek, Múzeumbaráti Körök, Honismereti Egyesületek jól működő, aktív szervezeteit láthatjuk Heves megyében és az utóbbi kettőről is elmondható, hogy tagságuk jelentős részben idősekből áll. Ezen szervezetek működési céljai a tagság korábbi érdeklődésének, terveinek, vágyainak megvalósításában segítenek. A tagok szakmabeliek mellett olyanok, akiknek aktív korukban „nem volt elég idejük” a múzeumokra, kulturális örökségre. A Honismereti Egyesületben Heves megyében például 90% fölött van a nyugdíjasok aránya. Sokan a környezetükért akarnak tenni az egyesületeken keresztül: segíti idősként az helyi közösségbe való integrációt, elismertséget. A Nyugdíjasok Heves Megyei Szövetsége 113 településen működő klubokat fogja össze. Ez hatalmas szám, hiszen mint azt fent olvashatták a megyében 121 település van. A civil lét segítheti az „aktív idősödés eszményét” – mint arra számos jó példa van, de ezen a területen sem beszélhetünk általános jelenségről a tájházakhoz kapcsolóan.

Ez egyik „jó gyakorlat” Zagyvaszántó Emléktára. Létrehozásának gondolata az elszármazott, hazalátogató nyugdíjasok találkozóján fogalmazódott meg. Az önkormányzat beleegyezésével egy régi házban 1999-ben néprajzi kiállítást rendeztek be. A Nyugdíjas Érdekvédelmi Szervezet tagjai kezdeményezésére a látogatók külön kérés nélkül hozták az értékes emlékeket. A házat először belülről rendbe hozták és a millenniumra a kiállításból tájházzá válhatott.

Az Idősügyi Nemzeti Stratégiában a múzeumokhoz, kulturális örökséghez kapcsolódó egyesületek nincsenek nevesítve. A mintegy ezer, idősökhöz kötődő civil szervezetből 570 nyugdíjas szervezet. Az amatőr művészeti csoportok közül a népdalkörök tagságának 90%-a 60 év feletti, a tárgyalkotó népművészeti csoportok 19.294 tagjából 2929 fő 60 év feletti.⁸

Összegzésként elmondható, hogy a tájházak iránt az idősek jóval motiváltabban más korosztályoknál, ennek ellenére kevés a direkt nekik szóló programok aránya. Különösen alacsony ez a szám a közoktatásban tanulókéhoz képest. A tájházak, mint az emlékezés tárházai, hatékonyabban is szolgálhatnák a generációk közötti hagyomány és értékátadást. Az idősek esetén a motivált tevékenység pozitívan hat a lelki és ezzel együtt a testi egészségre is, ezáltal jelentősen javulhat a generáció életminősége.

Felhasznált irodalom

Bakó Ferenc (1989): Hagyományörzés: falumúzeumok, tájházak. In: *Palócok* III. 738-739. Eger

⁸ 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról. 20.

Kovács Béla (1972): *Múzeumi kiállítóhelyek Heves megyében*. Budapest

Központi Statisztikai Hivatal (2014) Statisztikai Tükör 2014/7.

81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról.

6/2003. (II.25.) helyi rendelet a Kerecsendi Hagyományok Háza alapításáról

Fáy András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Pedagógiai program

2013.http://wp.fayparad.hu/wp-includes/files/pedagogiai_program_20131115.pdf (2015.06.30)

http://wp.fayparad.hu/wp-includes/files/alsos/vizualis_kultura_1_4.pdf (2015.06.30)

<http://www.tajhazszovetseg.hu/rolunk> (2015. 06.30)

HUSZ MÁRIA

A múzeum és a történelmi épületek szervezett felfedezésének szerepe az informális tanulás színterei között

Absztrakt: A Kulturális Örökség Napjai Európa legjelentősebb épületlátogató hétvégéje, amelyet minden év szeptemberében több, mint 50 országban rendeznek meg. Olyan történelmi épületek és helyszínek nyitják meg kapukat ingyenesen a látogatók előtt, melyek az év többi napján többnyire zárva tartanak. E „nyitott kapuk” célja, hogy felhívja a társadalom figyelmét épített örökségünk szépségeire, sérülékenységre. Az örökséglátogató mozgalmak növelik azoknak a magán- és közintézményeknek az elismertségét, presztízsét, amelyek a műemlékek védelmével és bemutatásával foglalkoznak. Ennek és más örökségattrakcióknak is lényeges vonzereje az autentikusság, eredetiség és hitelesség, amely összekötő kapocs a történelmi épületek, régészeti örökség, műemlék, valamint az örökségturista, múzeumlátogató között, mégpedig az örökségturizmus rendszerének dinamizmusával. **Kulcsszavak:** épített örökség bemutatása; autentikusság, eredetiség, hitelesség, Aranymonostor projekt – Bugacmonostor.

„Mindazok a múzeumok, amelyek kimaradnak a turistaipar menedzserei által tervezett és felismert hangya-útvonalakból, akár (rövidebb-hosszabb időre) marginalizálódhatnak is.”¹

A Kulturális Örökség Napjai (European Heritage Days) európai mozgalom jó gyakorlat, példa arra, hogyan fognak össze helyi önkormányzatok, közösségek, szakmai és a civil szervezetek, hogy bemutassák épített örökségüket. A részvétel egyúttal arra is jó alkalom, hogy önkéntesek és látogatók együtt ünnepeljék a helyi értékeket ². Egyben felhívja a társadalom figyelmét az épített örökség szépségeire, egyben sérülékeny mivoltára. Sikere növeli azoknak a magán- és közintézményeknek az elismertségét, presztízsét, amelyek az örökség védelmével és bemutatásával foglalkoznak. A múzeumi tanulás efféle kreatív és szervezett formái fontos szerepet játszanak az európai identitástudat megerősítésében, nemcsak kulturális, hanem szociális, politikai és gazdasági értelemben is.

Ebben a dolgozatban a múzeum és az épített örökségturisztikai vonzerők andragógiai szempontból legfontosabb sajátosságai közül az autentikusság, eredetiség, hitelesség fogalmát, jelentőségét, valamint az épületlátogató, régiségkedvelő örökségturista jellemzőit szeretnénk azonosítani. Mielőtt megvizsgálánánk a múzeum és történelmi épületek szervezett felfedezésének, bemutatásának és befogadásának szerepét, három premisszát kell felállítanunk: először az örökség és a történelem, a múzeum és a műemlék viszonyáról; másodszer az örökségturizmus jelentőségéről és az örökségturista szerepéről; harmadszer pedig az Örökségnapok és hasonló rendezvények/attrakciók turisztikai termékként való szemléletéről.

---

¹ György 2003. 131.

² http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/europai_orokseg_napok__nyitott_kapuk (2015.05.11.)

I. Történelem, régészet és örökség – a múzeum és a műemlék kapcsolata

A múlt azzal kapcsolatos, ami valaha megtörtént, míg a történelem a múltból kiragadott, különböző hipotézisek magyarázata az egymást követő jelenek szempontjából. A történettudomány bizonyított tényekre épít, forrásai között fontos szerep hárul a múzeumok gyűjteményeiben századokon át őrzött autentikus dokumentumoknak, leleteknek, muzeális emlékeknek. Állandó funkcióik közé tartozik mindenekelőtt a tárgyak (emlékek) gyűjtése, azok biztonságos megőrzése, konzerválása, restaurálása, nyilvántartása, tudományos feldolgozása és publikálása, valamint kiállítások szervezése, katalógusok, CD-k, videók, digitalizált információk, adatbázisok, műtárgymásolatok formájában történő megismertetése. Maga a múzeum újkori intézménye neutralizálja a felhalmozott és kiállított tárgyak kontextusát, ezért vagy megkísérli rekonstruálni az eredeti kontextust, vagy pedig a muzeális emlék esztétikumára építi a bemutatást³. A 21. század posztmúzeumaiban azonban többé nem a tárgyak gyűjtésén, rendszerezésén van a hangsúly, hanem a bemutatáson, a közösségi rendezvényeken, a használaton. A modernitás múzeuma a történelem, a tudomány, a ráció szolgálatában állt, az örökségparadigma elfogadása viszont felpuhítja a szikáron tudományos módszereket.

A (kulturális) örökség fogalma nem kötődik szükségszerűen a tudományos bizonyossághoz, annál inkább beletartoznak az eszmék, történetek, hagyományok, szokások és rítusok is. Az örökség a tényeket mítoszokkal, a legendákat pedig érzelmekkel vegyíti, a jelen szellemi újraalakítását szolgálja⁴. Az örökség viszonylag szubjektív fogalom, nem az általában vett örökséget, hanem valakinek, valamely közösségnek az örökségét jelöli⁵. A képzelet és az emlékezés határai felpuhulnak. Az örökség szemlélete megszünteti a távolságtartást, amelyet a múlt fenségessége megkövetelt. De megszünteti az esztétikai, távolságtartó kontempláció értelmében is, mivel az örökség nem a – katarzishoz vezető – virtuális azonosulás, hanem a részesülés, a vágyott közelségben való föloldódás, elmerülés, asszociatív azonosulás igényét elégíti ki.

A történelmi kutatás feltárni és magyarázni szándékozik az idővel mind jobban elhomályosuló múltat, az örökségalkotás viszont kiválogatja a múlt azon eseményeit, amelyek segítik aktuális céljai elérésében⁶. Mindkettő szükséges az identitás artikulálásához.

II. A kulturális turizmus és turista adja a múzeumok közönségét is

A látogató, a közönség, vagyis a befogadó, valamint a gyűjtemények, tárgyak, objektumok világát a turizmus rendszere kapcsolja össze és dinamizálja. A kulturális turizmus a kulturális örökség értékesítésére, fogyasztására szerveződik. A látogatók valahonnan, valamilyen céllal érkeznek, az élményben részesülve pedig felfrissülten, elégedetten távoznak, esetleg a visszatérés szándékával, majd pedig ilyen-olyan hírét költik a meglátogatott helynek. A kulturális turizmus fejlesztési stratégia definíciója szerint: „a kulturális turizmus olyan piacépes turisztikai termék, amely iránti kereslet fő motivációja az anyagi, tárgy és szellemi értékek megismerése”⁷. Tematikus elemei az épített örökségek, világörökségi helyszínek, nemzeti és történelmi emlékhelyek, szellemi örökségen alapuló vonzerők (múzeumok, gyűjtemények, könyv-

³ <http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0001/bodo.html> [2015. 06.16]

⁴ Fejős 2005. 73.

⁵ Fekete 2005. 112.

⁶ Lowenthal 2004.

⁷ Kulturális turizmus fejlesztési stratégia 2010-1014 8. http://2010-2014.kormany.hu/download/5/6c/20000/Kultur%C3%A1llis_turizmus_fejleszt%C3%A9si_strat%C3%A9gia.pdf#!DocumentBrowse (2015.06.12.)

tárak, színházak, rendezvényhelyszínek, történelmi személyiségekhez kötődő emlékek), tematikus útvonalak, hagyományok megismerése, turisztikai vonzerőt jelentő rendezvények, vallási, hitéleti motivációjú utazások, kortárs kultúra és kreatív kultúra.

III. Az Örökségnapok az örökségturizmus egyik terméktípusa

Közgazdasági kategóriaként a turisztikai termék végeredményben a turista tevékenységeinek kereteit jelenti, amelyek versenyképes szolgáltatást alkotnak. Ebben a kontextusban a turista által vásárolt termék maga az élmény. Ennek minél intenzívebb kiváltása, azaz az élmény és tevékenység-alapú tanulás kiváltása a termékek előállítóinak feladata. Az örökségi terméket az attrakció jellege, a menedzsment célkitűzései, a foglalkoztatottak szakmai felkészültsége, a közvetítés-bemutató mikéntje teszi egyedivé és sajátossá⁸. A legjelentősebb történelmi műemlékek többsége a világban évtizedek, évszázadok óta látogatható. A legtöbb történelmi épületet, a díszítményeket, a berendezést és az ingóságokat restaurálták. A belső tereket úgy rendezték be, hogy a látogatás feltételeinek megfelelően (feliratozás, parkolók, információs és fogadóter, eladópultok). A befogadást dokumentumok, táblák, magnetofonos ismertető, előadások, idegen nyelvű információk, és a 21. század 3D-s technikai könnyítik, amelyek lényege a kor átélhetővé tétele, az eseményserűség és az animáció. Néhol éjjeli nyitva tartással, kosztümös történelmi játékokkal, tematikus kiállításokkal, díszkivilágítással, kincskamra, börtön és csata-rekonstrukciókkal találkozik a látogató, akit sokhelyütt mai képzőművészek kiállításaival készítenek rendszeres visszatérésre. Andragógiai szándék tehát a látogatók élmény dús befolyásolása az örökség működtetőinek, birtokosainak céljai szerint.

I.

Az autentikusság, hitelesség fogalma a történelmi épületek, épített örökség, műemlék valamint az örökségturista, múzeumlátogató közötti összekötő kapocs. A műemlékre vonatkozó eredetiség és hitelesség szempontja azt követeli, hogy a helyreállítás elsősorban a műemlék fennmaradását biztosítsa, még alapos beavatkozás árán is, és láthatóvá tegye a műemlékben szunynyadó történelmi, esztétikai és etikai értékeket. A helyreállítástól elvárjuk, hogy érzelmileg átélhető, anyagi valóságában hiteles és eredeti legyen, tehát biztosak lehessünk benne, hogy abban a történelmi korban készült, amit kifejez, művészi formái valóban az alkotómester egyedi vonásait őrzik és a hozzá fűződő hagyományok csakugyan az előtünk álló emlékekkel voltak közvetlen kapcsolatban. Az anyagi hitelesség az alkotóval és a használóval kapcsolatban is mindig személyre utaló, személyes jellegű. A *hitelesség*, amely tulajdonképpen filozófiai fogalom, a műemléki helyreállítások központi kérdésévé vált. A Föld különböző tájain és kultúrkörökben eltérő az idő- és a múltszemlélet, (az archaikus keleti világkép például nem egy valahonnan valahová tartó fejlődés folyamatába helyezkedik, hanem a természettel harmóniában, egy ismétlődő, tökéletesedő viszonyt ápol a természettel és önmagával). A hitelesség relatív fogalom, ami térben és időben nem mindig és nem mindenütt ugyanaz: „a kultúrák sokaságának tisztelete azt követeli meg, hogy az örökséget annak a kultúrának az összefüggésében határozzuk és ítéljük meg, amelyhez tartozik”⁹. Az épített örökségek helyreállításával kapcsolatban a hitelesség jelenlegi biztosítója a történelmi dokumentum-jelleg, amely nem követeli

---

⁸ Husz 2007. 101.

⁹ Román 2004. 116-118.

minden előkerült részlet bemutatását, de a hozzátétek tilalmát sem, ha mindez megfelel a műemlék immanens történeti értékeinek. Hiteles lehet tehát valami akkor is, ha anyagában – kényszerűségből – nem teljesen eredeti. A helyreállításnak kell hitelesnek lennie, ezt pedig a megelőző tudományos kutatás és dokumentáció biztosítja, esetenként az építészettörténet, a művészettörténet, a településtörténet, a néprajz, az ikonográfia, a heraldika, a paleográfia, az antropológia és a kor-meghatározó módszerek bevonásával.

Az autenticitás bemutatása gyakran a terület múltjának, épített és kulturális képének újratemtésével jár. Az örökség elsősorban a történelem és az épített környezet ábrázolásakor ütközik a hitelesség problémájába. A hiteles történelmi helyek, „az örökség gyöngyszemei” azok az általában kicsi, dramatikus történelmi forrásokkal rendelkező városok, amelyek sértetlenek, a múlt nyomait épen, érintetlenül őrzik, kis mértékben vagy egyáltalán nem változtak. A helyreállított épületek, rekonstruált események és programok nem egyszerűen a hitelességük miatt vonzóak, hanem komplex utalásrendszerük, esztétikai entitásként létezésük és élményszerű befogadhatóságuk miatt.

Az eredetiség tipológiája: a hiteles újratermelés; teljes és hibátlan másolat; originális, másolt helyett; tekintélyre hivatkozó és megfelelően reprezentált. A kollektív emlékezet különböző korú emlékeket képes relativizálni, azok eredeti céljától függetlenül. Az örökség-minőség a kollektív átélésben összeköti a mitikus múltat a jelennel, az egyedüli értékkritérium, hogy ellenálltak az idő múlásának. A régiség-érték tehát absztrahálja az eseményt vagy a konkrét tényt és helyszínt és csak a szubjektív, érzelmi hatást hívja elő. Ezt az aurát erős képzeletbeliség hatja át, az eredet iránti nosztalgia. Ez a fajta esztétikai viszony pozitív és populáris, kizárja a kételkedést az objektumok értéke felől.

A régiség-érték (1) hermeneutikai, (2) allegorikus és (3) etikai hatásában nyilvánul meg a „turista-szemek” számára.

(1) Elsősorban a transzcendenciához való kötődés, a mély értelem kivételes átcillanása kelt művészi hatást. A múzeum ebből a szempontból közelebb áll a templomhoz, mint az iskolához. Lélekfinomítást kínál, személyes és intim megértés-élmények helyszíne.

(2) A régiség-érték allegorikus megnyilvánulása egy másfajta érzékenységben, a kollektív képzeletre alapozott elragadtatásban fejeződik ki. Legáltalánosabban a nemzeti és politikai eseményekhez kötődő műemlékek esetében fogadható el, az allegorikus, archetipikus megjelenítés és a lehetséges aktualizálás miatt.

(3) A polgári erkölcs és a lelkiismeret megerősítésére vonatkozik az emberi pusztulással, a szenvedéssel és a félelemmel való találkozás, amely a kollektív gyász munka folyamatát tartja életben¹⁰.

II.

Az autentikusság és hitelesség az örökségturizmus területén a termék, a vonzerő megalkotásán kívül a *látogatók* motivációjával, misztikum-keresésével és a műemlék interpretációjával, (re)prezentációjával, tehát a létrehozott örökség-produktum eredetiségének hatásával is összefügg.

Az múzeumok és épített örökségek kereslete az örökségturista. A kulturális örökség(turizmus) keresletét közgazdasági fogalmakban a szabadidő és a szabad rendelkezésű jövedelem mellett a látogató motivációi határozzák meg, ezeket pedig kognitív és esztétikai szükségletek valamint a személyes, fantázia- és élményszükségletek. Új, idegen kultúrák, létezők, tájak

¹⁰ Husz 2007. 231-232.

megismerése (pull típusú motivációk), illetve elszakadás a mindennapoktól, a jelentől (push típusú motivációk). Erre épül a posztmodern élménygazdaság, amelyet az emlékezetesség, személység, felfedezés, előadás, vendégség és az érzések uralnak. Mindenki örökségturistává válik, amint egy örökségi helyszínen tartózkodik, és fizetett szolgáltatásokat vesz igénybe. Társadalomlélektani háttere a jelenközpontúság, a posztmaterialista életstílus és a posztmodern identitásválság.

A turista célja a hagyomány, eredetiség, hitelesség és autentikusság személyes megtapasztalása, megszabott időkeretben maximális élmény szerzése. A hangsúly a múlt, a más, az egzotikus megjelenéseivel való találkozáson van, s a korlátozott időkeretek között ennél mélyebb megismerés nem is igen lehetséges. Látható, elérhető, lefényképezhető és hazavihető kulturális másságra van szükség, egyfajta előkészített, megszervezett valóságra. Az autentikusság tehát a hely és az alkalom egyszeriségét, ritkaságát, különlegességét, illetve ennek elérhetőségét, élménnyé alakíthatóságát is jelenti a látogató számára¹¹.

Az örökség-látogatókat passzív és aktív látogatóként is értékelhetjük. A passzív látogató célja az időtöltés, míg az örökség megtekintése másodlagos a számára (pl. amerikaiak európai túrája). Az aktív látogató speciális élményt vár az örökségtől, szeretne tanulni, szokatlan és új kihívásokkal találkozni. A passzívak az urbanizált, biztonságos, jól felszerelt, keresett turista-látványosságokra kíváncsiak. A komolyak, akik Ázsia templomaiba, vagy Afrika őserdeibe vágnak, keresletükkel bővítik a látogatható helyszínek számát. A másutt *kulturális turistáknak* illetve *városnéző turistáknak* nevezett szegmensek kettőssége kihívást jelent az ismeretátadás terén. Egyrészt a kiterjedt tények ismeretével és bővebb háttértudással, kellő előismeretekkel rendelkező látogatók számára az információknak elérhetőnek és kielégítő mélységűnek és mennyiségűnek kell lenniük. Másrészt vannak látogatók, akik csak gyorsan és felületesen érdeklődnek, az alapvető információkat szeretnék begyűjteni. Ez a csoport csalódásként éli meg gyors és lényegre törő felvilágosítás hiányát.

A kultúra iránt érdeklődő turistákra általában a szelektív látás jellemző. Mivel arra kényeszerülnek, hogy szelektáljanak helyek és látványosságok közt, a rendszerezett áttekintés, rálátás helyett sokszor különlegességeket, tipikus dolgokat, szuperlatívuszokat keresnek.

Steinecke¹² különböző elsősorban németországi – kutatások eredményeire hivatkozik:

- Egy 1980-as években Európa-szerte végzett felmérés szerint a látogatások 23,5 százaléka a kulturális turizmus körébe sorolható. Ebből 10% számít „Specific Cultural Tourists” – nak, tehát olyanok, akiknek az utazásuknak a fő célja a kulturális attrakciók megtekintése, 90% pedig „General Cultural Tourists” – tehát nyaralók egy szélesebb motivációs és aktivitásspektrummal, többek között kulturális érdeklődéssel.
- A nyaralás- és utazáskutatók közössége által vezetett „Reiseanalyse 2009” kutatás szerint a kérdezettek 14%-a számára különösen fontos valamilyen kultúrával, művelődéssel kapcsolatos programon részt venni. 29 nyilatkozó ezt az utazási motivációt a legkevésbé fontosak közé sorolja.
- Egy 2009-es németországi kulturális turizmusról szóló reprezentatív felmérés szerint a kérdezettek 34,7 százaléka kulturális turistának nevezhető. Ezeknél a személyeknél a kulturális attrakció látogatása már az úti cél kiválasztásában is központi szerepet játszik.

---

¹¹ Wilhelm 2003. 169-170.

¹² Steinecke 2011.

A kulturális attrakciók látogatóira a következő jellemzőket találták érvényesnek:

- A kulturális indíttatás, érdeklődés a nyaralás során leginkább a fiatalok, fiatal felnőttek (4-29 évesek) illetve az idősebb korosztály (40-60 évesek) körében mutatkozik meg, míg a gyerekes családok esetében kisebb jelentőséggel bír.
- A kultúra, mint úti cél választási szempont a magasabban képzettek és a magasabb jövedelműek esetében nagyobb szerepet játszik, gyakrabban megjelenő elem (nem utolsó sorban része a szociális megkülönböztetési mechanizmusnak).
- A többi utazóval ellentétben a kulturturisták szerteágazó utazási tapasztalattal rendelkeznek (elsősorban külföldi célok körében), különösen igényes és aktív nyaralók. Az örökségturisztikai terméknek kulturális-, élményszerű-, fogyasztói és élvezeti elemekből kell összeadódnia. Emellett személyes hozzáállást igényelnek.

A kulturális örökségturizmus egyes szegmensei máris telítettségi tendenciákat mutatnak, azaz túlkínálat figyelhető meg. A fejlesztéseket jelenleg az árcsökkenés felé, a termékstratégiát a választékbővítés felé, a produkció felől a fogyasztó-centrikus szemlélet felé, valamint a marketing tevékenység fokozása felé kívánatos irányítani¹³.

Dromard¹⁴ több mint ezer európai kastély, majorság, palota, kastélyszálló, múzeum és üdülőhely ismeretében, hitelességen a műemlékek belső kulturális értékeinek, eredeti funkcióinak és használatuk módjának, ugyanakkor a mi világunk számára képviselt értékeinek egyidejű tiszteletben tartását érti. Ez azt jelenti, hogy a helyreállítással és a bemutatás módjával megteremtett atmoszféra a döntő, ami nem egy korábbi hangulat tökéletes visszaállítása – hiszen nem tudhatni, milyen is volt valaha ez az atmoszféra –, hanem a mai használatnak megfelelő elrendezés, amely ép élményt tesz lehetővé. Mindez professzionális szakértők díszletezési, stilizálási, világítási megoldásait igényli, ugyanakkor a látogatók tájékoztatását a valódi és a másolat konkrét hitelességéről. Elkerülhetetlen lehet a múlt bizonyos módon való megjelenítése. A legeredetibb örökség is érdektelen lehet a turista számára, megformálatlansága, artikulálatlansága miatt. Viszont a bemutatott termékek „előállításának” indítékai és sajátos körülményei megkülönböztetett vonzerökké válhatnak.

Dromard felteszi a kérdést: „Mit tehetünk tehát annak érdekében, hogy a műemlékeket vonzóbbá és az elvárásokhoz jobban illeszkedővé varázsoljuk?” A minőség garantálását emeli ki. A termék minősége a termék-meghatározásra fordított marketing és menedzsment koncepciók függvénye. A szolgáltatás minőségén a fogadtatást, az információt, az infrastruktúrát és a prezentációt érti, különös tekintettel az odajutás megkönnyítésére. A belső kulturális minőség pedig a hitelességhez kapcsolódik, amely a műemlékek belső kulturális értékeinek, eredeti funkcióinak és használatuk módjának, ugyanakkor a jelen számára képviselt értékeinek egyidejű tiszteletben tartására vonatkozik. A közönséget tájékoztatni kell arról, hogy amit lát, az másolat, vagy eredeti. Mindez díszletezési, stilizálási, világítási stb. kérdés is, amelyhez kreatív professzionális szakértőkre van szükség¹⁵.

III.

A standard örökségturizmus mechanizmusától eltér, ezáltal fokozott vonzerőt képvisel az Európai Örökség Napok, amelyet minden év szeptemberében több, mint 50 országban rendeznek meg. Olyan történelmi épületek és helyszínek nyitják meg kapuikat ingyenesen a látogatók

---

¹³ <http://slideplayer.hu/slide/2188967/> (2015. 06. 21.)

¹⁴ Dromard 1999. 32.

¹⁵ Dromard 1999.

előtt, melyek az év többi napján zárva tartanak. A Kulturális Örökség Napjai ma már mozgalom, helyi önkormányzatok, közösségek, szakmai és a civil szervezetek vesznek részt benne, fognak össze, hogy bemutassák épített örökségüket. E „nyitott kapuk” célja, hogy felhívja a társadalom figyelmét épített örökségünk szépségeire, egyben sérülékeny mivoltára. Sikere növeli azoknak a magán- és közintézményeknek az elismertségét, presztízsét, amelyek az örökség védelmével és bemutatásával foglalkoznak. Eszköz, amely lehetővé teszi többek között

- megismertetni, közelebb vinni az európai polgárokat kulturális örökségükhöz,
- lehetővé tenni számukra, hogy jobban megismerjék és megértsék egymást a nyelvi és kulturális különbözőségek ellenére,
- a tudatosság növelését,
- a látogatók megismertetését a különböző kulturális intézmények tevékenységével,
- nyitottabb viselkedés előmozdítását és így hatékonyabb ellenállást a szélsőségekkel (náciizmus, idegengyűlölet, intolerancia) szemben,
- a lakóhelyhez, országhoz való kötődést és az azonosságtudat erősítését.

Nagy-Britanniában például a Nyitott Örökség Napok 20. évfordulóját a legkedveltebb történelmi fesztiválként ünnepelték. „A történelem nem csak a múlté. Minden év szeptemberében négy napon át bebizonyosodik, hogy a történelem mindenütt jelen van, ezer féltve őrzött műemléki helyszín és kulturális épület kinyitja kapuit, városok és falvak sétára invitálnak, beszélgetésekre és különleges eseményekre hívják a látogatókat. Ez az ország legnagyobb évenkénti fesztiválja, amely lehetőséget ad helyi történetek megismerésére, ismerős és ismeretlen helyek titkos oldalainak, kulturális és történelmi jelentőségének felfedezésére, teljesen ingyen”¹⁶. Magyarország 1992-ben csatlakozott e rendezvénysorozathoz. Mégsem dicsekedhet hatalmas népszerűséggel, annak ellenére, hogy rengeteg felfedezni való örökségértékkel rendelkezünk, s a menedzselt örökségi helyszíneink befogadói hatékonysága is fokozható.

1. ábra: A kulturturisztikai piac dinamikája¹⁷

¹⁶ Örökségnapok 2014.

¹⁷ Forrás: Steinecke 2011.

A múzeumok és egyéb kulturális attrakciók turisztikai vonzereje elsősorban úgy növelhető, hogy magukat a partnerek és látogatók körében nem csupán, mint klasszikus ismeretátadó kulturális intézményt mutatják be, hanem olyan optimalizált helyeket fejlesztenek ki, ahol lehetőség nyílik új, szokatlan tapasztalatok, élmények szerzésére, amik életre szóló élményt nyújtanak a kiállított művekkel való autentikus és élményszerű találkozás és a más emberekkel való kommunikáció által.¹⁸ A kulturális örökségturisztikai piac dinamikájának alábbi sémája megvilágítja a múzeumi, műemléki, kulturális örökségturisztikai szektor napirendre kívánczó tennivalóit (1. ábra)

A bugacmonostori Aranymonostor projekt

Végezetül egy sikeres és ígéretes magyar projekt tanulságait szeretném megmutatni, ahol három IPA Programra építve¹⁹, Bugacon korszakalkotó kreativitással hangolják össze a régészet szigorú nemzetközi szabályait és az örökségturizmus fejlesztésének szempontjait a helyi közösség jóindulatú, kiegyenlítő szimpátiája és egy karizmatikus vezető tudományos tekintete alatt.

A bugacmonostori *Aranymonostor projekt* ismertetését egy Rosta Szabolccsal, a Kecskeméti Katona József Múzeum igazgatójával, egyben a projektet megalapozó régészeti ásatás vezetőjével folytatott interjúra²⁰, valamint a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban 2014-ben tartott előadására alapozzuk²¹.

Az eltemetett múlt

Az egykori tatárjárta település, Bugac, Kecskemét és Kiskunmajsa között, az Árpád-korban jelentősnek számított. Nevét a középkorban a területen elhelyezkedő több településből kapta, ami Bugacházát, Péter- és Pálmonostorát foglalta magában. A hely történetéről kevés írásos anyag maradt fenn. Bugacot, vagyis akkor Bugaczházát, 1391-ben említi egy oklevél. A fennmaradt írások arra engednek következtetni, hogy egykoron a településen virágzó kultúra élt. Gyümölcsösökről, halastavakról, kőházak kilométeres soráról, egy bazilikáról, meg egy kolostorról szólnak a régi idők meséi, amelyet maga alá temetett a zord történelem, a jómóddal és a gazdagsággal együtt. A végső csapást az 1241-42-es tatárjárás jelentette, ami pusztulásba döntötte a települést, megbénítva ezzel az Alföld településszerkezetének fejlődését, az egykoron városira emlékeztető élet átalakult a kunok nomád életmódjának helyszínévé, akik a fennmaradt törmelékeket elhordták, az elhagyott, „szellemkolostorban” műhelyeket és istállókat rendeztek be, mielőtt végleg lebontották volna. A köztudatban éltek emlékfoszlányok, amelyek emlékeztethettek a múltra, ám a későbbi időkben már senki sem volt biztos abban, hogy ténylegesen monostort rejthet az eltemetett halom. A kunok is építettek plébániát a településre, de ez nem volt a hajdani bazilikával és kolostorral összemérhető. Kutatásokat Bugac környékén az 1880-as évektől kezdve folytattak, ám egyik megfigyelés sem terjedt ki a bazilika- és kolostor vizsgálatára. 2002-ben egy leletmentő ásatást folytattak ahol a Monostordombnak neve-

¹⁸ Steinecke 2011.

¹⁹ Magyarország-Szerbia Határon Átnyúló Együttműködési Program - „Középkori monostorok, mint a közös kulturális örökségturizmus része és a fenntartható fejlődés egy potenciálisan fontos tényezője” MONATUR 2011; EXPO MONATUR 2012; valamint MONATUR EDICT 2013.

²⁰ Az interjút Molnár Adrienn kulturális mediátor mesterszakos hallgató készítette 2015-ben.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=Hw5nVvebqkk> (2015. 06.25.)

zett helytől mintegy 100 méterre nagy mennyiségű kőre és embercsont maradványra bukkantak. A megtalált régészeti leletek nem a nevet adó nemzeti településhez tartoztak, ami felvetette, hogy a temetkezésekre használt Monostordomb talán kolostort rejtett a sírgödrök alatt.

A vajdasági múzeum 2011-ben, az IPA pályázatok keretében, a közös kulturális örökségek, a kulturális örökségturizmus fejlesztésére keresett magyar partnert a monostorok, mint közös kulturális örökségünk, turisztikai célból való felkutatása és bemutatása céljából. A kecskeméti múzeummal közös pályázatot a megnyerték, melyre, mintegy 100 millió forint Uniós támogatás érkezett magyar részre. A pályázatot további két alkalommal is elnyerték, a szakma is elismerte a feltárás fontosságát és jelentőségét. Az ásatás a 21. századi modern munkakörülmények között zajlott, bevetették a digitális eszközöket is, amelyek megkönnyítették a leletek későbbi bemutatását. Ezek alapja a térinformatika, helikopteres légi fotózásból és geodéziai felmérésből álló, fotogrammetriai módszer, amely hozzájárult a későbbi térinformatikai feldolgozás folyamatához²², a valóság-hű rekonstrukcióhoz. A munkát folyamatos fémkeresés támogatta. A talált leletanyagok és azok mennyisége miatt ma már a bugaci monostort, „arany-monostornak” hívják.

Az első turisztikai rendezvények – A helyi közösség összetartása

Ezek a leletek, mind a közös kulturális örökségünk darabjait képviselik, mennyiségüket és minőségüket tekintve is párjukat ritkítják az e korszakból származó leletanyagok között. A bugaciak már az első pillanattól kezdve hihetetlenül érdeklődtek a feltárás iránt, részt vettek benne, magukénak érezték mindennapi életük szintjén, a falu vezetése pedig hatalmas mértékben pártolta.

További sikerek, a kulturális örökségturizmus kezdete Felsőmonostoron – hitelesség és élményszerűség

Az IPA II. pályázat még nagyobb összegű támogatást jelentett, melyhez a bugaci önkormányzat is csatlakozott, az összegből fel tudták újítani a bugaci Művelődési Házat, és *turisztikai élményparkot* állítottak fel az ásatás helyszínén. Az örökségvédelemnek és a turisztikának az összefonódása, egy igazán jó pályázati munkája nyomán valósulhatott meg. A harmadik évben az ismételt megnyert pályázat során biciklis-, és a lovas útvonalat alakítottak ki, érezhetően megjelentek az örökségturizmus infrastrukturális elemei. Miután a három év alatt feltárták a kolostort és végül a bazilikát, a múzeum rekultiválta a területet, ami illeszkedik a történelmi közegbe, egyrészt azért, hogy bemutassák a közönségnek, másrészt azért, hogy hiteles képet fessenek az akkori állapotokról²³. Egy örökségvédelmi turisztikai fejlesztés esetében nagyon fontos, hogy hűen mutassák be a múltat, viszont a hitelesség ne menjen az élvezhetőség rovására. Olyan elemeket vittek bele, amelyek egy picivel meghaladták a táblákkal és pihenőpadokkal segített három nyelvű tájékoztatást. Az önkormányzat azóta is gondozza területet. Az élményparkba nincsen belépő, önkormányzati területen áll, egy dülőút mellett, s a három éves médiafigyelem jelentősen hozzásegített a látogatók magas számához.

Identitás és félreértelmezett történelem

Több mint 400 aranyozott tárgy, 3000 fémtárgy a 12-13. századból, egy olyan időszakból, amit nagyon szegény időszakként ítélt meg a történelem. Egy olyan kolostor kerül elő, aminek a

---

²² Rosta 2013

²³ <http://mno.hu/grund/virago-kulturat-dultak-fel-a-bugaci-homokon-1206350> (2015.06.25.)

társadalomra gyakorolt hatása igen erős. Kiderült, hogy Bugac egy 900 éves település és nem 100 éve települt újra, megerősödnek a helyiek gyökerei, a közösség önazonossága.

A kolostorok kapcsán jó esély van arra is, hogy a Bugac bekapcsolódik a leendő Homokhátsági zarándokútba, hiszen a bugaci monostorban 12. századi zarándoklatjelvények kerültek elő Rómából, az Örmény Királyságból származó pénzérmék, jeruzsálemi zarándokútnak, vagy keresztes hadjáratnak a nyoma és emlékanyaga, amelyek mind azt jelentik, hogy valaki, vagy valakik a helyi közösségből, a 12. század végén megjárták Rómát. Fő szenzációja a leleteknek egy Szent Péter ereklyetartó. Bugacon sokkal több minden történt annál, mint amit sötét középkornak hívunk, a leletanyagok teljesen más történelemlről árulkodnak.²⁴

Ennek a három megnyert pályázatnak az eredményeként létrejött egy emlékpark, ahol egy félig feltárt monostor áll kövel kirakva, egy rendezett terület, lenyírt füvel, ismertetőablakkal és padokkal. Egy olyan helyszín, amelyet a 'Monostorok Napja' rendezvénysorozat keretében, összekötve a Bugaci Falunapokkal, 800-1000 embert látott már, immáron hagyománnyá válva a közösség életében, kézműves vásárral, turisztikai rendezvényekkel és bemutatókkal. A környéken számos új projektet hívtak életre a monostorral kapcsolatban.

A Bugac-brand – Megvalósíthatósági tervek az Aranymonostor Projekt keretében

A bugaci puszta-brandet már a 30-as, 40-es években elkezdték kiépíteni, majd a 70-es, 80-as években érte el a csúcspontját. A Bugaci Nemzeti Park, a Puszta, a gulyás, a szürke marha, a csikósok az emberek fejében kialakult képzeteivel jött létre, s a 90-es évek elejéig több 100 ezer látogatót indukált évente. A mítosz mára kifáradt, mert nem történtek meg a fejlesztések az adott kornak megfelelően, megállt az időben és elvesztette azt a romantikáját, ami vonzotta az embereket. Ami megmaradt, a hatalmas síkság, néhány csikóssal, akik csattogtatják az ostorukat, meg a legelésző szürke marhák és a helyiek falusi élete. Ennek a pusztai klisének a képe kiegészült egy elemmel, a feltárt monostorral, de ettől még a Bugac-mítosz nem fog visszajönni, az a sok százezres látogatói szám pusztán ábránd maradna. Önmagában a feltárás, mint kulturális, avagy épített örökség a bugaci puszta közepén nem elegendő egy ütőképes turisztikai desztinációhoz. Ezért is kellett kialakítani azt a kulturális örökségturisztikai stratégiát, a Bugac Fejlesztési Projektet, amely 6 és fél milliárd forint befektetést igényelve egy extravagáns terméké gyűrja az adottságokat.

Újra akarják indítani a már évek óta megszűnt Kecskeméti Kisvasutat Bugac, Kecskemét és Kiskunmajsa között. Így olyan turisztikai programokat lehet biztosítani, ami kötelezően meglátogatandó állomás lesz a magyar- és külföldi turisták számára. Ehhez korszakalkotó kreativitásra volt szükség. Nem csak arról van szó, hogy újraépítik a kolostort és a teljes bazilikát, mert ha valahol, akkor itt lehetne teljes rekonstrukciót végrehajtani. A különlegessége nem abban fog rejleni, hogy egy hagyományos építkezés történik a rekonstrukció keretében. Eredeti, 12. századi technikával és építőanyagokkal, eredeti technológiával fognak dolgozni. Elkezdik felhúzni az épületegyüttest, ahol fel kell találni újra a technikákat, hiszen nem használhatnak gyémántfűrőt, vagy hasonló eszközöket. Vésőt kell készíteni és ebből következnek az építkezés, azaz a turisztikai kreatív program alkotóelemei. Egyrészt a látogató részt vehet az építkezés bizonyos fázisaiban. Másrészt úgy keltik életre a mesteremberek a korabeli, és annak a finomságait újra feltaláló szakmákat, hogy azok nem a turisták számára készített vásári termékek lesznek. A turisztikai vonzerő abban rejlik, hogy a látogatók aktív résztvevőivé válhatnak az építkezésnek, érdekeltté teszi őket, hogy egy olyan élményben legyen részük, hogy az

²⁴ http://muzeum.kecskemmet.hu/kolostorok_kincsei/index.html#az_asatas [2015. 06.25.]

ő kezük nyoma is benne lesz a munkálatokban, ami generációról generációra száll majd. A középkori hangulat felidéződik, olyan oktatóközpontok létesülnek, amelyek hitelesen visszaadják ezt a korszakot, a jelenkor high-tech virtuális-vizuális technikáinak segítségével.

Bugac hiteles. Kiskunmajsán 68 ezer vendég, míg Kecskeméten mintegy 100 ezer látogató fordul meg évente. A Bugac-brandet fel lehet újítani egy olyan irányból, ami országosan is új utat mutat a kulturális örökségturizmus piacán.

Felhasznált irodalom

- A marketing kialakulása (é.n.): <http://slideplayer.hu/slide/2188967/> (2015. 06. 21.)
- Bodó Sándor (é.n.): Múzeumi gyűjtemények mint a történettudomány forrásai <http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0001/bodo.html> (2015. 06.16)
- Dromard, Christian (1999): A műemlékvédelem és a turizmus kapcsolata. Turizmus Bulletin, 1. 31-34. és http://itthon.hu/site/upload/mrtr/Turizmus_Bulletin/99_03/reflektor_4.html (2015. 06. 17.)
- Fejérdy Tamás (2014): Műemlékvédelem és turizmus http://sune.hu/wp-content/uploads/2014/07/Fej%C3%A9rdy_Turizmus-%C3%A9s-m%C5%B1eml%C3%A9k.pdf (2015. 05. 15.)
- Fejős Zoltán (2005): A néprajz, antropológia – a kulturális örökség és az emlékezet kategóriái. In György Péter – Kiss Barbara – Monok István (szerk.) *Kulturális örökség – társadalmi képzelet*. OSZK, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Fekete Ilona (2005): Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények *Világosság*, 6. 112.
- György Péter (2003): *Az eltörölt hely – a Múzeum*. Magvető, Budapest.
- Husz Mária (2007): *Hét fejezet a kulturális örökségturizmusról*. Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Pécs.
- Kulturális turizmus fejlesztési stratégia 2010-1014. 8. http://2010-2014.kormany.hu/download/5/6c/20000/Kultur%C3%A1lis_turizmus_fejleszt%C3%A9si_strat%C3%A9gia.pdf#!DocumentBrowse [2015.06.12.]
- Lowenthal, D. (2004): Az örökség rendeltetése. In: Erdősi P.- Sonkoly G. (szerk.): *A kulturális örökség*. L' Harmattan – Atelier, Budapest. 55-85.
- Örökségnapok 2014. http://www.heritageopendays.org.uk/uploads/_document-library/HODs_2014_annual_report_accessible.pdf [2015.05.10.]
- Román András (2004): *487 bekezdés és 617 kép a műemlékvédelemről*. Terc Kft., Budapest.
- Rosta Szabolcs (2013): Egy elfeledett nemzeti monostor <http://archeologia.hu/content/archeologia/215/rosta-szabolcs.pdf> [2015. 06. 27.]
- Rosta Szabolcs (2014): A bugaci nemzeti monostor feltárása és bemutatása 2014. dec. 3. P3illanatok <https://www.youtube.com/watch?v=Hw5nVvebqkk> [2015. 06. 27.]
- Steinecke, Albrecht (2011): Neue Impulse im Kulturtourismus 11-34. „Was besichtigen wir morgen?“ – Trends und Herausforderungen im Kulturtourismus http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-531-92757-2_1#page-1 [2015. 06.10.] ; https://books.google.hu/books?id=iGYfBAAAQBAJ&pg=PA34&lpg=PA34&dq=Steinecke+Neue+impulse&source=bl&ots=m3eu48_o_n&sig=pA7fzjy1NZj56YdzMKDq4D1yr8Q&hl=hu&sa=X&ei=5AeQVaalOYHjUfjpmfAM&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=Steinecke%20Neue%20impulse&f=false [2015.06. 20.] Arató Vilja kézirat fordítása felhasználásával.
- Wilhelm Gábor (2003): Az ősök földjén: japán etnoturizmus és az ajnu mozgalom. In Fejős Z.–Szijártó Zs. (szerk.) *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k*. Néprajzi Múzeum, Budapest. 152-180.

DOMINEK DALMA LILLA

A 2015. évi milánói világkiállítás üzenetének és befogadásának kérdései

Absztrakt: A világkiállítás vagy híresebb nevén EXPO a 19. század közepe óta a nagyközönségnek rendezett óriás kiállítások elnevezése. A magyar pavilon 2015.05.01-én nyitotta meg kapuit Milánóban a nemzetköziség és a tradicionalizmus jegyében. A világkiállítás fő témája az egészség, a környezet és a fenntartható fejlődés melynek központi gondolata, hogy a földön mindenki számára tegyük hozzáférhetővé az egészséges, biztonságos és megfelelő élelmiszereket. A fentiek miatt a tradíciót, a kreativitást és az innovációt helyezték a középpontba a szervezők. **Kulcsszavak:** Milánó, világkiállítás, Expo

„*Táplálni a világot, energiát adni az életnek*” – ezzel a mottóval rendezi Olaszország 2015. május 1 és október 31. között a Világkiállítást, amelynek fő témája az egészség, a környezet és a fenntartható fejlődés. A 34. alkalommal megrendezett világkiállítás Milánó észak-nyugati részén kerül el egy teljesen újonnan emelt negyedben, több mint egy millió négyzetméteren, amelyből 130 ezer négyzetmétert fednek le a résztvevő országok pavilonjai. 144 ország vesz részt a világkiállításon. Az expo 2015. május elsejétől október 31-ig látogatható, minden nap 10-től 23 óráig tart nyitva. Jegyek az expo2015.org honlapon illetve Milánóban vagy a különböző országok jegyirodáiban válthatók. Az egy főre és egy napra szóló jegy ára körülbelül 20 euró (6 ezer forint). Napi 160 ezer látogatót várnak, így a szervezők a 34. alkalommal megrendezett világkiállításra az október 31-i zárásig több mint 20 millió látogatót várnak, közöttük 6 millió külföldivel, ezen belül 1 millió kínaival. Csak Milánó és térsége az Expo2015 időszak alatt 13 milliárd eurós bevétellel számol.

A rendezvényre már az első nap tízezren látogattak el. Megnyitó beszédében Matteo Renzi olasz miniszterelnök úgy fogalmazott, hogy a világkiállítás reményt és fordulatot akar adni a világ válságövezeteinek. A nyitóünnepségen videón bejelentkezett Ferenc pápa is, és azt kérte, hogy a világkiállítás "globalizálja a szolidaritást", kenyeret és méltóságteljes munkát adva a világban éhezõ millióknak. A *Táplálni a világot, energiát adni az életnek* mottójú világkiállítás főszereplői azok legyenek, akik ma is éheznek, akik ma sem tudnak emberhez méltóan táplálkozni – hangsúlyozta Ferenc pápa. Hozzátette, a teremtett világ tiszteletben tartásával azt kell elérni, hogy egyetlenegy ember számára se hiányozzon a mindennapi kenyér.

A 2015. évi milánói világkiállításon történő magyar részvételről szóló 1197/2012. (VI. 18.) Korm. határozat 1. pontja alapján a Külügyminisztérium a Római Magyar Nagykövetség útján 2012. július 24-én szóbeli jegyzékben tájékoztatta a döntésről az olasz külügyminisztériumot, hivatalosan jelezte Magyarország részvételi szándékát a Világkiállításon.

Magyarország a világkiállítás területének központi részén egy 1910 m²-es telket foglalhatott el. Megkezdődtek a 2013. június 13-ai szerződéskötési ceremónia előkészületei, melynek következtében 2013. június 13-án a szerződéskötésen 250 meghívott vett részt, melyen bemutatásra kerültek Magyarország ásványvizei, borai és a nemzeti ételei. Az esten Bogányi Gergely zongoraművész is fellépett.

A rendezvényen Magyarország az Életkert pavilonnal képviselteti magát. Sárkány Sándor, az épület megálmodója különböző archaikus előzményeket és organikus elemeket ötvözött a szokatlan, feltűnő formájú épületen. A sámánok által egykor használt dobokra emlékeztető két oldalsó épületrész körfelületén az életfa stilizált ábrája jelenik meg. A központi rész egy hordóra emlékezteti először a látogatót, amely akár Noé bárkáját is szimbolizálhatja, fedélzetén az élővilág kaleidoszkópját jelképező tetőkerttel. A tetőkerten átnyúló bordák akár egy monumentális csontvázra is utalhatnak, de megjeleníthetik a napfény felé fordulást, a „lényeket” körülölelő és óvó virágszirmok, levelek motívumait. A kertben maga az „élet” található: 33 Magyarországon honos gyümölcsöt, zöldséget és gyógynövényt ismerhet meg az érdeklődő a világkiállítás ideje alatt.

Hazánk minden meghirdetett tárgykörben képes felmutatni valami kiemelkedően egyedit: ásvány-, természetes és gyógyvizeink, kiváló éttermeink, élelmiszereink, szőlőkultúránk és boraink, valamint technikai vívmányaink egyaránt szerepelni fognak a kiállításon.

A magyar megjelenés határozott célja a magyar kultúra, mint szellemi táplálék bemutatása a hat hónap alatt, ezzel is kapcsolódva az Expó fő témájához. Magyarország 2015. május 1-jén, az Expo központi megnyitó ünnepségével egyidőben elindította a magyar pavilon programsorozatát. A pavilon hivatalos megnyitóját azonban 2015. június 5-én tartották. Az ünnepélyes megnyitót azért egy hónappal később tartották, mert a központi nyitás nagy programkavalkádjában elsikkadt volna a világ érdeklődésére számot tartó magyar pavilon üzenete.

A magyar pavilon hivatalos megnyitójának másnapján, 2015. június 6-án a Környezetvédelmi világnaphoz kapcsolódóan nagy sikerű nemzetközi konferencia került megrendezésre a fenntartható fejlődés témakörében a magyar pavilonban. A találkozó „*a világ vezető gondolkodóinak fóruma*”-ként *Gondolkodás az emberekről és a bolygóról – új horizontok egy fenntartható és humánus világért* címmel került megrendezésre. Az egész napos, teltházás konferencián közel 100 fős nemzetközi szakmai közönség vitatta meg az előadók által felvetett kérdéseket. A tizenkét nemzetközi híró előadó között olyan gondolkodók tartottak előadást, mint László Ervin professzor, a Római Klub egykori tagja, a Budapest Klub alapítója; a Nobel-díjas George F. Smooth, a Berkeley Egyetem biofizika professzora; a nemzetközi híró rákkutató Mario Biava professzor; Stefano Zamagni közgazdász professzor, a Bolognai Egyetem tanszékvezetője, a Vatikáni Pápai Akadémia tagja; Michael Charles Tobias nemzetközi híró környezetvédő és természetfilmes; Fiorello Cortiana szenátor, parlamenti képviselő; Lady Fiona Montague az angol királyi család és Masami Saionji a japán császári család tagja.

Az előadók és az előadásokat követő kérdések a fenntartható fejlődés olyan fontos témaköreit érintették, mint az elmaradottság és szegénység leküzdését segítő technológiák, a nemzetközi szolidaritás szerepe a szegénység csökkentésében, a fenntartható fejlődés közgazdaságtana, az erőforrások újratermelődését elősegítő gazdasági fejlődés, a fenntartható fejlődés informatikai, a közegészségügyi és az oktatási vonatkozásai. Heinemann Csilla kúriai bírónő előadást tartott az Európai Bírák Budapesten aláírt nyilatkozatáról, amely a környezeti felelősség erőteljesebb megjelenítését szorgalmazza a bírói gyakorlatban. A konferencia nagy érdeklődés közepette zajlott és jelentős média visszhangja volt mind az olasz, mind a nemzetközi sajtóban.

A magyar pavilon központi üzenetei a hónapok során a következők:

Május – egészséges hagyományok:

Kiállítás keretében megvalósulnak családi gazdaságok és kertgazdaságok bemutatása, biogazdálkodás bemutatása Magyarországon. Koncerteken fellép Ghymes / Bogányi G./ Szakcsi-Lakatos, Hungarian Folkembassy, Kelemen-kvartett hgv. Hagományos magyar ételek kerülnek kóstoltatásra, illetve a vásáron magyar biotermékek árusítanak.

Június – Magyarország, a vizek országa

Környezetvédelmi Világnaphoz kötődően, június 5-én – a Víz kiállítás került megrendezésre, melynek időtartama alatt ivókút került felállítására. Az ivókút váltakozva szolgáltat híres magyar savanyú- és ásványvizeket. További kiállítások Magyarország híres gyógyfürdőiről; a magyar halakról, a halászat múltjáról; a magyarországi természetes vízi fürdőhelyekről (Balaton, Tisza-tó, Velencei tó, Fertő tó), vízisportokról.

Július – örökség a jövőnek

Kiállítás keretében megvalósulnak a mézes hetek, fűszer- és gyógynövények bemutatása. Koncerteken fellép Ferenczi György és a Rackajam, Budapest hangja: kabaré, sanzon, Romengo, Operett, Szilasi Alex hgv. A magyar méz, magyar házi sörfőzdék, Alakor biosör kerül kóstoltatásra illetve a vásáron méz, magyar kézműves termékek kerülnek bemutatásra illetve Béres-csepp, Varga-csepp, homoktövis, búzacsíra, bodzakoncentrátum, gyógynövények, bio- és natúrkozmetikumok árusítanak.

Augusztus – magyar teljesítmények

A Hunagrikon – magyar feltalálók például Rubik kocka, Bell telefonja vagy Szentgyörgyi Albert szobrának kiállítása várható augusztusban. Koncerteken világzenei, népzenei blokk várható, kóstoltatásra az Uniqum, az Uniqum szilva kerül illetve hungarikumok vásárát tartják.

Szeptember – magyar teljesítmények

Kiállítás keretében a Pentanónia és a Art Market tárlata tekinthető majd meg, míg ebben a hónapban a koncerteken fellép Boros Misi, Kiss Zoltán, Lugosi Dániel, Demeniv Mih. (Virtuózok). Magyar design termékek, illetve magyar népmesék kerülnek árusításra a vásáron díszdobozban. Egyéb rendezvény: Design Terminál együttműködésével divatbemutató kortárs iparművészek ruháiból az újrahasznosítás jegyében.

Október – magyar-olasz kapcsolatok

Az olasz-magyar történelmi kapcsolatokat bemutató kiállítása várható, míg a koncerteken fellép a Muzsikás együttes. A vásáron magyar borokat fognak árusítani.

Kiemelt témák

1.) A víz országa

Magyarország vízi nagyhatalom, ezt igazolja az is, hogy 2013-ban Budapesten rendezték meg a Víz Világkonferenciáját. Vízkultúrája és természetes vízkincse egyedülálló a világon, ásvány-és termálvizekben a világ egyik leggazdagabb országa. Magyarország termál- és gyógyfürdőiben számos betegséget sikerrel kezelnek. A jó minőségű ivóvíz és ásványvízfogyasztás pedig fontos szerepet játszik az egészség megőrzésében.

Budapest gyógyfürdőinek számát tekintve világvezető, összesen húsz működik ma a városban. A gyógyvizeket ásványi anyag tartalmuktól függően számos betegség gyógyítására lehet használni, a légzési zavaroktól kezdve, a cukorbetegségen át, különböző bőrbetegségek kezelésére.

Megvalósult és tervezett programok:

- interaktív kiállítás a magyar vizekről,
- gyógyfürdők-kiállítás,
- Zsolnay-kút magyar ásványvízzel,
- Marsigli-kötet újnyomtatása,
- konferencia a fenntartható fejlődésről,
- Duna-nap kapcsán beszélgetés a magyar pavilonban.

2.) *GMO-mentes élelmiszerek*

Magyarország egyik fő célja a Világkiállításon, hogy hirdesse és népszerűsítse a GMO-mentes élelmiszerek fogyasztását, és felhívja a világ figyelmét arra, hogy tőlünk érdemes, tiszta környezetből, jó minőségű, megbízható termékeket vásárolni. Hazánk álláspontja szerint a GMO-termékek fogyasztása számunkra még ismeretlen kockázatokkal járhatnak. Magyarországon célul tűzték ki, hogy az állatokat is GMO-mentes takarmánnyal etessék. Bár legálisan csak a gyapot, a kukorica, a szója és a repce került be a génkezelt növények köztermesztésébe, Magyarországon ez sem megengedett. A legbiztonságosabb, ha kerüljük a GM-termelő országokból érkező élelmiszerek vásárlását és e helyett hazai termékeket vásárolunk.

Megvalósult és tervezett programok:

- magyar termékek GMO-mentességét plakát hirdeti a pavilon előtt,
- a magyar bisztróban és a shopban GMO-mentes termékek vásárolhatók,
- egészséges magyar élelmiszerek bemutatása,
- GMO-konferencia.

3.) *A kiváló magyar élelmiszerek és kertgazdálkodás*

Magyarország híres a finom gyümölcseiről és a minőségi gabonafélék termesztéséről. Hazánk a szőlő, az alma, a körte, a szilva, a cseresznye, a meggy, az őszibarack és a sárgabarack földje. A gabonából különleges kézműves söröket és kemencében sült kenyeret, a gyümölcsökből fantasztikus borokat és gyümölcspálinkákat készítenek, amelyeket a paviloni vásárban megízlelhet a látogató, olyan ínycsiklogások mellett, mint például a világhírű magyar libamáj vagy méz.

A termények minőségét az ország elhelyezkedése, klímája és a mozaikos kertgazdálkodás garantálja. Magyarország a mérsékelt övben fekszik, éghajlata kiegyensúlyozott, nagy szélsőségektől mentes. Az országra a nagy táblás, iparszerű gazdálkodás helyett egyre inkább a mozaikos kertgazdálkodás jellemző, amelyben mozaikszerűen váltakoznak a különböző növényborítások, az erdőtől kezdve a ligeteken át a vizes területekig. A mozaikos tájszerkezetek kedvezőbb mikroklimával rendelkeznek, ezáltal sokféle élőhelyet biztosítanak, hozzájárulva ezzel a biológiai sokféleség fennmaradásához. A természettel együttműködő gazdálkodás lényege, hogy nem a tájat igazítják a gazdálkodáshoz, hanem a táji adottságokat kihasználva az ember illeszkedik be a természetes folyamatok rendszerébe. Ez a gazdálkodási forma fenntartja, megőrzi és gazdagítja a természet sokféleségét.

Megvalósult és tervezett programok:

- kóstoltatók,
- borbemutatók,
- gyümölcsválogatások bemutatása,
- tematikus napok a bisztróban a magyar gasztronómia sokszínűségének demonstrálására,
- nemzeti parkok és kiemelt tájegységek bemutatása (pl. élelmiszerek),

- kapcsolódó innovációk megismertetése a látogatókkal.

4.) *Bogányi-zongora*

A több mint 18 ezer darab alkotórészből álló zongora megálmodója Bogányi Gergely, Kossuth-díjas zongoraművész volt, alkotói csapatával (Bolega Attila főkonstruktor, Üveges Péter Attila főtervező, Cs. Nagy József zenetechikus) hét évig dolgoztak rajta. Arra törekedtek, hogy időtálló zongorát alkossanak, amellyel tiszta, egyenes, erőteljes hangzást lehet elérni. A hangszer szerkezetébe egy egyedi fejlesztésű kompozit rezonáns, más néven hangzófenék került, amely karbon-kompozitból, az űrtechnológiában is használt összetett anyagból készült, amely a környezet hatásaival szemben sokkal ellenállóbb és magasabb fokú hangátvitelt biztosít, mint a hagyományos fából készült zongorák.

A formatervezésének köszönhetően a zongora egyúttal funkcionális design tárgy, illetve műtárgyként is értékelhető. A finom ívek és hullámok tökéletes harmóniát alkotnak az áramló zenei hangzással. A kiállítás teljes időtartama alatt megtekinthető, melyen alkalmanként neves hazai előadóművészek játszanak. A Bogányi-zongora új hangzásfilozófiájával hidat épít a múlt hagyományai és a jövő között.

A magyar jelenlét a magyar pavilonban számokban 2015.05.01-2015.06.30 között:

- napi 8 ezer látogató, eddig összesen 480 ezer fő tekintette meg a pavilont,
- 30 darab film került vetítésre 2015. május 1-je óta a magyar pavilonban,
- a Zsolnay-kút és a magyar vizek kóstoltatása: 1 hónap alatt 400 ballon vizet fogyasztottak el a pavilonba betérő látogatók,
- megvalósult kiállítások például a Mai Manó fotókiállítása, Orosz István grafikái, Hungarikon-kiállítás, kárpitok, Kávéházak és gyógyfürdők Budapesten,
- konferenciák: 2015. június 5-én nemzetközi konferencia a fenntartható fejlődésről, jún. 29-én beszélgetés a Nemzetközi Duna-nap alkalmából,
- flashmob az Expón: június 29-én nagy érdeklődés mellett a magyar pavilon előtt a Kék Duna keringőre táncolhatott minden érdeklődő,
- a látogatók körében nagy népszerűségnek örvendő néptáncosok és kézművesek folyamatosan jelen vannak a pavilonban és az épület előtti téren.

Videó sugárzások és dokumentumfilmek a TV-ben

- Március 15.: összefoglaló sugárzása – M1 Híradóban (több időpontban, három különböző anyag készült és ment le) és az Aranymetszés c. műsorban
- Május 1.: összefoglaló – M1 Híradóban (több időpontban, április 30-án, május 1-jén és május 2-án is különböző anyagok voltak láthatók),
- Május 1.: összefoglaló – RTL Klub Híradó és az Aranymetszés május 13-i műsorában,
- Május 8-10.: milánói és varese-i anyag sugárzása – M1 Híradóban (2 különböző anyag több időpontban) és az Aranymetszésben hírmorzsaként,
- Május 13.: Aranymetszésben megjelenés,
- Május 28-30.: összefoglalók sugárzásra – M1 Híradó (2 különböző anyag, több időpontban),
- Június 4-6.: hivatalos megnyitóról bejelentkezés- M1,
- Június 21.: Magyarok Milánóban – Duna TV (25 perces dokumentumfilm),
- Június 26-29.: többször sugárzott anyag a DanteXperience előadásáról és a magyar pavilon programjáról – M1 Híradó.

Az eddigi adatok alapján a 2015. évi Milánói Világkiállítás magyar megjelenése sikeresnek mondható!

Képek

1. A hivatalos 2015.évi expo megnyitó (<http://expomilano2015.hu>)

2. Nemzetközi Duna Nap alkalmából keringőzni kezdtek a magyar pavilon előtt (Stefano Margliani fényképe)

3. A magyar pavilon belülről (Stefano Margliani fényképe)

4. A magyar pavilon fogadást szervezett (saját fénykép).

5. A magyar pavilon kívülről

ARATÓ VILJA

Múzeumpedagógiai és -andragógiai programok hatékonyságvizsgálatának lehetőségei

Absztrakt: A múzeumi programok örök problémája, hogy hatékonyságuk nehéz kimutatathatóságából következően eredményességük könnyen megkérdőjelezhető. Ennek kiküszöbölésére úgy vélem érdekes a külföldi jó gyakorlatban alkalmazott értékelési módszerek, hatékonyságvizsgálatok tanulmányozása, hogy azok ismeretével és alkalmazásával kimutathatóak, szemléltethetőek legyenek a múzeumpedagógiai programok eredményei, így akár a gyakran kevésbé kézzelfogható hatásuk, ezáltal pedig megerősítést nyerhet a múzeumandragógiai programok létjogosultsága is. A 2013/2014-es tanév első felében a Campus Hungary ösztöndíjprogram keretében négy hónapot töltöttem el a Grazi Frida&fred Gyermekmúzeumban, ahol a kiállítások sokrétű értékelése, ezen belül többek között iskolai alkalmazhatóságuk felmérése, az elsajátított tárgyi tudás körvonalazása és az egyes módszerek és eszközök népszerűségének vizsgálata volt a feladatomban. A tanulmányban a Grazi Gyermekmúzeumban végzett kutatási-értékelési projektem során szerzett tapasztalataim és a kutatás kapcsán megismert külföldi jó gyakorlatok mentén szeretném bemutatni a múzeumpedagógia hatékonyságának, eredményességének lehetséges mérési módszereit, s egyidejűleg ennek nehézségeit is. **Kulcsszavak:** múzeumpedagógia, gyermekmúzeum, értékelés.

Mire jó a hatékonyságvizsgálat?

A tanulmány központi témájául szolgáló hatásvizsgálat több funkcióval rendelkezhet. A hatásvizsgálat egyik fő feladata az igények, reakciók, hatások felmérésére, ami lehetővé teszi egy a közönség igényeivel, érdeklődési területeire reagáló kiállítás kialakítását, ami elősegítheti az átadni kívánt tartalmak befogadását. A hatásvizsgálat másik fontos funkciója a az adott kiállítás esetleges gyengeségeinek illetve hibáinak felfedezése és kiküszöbölése. A hibák felderítésével lehetőség nyílik akár kis változtatásokkal hatékonyabbá, sikeresebbé tenni a kiállítást, hogy az nagyobb mértékben érhesse el a kitűzött pedagógiai céljait. Az első két szempont mellett fontos továbbá, hogy a hatásvizsgálat eredményei alátámaszthatják a kiállítás eredményességét, bizonyíthatják a kitűzött célok elérését, emellett pedig támpontokat adhat új kiállítások kialakításához.

Mi a különbség a kutatás és az értékelés között?

A kutatás és az értékelés céljai ugyan hasonlóak, módszereik azonban nagyban eltérnek egymástól. George Hein megfogalmazása szerint a kutatás egy afelé tett erőfeszítés, hogy megértsünk valamit a világban, ezzel szemben az értékelés annak a tanulmányozása, hogy egy specifikus tevékenység vagy program során mi az, ami megvalósult vagy nem valósult meg.¹

Az értékelés nehézsége abban rejlik, hogy minél inkább igyekszünk egy nyitott, ideális tanulási helyzetet vagy környezetet létrehozni, annál nehezebb kézzelfogható, mérhető tartalmakat átadását mérni, ellenben amennyiben olyan tanulási helyzetet hozunk létre, ahol egy konkrét tartalom átadására irányul az egész helyzet, nem állnak tovább fent tovább a személyre

---

¹ Hein 2014. 4.

szabott, ideális tanulási feltételek.² A tanulás ezen paradoxona tehát igencsak megnehezíti a múzeumi tanulási helyzetek hatékonyságának mérését.

Mi is az a gyermekmúzeum?

Az Association of Children's Museums nemzetközi szakmai szervezet definíciója szerint "A gyermekmúzeum egy olyan intézmény, amely a gyerekek igényeit hivatott szolgálni, olyan kiállítások és programok szervezésével, amelyek felkeltik a kíváncsiságot, és tanulásra motiválnak." A gyermekmúzeum alapvető újítása tehát, hogy a középpontban maga a módszer áll, a hangsúly a közvetítésen van, a tartalom rugalmas, a befogadótól és a környezettől függ. A múzeum célja, hogy a tanulás élmény legyen, így személyes kötődés alakul ki, és az így létrejött aktív tanulási folyamat során kifejlődik egy sajátos gondolkodásmód, amely elősegíti a további tanulást. A gyermekmúzeum átfogó jellemzője, hogy nem tematikájában gyermeki, és hogy nem egy valóság szeletet dolgoz fel, hanem gyermekbarát módszerekkel az egész világot a maga kulturális komplexitásában. Bár minden ország és minden város gyermekmúzeuma különbözik, más-más, az adott hely számára releváns témákat dolgoz fel, vannak alapvonalak, melyek minden gyermekmúzeumnak számító intézmény esetében megjelennek.

Hazánkban csak az utóbbi években kezdődött meg a tudatosan a gyermekmúzeumi koncepció szerint kialakított intézmények alapítása, de a hasonló szellemiségű, gyerekeknek szóló interaktív kiállítások elterjedése már a 1990-es években megkezdődött és napjainkban is intenzíven zajlik. Kérdés azonban, hogy mi segíthetné előre a gyermekmúzeumok magyarországi elterjedését. Véleményem szerint az egyik kulcsfontosságú mozzanat a külföldi gyermekmúzeumok hatékonyságvizsgálatainak eredményei, melyek segíthetnék az intézménytípus jelentőségének megértését, ezáltal pedig elterjedését. Ennek a támogatása érdekében az alábbiakban szeretnék először röviden bemutatni egy általam végzett több elemből álló hatásvizsgálatot, amelyet a Grazi Frida&freD gyermekmúzeumban végeztem, majd e kapcsán szeretnék egy rövid összefoglalót adni pár a múzeumi tanulás hatékonyságát mérő lehetséges módszerről.

Miért van szükség a múzeumi tanulás lehetőségeinek felmérésére és fejlesztésére?

A közoktatás eredményességét mérő kutatások az utóbbi években kimutatták, hogy az iskolai oktatás (még) sok deficittel rendelkezik a kompetenciafejlesztés terén. Kérdéses, hogy az iskolai képzés elegendő lehetőséget tud-e nyújtani a szükséges készségek fejlesztésére. Mivel egyre komplexebb információkkal, tartalmakkal találkozunk, és az egyes tudományágak közti határok is egyre inkább elhomályosulnak, a sokoldalú impulzusok befogadására sokoldalú tapasztalással lehetne a felnövekvő generációt a legjobban felkészíteni.³

A modern szemléletű múzeumok pedagógiai programjában központi szerepet nyer a kompetenciafejlesztés, mivel a múzeumi tanulásnak elsősorban nem (csak) az információátadás, hanem a készségek, képességek fejlesztése, élmények és tapasztalatok szerzése a lényege. Az Európai Tanács 2000-ben meghatározott stratégiai célja szerint az Európai Uniónak arra kell törekednie, hogy a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdasága legyen, amely képes a fenntartható fejlődésre, jobb munkahelyeket és erősebb társadalmi kohéziót biztosít. Ennek elérése érdekében 2002-ben az Európai Bizottság szakértői csoportja az egész életen át tartó tanulás során elsajátítandó kulcskompetenciákat fogalmazott meg. A kom-

---

² Donald 1991.373.

³ <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto> (2013. 01. 08.)

petenciafejlesztés elsődleges helyszínül természetesen az iskolákat jelölték ki. Szintén a munkacsoport feladata volt ezen kulcskompetenciák fejlesztésének tervét összegegyeztetni a tantervekkel.⁴ Az utóbbi évek felmérései etéren azonban arra engednek következtetni, hogy az iskolákban zajló kompetenciafejlesztés nem megfelelő formában illetve intenzitással zajlik, mivel az eredmények messze elmaradnak az elvárttól. Erre a problémára nyújthatna megoldást az iskolai kereteken belül nehezen kivitelezhető kompetenciafejlesztő programok múzeumokban és gyermekmúzeumokban való megszervezése, és a két intézmény munkájának ezúton történő összegegyeztetése, összehangolása. A gyermekmúzeumokban történő interdiszciplináris tanulás kiváló terepe a készségek fejlesztésének, mivel azáltal, hogy különböző tudományterületekről származó ismeretanyagokat dolgoz fel különböző módszerek és technikák segítségével, így végeredményben a céljai megegyeznek az Európai Unió által meghatározott kulcskompetenciák fejlesztésének szándékával.

A grazi kutatás

A Grazi Gyermekmúzeumban végzett felmérést megelőzően több sikeres külföldi intézmény értékelési módszereit tanulmányoztam, és igyekeztem az így összegyűjtött elméleti tudást a kutatás során kamatoztatni. Az értékelési folyamat gyakorlati része három alrészből állt, melyeket egymással párhuzamosan végeztem. Egyrészt kérdőíveket töltöttem ki általános iskolai pedagógusokkal a múzeumlátogatás iskolai hasznosíthatóságáról, másrészt megfigyeléseket végeztem a kiállítási térben, melynek során a két kiállítás összes állomásán megfigyeltem, és előre elkészített értékelési ívek segítségével dokumentáltam a gyerekek viselkedését, majd a kutatás harmadik elemeként a múzeumba látogató osztályok tagjaival a kiállítás megtekintése előtt, közvetlenül utána és egy hónappal később felmérést végeztem a kiállítás témájában meglévő valamint ott megszerzett és megtartott tudásukról.

A vizsgálatot a Grazi Gyermekmúzeum két aktuális kiállításán végeztem el. A kiállítások azonos témában és struktúrában lettek kialakítva. A téma az építészet és az állatvilág kapcsolata volt, a kiállítások pedig mindkét esetben 19 állomásból álltak, amelyek mind egy-egy állatot és annak építkezési technikáját vagy lakóhelyét mutatták be egy-egy emberi építészet szempontjából fontos technikával, módszerrel vagy anyaggal való összefüggésben.

A „Schneckenkratzer és Wolkenhaus”(„Csigakarcoló és felhőház”) kiállítás három és hét év közötti gyerekek számára mutatta be a témát az egyes állomásokon meghallgatható körülbelül harminc másodperces „állatok által elmondott” hanganyagok valamint az állat építkezési vagy otthonderemtési technikájához kapcsolódó interaktív feladat segítségével.

Az „Architektierisch” („Építállati”) elnevezésű kiállítás nyolc és tizennégy év közötti gyerekekkel volt hivatott megértetni az állati és emberi építkezés közötti összefüggéseket és párhuzamosságokat különböző grafikusok által készített, átlagosan másfél-két perc hosszúságú videók és azokkal összefüggésben álló játékokon keresztül.

Tanári kérdőívek

A tanárokkal kitöltetett kérdőívek három fő témakört öleltek föl: A múzeumi látogatás előkészítését, az iskolai tananyaghoz való kapcsolódás mértékét és a múzeumlátogatás hasznosságának az általános megítélését. A kérdőív segítségével olyan kérdésekre szerettem volna választ kapni, minthogy mely kompetenciaterületek fejlődtek, mennyiben segítette a múzeumlá-

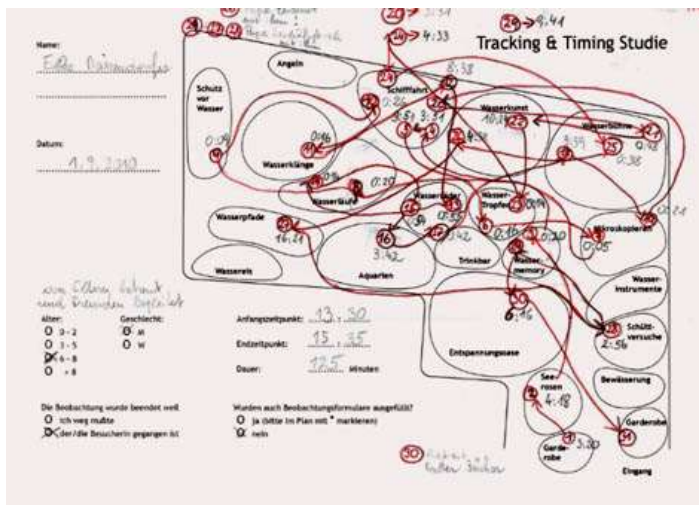
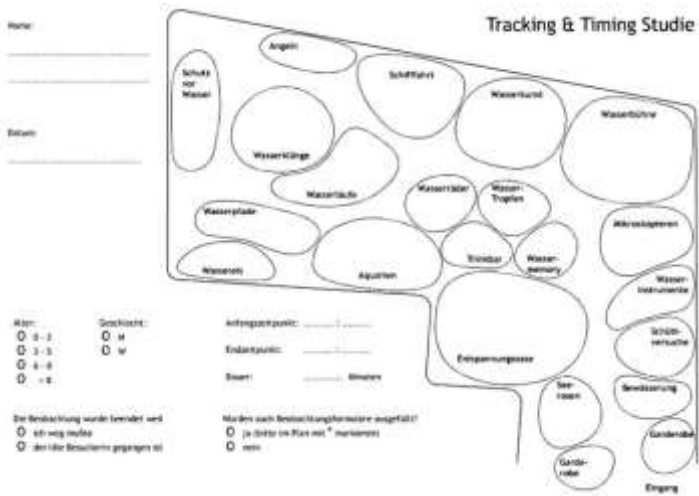
⁴ Balácsi – Ostorics- Szalay 2010.

togatás az iskolai tanulást, mennyire volt az élmény előzőleg illetve utólag feldolgozva az iskolában vagy, hogy a tanárok érzékelése szerint mennyiben teljesültek-e a múzeum által meghatározott pedagógiai célok.

A tanárok a kérdőívet a múzeumlátogatás elején kapták meg és a múzeumból való távozás-kor adták le, így lehetőségük nyílt a gyerekek kiállítási térben való viselkedésének megfigyelésével egyidejűleg lejegyezni a meglátásaikat, amelyek én később a kiértékelés során összegyűjtöttem, strukturáltam, majd a tanárok által megfogalmazott problémákat, igényeket, és ötleteket továbbítottam a múzeum vezetősége felé.

Megfigyelések a kiállítási térben

A megfigyelés második szakasza két elemből épült fel, a tracking and timing elnevezésű megfigyelésből, illetve egy összetettebb megfigyelési ív segítségével történő vizsgálatból. A tracking and timing módszer lényege, hogy a megfigyelő egy a kiállítási terület alaprajza alapján készült megfigyelési formulával – lehetőleg észrevétlenül – végigkíséri egy adott látogató látogatását, és a térképhez hasonló megfigyelési lapon jelöli egyrészt, hogy az illető melyik állomásokat érintette, ezt milyen sorrendben tette és mennyi időt töltött az adott állomásnál.

1. ábra – Tracking and Timing lap 2. ábra – Tracking and Timing lap, kitöltött

A *tracking and timing* módszerrel már korábban, egy régebbi kiállításon is végeztek megfigyeléseket, így a kapott értékeket össze lehetett vetni korábbi kiállítások hasonló állomásainak eredményeivel.

Összetettebb megfigyelési ívek alapján történő vizsgálat is történt korábbi kiállítás esetében is, azonban a más kiállításokon használt íveket aktualizáltam az adott kiállításnak megfelelően, valamint bővítettem a megfigyelési szempontok sorát. A megfigyelési ívek igen sokrétű tanulmányozást tettek lehetővé illetve segítettek elő. A megfigyelési szempontok hét nagyobb alrészre voltak osztva: alap adatok, az állomás megközelítésének módja, interakció a tárgyakkal, interakció emberekkel, kapcsolatfelvétel, megjegyzések és kérdések, az érdeklődés, figyelem elvesztése.

Míg a *tracking and timing* elsősorban azt tette lehetővé, hogy az egyes állomások attraktivitásával valamint az úgynevezett *holding time*-mal (az az időtartam, ameddig egy adott állomás, feladat fent tudja tartani a látogató figyelmét) kapcsolatban tegyünk megfigyeléseket, addig az utóbbi megfigyelési ív, egy mindezek mellett egy sokkal összetettebb képet nyújtott a látogató befogadási attitűdjéről.

Felmérés iskolai osztályokkal

Az értékelési projekt harmadik lépése az iskolai osztályokban történő mérési folyamat volt. A projekt kezdetén felvettem a kapcsolatot olyan, különböző korosztályú és szociális háttérű osztályok tanáraival, akik a közeljövőben tervezték iskolai keretek között meglátogatni valamelyik kiállítást. A tanárokkal történő egyeztetést követően ellátogattam az adott iskolák adott osztályaiba és kitölttettem a gyerekekkel egy rendkívül egyszerű feladatlapot, ahol össze kellett írniuk, milyen állatok ismernek, amik valami különlegeset építenek, vagy különleges helyen laknak.

Ezt követően az adott osztály múzeumban tett látogatása után közvetlenül visszaadtam a gyerekeknek a lapokat, és megkértem őket, hogy egészítsék ki a korábban összeírtakat a kiállításon látottak fényében, írják fel milyen új állatokat ismertek meg, amelyek valami érdekeset építenek, hogy hívják ezeket az építményeket, és melyik játékot élvezték a legjobban.

Egy hónappal a múzeumlátogatást követően ismét ellátogattam az iskolákba és megpróbáltam felmérni mire és mennyire emlékeznek a gyerekek a múzeumban látottakból. A gyerekek három a korábbiakhoz hasonló feladatok kaptak: össze kellett írniuk, milyen állatokat láttak a múzeumban, mit építettek ezek az állatok, illetve mit, mivel játszottak ők maguk a kiállításon.

3. ábra – Iskolai lap

4. ábra – Iskolai lap

Ezt követően összevettem az egyes gyerekek által három alkalom során kitöltött lapokat, és ezáltal kaptam egy képet arról, milyen tartalmakra emlékeztek a gyerekek, mi az, ami mély nyomott hagyott bennük, ez alapján pedig arra vonatkozó következtetéseket vontam le, mely állomások és tevékenységek, tevékenység típusok bizonyulnak a leghatékonyabbnak az egyes korosztályok esetében a tudásátadás szempontjából.

A kutatást hat iskola nyolc (első és hatodik közötti) osztályával végeztem, így mindösszesen több, mint 150 gyerek vett részt a vizsgálatban.

A kutatási projekt eredményei és kritikája

Az értékelési projektet a múzeum vezetősége eredményesnek ítélte, mivel az alkalmazott módszerek segítségével sokrétű visszajelzést kaptak a kiállításon alkalmazott pedagógiai módszerekkel, eszközökkel, a kiállítás elrendezésével kialakításával, az iskolákkal való kommunikáció és együttműködés hatékonyságával kapcsolatban. A megfigyelések eredményei nagymértékben egybecsengtek a kiállításon dolgozó alkalmazottak egyéni megfigyeléseivel, a kutatás által azonban ezek hivatalos formában is alá lettek támasztva. Fontos eredménye volt a kutatási projektnek, hogy a pedagógusokkal való kommunikáció során új igények kerültek előtérbe, amivel kapcsolatban az intézmény munkatársai intézkedéseket tettek. A projekt módszertani elemzése során későbbi hasonló felmérésekre vonatkozóan az a megállapítás született, hogy az iskolai felmérés többkörös információgyűjtése ugyan jó technikának bizonyult, azonban maguk a kérdések túlságosan az elsajátított konkrét, tárgyi tudásra irányultak, amik azonban nem az elsődleges tényezők az alapvetően a kompetenciafejlesztést középpontba helyező intézmény esetében.

Múzeumi vizsgálatok

Az előzőekben egy a múzeumi tanulás vizsgálatának egy általam végzett példáját mutattam be, a következőkben azonban szeretnék egy valamivel tágabb, általánosabb képet adni a múzeumokban történő tudásátadás mérésének lehetőségeiről.

Janet Gail Donald több lehetséges módszert gyűjtött össze a múzeumi tanulás hatékonyságának vizsgálatára.⁵

A mérési módszerek első típusa a feladattal eltöltött idő alapján határozza meg egy adott kiállítási darab (eszköz, elem, feladat) hatékonyságát, sikerességét. Ez esetben a korábban bemutatott általam végzett tracking and timing jellegű mérésekre kell gondolni, ahol a vizsgált tényező az úgynevezett holding power. A módszer ugyan alkalmas látványos eredmények kimutatására azonban általánosságban igaz rá, hogy inkább a tanulás körülményeit méri, mint magát a tanulás tartalmát, az eltöltött idő ugyanis összefüggésben van a tanulással, de nem a konkrét oka annak. A befogadást – így annak időtartamát is erősen befolyásolja, hogy az adott ismeretanyag mennyiben ismert a látogató számára, mennyire nehéz feldolgoznia azt. Nehézsége továbbá a módszernek, hogy vezetett túrák esetében, illetve időre menő versenyeknél nehezképpen alkalmazható, mivel ezekben az esetekben a látogató nem teljesen szabadon dönti el, hogy mennyi időt tölt el egy kiállítás adott pontjánál.

A mérések második típusa a megszerzett tárgyi tudásra irányuló felmérés. Ebben az esetben előny, hogy a felmérni kívánt tartalom könnyen körülhatárolható, azonban nehezíti a mérés eredményességét, hogy a kiállításon eltöltött idő gyakran túl rövid ahhoz, hogy a tartalmak rögzülje-

---

⁵ Donald 1991. 372.

nek, illetve mérésre kerülhessenek, továbbá ritkán adódik lehetőség a múzeumlátogatást megelőző és azt követő állapot összehasonlítására (ahogy az a grazi kutatás esetében történt). Fel-nőtttek esetében további nehézséget okozhat, hogy egy a múzeumlátogatás ideje alatt megejtett rövid felmérés során szinte lehetetlen felmérni az egyén előzőleges ismereteit az adott témáról, így problematikus körülhatárolni az új ismeretek mennyiségét is. Egy lehetséges módszer lehet ebben az esetben a látogatókkal folytatott spontán hangulatú informális beszélgetés során ráve-zető kérdésekkel körüljárni az esetleges új ismeretanyagok körét.

További lehetőség a múzeumi keretek között történő tanulást a problémamegoldó képessé-gek fejlődésének szempontjából vizsgálni. Ez a módszer egy alapvetően összetett megfigyelést feltételez, amely figyelembe veszi a körülményeiket, de magát a tevékenységet is vizsgálja. Ez esetben a tudományos felfedezés mintájára történő folyamatot figyelünk meg. A látogató fejé-ben aktivizálódik a meglévő tudás, és a létrejövő asszociációkon keresztül kontextualizálódik is. A módszer felnőttek esetében hatékonyabban használható, mivel a általában szerteágazóbb háttértudással rendelkeznek.

Szintén alkalmazható egy olyan motiváció és hozzáállás központú komplex módszer, amelynek lényege az érdeklődés felkeltése, a tudásvágy stimulálásavagy az intellektuális pro-vokáció módszere is, mely során a középpontban az ismeretlennel való játék áll. ⁶

A mérési, vizsgálati módszerek kiválasztásánál minden esetben fontos a módszert a vizs-gálni kívánt egyén vagy csoport alapján kiválasztani. Bizonyos módszerek hatékonyabban mű-ködnek a gyerekek esetében, míg mások a felnőtteknél. Ennek az oka, hogy a két csoport alap-vetően más kognitív fejlettségi szinttel, tudásszinttel, önuralommal rendelkezik, eltérnek a ta-nulással szembeni elvárásaik.

Összegzés

Az empirikus kutatás valamint az elméleti háttér áttekintésének fényében úgy vélem a múze-umi programok értékelésének terén szükségünk lenne minél több olyan specifikus kiállítási mérések eredményeire és módszereire, amelyek általánosíthatóak, így más kiállítások vizsgá-latának céljára is átvehetőek. Szükség lenne továbbá longitudinális vizsgálatokhoz alkalmas keretek létrehozására, amelynek az iskolák és múzeumok együttműködése kiváló alapul szol-gálhatna.

Felhasznált irodalom

Balázs Ildikó – Ostorics László – Szalay Balázs – Szepesi Ildikó (2010): *A PISA2009 tartalmi és technikai jellemzői*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Donald, Janet G. (1991). The Measurement of Learning in the Museum. In: *Canadian Journal of Educa-tion*. Vol. 16, No.3..371-382.

The Evolving Role of Research in Museums—An Interview with George Hein, Lesley University. *Hand to Hand Quarterly Journal of ACM*. Vol. 28, No. 3 (Fall 2014) 4-6.

Linn, Marcia C. (1983). Evaluation in the Museum Setting: Focus on Expectations. In: *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 5(1), 119–127.

Screven, Chandler.G. (1984). Educational Evaluation and Research in Museums and Public Exhibits: A Bibliography. In: *Curator*, 27, 147–165.

Weil, Stephen. E., & Rudd, Peggy D. (2000): *Perspectives on Outcome Based Evaluation for Libraries and Museums*. Washington, DC, Institute of Museum and Library Services.

A Grazi FRida& freD Gyermekmúzeum belső anyagai

⁶ Donald 1991.373-36.

GERNER ANDRÁS

A marketingkommunikáció kihívásai a Janus Pannonius Múzeumban

Absztrakt: Közhely, mégis igaz, hogy manapság elsősorban a felszínes, hangzatos című sajtóhírek válnak könnyen népszerűvé, olvasottá, hallgatottá, nézetté a befogadók körében. Éppen ezért nehéz feladat járul mindazokra, akik a kulturális értékközvetítés terén szeretnének maradandóbb eredményeket felmutatni. Összetett, bonyolult feladatokat lát el a mindennapokban a Janus Pannonius Múzeum Kommunikációs és Marketing Osztálya is: a teljes körű sajtó-, kommunikáció, szervezői, adminisztratív, kapcsolattartási teendők állandó kihívások elé állítják a munkatársakat. Milyen kihívást jelentenek e feladatok a mindennapokban? Milyen eredménnyel járt 2011 óta a Kommunikációs Osztály tevékenysége? Mennyi lehetőség van korszerű marketingeszközök használatára, a sajtó- és közönségkapcsolatok bővítésére? Mi a jövő útja? Milyen tervek állnak a megvalósítás előtt és alatt? Ezt próbálok főbb vonalakban körbejárni tanulmányomban. **Kulcsszavak:** kommunikáció, marketing, múzeumpedagógia, múzeumdrágóia, arculat.

Hiába jön létre nagyszabású kiállítás vagy kitűnő múzeumpedagógiai programok sora, illetve kerül elő a szenzációs régészeti lelet, esetleg gazdagodik a helytörténeti, néprajzi vagy természettudományi gyűjtemény, ha a szakmai eredmények csak egy szűk szakmai közösség előtt válnak ismertté.

A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa-program finanszírozásában megvalósult Nagy Kiállítótér – Múzeum utca című projektben nyolc múzeumépületet újjátottak fel, megvalósult a Káptalan utcai volt Vármegyeháza bővítése, az épületek kertjeinek újraperkosítása, a környező utcák, közterek teljes rekonstrukciója és az ezekhez kapcsolódó informatikai fejlesztések. A Régi Vármegyeháza épületébe költözött a Modern Magyar Képtár 20. századi gyűjteményének teljes kiállítási anyaga, megújult a Vasarely Múzeum, kibővült a Martyn Ferenc munkáiból álló Káptalan utcai állandó kiállítás. Azóta ugyanígy tekinthető meg a Janus Pannonius Múzeum nemzetközi modern gyűjteményéből – továbbá a Nemes Endre és Amerigo Tot munkáiból – rendezett tárlat. Nem csoda tehát, hogy e jelentős változások, a néhány év alatt elért jelentős eredmények széleskörű megismertetése, valamint az Európai Unió által támasztott, a projekt támogatásához kötődő folyamatos beszámolási kötelezettségek jogosan hívták életre 2011-ben a JPM Kommunikációs és Marketing Osztályát.

Korábban a kommunikáció és a marketing feladatát sosem kezelte önálló csoport vagy osztály a JPM történetében, leszámítva az 1990-es években megszüntetett Közművelődési Osztályt, amely – alapfeladatain túl – továbbította a VIP-listákra az események meghívóit, gondoskodott a sajtóval történő kapcsolattartásról, valamint programszervezési feladatokat is ellátott. Emellett kiemelendő, hogy az elmúlt években, sőt évtizedekben az osztályok rákényszerültek arra, hogy saját humán és anyagi erőforrásaikat is használva népszerűsítsék saját tevékenységüket, programjaikat. Ez – mármint az osztályok önálló, egymástól független kommunikációja – látszólag járható út, azonban pont ellentétes mindazzal, amit a Janus Pannonius Múzeum öt osztálya együttesen, egymásra hatva képvisel: a tudományterületek, szakmai ágak

szinergiáját, az időszakos és állandó kiállítások sokszínűségét. Így az intézményi kommunikációs és marketingfeladatok elvégzését nem csupán a sikeresen elvégzett EKF-beruházások adminisztrációja indokolja, hanem sok más, egyéb, „hétköznapi” cél is. A JPM Kommunikációs és Marketing Osztályának feladata az intézmény teljes körű sajtó- és kommunikációs tevékenysége, a kiállítások kísérőrendezvényeinek szervezése, marketing tevékenységének irányítása, felügyelete, a JPM honlap gondozása, tartalommal való feltöltése, az idegenforgalmi cégekkel, a civil szervezetekkel, oktatási intézményekkel való kapcsolattartás.

A 2011-ben megkezdett irányt folytatva 2013-ban komoly lépések történtek, amelyek az osztály szakmai eredményeit tovább javították. Megtörtént az újbóli kapcsolatfelvétel és -frissítés a helyi sajtó munkatársaival, rendszeressé tettük az eseményeket, programokat megelőző sajtóközlemények kiadását, nagyszabású kiállítások esetén a kommunikációs kampányokat. Megtörtént az intézményi és más levelezőlisták rendszerezése – ezek javítása, bővítése állandó, napi feladatot jelent. Megerősítettük a JPM közösségi médiában való jelenlétét. A Facebook-oldalnak a korábbinál nagyobb szerepet, szánva, annak tartalmát célirányosan töltve jelentősen megnőtt az oldal rajongótábor. Új eredményeket hozott a TÉDÉEM Nonprofit Kft.-vel történő kapcsolatfelvétel, az együttműködés keretében több alkalommal ingyenes felületeket kaptunk országos magazinokban, ezeken a JPM állandó és időszakos tárlatait népszerűsítettük. Szintén még 2013-ban a Múzeumok Éjszaka és a Múzeumok Őszi Fesztiválja programsorozatához kommunikációs kampányt szerveztünk, az utóbbi esetében a sajtóközleményt, a Facebook-kampány, a plakátok, szórólapok gyártatása mellett memóriajátékot szerveztünk. Ennek első állomása október 2-ától a pécsi Apáczai Nevelési és Általános Művelődési Központ aulája volt, majd az akció következő állomásai között további pécsi általános iskolák és ismert közterek szerepeltek.

Tavaly tehát az eredmények elégedettségre adtak okot: 2013-ban több mint 70 sajtóközleményt, rövidhírt, programajánlót tettünk közzé, a JPM Facebook-oldalának rajongótáborát (nem egészen kilenc hónap alatt) megkétszereztük.

Leonardo, a reneszánsz zseni

2014 szintén kihívások elé állította a JPM Kommunikációs és Marketing Osztályát: Leonardo da Vinci születésnapján, 2014. április 15-én minden idők legnagyobb Leonardo-tárlata nyitotta meg kapuit a Modern Magyar Képtárban és a Martyn Múzeumban. A közel 1500 négyzetméter kiállítási területen a zseniális reneszánsz alkotó elme közel 60 méret- és korhű találmányát csodálhatták meg az érdeklődők, valamint betekintést kaptak Leonardo rajzaiba, kézírataiba, és a polihisztor kortársainak mérnöki munkásságába is. A tárlatot tematikus kisfilmek és a 21. századi technika multimédiás eszközei gazdagították. Leonardo életművének, így a kiállításnak is szerves részét képezte a Széchenyi téren elhelyezett figyelemfelkeltő szobor, a Leonardo által megálmodott Kolosszus.

Nem túlzás azt állítani, hogy idén e kiállítás volt a legnagyobb vállalkozás a Janus Pannonius Múzeum életében, s ez igényelte a legtöbb szakmai előkészítő és lebonyolító munkát. Kezdetektől a Well PR Ügynökséggel dolgoztunk együtt. Médiafelületek (televíziós és rádiós, illetve újsághirdetések) vásárlására egyáltalán nem állt rendelkezésre forrás, minden megjelenést, hírt önállóan generáltunk, a sajtómegjelenésekért nem fizettünk. Az együttműködés már kiterjedt a kiállítás megnyitása előtti időszakra, a Sforza-ló felállításának apropójából az ügynökséggel közösen sajtóutat szerveztünk. Ez is eredményesnek bizonyult, azonban az áttörő (kommunikációs) sikert a kiállítás megnyitására szervezett sajtóút hozta. A helyi nyomtatott

és elektronikus médiumokon (Dunántúli Napló, Pannon TV, Pécs TV, Pécsiújság.hu, Rádió 1 stb.) kívül a tárlat híre valamennyi jelentős országos médiumot bejárta, így szerepelt – sok más mellett – az ATV, a Duna TV, az Echo TV, a Hír TV, a Magyar Televízió, az RTL Klub és a TV2 műsoraiban.

Az ügynökség közreműködésével – sokszor az ő javaslataikat is befogadva – emellett számos eszközzel igyekeztünk a kiállítást népszerűsíteni: folyamatosan közleményeket adtunk ki a kiállítással kapcsolatban (szeptember végéig 28 sajtóközleményt juttattunk el a médiumokhoz is). Ezek nemcsak aktuális híreket, újdonságokat tartalmaztak, hanem Leonardo da Vinci életével, munkásságával kapcsolatos érdekességeket is. E sajtóközlemények országos szinten több száz megjelenést hoztak. A kiállításról angol és német nyelvű ajánlót is összeállítottunk, amelyeket a környező országok médiumaihoz juttattunk el. A tárlatnak önálló, kétnyelvű honlapot és Facebook-oldalt indítottunk. Utóbbihoz 2014 szeptemberéig 3500 rajongó csatlakozott, valamint sikeresnek bizonyult a Google Adwords kampány, amely a Leonardo-honlap kedvezőbb találati arányát célozta meg. A kampány 1 hónapos ideje alatt 90 000 alkalommal jelent meg a hirdetés, ami 1200 kattintást eredményezett a Leonardo-kiállítás weboldalára.

A kiállításnak az ország több pontján kitelepülésekkel hoztunk nagyobb ismertséget. E célra olyan fesztiválokat, eseményeket választottunk, ahol a célközönséget hatékonyan elérhetjük. A standokon dolgozó hostessek nemcsak szóróanyagokkal, hanem játékkal, kisebb ajándéktárgyakkal kedveskedtek az érdeklődőknek, akik a helyszínen felállított Vitruvius-fo-tófalnál fényképezkedhettek. A Leonardo-kiállításról így körülbelül 10 000 embert értünk el közvetlenül is a budapesti Falk Art Fórumon (május 17.), a Múzeumok Éjszakája egyik frekventált budapesti helyszínén (június 21.), a VinCE Balaton borfesztiválon (július 10-13.), a Harkányi Fürdőfesztiválon (július 12-13.), emellett a Kreatív Ipari Klaszterhez való idei csatlakozásunk eredményeként a Pécs Expo rendezvénysorozatán (június 5-8.), illetve a Pécs-Baryai Kereskedelmi és Iparkamara kerti partiján (június 20.).

A kiállítás népszerűsítése során egy különleges eszközt is bevetettünk, ugyanis minden idők legnagyobb Leonardo-tárlatát négykerekű mozgó biciklikon hirdettük, az ország tizenegy városában 2014. július elsejétől egy hónapon át. A bicilight kampány különlegessége az volt, hogy a kerékpárhoz hasonló négykerekű járműveket Leonardo da Vinci repülő embere mintájára tervezték. A kampány során a nyári turistaszezont kihasználva a kiállítást hirdető mozgó plakát eljutott a népszerűbb hazai üdülővárosokba (Balatonlelle, Keszthely, Siófok, Balatonboglár, Balatonalmádi, Gárdony, Velence, Agárd és Harkány), valamint Veszprémbe és Budapest belvárosába.

A Leonardo-kiállítással kapcsolatos helyi és országos sajtómegjelenések száma a zárás előtt másfél hónappal meghaladta a 600-at, ami kiemelkedő eredménynek számít, más országos érdeklődésre számot tartó tárlatok nyilvánosságával vetekszik. Ismert tény, hogy a Leonardo-tárlatra irányuló figyelem – és persze sajtó kiemelt érdeklődése – miatt reflektorfénybe került a Janus Pannonius Múzeum többi (pl. Csontváry, Vasarely, Zsolnay) kiállítása is, ezek jegyárbevétele a 2013-as év hasonló időszakéhoz képest 30-40%-kal nőtt. Ez a pozitív előremozdulás érezhető a sajtókommunikáció területén: ebben az időszakban számos új kapcsolatot, együttműködést sikerült kialakítanunk, amelyek a jövőben is kitűnően gyümölcsöztethetők.

Intenzív(ebb) kapcsolat a Pécsi Tudományegyetemmel

2015-ben a tavaly megvalósult elv – tehát az ernyőkommunikáció – alapján folytatódott a ki-

emelkedő időszaki tárlatok szervezése. A Janus Pannonius Múzeum az országos kommunikációt ebben az évben három eseményre építette fel. Az Álom ihlette művészet című tárlat (2015. április 28 – október 31.) a XX. század egyik legkiemelkedőbb, legsokoldalúbb világhírű képzőművésze, Marc Chagall (1887-1985) életművének állít emléket, a Vasarely nyomában – Yvaral című tárlat pedig (2015. május 22 – 2015. szeptember 20.) Victor Vasarely fia, Jean-Pierre Vasarhelyi munkásságából ad érdekes, izgalmas válogatást. A harmadik kiemelt program a 2015 májusában megnyílt Sopianae – Baranya római kori leletei című állandó kiállítás, amely a JPM országos jelentőségű, sőt világhírű leletegyütteséből kínál ízelítőt az interaktivitás korszerű eszközeivel élve.

További fontos előrelépést jelent, hogy új dimenziók nyíltak a JPM és a Pécsi Tudományegyetem szakmai kapcsolatában. Az elmúlt években a Janus Pannonius Múzeum kiegyensúlyozott partneri kapcsolatot ápolt a baranyai megyeszékhely legnagyobb foglalkoztatójával, mely egyben hazánk legkorábbi alapítású felsőoktatási intézménye. Mindkét fél részéről már többször felmerült az igény, hogy az egyszeri, általában egy meghatározott projekthez kapcsolódó, szűkebb területen megvalósuló közös programok helyett – pontosabban mellett – átfogó, stratégiai együttműködésre lenne szükség a jövőben. A JPM kezdeményezését a PTE vezetése proaktívan, támogatóan fogadta, ezért az eredmények hamar megmutatkoztak.

A Janus Pannonius Múzeum felajánlotta, hogy a PTE jogviszonyban álló munkatársai a Chagall-, valamint az Yvaral-kiállítást 750 forintért, tehát az eredeti árnál több mint 60%-kal olcsóbban tekinthetik meg.

Ezen akciónál is jelentősebb azonban az a kezdeményezés, amelyet szintén kedvező, támogató fogadtatásban részesített az egyetem vezetése. Megkezdtük a tárgyalásokat egy olyan kurzus elindításáról, amelynek során a hallgatók meglátogatják az állandó és időszaki múzeumi kiállításokat. A május 13-án megrendezett IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia megnyitásán jelentette be köszöntőbeszédében dr. Berke Gyula, a PTE oktatási rektorhelyettese, hogy a felsőoktatási intézmény szenátusa zöld utat adott az ötlet megvalósításának. Így a hivatalos eljárás lefolytatása után a múzeumlátogatás bekerül a Campus Credit programba, azaz minden egyetemi hallgató számára választható tantárgyként felvehető, kreditet érő kurzusok közé.

A két fél együttműködése terén szintén ugyanilyen jelentős eredménynek számít a Képzők Képzése Műhely, amely 2015. február 4-étől március 25-éig hat alkalommal kínált színvonalas elfoglaltságot a múzeumpedagógia és -andragógia iránt érdeklődők számára. Szó esett a múzeumi felnőttoktatás trendjeiről, eredményeiről éppúgy, mint a felsőoktatás és a múzeumok partnerségéről vagy a speciális tanulási igényű diákok múzeumi foglalkoztatásának lehetőségeiről. A foglalkozások rendre interaktívak voltak, az előadásokat komoly eszmecserék, ötletelések, a valóságról, a problémákról való őszinte párbeszéd követte. Minden műhelymunka után elkészült egy-egy összefoglaló, amely a legfontosabb megállapításokat, felvetéseket tartalmazta, ezzel nagyban segítve a JPM különböző szakmai osztályainak munkáját, mindennapi feladatainak ellátását.

Új tartalomhoz új forma

Komoly előrelépés a JPM arculatának teljes megújulása, amelyet önálló kézikönyv szabályoz. A dokumentum előírásai kiterjednek a levélpapírra, a névjegyre, a borítékok megjelenítésére éppúgy, mint az elvont geometriai elemekből építkező JPM-logócsaládra, amely végre egységes egészként jeleníti meg a múzeumigazgatósághoz tartozó szakmai osztályokat.

A JPM új arculati koncepciója kettős célnak kíván megfelelni: úgy igyekszik egy – strukturális felépítésében – alapvetően „ernyőrendszerű” több, karakteres lábon álló intézménynek jól felismerhető és könnyen beazonosítható önálló arculatot adni, hogy közben „vizuális áthalást” is biztosít az intézmény fenntartója, Pécs városa által megfogalmazott „Pécs a kultúra városa” szlogenhez kapcsolódó imázshoz.

A JPM arculata elvont geometriai formákon alapszik (háromszög, illetve izometrikus téralkotás vonalait), ugyanis számos állandó kiállítása nem foglalható össze csak egyetlen jelben. Ebből fakadóan a logócsalád megalkotásakor a figurális ábrázolás nem vezetne (vezetett volna) eredményre. A felépített szimbólumrendszer részben tipográfiai jelként is képes működni, de nem feltétlenül a 100%-os betűfelismerés szintjén. Az új arculat jól kifejezi a Janus Pannonius Múzeum sokszínű, hagyományokat és innovációt ötvöző szellemiségét, valamint legjelentősebb gyűjteményeinek jellegét.

Jövőkép – a tervek és a valóság

A JPM Kommunikációs és Marketing osztályát egyszerre jellemzi a gazdagság és a szegénység. Ötletekben, fantáziában, tenni akarásban nincs hiány, az ezekre fordítható pénzügyi keret viszont minimális, az – egy-egy sikeres pályázat nyomán – sok esetben csak a hagyományos papíralapú információs- és reklámanyagok előállítására elegendő. A múzeumi szervezeti egységek városon belüli földrajzi tagoltsága miatt kiemelten fontos szerephez jut a belső kommunikáció fejlesztése is.

Ennek ellenére és épp emiatt tovább kell haladnunk az eddig megkezdett úton. Tovább fejlesztendő a JPM honlapja, kívánatos cél lehet a kép- és videogalériák számának növelése, a háromdimenziós képnézegetés lehetőségének létrehozása, webáruház üzemeltetése éppúgy, mint az okostelefonos alkalmazások minél szélesebb körű kihasználása.

**VII. A múzeumok növekvő szerepvállalása
a felnőttek számára szervezett
múzeumi programok tükrében.
Specifikus célcsoportok és társadalmi feladatok**

JOÓ JULIANNA

Felnőtteknek szóló programok a brit, német és osztrák művészeti múzeumokban

Absztrakt: Ebben a tanulmányban azt tervezem bemutatni, hogy a brit, német, osztrák, horvát múzeumokban milyen jellegű programokat szerveznek felnőtteknek, illetve a kiállításrendezés során mennyiben építenek a felnőtt múzeumi tanulókra. A témát elsősorban a kutatói ösztöndíjak (MÖB, OMAA, CEEPUS) keretében eltöltött karlsruhei, oxfordi, londoni, bécsi munkám tapasztalataira építem. Így a konkrét programokon, projekteken, kiállításokon keresztül kívánom szemléltetni a felnőtt tanulás hatékony működését múzeumi környezetben. Továbbá megvizsgálom azt, hogy a kiállításokban milyen eszközöket használnak múzeumi oktatásban, illetve a felnőttek tanulása milyen szerepet tölt be a kiállításokon. Különös hangsúlyt fektetek a külföldi múzeumi területen használt konkrét módszerek, technikák, eszközök ismertetésére. Előadásomban fontos szerepet töltenek be a fotók, melyeket nem csak illusztrációként, hanem kutatási eszközként is használok. **Kulcsszavak:** felnőtt programok, nemzetközi, múzeumi tanulás.

Ebben a tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy ízelítőt adjak a nemzetközi művészeti múzeumok felnőtt programjairól. Elsősorban azon művészeti múzeumokra fókuszálok, ahol hosszabb-rövidebb időt töltöttem kutatói ösztöndíj keretében, így e bemutató korántsem teljes. A londoni, karlsruhei, bécsi művészeti múzeumok felnőtteknek szóló programjait ismertetem, illetve azt, hogy a kiállításrendezés során mennyiben építenek a felnőtt múzeumi tanulókra. Így a konkrét programokon, projekteken, kiállításokon keresztül kívánom szemléltetni a felnőtt tanulás hatékony működését múzeumi környezetben. Továbbá megvizsgálom azt, hogy a kiállításokban milyen eszközöket használnak a múzeumi oktatásban, illetve a felnőttek tanulása milyen szerepet tölt be a kiállításokban.

A múzeumok napjainkban olyan térként, helyszínként funkcionálnak, ahol a tárgyak bemutatásán túl az interpretáció kiemelt szereppel bír nemcsak a gyerekek, hanem minden korosztály számára. Az európai Lisszaboni Stratégiai (2000) terv bevezetése óta a múzeumok próbálják az élethosszig tartó tanulást koncepciójukba beépíteni, és ezzel az új célcsoportot megszólítani.

Azonban az elmúlt években nemcsak a célcsoport megszólításában történetek változások, hanem a múzeum definiálásban is. Nézzünk néhány példát!

„*A múzeumban a közönséget kell a középpontba állítani*”¹ – vallja a Roger Münich, a Deutsches Zeitungsmuseum vezetője. A Német Múzeumok Szövetsége (Deutsche Museumsbunde) a 2006-os lipcsei, valamint a 2007-es Frankfurt am Main-i konferencián a múzeumok jövőbeli feladataként a képzést jelölték ki.² Ám itt elsősorban nem arra gondoltak, hogy a közönséget különböző rendezvényekkel becsalogatják az intézménybe, hanem sokkal inkább arra, hogy a színvonalas és tartós élményhez változatos és sajátos befogadási folyamat

---

¹ Hartmut - Dauschek 2008. 11.

²http://www.museumsbund.de/fileadmin/geschaefts/dokumente/Leitfaeden_und_anderes/Qualitaetskriterien_Museen_2008.pdf (2015.06. 12.)

szükséges. Azt is egyértelművé tették, hogy a múzeumoknak a társadalom minden rétegét meg kell szólítani.

A brit Múzeumok Szövetségének (Museum Association) jelenlegi elnöke és egyben a National Museum of Liverpool igazgatója, David Fleming a vele készített interjúban a 21. századi múzeumnál a következőket emeli ki: a múzeumnak figyelembe kell vennie a látogatók igényeit, valamint a világ dinamikus változására reflektálnia kell; így a politikai, technológiai, szociális és nevelési változások követése fontos célként merül fel. Véleménye szerint ellentmondásos világban élünk, ahol az internet segítségével mindenki ki akarja fejezni a gondolatait, ezért ebben a szituációban a múzeumnak is reflektálnia kell a vitás kérdésekre.³

Ebből a felsorolásból is jól körvonalazódik, hogy a múzeumok társadalmi és kulturális szerepének a megváltozásával napjainkban a múzeumot leginkább mindenki számára nyitott kommunikációs helyszíneként definiálják, ahol a műalkotások bemutatásán túl meghatározó szerepet bír a műalkotás és a látogató közötti sokrétű kapcsolat kialakítása. Ezen gondolatokból kiindulva tekintsük végig a nemzetközi példákat.

Kezdjük a világ első Iparművészeti Múzeumával, a londoni Victoria and Albert Museummal, (továbbiakban: V&A), ahol az alapítás óta (1852) meghatározó szerepe van a múzeumi tanulásnak, így nem meglepő módon itt a látogatók 30%-a vagy designer, vagy művész ill. iparművész, vagy művészeti hallgató.⁴ Már a múzeum első igazgatója, Henry Cole is kiemelt szerepet tulajdonított a múzeumi tanulásnak; erről tanúskodik 1857-es megnyitó beszéde, amelyben így nyilatkozott a múzeumról: „*a múzeum egy könyv, nyitott és nem zárt oldalakkal*”⁵. A múzeum és a Tudományos Minisztérium vezetőjeként három fontos célja volt: 1. a művészetet mindenki számára elérhetővé tenni; 2. a művészeti nevelés színvonalát emelni; 3. a gyári design minőségét az Egyesült Királyságban javítani.⁶ Ha végigtekintünk a múzeum kiállításain és végigolvassuk a programokat, azt láthatjuk, hogy ezek a célok jelenleg is fontosak az intézmény számára. A londoni South Kensingtoni Múzeumban (így hívták korábban a V&A-t) William Morris az Arts & Crafts mozgalom meghatározó személyisége kezdetek óta, nemcsak brit kiállítóművészként volt jelen, hanem a műtárgyak kiválasztásában is szerepet játszott, hiszen Morrisset az is foglalkoztatta, hogy a művészetet hogyan lehet mindenki számára elérhetővé tenni.⁷ Ez a gondolat mai szemmel, de már akkoriban is innovatívnak számított.

Nem véletlen az sem, hogy amikor 1989-ben bevezették a brit Nemzeti Alaptantervet, akkor megnőtt a múzeumok használatáról szóló publikációk száma. Továbbá a múzeumi dolgozók szorosan együttműködtek a helyi oktatókkal, annak érdekében, hogy a múzeum programjai az iskolai tantervbe illeszthetők legyenek.⁸ „*A múzeumok az Egyesült Királyságban mindig oktatói intézmények voltak.*”⁹ – írja David Anderson a brit múzeumi tanulásról vallott elméletében, aki V&A múzeumpedagógiai részlegének egyik első vezetője volt illetve 2014-ig a brit múzeumok szövetségének (Museum Association) elnöke, és a *Museum and learning in the United Kingdom* (1997) szerzője.

³ www.le.ac.uk (A Leichesteri Egyetem szervezésben elindított *Behind the scenes at the 21st century museums* című online kurzus anyagában volt ez az interjúszöveg.)

⁴ Anderson 2008.

⁵ Anderson 1990. 20-21.

⁶ Anderson 1990.

⁷ Anderson 2008.

⁸ Hein 1999.

⁹ Hein 1999.

Amikor belépünk a V&A kiállítóterébe, rögtön érezzük és látjuk, hogy micsoda szerepe van a múzeumi tanulásnak ebben az intézményben; a kiállítások valóban oktatási céllal készültek, hiszen lépten-nyomon hands-on elemekkel, interaktív – felfedező sarkokkal, különböző szemléltető eszközökkel találkozunk. A V&A állandó kiállításában beépített interaktív eszközökkel – anyagtapogatókkal, műtárgymásolatokkal, felpróbálható ruhákkal, kiegészítőkkal, különböző stílusjegyek másolatával, érintőképernyős eszközökkel, hanganyagokkal, lapozgatható kérdezz-felelek kártyákkal (1-2.képek) – ösztönzik a látogatókat az önálló ismeretszerzésre. Ezek természetesen nem helyettesíthetik a kiállított tárgyakat, hanem az azok által közvetített ismeretekre építenek, illetve az egész kiállítás minél teljesebb értelmezésében segítenek. Mivel a kiállítás befogadása önállóan is rendkívül élvezetes, ezért nem meglepő módon az a jellemző, hogy a pedagógus önállóan, múzeumpedagógus nélkül vezeti végig csoportját a kiállításban a hands-on elemekre építve. Ennek köszönhetően hazai értelemben vett múzeumpedagógiai foglalkozások nincsenek. Ezt a folyamatot a múzeumpedagógusok abban segítik, hogy a pedagógus számára különböző segédanyagokat állítanak össze, nyomtatott füzet vagy online kurzus formájában. A füzet érdekessége, hogy a hatalmas kiállítás feldolgozását úgy segítik elő, hogy különböző témákat kínálnak a pedagógus kollégáknak, mint például az 5-14 éves korosztálynak Művészet és Design; és Technika; Irodalom; Történelem; Vallásos nevelés; Matematika. Minden témához tartozik egy rövid, összefoglaló leírás, illetve felsorolják a hozzájuk kapcsolódó kiállításokat és külön jelölik azt, ha van az adott kiállításához hands-on részleg. Ezt követően olyan aktivizáló tevékenységeket is felsorolnak, amellyel színesebbé, élvezetesebbé tehetik a múzeumlátogatást. Az egyik ilyen izgalmas program a „Storyteller” (Történetmesélő) című, amikor a kiállításban kiválasztott tárgyhoz kell hangot és mozgást kitalálni. A füzet utolsó részében pedig a múzeumlátogatás megszervezéséhez, a tárlatvezetés lefoglalásához kapunk hasznos tanácsokat.

A kiállításon kívül, amely önmagában is múzeumpedagógiai paradicsom lehetne, számos érdekes program várja a látogatókat; talán azt mondhatjuk, a londoni múzeumok közül ebben a múzeumban található a legváltozatosabb programkínálat. A tematikus művészettörténeti több napos, hónapos kurzusoktól kezdve az online, mobil, laptop, tablet használatát célzó kurzusokon keresztül a design szakkörökig. A V&A korábbi múzeumpedagógiai osztályvezetőjével, Kara Webscombe (2007-2013-ig volt vezető, jelenleg a Watts Galleryben dolgozik) folytatott beszélgetésemből kiderült, hogy ez volt az első intézmény Londonban, ahol elkezdett diákoknak és felnőtteknek különböző design kurzusokat (értsd: bútor, ékszersz, textil, online stb. szakkörök) szervezni. Meglepődve tapasztaltam, hogy a V&A-ben a múzeumpedagógus feladata nem merül ki a múzeumi rendezvények szervezésében, hanem itt szerepel a kiállításrendezés, a kiállításban a hands-on részek, a „felfedező sarkok” kitalálása is, illetve az interpretációs eszközök alkalmazása, a fal- és „audioguide” szövegek megfogalmazása, ülőhelyek, pihenő-szigetek kialakítása, nagyobb létszámú csoportok számára a kiemelt műtárgyak előtti mozgástér biztosítása; ezen kívül a feladataik között szerepel szakmai rendezvények lebonyolítása és tárlatvezetések tartása is.

Ezen kívül különböző előadások, szimpóziumok, műhelylátogatások, gyakorlatorientált kurzusok, workshopok várják a vendégeket. A családokról sem feledkeznek meg: különböző típusú rendezvényeket kínálnak számukra, a hét minden napján. Érdemes megemlíteni pack back programjukat: az infópult mellett a hátizsákok a gyerekeknek különböző tematikában szólnak, mint például üvegek, építészet, tengeri felfedezések, bútorok. A hátizsákok tartalmazznak egy vezető füzetet, rengeteg képpel illusztrálva, amelyek a feladatokat ismertetik, illetve

kis textilzsákokat, amelyekben különböző anyagok, eszközök vannak. A feladatok között számos haptikus módszerre¹⁰ építő feladat is van. Az üvegesnél például egy zsákban különböző formájú tárgyak közül ki kell találni, melyiket formázták meg a kiállításon.

Számomra a legérdekesebb jelenség a kiállítótérhez szorosan kapcsolódó, „élő” művész-műhely volt; ez szintén Kara Webscombe fejéből pattant ki. Mint kiderült, rezidenciaprogram keretében pályázhatnak művészek a műterem bérlésére azzal a kitétel, hogy bizonyos időközönként mindenki számára látogathatóvá kell tenniük a műtermüket, sőt a hét bizonyos napjain bent kell lenniük a műteremben; és akkor bizony a látogatók nézik őket, mint a kirakatot. Nos, ez egy zárkózottabb művész számára biztos, hogy nehéz feladat, ugyanakkor múzeumpedagógusként és művészettörténészként is azt gondolom, hogy ezzel a folyamattal közelebb lehet vinni a kortárs művészetet a befogadóhoz; ezt nagyon fontosnak tartom.

No de menjünk tovább a világ egyik legismertebb, leglátogatottabb múzeumába, a londoni *National Gallerybe!*

Hétköznaponként két időpontban is tartanak tárlatvezetéseket – pénteken és hétfőig még többet –, amelyek nem fedik egymást. Minden órában, napban más-más alkotást, más-más perspektívából mutatnak be, így érdemes többször is ellátogatni a programokra. A tárlatvezetések különlegessége egyrészt az, hogy itt egy kicsit jobban megismerhetjük a brit temperamentumot, a brit humort, a brit művészettörténelmi attitűd sajátosságait, másrészt, hogy számos új tárlatvezetési technikát tanulhatunk, illetve új gondolatokkal gazdagodhatunk. A vezetések – amelyeket a múzeum munkatársai tartanak – meglehetősen személyes hangvételűek és szó-rakoztatóak; többször kiszólnak a látogatókhoz, viccelődnek. Fontosnak tartják, hogy mindenki megértse és lássa is az elhangzottakat. Általában 4-5 tárgyat mutatnak be egy óra alatt, arra koncentrálnak, hogy érhetővé, befogadhatóvá váljanak az alkotások, az adott művész életéről vagy a stílusról kevés szó esik. A vezetések gyakran beszélgetésre épülnek; minden egyes alkotás megnézése után lehetőség nyílik kérdésekre, észrevételeink megosztására. További érdekessége a vezetésnek, hogy nem feltétlenül a legismertebb alkotásokat mutatják be – előfordul a személyesség is, a tárlatvezető kedvenc alkotása vagy éppen kutatott munkája –, persze mindig szerepel a bemutatottak között néhány elfogadott mestermű is. Előfordul, hogy ünnepkörhöz kapcsolják a tárlatvezetést. Más megközelítést alkalmaz a Lunchtime talk program: itt egy vagy két alkotást mutatnak be 30 percben.

A hagyományos 4 órás teázás utáni vezetés sem hiányozhat a repertoárból; erre szolgál, az ún. Ten-minute talk, mindennap 16 órai kezdéssel, egy bizonyos alkotás előtt. Fölöttébb izgalmas művészettörténelmi szemmel, hogy 10 percben mennyi mindenről lehet beszélni, milyen információt lehet átadni ilyen kevés időben! Ezekon a programokon az alkotás egy jellegzetes ismertetőjegyét emelik ki.

A tárlatvezetéseken kívül a rajzolni vágyóknak az ún. *Talk and draw* workshoppal kedveskednek, péntekenként 13 órától. Erre a programra érdemes 15 perccel korábban érkezni, mert hamar megtelnek a helyek! A múzeum egy bizonyos alkotása előtt ülnek a látogatók: először a festményt elemzik kb. 30 percben, kitérve a technikára is, ezután következik a rajzolás. Ehhez adnak rajzeszközöket, de sajátot is lehet vinni; munka közben instrukciókat is kapunk, és a végén megnézhetjük az elkészült „mesterműveket”.

---

¹⁰ A haptikus módszer olyan gyakran alkalmazott megismerési mód, amely során bizonyos tárgyakat meg lehet fogni, ki lehet próbálni.

A National Gallery programjai között tovább szemezgetve a családi rendezvényeket érdemes kiemelni, ahol különböző tematikájú programokat találunk. Talán a legérdekesebbek a „Magic carpet storytelling” (Történetmesélés a varázslatos szőnyegen) és a „Talk and play” (Beszélgetés és játék) című rendezvények. Ezeken a programokon a kiállított alkotást úgy próbálják közelebb vinni a gyerekekhez, hogy vagy a képhez kapcsolódó történetet találnak ki és ezt a gyerekekkel közreműködve játsszák el közösen, vagy a képen megjelenő figura egyik alakja szerepét öltik magukra, és az ő tevékenységét, jellemét mutatják be.

A National Gallery közelében maradván, sétáljunk át a *National Portrait Gallery*ba, ahol csütörtök és péntek estéként beindul az „éjszakai üzem”! A Late Shift (esti műszak) címet viselő programra túsarkúban, miniszoknyába, zakóba érkeznek a fiatalok, akik az esti pubozás előtt jönnek egy kis kultúráért a múzeumba. Az épület előcsarnokában már játszik egy DJ valami félig beat-, félig rapzenét, a pultnál koktélt fogyasztanak a kosztümös fiatalok, akik így várják a tárlatvezetést. Ezzel döntik meg a múzeumnak mint unalmasnak, élvezhetetlennek, fegyelmet követelőnek a sztereotípiáját. A tárlatvezető egy igen laza megjelenésű festőművész, és a termekben is megszokottnál barátságosabb a hangulat. A vezetés után a termeket ellepik a rajztablás fiatalok.

Vannak – szintén ingyenes – előadások is, ahol nemcsak szorosan a múzeum alkotásaihoz kapcsolódó előadást hallgathatunk, hanem például Charles Dickens ükunokájával is megismerkedhetünk, aki 2014. januárban mutatta be legújabb könyvét Princess Louise-ról, Viktória királynő lányáról.

A fiatalokon és a felnőtteken kívül itt sem feledkeznek meg a családokról, számukra ingyenes vezető füzetet (family trail) kínálnak, izgalmasnál izgalmasabb feladatokkal, amelyekben a gyerekek a kiállított portrékhoz kapcsolódva végezhetnek rajzos, keresős, felfedező feladatokat. Ezen kívül ingyenes családi napokat is tartanak, ahol a gyerekeknek felolvasnak, vagy együtt mesélnek, és különböző kézműves tevékenységeken vesznek részt.

London belvárosától egy kicsit messzebb áll a híres William Morris Gallery (3. kép), amely 2013-ban nem meglepő módon az év múzeuma lett. A kiállításrendezés magas színvonalról tanúskodik, ahol nemcsak hands-on részlegek vannak, hanem egy nagyon színvonalas online játék felnőtteknek, amelynek célja, hogy Morris helyzetébe képzeljük bele magunkat és próbáljunk meg a Morris üzletét 120 Fontból elindítani. Ehhez természetesen tudnunk kell, hogy kivel érdemes kapcsolatban lenni, barátkozni, honnan kell támogatókat szerezni.

Menjünk tovább a *Tate Modern*be, ahol a múzeum megnyitása óta nem titkolt cél a művészet mindenkihez való eljuttatása. Ennek jegyében számos rendezvényt nyújtanak a felnőtt látogatók számára is az ingyenes tárlatvezetésektől kezdve a kurzusokon, konferenciákon át a filmvetésekig. Igazi különlegesség volt az állandó kiállításához tartozó kubista „játszóter” (2013-ban lebontották), kubista csúszdával, geometrikus anyagtapogató idomokkal. A játsszani vágyó felnőttekről sem feledkeztek meg, számukra olyan digitális képernyőket állítottak fel, amelyek aktív gondolkodásra készítetve egyénileg, de versenyszerűen kérdezte vissza a kiállított alkotásokhoz kapcsolódó ismereteket; ezzel nemcsak a játék, a versenyszellem került „színpadra”, hanem közösségi élmény alakult ki a versenyben résztvevő látogatók között. Jelenleg a „játszóter” helyére a 21. századi digitális szemléletre reflektálva a jóval modernebbnek tekinthető interaktív digitális projekt, a Bloomberg Connect került (4. kép). A digitális rajzolós bárban, ahogy magukat nevezik, valódi közösségi térré válva, a kiállított alkotásokból merítve lehet saját művet készíteni, majd ezek a múzeum különböző szintjein elhelyezett digitális kép-

ernyőkön jelennek meg. Nem véletlen a projekt elnevezése sem, hiszen a tér elrendezése valóban egy bárra hasonlít, azzal a csekély különbséggel, hogy az italok felszolgálása helyett egy digitális képernyőt „kapunk”. A rajzoláson kívül verbálisan is ki lehet fejezni a látogatóknak a véleményüket az alkotásokról; remek ötletnek tartom, hogy a poros vendégkönyvek helyét felváltja a digitális üzenőfal, ahová mindenki kipozsolhatja a gondolatait a kiállításról, a művészetről.

Végül, de nem utolsósorban mindenféleképpen meg kell említeni a londoni British Museumot, hiszen ez volt az egyik első olyan intézmény, ahol a múzeumban külön osztályt alakítottak ki az „élethosszig tartó tanulás” jegyében. Ez a részleg nemcsak a hagyományos múzeumpedagógiai feladatokat látta el, hanem az új célcsoportnak, a felnőtteknek speciális programokat kínált, illetve külön múzeumi tanulási módszert alakított ki számukra. Fontos szempont volt a program kialakítása során, hogy a történelmi gyűjtemény találkozzon a kortárs témákkal. Mint például a *Forgotten Empire* című programon, ahol a kiállításhoz kapcsolódóan a The Guardian újsággal szerveztek közös pódiumbeszélgetést. Ezen kívül a filmet, irodalmat, zenét és költészetet próbálják beépíteni a programokba; ezzel a fiatal korosztályt megcélozni, akik egyébként nem jönnének be a múzeumba. Talán a legérdekesebb tevékenység a British Museum kiállítóterében felállított „Hands-on asztalok” (5. kép). Ez nemcsak gyerekeknek, hanem elsősorban inkább felnőtteknek szól; itt lehetőség nyílik az egyébként vitrinbe zárt tárgyak kézbe vételére, megfogására, megérintésére, ami mindenki számára nagy élményt jelent. Az *ESOL*, azaz az *angol mint idegen nyelv* című programot a brit kormány támogatja, felnőttek számára kerül meghirdetésre, felnőtt analfabéták, beszéd és írás nehézségekkel küzdőknek, valamint akiknek nem első nyelvük az angol. A múzeum 45 tárlatvetést biztosít az ESOL-tanulók számára.¹¹

Mielőtt rátérnénk a német múzeumok felnőtt programjaira, tekintsük át vázlatosan a német múzeumpedagógia meghatározását! Gunter Otto a német művészetpedagógia meghatározó személyisége, a múzeumpedagógia egyik első szószólója gondolatából indulok ki, miszerint „a múzeum mindenki számára elérhető, a társadalom minden rétegéhez szól”. Ez kiegészítendő a német múzeumpedagógia legaktuálisabb feladatával, amit dr. Hans Georg Küppers, müncheni kulturális referens így határozott meg: „A múzeum a kulturális diskurzusok és az interkulturális dialógusok helyszíne, elősegíti a környezet differenciált észlelését és lehetővé teszi, hogy saját kulturális hagyományainkból és értékeinkből kiindulva megértsünk más, a miénktől igen csak eltérő kultúrákat is.”

A kiválasztott helyszín Karlsruhe, ahol a múzeumpedagógia komoly hagyománnyal bír, hiszen Németország első gyerekmúzeuma – megelőzve a berlinit és a frankfurtit – Karlsruheban, 1973-ban jött létre abból a célból, hogy befogadhatóvá és érthetővé tegyék a gyerekek számára a művészetet. Ám nemcsak gyerekek számára kínálnak programokat, hanem számos izgalmas rendezvény várja a felnőtteket is. Talán az egyik legérdekesebb felnőtteknek szóló tevékenység a kifejezetten bevándorlóknak szóló projekt. A program előzménye az 1980-as évekre nyúlik vissza, amikor a stuttgarti Württembergischen Landesmuseumban meghirdették az első bevándorlóknak szóló projektet „Fremdsprachige Führugen” címmel, amit a Robert-Bosch alapítvány támogatott. Sőt, a müncheni népfőiskolán (Volkshochschule) az integráció elősegítése érdekében már 1984-ben elindították külföldi munkavállalók és családjaik

¹¹ Gibbs - Sani 2010.

számára a „múzeumi műhelymunkát”.¹² A négyéves kísérleti projekt az Oktatási és Tudományos Minisztérium javaslatára beépült a müncheni népfőiskola kulturális képzésébe. Két nagy témakör érintettek: „a bevándorlók integrációja” és a „német mint idegen nyelv”, mely utóbbi az 1990-es évek elején a „német tanulás a múzeumban” című programmal is kibővült.¹³

Ami a karlsruhei program hátterét illeti, a városban igen magas számban élnek bevándorlók, a lakosság 80%-a nem Karlsruhe-ben született; ennek következtében a városi Volkshochschule és a múzeumi intézmények között együttműködés jött létre 2011-ben, annak érdekében, hogy a Volkshochschule német nyelvtanfolyamain a résztvevő bevándorlókhoz közelebb vigyék Karlsruhe történetét, közéletét és művészetét. Így a múzeumok a bevándorlók számára „A német mint idegen nyelv” címmel múzeumpedagógiai foglalkozást hirdetnek, melynek során interaktív tárlatvezetésen vesznek részt a látogatók azzal a kimondott céllal, hogy gyakorolják a nyelvet, dialógust alakítsanak ki; majd ezt követően közös kávézásban és a speciális német percc fogasztásában, ill. szabadon választható alkotómunkában vegyenek részt.

Napjaink Németországában egyre nagyobb a jelentősége annak, hogy a múzeumok interkulturális helyszínek. A kulturális sokszínűség bemutatására számos német múzeumban szaköröket, projekteket, múzeumpedagógiai foglalkozásokat szerveznek.

Ezenkívül mindenféleképpen említést érdemel a karlsruhei Badisches Landesmuseum vakok és gyengénlátók számára meghirdetett ingyenes tárlatvezetése. A program egyedisége az, hogy bizonyos kiállított tárgyakhoz – mint például barokk márvány büsztökhöz – hozzányúlhatnak, természetesen kesztyűben, illetve már a kiállítást is úgy rendezték be, hogy számos műtárgymásolatot helyeztek el a kiállítóterben.

A kiállítás további érdekessége, ami Németországban is új trendnek tudható be, hogy a kronológiai sorrendet megbontják a korra reflektáló kortárs alkotásokkal. Ezen kívül a kiállításrendezés során megfigyelhető számos hands-on eszköz használata, valamint a digitális eszközök is. Ezek használata azért is fontos, mert lépést kell tartanunk a technológiai fejlődéssel, ill. a fiatalok igényeivel. Ezek természetesen nem helyettesíthetik a kiállított tárgyakat, hanem az azok által közvetített ismeretekre építenek, illetve az egész kiállítás minél teljesebb befogadásában segítenek. Ezekkel az eszközökkel a látogatók az ismereteiket szórakoztató és játékos, mégis komoly módon bővíthetik.

A német múzeumok nagy hangsúlyt helyeznek a nyugdíjasok megszólítására is. Egy 2004-es németországi felmérés szerint az idős emberek számára a kultúra az érdeklődésük középpontjában áll.¹⁴ A tanulmány szerint elsősorban azok érdeklődnek a kultúra iránt, akik nem a kultúra területén dolgoztak illetve a család, gyerekek vagy a munka miatt kellett a kultúrát mellőzniük. További célcsoportba tartoznak azok, akik családjában betegség volt vagy beteget kellett ápolniuk, ezért keresik a belső szépet, amit a művészetben találnak meg. „*A kultúra az életre való nyitottságot jelenti, ugyanúgy, ahogy a társadalomban betöltött társas érintkezést is*” – írják. Az idősek aktívan részt szeretnének venni a társadalmi életben; a kultúra a nyitottságon kívül a közös témákat is jelenti, hiszen a munkahelyi kollégák, család, gyerek, barátok elvesztése helyett más témát kell keresniük. A múzeum lehet egy közösségi helyszín is, ahol az idősek az elmagányosodás elől menedéket találnak és közös témáról tudnak közösen beszélgetni. A múzeumnak aktív szerepet kell betöltenie a közösségfejlesztésben. Az idősek igénylik

¹²Boldouan -Gemmingen 2009.147.

¹³ Boldouan -Gemmingen 2009. 147.

¹⁴ Reinhold 2007.

és keresik az emberi kapcsolatokat; a nekik szóló kulturális programok a szociális kapcsolatok bővítésére is irányulnak.

Ennek hatására elindítottak egy új, *Keyword* névre hallgató kultúraközvetítő projektet, hogy közelebb vigyék ezekhez az emberekhez a kultúrát. Egy új kommunikációs „eszközt” vetettek be azok körében, akik még nem jártak múzeumban: ez volt a *keyworker*. A *keyworker* nem múzeumi dolgozó, hanem egy, a múzeum és a célcsoport között közvetítő személy, aki különböző projektekkel, képzésekkel kelti fel az emberek érdeklődését a kultúra iránt. E *keyworker*ek munkáját analizálták és mind az öt országban (Írország, Ausztria, Anglia, Svédország, Portugália) sikeresen működött. A „museums, keyword and lifelong learning” című projekttel bebizonyosodott, hogy a szeniorok összekapcsolása a múzeummal nem lehetetlen feladat.¹⁵ A *Kulturführerschein (kultúrajogosítvány)* névre hallgató képzéssel az idős korosztályt célozták meg, először a Düsseldorf-i múzeumban. Ez a képzés egy évig tartott, előadásokból és szemináriumokból állt. A gyakorlat keretében kooperatív munkában kellett a választható témákból (képzőművészeti, színházi, zenei, irodalmi, kertművészeti, építészeti) kulturális programot szervezni és vezetni. A képzés elvégzése után a résztvevők kulturális programokat bonyolítottak le és a düsseldorfi kulturális életben is otthonosan mozogtak. További fontos cél volt az is, hogy meg tudják osztani a tapasztalatukat, élményüket, kritikai megjegyzéseiket a kultúráról. Továbbá hasznosítani is tudták a frissen szerzett tudását, sőt ők maguk váltak a „tananyag” továbbadójává. A bayreuth-i Művészeti Múzeumban 2007-ben elindítottak egy kísérleti projektet; 50 plus néven futott a múzeumpedagógiai tevékenység, ahol a következő rendezvényeken vehettek részt az érdeklődők: Beszéljünk a művészetről! (45 percben egy kiválasztott alkotásról beszélgetnek a résztvevőkkel); Séta kiállításban (60 perces tárlatvezetés); Nagyszülők és unokáik (vasárnapi közös program); Fedezzük fel a művészi képességeinket! (rövid tárlatvezetés, majd műhelyfoglalkozás). A programról kérdőíves felmérés is készült, amiből kiderült, hogy a résztvevők 80% fontosnak tartja a kiállításban a rövid tárlatvezetést, valamint a gyakorlati-művészeti tevékenységet is.¹⁶ Ezek a sikeres német példák azt jelzik, hogy számos múzeum komolyan veszi a szeniorokat és problémáik megoldásaihoz próbál minden lehetséges eszközzel segítséget nyújtani.

Németországhoz hasonlóan Ausztriában is számos olyan múzeummal találkozhatunk, ahol bevándorlóknak szóló programokat tartanak. Egyik ilyen kiemelkedő példa a bécsi Belvedere Múzeum, ahol a múzeum hivatalos nyitva tartása előtti időpontban kifejezetten migráns anyukáknak tartanak múzeumpedagógiai foglalkozást. Ezen a programon a kiállított festményeken keresztül nemcsak a német nyelvet gyakorolják, bővítik szókincsüket és kommunikációs készségüket, hanem az osztrák művészek alkotásaihoz is közelebb kerülnek.

Ezenkívül a pedagógusok megszólítására is nagy hangsúlyt fektetnek, ezt jelzi a számukra bevezetett, igényes megjelenésű Belvedere Card is, melyre matricákat tudnak gyűjteni a múzeumpedagógiai foglalkozásokon való részvételért cserébe, öt matricát összegyűjtve pedig különféle kedvezményekben részesülnek. A Belvedere Research Centerhez kapcsolódó pedagógusok a dolgozók segítségével a könyvtárat és digitális tárat is használhatják, így alaposabban megismerhetik a múzeum gyűjteményét. A Belvedere Múzeum programkínálatának célcsoportja az óvodásoktól kezdődik és a nyugdíjasokig terjed. A programok repertoárja igen széles,

¹⁵ Reinhold 2007.

¹⁶Gibbs - Sani 2010.

a múzeumi órától kezdve a szakkörön, táborokon át egészen a középkori és barokk táncórákig. Természetesen nem feledkeznek meg a speciális nevelést igénylőkről sem, számukra külön alkotóműhelyt tartanak fent, melyet a múzeumpedagóguson kívül egy vak munkatárs vezet. Továbbá példaértékű a 2010-től meghirdetett külföldiek német nyelvtanulását célzó, *Vom Sehen zum Sprechen. DaF/DaZ im Museum* című program, amelyet képzett pedagógusok tartanak.

A felsorolt nemzetközi példák is jól mutatják, hogy a felnőttek oktatására egyre nagyobb szükség van múzeumi szinten, és egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek erre a múzeumok is. Ebben a tekintetben a múzeumok egyfajta „mediátorként” működnek és a társadalmi, tudományos, illetve a képzési változásokra is reagálnak. A jövőbeli múzeum ideális környezet lehet a felnőttoktatás számára, hiszen az iskolapad helyett egy sokkal látványosabb, felszabadultabb környezetben tudnak új információt, új tudást, új közösségi élményt szerezni. A korszerű szemlélet kialakításához szorosan hozzátartozik a látogatók véleményének a visszakerdezése különböző interaktív vagy hagyományos felületeken. Hiszem azt, hogy a jövőben fontos és szükséges a felnőtt korosztállyal múzeumi dimenzióban is foglalkozni.

Felhasznált irodalom

- Anderson, David (1999): Lebenslages Lernen im Museen. Zur Situation der Museumspädagogik im Vereingten Königsreich von Großbritannien und Nordirland. In: Gabriele Rath: *Museen für BesucherInnen. Eine Studie*. WUV-Univ.-Verl. 20-21.
- Anderson, David (2008): Learning in Museums. New Perspectives and Policies int he UK. In: Harmut John, Anja Dauschek (szerk.): *Museen neu denken. Perspektiven der Kulturvermittlung und Zielgruppenarbeit*. transcript. Bielefeld. 98.
- Boldouan A., Gemmingen U. (2009): Museum und Gesellschaft: interkulturelles Lernen in Museum, in KUNZ-OTT H., KUDORFER S., WEBER T.(szerk.), *Kulturelle Bildung im Museum: Aneignungsprozesse – Vermittlungsformen – Praxisbeispiele*, Transcript, Bielefeld. 147.
- Harmut John, Anja Dauschek (2008) Einleitung. In: Harmut John – Anja Dauschek (szerk.): *Museen neu denken. Perspektiven der Kulturvermittlung und Zielgruppenarbeit*. transcript. Bielefeld. 2008.
- Hein, George.E. (1999): *Learning in the museum*. London. Routledge.
- Küppers, Hans-Georg (2009): Grussort. In: Kunz-Ott H.- Kudorfer S.- Weber T. (szerk.), *Kulturelle Bildung im Museum: Aneignungsprozesse – Vermittlungsformen – Praxisbeispiele*, Transcript, Bielefeld 2009, 15.
- Reinhold Knopp – Karin Nell (2007): *Keyword Neue Wege in der Kultur-und Bildugsarbeit mit Alteren*. Transcript, Juni 2007.
- Gibbs, Kirsten – Sani, Margherita;et al. (Hrsg.)(2007): *Museen und Lebenslanges Lernen – Ein europäisches Handbuch Herausgeber für die erweiterte deutsche Ausgabe der Originalversion Lifelong Learning in Museums. A European Handbook*. Ferrara: Edisai srl, Deutscher Museumsbund e.V., Prof. Dr. Michael Eissenhauer und Universität Hildesheim, PD Dr. Dorothea Ritter
- http://www.museumsbund.de/fileadmin/geschaefts/dokumente/Leitfaeden_und_anderes/Qualitaetskriterien_Museen_2008.pdf (2015.06. 12.)
- www.le.ac.uk (A Leichesteri Egyetem szervezésben elindított Behind the scenes at the 21st century museums című online kurzus anyagában volt ez az interjúszöveg.)

Képek

1-2. kép: Victoria and Albert Museum

3. kép: William Morris Gallery

4. kép: Tate Modern

5. kép: British Museum

GÁL ÉVA

Akadálymentesítés a pécsi Janus Pannonius Múzeumban

Absztrakt: Az akadálymentesítés a múzeumok számára komplex feladatként jelenik meg. A pécsi Janus Pannonius Múzeum kiállítóhelyei régi épületekben találhatóak, ezek egy kis részében (Modern Magyar Képtár, Zsolnay Múzeum, Várostörténeti Múzeum) megvalósult akadálymentesítést Uniós pályázati források tették lehetővé. Egyes múzeumi helyszíneket időszakosan sikerült akadálymentesíteni. A Janus Pannonius Múzeumban sérült embertársaink számára számos program készült, ezek megvalósításában a civil szervezetekkel, intézményekkel való kapcsolat nemcsak a szervezésben, de az egymástól való tanulás szempontjából is fontos szerepet játszott. Mindezek tapasztalatait nemcsak a további munka során, de a múzeum és a Pécsi Tudományegyetem közti munkakapcsolatból fakadóan a felsőoktatásban, továbbképzésekben is tudtuk hasznosítani. **Kulcsszavak:** Akadálymentesítés, hallássérültek, értelmi fejlődésükben akadályozottak, érzékenyítés, speciális múzeumi programok.

Bevezető

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint hazánkban 456 638 fő (a népesség 4,56%-a) vallotta magát fogyatékos személynek. A valósághoz közelebb álló, szakértői becslést adatok szerint a fogyatékkal élők száma megközelíti az 1 millió főt!¹

Egy fontos alapidokumentumra kell hivatkoznunk, a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvényre (Fot.), amely előírta hosszú távú stratégia – Országos Fogyatékosügy Program (OFP) – kidolgozását. Érdemes röviden áttekinteni, milyen fő célok fogalmazódtak meg a 2007-2013-as ciklusra készült Fogyatékosügy Programban:

- társadalmi szemléletformálás,
- a fogyatékos személyek és családjuk életminőségének javítása,
- a társadalom életében való aktív részvétel,
- rehabilitáció

A 2015-2020 közötti időszakra kidolgozott Programból (OFP)² két fontos momentumot szintén érdemesnek tartok kiemelni. A program hangsúlyozza az élethosszig tartó tanulás – kompetenciafejlesztés – tehetség gondozás, illetve az ún. érzékenyítés fontosságát³, s nem utolsó sorban kiemeli azt is, hogy a „hátrányok enyhítése az egész társadalom feladata”.

---

¹ Több szempontból is elgondolkodtató, hogy eszerint körülbelül minden tízedik magyar lakos érintett!

² Országgyűlési határozat-tervezet http://www.kormany.hu/download/b/b5/20000/Fogyatekosugyi_Program [2015.02.20.]

³ A köznevelés rendszerében meg kell szólítani a gyermekeket, és lehetőséget kell adni a hiteles érintett személyekkel való találkozásra, velük közös élményeken alapuló, szemléletformáló – az emberi jogi megközelítést erősítő – programokon való részvételre. (Hiszen a gyermekkori élmények meghatározzák, miként viszonyul valaki felnőttként a fogyatékossgal élőkhöz.) Ehhez kapcsolódóan fontos, hogy a múzeumok is kezdeményezzenek olyan programokat, illetve adjanak helyet olyan programoknak, amelyek a sérült és nem sérült emberek közös élményszerzésére építenek.

Miért kell mindezt hangsúlyoznunk? Mert ez arra irányítja a múzeumok figyelmét, hogy melyek azok a területek, amelyekhez a múzeum, mint intézmény a maga szakmai tevékenységével, megfogalmazott és nyilvánosságra hozott küldetésével és hivatásával csatlakozni tud. Az akadálymentesítés a múzeumok számára komplex feladatként jelenik meg, nem elegendő csak a programokban gondolkodni, hiszen a helyszínekre való eljutás, a múzeumban a könnyű eligazodás, az épületekben való közlekedés, a szolgáltatások mindenki számára hozzáférhetővé tétele ugyanúgy része az akadálymentesítésnek.

Szoleczky Emese: A félig nyitott kapu döngetése. A testi fogyatékosok fogadásának gyakorlati feltételrendszeréről című tanulmányában⁴ írja, hogy az akadálymentesítés alapvető értelmezés szerint a fizikai, érzékszervi fogyatékosokkal élők, illetve az értelmileg akadályozott embertársaink számára olyan környezet kialakítását jelenti, amely segíti közlekedésüket, tájékozódásukat, minden olyan tevékenység elvégzését, amelyben fogyatékoságuk miatt akadályozottak. Kiemeli azt is, hogy a segítség hasznára lehet akár mindannyiunknak is (gondoljunk például a babakocsit toló kismamára, az idősebb generációra, vagy a betegség, baleset vagy más ok miatt időszakosan pl. látásukban, mozgásukban stb. korlátozott embertársainkra).⁵

Akadálymentesítés a Janus Pannonius Múzeumban

A bevezetőben említett komplex feladatnak való megfelelés nem mindig könnyű, alábbiakban a pécsi Janus Pannonius Múzeumban megvalósított projektekből válogattam néhány példát.

Az épületek

A megyei hatókörű Janus Pannonius Múzeum kiállítóhelyei régi épületekben találhatóak. Az épületek egy kis részében megvalósult akadálymentesítést Uniós pályázati források tették lehetővé.

2007-ben nyílt meg a város talán legpatinásabb, középkori eredetű épületének teljes felújításával – a Káptalan utca 2. szám alatt – a Zsolnay Kerámia Kiállítás. A gazdag gyűjtemény jól bejárható kiállítóterekben kapott helyet, lift, és akadálymentesített illemhely is található az épületben. (1. kép)

Nem messze, a Káptalan utca 5. szám alatt, az udvaron önálló építményben tekinthető meg Schaár Erzsébet: Utca című alkotása, ez a helyszín szintén kedvezően bejárható, mozgássérültek számára is hozzáférhető.

A Pécs 2010 EKF projekt keretében⁶ újult meg egy várostörténeti szempontból is igen nevezetes épület (a 18. században épült egykori vármegyeháza tömbje), amely ma a JPM Modern Magyar Képtárának ad helyet.⁷ Az udvarban parkolási lehetőség, a bejáratnál lépcsőlift áll rendelkezésre (bár meg kell jegyeznünk, hogy az épület ajtaja nem fotocellásan nyílik, így

⁴ Szoleczky 2005. 70.

⁵ Itt kell megemlíteni azt is, hogy a múzeumi kiállítások tervezésében is fontos érvényesíteni azokat a szempontokat, amelyek a valóban megfelelő hozzáférést segítik. Hogy csak néhányat említsünk ezek közül: Jól olvasható betűtípussal, színnel, betűmérettel készített tájékoztató és informatív szövegek; tömör, érthető, átláthatóan szerkesztett, megfogalmazott kiállítási szöveges információk; kép, szöveg, tárgy stb. megfelelő látómezőben helyezkedjenek el; a képi-vizuális információk legyenek bőségekben; munkáltató - érdekességeket kiemelő, bemutató ún. interaktív részek legyenek a kiállításokban. (Ezek között látássérültek, hallássérültek számára (is) jól használható, tapintható tárgyak/tárgymásolatok, különböző érzékekre ható elemek jelenjenek meg, amelyek egyéni tapasztalásokra adnak alkalmat stb.) Valójában, ami segíti a sérült embereket a kiállításokban, az minden látogatónak segítség.

⁶ A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt keretében az említett Káptalan utca („Múzeum utca”) több része is megújult, az épületek körüli zöld területek-parkok, és közterületek is rendezettebbé váltak.

⁷ Kistelegdi – ifj. Kistelegdi 2015. 301-312.

kerekesszékekkel közlekedve az épületbe való bejutáshoz kísérő segítsége is szükséges.) Ha már az épületben vagyunk, lifttel is megközelíthetők az egyes szintek, s a kiállítóterek is könnyen bejárhatók.⁸ (2. és 3. kép)

Szintén Uniós pályázati forrásból valósulhatott meg a JPM Várostartörténeti Múzeumában egy hallássérültek számára is akadálymentesített, indukciós hurokkal felszerelt múzeumpedagógiai foglalkoztató tér – a „PADLÁS” – kialakítása.⁹ Az udvarba (előzetes egyeztetéssel) gépkocsival be lehet állni, a bejáratnál piktogramok tájékoztatnak, a PADLÁS foglalkoztató tér rendkívül jól felszerelt, sokrétű programok megvalósítására alkalmas, a múzeumban kommunikációs segítő dolgozik (jelen sorok írója). (4. és 5. kép)

Akadálymentesített programok, kiállítások¹⁰

A már akadálymentesített, felújított épületek, múzeumi terek az elmúlt években helyet tudtak adni időszakos kiállításoknak is, amelyek így a sérült emberek számára is hozzáférhetővé válhattak. Különösen sok új kiállításnak adott otthont a Modern Magyar Képtár épülete. (Példaként említhető, hogy a *Leonardo a reneszánsz zseni* című kiállításban hallássérültek számára külön tárlatvezetés is megvalósult. Ez esetben jeltolmács állt rendelkezésre, s a tárlatvezető muzeológus feladatához egy olyan speciális –jelnyelvi szempontokat érvényesítő- szakmai anyag elkészítése is hozzátartozott, amely a jeltolmács felkészülését segítette.)

Arra is említhetünk példákat, amikor az egyes időszaki kiállítások ideiglenes akadálymentesítési megoldásokkal valósultak meg. A JPM Várostartörténeti Múzeumában kapott helyet például az *ARTVENTÚRA* című utazó, interaktív környezetvédelmi, művészeti kiállítás, ahol a látássérültek számára vezetősávokat építettek ki, a tárgyakhoz Braille írással készült feliratokat helyeztek el a rendezők. A tapasztalat szerint a bemutatott művek tapintással való megismerése a sérült és nem sérült látogatók körében egyaránt nagy sikert aratott. (6. kép)

Az elmúlt év kínálatából feltétlenül meg kell említenünk még egy kiállítást, amely a JPM Néprajzi Múzeumában valósult meg, *Konyha a tükörben* címmel.¹¹ A sok-sok tapintható tárgyat tartalmazó tárlat enteriőr részleteit úgy alakították ki, hogy azok fogyatékkal élők számára is megközelíthetők legyenek. Látássérültek számára a teremben vezetősík szolgált, Braille írásos kiállítás vezető is készült, s a mozgássérültek számára épített ideiglenes rámpa is jó példa arra, hogy még egy alapvetően nem akadálymentesített épületben is lehet megoldásokat találni és az akadálymentesítést szem előtt tartó programokat megvalósítani.

A tárlathoz a MásKépMÁS Alapítvány szervezésével négy programot szerveztek abból a célból, hogy szembesüljünk a fogyatékkal élők mindennapi szokásaival, nehézségeivel, ügyességével, illetve a többségi társadalom gondolkodásával, tévedéseivel, ügyetlenkedéseivel is. A

⁸ Az épületben vészjelzőkkel is felszerelt, akadálymentesített illemhelyet is kialakítottak.

⁹ Pásztor 2015. 353-362. A múzeum épülete nevezetes ipari műemlék, a 18. században épült tímárház, amelyben nemcsak tímármanufaktúra, de emellett táncteremmel, színpaddal is rendelkező vendéglő, valamint kádfürdő is működött a 18-19. században. A tímárház tömbje később munkásbérházzal és magtár épülettel bővült. A műemléki helyreállítás (1985) után kapott az épületegyüttes múzeumi funkciót.

¹⁰ Az itt felsorolt néhány kiragadott példa mellett a Janus Pannonius Múzeum régészeti, valamint természettudományi gyűjteményéhez kapcsolódva is számos program valósult meg, és hasznosultak tapasztalataik a múzeumpedagógiai, illetve múzeumandragógiai munkában.

Varga - Dénes - Török 2015. 335-344. és Gardánfalviné Kovács 2015. 345-352.

¹¹ A kiállítás kurátora: Dr. Kuti Klára, PTE BTK Néprajz - Kulturális Antropológia Tanszék, egyetemi adjunktus, tanszékvezető helyettes, a kiállítás 2014. 03.20. és 10.21. között várta a látogatókat. A tárlatról, a hozzá fűzött programokról jelen írásban olvasható összefoglalót Kőszegi Gábor készítette, amelyért hálás köszönettel tartozom.

programokon látássérültek, mozgássérültek, értelmi fejlődésükben akadályozottak is részt vettek, a 20. és 50. életév közötti korosztályból. A Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének részéről voltak olyan segítők is, akik a látó emberek érzékenyítésében vettek részt, illetve megtanították a múzeumi kollégákat, miként tudnak segíteni a látássérülteknek a tárlat megtekintésekor. A tapasztalatok, visszajelzések pozitívak voltak, az érdeklődés nagyságát jelezte az is, hogy pl. a Múzeumok Éjszakáján szinte azonnal betelt az előzetes bejelentkezés minden különleges programra (pl. vak ember bevásárlása, közlekedés kerekesszékekkel stb.). (7. és 8. kép)

Akadálymentesített programok a JPM Történeti Osztályán

Speciális foglalkozások értelmi fejlődésükben akadályozott fiatal felnőttek számára

A pécsi Fogd a Kezem Alapítvány – Terápia- és Munkaotthon napközi otthonából érkező fiatal felnőttek számára szerveztünk kiscsoportos foglalkozásokat a 2000-es években. Ezeket a múzeumlátogatásokat – mivel a csoport tagjai a napközi otthonban különféle kézműves tevékenységet végeznek – részben a kiállításaink felfedezésére építettük, részben érzékekre ható foglalkozást terveztünk egy múzeumi enteriőrben, ahol a tárgyakkal való közeli ismerkedés állt középpontban. A berendezett szobabelső bútorokkal való ismerkedés, vagy a 19. századi zenélő automatával való zenehallgatás, történeti kiállításunk eddig nem ismert tárgyainak látóközössé vonása, s maga a múzeum, mint a megszokottból kizökkentő helyszín, maga a kimozdulás, az új helyre való utazás, a sok új „információ” és hatás jelentős élményszerző értékkel bírt.

Tapasztalatok:

- Kis túlzással „ahány ember, annyi reakció”. (Egy tárgyat hosszasan, részletesen felfedező, mindent látni akaró, csak szóltanul szemlélődő, folyamatosan kérdező, passzív és aktív stb.)
- A fogyatékoság súlyosságától is függően, de még egy év távlatából is emlékeztek a múzeumi látogatásra.
- Sokkal könnyebb volt a figyelmet az újdonságokkal teli környezetben huzamosan lekötöni, valójában ez erőfeszítések nélkül történt.
- Az érzékekre ható módszer jól működött. Ami leginkább hatást gyakorolt, a vizuális-képi anyagok, és a zene.
- Hagytuk, hogy mindenki a maga érdeklődésének mentén és ritmusában haladjon, a kísérő pedagógusok ebben (is) sokat tudtak segíteni. (Pl. ha a csoportból valaki a kiállításban egy tárgynál időzött, a kísérő figyelni tudott rá, miközben a többiekkel mentünk további látnivalókhoz.)
- A tárgyak, képek stb. bemutatását igazítottuk a felmerülő kérdésekhez, a valós érdeklődéshez.
- A kiscsoportos foglalkozás a legideálisabb.

Hallássérültek számára tervezett és megvalósított programok¹²

A JPM Történeti Osztályán, a Várostarténeti Múzeumban 2010-ben kezdtük el siket- és nagyothalló embertársaink részére rendszeres programok megvalósítását.¹³ Partnerünkkel a

¹² A témáról itt található összefoglalás megtalálható a Janus Pannonius Múzeum Évkönyvében is: Gál 2015. 363-368.

¹³ A programokat pályázatok tették lehetővé. Egyes programokon a SINOSZ jeltolmács szakemberei is segítették a munkát, amelyért hálás köszönettel tartozunk. Elnyert pályázatok: TIOP 1.2.2/08/1: A Bezerédy Győző terem korszerű múzeumi foglalkoztató térré alakítása, valamint virtuális pontok kialakítása a pécsi Várostarténeti

SINOSZ Baranya Megyei Szervezetével közösen folyt az előkészítő, szervező és értékelő munka. A múzeumi foglalkozásokra a tartalmi és szervezési előkészületek mellett a jelnyelvi ismeretekben való felkészülés is fontos volt. Erre kiváló alkalmat teremtettek a rendszeressé váló múzeumi programok, amelyek két helyszínen, a múzeumban (Pécs, Felsőmalom u. 9.) és a SINOSZ pécsi székházában, annak klubhelyiségében (Pécs, Jókai u. 9.) kerültek megvalósításra. Ez több szempontból is előnyös volt. A SINOSZ-ban rendezett programok „házhoz jöttek”, céljuk volt az is, hogy felkeltsék, illetve ébren tartsák az érdeklődést a múzeum iránt. Másrészt nem volt mindig könnyű megszervezni a külső helyszínű rendezvényekre az érdeklődő csoportot, elősegíteni a megszokott helyről, környezetből való kimozdulást, aktivitást. Ez az időszak éppen arról szólt, hogy egy addig ismeretlen terep váljék ismertté, bevezetetté. A két helyszínen viszont minden alkalommal a muzeológus személye és a múzeumról szóló téma volt az összekötő kapocs. Tapasztalatunk szerint lényegesen könnyebb volt a csoport szervezése, ha a múzeumba a SINOSZ székházból, együtt érkeztek. Célszerű volt a múzeumi foglalkozásoknak a SINOSZ klubnapokra szervezése, vagyis egy már bejáratott időponthoz alkalmazkodtunk. Ez azt is jelentette, hogy a múzeumi témák beépültek a SINOSZ előre tervezett programcsomagjába. Ez jótékonyan hatott a közönségszervezésre is, amelynek eszköztárában szórólapok, internetes tájékoztató mellett az előzetes, személyes figyelemfelkeltés is helyet kapott. A tervezett programsorozattal a múzeumi értékek sokszínűségét szeretnénk volna felvilágitani, s múzeumunkat megismertetni, lehetőleg többféle eszköz, többféle módszer segítségével.

Programtípusok:¹⁴

Tárlatvezetés

A látogató számára a „múzeum” szó általában egyet jelent a kiállítással. Ezért nem véletlen, hogy az indító foglalkozás keretében állandó történeti kiállításunkkal ismerkedhettek az érdeklődők. A kommunikáció ez esetben eltér a megszokottól. A jelnyelven „beszélő” muzeológus egy-egy kiállítási egységnél először elmondja az ahhoz kötődő ismereteket. Fontos, hogy ezután még kellő időt kell hagyni a szóban forgó tárgyak, kiállítási rész megtekintéséhez, a felmerülő kérdésekre a válaszadáshoz is. (9. kép)

Előadás – diavetítéssel

Ez a módszer kiválóan alkalmas volt például a múzeumi képeslap gyűjteménnyel való ismerkedésre, a képek lakóhelyünk, Pécs város ismert vagy kevésbé ismert helyszíneit, azok változásait elevenítették fel. A vetítés alatt a teremben –ismét csak a jó láthatóság miatt – kellett világitást kellett biztosítani. Jó szolgálatot tesz akár egy krétával írható tábla is. A menet közben felmerülő kérdésekre a válaszadásnál, bonyolultabb fogalmak, folyamatok megismertetésekor rajz, ábra, vázlat, vagy csak egy-egy nehezebben érthető szó felírva mindjárt könnyíti az ismeret átadást.

Múzeumban és TÁMOP 3.2.8/10/B : A Bezerédy Győző terem infrastruktúrájának működtetése, kompetenciafejlesztő foglalkozások a Janus Pannonius Múzeum Történeti Osztályának szervezésében. Projekt menedzser Pásztor Andrea főmuzeológus.

¹⁴ Célok voltak: érzékekre hatás, készségfejlesztés, ismeretszerzés, közös élmények, ismeretlen környezet megismerése - biztonságérzet, személyes tapasztalások szerzése.

Komplex foglalkozás

A komplexitás abban állt, hogy bevezető előadás, tárgyakkal való közeli ismerkedés, kézműves foglalkozás egymásra épülése összességében egy érzékekre ható, kreatív, önálló tevékenységre is ösztönző, kötetlenebb, mégis informatív programtípus valósulhatott meg. Több témát is ezzel a metódussal dolgoztunk fel, példaként két programot részletezünk:

Húsvéti foglalkozás

A téma a húsvéti ünnepkör volt, amelyet rendhagyó módon, az illatokon keresztül igyekeztünk megközelíteni. Pál Gyöngyvér PTE hallgató óratervét adaptáltuk a hallássérültek számára megalkotott programba. A foglalkozás első részében diaképes vetítés-előadás zajlott, megismerkedve a húsvéti ünnepkörrel, s az illatszerekkel, készítésük alapfogalmaival, munkamene-tével. Ezt követte a kapcsolódó műtárgyak megismerése, illetve ma is gyártott „régii kölnivizek” illatait is meg lehetett szimatolni (pl. Opera, Széna, Levendula márkák). Majd az előkészített alapanyagokból született a „kreáció”, az egyénre szabott illat. Ehhez persze címkét is kellett tervezni és mindenki maga adott nevet saját illatszerének. A csoport tagjai nagy élvezettel fedezték fel a több mint tíz féle illatot, és hosszas válogatás, mérlegelés után választották ki a kellemesnek ítélt komponenseket. A programok sikerét mutatja, hogy igény volt azok többszöri ismétlésére is. (10. kép)

Ismerkedés a kesztyű és a kesztyűgyártás történetével

A foglalkozás keretében vetítéssel egybekötött előadás szólt a világhírű pécsi kesztyű múltjáról, majd a tárgyakkal (kesztyűk, bőrfajták, eszközök stb.) való közeli ismerkedés következett.¹⁵ Végül egy különleges régi (a virágnyelvek körébe tartozó) kommunikációs formát, a „kesztyűnyelvet” állítottuk középpontba: azt mutattuk meg, hogy a kesztyű (és a kéz) segítségével miként lehetett a 19-20. század fordulóján titkos üzeneteket, gondolatokat közvetíteni. Itt jegyezzük meg, hogy tapasztalataink szerint a jelnyelvet használók nagyon nyitottak voltak a különféle más kommunikációs formák/nyelvek megismerése, így ezt a komplex foglalkozást közkívánatra legközelebb a legyezők történetével, a legyezőnyelv megismertetésével fogjuk folytatni.

Filmklub

A filmklub ötletének megvalósítása is sikert aratott. 1939-ben egy pécsi neves polgár, Hamerli Antal elkészítette „Egy nap Pécsen” című, díjnyertes filmjét, amely igen fontos kordokumentum. A Pécs TV, remek ötlettől vezérelve pedig 2006-ban elkészítette az 1939. óta eltelt változásokat dokumentáló filmet is. Mindkét film háttérzenével, de szöveg nélkül készült. A két alkotás együtt, egymás után megtekintve különleges élményt nyújtott. Ebben az esetben rövid bevezető előadás ismertette meg a filmek készítőit, üzenetét. A vetítést a Múzeumok Éjszakája program keretében tartottuk, halló és hallássérült közönségnek. Így a bevezetőt hangosan kellett elmondani, mindezt jelekkel kísérve.

Fókuszban a tárgyak

A tárgyakkal való ismerkedés köréből a „Hozz egy tárgyat!” című program sorozatot emeljük ki. Felhívást intéztünk a SINOSZ tagokhoz, hozzanak a megadott klubfoglalkozásokra olyan

¹⁵ A tárgyakkal való ismerkedés közben derült ki, hogy a csoport egyik hölgytagja egykor a Pécsi Kesztyűgyárban dolgozott, mint kesztyűvarrónő. Kérésünkre személyes élményként mesélte el a kesztyűvarrás munkafolyamatát a csoport többi tagjának.

tárgyakat otthonról, amelyet érdekesnek találnak, valamilyen személyes élmény, történet kapcsolódik hozzá, vagy olyan darabot, amely számukra is ismeretlen célt szolgált egykor. A múzeumi gyűjteményből egy érdekes, 1942-ben megjelent hadiszakácskönyv került bemutatásra, amelyet egyben az „Azok a 40-es évek” című új kiállításunkhoz figyelem felkeltőnek is szántuk.

Specialitások

Előadásmód, ismeretanyag közvetítése

Mesterkelt artikulációtól mentes, természetes előadásmód, gondolataink tömör, egyszerű, világos megfogalmazása segíti a megértést. Az összefüggések, vagy önálló jelekkel nem kifejezhető fogalmak megismertetését is szolgálhatja számos módszer, a játékos feladattól a képes-szöveges vetített diaképig. Kiemelt szerepű a tapintás, szaglás, képi-vizuális anyagok beépítése a programba. A sérült emberek kiállításban való tájékozódását segíti mindaz, amit egyébként is elvárásnak tekinthetünk: pl. formai, tartalmi szempontból megfelelő szöveges információk, a megértést segítő vizuális eszközök alkalmazása. Hallássérültek esetében is nagyobb a szerepe a tapintásnak, ezért a kiállításokban számukra (is) fontos kiírni, mi az (pl. egy műtárgy másolat) amihez hozzá szabad nyúlni, amelynek tapintására ösztönözzük a látogatót.¹⁶

Az időtényező

A program előkészítése, az arra való felkészülés hosszabb időt igényel. Ha a múzeumi foglalkozáson jeltolmács segédkezik, célszerű előzetesen megbeszélni vele a tervezett programot, témát, segítve ezzel a felkészülését. Tudnunk kell, hogy a hallgatóság folyamatosan a szinkrontolmácsolást végző jeltolmácsra figyel. Tehát a látóvalók befogadására egy-egy kisebb téma után kellő időt kell hagyni.

Környezeti feltételek

Világos termek, terek, ahol a jelelő személy jól látható, (vetítés esetén a sötét helyiségben a tolmács számára a láthatóságot szintén biztosítani kell), lehetőség szerint indukciós hurokkal felszerelt helyiség a nagyothallók számára, piktogramok a helyszínen való tájékozódás segítésére.

Összegzés

A Janus Pannonius Múzeumban az elmúlt másfél évtizedben sérült embertársaink számára számos program készült, ezek megvalósításában a civil szervezetekkel, intézményekkel való kapcsolat nemcsak a szervezésben, pályázatokban, de az egymástól való tanulás szempontjából is fontos szerepet játszott. A múzeum ma is nyitott akár kísérleti jellegű programok megvalósítására is. Az akadálymentesített programoknak két fő „alaptípusát” lehet meghatározni:

- speciális foglalkozások sérült emberek csoportjai számára, velük egyeztetve, a múzeumi kínálatból igényeikhez alkalmazkodva,
- illetve sérült és nem sérült emberek számára közös érzékenyítő programok (kiállítások, foglalkozások stb.) megvalósítása.

---

¹⁶ Megköszönöm a SINOSZ Baranya Megyei Szervezete Titkárának, Cseri Zsuzsának hogy tapasztalatait rendelkezésünkre bocsátotta.

Mindezek tapasztalatait nemcsak a további munka során, de a múzeum és a Pécsi Tudományegyetem közti jól működő munkakapcsolatból fakadóan a felsőoktatásban, illetve a pedagógusok továbbképzésében is tudtuk már hasznosítani.

A pécsi múzeum számára a további „nyitást” az érzékenyítő programok körének kiterjesztése jelentheti, vagyis az igen értékes múzeumi gyűjteményre, kulturális javaink ezen bőséges tárházára építve olyan további projektek megvalósításában is gondolkodnunk kell, amelyek lehetőséget teremtenek sérült és nem sérült embertársaink számára közös élményeket szerezni, egymást – s persze ezzel együtt önmagunkat is – jobban megismerni.

Felhasznált irodalom

- Gardánfalviné Kovács Magdolna (2015): Múzeumpedagógiai lehetőségek a Janus Pannonius Múzeum Régészeti Osztályán. In: *JPMÉ 53.* (2015): 345-352. www.pecsimuzeumok.hu / Látogatóinknak / A JPM évkönyve 53. kötet]
- Gál Éva (2015): Siketek és nagyothallók a múzeumban. In: *JPMÉ 53.* (2015): 363-368. www.pecsimuzeumok.hu / Látogatóinknak / A JPM évkönyve 53. kötet]
- Kistelegdi István – ifj. Kistelegdi István (2015): Az építészettörténettől az épületenergetikáig. Az egykori pécsi Megyeháza, a mai Modern Magyar Képtár rekonstrukciója és bővítése. In: *JPMÉ 53.* (2015): 301-312. [www.pecsimuzeumok.hu / Látogatóinknak / A JPM évkönyve 53. kötet]
- Pásztor Andrea (2015): Múzeumpedagógiai fejlesztések a Padlásán. In: *JPMÉ 53.* (2015): 353-362. [www.pecsimuzeumok.hu / Látogatóinknak / A JPM évkönyve 53. kötet]
- Szoleczky Emese (2005): A félig nyitott kapu döngetése. A testi fogyatékosok fogadásának gyakorlati fel-tételrendszeréről. In: *Múzeumi Közlemények 2005/2.*: 70-79.
- Varga Ágnes – Dénes Andrea- Török Ildikó (2015): Múzeumpedagógia és múzeumandragógia a JPM Természettudományi Osztályán (2009-2014). In: *JPMÉ 53.* (2015): 335- 344. [www.pecsimuzeumok.hu / Látogatóinknak / A JPM évkönyve 53. kötet]

Képek

1. kép: JPM Zsolnay Kerámia Kiállítás

2-3. kép: JPM Modern Magyar Képtár

4. kép: JPM Városthörténeti Múzeum

5. kép: JPM Városthörténeti Múzeum

6. kép: ARTVENTÚRA kiállítás

7-8.kép: JPM Néprajzi Múzeum, Konyha a tükörben kiállítás

9. kép: JPM Várostörténeti Múzeum, jelnyelvi tárlatvezetés

10. kép: Húsvéri foglalkozás hallássérültek számára, JPM Várostörténeti Múzeum

KOVÁCS ZSUZSA – SZIGETHY ZSÓFIA

Találkozás az emlékezettel – Demens betegek a múzeumban

Absztrakt: Tanulmányunkban európai szabadtéri múzeumok példáin keresztül szeretnénk bemutatni az időskori demenciában szenvedő látogatóink számára tervezett programunkat a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Mi lehet egy múzeum feladata az idős korosztályba tartozó látogatókkal? Nagyon fontos, hogy ezen a csoporton belül is ne csak az aktív időskorúak rétegét tudjuk megszólítani, akár látogatóként, akár önkéntesként érkeznek, hanem a fizikailag és szellemileg már nem aktív idős emberek számára is vonzó cél legyen az intézmény, ennek egy eleme lehet a bemutatandó programunk. Európai példáinkat a norvég, svéd, dán és angol szabadtéri múzeumok évek óta működő programjai jelentik, ahol kiemelt feladatuknak tekintik, hogy a múzeumok hármas funkcióján túl – gyűjtés, megőrzés, közélet – a társadalmi felelősségvállaláshoz is csatlakozzanak. Programunk az EU támogatásával, az Erasmus Plus program keretében valósulhat meg. Célunk, hogy a demens betegek a látogatás során olyan egyedi élményt kapjanak, melynek hatására betegségük folyamata lelassul, állapotuk stabilizálódik. Szeretnénk továbbá a hozzátartozóknak és az idős emberek otthona alkalmazottainak is segítséget nyújtani abban, hogy a múzeumból távozva is tovább foglalkozhassanak betegeikkel. **Kulcsszavak:** társadalmi felelősségvállalás, idős emberek múzeumi foglalkoztatás, demens betegek a múzeumban.

Bevezetés, téma indoklása

A demens betegek rutinszerű mindennapjainak élményekkel történő feltöltése mellett kötelezte el magát a szentendrei Skanzen. Az Európai Unió Erasmus Plus programjának támogatásával négy külföldi Skanzenel és három egyetemmel közösen egy olyan mintaprogram létrehozásában vesz részt a Múzeum, amely kifejezetten demens betegeknek szól. A cél pedig az, hogy a speciális múzeumi program bekerüljön az egészségügyi ellátó rendszer információs rendszerébe, ahol a Skanzen programja olyan aktív helyszíneként jelenik meg, amely alkalmas arra, hogy a demens betegek életminőségén javítson. A programban résztvevő múzeumok, az angliai Beamish Museum, a dániai Den Gamle By, norvégiai Maihaugen múzeum, a svédországi Jamtli múzeum és a szentendrei Skanzen, Európa legjobb szabadtéri múzeumi közé tartoznak. Ezen intézmények vezetői arra szövetkeztek, hogy múzeumaik olyan közös programokat dolgozzanak ki, amelyekkel képesek a megújulásra, hozzájárulnak ahhoz, hogy a minél szélesebb látogatói rétegek részére biztosítsák a kulturális hozzáférést.

Egy 2013-ban lezárult Grundtvig program keretében az intézmények szakmai munkatársainak lehetőségük volt arra, hogy meglátogathassák, működés közben láthassák a múzeumokat. A látogatások alkalmával az önkéntes programok működését, a demens programokat és a múzeumok körül működő aktív közösségeket ismerhették meg a kollégák. A korábbi közös munka eredménye egy olyan, bármely termes vagy szabadtéri múzeumban használható önkéntes programok elindításához és fenntartásához szükséges kézikönyv, amelyet nemcsak a programban résztvevő, hanem bármely intézmény haszonnal forgathat az önkéntesek feladatainak hatékony szervezése, a csoport precíz adminisztrálása során.

A program másik hozadéka pedig a közös munka tovább folytatása, amelynek keretében az intézmények az önkéntes program kézikönyvéhez hasonló mintaprogramot, és a program hatékony működéséhez szükséges kézikönyvet dolgoznak ki.

Külföldi példák¹

A pályázatban résztvevő országok különböző programokkal, háttérrel, különböző tapasztalatokkal rendelkeznek a demens betegekkel való bánásmódban.

A norvég Maihaugen skanzen 2012-ben indította útjára a demensekkel foglalkozó programot, egy 1938-as időmetszet szerint berendezett városi házban. Az első látogatók a helyi idősök otthonából érkeztek. A vendégkör változó volt, de mindig pozitív visszajelzést kapott a múzeum a látogatóktól és az ápolóktól is. A látogatók legtöbbször korai stádiumban szenvedő demens betegek, akik alapvetően kétféle környezetből érkeztek: vagy idősotthonból, vagy a saját otthonukból. Ez a két környezet eltérő szükségleteket, és sokszor eltérő eredményeket is eredményez. A program sikeressége mellett vannak nehézségek is, pl. a csoportok szállítása, hiszen az épület domboldalon található, mozgásukban korlátozott betegeknek nehezen megközelíthető, azonban kicsit távol esik más kiállítási épületektől, biztosítva ezzel a foglalkozások nyugodt, kellemes légkörét.

1. kép: A norvégiai múzeum foglalkozásvezetője a felidézett korszaknak megfelelő ruhában

A Den Gamle By dán múzeum 2004-ben indította el a demens betegek számára szóló programot. Az indítást egy múzeumon belüli szemléletváltás előzte meg, a vezetésnek rá kellett jönnie arra, hogy egy múzeumnak más oldala is lehet a hagyományos szerepeken túl.

Az első csoportot olyan személyek alkották, akik 1940-1950 között házasodtak össze. A házasságkötés erős emlék volt számukra, jól emlékeztek rá, ezért a múzeum munkatársainak adódott a lehetőség, hogy a *Modern város* kiállításégszében található *Emlékezet házában* ala-

---

¹ Az alább ismertetett múzeumi példák egy kérdőíves felmérés alapján kerülnek bemutatásra.

kítsák ki a program helyszínét. 2007 óta tartanak itt foglalkozásokat. A kiállításegységet könnyű megközelíteni, a látogatókat akadálymentes környezet segíti (rampák, lift). Az *Emlékezet háza* helyszínén két bolt működik. A *Poul's Radio* nevű bolt mellett megtalálható itt egy kézimunkabolt, és egy 1950-es lakás is. A csoport betérhet a rádiókat árusító üzletbe, ahol zenét hallgathatnak vagy megnézhetik a kiállított eszközöket. A hímzéseket árusító boltban pedig a különböző varrástechnikákat vehetik szemügyre. Az 1950-ből származó lakás egy középosztálybeli dán család lakása. A házaspárnak egy 6-7 év körüli gyermeke van, és a második gyermekük érkezésére készülnek éppen. A hatéves gyermek még iskolában van, amikor a vendégek, azaz a csoport megérkezik. A lakás egy konyhából, nappaliból, ebédlőből, hálóból és fürdőszobából áll, berendezése hitelesen jeleníti meg az 1950-es éveket. Nemcsak a bútorok, hanem a könyvek, az ajándékok, a szappan és a kávé, még a WC-papír is ebből az időszakból való. Céljuk az volt, hogy minél több emléket idézzenek fel indirekt módon a tárgyakon keresztül. A kiállításegységben több téma köré rendeződhetnek a foglalkozások. Megtekinthetik egy kávéparti keretén belül az *Emlékezet háza* nevet viselő lakást. Ellátogathatnak egy kovácsműhelybe. Részt vehetnek egy iskolai napon, tevékenykedhetnek a kertben, vagy belecsöppenhetnek egy születésnap ünnepségbe is. Vannak az évkörhöz kötődő események, melyekre szintén lehet programot szervezni, ilyen a karácsony vagy a húsvét. Illetve kapcsolódhat program nagy történelmi eseményekhez, mint az 1940-45 közötti megszállás időszaka. Az *Emlékezet házában* napi két programot tudnak biztosítani egész évben. Ugyanaz a csoport visszatérhet később más témára, ugyanerre a helyszínre.

A látogatók úgy érkeznek meg a foglalkozás helyszínére, mintha vendégek lennének valakinél. Dániában kávéra vendéget fogadni hagyományosan ismert szituáció, és mindenki számára ismerős elemekből áll; a viselkedési etikett kötött, a látogató-vendég tehát pontosan tudja, hogy mire számíthat. A látogató a háziasszonnyal és testvérével találkozik, akik a kor-szaknak megfelelően vannak felöltözve, egyes szám első személyben vezetik a foglalkozást.

4. kép: A dániai példa

A foglalkozásvezetők még a csoport érkezése előtt felveszik a kapcsolatot az otthonnal, ahonnan a látogatók érkeztek, hogy minél többet tudjanak meg róluk, betegségükről. A két, és fél órás program Dánia 1950-es éveiről szól, alapja az improvizáció. A vezetők drámai és kérdéstechnikai képzést kaptak előtte. A csoport legfeljebb 10 fős lehet, ehhez két kísérő kötelező, ezen felül két fő a múzeum részéről van jelen. A foglalkozás vezetésére 8 fő áll rendelkezésre a múzeumban. Az erre képzett személyzet kivétel nélkül nőkből áll, akik rendelkeznek idősek ápolásában szerzett tapasztalattal (időotthon, kórház). Az idősek otthonának vezetése pedig azt dönti el, hogy kik vehetnek részt ilyen foglalkozásra, ez általában a betegek aktuális kedélyállapotától függ.

2014-ben már több mint 100 csoport vett részt a foglalkozáson. A foglalkozás hatása 3-4 hétig tart, ezalatt az idő alatt a betegek kedélyállapota javul, érzelmkitöréseik enyhülnek. A múzeum az aarhusi egyetem pszichológiai intézetével együttműködve megállapította, hogy a betegeknek a foglalkozások hatására több apró emlék jut eszükbe, nagyobb kedvvel vesznek részt társasági eseményeken, sokkal szociálisabbak, reflektálnak egymás történeteire, vagyis kapcsolatteremtő képességük erősödik. Ez utóbbi általában a demens betegeknél fokozatosan leépül.

Az angliai Beamish Museum demens betegek számára tervezett foglalkozásai általában két óra időtartamúak, illetve, ha a résztvevők ebédelni is szeretnének, két és fél órássá. A programokon legfeljebb 5 beteg és ugyanennyi ápoló vehet részt. A betegekről itt is előzetesen tájékoznak: a foglalkozás megrendelése során egy kérdőív segítségével felméri, hogy a beteg mit részesít előnyben, mit szeret kevésbé, van-e hobbi stb. A felkészülést megnehezíti, hogy a papíralapú kérdőíveket sokszor csak később, a foglalkozás megkezdésekor kapják vissza. A foglalkozásvezető a résztvevőket a saját tempójukban vezeti a helyszínre, ahol tea és keksz fogadja őket. Először be kell mutatkozniuk, majd egy hobbit, vagy zenészámot, becenevet kell elmondaniuk magukról. A teázás után megmutatják nekik a berendezett házat, ahol a tárgyakról felidézhetik gyerekkorukat, fiatal felnőttkorukat. Ez a programrész általában egy- másfél óra hosszú. Ezután olyan témát vezetnek elő a foglalkozásvezetők, amelyek a bemutatkozást követő spontán beszélgetésben felmerülnek. Ilyen téma lehet a sütés, melynél lehetőség van receptek megbeszélésére, sütésre, közben éneklésre. További variációként kézműveskedhetnek: karácsonyi, húsvéti dekorációt, vagy egyszerűen csak pl. levendulazsákot készíthetnek, mely utána hazavihető. Beszélgethetnek egy tárgy kapcsán történetekről, megbeszélhetik, hogy kié lehetett az a tárgy. A foglalkozás végeztével visszakísérik őket a buszhoz, közben megbeszélnek, hogy érezték magukat.

3. kép: Az angol példa

A konkrét hatásokról az idősoththonokba ismét kérdőívet küldenek a múzeum munkatársai. Az elemzést megnehezíti, hogy csak félig, vagy nem teljesen kitöltött kérdőíveket kapnak vissza. A múzeum rendelkezik ún. memóriadobozokkal, melyek egy-egy témához kötődően emlékezést elősegítő tárgyakat, újságcikkeket, képeket tartalmaznak, és a családtagok, otthonok részére kölcsönözhetőek.

4. kép: Egy memóriadoboz tartalma

A svéd Jamtli skanzen a program elindításának évében két csoportot fogadott, az ezt követő öt évben évente átlagosan 4 csoport vett részt a foglalkozásokon. A foglalkozási helyszínek két időmetszetet: az 1940-es és az 1975-ös éveket mutatják be. A program témáját a csoport határozza meg. Egy foglalkozás tervezésekor figyelembe veszik a résztvevők élettörténetét (születési hely, életmód, munkahelyek stb.), hogy a program olyan elemeket tartalmazzon, melyek a betegekben kellemes emlékeket idéznek fel. Ilyen emlék lehet a kenyérsütés, melynél nemcsak a látvány, hanem az illatok, az ízek is fontos szerepet játszanak. A foglalkozási helyszínek kialakításánál minden olyan tárgyat elhelyezzenek, amik az adott időszakban használatban lehettek. Ezek a tárgyak illeszkednek mindig a tárgyalt témához: pl. az ács kunyhójának megtekintésekor fűrészselnek, lekérgezik a fát. A tárgyakat eredeti környezetükben használják. A foglalkozás kezdetén az 1940-es évek házában, a kis konyhában mutatkoznak be egymásnak a résztvevők. Ez a találkozás általában kávézás; a foglalkozás vezetői segítséget kérnek a betegektől a sütésben, vagy a kávé elkészítésében. A kávé eredeti tűzhelyen főzik, a sütemény is ilyenben sül, a szobát elárasztja az illat, közben fényképeket nézegetnek közösen arról, hogy hol lehetett fontos a kávé. A képek általában a résztvevők lakóhelyéről származnak. Ilyenkor a résztvevők már a nappaliban ülnek, összetolt asztalok körül. Ha a beszélgetés nagyon vidám, akkor énekelni is szoktak. A foglalkozás végén a résztvevők megkapják a „hét levelét”, amin fotók vannak a találkozóról, valamint kapnak egy olyan tárgyi emléket, ami a foglalkozás alatt készült, ez lehet sütemény is, ami emlékezteti őket a következő találkozásra. A foglalkozások nem kötött forgatókönyv szerint zajlanak, hanem mindig a résztvevők érdeklődése, kíváncsisága vezet. Ha a szekrényben lévő fehérműre kíváncsiak, akkor abból indul ki a beszélgetés.

A foglalkozások résztvevői vagy idősoththonok lakói vagy otthon élők, jelentkezhetnek csoportosan vagy egyénileg is. A foglalkozásokon jelen kell lennie vagy az otthon egy munkatársának, vagy egy családtagnak is. (Egy negatív tapasztalatból kiindulva, mikor két férfi agresszíven reagált egymásra, ez a jelenlét kötelező.) A foglalkozáson 4-7 fő vehet részt, és egy-két

ápoló kísérő. A foglalkozásvezetőket nem képezték ki külön erre a feladatra. Önkénteseket nem alkalmaznak foglalkozásvezetőnek, kivéve nyílt napokon.

A program bemutatása: AHA-program²

A bemutatott programokból látszik a közös cél, azonban az is, hogy a résztvevő országok eltérő módon dolgoznak, eltérő tapasztalatokkal rendelkeznek. Ezeket az elképzeléseket, tapasztalatokat fogja össze a közösen beadott pályázat, mely a fent leírt címet viseli, utalva az együttműködő felek azon szándékára, hogy a programmal kapcsolatba kerülők egy úgynevezett aha-élményben részesüljenek, vagyis rácsodálkozzanak arra, hogy a múzeumok a széles látogatói rétegek által ismert kiállítás bemutatási feladatokon túl milyen szerepet vállalhatnak a demens betegek részére szóló programok jelenleg nagyon is szűk palettáján.

Számos kutatás igazolja, hogy az agyi megbetegedésekkel kapcsolatos betegségek kezelésében, az állapot lehetőség szerint minél lassabb romlásának fenntartásában a zene és a tánc nagyon jó hatással volt a vizsgált betegekre.³ A demens betegek részére szervezett, kulturális örökséget felhasználó programok hatásainak vizsgálatára azonban még kevés kutatás irányult, annak ellenére, hogy tudható, a demens betegek emlékeinek legnagyobb része a fiatal felnőtt korukból származik. Az ezen időszakkal kapcsolatos emlékek a legnagyobb részben a múzeumokban találhatóak meg. A programban résztvevő intézmények ezért azzal a céllal láttak neki saját demens programjaik vizsgálatának, a szentendrei Skanzen pedig a program kifejlesztésnek, hogy egy bármely intézmény által használható, kipróbált és tudományos módszerekkel vizsgált program részletes forgatókönyvét készítsék el. Emellett cél, hogy ne csak a szociális otthonokban élő betegekhez jusson el a program, hanem az otthonukban, a családjaikkal élő betegekhez is. Továbbá cél, hogy az otthonokban dolgozó ápolók, és a betegeket az otthonukban ápoló hozzátartozók a kulturális örökség elemeinek felhasználásával kidolgozott programforgatókönyveket kapjanak, ezzel is segítve a betegek mindennapjainak javítását, színessé tételét. A program tudományos vizsgálatának feladatát pedig a svédországi Linneuniversitetet, az angliai Newcastle-i egyetem, valamint az Aarhusi egyetem munkatársai végzik.

A múzeumok feladata tehát egy olyan program kidolgozása, amely jól használható és precízen kidolgozott, az egyetemek pedig a programok vizsgálata során arra kell választ adjanak, hogy a kidolgozott program milyen hatással bírt a vizsgált betegek jóllétét illetően.

A múzeumi program során a betegek kísérőik segítségével keresik fel a múzeumokat, ahol egy kellemes délelőttöt töltenek el, szinte vendégségben: tea, kávé vagy sütemény mellett a múzeum enteriőreiben minden alkalommal valamilyen közös tevékenységet végezve. A múzeumi kirándulás lényege, hogy a múzeumi enteriőrök bútoraival, miliójével azt az alapvetően kellemes kort elevenítsük fel, amely a betegek legaktívabb életszakasza volt, hiszen, ahogy fentebb is említettük, ez az az időszak, amelyre a legjobban emlékeznek. Ahhoz, hogy a programok összehasonlíthatóak legyenek, fontos, hogy a résztvevők enyhe fokú demenciában szenvedjenek, valamint szükség volt egy, az egyetemek iránymutatási szerint dokumentálható közös programmenet kidolgozására. Kérdőíveket töltenek ki a betegek ápolói és hozzátartozói, amelyekben a program előtt és után arról nyilatkoznak, hogy milyen hatása volt a programnak a betegek állapotára; a programban résztvevő betegeket pedig a program előtt és után arról

---

² A program pontos címe: Active Ageing & Heritage in Adult Learning.

³ Az eredmény bővebben olvasható: Kollár János: Zeneterápia az Alzheimer-kóros betegek kezelésében *Ponticulus Hungaricus* X. évfolyam 4. szám (2006. április)

kérdezzük, hogy tudják-e, hova mennek, mentek kirándulni, illetve arról, hogy a múzeumi program során hogy érezték magukat.

Az összegyűjtött – 100-150 résztvevő bevonásával keletkezett – kérdőívek adatait az egyetemek elemzik, majd egy nemzetközi tanulmányban teszik közzé.

A szentendrei Skanzenben tervezett program ismertetése

A program tehát a fent ismertetett foglalkozások módszereit, tapasztalatait felhasználva az öt résztvevő intézményben közös vázra épül. A résztvevő országok közül egyedül Magyarországon nem indult még hasonló program, így a kutatásban mint kontrollcsoport is szerepelünk. A program sikeres elkezdéséhez számos előkészületre van szükség, kiemelt jelentőséggel bír a résztvevő kollégák tájékoztatása, ismereteinek bővítése, így belső képzéseket szerveztünk, ahol a demencia fogalmával, a demens betegekkel való bánásmóddal, foglalkozástípusokkal, külföldi példákkal ismerkedtünk. Szakmai kapcsolatot alakítottunk ki a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Karának Ápolástan tanszékével, valamint az Olajág Otthonnal.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban megvalósítandó program helyszínének kiválasztásakor fontos kérdéseket vetett fel, hogy egy épületben zajlódjanak-e a programok, és ezen épület legyen akadálymentesített, és teljes mértékig demonstrációs tárgyakkal berendezett, vagy használjuk a jól megközelíthető, mosdók közelében lévő kiállításokat kulisszaként. A döntés végül a második pontra esett, a téma és a környezeti feltételek és adottságok határozzák meg a foglalkozási helyszínt.

A foglalkozások témája az öt országban egységesen a különleges nap. A témaválasztást indokolja, hogy a különleges nap témája, ami lehet egy vasárnap, az ünnepi készülődés egy napja vagy egy kellemes kirándulás is, elég tág ahhoz, hogy ország és a résztvevő múzeumok kiállításaihoz igazodó, kellemes emlékeket felidéző program jöjjön létre. A szentendrei program első foglalkozásainak az adventi készülődés adja majd a keretet. A foglalkozásokon a 4-6 résztvevő mellett két foglalkozásvezető, egy önkéntes, valamint a kísérő intézmény dolgozói vesznek majd részt. Nagyon fontos, hogy a foglalkozás egy jó hangulatú, kötelezettségektől mentes együttlét legyen, így a látogatók vendégségbe érkeznek a Múzeumba. A demens betegek folyamatos hidratálására is figyelniünk kell, így a program során közös tea, kávé, szörp mellett zajlik a beszélgetés. Az emlékek felidézése pedig a kulturális örökségünk felhasználásával történik. A program alapját a folklórszövegek, slágerek mellett elsősorban a témához szorosan kötődő tárgyak adják. Az emlékezést segíti az is, hogy a foglalkozásvezetők az érkező betegek fiatalkorának (ötvenes, hatvanas évek) jellemző viseletében végzik a munkájukat.

A foglalkozások mellett a program célja nemcsak a demenseknek szóló speciális program kialakítása, hanem a demensekkel élő vagy együtt dolgozó családtagok, intézmények részére olyan hazavihető tudás, módszertan kialakítása, ahol a kulturális örökséget mint az emlékezés eszköztétét használják fel. Célunk az angol példához hasonló kölcsönözhető memóriadobozok létrehozása is.

Látható tehát, hogy a 21. század múzeumának kiemelt feladata kell legyen, hogy a múzeumok hármas funkcióján túl – gyűjtés, megőrzés, közzététel – a társadalmi felelősségvállaláshoz is csatlakozzanak. Ennek egyik, a korábbi programokhoz – pl.: hátrányos helyzetű vagy fogyatékkal élők múzeumi tanulásának segítése – illeszkedő részei lehetnek a demens betegeknek szóló múzeumi programok.

Felhasznált irodalom

Kollár János (2006): Zeneterápia az Alzheimer-kóros betegek kezelésében In: *Ponticulus Hungaricus* X. évfolyam/ 4. szám

NOVÁK EDITH

Szín- Forma –Tér avagy a lélek útja a művészetben

Absztrakt: A Képtárban kiállított alkotásokon keresztül a látogatók megismerkednek a különböző művészeti technikákkal, megélik az alkotás örömét, folyamatát. A foglalkozásokon a felnőtteknek és gyerekeknek együtt alkotnak és így, egyéni fejlődést, közösség- illetve kapcsolatépítő folyamatokat, változásokat, élnek meg együtt. Az itt tapasztalható változások az élet teljes körére kiterjedően hatnak. A művészet és művészetterápia elemeivel dolgoznak, egy-egy alkalommal. A foglalkozások egymásra épülnek. Ily módon tud a képtárhatással lenni, és változásokat előidézni a felnőttek, a család életében. Ezen folyamatokat szeretném bemutatni a művészet segítségével, a művészet-terápia módszerein keresztül.

Kulcsszavak: művészetterápia, szín, forma, játék, művészet.

2014 szeptemberétől indult foglalkozás sorozat a Szín-Forma-Játék címmel Székesfehérváron a Városi Képtár –Deák Gyűjteményében.

Deák Dénes gyűjteménye jelentős helyet foglal el a magyarországi XX. századi művészetet bemutató kollektívák között, a modern magyar festészet legfontosabb irányzatait a századelőtől a 60-as évekig szinte teljességében mutatja be, Szellemisége leginkább a pécsi Modern Magyar Képtáréval rokon. Itt található: *Mednyánszky László, Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos, a Nyolcak az Európai Iskola* művészeinek alkotásai A festészeti és grafikai tárlatot önálló szobrászati, kispasztikai és éremkiállítás egészíti ki. A gyűjtemény sajátossága, hogy rendkívül gazdag csendéletekben és portrékban.

A kiállítási teret három belvárosi műemlék jellegű épület összenyitásával alakították ki. Magában foglal egy a XVIII. század második feléből származó, freskóval díszített termet is, mely minden bizonnyal a gr. Eszterházy Ferenc, Fejér megye főispánja és leszármazottai által a XVII. század végétől, XIX. század elejéig birtokolt belvárosi palota szobája volt.

Az itt zajlott foglalkozások célkitűzése, melyeken a felnőtteknek és gyerekeknek együtt alkotnak, a Kultúra, a Természet és az Én integrációja, a művészetterápiás módszerekkel történő alkotás segítségével. Egy térben, olykor egy közös alkotáson, dolgoztak felnőttek, gyermekek. A hangsúly a szülők, a felnőttek tanulási és felismerési folyamataira fókuszálódott. Hiszen mintaként ők szolgálnak a gyerekek kulturális és érzelmi fejlődésében.

A foglalkozások az évkör elemeinek szimbólumaira épültek elősegítve a természet rendjére való ráhangolódást. Ez által érzük el a személyiség fejlődését, a harmónia és egység megtalálását, az itt és most megélését. Az évkörre való a ráhangolódás a természet körforgására fordított figyelem folyamatos változásokat eredményez a személyiségben. Az évkör változásai egy ritmus mentén zajlanak, ez a ritmus minden élőlényénél azonos. A változás, az elengedés és a megtartás, egyforma az emberi pszichében és a természet körforgásában is. Minden évszakkak, intrapszichés üzenete van, melyek az évkörrel való kapcsolódáson az alkotásokon keresztül érthetővé válnak számunkra.

A foglalkozás sorozat az ősz témakörét ölelte föl.(- termés – mag szimbóluma) Az ősz = lelkieken elindulás befelé.

Az alkotások emocionális alapokon nyugszanak. Az arányok, az elrendezés, a színek használata, szorongásokat, vágyakat, agressziót, szeretetet fejezhetnek ki. A rajzok nem tartalmaznak felesleges elemeket, sem a tartalom, sem a szín szempontjából. A rajz eszköz, hogy a lélek a tartalmát közölje. Az egyén mindazokat a dolgokat, érzéseket kifejezheti a rajz által, melyeket a mindennapi történetekben megél. Így erősítheti meg önmagában a belső békét és harmóniát. Ebben a folyamatban a velünk született archetípusok vannak segítségünkre.

Az alkotói folyamat során keletkezett képek szimbolikus jelentéseket hordoznak melyek fontos szerepet játszanak a személyiségfejlődésben. A folyamat során megjelenő szimbólumok értelmezése feladata a művészetterápiának. A szimbólumok segítik elő komplexusok megjelenítését, melyek tulajdonképpen érzelmileg telített szimbólumok, amik gyógyító erővel rendelkeznek. Gyógyító erejük abban rejlik, hogy a megjelenő szimbólumok segítik a tudatosodást-

Termés-mag szimbolikája

Mag: a csírárt és tápanyagot rejtő szaporítószerv, ezért az élet és halál jelképe; jelenti mind a föld alatti, mind a föld feletti életet. Termékenységi jelentésköre gazdag. A mag beérése a termésnek vagy magának a növénynek a pusztulását, egyben újjáéledését is hozza, az újjászületés szimbólumaként a különböző kultúrák istenségeinek attribútuma is.

A képtárban kiállított alkotások bemutatásán keresztül a látogatók megismerkednek az alkotókkal, korszakokkal és a kapcsolódó különböző szimbólum rendszerekkel. Ezt követően különböző művészeti technikákkal – festés, rajzolás, agyagozás, montázs – kerül sor az alkotásra.

Az alkotói folyamathoz társuló célok:

- spontán kreativitás megszólítása, kibontakozása, alkotói folyamat megélése,
- belső feszültségek az alkotói folyamatban tudjanak kifejezésre és megélésre kerülni,
- önmagukhoz és a világhoz való viszonyuk megélése,
- itt és most történéseinek megélése.

Ezen alkalmak nem a feladatok végrehajtásáról szólnak, hanem a képtárban található alkotások megismeréséről, megértéséről, az élményközpontúságról. Az Én, a Természet és a Kultúra integrációja, egyúttal a belső (tudattalan) és külső (tudatos) világ kölcsönhatásainak megélése a művészet erejével. Ezen alkalmak lehetőséget adnak a kötődések, társas kapcsolatok, élményen keresztüli újraalkotására, újra értelmezésére.

A katarzis élmény előidézése a képzőművészet és a pszichológia eszközeivel, a komplexusok oldására, traumák feldolgozására szolgál. Mindebben ott rejlik a lehetőség a korrekcióra, regresszióra, rekreációra. Az alkotás alatt és az azt követő beszélgetésben a folyamatmegélés kezd megváltozni, és tudatosításra kerül. Az elkészült alkotásokat a jelenlévők asszociációik mentén egy közös beszélgetésben folytatják. Egy-egy adott művészeti eszköz más és más területet érint és aktivizál az alkotóban. A művésziség kedvezően befolyásolja az ember viszonyát az élethez, valamint az ember közösséghez való viszonyát, továbbá segít megelőzni a betegségfolyamokat. Ezt hatást támasztják alá a felnőtt résztvevők visszajelzései.

Egy a fiát egyedül nevelő édesanya visszajelzése: *„Rendkívül kellemes volt a környezet. Váratlan meglepetésként ért, hogy csak úgy követték egymást az alkotások amelyek tényként tükrözik a belső valóságot. A kisfiammal kapcsolatban hasznos volt számomra, hogy felismerem: túl nagy hatással van rá a közelségem s emiatt az elvárás kényszer miatt nem tud eléggé felszabadultan alkotni. Azóta próbálok elvárás mentes környezetet biztosítani számára, meg-*

adva a lehetőséget az önmegvalósításra. Rendkívül hasznosnak és fontosnak életem meg a foglakozást: fejleszti a szülő gyermek közti kapcsolatot és segít a személyiség egészséges fejlődésében.”

Egy négy gyermekes édesanya szavai: „*A Képtárnál jobb környezetet keresve sem lehetne találni, arra, hogy az ember kicsit szárnyalni engedje lelkét. És láss csodát: ezen a foglakozáson nem voltak előre elkészített formák, amiket le kellett másolnunk ...hanem csukott szemmel hallgattunk egy történetet, mely alatt agyag formálódott a kezeinkben. Mindenkinek érzése szerint. Érezhettem, ahogy felmelegszik, megpuhul és formálódik. Érdekes, nekem mindig ugyanaz a forma kerekedett ki, akárhogy próbáltam mást gyúrni. A gyerekeim eleinte még hangoskodva, nevetgélve formáztak, de szépen elcsendesedtek és ahogy egyre jobban belemerültek, képesek voltak ők is csukott szemel formálni, amit agyacsukájuk, érzéseik diktált. Közben folyamatosan lágy zene szólt. Ismétlem: amit alkottunk és alkossunk. Ez a szó elég ahhoz, hogy senkinek nem lehetett rossz érzése, hogy a másik mennyivel szebb fűzfánfűtyűlőt csinált. A gyerekeim jobban rajzolnak nálam, mégis bátran álltam neki, hisz senki nem várt tőlem semmi mást, csak hogy azt színezzem rajzoljam, vonalazzam, amit érzek, azokkal a színekkel, amit épp a lelkem diktál. És az alkotás közben még mindig szólt a halk zene.”*

Elvált három gyerekes anyuka gondolatai: „*Egyszer egy kis múzeumi programot találtunk. Azóta visszajárunk. Először csak az adott jó érzést, hogy tudtam a gyerekeim jó kezekben vannak; láthatóan olyan múzeumpedagógussal aki feloldozást adhat nekik a mindennapok stresszéből, vezetve őket önmaguk felé; de az-az élmény is sokat ad, hogy bármerre is pillantunk közben mások értékes pillanatai lógnak a falakon. És igen, aztán a gyerekek mellett ugyanezekben részt venni, önmagunkról tanulni csendesen megfigyelve színeket, érzéseket. Az egyszerű kis kézműves foglalkozás amire számítottam „kicsit” több lett. Köszönjük”*

Az ember maga egy csoda, egy olyan csoda, amely mindig képes megújulni és megélni, újra felfedezni és adni a szeretetet. A művészet is egy olyan nyelven beszél mely érthetővé válhat mindenki számára, és amely mindenki ott van. Megélni és részese lenni a változásnak, mint ahogy a rügy kipattan, alázattal és tisztelettel figyelni a csoda létrejöttét. Megtanulni észrevenni az itt és most történéseit. A művészet, és a művészetterápia hídként ível át a lélek és a mély szakadékok között. Ily módon tud a képtár hatással lenni, és változásokat előidézni a felnőttek, a család életében.

Felhasznált irodalom

- Antalfai Márta (2007): Gyógyítás és személyiségfejlesztés vizuális művészet-pszichoterápiával. A módszer ismertetése. *Psychiatria Hungarica* XXII. évf. 4. sz. 276-299.
- Antalfai Márta (2007): Személyiség és archetípusok Jung analitikus pszichológiájában. In: Gyöngyösiné Kiss Enikő.- Oláh Attila (szerk.): *Vázlatok a személyiségről*. Ú.M.K. Budapest, 166-190.
- Antalfai Márta (2011): *A női lélek útja mondákban és mesékben*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest.
- Arnheim, Rudolf (1979): *A vizuális élmény*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Berger René (1973): *A festészet felfedezése I*. Gondolat, Budapest.
- Bettelheim, Bruno (1985): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Cole, Alison (1994): *A szín*. Park Kiadó, Budapest.
- Farkas Vera (2009): *Gyógyító alkotás. Képzőművészet-terápia mindenkinek*. Geobook Hungary Kiadó, Szentendre.
- Fontana, David (1995): *A szimbólumok titkos világa*. Tericum, Budapest.
- Itten, Johannes (1978): *A színek művészete*. Corvina, Budapest.
- Jacobi, Jolande (2009): *C. G. Jung pszichológiája*. Animus Kiadó, Budapest.

- Jankovics Marcel-Hoppál Mihály-Nagy András-Szemedám György (1996): *Jelképtár*. Helikon Kiadó, Gyula.
- Jung, Carl Gustav (1997): *Gondolatok a természetről*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Kast, Verena (2006): *A személyiség születése*. Park Kiadó, Budapest.
- Kast, Verena (2012): *Krízis és remény. Cselekvés változások idején*. Animula Kiadó, Budapest
- Mérei Ferenc- V. Binét Ágnes (1978): *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Pál József- Újvári Edit (2001): *Szimbólumtár*. Balassi Kiadó Budapest.
- Steiner, Rudolf (2010): *Az év körforgása, mint a Föld lélegzésének folyamata, és a négy nagy ünnepi időszak*. Genius Kiadó, Budapest.
- Steiner, Rudolf (2003): *A színek lényegéről. Egy szintan vázlata*. ZH Kiadó, Budapest.

RUFF FERENC

Az Atomenergetikai Múzeum antropagógiai programjainak bemutatása

Absztrakt: Az Atomenergetikai Múzeum, mint országos gyűjtőkörrel rendelkező intézmény, a kulturális műszaki örökség védelmével, őrzésével megbízott szervezet, a pedagógiai, oktatási, nevelési tevékenység lehetőségeit, feltételeit biztosítja. A látogatóink számára az intézetrendszeren kívüli ismeretszerzés, ismeretközlés sajátos módját prezentáljuk az Atomenergetikai Múzeumban megvalósuló antropagógiai programunkban. Közvetlen célja a múzeumi gyűjtemény és az atomenergetika békés felhasználásának sokoldalú és élményszerű megismertetése. E kérdéscsoport köré épített programunkat kívánom bemutatni. **Kulcsszavak:** Atomenergetikai Múzeum, múzeumpedagógia, antropagógiai programok

Engedje meg a Kedves Olvasó, hogy a múzeumok világában még újszülött korúnak számító Atomenergetikai Múzeumról egy pár bemutató sort írjak.

Az Atomenergetikai Múzeum 2012. március 7-én nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. A gyűjtemény több évtizedes múltra tekint vissza. 1992-ben született vezérigazgatói döntés arról, hogy gyűjteni kell az atomerőmű építésével és üzemeltetésével kapcsolatos dokumentumokat, ipartörténeti tárgyakat. A volt Országos Műszaki Múzeum szakemberei jelezték, hogy az atomenergetika magyarországi elterjedésének és hasznosításának tárgyi emlékeit egyetlen hazai múzeum sem gyűjti, ezért az üzemtörténeti gyűjteményt múzeumi rangra kell fejleszteni. A múzeumi működési engedélyt végül 1999-ben kaptuk meg, majd 2002-ben sikerült megfelelő helyiséget találni a gyűjteménynek. 2010-től országos szakmúzeumként működünk.

Az Atomenergetikai Múzeum 2000 négyzetméteres kiállítóterében a látogatók testközelből is megismerkedhetnek számos, az atomerőműben – primer és a szekunder körben – rendszerezett berendezéssel, például kipróbálhatják, hogyan működik a sugárkapu, a dózismérő vagy a reaktor tömörségét biztosító csavarhúzógépek.

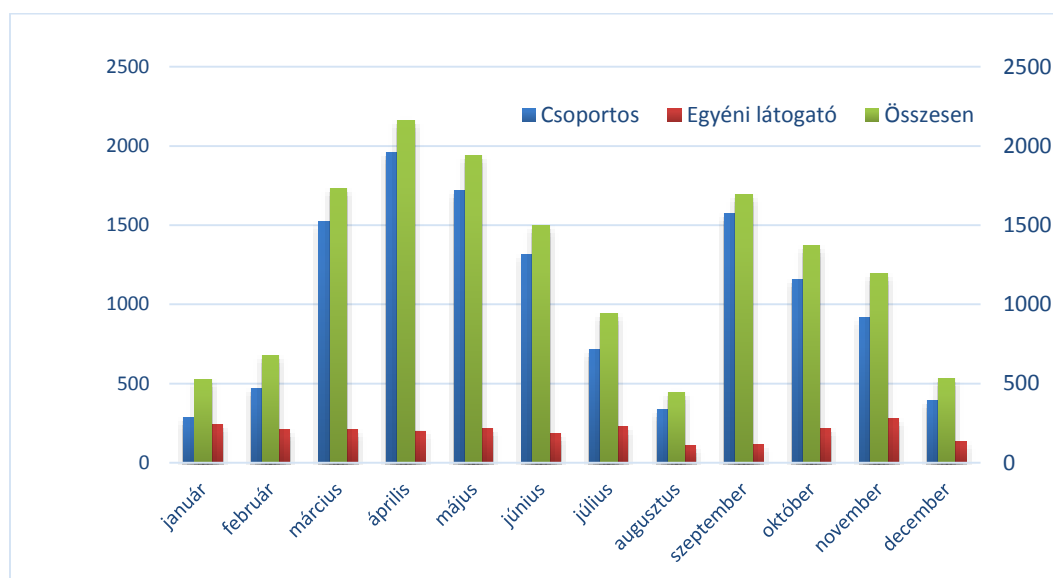
A kiállítóteret négy tematikus egységre tagolódik. A baloldalon két vitrinsor segítségével mutatjuk be az erőmű nagyberuházás történetéhez kapcsolódó tárgyakat, képeket, kordokumentumokon túl az ajándék- és reklámtárgyakat, díjakat és kitüntetések. A második vitrinsorban az erőmű területén használt műszerek szakáganként csoportosítva kerülnek bemutatásra. A jobb oldali részben tematikusan elválasztva található a primer és a szekunderkörü nagyberendezések. Külön teremben tekinthetők meg a szolgáltató eszközök, illetve az a cocom-listás szimulációs számítógép, amely az 1985-ös évtől működött, és a blokkokat üzemeltető személyzet képzésére szolgált. A galérián a múzeum országos gyűjtőköréhez tartozó hat intézmény relikviáit állítottuk ki (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Nukleáris Technikai Intézete, Debreceni Tudományegyetem Fizikai Intézete, Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézete, Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutatóintézet Atomenergia-kutató Intézet, GAMMA Műszaki Zrt., Radioaktív Hulladékokat Kezelő Közhasznú Nonprofit Kft.) A galérián kapnak helyet az időszakos kiállítások is 2014 áprilisától.

Jelenlegi időszaki kiállításról

Az MVM Paksi Atomerőmű Atomenergetikai Múzeuma több hónapos előkészület után „A kibernetika hőskora – avagy volt élet a PC előtt” címmel kínál időszaki tárlatot a múzeum galériáján.

A kibernetika az élő szervezetekben, gépekben zajló hírközlés, irányítás és információfeldolgozás általános, összefoglaló tudománya. A kiállítás anyaga gazdagon illusztrált, számos, a kibernetika területén maradandót alkotó tudós és feltaláló munkásságát mutatja be. A tárlat olyan tárgyakat is magába foglal, amelyek korábban nem voltak láthatóak – része például számos különleges számolóeszköz, az első magyar elektronikus számítógép néhány részegysége és a budapesti Piarista Gimnáziumban készített kibernetikai építőkészlet Tücsök nevű prototípusa is. A tárlat témájánál fogva elsősorban a fiatal felnőtteket célozza meg, de érdekes lehet mindazoknak, akik érdeklődnek az informatika kezdeti szárnypróbálgatásai iránt.

A múzeumunk mint Európa egyetlen, az atomenergetika tárgyi emlékeit bemutató intézménye, a nemzetközi és a magyar érdeklődés fókuszában áll. Ennek az érdeklődésnek köszönhetjük a grafikonon látható látogatói létszámot.

Csoportos látogatók száma 12359 fő, egyéni látogatók 2344 fő, összesen 14703 fő.

Az antropológiai programjaink bemutatása

A múzeumi feladatokban tapasztalható változás, fejlődés napjainkban komoly kihívást jelentenek a kultúráközvetítéssel foglalkozó szakembereknek. A múzeumi közművelődés, a múzeumi kultúráközvetítés, ezen belül a múzeumpedagógia fontos szerepet tölt be múzeumunk mindennapjaiban. A múzeumunkban folyó közművelődést magába foglaló múzeumpedagógiai rendszer nem más, mint tudásfejlesztő, tanulást segítő, személyiségformáló eszköz. Az Atomenergetikai Múzeum pedagógiai programja az intézmény keretei között hatékonyabbá teszi a tanuló egyének, a diákközösségek számára „az élet teljes körére kiterjedő” tanulási, öntanulási, képzési, önképzési, személyiségfejlesztési tevékenységeket. A múzeumok jelentős részénél a múzeumpedagógia és különösen a múzeumi felnőttoktatás periférikus szerepet tölt be az intézmények mindennapi gyakorlatában. Múzeumunk kulturális, műszaki örökség védelmével, őrzésével megbízott szervezet, fontosnak tartjuk a pedagógiai, oktatási, nevelési tevékenység

lehetőségeinek, feltételeinek biztosítását is. Minden programunknál igen nagy hangsúlyt fektetünk az interaktivitásra.

2012-ben első lépésként a felülről jött megerősítés kapcsán elkezdtük felépíteni az Atomenergetikai Múzeum tematikájához szorosan kapcsolódó múzeumpedagógiai programunkat. Országos gyűjtőkörű műszaki szakmúzeum lévén eléggé behatárolt volt a programunk tematikája. Természetesen kézenfekvő volt, hogy a természettudományokat, ezen belül is a fizikát részesítsük előnyben.

A célcsoport életkori meghatározásánál az emberi neveléstudomány (antropológiai) kategóriáit vettük alapul, úgymint pedagógia, andragógia és gerontológia. Célcsoportjaink: óvodás csoportok; általános iskolás csoportok; középiskolás csoportok; egyetemi csoportok; szakmai szervezetek; civil szervezetek; népfőiskolák; nyugdíjasklubok

Múzeumpedagógiai programok

Ovisok a múzeumban „Rajzold le, színezd újra”

A „Nem lehet elég korán kezdeni a múzeumba járást...” gondolatával továbbra is szeretnénk népszerűsíteni a helyi és a környező 13 település óvodásai körében az Atomenergetikai Múzeumot. A játékos ismeretterjesztő múzeumi programunkat a nagycsoportos korú óvodás gyermekek részére állítottuk össze. A foglalkozás elsődleges célja, hogy életkoruknak megfelelően játszva ismerjék meg a kicsik a közvetlen környezetükben működő atomerőművet és annak tőszomszédságában élő flórát és faunát. Másrészt betekintést nyerhetnek az Atomenergetikai Múzeum életébe, megismerhetik annak feladatait.

A másfél órás, interaktív program négy részből áll. Az első programrész a már említett az erőmű közvetlen környezetében élő állat és növényvilág bemutatása Vincze Bálint természetfotós kollégánk közreműködésével. A művészi fotók megtekintése mellett a gyerekek fontos ismereteket szerezhetnek a bemutatott állatok életéről szokásiról, viselkedéséről. A gyerekek megismerkedhetnek a Paksi Tájvédelmi Körzet védett állatával, az ürgével, a művész által írt és fotóival illusztrált mesekönyv bemutatásán keresztül. A program második felében az erőművet ábrázoló óriás puzzle kirakásával foglalatostkodnak a gyerekek. Nagyméretű memóriakártyák és korabeli fotók segítik a könnyed ismeretterjesztő beszélgetést, ahol a téma az erőmű építése, környezete és működése. Beszélgetés közben az építkezéssel kapcsolatos műtárgyakat is (belépők, zászló, védősisakok) kézbe vehetnek a gyerekek, ezzel is testközelbe hozva az erőművet és a múzeumot. A programunk utolsó előtti részében kézműves foglalkozáson vesznek részt a gyerekek. A hallottak alapján, dekorgumi, filcek és ragasztó segítségével a „Hogyan jut el az áram a háztartásokba” folyamatábrát készítjük el. Végezetül a sok ülős foglalkozást követően a múzeum felfedezésére invitáljuk a gyerekeket, ahol tárgykereső játék segítségével bebarangolhatják, felfedezhetik és ki is próbálhatják a kiállított interaktív alakított műtárgyakat, nagyberendezéseket. E program kapcsán fontos célként jelöltük meg azt, hogy az iskolások mellett az óvodások körében is hagyománnyá váljon a múzeumban való járás.

Rendhagyó fizikaóra: „A fizika nagyszerű, mert egyszerű”

A múzeumpedagógiai első programunknak „A fizika nagyszerű, mert egyszerű” címet adtuk. E mondat Teller Edétől származik. A foglalkozáson résztvevő diákok –a NAT-ban meghatározott tematika alapján – a 7. osztály két félévét és a 8. osztály első félévét felölelő tananyag fizikai kísérletsorozatait láthatják. Az általános iskolások részére prezentált kísérletsorozathoz hasonlóan a középiskolások számára is a tananyaghoz kapcsolódó programot állítottunk össze.

A középiskolásoknak összeállított fizikaórát címe „*Múltunk energiái – jövőnk energiája*”. A nem mindennapi fizikaóránkkal az őskortól napjainkig nyomon követhetik a diákok az emberiség által használt energiaforrásokat, azok előállítását.

A fizika tantárgyhoz kapcsolható programjaink az általános és középiskolások számára közvetítenek játékosan, könnyen megszerezhető tudást az atomerőműről és az atomenergia békés felhasználásáról. A múzeumban megrendezésre kerülő programon résztvevő diákok testközelből, játékos formában ismerkedhetnek meg a termonukleáris villamos energiatermeléssel.

Múzeumi Nyári tábor

A Társadalmi Ellenőrző Információs és Területfejlesztési Társasulás (TEITT) tizenhárom településének a 7. és 8. osztályos tanulóit térítésmentes, bentlakásos, egyhetes táborba invitáljuk. Az általános iskolák osztályonként három diákot delegálhatnak jutalomtáborba. Feltételeink szerint a delegált gyermekeknek jeleskedni kell valamelyik természettudományi tárgyban. A tábor ideje alatt vendégül látott 30 gyermeket két csoportra, protonra és neutronra osztjuk. Az egész hetes verseny zsetonok megszerzéséért folyik. A délelőtti játékos foglalkozások – az atomenergia témakörét középpontba helyező – feladatok megoldásával telik. A délutáni programok folyamán a diákok Paks nevezetességeivel, a Paksi Képtárral, a Paksi Városi Múzeum állandó és aktuális időszak kiállításával, a „Makovecz templommal” és a Dunakömlödi Lussoniummal (késő római erőd, – katonai település) ismerkedhetnek meg. Természetesen a nyárelő időszakában az időjárástól függően strandolásra is sort kerítünk. Ellátogatunk az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. balatonfüredi üdülőjébe is, ahonnan vitorlással, illetve biciklivel felkeressük a Tihanyi Bencés Apátságot. Az altemplomban egy szál virágot helyezünk el I. András sírjánál. Bónusz pontért a diákok szívesen böngészik az legrégebbi latin nyelvű alapítólevélen fellelhető magyar szavakat „FEHERUUARU REA MENEH HODU UTU REA”. A táborzárás eredményhirdetéssel és tortázással zárul.

Szakmaismereti platform „Megcsináltam” projekt

A hamarosan meginduló, *Szakmaismereti platform* című programunkat az órarendbe vett pályorientáció tantárgy keretében ajánljuk az általános iskolák 7. és 8. osztályos tanulóinak. Az atomerőmű bővítése kapcsán a Lévai-projekt (az új atomerőművi blokkokhoz kapcsolódó elemző, tervező, döntés-előkészítő és engedélyeztetési munka) által meghatározott, az erőmű bázisiskolájában – az Energetikai Szakközépiskola és Kollégiumban – oktató hiányszakmák bemutatására törekszünk. A bemutatott szakmák a következők: vegyész, gépi forgácsoló, gépész, elektronikai műszerész, villanyszerelő. Minden egyes szakma bemutatásához egy két négyzetméteres asztal, illetve egy műszerész esztergapad áll a fiatalok rendelkezésére. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a szakmák iránt érdeklődő fiatalok „testközelből” tapasztalhassák meg, hogy milyen élmény összeállítani egy kis áramkört, illetve esztergapadon kifűrni egy bevásárlókocsihoz használatos érmét. Természetesen a diákok az általuk gyártott elektronikát, érmét, produktumot hazavihetik.

Játékos vetélkedő középiskolások részére „Rejtély a Múzeumban”

Az Atomenergetikai Múzeum a látogató diákcsoporthoz számára színvonalas játékos feladatokkal tarkított, élményeket nyújtó programot ajánl. A program aktualitását erősíti, hogy a Paksi Atomerőmű Vállalat megalakulásának 2015-ben ünnepeljük negyvenedik évfordulóját. Az 1975 októberében alapított vállalat alapköve és a benne kordokumentumokat őrző urna az építkezések folyamán áthelyezésre került. Az idő folyamán feledésbe merült az alapító helye.

1995-ben Beregnyei Miklós üzemtörténész lelt rá egy régen nem használt raktár eldugott sarkában az eszmei értékeket tartalmazó alapköre. Későbbiekben az alapkö márványfedele a múzeumban lett kiállítva. E történelmi tényt körüljárva, kiszínezve építettük fel a „Rejtély a Múzeumban” elnevezésű programunkat, ahol is egy párás, ködös éjszakán eltűnik az alapkö kiállított fedele. A diákok feladata, hogy megtalálják a megzavart rabló által a múzeumban elrejtett márványablát.

A program első részében a szokásosnál kicsit rövidebb – kifejezetten a későbbi feladatokra illetve azok sikeres megoldásához szükséges információkra koncentráltan – 30 perces tárlatvezetésen vesznek részt a diákok. Az öt játék folyamán megszerzett információk birtokában kell a csapatoknak minél rövidebb idő alatt megfejteni az „alapkö fedél eltűnésének” rejtélyét. A program időtartama kb. 2,5 – 3 óra.

Múzeumandragógiai előadás az Atomenergetikai Múzeumban

A Pécsi Tudományegyetem és az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. több évtizedes partneri kapcsolattal büszkélkedhet. E kapcsolat részeként hagyományteremtő szándékkal látogattak el a pécsi diákok az Atomenergetikai Múzeumba, ahol a tárlatvezetést követően ismertettük a múzeum antropológiai módszereit. Ezt követően az ifjú kollégák véleményére, illetve innovációs terveikre, ötleteikre voltunk kíváncsiak. Az általunk jónak tartott ötleteket ajándéktárgyakkal jutalmaztuk.

Múzeumandragógiai programok

„Régen volt, hogy is volt”

E programsorozat az erőmű építkezését kordokumentumokkal illusztráló, kötetlen beszélgetést tesz lehetővé a nagyberuházást vezető, irányító személyekkel Pónya Józseffel, az atomerőmű első vezérigazgatójával, Kováts Balázssal, az Energetikai Szakközépiskola alapító igazgatójával, Szabó Benjaminszal, az atomerőmű építésére kinevezett kormánybiztossal, és Neukum Zoltánnal, a VERTESZ (Villamos Erőműveket Tervező és Szerelő vállalat) volt főmérnökével. A további vendégeinket az erőmű környezetében élő emberek érdeklődési körének megfelelően hívjuk meg az erőmű vezetőmérnökei közül.

Az előadások tematikája a következő:

- üzemidő-hosszabbítás,
- környezeti sugár- és hőterhelés,
- kapacitásbővítés, illetve fenntartás,
- a beruházás humán erőforrás-igénye,
- megújuló energiaforrások jelenléte a magyar energiapiacra.

Nyugdíjasoknak tervezett ismeretterjesztő előadások

- Uránércről a fűtőelem-pasztilláig
- Az atomerőmű fotóarchívumából kiválasztott, az építkezést megörökítő válogatott képek bemutatása
- A fűtőelemtől a villamos áramig” tudományos ismeretterjesztés

Társadalmi szerepvállalás

Az erőműhöz kapcsolható, az ifjúságnak és felnőtteknek szóló kulturális programok

„Játszd újra, tekerd gyorsabban” elnevezésű programunkhoz készítettünk az erőműves szakemberek segítségével egy preparált szobabiciklit, amelynek tekerésének intenzitásától függően

más hangerővel szólaltathattuk meg az elektromos gitárt. E program bemutatásához sikerült megnyernünk Magyarország egyik legkiválóbb gitárosát Lukács „Peta” Pétert, a Bikini együttes gitárosát. A program elsődleges célja, hogy a fiatal zenekedvelő közönség megközelítőleg érzékelhesse, hogy mennyi energia befektetése szükséges ahhoz, hogy megszólaljon az általuk kedvelt hangszer vagy zeneszám. Az előadóművész zenetörténeti előadást is tartott, ahol interpretálásában hallhattuk is a könnyűzene legszebb gyöngyszemeit. A rendezvény végén a hangszerrel magukkal hozó bátrabb gitáros palánták együtt muzsikálhattak példaképükkel.

„*Teller, mint művész*”

A következő tervezett programsorozat feltétele, a folyamatban lévő Teller Ede által Pakson használt zongora beszerzése. Teller nem csak kiváló fizikus, hanem kiváló zongorista is volt. A múzeum archívumában őrizzük azt a videó-felvételt, illetve azt a Mozart-kottagyűjteményt, amelyből a professzor játszott. Szellemes bejegyzést tett a megsárgult kottapapír margójára, miszerint „*Szép lenne, ha jól menne. De a zongora sokkal nehezebb, mint a fizika*”.

Ehhez kapcsolódó programtervezet:

- „Zongorázz Teller után!”
- Megyei zeneiskolák zongoraversenye
- Pro Artis Művészeti Iskola házi zongoraversenye

Az ismertetett antropagógiai programjainkon kívül, minden évben négy, a múzeumpedagógiához kapcsolódó tematikus programmal csatlakozunk a Múzeumok Őszi Fesztiválja (MÓF) elnevezésű országos rendezvénysorozathoz. A múzeumunk egyik fő célkitűzése, hogy a fiatalok a múzeumra ne kötelező iskolai programként, hanem alternatív kulturális, szórakozási helyként tekintsenek.

Felhasznált irodalom

- Koltai Zsuzsa (2005): A múzeumok funkcióváltása. In: Thinesse-Demel, Jutta – Németh Balázs (szerk.): *A múzeumok, mint a tanulás helyszínei*. PTE-TTK-FEEFI, Pécs. 5-18.
- Kurta Mihály (2010): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi kultúraközvetítésben. In: Kurta Mihály – Pató Mária (szerk.): *Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga*. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, 2009. május 11–12., Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Miskolc–Szentendre. 23–54.

PÁSZTOR ANDREA

Helyi Érték Műhelyek két szomszédos faluban

Absztrakt: Magyarlukafát és Somogyhárságyot 1950-ben csatolták Somogytól Baranyához. Két megye határán, kissé mindkét megye látóköréből kiesve, hátrányos helyzetű térségben, munkanélküliséggel küzdenek. A 20. század folyamán a lakosság jelentős része kicserélődött: a ma itt élő családok több hullámban, különböző társadalmi, kulturális közegekből érkeztek. Egy közös van bennük: a lakóhelyük. Összetartásuk mértéke ezért nagy részben a lakóhelyi kötődéstől függ. A tárgyiasult örökség megismerését, a helytörténet és a lokális hagyományok feltárását a közösség erősítéséhez vezető egyik lehetséges útnak tartjuk, ezért a Dél-Pannon Múzeumokért Közhasznú Egyesület egy kiállítást, valamint két hónapon át kéthetente műhelyeket szervez a két faluban, ahol muzeológusok és helyi lakosok közösen kutatják a múltat. **Kulcsszavak:** helytörténeti műhely, lokális hagyományok, helyi értékek.

A két hónapig tartó programsorozat előzménye a Janus Pannonius Múzeum helytörténeti műhely sorozata, célja, hogy múzeumi eszközökkel segítsük a helyieket lakóhelyük múltjának felfedezésében. A Dél-Pannon Múzeumokért Közhasznú Egyesület *Dél-zselici falvak közösségi identitásának erősítése* című projektjét¹ 2014. november 1. és 2015. május 31. között valósította meg Somogyhárságyon és Magyarlukafán.

A két falu

Magyarlukafát és Somogyhárságyot 1950-ben csatolták Somogytól Baranya megyéhez. Két megye határán, kissé mindkét megye látóköréből kiesve, hátrányos helyzetű térségben munkanélküliséggel küzdenek. Évszázadokon át mezőgazdaságból, a környező erdőkből és kézműves iparból élt a lakosság nagy része. A 20. század második felében az állami gazdaság adott munkát a falvaknak, a háztájk terményeit a szigetvári konzervgyár nagy mennyiségben vásárolta fel. Ez már a múlté: a kistermelők és kisiparosok az értékesítési nehézségek miatt megélhetési gondokkal küzdenek. A két falu lakossága több migrációt élt át. A mai lakosok családjai több hullámban, különböző társadalmi, kulturális közegekből érkeztek. Egy közös van bennük: a lakóhelyük. Összetartásuk mértéke ezért nagy részben a lakóhelyi kötődéstől függ. A tárgyiasult örökségen keresztül a helytörténet és a lokális hagyományok feltárását, megismerését a közösség erősítéséhez vezető egyik lehetséges útnak tartjuk.

Népességtörténet

A 17. századtól kezdve több migrációs hullám változtatta meg a lakosság összetételét. A török hódoltság alatt és az azt követő néhány zűrzavaros évtizedben a falvak jóformán kiürültek, az emberek a környező erdőkben rejtőztek el a túlzott adóktól és a szabad rablástól. Akik megmaradtak, hamar áttértek a református hitre. A vidék az ún. Schwäbische Türkei² terület része volt, ahol a 18. századra annyira megfogyatkozott a népesség, hogy a század második felében német telepések kaptak itt földet, maradásuk érdekében pedig hosszú lejáratú adókedvezményeket. Velük szemben az őslakos reformátusok vallásuk miatt hátrányt szenvedtek egészen

¹ A projektet a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal PRO-RENO-14 pályázati programja támogatta.

² A német elnevezés (jelentése Sváb-Törökország) alatt a török hódoltság utáni német betelepítésekkel érintett déldunántúli területet, jellemzően Baranya, Somogy és Tolna megyéket értették.

II. József 1781-ben kiadott türelmi rendeletéig. A 19. század elejétől a kicsi és egyre szűkülő parcellák nem tudták eltartani a családokat. Megélhetésük biztosítására a két etnikum más-más stratégiát követett. A század második felétől a református magyarok a szomszédos Ormánsághoz hasonlóan a születéskorlátozást választották, bár itt a végletes egykezés helyett a két gyerek volt az általános. A német családok nem a gyerekek, hanem az örökösök számát korlátozták: a földet a legidősebb fiú örökölte, a többi mesterséget tanult (a lányok férjhez mentek). Magyarlukafán az 1910-es években új, harangtornyos katolikus iskola épült, amelyet ünnepnapokon templomként használtak. Nagyjából tíz év múlva elbontották a református gyülekezeti házat. Ma már nincsenek reformátusok a faluban.

A 19. század végétől a 20. század közepéig terjedő népszámlálási adatok szerint a német etnikum a lakosságnak nagyjából felét, harmadát tette ki Magyarlukafán, Somogyhárságyon pedig átlagosan kétszer annyi volt a németek lélekszáma, mint a magyaroké. A második világháborút követően nagy részük elmenekült vagy kitelepítették őket. Kis számban tulajdonuktól megfosztva a faluban maradhettek. Utóbbiak közül többen rövidebb időre vagy véglegesen elköltöztek, és inkább magyarnak vallották magukat a következő népszámlálás alkalmával. 1941-ben Somogyhárságyon 903 fő vallotta magát német anyanyelvűnek, 1949-ben már egy sem. Üresen maradt házaikat az Alföldről és a Felvidékről idetelepített magyarok kapták meg. Az 1970-es évekig építési rendszabályok nehezítették a helyben maradást. A 20. század második felében, nagyobb számban a '60-as évektől kezdődően romák költöztek a falvakba. Ma a lakosságnak mintegy harmadát teszik ki, de mivel legtöbben magyarnak vallják magukat, sőt nevüket is megváltoztatták, ez az arány nem mutatkozik meg a népszámlálási adatokban.

Mindkét falu lakossága rohamosan csökkent a 20. század második felében, és ez a folyamat a mai napig tart. Magyarlukafa a kisebb falu, itt az állandó lakosok száma 70 fő körül mozog, számukra szinte az egyetlen munkalehetőség a közmunka, amiből megélni aligha lehetséges – különösen, ha családot kell eltartani. Somogyhárságyon – a közigazgatásilag hozzátartozó két kisebb települést is beleértve – mintegy 400-an laknak. A legtöbb munkahelyet itt is közmunka adja, de néhányan az innen 16 km-re fekvő Szigetvárra járnak dolgozni.

Napjainkban az állandó lakosok száma egyre fogy, viszont nő az időszakosan itt tartózkodó külföldi háztulajdonosok aránya. A holland, német, belga, norvég háztulajdonosok jellemzően a nyarakat vagy a hosszabb szabadságokat töltik itt, de akadnak olyan nyugdíjasok, akik állandó lakosai a falvaknak. Többnyire nyitottak a helybeliekre, részt vesznek a közös rendezvényeken, és érdeklí őket a falvak, a környék múltja. Távollétükben a helyieket bízzák meg a ház és a kert gondozásával, és ha szőlőjük is van, azt is az itt lakókkal a műveltetik.

A helyszín kiválasztása

A program ötlete helyi kezdeményezés következménye. Magyarlukafán a Janus Pannonius Múzeum 1979-ben tájházat hozott létre, amelynek működtetéséről 2006-ban, pénzügyi okokból le kellett mondania. Ezt a feladatot a helyi Kaptár Egyesület vitte tovább egészen 2014-ig, amikor annak vezetői elköltöztek a faluból. A polgármester a tájházat létrehozó Janus Pannonius Múzeumhoz fordult segítségért. Mivel a múzeumnak továbbra sem állt módjában a tájházat támogatni, a megyei múzeum mellett működő civil szervezet, a Dél-Pannon Múzeumokért Közhasznú Egyesület ajánlotta fel, hogy pályázz a tájház felújítására és a működtetés korszerűsítésére.³ Ennek a későbbi projektnek az előkészítésére szántuk a hivatalosan *Dél-zselici falvak*

³ A *Tájház Újratöltve* című projekt 2015 márciusa és 2016 áprilisa között a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával valósul meg.

közösségi identitásának erősítése címet viselő projektet, amelybe a szomszédos Somogyhárságot is bevontuk, és amit a két faluban *A múlt nyomában* címmel hirdettünk meg.

Programtervezés

Célunk volt, hogy muzeológusok és helyi lakosok kölcsönösen megismerjék egymást, legfőképpen pedig egymás tudását a két falu múltjáról és jelenéről. Egyrészt muzeológusokként felkutassuk mindazt a tárgyi anyagot és írott forrást, amit a megyei múzeumban erről a területről őrzünk, és azt láthatóvá, kézzelfoghatóvá tegyük a Pécstől – és annak múzeumaitól – távol eső közösség számára. Másrészt derüljenek ki azok a hiányosságok, amelyekkel a helyiek tisztában vannak, de a muzeológusok előtt nem ismertek. Reméltük, hogy ez a kezdeti együttműködés, az esetleges fehér foltok feltárása további közös vizsgálatokhoz vezet majd.

A pályázat kidolgozását megelőzően felkerestük Magyarlukafa és Somogyhárság önkormányzatát és helyi lakosokkal is egyeztettünk. Az együttműködésbe az önkormányzatok és – rajtuk keresztül – a közfoglalkoztatottak mellett bevontuk a Somogyhárság Fejlődéséért Egyesületet. Figyelembe vettük a kulturális közfoglalkoztatottak munkaszerződését azért, hogy munkaköri feladataikat meghaladó vállalásokat ne kérjünk tőlük. Feladataik között szerepelt a helyi értéktárak kialakítása és gondozása.⁴ A projektet úgy terveztük meg, hogy abban a falvak számbavehessék értékeiket, elősegítsük a települési értéktárak létrehozását, adott esetben a megyei értéktárba való jelölést. Az első műhelybeszélgetésen részt vett a Baranya Megyei Értéktár Bizottság elnöke.

A szórólapok kézbesítését, a helyszínek előkészítését és a helyi előadók felkérését a falvak kulturális közmunkásai végezték, az előadásokról videó- és fényképfelvételeket, a falvak honlapjára, a falu-újságba beszámolókat készítettek.

A program szerkezete

A program elemeit úgy alakítottuk ki, hogy azok megvalósításából a helyiek ugyanúgy kivegyék a részüket, mint a projektgazda egyesület. Elsőként *A Kapoliak – egy somogyhársági művészcsalád* címmel kiállítást nyitottunk a hársági kultúrházban, amely két hónapon át, a projekt zárásáig volt látható és adott háttérrel a kultúrházban rendezett műhelybeszélgetéseknek. A kiállításban kiállított tárgyakat és dokumentumokat a ma Szigetváron élő Kapoli leszármazottaktól, a két falu lakóitól és a Janus Pannonius Múzeumból gyűjtöttük össze. A falvak külföldi lakosaira tekintettel a kiállítás kétnyelvű (magyar és angol) volt.

Április és május folyamán öt helyi érték műhelybeszélgetést tartottunk, amelyeknek felváltva adott helyszínt a magyarlukafai faluház és a somogyhársági kultúrház. A kiállítás bevezető szövege rávilágít arra, hogy a műhelybeszélgetéseink során hogyan használtuk a tárgyakat a múlt különböző aspektusainak megidézésére. A 4. képen látható gyufatartó egy lukafai lakos tulajdona. A pásztorfaragásairól híres család harmadik generációs fafaragója, Kapoli Iona a műhelybeszélgetésen határozta meg és magyarázta el a hallgatóság számára, hogyan ismerhetők fel a tárgyon nagyapja stílusjegyei. A gyufatartót nézve bizonyítva látjuk a kiállítás bevezető sorait: *„A Mecseken innen, a Kaposon túl, Somogyország szélén élt két juhász, apja és fia. Messze földön híresek voltak faragó tudományukról. Megfaragták a hatalmas somogyi tölgyeseket az erdők vadjaival, a rengeteget járó vadásszal, a pusztaságok lakóit, a nyáját terelő pászort, a pandúrokkal viaskodó betyárt, a rozmaringját szemérmesen markoló*

⁴ Települési értéktárak a projektben együttműködő falvakban nem készültek. 2014-ben, a pályázat beadásakor Baranya 300 településéből 40-ben hoztak létre települési értéktárat és bizottságot.

mátkájának udvarló juhászlegényt, a ki tudja hová, talán Szerbiába masírozó katonákat. Megfaragták a pásztorok tovatűnt szabad jóvilágát, nincstelenek virágokkal telehintett álmait, haszaszeretüket. Faragtak pásztoroknak juhászkampót, rühzsírtartót, gyufatartót, borotvatokot, tükröst, vízhordó kobakot. Parasztnak bútort, fali tükröt, kendőtartót, sótartót, vadásznak kürtöt, úrnak görbebotot, díszdobozt. Idő múltán aztán faragtak múzeumoknak, műgyűjtőknek, népművészeti boltoknak.”⁵

Helyi érték műhelyek

A helyi érték műhelyek során a favak múltjának különböző területeit a jelenlévőkkel együtt fedeztük fel. A régészeti, néprajzi, vallási néprajzi, etnobotanikai és helytörténeti témájú összejöveteleken először egy muzeológus, majd egy helyi lakos beszélt az adott témáról, amit kötetlen beszélgetés követett. A program szórólapján minden egyes műhelybeszélgetés alatt feltüntettünk olyan ötleteket, kéréseket, amelyekkel bevontuk a helyieket: tárgyakat, történeteket, recepteket hoztak magukkal. A beszélgetések aztán falatozásba mentek át: a helyiek megvendégelték a megjelenteket. Odafigyeltek arra, hogy az ételek, italok között legyenek olyanok, amelyek az adott beszélgetés témájához kapcsolódnak.

Hatás és következmények

Muzeológusok és helyiek nézőpontjainak és tudásának szembesítése kritikai hozzáállást és nyitottságot egyaránt kiváltott mindkét oldalból. A muzeológusok a helyiek ismereteit szélesebb kontextusba helyezve tisztáztak mítoszokat – nem lebecsülve azok helyét a közösségi hagyományban –, a helyiek ugyanakkor eddig ismeretlen adatokkal szolgáltak.

A program idejének két hónapja alatt a két falu és azok lakói reflektorfénybe kerültek. Aktivitásukból tapasztaltuk, hogy ennek az időszaknak a jelentőségét ők is átérezték: történetekkel készültek a találkozókra, a múltból származó tárgyakat hoztak, régi recepteket vettek elő, hogy azokat megmutassák nekünk, muzeológusoknak és egymásnak. A résztvevők között a fiatalok is megjelentek, akik megismerték az idősebb generációk emlékeit, a falvak régi arcát. A program végén ők is érdeklődtek, lesz-e folytatás.

Folytatás lesz: Magyarlukafán a tájház felújításában a Dél-Pannon Múzeumkért Egyesület nyújt segítséget; Somogyhárságy önkormányzata pedig éppen a program ideje alatt vásárolt meg egy régi sváb lakóházat a faluban, amelyet szeretnének látogathatóvá tenni.

Felhasznált irodalom

Janó Ákos (1987): *A Kapoli gyűjtemény*. Kapoli Múzeum, Balatonlelle.

Kovacsics József (2003): *Baranya megyei népességtörténeti lexikon*. Mundus, Budapest.

Zentai János (1978): Baranya megye magyar néprajzi csoportjai In: *Ethnographia*, 89. évfolyam, Budapest. 519-557.

Tarján Gábor (1984): *Adatok Magyarlukafa társadalom- és gazdaságtörténetéhez*. [Kézirat] Janus Pannoni Múzeum Néprajzi Adattár, Pécs.

---

⁵ Janó 1987.

Képek

HELYI ÉRTÉK MŰHELY

RÉGÉSZETI MŰHELY
Magyarluka, Lukafa
2019.04.15. 17:30-19:00

ETNOBOTANIKAI MŰHELY
Somogyhágy, Lukafa
2019.04.25. 11:30-16:00

A MŰLT NYOMÁBAN
Somogyhágyon és Magyarlukán
2019. április 1. – május 29.

KIÁLLÍTÁS és **HELYI ÉRTÉK MŰHELY**
A KAPTI LUKA – ÉVFELTŐNYÁRAI MŰVÉSZETÁLLÁS
Somogyhágyi kultúrház, 2019. április 1. 17:00

NÉPI VALLÁSSÁG
Magyarluka, Lukafa
2019.05.13. 17:30-19:00

HELYTÖRTÉNETI MŰHELY
Somogyhágy, Lukafa
2019.05.27. 11:30-16:00

1. kép: A program szórólapja

2. kép: Lukafa és Hárság a 18. század második felében készült első katonai felmérés térképrészletén

3. kép: Párbeszéd: helyiek, muzeológusok, kézművesek kötetlen beszélgetései

4. kép: Kapoli Antal: gyufatartó

5. kép: Helyben gyűjtött növények felhasználásával készült ételek kóstolója az etnobotanikai műhely után

6. kép: A környéken gyűjtött, a régészeti műhelyre behozott tárgyak, leletek.

TERÉZ KLEISZ

Understanding non-participation in museums. What works for young adults?

Abstract: Over the last decades the broader museum-field has put a lot of effort into developing itself into an attractive environment providing meaningful entertainment and learning opportunities for visitor groups of various kinds. Museums are capable of delivering high quality educational programs – exploiting partnerships with schools and community organizations offering interactivity and constructive roles for enhancing visitor experience. Blockbuster exhibitions seem to generate huge attention and big queues. Hungarian museums are responding to this trend with finding ways to harness new participatory forms to support learning, however the empirical studies researching leisure time activities and cultural participation have found worrying results especially in the case of Facebook-generation. Participation has decreased and taste preferences seem not to favour museums compared to other attractions. The renewed focus in the programming hasn't encouraged substantial engagement practices. There is room for improvement in the field of audience development. This presentation aims at stimulating reflection on this issue. **Keywords:** participation, attendance rates, museums, Generation Z.

Focus on agency, mood for increased active participation

Big social transformations are taking place in the world. Contemporary social theorists have been trying to capture relevant transformations within societies and addressing key challenges. They have introduced labels such as late modern, postmodern, postindustrial society, knowledge society, information society, network society, creative society, consumer society. It is being felt we are entering a new era, new societal forms are in the making, new discourses shape people's minds and perceptions. The novelty of the recent conceptual frameworks is the renewed focus on human actors' agency, the increased importance on their subjectivity, the belief both in their rights and capacities. Agents are seen as active rather than passive subjects. People are not seen as victims of the social constraints but rather as empowered citizens who construct and shape meanings, not being completely dominated by the forces of social structures as the mid-20th century theories used to imply. Choices, options and growing freedoms are the terms frequently used in these perspective.

In Zygmunt Bauman's writings on the present nature of consumerism (the principal propelling and operating force in society)¹ the attraction to pleasure-driven lifestyles and to intensive, interesting experiences is emphasized as a dominant subjective motivation versus accepting very limited choices and routinized life filled with boredom. Nico Stehr stresses the significance of knowledge in its expanding forms as an aid to a tremendous increase in the capacity of humans to act. George Ritzer sees the accelerating trend of prosumption (production + consumption, the acceptance of self-service by customers) as increasingly central. The border between active creation and passive reception is evaporating in these conceptual frameworks. Media research has shifted from studying short-term or long-term media effects on passive viewers to researching active audience theories. (actively interpreting audience).

---

¹ Bauman 2007: 28

In tune with the recent social theories and sensing the mood for increased active participation the mediation practices of museum practitioners have changed considerably too. Involving the public has become a key principle. Participatory approaches are favoured all across the board. Technological tools employed are expected to contribute to an enhanced and more meaningful participation and to the active learning by the users. Game-based learning has been introduced by cultural professionals in museums in order to attract new audiences and engage visitors by generating complex memorable learning experiences, involving all sorts of contextual knowledge and emotions. Creating quizzes, narrative or role-played games in competitive and/or collaborative fashions are offered for exploring museum collections. The proliferation of mobile technologies and social media has also supported the creation of user generated content, such as offering opinions, tagging, commenting and recording subjective experiences and interpretations, especially in the case of the hyper-connected Generation Y and Z.

Responding to a generational culture

The issue of shifting generational cultures has returned to the spotlight. The notion of generation is widely used nowadays, describing the new attitudes and practices of the so called „digital natives” or the „Millennials”, the „Facebook generation”, „Google generation”, „Generation Z” and many other labels used for the cohorts born around 2000. It has been well publicized that they seem to differ from prior generations.

Mannheim in his seminal essay on „The Problem of Generation” written in the 1920s stated that chronological cohorts usually are socially stratified within their society splitting into generational units. A generation is not a concrete group in the sense of a community. There is a chance of developing certain distinctive common cultural frames of mind and modes of behaviour only if the formative period of an age group coincides with some big social changes radically affecting their lived experiences and acquired collective memories. The same exposure to the given historical-social context may bind them together and the potentialities of a generation can actually be achieved. Same cultural patterns emerge, similarities occur in identity formation. Naturally the generational approach can't evade the systematic analysis of broader social conditions impacting on young people. Transition to adulthood takes much longer than before according to the postadolescence thesis and even symptoms of a refusal to grow up seem to be spreading.

The discourse on the Z generation is used as a magnifying glass for analysing social and cultural changes that are emerging alongside technological transformations. New ways of relating to technology and media, new ways of interacting together and new sensibilities are mapped through grouping contemporary youth phenomena under this conceptual umbrella.

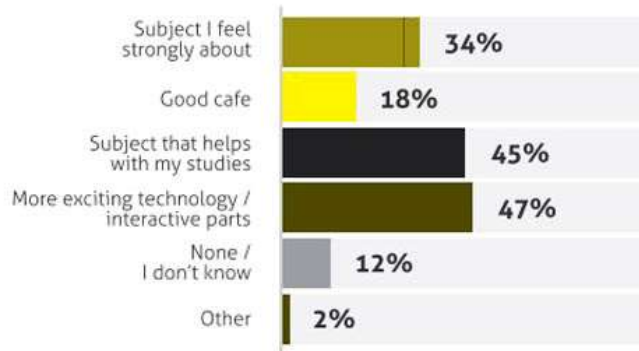
What are the stereotypical features of the digital natives' generation? Naturally, digital technology proficiency is one of their characteristics, they are big users of the social media. Web 2.0 means they are uploading their contents. A lot of observers mention 24/7 connectivity, the mentality of being „always on” the net out of fear of missing out something. The desire for instant gratification is also an attribute mentioned alongside the strong dependence on others' perceptions and acceptance. Psychologists and teachers complain of their shorter attention span, their increased hunger for visuality.² To capture their imagination and inspire them tech-enhanced learning environment is a must. They need to be challenged with immediate

---

² Tari 2011

interactive learning, the opportunities for collaborate and creative problem-solving. „Museums need to move fast and ensure their future is digital technology” was one of the the messages surveying Z generation’s relationship to museums in the UK.³ Here are some of the items found capable of motivating the teens.

6. What would make you more likely to go to a museum? (tick all that apply)

Both the content-element (what) and the ways of mediation (how) are chosen by the respondents as relevant.

Surveys and data on cultural attendance and participation

In spite of all the concerns and the transformation towards innovative mediation and user-friendly displays, the visitor surveys recently published in Europe or in Hungary don’t really show a positive picture, quite the contrary, major proportions of youth groups don’t belong to a cultivated and motivated museum-going public, a lot of them are ignorant. It is a growing concern for cultural practitioners.

A new Eurobarometer Survey on young people reveals decreasing involvement in out-of-school activities. Over 13,000 young people between 15 and 30 were interviewed in the 28 Member States of the EU as part of the Flash Eurobarometer Survey carried out in December 2014.⁴ Compared to the earlier survey of 2011 in all questioned items (visiting cinema, theatre, museum, concerts, dance performances, participation in amateur activities) attendance has decreased. (by 5 percent)

A Hungarian national research survey studying Z generation youth (15-24 year olds)⁵ found the following unexpected data:

- Never or very rarely visits museums: 83,5%
- Never or very rarely visits theater: 74,9%
- Never or very rarely visits art exhibitions: 81,4%
- Never or very rarely visits concerts 89,9%
- Never or very visits libraries: 63, 5%

Another national youth survey in 2012⁶ 56% of the age group 15-19 stated they never visit museums or exhibitions The corresponding number was much better in earlier years: 35% in 2004, 41% in 2008.

³ SMACK 2005.

⁴ European Youth. Flash Barometer 408. 2015

⁵ Szücs et al 2013. 26-27.

⁶ Magyar Ifjúság 2012. 2013 220.

A key finding of a Fanta Trend Research on youngsters' cultural activities and media use was that specific artistic genres like opera, operetta, classical music, ballet and painting are completely rejected.⁷

Based on the data collected for the „Hungarian Youth 2012” national survey a cultural stratification model was applied to the sample. 44% of the respondents was categorized into „culturally poor”, 36% into the „light entertainment-oriented”, 17% ended up in the „omnivore” group (crossing the boundary between popular and high culture forms) and 3% was grouped into the „cultural elite” judged by the nature and extent of cultural participation.⁸ The questionnaire covered mostly the visiting pattern of key cultural institutions. The members of the culturally poor group don't prefer high culture settings and genres at all, from the point of socio-economic background they are deprived of economic capital and social capital as well. Family culture (measuring with school attainment and occupations of parents, financial livelihood, the type of housing) comes out a very important determinant of cultural engagement. Other surveys also reinforce this worrying picture in Hungary. PISA surveys highlighted that Hungarian students rank below OECD average in tests and there are huge gaps in students performances according to low and high level socio-economic backgrounds.

Not all of the countries have shown the same tendencies. In England the Taking Part surveys since 2005 have been collecting data on many aspects of culture (arts, museums and galleries, archives, libraries, heritage, sport) as well as an in-depth range of socio-demographic information on respondents. Taking Part is a household survey of adults aged 16 and over in England and children aged 5 to 15 years old. Between July 2013 and June 2014, over half of adults (52%) had visited a museum or gallery in the last year. This was a similar proportion to 2012/13. But there has been an upward movement in the statistical figures since 2005. (From 42.3, 41.5, 43.5, 43.4, 46.0, 46.3, 48.9, 52.8, 53.1 to 52.0 per cent).

If we break down the newest data, the youngest group has got one of the lowest figures with its 45,1 percentage. In the period of 2013/14 23.5% of English children aged 11-15 years old had visited a museum during school time, in comparison to 46.9 that had visited in their own time.

Eurobarometer has released its latest survey on cultural access and participation in 2013.⁹ One of the main findings is that there has been a small overall decline in participation in cultural activities since the previous survey. The cultural practice index reveals some interesting differences in levels of cultural engagement between member states. The northern European countries stand out as having the highest levels of cultural engagement. (very high” and “high” scores: 43% in Sweden, 36% in Denmark, 34% in the Netherlands, 30% in Estonia and 29% in Finland, 26% in the UK and 25% in France. compared with an European average of 18%. The corresponding lower-end figure is 5% in Greece, 6% in Portugal and Cyprus and 7% in Romania and Hungary. For these countries, participation in cultural activities has decreased since 2007, with increases of “low” scores, most strikingly in Hungary (+26), Romania (+14) and Greece (+8). Respondents answered a general question about the main barriers for them to access culture. “Lack of time” was the first answer given (42%), followed by “too expensive” (29%) and “lack of interest” (27%).

---

⁷ Fanta Trend Report VI. 2009. 12.

⁸ Fekete – Prazsák 2014. 199.

⁹ Cultural Access and Participation Report 2013.

Having seen the growing number of surveys and available data on participation it is obvious there is a gap between quantitative measurement of participation and the many, evolving ways in which young people participate in cultural activities. It is true, more qualitative methodologies have been introduced but there are still room for deeper exploration. Culturally active and creative youngsters may end up as “non-users” as well.

Studying participation and non-participation- Barrier research findings

Issues like why and how people participate in culture (including creating it) is a researched theme and area of interest, especially in our time when cultural participation is seen fostering active citizenship and promoting social cohesion in addition to a rich and expressive individual life.

Where does demand come from? What generates and sustains cultural needs, what motivates museum goers?

Sociological studies demonstrate that primary and secondary socialization group norms and values, social ties and the influences of relevant others or reference groups, in sociological terms, the „status” is a determining factor to acquiring tastes and preferences that affect cultural practices. Distinctive cultural consumption is a means of establishing and maintaining status. Cultural consumption patterns are expressions of lifestyles. The coherence of cultural preferences and distastes manifest individual and group identities. Age has been proven to be of fundamental importance in shaping cultural practices.

Surveys usually are not data rich enough, especially those which only focus on mere attendance rates and ask some simple questions about motives for participation or reasons for non-participation. Reasons for non-participation are numerous. When people are asked, we constantly hear answers like: „that’s not my interest”, „it doesn’t appeal to me” expressing dispreference, negative dispositions that could arise from a variety of factors: lack of competence, bad prior experiences, socialization in group habitus and taste orientations that don’t appreciate high culture worlds, negative perceptions and aversions towards cultural forms and institutions. Practical elements, like availability of time, inconvenient location, opening hours, transport and parking, safety issues, lack of relevant information, quality of service provision are another marked cluster. Cost awareness is an important aspect as well. The social interaction-side should also be counted upon: not finding partners to go with, refusing to follow norms like a dress-code or fashion, not encouraged by social approval. Limited cultural offers and availability of opportunities are frequently identified as barriers. Personal factors like the level of disposable income, the given life-cycle position, work and family commitments, physical and mental capabilities can’t be omitted from the explanations.

Barrier research usually comes up with physical, financial, psychological and social social barriers.¹⁰

The researchers of Taking Part Surveys data in the UK who analysed factors of participation and non-participation presented them under three headings: intra-personal factors, interpersonal factors and external factors.¹¹ Regarding the museum-field an interesting finding was highlighted for non-attendance: *„There was a perception that if a museum has been visited once or a few times over a long period there was no need to go again, as little*

---

¹⁰ Measuring cultural participation. 2009. 36

¹¹ Charlton et al 2010. 13-14.

would have changed. Museums and galleries were also often linked to education or school and this further worked to reduce interest across all age groups.”¹²

The added value of participation in arts and cultural activities

Since the 90s public policies promote culture as a means for achieving other ends. Impacts are expected to accrue in the domain of individual health, well-being and personal development, community cohesion and community identity, crime prevention, increased innovation, creativity and economic outputs, development of tourism and local image, local development, social inclusion, multicultural integration, active citizenship, growing social capital, – a really broad spectrum. Studying this wide variety of impacts and their relationships to participation in the arts and cultural activities has been a new monitoring and research focus. Robust evidence is missing, at least not proved by research data. „Impact evaluation by its very nature requires clear intentions about what is to be achieved and through which means and about the criteria for assessment. The absence of clear social objectives was pointed out by several experts.”¹³

The Budapest Observatory researchers’ scheme highlights the micro-meso-macrosocial level impacts.¹⁴

Table 1. Elements of the impact of culture on society and democracy

WHO	THROUGH WHAT	ON WHAT (positive outcome)			
		Individual level		Community level	Societal level
		Direct effect	Indirect effect		
Individuals	Participation in cultural activities.	Developing skills, creativity, connectivity, cohesion, self-expression, self-esteem, self-assurance.	Employment opportunities, career security, social capital, physical and psychological well-being, tolerance, co-operation skills, innovation, openness, way of living.	Stronger communities, increased activeness, civic responsibility, empowerment, co-operation in other fields, strong local identity, shared responsibility in planning and strategy making.	Spiritual / psychological effect: more happiness, solidarity, greater social inclusion, less cultural poverty, more fraternity, equality, freedom; more soft power; Declining social anomie: fewer suicides, drugs, alcohol; Economic effect: decreasing social welfare costs.
Community	Running or jointly attending events, festivities, festivals.				

Conclusion

The paper aimed to shed light on the gap between young visitor rates and the increased efforts of museums to raise this generation’s cultural participation.

It is a fight to capture the Google generation’s mind and imagination and to find innovative ways of mediation in museum settings to enable them use the artifacts of collective cultural memory pools residing there.

Cultural professionals and policy makers are aware of the importance of educating the next generation of museum goers and understand the need to alter the former one-way transmission of meanings transforming themselves from being a mere repository of objects to a dynamic

¹² Charlton et al 2010. 31.

¹³ AEGIS 2004. 29

¹⁴ Governance of Culture – Promoting Access to Culture. 2013. 12.

institution that offers co-creation to user groups and fun in exploring many facets of the diverse world embedded there. Better knowledge about youth participation and fostering involvement in cultural activities at a young age will have an impact in this direction. Making young visitors feel both challenged and supported by the museum experience, hopefully ends in generating progressive results.

Bibliography

- AEGIS (2004). Social impacts of participation in the arts and cultural activities. Stage two report. Sydney: AEGIS (University of Western Sydney). = http://www.arts.tas.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/23627/Social_Impacts_of_the_Arts.pdf (20.05.2015).
- Bauman, Zygmunt (2007): *Consuming life*. Polity Press, Cambridge-Malden
- Charlton, Angela et al (2010): Barriers to Participation. Analysis to inform the development of the 2010/11 Taking Part Survey TNS-BMRB London: DCMS= https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/137997/TP_Barriersreport.pdf (06.05.2015).
- Cultural Access and Participation. (2013) Special Eurobarometer 399 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf (06.05. 2015.)
- Fanta TrendRiport VI. 2009. október, „Múzsák vonzásában” Kultúra- és médiafogyasztási szokások a fiatalok körében. http://campuslet.unideb.hu/dokumentumok/tanulmanyok1/fantatrendriport6_091026062651.pdf (20.05.2015).
- Fekete, Marianna – Prazsák, Gergő (2014): Kulturális kasztrendszer: Autonómia és közösségiség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában. In: Nagy Ádám- Székely Levente(ed.) :*Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. Budapest: ISZT Alapítvány
- European Youth. Flash Barometer 408. (2015) http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_408_en.pdf (20.05. 2015)
- Governance of Culture – Promoting Access to Culture. (2013) MinConfCult (2013) 4 =http://www.budobs.org/files/elena_zsuzsa_peter13.pdf (20.05.2015)
- Measuring cultural participation. UNESCO Framework for Cultural Statistics Handbook No. 2 (2009) = <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-2-cultural-participation-en.pdf> (06.05. 2015).
- Nagy, Ádám (2013): Szabadidős tervek és tevékenységek. In: Székely Levente (ed): *Magyar Ifjúság 2012*. Kutatóközpont Kft., Budapest http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar>Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (06.05. 2015.)
- SMACK (2005): Connecting Museums with Generation Z | E-Report.:<https://smackagency.com/museums/> (05.05.2015.)
- Stehr, Nico: (2001): *The Fragility of Modern Societies: Knowledge and risk in the information age*. Sage Ltd., London
- Tari, Annamária (2011): *Z generáció*. Tericum Kiadó, Budapest.
- Szűcs Krisztián et al: (2013) Tudománykommunikáció a Z generációnak. Kutatási jelentés. <http://www.zgeneracio.hu/tanulmanyok> (20.05. 2015)
- Tóbi István (2013): A fiatalok fogyasztása, tartalomfogyasztása. In: Tudománykommunikáció a Z generációnak. <http://www.zgeneracio.hu/tanulmanyok> (20.05.2015)

IVÁN ZÁDORI

Museums and Sustainability in the 21. Century

Abstract: According to the Brundtland definition, 'sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their needs.' Sustainable development movement began in the 1980s when it became clear that the intensifying social-economic activities of mankind could not be sustained in terms of the planet's resources. Sustainability presupposes lifelong learning, where the learning process could result informed and active citizens who understand the working mechanisms of environment, society and economy, who understand the connections between these elements and make responsible decisions in their individual and public actions. This paper is focusing on the role of museums in this process with examining the possible aspects where museums could help to reach a more sustainable future. **Keywords:** sustainability, policy, museums.

Background: Sustainability Challenges

From the second half of the 20th century humankind has had to face with serious sustainability challenges: the negative effects of the more and more intensive economic, social and environmental processes all over the world have resulted a slow reevaluation of the role and impact of the human activities in many fields and generated the idea of sustainability and sustainable development.

According to some standpoints, the appearance of the idea of sustainability and sustainable development is a cultural phenomenon, a self – reflection for the economic, social and environmental challenges and problems generated by human culture. People born to different cultures and later they live in the framework of symbolic, objectified and institutional structures of those cultures. These cultures are shaped by the permanently changing challenges (similar to any earlier periods of human history), so those adaptive models and strategies that respond to these challenges are an integral part of human culture.

These sustainability challenges and reactions are not new in the history of human communities but there is a substantial difference between the earlier periods and the present situation: the economic, social and environmental challenges are much more global instead of local in an interdependent, interconnected world. In the earlier periods in human history sustainability depends on the geographic situation and natural resources. Today the economic performance and competitiveness is determined instead of the earlier factors. In this globalized situation the importance of learning is crucial, because learning processes could help to deal with the problems and in an optimal situation could result adaptive models and strategies that could help to generate sustainable conditions in the long run for individuals and communities as well.

According to the Brundtland definition, sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their needs. Within sustainable development, we can identify the three pillars of society, environment, and economy, what can be interpreted in the dimension of culture. Sustainability

presupposes lifelong learning, which produces informed and active citizens who are able to solve the problems with creativity, who understand the working mechanisms of nature and the environment, society, law and the economy, understand the connections between these elements and make responsible decisions in their individual and public actions. Every generation has to understand the principles and ideas behind the sustainability which has to be integrated into education curricula at all levels of education including higher education all over the world. Learning and teaching should be based on the principle of social partnership, and on the mobilization of individual and community resources.

Role of Museums

Museums almost everywhere all over the world play a very important role in managing preservation, production/creation, distribution and consumption of cultural resources. 'Cultural resources are resources important to cultures' – said Daniel Odess, Assistant Associate Director for Cultural Resources, National Park Service.¹ This definition is certainly not a definition of a well known academic figure, although it shows very clearly that there are priorities in a given culture and these preferences are not static, they are changing from time to time. Of course, there are much more sophisticated definitions for the same idea: 'Cultural resources, understood as sites, structured landscapes and objects of importance to a culture' (European Union, Central Europe/European Regional Development Fund),² and these statements just two from the hundreds and hundreds other definitions.

Why it is so important? If we try to find the basic role of the museums, these activities are concentrating on the earlier mentioned preservation, production and creation, distribution and consumption of these permanently changing resources and certainly result new focuses from time to time. One of the new focuses can be the sustainability and sustainable development, where the museums through their basic activities and operational processes should pay more and more attention on sustainability challenges. According to this new focus in the everyday operation, despite of the many approaches of different institutions, museum associations, GO, NGO and market actors, the most often appearing activities are the next:

- Starting energy saving programs;
- Renewable energy use;
- Sustainable waste management;
- Using sustainable development strategies;
- Become self-sufficient institutions;
- Minimize environmental impacts of the institution;
- Intensifying public engagement;
- Developing education programs focusing on sustainability.

In the next part, there are three examples from different parts of the world to picture the similarities and differences of some approaches.

Example 1.: a market actor

The first example is a Canadian company with the main profile of offering planning services in museums, cultural and heritage sector (Lord Cultural Resources Inc. <http://www.lord.ca/>).

¹ <http://www.southatlanticlcc.org/profiles/blogs/what-are-cultural-resources> (15.10.2015.)

² <http://www.central2013.eu/about-central/priorities/competitiveness/cultural-resources/> (15.10.2015.)

The managers and the leaders of this market actor have presented several guidelines and ideas concentrating on the sustainability challenges of museums and cultural heritage institutions in the last two decades. According to these activities they identify 5 key resources upon which museums depend.³ These resources are the next:

- *Collections – the products of nature, human labor and creativity;*
- *Ideas – role in intellectual life;*
- *Community support – creatively utilizing collections and authentic stories to engage the public;*
- *Energy – as in buildings, heat, lighting, labor, etc.;*
- *Money – financial needs of operation.*

Parallel with these resources that could basically result a sustainable operation, there are some more aspects of planning that are particularly effective in addressing museums sustainability issues, namely the accountability and financial planning; the environmental stewardship; and the management of the challenges of cultural diversity.

This approach is a market oriented approach when a company tries to sell its service for other organizations, creating a new focus for the institutions where this knowledge elements and competencies are missing or the everyday operation is based on other priorities. On the other hand, it could be an interesting question that these institutions that play an important role in managing cultural resources are forced to develop this new strategic orientation or this is just a voluntary action of the given museum, institution or some colleagues of the organization? Of course there are some situations where the mainly state financed organizations are lack of financial and human resources and they have no capacity to follow up the new orientation, and they either have no resources to buy these services from the market.

Example 2.: Guidelines for Policy and Practice in Museums and Galleries

The second example shows how the governmental sector makes attempts to sketch sustainability guidelines for policy and practice in museums and galleries in Australia.⁴ This policy has three main fields, operations, collections and education:

- **Operations:** museums have to manage their financial and human resources in a sustainable way, they should use sustainable practices in their own operations. They can also serve as models of good practice in a wide range of activities including the management of their resources, decision-making and policy development.
- **Collections:** Museums also have a role in the sustainable development and management of natural and cultural heritage collections where the main aspect could be to prevent and present these collections for future generations, show to the public how the past generations used (or overused) their resources and help to understand the connections between the economic, social and environmental dimensions of sustainability.
- **Education:** Museums also can play an active and important role in social engagement and should seek ongoing relationships with community organizations, civil groups and employers. Museums can bring people together across differences and can help to promote individual and collective engagement with the ideas and issues of sustainability.

---

³ Museums and Sustainability: Economy, Culture and Community http://www.lord.ca/Media/Artcl_MSustainability-EconomyCultureComm-GL-Irish.pdf (12.10.2015.)

⁴ <http://www.museumsaustralia.org.au/userfiles/file/Policies/sustainability.pdf> (15.10.2015.)

According to the guidelines, there are some ways in which museums can educate for sustainability (6.3):

- *Museums build on and showcase their own progress towards sustainability;*
- *Through partnerships, museums showcase the progress of others;*
- *Museums develop partnerships with the local community in sustainability awareness projects and information sharing;*
- *Museums provide forums for the presentation of new knowledge and the debate of important sustainability issues such as reconciliation, poverty, population, global warming and biodiversity;*
- *Museums assist community groups with their work by advising and adding to their knowledge on sustainability;*
- *Museums present complex issues, such as global warming, in ways that are inclusive and accessible – both in publications and in displays.*⁵

Example 3.: A Hungarian Museum

The Balaton Museum, Keszthely, Hungary, due to the raising awareness of the principles of sustainability in the last years, is developing a new sustainability strategy⁶ of the institution where the first main focus is the sustainable resource management (renewable/non-renewable), the second priority is the protection of the environment, sustainable waste management, and the third aim is the implementation of sustainable management of architectural values, landscapes and cultural resources of the city and the region.

This institution shows important priority changes in the last few years concentrating more on satisfying the needs of the public, raising the level of interactivity of the exhibitions, rethink the traditional role of the museum and serves as a more responsible actor in the local and regional economic, social and environmental situation. To change the old way of thinking and follow up the new strategic orientation, the museum needs the active participation of the management and the employees as well.

After these examples, using the framework of the Australian Guidelines for Policy and Practice in Museums and Galleries, the present challenges of the three main fields of sustainability actions in museums (operation, collection and education) are in focus in this part.

Operation

In the everyday operation of a museum, the first important field is the reach of the institutional-financial sustainability to ensure the required resources for the activities of the institution. This is a very important challenge as most of the organizations financed and maintained by the state. The financial resources coming from the governmental sector are not in a stable level, which results a permanent adaptation process, financial instability and insecurity, and unpredictable situations, which could risk the normal operation of the given museum. If the way of finance is not changing, museums should pay much more attention for fund-raising, projects or any other activities that could result extra budget incomes. It is a big question that the available human resources, the knowledge and competencies are feasible for producing these outside resources or not. In most of the situations (especially in Hungary) there is a lack of these

⁵ <http://www.museumsaustralia.org.au/userfiles/file/Policies/sustainability.pdf> (15.10.2015.)

⁶ A Balatoni Múzeum Fenntarthatósági Terve (Local Agenda 21) <http://www.balatonimuzeum.hu/rolunk/koezderdek-adatok> (12.10.2015.)

competencies and those colleagues are forced to produce extra budget incomes or forced to participate in projects sometimes don't have proper knowledge and sometimes these activities are only working at the expense of their normal, everyday work.

In an idealistic situation the financial background is stable and predictable, the institutions have enough resources to buy these competencies from the market. If these circumstances are not given, the institutions have to develop different types of surviving strategies (instead of strategic planning) to ensure the normal operation and pay enough attention for managing preservation, production/creation, distribution and consumption of cultural resources.

Sustainable resource management (utilities, waste, renewable resources) is also could be an important priority if the management and the colleagues deal with these fields and prefer sustainable solutions in resource management. There are certain situations where the infrastructural background is simply not appropriate for a more sustainable operation as the building are old, the utilities are from the 20th Century or from even more earlier periods: in this situation the remodelling, rebuilding only works from outside (mainly governmental) resources. These outside resources are depending from the actual (political) preferences that cannot affect every institution at the same level. Of course in a newly built infrastructure it has to be a crucial priority to create and develop the proper conditions for sustainable resource management.

Collection

In case of collections there is an urgent need for new type of exhibitions, conceptions, where the presented collections show correctly the relations between man and the nature. To reach these aim, instead of, or parallel with cronological presentation it should be very important to show the causes and effects of human activities and negative feedbacks of these activities as well. There are only a small number of institutions that pay enough attetion for this way of thinking, where the human adaptation processes, conflicts between man and nature, or the overuse of some resources appear clearly, parallel with the possible solutions and strategies. If we are looking back to the human cultural and environmental history there are thousands and thousands of successful and also unsuccessful stories about these challenges, and the museums have the phisical objects of human activities to create exhibitions to show these processes to the public.

Education

Museums could play also an important role to show and change the new attitudes and perspectives, the links between environment, economy and society with developing sustainability education programs. These programs are appropriate tools for giving infromation, assistance, preparation where actual, local community questions and challenges can be in focus.

Every generation has to understand the principles and ideas behind the sustainability, sustainability has to be integrated into education curriculums of the museums as well. These learning processes could produce (more) active citizens who are able to solve the problems with creativity, who understand the working mechanisms of environment, society, and economy, understand the connections between these elements and make responsible decisions in their individual and public actions.

It is also very important to attract different generations and agegroups (learning with play –for every generation, family programs, etc.) including adults with raising the community

involvement, intensifying the participation and public engagement. For a museum it is good if the institution can identify correctly the needs of the potential visitors and participants. To reach this the marketing approach is inevitable, as the raise of the level of interest and involvement ('have a stake in it' – Getty Center, Los Angeles: free charge of electric vehicles) is also very important.

Summary

'Cultural resources are resources important to cultures': the idea of sustainability has to be the part of the culture and has to be important for cultures in the next few years where museums could play an important role in this process. Some museums certainly can do much more to reach these aims (special collections, natural history museums, national parks and exhibitions, etc.), but change the way of thinking is important everywhere, every museum could find its role to play in this new orientation.

Almost 40 year experience of education for sustainability shows that there have been several global, regional and local attempts, activities, programs but on the other hand it is impossible to change the way of thinking of humanity from one day to another. If we are looking back to the history it is clear that these processes usually worked when negative feedbacks were strong enough which were forced the people to change their way of thinking and way of life. Most of the cases these learning and adapting processes were not very nice and peaceful, although on the whole it was a successful story, but not for everyone and not for every time. Right now the basic aim could be to solve and control the challenges of humankind without crisis, which is a common 'game' so everybody is involved at every stage and level all over the world. In permanently changing environmental and socioeconomic circumstances is very hard to forecast what we should learn and what is going to be useful in the future. The changes of the world are relatively fast, in most of the cases we are not able to see all the changes, we are not able to feel the real situations, and hardly can say what and how we have to react to reach better solutions. Developing sustainability approach in museums could be one answer for these challenges.

Bibliography

- Sutton, Sarah. (2015): Environmental Sustainability at Historic Sites and Museums. Lowman&Littlefield, New York
- Brophy, Sarah S. – Wylie, Elizabeth (2013): The Green Museum. A Primer on Environmental Practice. AltaMira Press, Lanham.
- Museums Australia (2003): Museums and Sustainability: Guidelines for policy and practice in museums and galleries, Museums Australia, Canberra.
- Lord Cultural Resources Inc. (Canada) <http://www.lord.ca/> (12.10.2015.)
- Museums and Sustainability: Economy, Culture and Community http://www.lord.ca/Media/Artcl_MSustainability-EconomyCultureComm-GL-Irish.pdf (12.10.2015.)
- Adams, Eleanor. (2010): Towards Sustainability. Indicators for Museums in Australia. University of Adelaide, Collections Council of Australia Ltd.
- http://www.significanceinternational.com/Portals/0/Documents/Sustainability_indicators_report_by_Eleanor_Adams_11January2010.pdf (15.10.2015.)
- A Balatoni Múzeum Fenntarthatósági Terve (Local Agenda 21) <http://www.balatonmuzeum.hu/rolunk/koezederdek-adatok> (12.10.2015.)

BALÁZS NÉMETH

Learning Regions, Regional Development and the Learning City Region Forum of Pécs

Abstract: This paper will shortly describe and analyse the main characteristics and mission of the Pécs Learning City-Region Forum referring to the roles of platforms of developing non-formal learning and their innovation potentials in the aspect of learning in and through museums. Museums and some other cultural institutions/organisations have got a particularly essential and outstanding mission and social role in the promotion and development of non-formal learning. For this concrete reason, it is rather important to support the formation and evolution of a platform to be developed by distinguished professionals aiming at raising participation and performance of adult learners in and in the nearby region of the City of Pécs. In this presentation, the perspectives of the Pécs Learning City-Region Forum will also be elaborated upon concerning partnership around the dimensions of non-formal/atypical learning with a focus on museum education and learning in/with museums. Particular tools and methodologies of museum-based adult learning and education can be a driver of engagement in lifelong learning, knowledge transfer with “collect and share” approach and initiative. **Keywords:** learning regions, lifelong learning, regional development.

A Short Description of the Evolution of Learning Regions

The evolution of learning regions started right in 1972, when the OECD initiated a seven city project which it called *Educating Cities*. Vienna, Edinburgh, Kakegawa, Pittsburgh, Edmonton, Adelaide and Gothenburg would undertake to put education at the forefront of their strategies and policies with a view to developing economic performance. And that experience would then be translated into an example for other cities around the world. There have been many positive results from that project but perhaps it's a comment on the fate of all projects, or perhaps it's the nature of politics, that, in the 1990s, only in Gothenburg did the city officials even know about the project 20 years later.

Surprisingly, it was in the early 1990s that things started to develop in a much broader.¹ Longworth labelled it as *the age of innocence* – when researchers recognised that something was afoot but not quite what it was. A couple of accelerating conferences took place in the first half of the decade, both of them helping to push back the limits of knowledge and action. The Gothenburg gathering in 1992, also sponsored by OECD, was a follow-up from the *Educating Cities* project. It initiated the international association of educating cities, based in Kaunas, and now with a membership of more than 400 cities world-wide.

The Rome conference was organised by the *European Lifelong Learning Initiative* and the American Council for Education in 1996 and this, in its turn, created the *World Initiative on Lifelong Learning*. Sadly both ELLI and WILL are now defunct but they contributed a great deal to the advancement of learning city knowledge during the 1990s. ELLI was instrumental in developing some of the early *charters for learning regions* – charters that spelled out the

---

¹ Longworth 1999.

commitment of a region to improving learning opportunities and methodologies for all its inhabitants. It looked like this – the basis for a widespread discussion on improving the local culture of learning. Cities as far apart as Adelaide, Halifax in Canada, Espoo in Finland and Dublin took this charter template and adapted it for their own use.

And then the middle of the decade came with the European year of Lifelong Learning in 1996 – it was taken very seriously by ELLI and most universities – perhaps because there was a funding stream attached to it – yet, its significance was unfortunately largely ignored by many of the organisations that matter – cities, regions and schools and business and industry and most of the population of Europe. In spite of this, there can be no doubt that the provenance of today's work on learning cities and regions lies in the early work on lifelong learning given an impetus by the European Year.

And 1996 did lead to a renewed awareness of the importance of education and more particularly to the idea that a world of rapid political, economic, technological and environmental change in turn leads to rapid changes in the practice and delivery of education.

Most critical thinkers on education and learning understood that the late 20th century world of education and training in which teacher's wisdom was delivered top-down to those who were thought worthy of it was giving way to a much more open lifelong learning world of personal learning continuous throughout life, while most of the educational world was still immersed in its own version of the dark ages. Most of them believed that education was not available to all citizens but also with an imperative to persuade whole populations that learning is a good thing for their economic, social and intellectual health and well-being and for social stability in general.

This was a 180 degree change of focus from top-down education delivery – to a bottom-up satisfaction of the needs and demands of the learner. Using the tools and techniques of lifelong learning such as personal learning plans.

Requirements audits, mentors, coaches and guides and access to electronic networks. The cynical view of course is that it hasn't lasted – that politicians, in their search for measurable indicators to persuade the voters that education is improving, would take the easy top-down utilitarian option – and so it has proved in some countries, but there are still some idealists who see learning cities and regions as the natural location for the practical application of lifelong learning, transforming it from a vague concept into a workable reality and who still think that it will be possible to see people of all ages indulging happily in – to quote the title of the Finnish National Lifelong Learning Policy Document – the joy of learning, what an excellent title for a Government paper.

Unfortunately, by ignoring a great number of excellent initiatives, the process moved on to *the age of experimentation*. In the later part of the 1990s National Learning City networks began to appear – firstly in the United Kingdom and followed later by those in Finland and Sweden. The North European focus by the way reflects very much the centre of gravity of lifelong learning and learning city interest.

With several notable exceptions Southern, Central and Eastern Europe have taken much longer to embrace the very real benefits of creating learning cities and regions.

In this new age of experimentation, Learning Region projects began to be funded – 16. one of them 'TELS Towards a European Learning Society' developed what it called a Learning Cities Audit Tool and studied the performance of 80 European municipalities. In ten domains

of learning activity from access to participation, from leadership to commitment, from wealth creation and employability to celebration and social inclusion.

Unsurprisingly, it found that the words ‘Learning City and learning Region were not well known – indeed in more than two thirds of those 80 cities, they were completely unknown – but the surprise is this – once the audit tool had been used and the concept had become known, a large number of them asked themselves why they were not more active in these domains, and became converts to the cause. Perhaps this was the first recorded use of an academic questionnaire as an evangelical tool. At this time too, there were conferences and learning city launches – places like Liverpool, Espoo, Edinburgh and Glasgow and several other cities, many of them in the UK came out, as it were. *Learning Festivals* celebrated the joy of learning in Glasgow and in Sapporo, Japan.

And so Europe drifted into the new millennium and what may be called *the age of advance* propelled principally by the European Commission’s Lisbon agenda, which has put lifelong learning at the forefront of European policy. The development of learning cities and regions was one key strategy of that policy – and so the European policy paper on the local and regional dimension of lifelong learning was born in 2001. This important document was based on the results of TELS and written by Norman Longworth. The document clearly stated that ‘Cities and regions in a globalized world cannot afford not to become learning cities and regions. It is a matter of prosperity, stability, employability and the personal development of all citizens’ They were clear and forward looking words indeed, and a striking challenge to every local and regional authority that has read – them – which, because of the nature of information transmission, is unfortunately, very few.

But later, the OECD also geared up the process in 2001 with its learning regions project in 5 European regions – Jena in Germany, Oresund in Sweden and Denmark, Vienne in France, Kent in UK and Andalusia. Among its findings was the perhaps surprising statement that secondary education appears to be the most important for regional development and the more predictable one that there is a need to encourage creativity at all levels of education. And that’s a theme that crops up time and time again in learning region folklore – *creativity, innovation, vision* at all levels of education – Would that it were so in reality.

CEDEFOP, the European Vocational Training Agency also joined in the party in 2001. The results of its own project between regions of Europe and USA urged regional management to develop a means by which educational and other organizations have a common purpose – each one learning from each other and each one learning with each other – in planning and implementing social and economic innovations. Those are significant words – because now we seemed to be making a real advance in our understanding of what a learning region is – cooperative, multi-faceted, creative, innovative, communicative, – different

And despite the fact that many cities and regions are still well behind the mark, in the new millennium the movement to create learning cities and regions threatened to become an avalanche – as a couple of examples among many, Germany established around 76 learning regions, while every city, town and municipality in Victoria Australia became a learning entity. Moreover, the Chinese government has now decreed that every large city in China should become a learning city by 2010 and beyond.

Not too late from this, the IDEOPOLIS was born, described by Tom Cannon and his collaborators as ‘ A City or Region whose economy is driven by the creative search for, and the

application of, new ideas, thinking and knowledge, and which is firmly rooted to the creative transfer of ideas, to opportunities, to innovation, and eventually to production.’

There are those words again – *creative, innovation, new ideas and thinking*. These initiatives moved most researchers into what might be called *the age of understanding* – and many of them finally thought they got it – or knew, or thought they knew – what being a learning region entails and, simultaneously, the number of European projects increased. From every part of the Commission – Learning Cities and Regions are now included in the Framework research programmes and a lifelong learning element now has to be included in the vast majority of the Commission’s Social and development Funding. There became a great need for tools and materials that would help cities and regions to get that understanding. Therefore, particular Socrates projects developed those learning tools for city and regional management and learning materials to help them propagate the message to others. And yet the OECD would have you believe that all regions seek to sustain economic activity through various combinations of lifelong learning, innovation and creative uses of information and communication technologies.²

Managing university adult and lifelong learning as a response to new challenges: the model of the University of Pécs

In a new way after the millenium many universities from the former socialist countries have started to move towards understanding and making use of university adult and continuing education, together with lifelong and lifewide learning, in order to promote a rather holistic approach to higher education management and development. The Institute of Adult Education and HRD of the University of Pécs joined TheNUCE Network (Thematic Network in University Continuing Education) of EUCEN in the year of 2000. Our input and commitment to that networking, in strict lines with the Memorandum³ was the elaboration and analysis of quality assurance in university adult education so as to develop university lifelong learning with two current case studies. However, the University of Pécs could gather some currently working tools and methodology how to help university management handle challenges like university management, quality assurance, curriculum development, policy issues of LLL, marketing, finance and staff development, together with partnership building.

Networking through EUCEN has helped the University of Pécs in Hungary to make use of international experience of partner universities in such extremely important areas as management of university lifelong learning, policy for lifelong learning, regional development, organisational structures, e-learning management for lifelong learning, marketing, staff development, financial management, and future trends.

Also, the Institute of Adult Education and HRD of the University of Pécs hosted the 23rd EUCEN Conference in Pécs in 2002 with the title to indicate a challenging aspect of complex university management: ‘Teachers, Facilitators, Mentors or Managers? New Roles and Competences for Academics in a Lifelong Learning University’ which accelerated debates and the needs for networking in university lifelong learning in Hungary and the surrounding regions and to take advantage of new roles and required competences when managing a higher education institution.⁴ It is very interesting that somehow most of the forecasted trends appeared in

---

² OECD Learning Regions Project 2003.

³ European Commission 2000.

⁴ More conference and project details details can be found at: <http://www.eucen.org/>

further projects of EUCEN, like BEFLEX or BEFLEX+ and Equipe and Equipe + which strongly influence current arguments over the theme of university lifelong learning.

The Institute and, from 2004, its succeeding Faculty of Adult Education and HRD of the University of Pécs put a high emphasis on the quality-development of co-operation with non-university partners, amongst many others, as cultural organisations, museums, libraries, civic organisations and associations, and local and regional councils. The main driver of such engagement was embedded into the new vision and practice of university management when trying to change lifelong learning at universities into university lifelong learning. The Grundtvig Programme of the Socrates II. project system, in between 2000 and 2006, promoted such initiatives and helped us not to just simply working together with museum experts in how to train museum educators, develop curriculum for such staff members, but also learning from them and ourselves too by becoming a rather learner-centered organisation through projects as EUROEDULT, and DILLMULI.⁵

However, in between 1995 and 2006, the adult and continuing education program of our Faculty, which had already been achieved in a two-way system of a 3+2 level of college-level degree and an university degree for cultural organisation or management/ personell organisation or management, was changed into a single BA level of Adult Education (three years) and at least four different MA programmes (2 years) of Adult Education, Adult Education Teacher, Library-Informatics Management, and of Human Resources Management referring to the Bologna-process. That process has been a clear and essential marker of the Bologna-process underlining the roles of competence-based curriculum development.

In order to be able to follow main trends in European adult and continuing education within higher education, the Institute of Adult Education, later Faculty, joined Grundtvig projects, like ALPINE (Adults Learning and Participating in Education),⁶ in between 2001 and 2003, TEACH (Teaching Adult Educators in Continuing and Higher Education) in between 2003 and 2006.⁷ Those projects accelerated a significant change in our curriculum development, teaching and research orientation, methodology, together with competence development of the teaching staff by making use of project achievements as research and development tools. In this way, the Faculty of Adult Education and HRD has promoted curriculum development both to respond to competence changes and challenges in local and regional environment and to integration of current academic approaches in national and international dimension.

In connection to university lifelong learning and management and the development of adult and continuing education, from 2003 and onwards, the Institute and the Faculty of Adult Education and HRD of the University of Pécs have been participating, as founding member, MEL-LearN, the Hungarian Lifelong Learning Network. The MELLearn network has so far organised five national-international conferences to deal with key issues of higher education institutions applying, analysing, researching or developing lifelong education and learning in order to help universities responding to management issues of their own in relation to lifelong learning at universities or knowledge transfer actions in local or regional dimensions.

Conference themes have reflected APEL (accreditation of prior experiential learning) in 2004; Co-operation with non-educational organisation to develop human resources in 2005;

---

⁵ EUROEDULT is more explained at: <http://www.euroedult.feefi.pte.hu/>; DILLMULI can be reached at: <http://www.dillmuli.feek.pte.hu/>

⁶ More information on ALPINE can be obtained at: http://www.qub.ac.uk/alpine/ALPINE/MAIN_PAGE.htm

⁷ Atanasova – Dockrel – Graebner – Németh – Tereseviciéné – Walber 2006.

Adult education and training functions of higher education; Higher education and the economy; Training of adult educators; E-learning in adult education in 2006; Adult education experiences and opportunities for higher education in 2007; Lifelong learning networking co-operation of higher education institutions as regional knowledge centers in 2008 and, finally, Strategies, technologies and methods of the learning and knowledge societies in 2009.

Distinguished researchers of adult education and lifelong learning of the Faculty participated those conferences and presented their research papers at many occasions to have them appearing in conference booklets to follow. On the other hand, the Faculty of Adult Education and HRD has constantly been involved in the preparatory management activities of those national conferences and project meetings and, thereby, has potentially influenced Hungarian ways of thinking of university lifelong learning with a wider European and international perspective.

It is also important to underline that the Faculty of Adult Education and HRD has been involved in other peculiar development issues and researches to demonstrate its holistic approach to education and learning. First of all, a significant number of Erasmus networking connection has been outlined with scientifically distinguished European and non-European universities in the field of adult education and HRD. A small example is to demonstrate those valuable academic connections from Berlin (Humboldt Universität, Germany) to Leuven (Katholieke Univeristeit Leuven, Belgium) and from Torun (Nicolaus Copernicus University, Poland) to Duisburg-Essen (Germany), or from Klagenfurt (Alpen-Adria Universität, Austria) to Rovaniemi (Lapin Yllipisto, Finland) that a rather well-organised teaching, research and development networking welcomed the University of Pécs in many activities as student and teaching exchange, research. Therefore, the University of Pécs has always tried to bring in quality work, enthusiasm and reliability with openness whilst insisting on analysing reforms and innovation in university lifelong learning focusing on labour market needs, citizenship issues and social inclusion.

One of those peculiar work was a Framework5 research project, which was called RE-ETGACE in the years of 2003 and 2004, to scrutinize the development and status of citizenship and governance in two former socialist countries, Romania and Hungary.

Another two projects to demonstrate quality research in the field of higher education's involvement in the development of local and regional learning organisations were LILARA and PENR3L projects.

In between 2005 and 2007, LILARA (Learning in Local and Regional Authorities) targeted issues which influence and challenge learning in local and regional council or at companies, associations, networks, etc. owned, or participated by them. PENR3L collected some European universities researching and developing local and regional communities through the support of Observatory PASCAL, an international research network of universities, local, regional and some national governments, in strong relations with the OECD. An interesting result of the partnership with PASCAL was that the Faculty of Adult Education and HRD of the University of Pécs held the annual international PASCAL conference in Pécs during September, 2007, and that, accordingly, became an official member of Observatory PASCAL in 2008.

It must be pointed out that by becoming an active member of EUCEN, EAEA, PASCAL, and MELLearn, the University of Pécs and its Faculty of Adult Education have so far been able to follow main trends and challenges in university lifelong learning, especially in the field of university adult and continuing education and research. Our researchers and experts are

regular participants of monitoring programmes of the European Commissions DG Education on, for example, the Action Plan on Adult Learning and of the Institute of Lifelong Learning of UNESCO on the CONFINTEA process.

At the same time, we can share our experience in various ways with other universities, like it was in case of the TEMPUS projects (e.g. the TEMPUS 3LUC – Lifelong Learning in University Context) in Croatia between 2006 and 2007 and through the Danube Rectors' conferences (e.g. the DRC Conference at Eötvös University in Budapest in September, 2008) and summer schools dealing with University Lifelong Learning.

An important momentum happened in the Fall of 2008 when, eight years after the *Memorandum*, EUA (the European University Association) declared its Charter *on Lifelong Learning* by making use of EUCEN's BEFLEX and BEFLEX+ recommendations. We recognise that document as major first step towards a complex direction with flexible approaches and tools and regional engagement towards innovation, research, We do believe that an essential part of university lifelong learning is to make people understand the main reasons, history behind the rise of lifelong education and learning and to learn from its almost century-old history with essential curiosity and, at the same time, to remind higher education that change is the essence of organisational learning when one is trying to recognise the challenges of managing an university of lifelong learning.⁸

The example of the learning region forum – a chance for promoting a 'new learning climate' by higher education through regional development

It is more than obvious, that the changing role of Hungarian higher education in local and regional development can only be incorporated into recent networking frames in case there is a realisation of having to create new channels of teaching and learning, to join knowledge transfer having been constructed and managed by stakeholders, economic organisation, and by the education and training systems. A new learning climate will be based and developed through holistic lifelong learning views to enter not only into education and training, but also into research and development systems and into other corporate responsibilities of higher education institutions in Hungary.

The Faculty of Adult Education and HRD of the University of Pécs, therefore, has initiated a discussion amongst the City Council of Pécs, the South Transdanubian Regional Labour Center, the Pécs-Baranya Chamber of Commerce and Industry and the Pécs Regional Training Centre to develop adult education and training within the frames of a 'Learning City-Region Forum'.

The Department for Human Affairs of the City Council of Pécs organised the first meeting for leaders of those institutions and organisations in 2008 where delegates discussed major issues in relation to the planned Forum and its structure. The Faculty of Adult Education and HRD would, according to plans, host each quarter of an year the sessions of the Forum to have discussions in the morning referring to current trends and issues, and, to have public presentations on adult and lifelong learning related to formal, non-formal and informal settings in the afternoon.

The group has a main aim to develop a better learning climate for adult learners in traditional and new environments, like it was suggested by Baert⁹ and to make partners within a

---

⁸ Davies – Németh – Pausits 2010.

⁹ Baert, 1996

consortium collect and share best practice for quality learning for both economic and social needs with international, national and regional spectrum. Therefore, some other peculiar organisations and associations have also joined the initiative, like the County of Baranya, Pécs-Baranya Association for Dissemination of Scientific Knowledge (TIT), the House of Civic Associations/House of Educators, the Pécs Cultural Centre (PKK), Baranya County Cultural and Tourism Centre, Pannon Association for Organising Vocational Training, Multidimensional Association for Development of Pécs and Its Surrounding Settlements with agencies like South Transdanubian Regional Innovation Agency and the South Transdanubian Regional Development Agency.

Bibliography

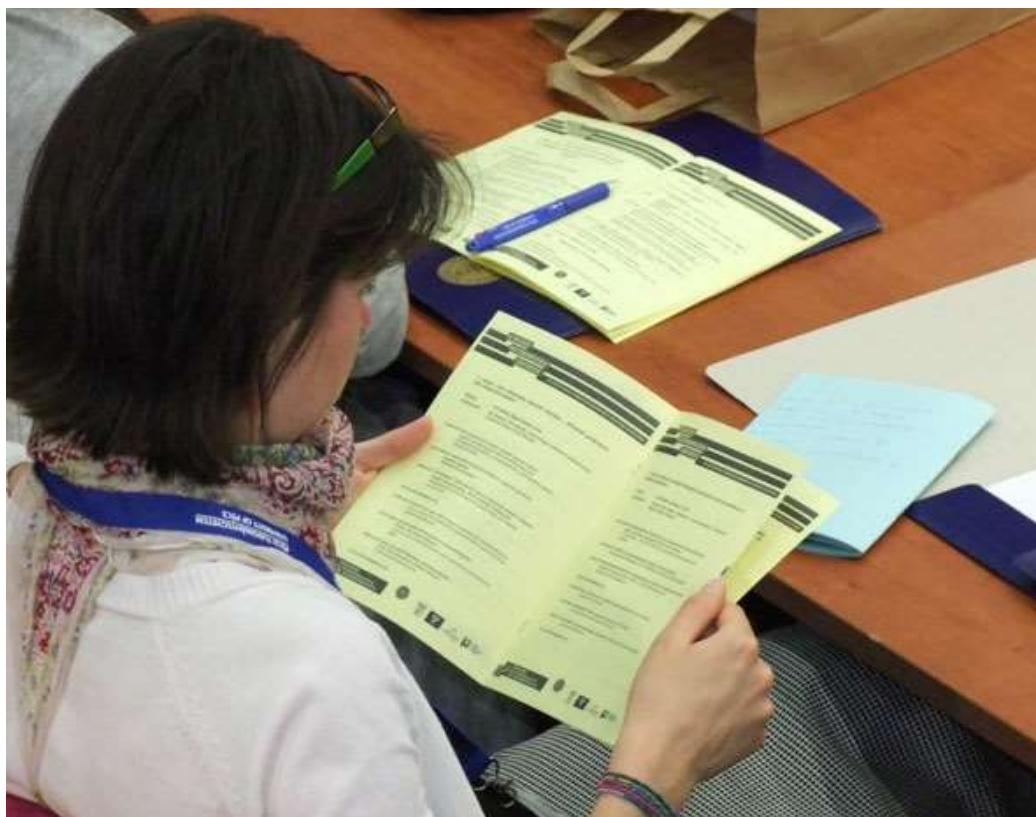
- Baert, Herman – De Rick, Katleen – Valckenbourg, Katrien. Van (1996.) Towards the Conceptualisation of a „Learning Climate”. In de Castro, Rui Vieira – Sancho, Amélia Vitória – Guimarães, Paula (eds.) *Adult Education. New Routes in a New Landscape*. University of Minho. Braga, Pp. 87-113.
- Davies, Pat – Németh, Balázs – Pausits, Attila (2010): Development and Management of University Lifelong Learning. In. Huisman, Jeroen. – Pausits, Attila (eds.): *Higher Education Management and Development*. WAXMANN, Münster.
- European Commission (2002) *European Networks to promote the local and regional dimensions of Lifelong Learning. The R3L initiative. Call for Proposal*. (EAC/41/02) – (2002/C 174/06) EC, Brussels.
- Longworth, Norman (1999) *Making Lifelong Learning Work: Learning Cities for a Learning Century*. Kogan Page, London.
- Németh, Balázs (2008) Higher Education, lifelong learning and regional development. In: Doyle, Lesley – Adams, David – Tibbitt, John – Welsh, Peter (eds.) (2008) *Building Stronger Communities. Connecting research, policy and practice*. NIACE, Leicester. 82-102.
- OECD (2000) *Learning Regions and Cities: Knowledge, Learning and regional Innovation Systems*. Paris: OECD.
- Equipe+ website: www.equipeplus.org; www.eucen.org
Please find more on EuroLocal at: www.eurolocal.info
More on Tempus 3LUC can be obtained at: <http://www.grad.hr/tempus3luc/>

Képek a konferenciáról

A fotókat készítette: Gyutai András, PTE KPVK

Szerzőink

- ANDRÁSNÉ MARTON ZSUZSANNA, múzeumpedagógus, Wosinsky Mór Megyei Múzeum
- ARAPOVICS MÁRIA dr., PhD, adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar
- ARATÓ VILJA, művelődésszervező, Pécsbányai Községi Ház / PhD hallgató, PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola
- BARDÓCZ-TÓDOR ENIKŐ, andragógus, múzeumpedagógus, Szabadtéri Néprajzi Múzeum
- BÁRD EDIT, pr és marketing munkatárs, Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum
- BERNÁTH ÉVA, múzeumpedagógus, Hetedhét Játékmúzeum
- DR CSIMÁNÉ POZSEGOVICS BEÁTA dr., PhD, adjunktus, Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar
- DOMINEK DALMA LILLA dr., kabinetfőnök, EMMI Kultúráért Felelős Államtitkárság / egyetemi tanárság, ELTE TTK
- FUTÓ SABINA, hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
- GÁL ÉVA, történész-főmuzeológus, osztályvezető, Janus Pannonius Múzeum
- GERNER ANDRÁS, kommunikációs és marketing menedzser, Janus Pannonus Múzeum
- HEGEDŰS ANITA, PhD-hallgató/ PR-munkatárs, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar / Móra Ferenc Múzeum
- HORVÁTH NÓRA dr., PhD, tanárság, Nyugat-magyarországi Egyetem, Apáczai Kar
- HUSZ MÁRIA dr., habil, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
- HUSZÁR ZSUZSANNA dr., PhD, adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
- JOÓ JULIANNA, múzeumpedagógus, PhD-hallgató, ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola
- KASSAI HAJNAL, közönségkapcsolati csoportvezető, Ferenczy Múzeum
- KÁLDY MÁRIA, igazgató, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szabadtéri Néprajzi Múzeum
- KLEISZ TERÉZ dr., PhD, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
- KOLTAI ZSUZSA dr., PhD, adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
- KOVÁCS ZSUZSA, közönségszolgálati osztályvezető, Szabadtéri Néprajzi Múzeum
- KRISTON-BORDI ZSUZSANNA, digitálistananyag-szerkesztő, Mozaik Kiadó Kft.
- KUCSORA KATALIN hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
- KURTA MIHÁLY, múzeumandragógus, Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület, Múzeumandragógiai Tagozat
- MINORICS TÜNDE dr., PhD, adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar

MISZNÉ KORENCHY ANIKÓ, múzeumpedagógus, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum; Múzeumok és Látogatók Alapítvány

NÉMETH BALÁZS dr., PhD, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar

NOVÁK EDITH, Képző és iparművész, komplex művészeti terapeuta, múzeumpedagógus, Székesfehérvár Városi Képtár –Deák Gyűjtemény

PÁSZTOR ANDREA, történész főmuzeológus, Janus Pannonius Múzeum

RUFF FERENC, múzeumvezető-helyettes, Atomenergetikai Múzeum

SINKÓ ISTVÁN, tanár, MKE Képző és Iparművészeti Szakközépiskola

SÓS GERGŐ, múzeumpedagógus asszisztens, Művészetek Háza Veszprém

SZIGETHY ZSÓFIA, ismeretadási osztályvezető, Szabadtéri Néprajzi Múzeum

ÚJVÁRI EDIT dr., PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

SZABÓ JÓZSEF Dr, habil, adjunktus, Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete

SZABÓNÉ BOGNÁR ANIKÓ, néprajzkutató- történész muzeológus, KKJM Cifrapalita Kiállítóhelyének vezetője

TAKÁCS ANETT dr., PhD, adjunktus, Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar

TOMBÁCNÉ dr. VÉGH KATALIN dr., néprajzkutató-történész muzeológus, ig.helyettes- Kecskeméti Katona József Múzeum

TÓTH ZSUZSA, hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

TUGYI ALEXANDRA ENIKŐ, hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

VÁSÁRHELYI TAMÁS dr., PhD, ny. főmuzeológus, Magyar Természettudományi Múzeum

VERES GÁBOR dr., PhD, főiskolai docens, Eszterházy Károly Főiskola

ZAY ORSOLYA, múzeumdrágológus, régész, történész, Magyar Nemzeti Múzeum

ZÁDORI IVÁN dr., PhD, adjunktus, külügyi és kapcsolati dékánhelyettes, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar

Z. KARVALICS LÁSZLÓ dr., habil, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar